# ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ, ЗАСТОСУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

Колективна монографія

Львів
СПОЛОМ
2024

**УДК 351/354(477):004](02)**
**І 74**

Рекомендовано Вченою радою
Львівського університету бізнесу та права
(протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.)

Р е ц е н з е н т и :
***Надія БОРТНИК**, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і конституційного права
(Національний університет кораблебудування);*
***Наталія ЛЕСЬКО**, доктор юридичних наук, професор,
заступник директора Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти (НУ «Львівська
політехніка»).*

**Інформаційні** технології у публічному управлінні України : правовий аналіз, застосування та розвиток : кол. монографія / Єсімов С. С. (*Передмова, Розділ 1, Післямова*), Ковалів М. В. (*Розділ 4*), Сидор М. Я. (*Розділ 6*), Скриньковський Р. М. (*Розділ 2*), Шопіна І. М. (*Розділ 5*), Ярема О.Г. (*Розділ 3*). Львів : СПОЛОМ, 2024. 548 с. Бібліогр.: с. 487-547 (705 назв).

Розкрито основні положення використання інформаційно-комунікаційних технологій в публічному управлінні в Україні у контексті європейської інтеграції. Розглянуто тенденції реформування публічного управління в умовах цифрової трансформації, проблеми взаємодії громадянського суспільства з органами публічному управлінні на державному та місцевому рівнях із застосуванням цифрових платформ.

Для здобувачів вищої освіти, аспірантів, практичних працівників органів публічного управління, широкому колу осіб, які цікавляться проблемами інфор- маційно-правових відносин.

The main provisions of the use of information and communication technologies in public administration in Ukraine in the context of European integration are disclosed. The trends of reforming public administration in the conditions of digital transformation, the problems of civil society interaction with public administration bodies at the state and local level with the use of digital platforms are considered.

For applicants of higher education, graduate students, practitioners of public administration, a wide range of people interested in information and legal relations.

© Львівський університет бізнесу та права, 2024

**ISBN 978-617-8450-69-4**

© Вид-во «СПОЛОМ», 2024

**ЗМІСТ**

ПЕРЕДМОВА……5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ……..11

1.1. Історіографія дослідження використання інформаційних технологій в публічному управлінні України……...11

1.2. Методологія дослідження інформаційних технологій в публічному управлінні……29

1.3. Загальна характеристика використання інформаційних технологій в публічному управлінні……..47

1.4. Основні засади формування та реалізації інформаційно-правових відносин у публічному управлінні……64

1.5. Різновиди режимів інформаційного забезпечення публічного управління в Україні…….....82

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ РОЛЬ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ……..101

2.1. Поняття та загальна характеристика інформаційних ресурсів у публічному управлінні……101

2.2. Інформаційний обмін та інформаційно-правова взаємодія в публічному управлінні ……..…119

2.3. Правові режими інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні……..138

2.4. Інформаційна безпека інформаційних ресурсів у публічному управлінні……...167

2.5. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні……..…185

РОЗДІЛ 3. ОРГАНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ ……206

3.1. Основи діяльності органів публічного управління як суб'єктів користування інформаційними технологіями……206

3.2 Система органів публічного управління……...226

3.3. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій……244

3.4. Комунікаційна взаємодія органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України……262

3.5. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічного управління у сфері доступу до інформації……..…281

РОЗДІЛ 4. БЕЗПЕКА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ……...301
4.1. Безпека в публічному управлінні: інформаційно-соціологічний аспект…….301
4.2. Вплив інформаційної культури та інформаційної етики на використання інформаційних технологій в публічному управлінні з позиції інформаційної безпеки……..…321
4.3. Досвід закордонних органів публічного управління у використанні інформаційних технологій……339
4.4. Юридична відповідальність суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства України……..…361
4.5. Публічне управління в умовах цифрової трансформації……...382

РОЗДІЛ 5. ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ……401
5.1. Створення безпечного освітнього середовища як умова захищеності інформаційних прав та свобод суб'єктів інформаційних відносин……..401
5.2. Правова модель протидії деструктивним інформаційним впливам в умовах розвитку інформаційних технологій……...…413

РОЗДІЛ 6. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ……437
6.1. Матеріальний аспект інформаційного забезпечення в діяльності органів публічного управління……..437
6.2. Основні напрями вдосконалення законодавства у сфері використання інформаційних технологій в публічному управлінні в умовах цифрової трансформації……...…455

ПІСЛЯМОВА…….....481

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..487

# ПЕРЕДМОВА

Натепер Україна перебуває у стадії перехідного періоду, який пов'язаний з асоціацією з Європейським Союзом. Це неминуче вимагає трансформації системи державного управління, яка передбачена у Стратегії реформування державного управління на 2022–2025 роки. Державне управління у формі публічного управління є центральною ланкою у реалізації державної політики в сучасній демократичній державі. Публічне управління стосується суспільства і його головних засад і проявів, держави, діяльності, пріоритетно-орієнтованої на досягнення соціальних цілей, і висвітлення громадської думки.

Процеси реформування системи публічного управління особливо активізувалися в умовах правового режиму воєнного стану, оскільки впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства виступає вагомим чинником ефективної протидії збройній агресії російської федерації, а використання інноваційних соціальних технологій сприяє якісній перебудові соціального середовища в режим інтерактивної взаємодії. Одним із способів розвитку сучасної демократії, що забезпечує публічну репрезентацію суспільних інтересів і вплив на населення та бізнес-структури, на процес реалізації публічного управління, є передача тих чи інших управлінських функцій невизначеному колу осіб за допомогою інформаційних технологій.

Публічне управління в умовах інформатизації суспільства є процесом інтерактивної взаємодії трьох груп – представників держави, громадянського суспільства та бізнесу за максимально можливого застосування інформаційно-комунікаційних технологій для отримання інформації як ресурсу, що використовується під час виконання суспільно значущих завдань. Водночас публічне управління в умовах розвитку демократії, як показує досвід країн-членів Європейського Союзу, має низку проблем, зумовлених нерівномірним розвитком використання інформаційних технологій, цифровою нерівністю та іншими соціально-технічними і технологічними проблемами. Головним чинником негативного характеру є відчуження об'єктів управління від процесу розробки та реалізації управлінсь-

ких рішень, що в умовах об'єктивної необхідності розвитку публічного характеру управління вимагає застосування наукових підходів системного характеру.

Відчуженню об'єктів управління від процесу розробки та реалізації управлінських рішень у межах становлення інформаційного суспільства сприяють протиріччя між потребою інформаційної повноти, достовірності та прозорості публічного управління і розвитком деформацій інформації, що знижують її достовірність та прозорість.

Суть публічного управління зумовлює об'єктивну потребу у підвищенні рівня інформаційної активності учасників публічного управління шляхом надання змоги користуватися відкритими інформаційними ресурсами, інтеграції їх в єдиний інформаційний простір і реальними технологічними можливостями сучасного суспільства, нерівномірним технологічним розвитком, що призводить до зниження стійкості розвитку суспільства та зростання потреб населення. На вказаний процес впливає вимога інтерактивної участі громадян у процесі розробки і реалізації управлінських рішень, посилення публічного характеру управління за допомогою трансформації адміністративних процесів і стереотипним сприйняттям населення середовища Інтернет при переміщенні у віртуальне середовище методів збору інформації, необхідної для ефективного управління.

Пошук шляхів підвищення ефективності соціального та економічного управління на підставі нової парадигми управління зумовлює розробку механізмів розв'язання проблем, які виникають. Одним з її напрямів є оптимізація управлінських процесів шляхом залучення громадської ініціативи. У сучасних умовах електронний уряд як механізм розв'язання протиріч публічного управління поєднує в собі безліч форм і технологій громадської участі громадян у публічній політиці за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, реалізації проєктів на спеціалізованих сайтах в мережі Інтернет.

Ефективні прямі і зворотні комунікації влади і населення різко скорочують соціальну апатію, безсилля та відчуження. За допомогою інформаційного обміну реалізується громадянська участь у боротьбі з корупцією, розв'язуються соціальні протиріччя.

Головними цілями застосування інформаційних технологій, які переслідує держава у розвитку публічного управління, є підви-

щення рівня довіри до органів державної влади та місцевої адміністрації і до реалізованих ними рішень, підвищення рівня задоволеності громадян щодо наданих адміністративних послуг.

Використання інформаційних технологій громадянським суспільством сприяє підвищенню якості життя населення, погодженню результатів рішень влади з цінностями, цілями, потребами населення, визначення чітких правил взаємодії влади і суспільства і контролю за їх виконанням, розширення участі населення у прийнятті адміністративних рішень, посилення ефективного громадського контролю за необґрунтованим витрачанням бюджетних коштів, досягнення відкритої, прозорої, відповідальної підзвітної роботи органів публічного управління.

Застосування інформаційних технологій у публічному управлінні також потрібні для забезпечення процедури публічної консультації між державою і бізнесом з метою достатньої розробки питань, щоб унеможливити невиправдані витрати для підприємців і державного бюджету, тобто вживаються заходи щодо нівелювання можливого негативного впливу прийнятих рішень на інвестиційний і підприємницький клімат.

Процес впровадження нових, досконаліших засобів, методів, технологій роботи з інформацією та пов'язаних з нею процесів і явищ, механізмів збору, обробки, зберігання, передачі і використання в усіх сферах суспільного життя, у межах здійснення політики інформатизації, передбачає впровадження нових інструментів взаємодії держави, бізнесу і суспільства.

З одного боку, ці інструменти підвищують ефективність роботи у контексті міжвідомчої взаємодії, з іншого – вдосконалюють процес надання адміністративних послуг. Міжвідомча взаємодія передбачає впровадження єдиної системи документообігу в межах окремих органів державної влади та інтеграцію розрізнених систем документообігу всіх органів публічної влади на території адміністративно-територіальної одиниці з подальшим об'єднанням у єдину систему на підставі наявних корпоративних інформаційних систем.

Впровадження документообігу та особливості інтеграції тісно пов'язані з впровадженням інфраструктури електронного цифрового підпису. У межах впровадження електронного документообігу передбачено впровадження інформаційних систем з автоматизації архівів, що забезпечують функціонування єдиного сховища документів зі змогою пошуку за різними критеріями. Обов'язково потрібно

передбачити переведення в електронну форму наявні паперові архіви.

Одним з організаційно-управлінських механізмів публічного управління є надання адміністративних послуг в електронній формі за принципом «одного вікна». Крім наведених вище інструментів, законодавство вводить такий термін як «єдиний портал адміністративних послуг».

В умовах впровадження технологій електронного уряду взаємодія між органами влади, громадянами і бізнесом здійснюється за допомогою наведених інструментів. Робота міжвідомчої взаємодії ведеться за допомогою застосування електронного документообігу, адміністративні послуги населенню надаються через єдиний портал адміністративних послуг.

Розвиток використання інформаційних технологій як інструмента контролю та оцінки результативності органів публічного управління дасть змогу забезпечити доступність інформації для громадян і забезпечить максимальну транспарентність дій владних структур. За допомогою застосування інформаційних технологій у громадян з'являються нові можливості для участі в політичному процесі, підвищення рівня інформованості про актуальні політичні проблеми, посилення зворотного зв'язку з державними та громадськими інституціями, вплив на процес прийняття політичних рішень. Це збільшує рівень довіри громадян до публічних інститутів, дає змогу досягати прозорості їхньої діяльності.

У таких умовах чітко усвідомлюється потреба у зміні парадигми публічного управління, переходу до її нової моделі, заснованої на підсиленні публічного характеру. Гострим є питання зміни ролі держави в усіх сферах публічного управління з виробника громадських благ і послуг на регулятора ринкових процесів. Основою ефективності її реалізації слугують дотримання принципу транспарентності, децентралізації, інноваційності, поєднання державного і ринкового регулювання, індивідуальної свободи і нових форм колективної та особистої відповідальності.

Розв'язання цієї проблеми можливе шляхом розвитку публічного характеру управління, спрямованого на підвищення рівня інформаційної повноти, достовірності, прозорості дій органів публічного управління, створення моделей взаємодії держави, бізнесу і соціуму.

За визначенням Кабінету Міністрів України міжнародна ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд» впроваджується в Україні з

2011 року. У рамках Ініціативи країни-учасниці розробляють спільно з інститутами громадянського суспільства дворічні плани дій. Цей план є третім планом дій з реалізації Ініціативи в Україні. За даними звіту «Індекс Відкритого Уряду» World Justice Project за 2015 рік у групі «Країни Східної Європи та Центральної Азії», Україна посіла 4 позицію[1]. Стратегія реформування державного управління на 2016–2020 роки сприяла впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, що безпосередньо вплинуло на розвиток цифрової економіки, основні напрями якого визначено у Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації.

Системні зміни передбачають якісний перехід, а локальні – кількісний. Для ефективного управління публічним органам потрібна суспільна підтримка, що означає участь громадян у реалізації процесів публічного управління, активне користування всіма законними правами та свободами. Суспільна підтримка можлива за наявності постійного діалогу між органами публічного управління, підприємницькими структурами і суспільством. Формування національного соціально-комунікаційного простору стає усвідомленою потребою реалізації функцій публічного управління. Ця комунікація повинна працювати постійно в режимі он-лайн. Комунікація повинна забезпечувати якісний, оперативний, надійний взаємозв'язок органів публічного управління, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності та суспільства. Для виконання такої роботи потрібен новий спеціалізований громадський механізм комунікації, покликаний стати комунікативним ресурсом організації обміну інформацією між органами публічного управління і суспільством. Його головна мета – створення механізму управління системними змінами в суспільстві за максимально короткий проміжок часу і розв'язання протиріч, які виникають у суспільстві.

Нові сучасні засоби і технології передачі інформації багато в чому змінюють принципи організації зв'язку органів публічного уп-

[1] Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 909-р «Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд у 2016–2018 роках». URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-2016-%D1%80

равління та суспільства загалом. Базою для системи комунікації органів публічного управління та суспільства в таких умовах слугує мережа Інтернет, яка в останні десятиліття стрімко розвивається.

Поява суспільної комунікації із застосуванням інформаційних технологій дасть змогу:

– миттєво створювати оперативні координаційні центри у разі ситуаційних проблем у суспільстві та залучати до їх розв'язання весь громадський потенціал; органам публічного управління зменшити до мінімуму помилки у проєктах системних змін внаслідок їх реального громадського обговорення і відповідно громадської підтримки в непередбачених ситуаціях; підприємцям – з появою механізму громадського гаранта у всіх сферах забезпечити погодження системних змін зі встановленими правилами проєкту системних змін;

– суспільству загалом економити час, фінанси внаслідок усунення головного протиріччя та його похідних; громадянам брати участь у суспільному житті та практичній діяльності органів публічного управління;

– забезпечити введення режиму суспільної комунікації як відкритої інформаційної системи, що дасть змогу досягти довіри між усіма членами суспільства.

Безумовно, автори не претендують на вичерпний аналіз окреслених у монографії проблем, у ній також немає відповідей на інші важливі питання, які виникають перед сучасним суспільством, але сподіваються, що сама постановка цих проблем дасть змогу розширити і поглибити міждисциплінарний дискурс, пов'язаний з вивченням сучасного публічного управління в Україні, яке переживає один з найскладніших періодів свого розвитку в умовах воєнного стану, зумовленого агресією росії.

# *Розділ 1*

# ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

***Анотація.*** *Розкрито історіографію використання інформаційних технологій в публічному управлінні України. Досліджено методологію інформаційних технологій в публічному управлінні. Проаналізовано основні засади формування і реалізація інформаційно-правових відносин у публічному управлінні. Узагальнено різновиди режимів інформаційного забезпечення публічного управління в Україні.*

***Ключові слова:*** *публічне управління, інформаційно-правові відносини, інформаційні технології, публічні послуги, інформатизація.*

## 1.1. Історіографія дослідження використання інформаційних технологій в публічному управлінні України

Цілі сталого розвитку Україна на період до 2030, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 - 2026 роки, які реалізуються в контексті конституційної, адміністративної та бюджетної реформ, зумовили необхідність зміни взаємовідносин в системі «бізнес – суспільство – держава» та формування систем публічного управління на всіх ієрархічних рівнях [1; 2].

Надання доступних і якісних публічних послуг населенню і ефективне виконання публічних функцій стає пріоритетним завданням органів державного та місцевого (муніципального) управління [3].

У процесі формування системи публічного управління, незважаючи на динамічний розвиток нормативно-правової бази, виявляються проблеми теоретико-методичного характеру.

Відсутні концепції формування системи публічного управління соціально-економічним розвитком адміністративно-територі-

альних одиниць, науково обґрунтовані механізми прийняття управлінських рішень у галузях визначення потреби в публічних послугах і оцінки їх якості, взаємодії органів державного та місцевого управління, населення і інших зацікавлених сторін.

Вимагає вдосконалення організаційно-методичний інструментарій моніторингу і оцінки результативності і ефективності діяльності органів державного та місцевого управління програм соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, якості публічних послуг, виконання публічних функцій тощо.

Сучасний етап розвитку України характеризується активізацією наукових досліджень у галузі реформування державного та місцевого управління і створення фундаменту публічного управління.

Досвід країн-членів Європейського Союзу в управлінні соціально-економічними системами на макрорівні базується на концептуальній моделі публічного управління як системи взаємодії бізнесу, суспільства та держави, ефективне функціонування, якої забезпечує підвищення якості життя населення.

Принципові зміни системи державного та місцевого управління обумовлені впливом процесів інтеграції в Європейський соціальний, економічний, правовий і політичний простір та інформатизації, ускладненням систем управління, зміною очікувань громадян та зростанням їх вимог до якості та кількості публічних послуг.

Формування системи публічного управління на всіх рівнях здійснюється на основі концепції асоціації України і Європейського Союзу, стратегії сталого розвитку соціально-економічної системи, концепції зацікавлених сторін і зміни ролі населення у процесах державного та місцевого управління, які в масштабах України базуються на нормативно-правових актах: Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [4; 5; 6].

Суттєвий вплив на розвиток теорії державного управління здійснили Стратегія реформування державного управління України

на 2022-2025 роки, Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації [7; 8].

Об'єктом публічного управління є процеси соціально-економічного розвитку, публічні послуги, функції публічного управління, бюджетний процес, взаємодія зацікавлених сторін.

Суб'єктами публічного управління є законодавчі та виконавчі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, інші зацікавлені сторони.

Головні цілі публічного управління охоплюють:

- комплексний соціально-економічний розвиток держави з метою створення комфортного середовища життєдіяльності населення та його гармонійного розвитку;

- задоволення суспільних потреб і потреб громадян;

- підвищення якості надання публічних послуг та виконання публічних функцій;

- адаптація національної нормативно-правової бази публічного управління до вимог Європейського Союзу.

Головні завдання публічного управління:

- соціальна справедливість тобто вирівнювання доступу громадян (незалежно від місця їх проживання) до основних суспільних послуг і соціальних гарантій;

- економічна ефективність: сприяння зростанню доходів населення і економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- бюджетна відповідальність – управління суспільними фінансами від імені та в інтересах населення;

- політична консолідація, сприяння розвитку громадянського суспільства; досягнення суспільної злагоди;

- територіальна інтеграція, запобігання появи та пом'якшення диспропорцій регіонального розвитку, зміцнення територіальної цілісності та суверенітету України;

- сприяння асоціації України і Європейського Союзу.

Сутність публічного управління як діяльність органів державного та місцевого управління зумовлена безпосередньою участю громадян, інститутів громадянського суспільства, інших зацікавлених сторін, спрямована на формування та розвиток суспільних відносин в цілях сталого розвитку держави, орієнтованого на забезпечення прав і свобод громадян та задоволення їх потреб у короткій,

середній і довгостроковій перспективі, територіальної цілісності держави та її суверенітету.

Публічна послуга охоплює врегульовану нормами права та регламентовану діяльність уповноваженого державного органу, органу місцевого самоврядування або уповноваженої організації, спрямовану на задоволення потреб суспільства та потреб громадян, які формуються у межах гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина та діяльність з реалізації публічних функцій [9].

Населення є специфічним елементом керуючої системи – суб'єкта публічного управління, функціями якого є:

- участь у реалізації інформаційно-комунікаційних процесів публічного управління як замовника та споживача послуг (клієнта) і як суб'єкта публічного управління, що забезпечує якість формалізації суспільних потреб і потреб громадян;

- формування пропозицій щодо забезпечення повноти та якості державних і місцевих послуг;

- участь в обговоренні проєктів бюджетів та планів реалізації заходів, орієнтованих на задоволення потреб населення, забезпечення доступності та якості та кількості наданих публічних послуг;

- участь у формуванні поточних та стратегічних планів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм і проєктів, складання бюджетів;

- участь в контролі за ходом реалізації планів соціально-економічного розвитку, виконання бюджетів і реалізації заходів із задоволення громадських потреб і потреб громадян;

- участь в процесі оцінки якості та кількості послуг, результативності і ефективності публічного управління та використання бюджетних коштів.

Публічне управління в адміністративно-територіальній одиниці найбільш повно охоплює весь комплекс публічних послуг, що створює об'єктивну можливість розширення ролі населення як споживача публічних послуг і суб'єкта публічного управління.

Ефективність правового регулювання публічного управління зумовлено ступенем (рівнем) задоволення суспільних потреб і потреб населення шляхом надання публічних послуг і виконання публічних функцій у відповідності зі стандартами, адміністративно-пра-

вовими актами, встановленими для даного тимчасового періоду граничними обсягами послуг, з урахуванням досягнення цільових показників і темпів регіонального розвитку території.

В якості пріоритетних напрямів публічного управління виділяються процеси розробки, обґрунтування та реалізації прогнозів, стратегій, державних програм розвитку направлених на підвищення ефективності у певних галузях національної економіки, комплексних цільових програм і планів соціально-економічного розвитку, які при сучасному рівні застосування інформаційно-комунікаційних технологій реалізуються на принципах узгодження інтересів населення, бізнес-структур, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Публічне управління реалізуючи публічні послуги створюють певні соціальні цінності. В якості цінності доступні якісні публічні послуги виступають:

- для громадян як задоволення потреби більшості членів суспільства;

- для бізнес-структур – як наявність комфортного середовища, що сприяє зростанню ділової активності та підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів;

- для органів державного та місцевого управління як забезпечення якості життя населення на основі сталого розвитку держави та адміністративно-територіальної одиниці.

У концептуальній європейській моделі публічного управління баланс влади зміщений у бік населення і інших зацікавлених сторін, які беруть участь в ідентифікації та формалізації суспільних потреб, орієнтованого на результат і ефективне використання ресурсів, в тому числі бюджетних коштів, що передбачає включення населення в число суб'єктів зазначеної системи та забезпечує формування та реалізацію прогнозів, стратегій, концепцій, комплексних цільових програм і планів соціально-економічного розвитку на принципах управління відносин з клієнтами (англ. customer management of relationships CMR) та погодження інтересів різних суспільних груп, бізнес-структур, органів влади та місцевого самоврядування [10].

До основних принципів впровадження механізму публічного управління входять: підвищення ефективності публічного управління соціально-економічного розвитку з урахуванням узгодження інструментів конституційної, бюджетної та адміністративної ре-

форм; підвищення рівня компетентності суб'єктів публічного управління в цілях адекватного виконання вимог законодавства та нормативно-правових актів правил і адміністративних процедур надання публічних послуг певної вартості і належної якості [11].

Механізм взаємодії зацікавлених сторін публічного управління базується на принципах партнерства та підзвітності (прозорості, готовності реагування на виникаючі проблеми, дотримання зацікавленими сторонами законодавчих вимог, кодексів, стандартів, стратегій, інших добровільних зобов'язань) суб'єктів, серед яких виділені:

- органи державного і місцевого управління;
- населення;
- органи технічного регулювання та стандартизації, розробники рейтингів та індексів, інвестори (суб'єкти бізнес-середовища), експертні (в тому числі громадяни, громадські ради) і організації, що здійснюють аудит;
- науково-освітні організації;
- засоби масової інформації;
- техніко-технологічні структури, що забезпечують розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [12].

Оскільки вирішення завдань забезпечення якості надання публічних послуг і виконання публічних функцій безпосередньо залежить від ресурсного забезпечення програм, проєктів, планів і якості бюджетного планування, прогнозування дохідної частини місцевого бюджету, вимагає ефективної системи взаємодії органів державної і місцевої влади та територіальних підрозділів Державної податкової служби України з бізнес-структурами.

Таким чином, розробка методичних підходів до формування територіальної системи публічного управління видається вкрай актуальним.

Адміністративно-правове регулювання використання інформаційних технологій є предметом досліджень гуманітарних, технічних і природничих наук. Розвиток інформаційного суспільства посилює значення адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій в різних галузях знань.

Питання адміністративно-правового регулювання застосування інформаційних технологій розглядалися багатьма дослідниками різних сфер знань, зокрема в працях: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, О. Андрійко, О. Бандурки, О. Банчука, Л. Білої, Ю. Битяка,

О. Бойченка, Н. Бортник, В. Брижка, В. Бутузова, В. Гавловського, В. Гаращука, Ю. Гелич, Д. Гетманцева, М. Гуцалюка, С. Гуцу, О. Довганя, Є. Додіна, Р. Калюжного, М. Карчевського, Л. Коваленко, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Комарова, А. Комзюка, О. Копана, Б. Кормича, Р. Кохановської, О. Кузьменко, А. Ластовецького, В. Ліпкана, А. Марущака, А. Новицького, О. Олійника, В. Ортинського, О. Остапенка, Н. Паршиної, С. Пєткова, В. Пилипчука, Д. Приймаченка, В. Середи, М. Тищенка, В. Цимбалюка, Є. Харитонова, О. Харитонової, В. Цимбалюка, В. Шамрая, І. Шатковської, Ю. Шемшученка, М. Швеця, І. Шопіної, О. Яворської, Ю. Яцишина та ін.

Важливе значення у визначенні місця державного управління в інформаційній сфері мають роботи ряду зарубіжних авторів: Б. Гейтса, М. Кастельса, І. Ложі, Ф. Махлуп, А. Моль, А. Морозевіча, А. Урсула, К. Шеннона, У. Ешбі, А. Яглом, І. Яглом.

Наукового осмислення феномена інформації розкрито у фундаментальних досліджень К. Шеннон, Н. Вінер, Ю. Хабермаса, М. Вебера, К. Поппера, К. Ясперса, Т. Адорно, М. Луманя та інших класиків сучасної соціології та комунікації.

У дослідженні концептуальних питань, пов'язаних з напрямами розвитку інформаційного права, права інтелектуальної власності вагомий внесок зробили вчені: Дж. Бойль, Д. Болье, М. Гайст, Х. Гайгер, Д. Герве, П. Джази, П. Драхос, Д. Коген, М. Левин, М. Лемли, Р. Паттерсон, Г. Тойбнер, Л. Хефлер, Б. Хугенхольц, А. Чапман, Дж. Штиглиц і ін.

Проблемам реформування державного управління, в тому числі на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку і впровадженню конфігурації електронного уряду, присвячені роботи: Г. Куртейна, Д. Фаунта, Д. Гарсона, Р. Хікса, А. Шарка, Д. Норріса, П. Паскаля, Д. Веста.

Основні характеристики та тенденції розвитку інформаційного суспільства, інформаційного обміну взаємодіючих систем і підсистем та їх синергетичні властивості, на підставі системного аналізу і системних досліджень проводили: Ж.-Л. Бержель, Т. Парсонс, Ф. Уебстер, А. Хол, Р. Фейнджін.

Соціально-політичні проблеми побудови інформаційного суспільства, реформування на цій основі національних систем державного управління вивчали: Д. Холмс, Н. де Брейне, Дж. Россі, С. Мерені, Т. Брауіган, Т. Ноерен і ін.

Дослідженнями використання інформації, інформаційних ресурсів, застосування інформаційні технології у публічному управлінні з позиції філософії права, соціальної філософії та філософії науки займались вчені: Р. Алекси, П. Амселек, А. Арнио, Дж. Блэк, Ч. Варга, Г. Гурвич, В. Дильтея, Т. Кун, И. Лакатос, Р. Паунд, А. Пеценик, Р. Рорти, П. Фейерабенд, М. Фуко, М. Хайдеггер, Г. Харт, Ю. Хабермас і ін.

Розглядаючи історіографію дослідження застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України доцільно звернути увагу на дослідження основоположника національної науки про публічну адміністрацію Ю. Панейка.

Як вказує І. Коліушко у Передмові до наукового видання «Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) працюючи над адміністративною реформою, тобто реформою організації та функціонування виконавчої влади в Україні, ми побачили, що все, написане про досвід європейських країн у цій сфері, слабо кореспондується з тим, що ми читаємо в наших пострадянських підручниках адміністративного права. Природно, що диктаторські режими, яким був більшовицький режим СРСР[2], вдаються до заборон чи спотворення адміністративного права, адже його завданням в демократичній країні є захист людини від свавілля державних інституцій та їхніх посадовців. Саме рукопис лекцій професора Юрія Панейка з адміністративного права та науки адміністрації став одним із підтверджень тези, що для створення ефективної демократичної публічної адміністрації в незалежній Україні необхідно не тільки реформувати організацію влади, а й спосіб її функціонування, а для цього необхідно реформувати адміністративне право – галузь законодавства, і навчальну дисципліну [13, с. 7].

Аналізуючи публічну адміністрацію з позиції юридичної науки Ю. Панейко вказує: «Найширші межи поняття публічної служби дає Леон Дюгі. Для нього це поняття є основною концепцією не лише системи адміністративного права, але і взагалі публічного права. Вчений зауважив, що публічне право «є збором норм. Які визначають організацію публічних служб і запевняють їх правильне та неперервне функціонування».

Держава є корпорацією публічних служб. Метою діяльності

[2] СРСР – Союз радянських соціалістичних республік.

держави є організація та ведення публічних служб. Складовими елементами держави є народ, територія і публічні служби. Поняття публічної служби займає місце концепції «зверхньої (правлячої) державної влади» (la souverainete)[3]» [13, с. 113].

Згідно з проголошеною Л. Дюгі теорією реалізму в науці права та прийняттям обсервації як єдиного джерела правничого пізнання вислів «правлячі» має вказувати на тих, що фактично мають владу в своїх руках. Однак це фактичний мамонт, а не правничий [13, с. 113].

З моменту здобуття незалежності в України (за даними Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) вийшли у світ монографії присвячені питанням публічного управління:

- Місцеве самоврядування в системі публічної влади: теоретико-правовий аналіз (2006 пік), автор Г. Чапала [14];

- Публічна влада та управління: принципи і механізми реалізації (2008 рік), редактор Н. Нижник [15];

- Реформування публічної влади: сучасні концепції та політична практика, автор А. Береза [16];

- Публічне адміністрування (теоретичні положення, пріоритети, напрями реалізації) (2012 рік), автор С. Вдовенко [17];

- Публічне управління: теорія та методологія автор М. Міненко [18];

- Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) автори Л. Ємець, О. Негодченко [19].

За вказаний період вийшли у світ навчальні посібники:

- Процес європеїзації та його вплив на публічне адміністрування в Україні, автори Л. Прокопенко, О. Рудік, Н. Рудік [20];

- Публічне адміністрування, автори Ю. Кальшин, Г. Коваль, Л. Усаченко [21];

- Публічне управління та адміністрування, автори Ю. Кальниш, Т. Лозинська, В. Тимцуник [22].

Питання публічного управлінні піднімались у виданні «Публічне врядування» (Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 8), редакційна колегія: В. Загорський, С. Телешун, А. Ліпенцев [23].

[3] (la souverainete)[3] франц. суверенітет

Застосування інформаційних технологій у реєстраційній діяльність публічної адміністрації у організаційно-правовому аспекті розглядав у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук М. Гурковський [24].

Громадський контроль у публічному управлінні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти – став предметом дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктор юридичних наук І. Сквірського [25].

У зазначений період опубліковано ряд монографій: Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха та інші. Запоріжжя: ЗДІА. (2017); Алейнікова О. В. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід. (2017); Імперативи формування громадянського суспільства в умовах модернізації державного управління в Україні: головні виміри та виклики: колективна монографія / Л. В. Гонюкова, Є. І. Таран, О. М. Петров та ін. Київ: НАДУ, (2018); Мельниченко Б. Б. Публічне управління в Україні в умовах євроінтеграції: адміністративно-правовий вимір: монографія Київ (2019).

За період з 2020 по 2023 рік видано 53 наукових праць (дисертацій, монографій, підручників).

Значний вклад у розвиток застосування інформаційно-комунікаційних технологій в державному управлінні з позиції юридичної науки внесла І. Арістова. У 2000 році за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. Бандурки у 2000 році у світ вийшла монографії І. Арістоваї «Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти» [26].

У монографії дано поняття державної інформаційної політики як діяльності, заснованої на праві, легітимному примусі та необхідному ресурсному забезпеченні в інформаційній сфері державних органів і посадових осіб щодо реалізації основних комунікативно-інформаційних і ідеологічних функцій держави. При цьому в структурі інформаційної політики виділяються два вектори діяльності: ідеологічний і техніко-технологічний, що включає процеси інформатизації, ефективне формування та використання національних інформаційних ресурсів, забезпечення вільного доступу до них, забезпечення інформаційної безпеки громадян і держави, розвиток незалежних засобів масової комунікації, створення необхідної правової

бази побудови та розвитку громадянського суспільства, формування сприятливого іміджу країни, роз'яснювальну роботу з населенням.

І. Арістова зазначає, що державна політика в інформаційній сфері, повинна відповідати основним напрямам розвитку громадянського суспільства: рівномірний розвиток центрів соціальної (публічної) влади, їх незалежність визначена на законодавчому рівні; залучення громадян у вирішення всіх суспільно-значущих питань, що втілюється за рахунок створення державою необхідних умов для залучення громадян до процесів обговорення ініціатив.

У монографії звертається увага на те, що процес реалізації державної інформаційної політики включає такі блоки: формування легітимного суб'єкта та інституційної ієрархії державної політики; розробка стратегічного курсу та прийняття державних рішень; адміністративні та інші засоби реалізації управлінських рішень; державний контроль в сфері інформаційної політики.

У даний час залишається вірним твердження автора, що існуюча організаційно-правова база не створює належних умов для реалізації державної інформаційної політики. Потрібно прийняти ряд нових нормативно-правових документів, вдосконалення національного законодавства в частині гарантії свободи слова, доступу до інформації та ін. Обґрунтовано необхідність додаткових інструментів громадського контролю державної політики у сфері реалізації прав громадян на свободу слова.

Значний вклад у розвиток правового регулювання інформатизації державного управління внесли автори монографії «Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики» (2002 рік) Р. Калюжний, В. Гавловський, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк, Ю. Яцишин, В. Шамрай, М. Швець, А. Ластовецький [27].

Авторський колектив відзначає, що інформаційне забезпечення діяльності органів державного управління, в умовах інформатизації сучасного суспільства, стає якісно іншим способом управління, невід'ємною частиною управлінської діяльності як сукупність інформаційних ресурсів необхідних, для функціонування держави та методів і засобів їх отримання, обробки, зберігання та розповсюдження, є найважливішою умовою їх ефективної діяльності. Кваліфіковане застосування інформаційних технологій дає можливість забезпечити ефективність, рентабельність і економічність управлінсь-

кої діяльності. Ефективність втілюється в досягненні найкращих кінцевих показників, які сприяють досягненню більш високої продуктивності праці або зниження темпів інфляції. Економічність означає мінімальну витрату ресурсів для прийняття і здійснення управлінського рішення.

На думку авторів інформаційне забезпечення вимагає комплексного системного підходу і включає наступні аспекти: технічний (автоматизація та впровадження інформаційних технологій), технологічний (чітке нормативне регулювання) і кадровий. Система інформаційного забезпечення вимагає коригування нормативно-правової бази, усунення існуючих в ній суперечностей. Система інформаційного забезпечення передбачає створення єдиного інформаційно-аналітичного простору, для роботи в якому потрібна спеціальна професійна підготовка і перепідготовка державних службовців, в основі якої має лежати формування інформаційної культури та навичок роботи в інформаційному режимі.

Р. Калюжний, В. Гавловський, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк, Ю. Яцишин, В. Шамрай, М. Швець, А. Ластовецький звертають увагу на те, що єдиний інформаційний простір створює проблеми інформаційної безпеки діяльності органів державного управління, вирішення яких має стати частиною системи інформаційного забезпечення.

У 2003 році у світ вийшов навчальний посібник «Інформатизація управління соціальними системами: організаційно-правові питання теорії і практики» за авторством В. Гавловського, М. Гуцалюка, Р. Калюжного, В. Цимбалюка, Ю. Ящуринського [28].

Як зазначено у анотації до книги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «Висвітлено загальні положення та методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення соціального управління, розкрито їх сутність та зміст. Проаналізовано роль інформатизації в удосконаленні управління соціальними системами, права у забезпеченні інформатизації інформаційно-аналітичної діяльності у соціальному управлінні. Розглянуто питання інформатизації управлінської діяльності, організації процесу розробки, ухвалення та виконання управлінських рішень. Розкрито вплив інформатизації на науку соціального управління (кібернетику) та документологію» [29].

У контексті дослідження застосування інформаційних технологій у публічному управлінні суттєвим аспектом розглядається інформаційний ресурс, який представлений у вигляді, окремих документів або їх масивів системоутворюючих елемент людської діяльності, що є джерелом інформації або засобом для отримання окремими фізичними особами та організаціями знань, які формуються в результаті діяльності різних структур суспільства. Мінімальна структурна одиниця інформаційного ресурсу – документ. Його ознаки складають: нематеріальність змістовної частини; наявність матеріального носія з певними фізичними властивостями; присутність в документі реквізитів, що дозволяють ідентифікувати зафіксовану інформацію; здатність і призначеного фіксованою інформації до передачі в часі і просторі з метою зберігання та громадського використання; можливість сприйняття зафіксованої інформації органами почуттів людини при її записи або вживанні (безпосередньо або за допомогою інструментальних або програмно-апаратних засобів в будь-який момент часу). Значення інформаційних ресурсів полягає в тому, що вони є необхідною умовою ефективної діяльності в усіх сферах життя суспільства, мірою його розвитку.

В. Гавловський, М. Гуцалюк, Р. Калюжний, В. Цимбалюк, Ю. Ящуринський розглядають як елементи структури інформаційного ресурсу: інформацію як основу; інформаційні технології, представлені в документованої формі; документи, в тому числі і електронні, як елементарна одиниця за умови, що вони мають певні властивості (потенційність, дискретність, креативність, комутативність, автентичність, ідентифіковані, правова сила і правовий режим).

У 2007 році О. Баранов, І. Жиляєв, М. Демкова, І. Малюкова видали монографію «Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження», де розкрили перспективи запровадження електронного урядування в України [30]. Під електронним урядуванням автори розуміють систему взаємопов’язаних і взаємодіючих між собою адміністративно-правових інститутів, що входять в загальний механізм адміністративно-правового регулювання та забезпечують електронну взаємодію всередині системи виконавчих органів державної влади при виконанні державних функцій, права, свободи та законні інтереси фізичних осіб і організацій у сфері надання публічних послуг. Особливості зазначеної системи слід сформулювати та закріпити нормативними правовими актами,

а також відобразити в принципах організації і функціонування виконавчої влади, її органів, посадових осіб, державних службовців.

У монографії «Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика)» (2010 рік) В. Гурковський вказує на діалектичну взаємозумовленість економічних, правових, соціальних, культурних і технологічних чинників у становленні інформаційного суспільства, що проявляється в соціальній сфері в лібералізації правил регулювання інформаційного та телекомунікаційного ринків, технологічної і організаційної конвергенції, формуванні нових вимог до працівників і організації ділового процесу, зміни в інформаційному законодавстві, підвищенні ролі державного регулювання та міжнародної співпраці [31].

П. Клімушин, А. Серенок у монографії «Електронне урядування в інформаційному суспільстві» (2010 рік) обгрунтували положення про те, що в основі розвитку суспільства лежить ускладнення інформаційно-комунікативних зв'язків і управління як одного з видів інформаційно-комунікативної діяльності. При цьому інформатизація є основним процесом сучасної дійсності, яка визначається як становлення інформаційного суспільства. Управління являє собою діяльність по координації процесів накопичення, перетворення і передачі інформації. Управління процесом виробництва знань являє собою принципово новий напрям управлінської діяльності, яке стало можливим завдяки розвитку комп'ютерної і телекомунікаційної техніки і обумовлено підвищенням цінності знання як ресурсу поряд з працею і капіталом [32].

Окремі аспекти застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України розглядаються в монографії «Інформатизація в системі охорони громадського порядку: проблеми адміністративно-правового забезпечення» виданою О. Комісаровим у 2012 році [33].

Автор у дослідженні охоплює застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час забезпечення охорони громадського порядку та взаємодії правоохоронних органів і структур громадянського суспільства.

Окремі аспекти застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України розглянуто С. Ромашко, В. Новосад, Б. Козій у навчальному посібнику «Інформаційні технології в державному управлінні» (2007 рік) [34].

У навчальному посібнику «Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності» (2008 рік) А. Марущак розглядає інформаційні технології як елемент і функцію інформаційного суспільства, спрямовану на регулювання, збереження, підтримку та вдосконалення системи управління суспільства [35].

Якщо протягом століть інформація і знання передавалися на основі правил і приписів, традицій і звичаїв то сьогодні головна роль відводиться технологіям. Інформаційні технології впорядковують потоки інформації на національному, регіональному та локальному рівнях. Вони відіграють ключову роль у формуванні технологічної структури, в підвищенні ролі освіти і активно впроваджуються в усі сфери соціально-політичного і культурного життя, включаючи домашній побут, розваги та дозвілля.

Окремі аспекти застосування інформаційних технологій у публічному управлінні висвітлено у навчальному посібнику «Електронне урядування. Інформатизація державного управління» (2011 рік), який підготували Ю. Машкаров, М. Мордвинцев, П. Клімушин, І. Кобзев. О. Орлов [36].

Автори вказаного навчального посібника визначають специфіку правових функцій електронного урядування обумовлену змінами, викликаними переходом від традиційної моделі державного управління до нової моделі державного електронного управління. Широке поширення новітніх високих технологій, в першу чергу інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернету призвело до появи нової моделі державного електронного управління інтенсивними соціальними, економічними та культурними процесами, вписаними в контекст глобального світу з усіма його особливостями. У цьому випадку специфічність правової функції електронного урядування полягає в забезпеченні спектра можливостей оптимальної адаптації універсальних, загально цивілізаційних цінностей з інтересами і прагненнями суспільства і людини.

Концепція електронного урядування як сучасна форма державного управління, відповідає реаліям інформаційного суспільства, повинна бути осмислена не як форма модернізації державної влади, а як принципово новий спосіб організації державного управління в нових суспільних умовах. При цьому визначальною бачиться роль юридичної науки, здатної відтворити об’єктивну картину змін, комплексно досліджувати взаємозв’язки соціальних суб’єктів, проаналізувати і оцінити наслідки реалізації тієї чи іншої альтернативи.

Дослідження окремих проблем застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України здійснив В. Гурковський у дисертації на здобуття наукового ступеня доктор наук з державного управління за спеціальністю «Теорія та історія державного управління» «Засади державної політики в сфері інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти» (2011 рік) [37].

З наукових поглядів автора можна зробити висновки, що в сучасних умовах, незважаючи на глобалізацію і підвищення ролі поліцентричної форм організації соціального й політичного життя, держава залишається центральним і провідним громадським інститутом. Її домінуюча роль визначається здібностями до трансформації своїх базових управлінських функцій, суміщенням останніх з новими завданнями, поставленими часом. Посилення управлінської ролі держави у суспільстві, потреба у свідомому регулюванні суспільних відносин є визначальною умовою успішного вирішення завдань перехідного періоду в усіх сферах життя. Організаційно-нормативна природа держави зумовлює вторинну роль мережевих підходів, теорій нового публічного менеджменту і публічного управління при поясненні природи даного інституту і механізмів формування його стратегій. Потреба в прикладній орієнтації складної кооперативної діяльності держави у сфері застосування інформаційних технологій у публічному управлінні щодо вироблення і реалізації рішень і природа цього інституту (публічного управління) як штучно створеної організації, цілеспрямований характер діяльності його структур зумовлюють раціональний характер формування державної політики. У цьому сенсі, раціональний підхід у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій виступає основним способом, що поєднує теоретичні та прикладні підходи до вирішення управлінських завдань і дає можливість визначати основні заходи з оптимізації процесу визначення мати. Раціональний підхід передбачає якісне підвищення питомої ваги нормативних вимог до організації спільної діяльності керуючих і керованих, збільшення обсягу кількісно визначених завдань, розширення використання математичних методів аналізу та прогнозу при вимірюванні лінійних просторів прийняття рішень. Політичні механізми вироблення державних рішень при всій своїй специфіці є складовою частиною державного адміністрування базовим управлінським механізмом, який поєднується з адміністративно-правовими формами діяльності виконавчої влади.

Суттєвий вплив на розвиток досліджень у сфері застосування інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні з позиції інформаційного права мала стаття доктора юридичних наук А. Марущака «Пріоритети розвитку інформаційного права України» (2011 рік) [38].

Автор зазначає: «Специфіка інформаційного права як науки зумовлює необхідність поглиблених пошуків з проблематики методів правового регулювання інформаційного права, доцільності правового регулювання Інтернет-відносин, технічно-правових ознак виникнення, зміни, припинення юридичних фактів (дій чи подій), пов'язаних з використанням новітніх інформаційних технологій у різноманітних сферах суспільної діяльності» [38, с. 24]. Важливе значення у формуванні стратегії застосування інформаційно-комунікаційних технологій у сфері публічного управління мають теоретичні погляди на інформаційну функцію української держави.

О. Остапенко звертає увагу на правову природу інформаційної функції, що сприяє впровадженню е-урядуванню, підкреслюючи, що важливим інструментом захисту прав і свобод громадян є застосування інтегрованих інформаційно-аналітичних систем [39, с. 121].

В. Ортинський розглядаючи удосконалення державної політики у сфері інформаційних технологій у контексті діяльності органів виконавчої влади, звернув увагу на те, що створення правового механізму для здійснення інформаційної діяльності у державному управлінні дасть змогу: здійснювати центральним органам виконавчої влади інформаційну діяльність як специфічний і самостійний вид своєї діяльності, реалізовувати як цільову постійну функцію; виробити єдині рамкові для усіх центральних органів виконавчої влади вимоги до організації їх інформаційної діяльності; створити єдиний центр публічного (масового) інформування громадян, який міг би одночасно здійснювати і функції з політичної освіти громадян та підвищення культури демократії, що важливо для України, як багатонаціональної держави; стати однією з важливих складових державної політики у сфері інформаційних технологій в єдиному інформаційному просторі України; стати реальним правовим інструментом взаємодії центральних органів виконавчої влади з громадянами і громадянським суспільством тощо [40, с. 7].

Окремі проблеми застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України розглядаються в монографії О. Баранова «Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика» (2014 рік) та у науковій доповіді «Систематизація і розвиток теоретичних основ трансформації інформаційних відносин на шляху до кіберцивілізації» (В. Фурашев, С. Петряєв, В. Поперечнюк) [41; 42].

Важливе значення для нормативно-правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні має розгляд Національною академією правових наук України у науковому виданні «Правова доктрина України» (2013 рік) доктринальних проблем інформаційного права (розділ 5, том 2 «Публічно-правова доктрина України») [43]. Правова доктрина виступає об'єктивувати джерелом права світу в силу наступних причин.

По-перше, формальна визначеність правової доктрини досягається за допомогою письмової форми вираження творів юристів і популярності серед професійних юристів.

По-друге, загальнообов'язковість правової доктрини випливає з авторитетності, поваги до вчених-юристів в суспільстві, загальним прийняття і загальним визнанням робіт правознавців у суспільстві.

По-третє, реалізація правової доктрини забезпечується державним санкціонуванням в нормативно-правових актах або судовій практиці.

Важливу роль у визначенні напрямів нормативно-правового забезпечення застосування інформаційних технологій у публічному управління відіграють парламентські слухання, які відбулися 3 липня 2014 року на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» та 31 березня 2016 року на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [44; 45]. 26 жовтня 2021 року Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації провів слухання на тему: «Як стимулювати розвиток розумних міст та громад в Україні: законодавчі аспекти».

## 1.2. Методологія дослідження інформаційних технологій в публічному управлінні

Проблема підвищення ролі публічного управління в життєдіяльності сучасного суспільства, соціальних груп і фізичних осіб в умовах європейської інтеграції істотно актуалізувалася в силу ряду причин.

Першою причиною виступає перехід від індустріального до інформаційного суспільства, що органічно пов'язано з динамічним розвитком та функціонуванням нових механізмів і форм здійснення на практиці політичних, громадянських і інших прав і свобод. Публічне управління неможливо уявити без використання новітніх цифрових, інформаційно-комунікаційних технологій, які дають можливість значною мірою підвищувати ефективність функціонування органів державної влади та прийнятих ними рішень. Перед державою стоїть важлива проблема дієвого управління суспільством в постійно мінливих культурних, політичних і економічних умовах, щоб домогтися соціальної стабільності, публічного порядку та безпеки, економічного зростання [47, с. 11].

Друга причина полягає в тому, що інформаційно-комунікаційні технології і Інтернет значно впливають на функціонування суспільства. М. Кастельс у дослідженні «Галактика Інтернет: роздуми про Інтернет, бізнес і суспільство» підкреслює, що Інтернет і комп'ютерні мережі в цілому вже стали становим хребтом всіх сучасних суспільств по всьому світу» [48, с. 6]. Це означає, що вся діяльність суспільства, соціальних груп та індивіда, починаючи з фінансової сфери і електронних мас-медіа та закінчуючи політикою та соціальними рухами, концентрується навколо всесвітніх мереж Інтернету. Інтернет являє собою ключову технологію інформаційної епохи, специфіка якої полягає в тому, що вона дає можливість змінювати людську свідомість, надаючи тим самим значний вплив на розвиток економіки, політики, культури, громадські руху та трансформації соціуму.

У світлі цього стає зрозумілою необхідність публічного управління, у протилежному випадку традиційна держава не зможе функціонувати в умовах інформаційної епохи з її соціальними мережами.

Третя причина актуалізації значущості публічного управління це те, що воно є новою парадигмою державного управління, викликаного до життя етапом розвитку суспільства, який обумовлений виникненням і розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє змінам у всіх сферах життєдіяльності суспільства та людини, трансформацій способу життя [49, с. 4]. Зростання ролі інформації й адекватних їй інформаційно-комунікаційних технологій істотно впливає на параметри соціальної системи і юридичних інститутів. Представник німецької юридичної науки Е. Шмідт-Ассманн зазначає у виданні «Загальне адміністративне право як ідея врегулювання»: «Нова інформаційна техніка органів публічної адміністрації, велика кількість наявної інформації та сполучення її і мережу призвели до зміни звичайних моделей поведінки та структури ухвалення рішень» [50, с. 318].

Четверта причина актуалізації наукового аналізу значущості публічного управління в інформаційну епоху полягає в тому, що воно дає можливості для здійснення на практиці за допомогою інформаційних механізмів політичних, громадянських і інших прав та свобод; забезпечувати індивідам участь в управлінні соціальними та політичними процесами завдяки електронній демократії; реалізувати творчий потенціал людського капіталу, щоб сприяти соціально-економічному розвитку суспільства; вирішувати протиріччя, що виникають у діяльності соціальних груп і соціальних відношеннях.

Аналіз проблеми адміністративно-правового регулювання застосування інформаційних технології у публічному управлінні України передбачає ті чи інші методологічні підстави. З нашої точки зору, першою методологічною основою є системний аналіз. Зрештою, та чи інша методологія являє собою лише інструмент пізнання і оцінюється за ефективністю, плідністю і евристичними можливостями. Необхідність застосування в дослідженнях правової дійсності системної методології, на наш погляд, визначається прагненням зрозуміти та висловити динамічну природу правового механізму більш адекватно. Однак вона, безумовно, потребує значної концептуальної розробки, так і свого емпіричного підтвердження. Але дослідження динамічного феномену інформаційних технології у публічному управлінні, на нашу думку, полягає у прагненні до поєднання різних точок зору, типів методології. Це виходить з визнання неможливості усвідомити і інтерпретувати як правову, так і будь-яку іншу реальність у межах якого-небудь одного методу.

Інструментальний підхід, який концентрується на методах впливу права на суспільні відносини та способи досягнення базових потреб суб'єктів шляхом удосконалення створення об'єктивних норм і їх застосування, адекватний, швидше, для галузевих досліджень, конкретного виду правозастосовної діяльності, ніж для аналізу функціонування та розвитку правової дійсності як цілісного утворення – динамічної системи.

Саме системний аналіз дає можливості упорядкувати і ефективно використовувати різнорідну та різноманітну інформації. Зараз для цього застосовуються методи комп'ютерного моделювання, органічно пов'язані із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, основною платформою чого служить Інтернет.

Методологічна значущість системного аналізу інформаційних технологій у публічному управлінні обумовлена тим, що він як міждисциплінарний науковий напрям дає можливість ефективно вирішувати виникаючі в суспільстві практичні проблеми на всіх рівнях ієрархічної структури (від державного до індивідуального), які пов'язані з конструюванням нових і вдосконаленням наявних концептуальних, технічних, військових, економічних, інформаційних і інших систем. Системний аналіз є методологічною основою дослідження публічного управління і його соціально-правових функціях.

Друге методологічне підґрунтя дослідження інформаційних технології у публічному управлінні з позиції системного аналізу – це концепція конструювання (проектування) цілеспрямованих процесів і цілеспрямованих систем [51, с. 20]. Методологія зовнішнього проєктування цілеспрямованих процесів і цілеспрямованих систем є адекватною проблемі ефективності функціонування соціальних, економічних, технічних, інформаційних, військових і інших систем. Теорія ефективності цілеспрямованих систем як раз підходить в якості методологічної основи для з'ясування суті та специфічності функціонування публічного управління в умовах інформаційної епохи.

Третьою методологічною основою дослідження інформаційних технології у публічному управлінні є концепція віртуальної реальності. С. Костючков розглядаючи плюралізм виявів віртуалізації життя сучасної людини, зазначає що основною платформою функціонування інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі які застосовуються в електронному урядування, є Інтернет, який сам являє собою єдність дійсної та віртуальної реальності [52, с. 58]. Сутнісна методологічна значущість концепції віртуальної реальності

полягає в тому, що вона висвічує ті віртуальні феномени, процеси та стани суспільства, які можуть бути актуалізовані в їх взаємодії з уже існуючими методами та формами управління. Концепція віртуальної реальності описує комунікацію при трансформації потенційних змін у суспільстві відкриває спектр не тільки позитивних можливостей, але і ризиків, що тягнуть за собою негативні наслідки. Саме цей подвійний характер соціальних наслідків застосування на практиці концепції віртуальної реальності (особливо «доданої реальності» як гілки віртуальної реальності) необхідно брати до уваги при застосування інформаційних технології у публічному управлінні.

Четвертою методологічною основою дослідження інформаційних технології у публічному управлінні виступає теорія суспільства як само відтворюваних комунікацій Н. Лумана [53, с. 193-194]. У плані адміністративно-правового дослідження суттєвою є відмінність між власне соціальними та психічними системами. Це означає, що публічне управління має цілком певний сенс, який полягає у взаємодії соціальних систем, що утворюють у своїй сукупності суспільство, і психічних систем (людських індивідів, особистостей).

Публічне управління в такому разі являє собою інформаційну систему, що об'єднує соціальні системи та психічні системи в систему більш високого порядку, що дозволяє їй функціонувати більш раціонально і ефективно завдяки розширенню діапазону можливостей з усіма його ризиками.

П'яте методологічне підґрунтя дослідження інформаційних технології у публічному управлінні є парадигма європейської асоціації. Істотним є те, що асоціація України і Європейського Союзу відбувається в транснаціональному просторі, що пов'язано з кібернетичним простором Інтернету. Це мають приймати до уваги органи публічного управління, вибудовуючи свою стратегію публічного управління соціумом і поведінкою людини [54, с. 53-54]. Саме функціонування публічного управління в умовах демократизації суспільства, неефективне без створення та трансляції сутності управління засобами мас-медіа, що сприяє розвитку державного управління, соціальної філософії, культури корпорацій, формування діалогу влади та суспільства. Уряди країн-членів Європейського Союзу сприяють використанню населенням Інтернету. Значущість публічного управління полягає в тому, що воно виступає в якості одного із засобів динамічного розвитку суспільства інформаційної епохи, підвищення ефективності управління.

Доцільно зауважити, інформаційні технологій у публічному управління у науковій літературі з юриспруденції, соціології, філософії розглядаються у контексті електронного урядування (концепції О. Холмса та ін. [55]).

На підставі теорії соціальних систем Н. Лумана дефініція електронне урядування (форма організації державного управління [56; 57]) розкривається як сукупність інформаційно-комунікаційних технологій щодо єдності реального та віртуального світів, яка дозволяє державі інтегрувати в єдине ціле соціальні та психічні системи сучасного суспільства, що дає можливості динамічного розвитку суспільства і особи.

Саме висока швидкість розвитку інформаційно-комунікаційних технологій призвела до того, що сучасне суспільство постійно насичується гігантськими потоками інформації, які вже неможливо обробляти та використовувати на практиці без інформаційних технологій. На допомогу приходять нові підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це технології хмарних обчислень (англ. Cloud Computing) і Великих Даних (Big Data) та пов'язана з ними аналітика, здатна упорядкувати інформаційні потоки [58, с. 201].

Не випадково в Америці відбувається процес «вебифікації» (від терміна «веб-сайт») всіх існуючих публічних установ, який намічено завершити до 2025 року. Модифіковане таким чином публічне управління здатне вирішувати завдання у сфері прийняття управлінських рішень, використовуючи віртуальний світ спектру різних інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі Інтернет і хмарні технології. Цей віртуальний світ характеризується параметрами віртуального часу, що дозволяє досить ефективно використовувати властивості функціонування інформаційних технологій у публічному управлінні. Можливості віртуальної реальності практично є безмежними, то і віртуальний час володіє невичерпними властивостями. Істотним є можливість переходу від віртуального часу до реального та погоджувати їх шкали. Це дозволяє не тільки обробляти великі потоки інформації, але й експериментувати з різними варіантами проєктованих соціальних, політичних, економічних і інших процесів, щоб публічне управління могло ефективно керувати сучасним суспільством.

Із сутності публічного управління випливають напрями застосування інформаційних технологій у публічному управлінні, підпорядкованих загальним закономірностям функціонування такої системи управління.

У науковій юридичній літературі виділяються наступні напрями застосування інформаційних технологій у публічному управлінні:

- за рівнями публічного управління (вертикально-інтегровані системи управління);

- за напрямами галузевого управління (горизонтально-інтегровані системи управління);

- за спрямованістю реалізованих органом публічної влади функцій (функціональне управління).

Інформаційні технології у публічному управлінні координують різні напрями управління у межах адміністративно-територіальної одиниці, регіону та держави.

Один з проявів змісту принципу полі системності полягає в тому, що об'єкт пізнання може виступати для суб'єкта, який досліджується з різних сторін в якості різних систем. Розглядаючи інформаційні технології та публічне управління в якості двох неоднакових систем маємо справу з одним і тим же об'єктом – правовою дійсністю, хоча і представленому в різних аспектах.

Виходячи з теорії систем сутнісною ознакою організації системного об'єкта є наявність структури, тобто певного розташування набору елементів системи та порядок їх зв'язку.

Структурність правового механізму вказує на системність утворюючих його частин, взаємодії з яких складається динаміка права як цілісного утворення. Оскільки правова система, розглянута з точки зору її функціонування, характеризується поняттям «механізм правового регулювання», а правове регулювання є сукупний результат впливу на суспільні відносини (правовідносини, правосвідомість, формалізоване право), логічно припустити, що в якості підсистем механізму правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні будуть виступати ті ж компоненти, але взяті в іншому – динамічному аспекті. Взаємодія і диференціація цих трьох підсистем, що володіють відносною самостійністю і не є тотожними за своєю природою, визначають системність механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні.

Правові ідеї (правосвідомість), правова дійсність (правовідносини) і правові інститути (норми права та нормативні акти) розвиваються за своїм специфічним закономірностям, володіють складною структурою і, одночасно, в сукупності складають самий загальний рівень поділу, як правової системи, так і механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні. Кожен з представлених компонентів (підсистем) існує і функціонує лише у взаємодії з іншими. Їх об'єднаність і впорядкованість обумовлена головним інтегративним властивістю механізму права – правовим регулюванням.

Характер єдності механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні детермінований його центральною характеристикою – здатність до регулювання суспільних відносин. Це властивість даного явища виступає інтегративним, системоутворюючим фактором. Тільки здатність до правового регулювання робить сукупність правових явищ - цілісністю, яка володіє певним типом внутрішньої організації, а не просто механічною сумою певних елементів.

Системний (від англ. emergent)[4] характер правового регулювання обумовлює факт цілісності регулятивних властивостей і, відповідно, неможливість наділення підсистем, складових правовий механізм – правовідносин, правосвідомості та формалізованого права, властивості, властивим їм як цілісному утворенню.

Сприйняття механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні як об'єктивно обумовленої і активно функціонуючої системи дає можливість подання елементів системи інформаційні технології та публічне управління як єдиного цілого. Цілісність і стійка структура механізму правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні виникає в результаті взаємодії його елементів у певній структурі зв'язків. Причому ця сукупність зв'язків має не тільки функціональний характер, а виступає у вигляді своєрідного замкнутого кола, всередині якого кожен елемент зв'язку є умовою іншого та обумовлений ним, тобто причина одночасно виявляється наслідком, потрі-

[4] В теорії систем – наявність у будь-якої системи особливих властивостей, які не притаманні її елементів, а також сумі елементів, не пов'язаних особливими системоутворюючими зв'язками; незвідність властивостей системи до суми властивостей її компонентів; синонім – системний ефект [59, с. 7].

бним, як її передумова. Подібний нелінійний характер зв'язків механізму правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні та його властивості структури, утвореної взаємодією елементів формалізованого права, правовідносин і правосвідомості, виражаються в операційній замкнутості системи і злиття спостерігача й об'єкта спостереження.

Внутрішні системні зв'язки механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні визначають не тільки виникнення інтегративної властивості, але і зміни, перетворення його цілісності. Розглядаючи правовий механізм як утворення, в якому внутрішні зв'язки компонентів між собою переважають над зовнішніми впливами на них, представляється доцільним визначати складові його елементи, або, вірніше, відмежовувати, виділяти структурні підсистеми в залежності від сили і стійкості утворюють їх зв'язків, участі або неучасті того чи іншого правового явища у створенні нових системних властивостей.

Таким чином, з погляду на дослідження І. Антошина щодо системно-інформаційний підходу у дослідженні правової системи [60], розгляд інформаційних технологій у публічному управлінні в якості динамічного аспекту системи:

- дозволяє зосередитися на проблемах, пов'язаних з визначенням напряму розвитку правових процесів, визначення найбільш ефективних способів правового впливу й умов досягнення певного рівня упорядкованості суспільних відносин – правопорядку;

- дає можливість відповісти на питання про те, як сукупність масових практик, які формують реальне життя нашого суспільства, співвідноситься з формально встановленими й діючими правовими нормами. Адже навіть приблизний їх збіг свідчить не тільки про відносне правове благополуччя, але і про можливості цілеспрямовано впливати на його розвиток за допомогою відповідних законів.

Аналіз механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні як операційно-замкнутої системи має зводитися до розпізнавання, а здійснення впливу – до підтримки конкретних власних поводжень правової системи, до яких ведуть зовнішні впливи [61, с. 27]. Тобто у вирішенні питань збільшення ефективності функціонування правового механізму необхідно перейти від пошуку ідеальних норм, законів і структур до створення оптима-

льних умов отримання бажаного варіанту правового впливу, з урахуванням потенційно можливих (особливо негативних) правових (або протиправних) проявів.

Функціонування механізму правового регулювання полягає в його впливі на суспільні відносини шляхом визначення прав і обов'язків суб'єктів і, в кінцевому рахунку, спрямовано на розмежування та узгодження соціальних інтересів. Що, в свою чергу, дозволяє задовольняти потреби суспільства у внутрішній стабілізації, яка відбувається незалежно від впливів що збурюють з боку навколишнього середовища і призводить до певного впорядкованому, рівноважного стану.

Рівновага правового механізму досягається за допомогою цілого комплексу зв'язків, що виникають у результаті зміни умов середовища і властивостей конкретного рівня (підсистеми, етапу) правового впливу. Зв'язки, які об'єднують елементи структури інформаційних технологій у публічному управлінні в єдине ціле і дозволяють взаємодіяти з іншими явищами – державою, політикою, ідеологією, традиціями та іншими складовими життя суспільства. Реагуючи на дії середовища, інформаційні технології у публічному управлінні опосередковують суспільні відносини, але дзеркального відображення об'єктивної реальності у праві не виникає. У відповідності з існуючими шаблонами, схемами, нормативними структурами, правовим досвідом відбувається формування об'єктивного права, яке завжди буде відрізнятися від свого матеріального джерела. Перетворення образу середовища, привнесення в нього смислу, своєрідна специфікація реальності на підставі внутрішніх повторень, ґрунтуються на закладених у механізмі правового регулювання системних властивостях.

Користуючись поглядами Ю. Палеха, В. Садовенка щодо системного аналізу інформаційних процесів, межа між функціональними змінами, що відбуваються в результаті правового регулювання всередині самого механізму інформаційні технології у публічному управлінні, і змінами, які можуть призвести до трансформації механізму правової системи, досить розпливчаста і багато в чому умовна [62, с. 41]. Зміни всередині правового механізму можуть поступово накопичуватися і перерости в його власні зміни, що, фактично, і відбувається. Наприклад, в процесі функціонування середовище стає внутрішнім світом правової системи, набуваючи неповторні ін-

дивідуальні риси предмета правового регулювання, що відображається у концепції відкритих даних (англ. open data), відкритому програмному забезпеченню, (open source), відкритому контенті (open content), відкритому доступі (open access) [63, с. 50-51]. Цей процес трансформації виявляє себе не так явно, як у випадку з технологічними змінами, що виникають в результаті впливу середовища, однак, на наш погляд, саме він визначає розвиток інформаційні технології у публічному управлінні як динамічної системи.

Процес утворення форми динамічної моделі правового регулювання визначається його внутрішніми властивостями і містить у собі підстави для майбутньої зміни. Ця послідовність може тривати нескінченно, реалізуючи потенційні варіанти поведінкових реакцій правової системи на збурення, що надходять із зовнішнього середовища водночас адаптуючи, привносячи її у свій внутрішній світ. З точки зору теорії систем функціонування моделі правової системи не передбачає одночасного зміни всіх характеристик складових її компонентів, а ґрунтується на властивості самореферентності, притаманній всім соціальним системам [64, с. 1002]. Тому кожний новий етап (стадія, фаза розвитку права продовжує утримувати значну частину колишніх характеристик, привносячи в нього новації в рамках з вже існуючими внутрішніми системними властивостями.

З урахуванням викладеного розуміння системної будови правового механізму розвиток механізму правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні являє собою незворотні зміни, що відбуваються з ним, в зразках поведінки суб'єктів права, їх правосвідомості та правовідносинах, що здійснюються в процесі його функціонування. Результат змін полягає в послідовній синергетиці підсистем у проміжку між різними моментами часу, в межах і з допомогою функціонування правового механізму.

Вивчення проблематики проведення теоретико-правових досліджень, пов'язаних з моделюванням процесів, що відбуваються у правовому механізмі правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні в результаті функціонування і обумовлених його характеристиками як складної синергетичної системи, дозволяє окреслити коло питань, які потребують свого переосмислення.

По-перше, необхідні системні дослідження, здатні показати процес взаємодії підсистем правового механізму, що визначає вини-

кнення правового регулювання як сукупної, інтегративної властивості. Існуючі теорії дають розуміння тих факторів і сил, середовищ, умов і специфічних рис, від яких залежить правове регулювання. Серед них називають людську поведінку, мотивації, культурні традиції, економічний базис, природні умови, політичні можливості, недосконалість законодавчих технік, інші суб'єктивні та об'єктивні причинні комплекси. Правове регулювання виникає як результат певного співвідношення, взаємозв'язку між правовідносинами, правовою свідомістю та формалізованим правом. У даний час мало висунуто дійсно переконливих доводів на користь тієї або іншої точки зору. Є підстави сподіватися, що у теорії систем такі аргументи знайдуться.

По-друге, вивчення можливих варіантів поведінкових реакцій механізму правового регулювання застосування інформаційні технології у публічному управлінні пов'язана з його дослідженням в якості складної синергетичної системи.

У даний час інформаційні технології у публічному управлінні як і інші синергетичні правові системи носить зараз скоріше описовий, інтерпретаційний, ніж прогностичний характер, що само по собі досить важливо. Однак складність правових явищ подібного масштабу, відсутність об'єктивної інформації, надійних математичних моделей негативно позначається на теоретико-пізнавальних (аксіологічних) можливості сучасних системних досліджень у правовій сфері. Тому необхідно отримання нових знань, достатніх для того, щоб застосувати формальні методи діагностики до правового механізму та визначити ефективність його функціонування.

Третій напрям досліджень, на наш погляд, потребує подальшої розробки в світлі системності механізму адміністративно-правового регулювання, що стосується проблеми вивчення його основних (умовно неподільних елементів, що відображають динамічний аспект правового регулювання – правові статуси, режими, процеси, методи, типи тощо. Зазначений ряд правових явищ репрезентується лише на рівні функціонування системи інформаційні технології у публічному управлінні, характеризує специфіку зв'язків між елементами в їх внутрішньому русі, виступаючи основними працюючими частинами дії права.

У представленому аспекті інформаційні технології у публічному управлінні можуть бути розглянуті в якості динамічних структур, що розвиваються, процесів, системне вивчення яких полягає у

виявленні: форми та спрямованості процесу правового регулювання; характеристик правопорядку як підсумку, результату процесу регулювання; внутрішні і зовнішні (що визначаються технологічним середовищем) умови та фактори його здійснення та часовий аспект дії процесу.

З погляду на дослідження «Методологія синергетичного підходу в дослідженні інформаційних технологій в публічному управлінні» уявлення про час як про універсальну, загальну, рівномірну поточну сутність в дослідженнях соціальної дійсності (в тому числі і теоретико-правових і галузевих юридичних дослідженнях), обумовлено тим, що на протязі багатьох століть в науці панувала ньютонівська концепція часу [65]. Що стосується таких властивостей матеріальної дійсності, які не входять до компетенції фізики, то передбачалося, що вони до вирішення кола питань, пов'язаних із з'ясуванням сутності і властивостей часу, відношення не мають, а серед юристів і раніше широко поширене переконання, що, вимірюючи час за допомогою звичайного годинника, ми маємо справу з часом як філософсько-методологічним концептом.

Топологічна (узагальнююча безліч елементів, в якій той чи інший спосіб визначені граничні їх співвідношення) структура календарного (як інструментального, умовного) часу, виступає основою можливості не тільки різних видів формалізації поняття «час» стосовно до різних умов його об'єктивації в праві, а й умовної керованості часом в правовому дискурсі [66].

Це в істотній мірі обумовлена цивілізаційно-культурними особливостями нормативно-регулятивної системи суспільства у контексті дослідження інформаційних технологій у публічному управлінні з адміністративно-правових позицій.

На думку авторів, ґрунтуючись на тому, що юридично значущими в правовій системі є такі властивості часу як відносна керованість; подільність, протяжність; неможливість зміни минулого (подій, що відбулися протягом вже пройденого часу), але можливість зміни правової інтерпретації події минулого або взаємозв'язків подій минулого, то їх прояви формалізуються в правовому регулюванні не тотожними способами.

Оскільки соціальний час як внутрішній час само організовуючись (проявляючи синергетичний аспект *прим. автора*) використовує власні одиниці виміру, то, на думку Е. Догадайло, в правовій си-

стемі вимірюється значущими для суб'єкта права правовими подіями, а рух його створюється низкою соціально-наповнених ситуацій, які змінюють одна одну, що має значення для виникнення, зміни та припинення правовідносин.

У правовій системі соціальний час проявляється, перш за все щодо темпу тимчасового потоку правових дій, обмеженості часових ресурсів в юридичному процесі та широти часового горизонту для вибору юридично-значимих дій. Розвинені громадські системи утворюють ширші, абстрактні та диференційовані в собі тимчасові горизонти, ніж простіші суспільства, тому розгорнута, багаторівнева та внутрішньо диференційована правова система дозволяє краще синхронізувати внутрішні суспільні системні взаємозв'язки (різні за характером, які не піддаються інтеграції за змістом) і підсистеми з різними по тривалості або темпу характеристиками.

Така властивість часу як подільність призводить до того, що процеси, які відбуваються в правовій системі мають нормативно-закріплені параметри здійснення, пов'язані з термінами та наступають впорядковано відносно один одного. Певні діяння накопичуються, структурні елементи збираються, підбирається певна кількість юридичних фактів і документів, що їх фіксують, а потім виникає нова юридична якість – новий статус суб'єкта права, юридичний результат здійснення суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. При цьому ця риса часу для суб'єкта права виражається у своєчасності юридичних дій, заснованої на можливості порівняти ритм і швидкість протікання нормативно-врегульованих процесів [66].

Для процесів правотворчості, правореалізації та правозастосування в правовій системі використовуються одні й ті ж тимчасові одиниці виміру і темпоральні характеристики. Але, якщо в нормах права, як правило, використовується тимчасова невизначеність, то тимчасові параметри в процесі реалізації та застосування права мають, як правило, певні в часі значення. Таким чином повна або відносна тимчасова невизначеність правової норми поєднується з повною або відносної визначеністю її дії в правозастосуванні.

Закономірне поєднання тимчасової визначеності та невизначеності в правовому регулюванні пов'язано з діалектикою властивих категорії «час» визначеності та невизначеності, що виявляється в становленні та розвитку правових явищ, процесів в суспільстві зв'язаних з появою віртуального середовища та просторових і часових критеріїв, зумовлених розвитком технології автоматизованого

розпізнання образів, інтелектуальних технологій обробки текстової інформації, гіпертекстових інформаційних технологій, інтелектуальних технології пошуку текстової інформації, автоматизованого реферування і анотування текстів, технології машинного перекладу та нейронних мереж, інтелектуальних технології управління знаннями, технологій автоматизованого видобування знання з тексту, орієнтованих на знання систем підтримки пошуку рішення у публічному управлінні [67, с. 497].

Застосування вказаних технологій зумовлюють ефективність електронного урядування, надання електронних адміністративних послуг, електронної взаємодія органів державної влади і інститутів громадянського суспільства у режимі реального часу на національному правовому просторі, який розглядається з точки зору організації владного впливу держави за допомогою норм права на суспільні відносини, обмежені територіальними межами держави існуючих у конкретний історичний час.

Вказане має суттєве значення при дослідженні інформаційних технологій у публічному управлінні так, як застосування платформи Share Point [68], Big Data[5], 3D-технології[6], мобільних технологій зумовило перенесення послуг у віртуальну сферу завдяки появі електронних гаджетів (англ. gadget – пристрій) і нових модифікацій інформаційно-комунікаційних технологій у взаємодії з іншими високими технологіями (нанотехнологіями, біотехнологіями та когнитивними технологіями[7]).

У зв’язку з цим застосування синергетичної методології розглядається перспективним способом вивчення об’єктів пізнання та практики.

По-перше, з погляду на дослідження М. Кельмана [69], зміни в змісті основ правової науки, перегляд її значимості і місця в сис-

[5] Застосування Big Data призвело до появи нового напрямку – Data Science (наука про дані). Основне призначення Data Science полягає в обробці даних в результаті чого отримується інформація, яка трансформувати в знання.

[6] Технології об'ємного світу.

[7] Технологія вивчення динамічної поведінки мозку від рецепторів і інших структур, багато менших нейрона, через окремі нейрони, функціональні модулі з декількох нейронів, основні частини мозку, до всього мозку, як складної об'єднаної системи – продукту генетичного розвитку; включають штучний інтелект, нейромережі, генетичні алгоритми, автономні агенти і складні інтелектуальні системи зберігання і пошуку інформації.

темі цінностей призвели до різкого підйому інтересу до міждисциплінарних форм знання та способів його отримання. Методологічний плюралізм, синтез ідей різних напрямів і шкіл лягають в основу структури методологічних відносини. З розумінням методології як діяльності стає можливим вийти за межі наукового пізнання та звернутися до інших його форм, засобів і інструментів, що сприяє отриманню цілісного знання. Складність полягає в тому, що розвиток правових теорій часто відбувається за рахунок ресурсів апробованого методологічного інструментарію, застосування якого, безумовно, виправдано, але лише до деяких аспектів їх предметних галузей. Крім того, специфіка досліджень інформаційних технологій нерідко виходить за рамки наукових форм пізнавальної діяльності. Тому стає актуальним осмислення можливостей цілісної методології, сформованої на основі методологічного плюралізму та синтезу.

По-друге, вивчення складних, постійно мінливих явищ і процесів реальності здійснюється за допомогою відповідних засобів і інструментів. Виходячи з загальної характеристики проблематики наукових досліджень у публічному управлінні стають затребуваними дослідження з визначення будови, компонентного складу, динамічних факторів, що впливають на формування рухомої структурно-інструментальної основи методологічних відносини [70, с. 138].

По-третє, для вирішення вказаних проблем при формуванні та реалізації методологічних засобів і інструментів на принципах кооперативно-комунікативної взаємодії та самоорганізації доцільно звернутися до осмислення можливостей синергетичних механізмів.

По-четверте, теоретичним обґрунтуванням синергетичної методології обумовлюється актуальність постановки питання про внесення коректив в побудову способів практичного проведення досліджень, що можливо при розумінні діяльності не тільки як спланованого та заданого, але і як процесу, що самостійно розвивається.

У статичному компоненті змісту синергетичної методології проявляється складна структурно-інструментальна основа методологічних відносин, формування та реалізація якої здійснюється завдяки кооперативно-комунікативній взаємодії, самоорганізації різноманітних підходів, принципів, норм, ідеалів, процедур, форм, засобів, прийомів, способів і методів в залежності від об’єкта дослідження та специфіки розв’язуваного завдання.

Динамічний компонент синергетичної методології представлений сукупністю взаємовиключних процесуальних факторів, результат спільного та спонтанного впливу яких полягає в безперервній зміні структурно-інструментальної основи методологічних відносин.

Застосування синергетичної методології обумовлено низкою передумов, у змісті яких функціонально проявляються онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти.

Синергетична методологія щодо інформаційних технологій у публічному управлінні формується та реалізується механізмами комунікації та кооперації. Специфіка використання цих механізмів полягає в забезпеченні стійкості методологічних відносин і безперервної самоорганізації структурно-інструментальної основи.

На думку авторів наукового дослідження «The synergetics as a concept of social development» (Синергетика як концепція суспільного розвитку), аналіз різних компонентів синергетики як наукового напряму, що вивчає універсальні закономірності самоорганізації (математичних, природничих і філософсько-світоглядних), дозволяє розділити розуміння синергетики у вузькому сенсі – як конкретної, насамперед математичної дисципліни, в якій досліджується рішення великої групи нелінійних рівнянь і теорії (концепції) самоорганізації в широкому сенсі – як міждисциплінарного наукового руху, пов'язаного із застосуванням нових методів на матеріалі різних дисциплін. Цей поділ дозволяє говорити про різні евристичні шляхи та перспективи синергетики: у першому випадку такі перспективи пов'язані з розвитком методів математичного моделювання обчислювальних параметрів у різних сферах наукового знання; у другому випадку – з розвитком методів теоретичного моделювання, що передбачає вироблення універсального загальнонаукового та філософського концепту упорядкування і організації [71].

Аналіз загальнонаукових концепцій (кібернетики і загальної теорії систем) в обраному дослідницькому контексті показує, що, з одного боку, вони зробили істотний вплив на формування категоріальних і теоретичних обрисів теорії самоорганізації, з іншого боку, методологічні орієнтації та предметні поля цих концепцій змінювалися під впливом теоретичних новацій синергетики.

Зокрема, метою класичної кібернетики Н. Вінера був пошук умов адаптаційної стійкості складних систем (в першу чергу, біологічних і соціальних) у відповідності з очікуваннями керуючого

суб'єкта. Кібернетика другого порядку, яка виникла в 70-80-ті роки XX століття, набагато більш широко трактує здатність само організованих систем до самостійних змін, спонтанності, незалежності від зовнішніх впливів і, відповідно, від дій керуючого оператора.

Внутрішній розвиток теорії систем також зазнав програмний дрейф від установок класичного системного підходу, що досліджує умови збереження цілісності та стійкості системи в середовищі, що змінюється, до ідей новітніх системних теорій, які перенесли акцент на вивчення мінливих систем, в яких нестійкість є основною передумовою зміни способу їх поведінки. Ці теорії розширили традиційне розуміння системних властивостей за рахунок таких характеристик як нелінійність, потенційність, критична поведінка тощо.

еханізми синергетики (засоби, прийоми, принципи, способи) діють у тих процесах юридичної діяльності, які здійснюються незалежно від намірів дослідників. Народження нового правового явища пов'язане з порушенням звичної системи впорядкованості з перетворенням знання або з їх збільшенням, виходом за межі вихідної системи, що характерно для системі інформаційні технології у публічному управлінні при впровадженні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас процеси самоорганізації у системі інформаційні технології у публічному управлінні, у контексті адміністративно-правового аспекту, це тільки один з типів процесів, що відбуваються у системі національного законодавства. Існують інші чинники, наприклад, адаптація національного законодавства до вимог Європейського Союзу, що здійснюється на підставі планових заходів щодо реалізації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО [72].

Синергетичний підхід не може претендувати на особливе місце серед відомих концептуальних моделей в теорії методології права. У більш широкому плані він дозволяє розкрити певні науково обґрунтовані тенденції:

- з позицій синергетики доцільно аналізувати, на підставі універсальної спільності зразків саморозвитку та самоорганізації складних систем і взаємної редукції правового середовища, адміністративно-правове регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні у контексті змін правового середовища з погляду на Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Стратегічного партнерства Україна – НАТО [4; 73].

- випадковість у розвитку адміністративно-правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні має місце, але тільки в обмежених тенденціях у потенційно виділеному напрямі розгортання подій, що їх організує тобто у межах виникнення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій;

- система адміністративно-правового регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні тим стійкіша, чим вище її різноманітність так, як структура різноманітність елементів потенційно містяться форми пристосування до різних варіантів майбутнього. Різноманітність систем робить їх стійкими до багато варіантного майбутньому. Це знаходить відображення у корпоративному регулюванні процесуальних аспектів застосування інформаційних технологій.

У цілому ж синергетична модель, будучи додатковою до рівноважних методологічних моделей дослідження адміністративно-правого регулювання інформаційних технологій у публічному управлінні, здатна служити сполучною ланкою між ними і діалектичною концепцією (орієнтованої на соціальні конфлікти як рушійну силу розвитку) або основою для органічного синтезу конкуруючих традицій правознавства.

Методологічна база досліджень інформаційних технологій у публічному управлінні знаходиться у стадії розвитку, наповнюється новими ідеями, змістом, може активно служити становленню корисного юридичного знання, але остаточно не сформована, що дає поштовх для застосування нових методів наукових досліджень.

## 1.3. Загальна характеристика використання інформаційних технологій в публічному управлінні

У даний час актуалізується питання про вплив інформаційних технологій у сфері публічного управління на розвиток соціально-економічної складової української держави у відповідності до досвіду отриманого країнами-членами Європейського Союзу. У країнах Європейського Союзу відбувається перехід до масових комунікацій, що створює нові напрями діяльності органів публічного управління на центральному, місцевому рівні та на рівня місцевого самоврядування.

Це ставить задачу комплексного забезпечення зв'язку органів публічного управління з населенням, залучення широких мас в процеси державного управління, внаслідок чого інформаційне суспільство розвивається як суспільство громадянське, демократичне, соціальне та правове. У світлі асоціації України і Європейського Союзу, побудови в Україні інформаційного суспільства та інформатизації публічного управління виникають нові завдання, пов'язані з потребою в істотному поповненні законодавчого масиву в інформаційній сфері, що набуває характер постійної актуальності.

Особливої державної уваги вимагає інформаційна сфера суспільства, так як її розвиток здійснюється за певними законами. Процес інформатизації охопив всі сфери життя суспільства та вимагає технічного, економічного, правового але, у першу чергу соціологічного осмислення і аналізу соціальних наслідків загальної інформатизації суспільства [74, с. 30].

На думку І. М. Шопіної публічне управління інформаційною сферою повинно враховувати закономірності розвитку інформаційних та інформаційно-управляючих процесів, інакше неадекватно створені обмеження провокують зниження дієвості тих чи інших державних рішень, зменшує рівень ефективності впровадження інформаційних технологій у діяльність органів публічної влади, що у підсумку може призводити до необхідності реформування системи публічного управління [75, с. 273].

Зокрема, масова інтерактивна взаємодія громадян і органів влади при отриманні адміністративних послуг через цифрові платформи є чинником, що сприяє прискореному розвитку інформаційного суспільства в Україні [76, с. 365].

Крім того, в Україні на законодавчому рівні не визначені умови визнання електронного документа еквівалентом паперового документа, що значною мірою перешкоджає ефективному розвитку публічного управління в умовах використання інформаційних технологій.

Основні інформаційні проблеми сучасного суспільства, з погляду на дослідження В. Ворнікова, можна звести до п'яти взаємозалежних комплексів завдань, які належить вирішити: практичні; наукові; гуманітарні; моральні, правові [77].

Між тим формування нормативно-правової сфери інформатизації дозволяє вести мову про стійкий розвиток всіх процесів інформатизації суспільства.

У зв'язку з цим виникає необхідність, поряд зі розробкою прикладних аспектів законодавчого та нормативно-правового забезпечення інформатизації в Україні, більш широкою, всеохоплюючою розробки зазначених проблем, які мають не тільки юридичне, а й суспільне, методологічне значення. Це вимагає постійного корегування Національної програми інформатизації, однак з моменту її прийняття з 1998 року до сьогоднішнього дня внесено тільки 4 доповнення. Доцільно зазначити, що у 2022 році прийнято нову Національну програму інформатизації [78].

У цих умовах особливого значення набувають таке правове явище, як «правова інформація». Як підкреслює Н. Сугоняко, уявлення про правову інформацію повинно ґрунтуватися на багатоаспектності цього явища. З одного боку, правова інформація перебуває під безпосереднім впливом процесів інформаційного розвитку суспільства, а з іншого, визначає правові механізми та засоби становлення інформаційного суспільства, що робить її предметом актуальних наукових досліджень [79, с. 144].

При цьому автор пропонує розуміти вирішення проблем інформаційного забезпечення діяльності підприємств, установ і організацій. Що стосується наукових завдань, то їхнє рішення передбачає забезпечення всієї інформації, що міститься в загальній інформаційній сфері (англ. Infosphere).

Вирішення гуманітарних завдань дозволить організувати всю сукупність інформаційних процесів у суспільстві, що передбачає забезпечення та підтримку умов, необхідних для нормального сталого розвитку держави суспільства та кожної особистості.

Завдання морального та правового забезпечення інформатизації пов'язані з відстоюванням національних інтересів у контексті етичного, морального, правового захисту інформаційної діяльності.

Європейські прагнення України найбільш яскраво проявляються в процесі інформатизації у суспільства та публічного управління.

Якщо у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій країни-члени Європейського Союзу значною мірою забезпечили впровадження інформаційно-технологічних системи використання інформаційних ресурсів, створили розвинуту інформаційну економіку і інфраструктуру, розробили значні масиви законодавчому регулюванні у цій сфери, то України відстає у використанні інформаційних ресурсів.

Водночас Україна посіла перше місце в Європі в галузі IT-аутсорсингу і розробки програмного забезпечення. Обсяг експорту української індустрії розробки програмного забезпечення в 2015 - 2019 роках досяг не менше 2,5 мільярдів доларів США (3 місце в загальному обсязі експорту) [80].

Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у соціальній сфері, на що Україні неодноразова указувати представницькі структури Європейського Союзу, насамперед, має бути пов'язане з інформаційним забезпеченням створення належних умов життя людини, включаючи безпеку у контексті усіх її вимірів починаючи з національної і кінчаючи інформаційною.

У цьому відношення характерним є підходи визначені у Стратегії сталого розвитку Україна до 2030 року щодо інформаційного забезпечення реалізації концепції сталого розвитку як збалансованого розвитку людини та природи.

У цьому зв'язку Національна програма інформатизації ще в 1998 р. відзначала, що потрібно забезпечити доступність відповідної інформації, її оперативність, повноту та достовірність [81]; надання інформації державною мовою України, мовою національних меншин поширеної у певних регіонах держави (в Автономній республіці Крим, окремих районах Одеської та Луганської областей, рідною мовою корінного населення в місцях його компактного проживання); розповсюдження інформації на безоплатній або, в окремих випадках, на комерційній основах з урахуванням її виду і категорії користувачів.

Відповідно до вимог Європейського Союзу у контексті цілей асоціації відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачається сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах, тому доцільно передбачити обов'язкове інформаційне забезпечення процесів інформаційно-технологічного зближення на підставі договірних відносин адміністративного або комерційного характеру [82].

Необхідно визначити обсяги та порядок державного регулювання режимів найважливіших у соціальній сфері видів інформації: правової, з надзвичайних ситуацій, екологічної, статистичної, економічної, метрологічної, інформації соціальної сфери, пов'язаної з задоволенням різних потреб громадян (зайнятість, соціальне забезпечення, житлове, комунальне обслуговування тощо). Слід встановити порядок оповіщення користувачів про наявну для задоволення попиту інформації (інформація про інформацію) та про правила доступу до інформації та її використання.

Соціальний розвиток України вимагає прийняття спеціального закону про інформаційному забезпеченні соціального розвитку, що у певній мірі враховано у Законі України «Про соціальні послуги». З погляду на думку авторів, робота в цьому напрямі щодо реалізації Порядку організації надання соціальних послуг ведеться, але більшість названих позицій досі не досягнуто [83].

Туніська програма для інформаційного суспільства, прийнята 15 листопада 2005 року на Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, підкреслює, що «сталий розвиток культури кібербезпеки має привести до розширення доступу та активізації торговельних відносин, при цьому необхідно брати до уваги рівень соціально-економічного розвитку кожної країни і враховувати орієнтовані на розвиток аспекти інформаційного суспільства» [84].

Звідси виходить, що при організації державного регулювання в інформаційній сфері необхідно враховувати принцип транспарентності, для декларування прозорості намірів сторін, що забезпечує досягнення взаємної довіри [85, с. 175].

Як зазначається в Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 15 травня 2013 року № 386-р, в України відсутній комплексний підхід до вирішення завдання розвитку публічного управління в умовах використання інформаційних технологій, в результаті чого проявляється ряд негативних тенденцій, які при певних умовах (передусім недостатнього фінансування, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року № 887 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності Державного агентства з питань електронного урядування» щодо внесення змін у «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Електронне урядування та Національна програма інформатизації» можуть посилюватися [86; 87]. Доцільно зауважити, що з моменту закінчення дії зазначених документів нові не приймалися, хоча окремі аспекти визначено у Національній економічній стратегії на період до 2030 року [88].

Це зумовлено наступними чинниками:

- розробка та впровадження інформаційних технологій, які використовуються у публічному управлінні, не завжди носить системний характер;

- недостатність координації у публічному управлінні використання інформаційних технологій призводить до того, що кращі зразки впровадження інформаційних технологій, які реально підвищують ефективність управління, не отримують застосування у системі органів місцевого самоврядування;

- повільний розвиток інноваційної економіки веде до недостатнього присутності на ринку національних технологічних комплексів і систем інформаційних технологій;

- високий рівень «інформаційної (цифрової) нерівності» що знаходить відображення у використання інформаційних технологій в різних регіонах і різними верствами населення;

- зростають загрози інформаційній безпеці держави зумовленими воєнною і інформаційною агресією російської федерації [89].

Незважаючи на те, що протягом багатьох років здійснюється інформатизація публічного управління, в роботі органів публічного управління використовується велика кількість комп'ютерного та мережевого обладнання, але недостатньо розвинені прикладні інформаційні системи, інфраструктурні системи електронного урядування, що у свою чергу вимагає внесення доповнень у Концепцію

розвитку електронного урядування в Україні [90]. Нормативно-правове регулювання, перш за все, повинно бути спрямовано на ефективне інформаційне забезпечення функціонування публічного управління.

Ефективність публічного управління у цілому досягається врегулюванням процедур інформаційного забезпечення і інформаційної взаємодії органів усіх гілок державної влади по горизонталі, всередині гілок по вертикалі, включаючи органи місцевого самоврядування. Необхідно встановити права, обов'язки та відповідальність у сфері цієї взаємодії, що уже зроблено на рівні нормативного регулювання щодо Положення про систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта» [91].

Незважаючи на те, що Положення про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів передбачає забезпечення сумісності державних електронних інформаційних ресурсів на техніко-технологічному рівні шляхом використання єдиних відкритих протоколів обміну електронними даними, визначення єдиних вимог до розробки та роботи інтерфейсів прикладного програмування, повинен бути розроблений механізм забезпечення сумісності інформаційних ресурсів, інформаційних систем, засобів телекомунікації для інформаційної взаємодії всіх суб'єктів, що беруть участь у підготовці і реалізації керуючих рішень.

Доцільно визначити порядок створення та функціонування інформаційно-аналітичних служб органів публічного управління, що забезпечують прийняття обґрунтованих рішень, визначити їх відповідальність за якість та повноту наданої інформації.

Необхідно передбачити реалізацію зворотного зв'язку між органами публічного управління та самоврядування, з одного боку, громадянами, їх об'єднаннями.

Для інформаційного забезпечення процесів зміцнення державності необхідний закон про інформаційне забезпечення інститутів влади. Це доцільно включити у ст. 3 Національної програми інформатизації.

Для зміцнення територіальної цілісності та суверенітету необхідно законодавчо закріпити тісну, постійну і ефективну інформаційну взаємодію державних і місцевих органів, органів місцевого самоврядування, яка повинно будуватися з урахуванням особливостей регіонів, обумовлених їх демографічними, економічними, соціальними, мовними і іншими умовами.

Необхідно чітко визначити, що в інформаційній сфері мають право робити органи публічного управління України. Повинні бути визначені основні напрями створення, підтримки та розвитку єдиного інформаційного простору України, інформаційної інфраструктури регіонів і країни в цілому. Окремі питання були вирішені у Законі України «Про електронні комунікації» [91].

Для того щоб ефективно реалізовувати інформаційну взаємодію, необхідно створити умови для успішної діяльності відповідних регіональних організацій. Має бути регламентовано обов'язкове подання інформації органами місцевого самоврядування органам публічного управління і органами місцевого публічного управління центральним органам публічного управління та у зворотному порядку. Слід встановити правила формування регіональних інформаційних ресурсів, доступу до них і їх використання.

Нова парадигма суспільного розвитку ставить завдання, які вимагають розробки сучасних підходів до управління процесами взаємодії органів публічного управління з громадськістю, що, у свою чергу, передбачає неформалізоване ставлення та мобілізацію адміністративних, організаційних, фінансових, кадрових ресурсних можливостей. Для цього необхідно розробити закон про інформаційну взаємодію центральних, місцевих органів публічного управління і органів публічного управління місцевого самоврядування.

Правова система України у сфері цивільного законодавства містить правові акти та норми, що відповідають вимогам правового інформаційного суспільства [92]. Вони мають хорошу інформаційну базу для ефективного застосування нових інформаційних технологій, в тому числі правових систем з елементами інтелектуальної підтримки. На створеній правовій базі йдуть розробка і впровадження загальнодержавних інформаційних систем, мають велике суспільне значення пов'язаних, наприклад, з веденням державних реєстрів (юридичних осіб, нерухомості, операцій з нею тощо), наприклад Порядок електронної взаємодії між ЄДР та інформаційними системами Державної податкової служби [93].

Водночас у сфері податкового та адміністративного права законодавство не відповідає сучасним вимогам. Зокрема, порушуються основоположні інформаційні (правові) засади, принципи наприклад однократності вводу і сумісності вихідних даних, алгоритмічної структурності і модульності, розподілу функцій, що порушує цілісність інформаційного і правового простору країни, заважає

створення загальнодержавних інформаційних систем, ускладнює застосування нових інформаційних та інтелектуальних технологій, створює умови для нераціонального витрачання державних коштів і корупції.

Необхідно радикально змінити ситуацію, керуючись, зокрема, науковими критеріями теорій інформаційних технологій, динамічних інформаційних системи, інформатики та теорії права. У нормативно-правових актах необхідно закріпити компетенцію органів публічного управління у сфері збору, зберігання, попередньої обробки і аналізу даних, поширення відомостей, що є одним з важливіших адміністративно-правових компонентів інформаційного забезпечення.

Н. Ю. Вакшинська і О. Є. Шандрівська розглядаючи специфіку розвитку ринку Big Data для потреб відновлення економіки України в поствоєнний період, зазначають, що розвиток Big Data в Україні є активним та перспективним напрямом. Україна має потужний IT-сектор та висококваліфікованих спеціалістів, що може стати суттєвим фактором у розвитку Big Data для окремих галузей, в тому числі, військово-промислового комплексу під час війни [94, с. 253].

Законодавство України встановлює компетенцію та структуру органів публічного управління. У галузях і сферах публічного управління відповідні органи визначають зміст функцій і повноважень у сфері забезпечення галузевих інформаційних систем і мереж.

Взаємозв'язок техніко-технологічної основи інформаційного забезпечення включає в себе комп'ютери, програмне забезпечення, топологію інтегральних мікросхем, бази даних, архітектуру відкритих систем, мережеву конфігурація, інтелектуальні інформаційні технології тощо з нормативно-правовою базою простежується при розробці та реалізації програм інформатизації усіх рівнів.

Існуючий до теперішнього часу механізм правового регулювання виявився не готовий витримати обвал негативних процесів інформатизації життя та зберегти належний рівень захисту природних прав людини, забезпечити стійке функціонування всіх правових інститутів. У зв'язку з цим теоретична розробка концепції ефективного механізму правового регулювання у сфері використання інформаційних технологій у публічному управлінні та реальне її втілення в практичній діяльності становлять одну з першочергових завдань.

Поняття «механізм правового регулювання» є більш загальним по відношенню до терміну «механізм реалізації права». А. Андреєв зазначає, що правове регулювання за своїм фактичним підсумком виражається в реалізації права. Вчений виділяє такі стадії механізму правового регулювання як загальна дія юридичних норм, виникнення прав і обов'язків та безпосередня їх реалізація у фактичній поведінці суб'єктів [95, с. 126].

С. Захарін і І. Іщенко визначають поняття інформаційного забезпечення як сукупність інформаційних технологій, інформаційних систем і мереж, інформаційного ресурсу, та інших об'єктів інформаційної структури [96].

Поняття інформаційне забезпечення публічного управління необхідно визначити як доцільну, повсякденну діяльність органів влади і управління різних рівнів, спрямовану на підвищення ефективності керуючих впливів, які реалізуються публічним управлінням.

На підставі цього природа інформаційного забезпечення публічного управління виступає як: спрямовані інформаційні потоки між публічними органами влади та об'єктами їх управління; адміністративна діяльність публічних органів влади щодо збирання, оброблення, аналізу та узагальнення управлінської інформація; адміністративно-правовий засіб публічного управління, що надає об'єктам управління нові якісні характеристики; особливий механізм реалізації управлінських цілей. У зазначеному аспекті інформаційне забезпечення публічного управління є системне, комплексне, інтегроване правове явище, яке доцільно розглядати з позиції адміністративного та інформаційного права.

З погляду на дослідження В. Авер'янова, особливе місце в механізмі інформаційного забезпечення публічного управління посідає державний контроль, у тому числі інформаційний [97, с. 10].

Техніко-технологічна модель інформаційного контролю як спосіб його оптимізації, складається з п'яти частин (блоків): функціонально-цільового, нормативного, операційно-процедурного, інструментального і організаційного. Функціонально-цільовий блок включає цілі і завдання контролю, функції контролю (явні і неявні).

У нормативний блок входять принципи і правила контролю, обмеження та заборони, що накладаються на контроль.

Операційно-процедурний блок включає: операційний склад інформаційного контролю; необхідний і достатній набір і послідовність операцій, що виконуються.

Інструментальний блок включає методи управлінського впливу, які поділяються на традиційні (методи явного, неявного, прихованого, тотального, вибіркового, неформального контролю) та інноваційні (методи стратегічного, проміжного, превентивного, супервізорского контролю, метод виключення).

В організаційний блок також входить кілька компонентів, і найважливіший з них – інформаційний.

Інформаційний контроль – одна з складових державної діяльності. Сутність цього виду державної діяльності полягає не в самому факті державного контролю над інформаційною діяльністю, а в якості, методах і формах забезпечення інформаційної політики держави. Державне регулювання використання інформаційних технологій у політичній діяльності держави, включаючи контроль над інформацією, в умовах інформаційно-психологічної агресії, що здійснюється засобами масової інформації російської федерації проти України є важливим (а при вмілому використанні і дуже ефективним) інструментом проведення зовнішньої політики.

Визначаючи предметні галузі правового регулювання інформаційного забезпечення публічного управління, С. Захарін та І. Іщенко підкреслюють, що це сфера управління, яка об'єднує результати багатьох галузей управління, наприклад: забезпечення зайнятості населення, управління розвитком економіки, всіх систем життєзабезпечення людини, моніторинг, облік, статистика. Результатом цих галузей управління служить інформаційний ресурс.

Інформаційне забезпечення діяльності органів публічного управління, в умовах інформатизації суспільства, стає якісно іншим способом управління, невід'ємною частиною управлінської діяльності і як сукупність інформаційних ресурсів, необхідних для функціонування держави, методів і засобів їх отримання, обробки, зберігання та розповсюдження, є найважливішою умовою їх ефективної діяльності. Інформаційне забезпечення вимагає комплексного системного підходу та включає в себе наступні аспекти: технічний (впровадження інформаційних технологій), технологічний (нормативне регулювання, стандартизація та сертифікація) і людський (знання інформаційних технологій). Система інформаційного забезпечення вимагає коригування нормативно-правової бази, усунення існуючих в ній суперечностей і впорядкування нормативних документів.

У науковій літературі розглядається механізм інформаційного забезпечення публічного управління в окремих сферах. На думку

Л. Данилюка, в екологічній сфері це система правових засобів, які здійснюють регулювання еколого-інформаційних відносин [98, с. 34]. Водночас в цілях забезпечення ефективного збору екологічної інформації прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля», що дозволяє забезпечити державний екологічний моніторинг і розробити типовий нормативний акт про територіальну систему спостереження за екологічною обстановкою відповідно до Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля [99; 100; 101].

Аналізуючи дослідження О. Сидорович і С. Герчаківського щодо інформаційного забезпечення митних органів, при реалізації інформаційного забезпечення в митній справі необхідно: в ході реалізації концепції інформатизації у митній сфері більше уваги приділяти законодавству про власність на документовану інформацію; інформаційні системи; обов'язки та відповідальність державних структур за формування державних інформаційних ресурсів і надання їх користувачам; обов'язки організацій, підприємств, громадян направляти необхідну документовану інформацію для формування державних інформаційних ресурсів; обов'язки держави створювати оптимальні умови для розвитку інформаційних процесів у митній сфері [102].

Водночас Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони передбачає уніфікацію державної інформаційної системи, яка забезпечить зняття адміністративних бар'єрів при декларуванні товарів; знижені фінансових і матеріальних при процедурі оформлення декларації про відповідність; створені умови, що забезпечують вільне переміщення товарів українських виробників по території Європейського Союзу. Указані аспекти частково враховані у главі 5 «Інформаційні технології та інформаційні ресурси у державній митній справі» Митного кодексу України [103].

Дослідження у сфері інформаційного права жодним чином не скасовують необхідність проведення наукових досліджень в інших галузях права щодо проблем реалізації інформаційної функції держави.

Перш ніж розглянути механізм публічного управління в інформаційній сфері, доцільно визначити поняття «інформаційна сфера». Закони України «Про інформацію» від 2 грудня 1992 року № 2657-XII та «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР не мають визначення поняття інформаційна сфера [104; 105].

В. Котляров визначає інформаційну сферу як сукупність інформаційних технологій, ресурсів, продукції і послуг, інформаційної інфраструктури, суб'єктів інформаційної діяльності та системи регулювання суспільних інформаційних відносин [106, с. 481].

І. Арістова, ще у 1995 році під інформаційною сферою розуміла відносно самостійну сферу діяльності, спрямовану на створення, перетворення, збереження, поширення і споживання всієї сукупності інформації, яка формує основу управління [107], що на нашу думку, охоплює публічне управління.

Публічне управління в інформаційній сфері – це специфічний вид соціального управління, при якому всі органи державної влади, інституції громадянського суспільства реалізують владні повноваження, спрямовані на регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з обігом інформації в соціальних системах [108, с. 24].

Інформаційна структура виражається в будь-яких комунікаційних і інформаційних діях суспільства. Для того, щоб отримати можливість відобразити інформаційну структуру, необхідно знайти елементи соціальної системи, які її висловлюють. Схема дослідження інформаційної структури може виглядати наступним чином: соціальні об'єкти (соціальні організації, соціальні групи тощо) – елементи інформаційної структури, які беруть участь у зовнішніх або внутрішніх інформаційних процесах (генерація, переробка, зберігання, викид соціальної інформації) соціальної системи; соціальні об'єкти (соціальні організації) – елементи інформаційної структури, які беруть участь в управлінні зовнішніми та внутрішніми інформаційними процесами соціальної системи; інформаційні цінності соціальної системи; соціальні замовлення (інформаційні потреби соціальної системи); способи організації зовнішніх і внутрішніх інформаційних контактів (взаємодій).

Соціальна система характеризується наявністю узгоджених взаємодій, які можуть ігнорувати зміни самих елементів (людина, група), виділяючи в якості основних складових відносини між ними. Розвиток і зміна самих елементів соціальної системи не є основною

її характеристикою. Але зміни соціальних відносин повністю відображають всі зміни соціальної системи.

Публічне управління ґрунтується на цілеспрямованій зміні соціальних відносин як гарантії необхідного результату. Будь-які відносини, взаємодії ґрунтуються на комунікаційних та інформаційних взаємодіях. Таким чином, ми виділяємо в якості основних характеристик соціальних систем інформаційні взаємодії. Розвиваючись, соціальна система постійно отримує інформацію від навколишнього середовища, і ми відзначаємо, що не зовсім вірно говорити про отримання інформації, тут йде мова про інформаційну генерацію при створенні інформаційних повідомлень.

Соціальна (і будь-яка інша) система створює власну реальність, яка заснована на інформаційних можливостях системи. Спеціальні елементи, які беруть участь в інформаційних взаємодіях, визначають способи адаптації, навколишнє середовище, зовнішні взаємодії визначають інформаційну реальність системи та розвиток.

Соціальна система у контексті публічного управління – це автономний організм, який самостійно задає умови розвитку. Будь-які дії, що вимагають постійної уваги, поступово переходять у соціальні установки, загальновизнані механізми, і, нарешті, в структури. Суспільство не існує поза зовнішньою та внутрішньою взаємодією. Стабільна генерація інформації породжує постійне виробництво інформаційних повідомлень, що веде до формування стійких інформаційних форм і змістовних інформаційних аспектів.

Це впливає на існування всієї системи публічного управління, інформаційна картина якого повністю залежить від створеної інформації. Соціальна система сприймає світ, створюючи тільки деякі види інформації. Решта видів інформаційних повідомлень є допоміжними. В результаті, соціальна система, володіючи всіма видами інформації, генерує тільки один вид повідомлень, і тільки одним способом, що має прямий вплив на спосіб існування і функціонування всього суспільства.

В інформаційних взаємодіях беруть участь всі громадські елементи, всі елементи, які взаємодіють один з одним, створюючи, передаючи, обробляючи, зберігаючи і віддаючи інформацію є елементами інформаційної публічної структури.

Інформаційна структура – це відображення шляхів сполучення, які приймає система, це послідовна функціонально-рольова

сукупність соціальних елементів, що приймають участь в інформаційній взаємодії. Це соціальна структура, тільки обмежена не соціальними зв'язками, а інформаційними.

Ефективність публічного управління соціальної системи безпосередньо залежить від обробленої і збереженою інформації, а тому, необхідно дослідити основні способи генерації повідомлень, обробки, збереження і віддачі. Це все функції інформаційної структури, яка з часом також набуває відтінку постійно генеруючої інформації – і також володіє моделлю, змістовними і формальними ознаками.

У науці адміністративного права категорія «публічне управління» досліджено найбільш докладно, і саме в ній закріпилося як панівне розуміння під терміном «публічне управління» форми практичної реалізації влади в її власному сенсі.

Як вказує Н. Арабаджійські (2014 р.) представник Нового болгарського університету, у спеціалізованій літературі з економіки в публічному секторі традиційне громадське управління розглядається в сенсі однієї адміністративної і бюрократичної моделі управління ресурсів в публічному секторі [109, с. 5].

Правове регулювання використання інформаційних технологій у діяльності держави є визначальною, практично організуючою силою, здатною забезпечити ефективне функціонування державних органів всіх гілок влади – виконавчої, законодавчої та судової, а також публічних інститутів громадянського суспільства.

Існуючого нормативно-правового регулювання застосування інформаційних технологій у публічному управлінні явно недостатньо, особливо в напрямі генерації стратегічних цілей (доктрин) і у вибору обґрунтованого курсу країни, аналізу та розробки сценаріїв розвитку суспільства, які сприяли б попередженню кризових ситуацій, забезпеченню територіальної цілісності, суверенітету і інноваційного розвитку держави.

Саме значне посилення публічного управління у цих напрямах здатне дати помітний ефект і поліпшити стан справ. Наявні доктринальні документи – Стратегія національної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, Воєнна доктрина України охоплюють зазначені аспекти, однак зміна зовнішньополітичного середовища у якому перебуває держава вимагають постійної корекції доктринальних документів [110; 111; 112].

У контексті проблем нормативно-правового регулювання, спрямованого на інформаційне забезпечення публічного управління, Б. Леонов і С. Лихова виділяють особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни, до числа джерел якої відносяться системи спеціальної інформації щодо розвідувальної діяльності, економічна інформація мобілізаційного призначення та інші відомості закритого характеру [113, с. 172].

Використання інформаційних технологій в цілях забезпечення безпеки засобів криптографічного захисту інформації сприяє виникненню особливого різновиду інформаційних відносин, суб'єктом яких є централізована система органів публічного управління, а об'єктом – інформаційна безпека (Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації) [114].

Інформаційному забезпеченню у сфері громадській і творчій діяльності властиві особливі методи правового регулювання. Одним з найпоширеніших видів інформаційних відносин є відносини громадян, які створюють громадські об'єднання, та державних органів, виникають при реєстрації статутів об'єднань, в процесі внесення до статутів змін і доповнень.

Вироблення ефективної стратегії інформаційного забезпечення зовнішньополітичної діяльності України проблема складна, вимагає аналізу системи політичних, управлінських, інформаційних і багатьох інших відносин всередині українського соціуму, не кажучи вже про його взаємодії з іншими факторами політики Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Організації Північноатлантичного договору (англ. North Atlantic Treaty Organization), гарантів територіальної цілісності та незалежності України, та внесення змін у Закони України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI та «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [115; 116].

Аналізуючи ситуацію цього вибору відповідного напряму політики Міністерство культури та стратегічних комунікацій України формулює дві стратегії: відповідної реакції на події, факти або загрози та мінімізації їх негативних наслідків; випереджальної дії у інформаційному просторі. Обидві стратегії взаємно доповнюють, але методи реалізації є різні.

Стратегія інформаційної безпеки України, розроблена у 2021 році передбачає превентивні дії, які направлені на усунення причин та наслідків порушень інформаційної безпеки [117].

Поряд із захистом інформаційна стратегія повинна передбачати можливість активних наступальних дій, задавати орієнтири при проведенні інформаційних акцій, що сприяють успіху нашої держави в політичному протиборстві з новітнім імперіалізмом російської федерації та бажанням керівництва росії у відродженні Радянського союзу.

З точки зору державної політики у сфері інформаційних технологій, слід зазначити, що до теперішнього часу відсутні концептуальні програмні документи щодо інформаційної безпеки, хоча окремі елементи мають місце у Стратегії кібербезпеки України. У Плані заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України один з пунктів передбачає «Розроблення правового механізму блокування електронних інформаційних ресурсів із забороненим законами контентом та підготовка пропозицій щодо його організаційно-технічного забезпечення» [118].

Не завершений процес формування законодавчих основ державної політики у сфері інформаційних технологій. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V на веб-сайті Верховної Ради значиться чинним, однак жодної зміни чи доповнення у нормативний акт відповідної спрямованості не прийнято хоча розвиток інформаційного суспільства стає одним з важливих факторів розвитку в Україні інформаційного суспільства, вирішення завдань реформування публічного управління [119].

У даний час в публічному управлінні склалася така об’єктивна реальність, коли впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність органів публічного управління, розвиток на їх основі нових форм електронного спілкування з громадянами та організаціями (наприклад, електронні петиції [120]), зростаюча роль інформації, інформаційних ресурсів, вироблених органами публічного управління, і їх затребуваність з боку суспільства, стали основою для збільшення обсягів і масштабів здійснення інформаційної діяльності, появи нових напрямів, методів і форм реалізації.

В умовах асоціації України і Європейського Союзу, проведення конституційної і адміністративної реформи, поряд з оптиміза-

цією своєї функціональної діяльності на основі інформаційно-комунікаційних технологій, органи публічного управління продовжують активно взаємодіяти з незалежними засобами масової інформації, засновувати власні відомчі аудіовізуальні та друковані засоби масової інформації, створювати телерадіокомпанії, рекламні та іміджеві агентства, розвивати на високому поліграфічному рівні видавничу діяльність, працювати зі зверненнями громадян. У більшості з них відносно швидко виникають і розвиваються нові індивідуальні форми електронного спілкування з фізичними та юридичними особами, система надання державних послуг електронним способом, що відображається у розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення комунікативної роботи органів виконавчої влади» та Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [121].

У зв'язку з цим, для використання вже напрацьованого органами публічного управління досвіду здійснення інформаційної діяльності доцільно забезпечити комплексний та системний аналіз її стану, природи, напрямів, змісту, адекватності та достатності для її повноцінної реалізації.

Необхідна оцінка стану інформаційної діяльності в якості інноваційної технології, нормативно-правового механізму інформаційної взаємодії з громадянами і організаціями, структурами громадянського суспільства, відповідність завданням розвитку інформаційного суспільства, реформуванню публічного управління та ролі інформаційної діяльності, як інформаційної функції публічного управління у формуванні державної політики у сфері інформаційних технологій.

Як показує досвід Європейського Союзу інформаційна основа розвитку України може зіграти суттєву роль тільки в умовах досконалої інформаційної інфраструктури. Для її створення, впровадження, надання ролі ефективного засобу реалізації завдань, що стоять перед державою і суспільством, необхідно забезпечити відповідну нормативно-правову базу. Нормативно-правова база повна бути повністю адаптована до законодавства Європейського Союзу та забезпечити створення та використання у України новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток інтелектуальних інформаційних технологій, технологій нейронних мереж і хмарних обчислень, включаючи питання закупівлі технологій і апаратних засобів

у країн-членів Північноатлантичного союзу, регулювання конкурентного середовища на національному ринку інформаційних технологій і продукції на їх основі з метою створення інформаційного середовища здатного протидіяти та перемогти в інформаційно-технологічному протиборстві з росією.

Важливим є врегулювання питань ефективної інтеграції телекомунікацій, комп'ютерних мереж, сховищ інформаційних ресурсів і користувачів. Необхідно визначити механізм впровадження та застосування орієнтованих на кінцевого користувача методів і режимів роботи на основі європейських стандартів, розглянути питання поєднання відкритості та захищеності функціонування національної інформаційної інфраструктури.

Дослідження процесів використання інформаційних технологій у публічному управлінні створить наукову базу для захисту національного інформаційного простору та входження у європейський інформаційний простір.

## 1.4. Основні засади формування та реалізації інформаційно-правових відносин у публічному управлінні

Дослідження основних закономірностей правового регулювання інформаційно-правових відносин у публічному управлінні обумовлюється виникненням якісно нових соціальних явищ, пов'язаних з інформацією і, відповідно, збільшеним увагою законодавця до впорядкування цієї галузі суспільних відносин. Р. Мельник і В. Бевзенко ще у 2014 році зазначали, що не слід забувати й про суттєвий вплив на вітчизняне адміністративне право і процес права Європейського Союзу, повільне, проте водночас і невпинне поширення європейського адміністративного простору на адміністративне право і процес України. Стрімко формуються й розмиваються донедавна невідомі галузі: адміністративно-господарське право, муніципальне право, поліцейське право, право публічної служби, адміністративно-деліктне право, містобудівне право, телекомунікаційне право, атомне право тощо» [122, с. 64].

Право регулює, диктує і одночасно відчуває всі перипетії, властиві інформаційному середовищу теперішнього часу. Воно й само змінюється, виявляючи нові об'єкти регулювання, трансформуючи

методи свого впливу на суспільні відносини. Зазначені процеси поставили перед законодавцем проблему ефективного юридичного упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері.

У руслі цієї тенденції за роки після Революції гідності було прийнято значну кількість нових нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відносин у сфері інформації, інформаційних технологій і публічного управління.

Всі ці фактори в сукупності зумовили виникнення наукового інтересу до проблем правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку реформування державного управління, розвитком громадянського суспільства та з приводу застосування інформаційних технологій у публічному управлінні.

Актуальність проблеми інформаційно-правових відносин у публічному управлінні полягає в необхідності оцінки ефективності існуючого юридичного інструментарію, який використовується в цілях регулювання суспільних відносин.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн, «Законодавчі норми вже через їхню загально-абстрактну форму не можуть охопити по-різному диференційовані, мінливі життєві обставини, з якими щоденно доводиться мати справу органам публічної адміністрації» [50, с. 230-231].

Оскільки правовідносини в інформаційній сфері є результатом врегулювання суспільних відносин за допомогою певної сукупності правових норм, то дослідження інформаційно-правових відносин у публічному управлінні одночасно означає виявлення предмета даного дослідження.

Незважаючи на відносно малу дослідженість питань інформаційно-правових відносин порівняно з питаннями загального розуміння правовідносин, в юридичній науці до теперішнього часу накопичений досить великий обсяг загальних та спеціальних праць з теорії інформаційних правовідносини. Як зазначають Р. Тополевський та Н. Федіна, правовідносини стали однією з фундаментальних категорій юридичної науки і має свою давню історію дослідження [123, с. 180].

Разом з тим, за свідченням В. Копейчикова, правові відносини є одним з найбільш важливих і найбільш складних інститутів теорії права [124, с. 90].

Як показує аналіз юридичної літератури, питання правовідносин були в тій чи іншій мірі предметом розгляду та вивчення майже

всіх видатних вчених в юридичній науці, серед яких почесне місце займають як видатні представники галузевих юридичних наук, у тому числі наук адміністративного і інформаційного права, так і вчені з загальної теорії держави та права. У зв'язку з цим не представляється можливим дати вичерпний перелік навіть тільки назв наукових досліджень в юридичній літературі, в яких правознавці зверталися до тематики правовідносини.

Правові відносини в інформаційній сфері є правовідносини в повному розумінні, оскільки виникають як результат правового регулювання відповідних суспільних відносин, не будучи результатом лише інформаційної дії права та включають в себе всі елементи, притаманні правовідносинам (суб'єкт, об'єкт, зміст).

Основні аспекти досліджень правових відносин були зосереджені на розгляді групи ключових питань з даної проблематики:

- сутність правовідносин та їх співвідношення з нормами права;

- суб'єктивне право та правовий обов'язок у правовідносинах;

- суб'єкти права у правовідносинах; об'єкт права у правовідносинах;

- умови виникнення, зміни і припинення правовідносин [125, с. 164].

У роботах з проблематики правових відносин вчені охоплюють широке коло основних питань проблеми правовідносин, які можна об'єднати по групам:

- методологічні питання теорії правовідносин, у межах якої обґрунтовується той чи інший підхід до правових відносин, визначається місце правовідносин в понятійному апараті правової науки, в системі правового регулювання;

- питання про передумови та динаміку (виникнення, зміни та припинення) правовідносин, суб'єктів правовідносин.

- питання про суб'єктивні права та суб'єктивні юридичні обов'язки сторін правовідносин, структуру правовідносин, класифікацію правовідносин.

В якості основи для характеристики об'єкта інформаційно-правових відносин у публічному управлінні обрана, з погляду на дослідження О. Баранова «Об'єкт правовідносин в інформаційному праві», плюралістична теорію об'єкта правовідносин [126, с. 62-63]. При цьому важливо підкреслити, що головним суттєвим критерієм для виділення інформаційно-правових відносин є їх об'єкт. Це в

свою чергу накладає відбиток на зміст інформаційно-правових відносин у публічному управлінні.

Об'єктом правовідносини можуть визнаватися в юридичному сенсі тільки правові характеристики предмета або явища об'єктивної дійсності так, як тільки вони здатні реагувати на правовий вплив. Для позначення правових характеристик явища об'єктивної дійсності використовується термін «правовий режим».

Об'єкт правовідносин безпосередньо пов'язаний з категорією інтересу так, як сам сенс вступу суб'єктів в юридичне ставлення передбачає зацікавленість учасників в його виникненні. Таким чином вони можуть набути права, реалізувати вже наявні права, виконувати обов'язки, щоб, тим самим, змінити баланс своїх правових можливостей.

У правовідносинах, що складаються у відношенні будь-якого предмета матеріального світу, правовий режим цього предмета слід визнати загальним об'єктом для певної групи правовідносин, а певне поєднання юридичних засобів цього режиму становить правовий режим юридично значимої процедури, яка може здійснюватися щодо даного предмета. Зазначені правові режими співвідносяться як загальне і особливе.

Незважаючи на те, що процесуальні правовідносини виникають у сфері адміністративного, цивільного, інформаційного регулювання і, здавалося б, об'єкти зазначених правовідносин повинні відрізнятися, проте більш пильне їх вивчення дозволяє прийти до висновку про те, що об'єктом розглядуваних правовідносин служить одне явище – правовий режим юридичного процесу.

Правовідносини не обмежуються лише наявністю суб'єктів, наділених правами і обов'язками. Для більш детального та докладного вивчення юридичних відносини необхідно визнати наявність у їх структурі об'єкта, що визначає зміст поведінки суб'єктів.

Об'єкт правовідносин – це явище об'єктивної дійсності і його правовий режим, який являє собою певне поєднання юридичних засобів, які визначають права, обов'язки та заборони для всіх осіб щодо явища або предмета, з приводу якого встановлено, що створюють бажаний соціальний стан і конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів правовідносин.

Об'єктом інформаційно-правових відносин у публічному управлінні може бути певного виду інформація та пов'язаний з інформацією результат поведінки учасника правовідносин (пошук, зберігання, надання, отримання, нерозголошення інформації тощо).

М. Уткіна визначила в якості об'єкта інформаційних правовідносин документовану або публічно оголошену інформацію про події і явища у сфері політики, економіки, культури, охорони здоров'я, у соціальній, екологічній, міжнародній і інших сферах [127, с. 17]. Що у цілому охоплює визначення даних у Законі України «Про інформацію».

Водночас указане визначення не охоплює інформацію передбачену Законами України «Про відкритість використання публічних коштів», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» [128-130].

Зазначений вище підхід у визначенні об'єкта правових відносин у інформаційній сфері підтримують автори підручників і навчальних посібників з інформаційного права В. Брижко В. Фурашев, А. Нашинець-Наумова, Л. Коваленко, А. Марущак [131-135].

З погляду на викладення матеріалу у навчальних посібниках і підручниках з інформаційного права об'єкт інформаційно-правових відносин у публічному управлінні злитий з фактичним змістом правовідносин, невіддільний від нього.

Представник німецької школи європейського адміністративного права Е. Шмідт-Ассманн вказує: «… не лише законодавство про захист даних, а широка правова концепція інформації, якій також будуть відомі права на допуск до інформації і яка уможливлюватиме впорядкування виконання державою функцій з відповідальності за комунікацію. Для створення системи з огляду на адміністративне право в цілому інформаційний устрій має значення з двох точок зору:

по-перше, інформація, комунікація та знання являють собою елементи, процеси, цілі, які стоять попереду основоположних догм, а тому мають враховувати вже при визначенні відношень між державною та громадянином і при встановленні організаційних рамок.

Тому відштовхування для систематики ставлять не рішення виконавчої влади, ухвалені лише на пізнішій процедурній стадії, а процеси отримання інформації та її використання;

по-друге, йдеться про опрацювання специфічних вимог щодо захисту та впливу, які пов'язані з новою інформаційною технікою. Їх можна напрацювати в наступних позиціях систематики, наприклад у процедурному праві.

Якщо розглядати інформаційно-адміністративне право як єдність, то можна побачити чотири сектори врегулювання:

- адміністративно-комунікативне право, яке стосується інформаційних стосунків між державною та громадянином;

- інформаційне адміністративно-організаційне право, яке стосується внутрішньої структури системи публічної адміністрації;

- регулятивне право для приватного інформаційного сектору;

- право щодо обігу даних, яке пронизує всі три інші сектори» [50, с. 319-320].

Доцільно зауважити, що зазначений підхід співпадає з науковими поглядами висловлених у дослідженнях В. Хахановського, В. Грохольського, А. Самотуга, у статті А. Новицького «Місце ІТ-права в загальній системі інформаційного права» [136-139].

Виходячи з раніше зазначеного, інформаційно-правові відносини у публічному управлінні запропоновано визначати як врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають з приводу інформації або юридично значущих результатів дій (бездіяльності) з інформацією (передача, отримання, нерозголошення тощо) та комунікації у сфері публічного управління.

Розуміння таким чином правового відношення ближче всього до розуміння співвідношення права і обов'язки в межах загальної норми права, оскільки в даному випадку мається на увазі модель правових відносин, що міститься у нормі права. Нарешті, поняттям правовідношення виражається реальна взаємодія двох конкретних сторін, у ході якої здійснюються певні інтереси суб'єктів права, за допомогою суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Таке поняття виражає одну з найважливіших різновидів суспільних відносин, форму якого складає специфічний зв'язок юридичного права і обов'язку, а зміст – реальну взаємодію у межах приписів норми права.

У цьому випадку правове відношення є реальна форма соціальної діяльності (взаємодії), що передбачає увагу не тільки до юридичних прав і обов'язків, але і прямо орієнтує на облік загальних ознак суспільних відносин. Останнє визначається тим, що наділення суб'єктів правами і обов'язками юридичної характеру ніколи не є самоціллю. Воно пов'язане з закріпленням суспільно значущої діяльності та витісненням шкідливої взаємодії або поведінки.

Правовий статус учасників такого роду правовідносин не характеризується якимись принциповими особливостями.

З питання про передумови правовідносин, звернемося до класиків теорії правових відносин. Як зазначає П. Рабінович правовідносини можуть виникнути лише при наявності певних передумов. До них відносяться:

- норма права, яка, регулюючи суспільні відносини, надає йому характер (форму) правовідносин;

- правоздатність, носії якої можуть бути суб'єктами правовідносин;

- юридичний факт, з наявністю або відсутністю якої норма права пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносини. Норма права і правоздатність називаються абстрактними або загальними передумовами правовідносин, юридичний факт конкретною або приватною його передумовою» [140, с. 98].

Юридичний факт є підставою прив'язки загальної правової норми до конкретного випадку. Тим самим через юридичний факт правова норма перетворюється на конкретні суб'єктивні права і обов'язки реальних осіб, тим самим юридичний факт наповнює конкретним змістом встановлені правовою нормою загальні права і обов'язки.

З питання про учасників правовідносин в юридичній літературі немає особливих розбіжностей. У самому загальному плані розрізняються такі групи (види) учасників правовідносин: громадяни, держава, державні органи, громадські об'єднання, юридичні особи.

На підставі наукових поглядів П. Рабіновича (у контексті теорії держави і права), В. Авер'янова (у контексті теорії адміністративного права), О. Баранова (у контексті теорії інформаційного права) можна стверджувати, що будь-який суб'єкт, який є носієм суб'єктивного права або суб'єктивного юридичного обов'язку, що розглядається в юридичній науці як учасник того чи іншого правовідношення (правового зв'язку) [141; 142]. Отже, коло учасників правовідносин

охоплює собою в тій чи іншій мірі всіх суб'єктів правового простору.

Водночас не можна не враховувати і ту обставину, що виділення інформаційно-правових відносин у публічному управлінні за ознакою їх об'єкта обумовлює різноманіття їх видів. Мається на увазі, перш за все те, що вони можуть бути як державними, так і приватними правовідносинами.

В юридичній літературі важлива увага приділяється питанням класифікації правовідносин. Класифікація правовідносин проводиться за різними критеріями. В залежності від приналежності норм і інститутів позитивного права до галузей права, які регулюють суспільні відносини, розрізняють відповідні галузеві правовідносини. З цієї точки зору виділяються, наприклад, цивільні, адміністративні, інформаційні та інші правовідносини.

Іншим критерієм класифікації інформаційно-правових відносин у публічному управлінні служить характер домагань (суб'єктивних прав) учасників суспільних відносин. Згідно з цим критерієм виділяють, наприклад, абсолютні та відносні правовідносини. Вважають, що якщо у відносному правовідношенні уповноваженій особі зобов'язана певна конкретна особа, то в абсолютному правовідношенні вимогам уповноваженої особи кореспондують обов'язки невизначеного кола осіб у правовій сфері. Класичним прикладом абсолютного правовідношення є правовідносини власності, де суб'єктивному праву власника кореспондують юридичні обов'язки інших осіб поважати дане право.

Інформаційно-правові відносини у публічному управлінні розрізняють також на загальні (загально регулятивні) та конкретні правовідносини.

Право впливає на суспільні відносини, це такі юридичні явища, як правоздатність, дієздатність, загальний обов'язок дотримуватися публічного порядку, закріплені в Конституції основи політичної системи, права і обов'язки громадян та організацій, є юридичне оформлення різних суспільних відносин, у тому числі у сфері публічного управління. Вони характеризуються тим, що коло учасників мають загальний характер. Права і обов'язки в таких відносинах належать усім суб'єктам даного виду.

Загальні відносини виникають не як індивідуальний правовий зв'язок між окремими особами або організаціями, а як становище

суб'єктів певного виду в суспільстві безвідносно до їх індивідуальних зв'язків з іншими особами і організаціями. Для їх виникнення не потрібно юридичних фактів, крім існування суб'єкта, що володіє громадянством, і ряду інших обставин, що належать до суб'єкту. По терміну дії вони відповідають часу існування юридичної норми. Але вони є правовими відносинами. У тих випадках, коли особа виступає в якості носія суб'єктивного права, вона перебуває у специфічному становищі до всіх інших осіб. Загальне суб'єктивне право тому і є суб'єктивним, що має особистий характер, тобто належить не тільки всім суб'єктам, а й кожному суб'єктові окремо.

На відміну від загальних правовідносин конкретними в юридичній літературі традиційно визнаються правовідносини, які виникають на основі юридичних фактів між строго визначеними в самому праві суб'єктами.

У зв'язку з поділом позитивного права на приватне та публічне можна говорити про горизонтальні та вертикальні правовідносини.

Горизонтальні (в основному майнові) правовідносини припускають рівне положення відносно самостійних суб'єктів права, які на договірних засадах і в межах закону визначають взаємні права і юридичні обов'язки.

В іншому випадку вертикальні правовідносини (в основному управлінські), передбачають відносини влади – підпорядкування, субординації, суб'єкти яких підпорядковані, а права і обов'язки прямо передбачені законом. Це відносини між підпорядкованими організаціями влади і управління, між органами публічної адміністрації та підвідомчими їм підприємствами, громадянами та адміністративними установами. Удосконалюючи правове регулювання, треба розрізняти ці дві, багато в чому різні сфери відносин, що вимагають істотно різних методів і засобів юридичної регламентації.

Якщо вертикальні правовідносини притаманні головним чином галузям публічного права, то горизонтальному типу правовідносин характерні в основному галузі приватного права.

В залежності від поділу позитивного права на матеріальне та процесуальне, розрізняються матеріальні і процесуальні інформаційно-правові відносини у публічному управлінні.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн: «Процесуально-правові відносини можуть у публічному адмініструванні у своєму часі виходити за межі тривалості процедури. Правові відносини включають в

себе права, обов'язки, зобов'язання, які повинні закріплятися передусім законами. У межах відповідних юридичних складів, передбачених законодавчими нормами, ідея процесуально-правових відносин стає елементом систематичної та телеологічної інтерпретації. Крім того, вона може стати основою для неписаних додаткових процедурно-правових обов'язків, які як зобов'язання стосуються також і приватних осіб і для виконання яких не є потрібним спеціальне законодавче регулювання.

У таких ситуаціях процедурне право має забезпечувати справедливе врівноваження протилежних приватних інтересів згідно з матеріально-правовою програмою владнання конфліктів. У такому разі процесуально-правові (процедурно-правові) відносини слугують гарантією реалізації засобів захисту між приватними носіями відповідних інтересів у конкретних ситуаціях реалізації права на співучасть та обов'язків у межах такої співучасті» [50, с. 422].

Цілком очевидний той факт, що рівень розвитку правової державності, правової системи суспільства визначається не тільки кількістю закріплених у законодавстві прав, свобод особи, але і можливістю їх втілення в суспільних відносинах.

Юридичні форми суспільних відносин – правовідносини виступають найважливішим засобом перекладу нормативних юридичних моделей у фактичну правомірну поведінку суб'єктів права і в цьому сенсі служать індикатором ефективності юридичних норм, їх адекватності соціальним інтересам і рівню розвитку суспільства.

Різноманіття інформаційно-правові відносини у публічному управлінні не вичерпується наведеною класифікацією. Крім цього інформаційні правовідносини у публічному управлінні можуть, наприклад, класифікуватися на статичні та динамічні правовідносини.

З погляду на позицію класифікації адміністративно-правових відносин у публічному управлінні за сферою виникнення інформаційно-правові відносини у публічному управлінні доцільно поділити на:

- відносини публічного управління;
- відносини адміністративних послуг (у класичному документальному або в електронному виді);
- відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність;
- відносини відповідальності за порушення процесуальних і процедурних правил [143, с. 253].

Як правило, кожний з різновидів інформаційних правовідносин у публічному управлінні розглядається окремо, дискретно, в силу чого складається уявлення про те, що галузеві правовідносини відособлені та незалежні одні від одних.

У інформаційній сфері різні інформаційно-правові відносини, незалежно від їх галузевої приналежності найтіснішим чином пов'язані один з одним, а в ряді випадків – взаємно детерміновані. Найбільш яскраво цей взаємозв'язок і взаємообумовленість проявляється в тих випадках, коли правові відносини виступають елементами юридичної оболонки відносин, що складаються в процесі діяльності певних публічних органів, оскільки саме тут стає очевидною системна природа розглядуваних відносин.

У цьому сенсі дуже показовою є комплексність правових відносин, які складаються в процесі публічного управління, яке концентровано, в мініатюрі відображає системність правовідносин у суспільному житті.

У методологічному відношенні комплексність слід розглядати в якості генетичного, вродженого властивості правовідносин. Комплексність є іманентна властивість правовідносин, виступає специфічним проявом системності в праві і виражається в тому, що будь-яке правовідношення виникає і протікає не інакше як у складі комплексу правовідносин. Елементом механізму правового регулювання суспільних відносин у публічному управлінні виступає не одиничне правовідношення, а комплекс правовідносин, що розрізняються за своєю функціональною (службовою) роллю.

Для загальної адміністративно-правової догматики єдність або багаточленність публічної адміністрації має центральне значення: уявлення про єдність і багаточленність визначають усю систему надходження інформації й обробки інформації у системі публічної адміністрації [50, с. 294].

Правовідносини складаються переважно в аналітичних і дидактичних цілях. Правовідносини, існуючі дискретно можна уявити тільки в аналітичних цілях. Одиничне правовідношення, яке виступає предметом аналізу в рамках наукового дослідження, або розглянуте в дидактичних цілях, в реальному житті завжди є частиною цілого комплексу правовідносин. При цьому, в комплексі правовідносин виникають первинні правові зв'язки та похідні від них. У процесі правового регулювання первинне правовідношення виступає елементом фактичного складу правовідношення похідного.

Виділення інформаційних правовідносин у публічному управлінні за ознакою об'єкта зумовлює їх існування в якості галузевих правовідносин, різноманіття видів говорять про те, що слід критично оцінити вузький, що прийшов з інформатики, підхід до визначення суспільних відносин в інформаційній сфері, в рамках якого вони визначаються тільки як збирання, одержання, зберігання, надання та інші дії з інформацією. Представляється, що коло регульованих правом суспільних відносин в інформаційній сфері ширше і включає в себе не тільки динамічні, а й статичні відносини.

До статичних інформаційних правовідносин у публічному управлінні належать, головним чином, абсолютні правовідносини (наприклад, правовідносини з приводу інформації, що становить особисту таємницю громадянина).

Правовідносини як один з основних компонентів правової системи характеризуються в даний час недостатньою розробленістю ряду своїх наукових питань, до яких відносяться:

- питання про поняття та співвідношення правовідносин і правових зв'язків;

- питання про співвідношення загальних та конкретних правовідносин;

- питання змісту, класифікації та динаміки правовідносин.

Згідно з нормами об'єктивного права існує причинно-наслідковий залежність між поведінкою суб'єкта та його участю у правовідносинах. При застосуванні критерію причинно-наслідкової залежності між участю людини в правовідносинах і його поведінкою у межах правової системи виявляються два різних типи правовідносин. По-перше, це правовідносини, в яких суб'єкт бере участь в силу своїх вчинків і які можна назвати власне правовідносинами. По-друге, це правовідносини, в яких суб'єкт бере участь в силу подій, і які можна назвати правовими зв'язками.

Структура правовідносин включає в себе суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників правовідносин. Можна стверджувати, що будь-який суб'єкт, який є носієм суб'єктивного права або юридичного обов'язку, що розглядається в юридичній науці як учасник того чи іншого правовідношення (правового зв'язку). Отже, коло учасників правовідносин охоплює собою в тій чи іншій мірі всіх суб'єктів правової сфери.

Дослідження питання про наявність чи відсутність окремої правової категорії правовий зв'язок не входить у тематику дослідження. Разом з тим наявність специфічних рис інформації, які визначаються теорією інформаційних технологій і систем передбачають наявність відповідних зв'язків визначених представниками технічних наук (наприклад, параграф 1.3. «Від сигналів до даних, інформації та знань. Перетворення сигналу та основні операції з даними» навчальний посібник «Основи інформаційних технологій і систем», навчальний посібник «Прикладна електродинаміка інформаційних систем» [144]) вимагають окремого дослідження з позиції теорії інформаційного права та теорії держави та права.

При самому загальному розгляді правовідносин, починаючи з ознак урегульованості суспільних відносин нормами права, що є основним елементом теорії правовідносини В. Авер'янов, Ю. Павлова, М. Кельман, Р. Кельман, Н. Оніщенко, П. Рабінович, Я. Шевченко, Ю. Шемшученко [145-151, с. 139-139], в юридичній науці виявляється можливим вийти на характеристику правовідносин як форми реалізації права. Як підкреслювалося, саме в цьому полягає головний висновок сучасної теорії правовідносин.

Інформаційні правовідносини у публічному управлінні як форму реалізації права можна розглядати та досліджувати:

- по-перше, як форму реалізації позитивного права і правових норм;

- по-друге, як форму реалізації суб'єктивного права і юридичного обов'язку.

Реалізацію права в юридичній літературі прийнято визначати як процес втілення правових розпоряджень у поводженні суб'єктів права, з виділенням таких форм реалізації права як:

- дотримання норм права;

- виконання норм права;

- використання норм права;

- застосування норм права [152, с. 167].

Реалізацію права можна одночасно розглядати як реалізацію суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, якщо спиратися на ознаку про використання, виконання, дотримання та застосування юридичних прав і обов'язків.

Таким чином, як виявляється при детальному розгляді, одержала в юридичній науці найбільш поширена на сьогодні концепція правовідносин, як результат реалізації права та правових норм, це

пояснює багато аспектів сучасної правової практики інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління.

Для вирішення зазначених спірних питань та проблемних ситуацій, пов'язаних із інформаційними правовідносинами у публічному управлінні, вважаємо за необхідне вийти за межі традиційно досліджуваної в юридичній науці проблематики правовідносин і подивитися на цю проблематику з більш широких, системних позицій.

Зокрема, одним з важливих аспектів такого системного підходу є розгляд ситуації, яка передує виникненню правовідносин.

При цьому, якщо виходити з традиційної концепції правовідносин, має місце приблизно наступна картина. У суспільстві існують позитивне право і правоздатні суб'єкти, у яких на підставі певних юридичних фактів (наприклад, контракту або делікту [153, с. 92]), з'являються суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Звідси виникає думка, ніби юридичні факти, поряд з позитивним правом, служать обов'язковою передумовою правовідносин, є однією з причин виникнення суб'єктивного права або юридичного обов'язку у правоздатного суб'єкта. Створюється ілюзія, ніби правовідносини без юридичного факту виникнути не можуть.

Якщо виходити з точки зору цивільного права на правовідносини, логічно несуперечлива теоретична картина, ніби в правовому просторі існують позитивне право і правоздатні суб'єкти, які в силу юридичних фактів набувають або черпають з позитивного права свої суб'єктивні права і юридичні обов'язки, вступаючи один з одним в правовідносини в процесі взаємодії. Виходить, що без юридичного факту немає правовідносин, а юридичний факт служить необхідною основою або ланкою між позитивним правом і правоздатним суб'єктом. Створюється враження, ніби то правоздатний суб'єкт не може стати стороною правовідносин без юридичного факту. Проте в даному випадку необхідно спочатку визначитися з тим, кого представляє сторона або учасник правовідносин. В юридичній науці стороною або учасником правовідносин визнається суб'єкт, який є носієм суб'єктивного права або юридичного обов'язку. Тому тут потрібно уточнити, що стороною правовідносин є володар суб'єктивного права або тільки той, який придбав суб'єктивне право на підставі юридичного факту.

Е. Шмідт-Ассманн зазначає, що суб'єктивні інтереси виникають лише в процесах комунікації, а отже не можуть бути від них різко відмежовані [50, с. 171].

У сучасній юридичній науці, з погляду на думку П. Рабіновича, загальновизнаним вважається принцип, згідно з яким суб'єктивне право одного повинно забезпечуватися юридичним обов'язком іншого.

Даний принцип є необхідною умовою ефективності або навіть самої можливості процесу правового регулювання суспільних відносин і діяльності людини і груп людей. Суб'єктивне право та обов'язок становлять собою корелятивні елементи юридичного відношення. Це означає, що засоби одного з них припускає засоби іншого і роздільне існування їх неможливе».

У силу дії принципу забезпеченості суб'єктивного права одного юридичним обов'язком іншого будь то, що кожне суб'єктивне право одного повинно забезпечуватися і зазвичай забезпечується відповідним юридичним обов'язком іншого. Тому можна вважати, що стороною або учасником правовідносин є будь-який суб'єкт, що володіє суб'єктивним правом або юридичним обов'язком. При цьому неважливо, чи є підставою виникнення суб'єктивного права або юридичного обов'язку юридичний факт або що-небудь інше.

Обґрунтування та затвердження того факту, що стороною або учасником інформаційних правовідносин у публічному управлінні є будь який суб'єкт, що володіє суб'єктивним правом або юридичним обов'язком, має важливе методологічне значення для розуміння природи правовідносин у сфері, яка досліджується.

Теза про те, що у межах правової системи кожному суб'єктивному праву одного повинен протистояти юридичний обов'язок іншого, в силу чого володар суб'єктивного права, незалежно від підстави виникнення цього права, що є стороною або учасником інформаційних правовідносин, дозволяє припускати, що більш універсальним критерієм, за яким можна судити про виникнення інформаційних правовідносин у публічному управлінні, є не стільки юридичний факт, скільки факт наявності суб'єктивного права або юридичного обов'язку, незалежно від причини його виникнення. Тому можна вважати, що юридичні факти є не абсолютним, а відносним критерієм виникнення інформаційних правовідносин у публічному управлінні. На наш погляд, така думка не суперечить науковим поглядам дослідників інформаційних правовідносин О. Баранова та А. Маращука.

Можуть мати місце випадки, коли інформаційні правовідносини виникають і на інших підставах, ніж лише юридичні факти.

У даний час юридичною наукою (В. Авер'янов, П. Рабінович, Ю. Шемшученко та інші вчені) з усією достовірністю встановлено та загальновизнано, що суб'єктивне право або юридичний обов'язок суб'єкта з'являється безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акту, наприклад, при визначенні й закріпленні в Конституції України правового статусу й правового положення громадян.

Щодо дії правового принципу забезпеченості суб'єктивного права одного відповідає обов'язок іншого, володар права достовірно знає і впевнений, що його право у разі необхідності має бути реалізовано і на те є відповідні юридичні гарантії з боку державної влади. У даному випадку слід зазначити, що крім юридичних обов'язків існують й інші види гарантій здійснення суб'єктивних прав, у тому числі, і методи загального стимулювання, превентивні, мотиваційні, ідеологічні методи у правовому регулюванні. В даному випадку, якщо певне суб'єктивне право, не забезпечене юридичним обов'язком іншого суб'єкта, це означає, що даний юридичний феномен не є насправді суб'єктивним правом, а є фікція, або ілюзія.

Як показує практика, закріплений і встановлений в позитивному праві механізм виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у правовому просторі має два відносно самостійних сектора.

В одному з них суб'єктивне право може виникати або з'являтися в складі конкретного правовідношення, а в іншому – у складі правового статусу суб'єкта. Це ж саме відноситься до юридичного обов'язку.

Щодо цього один з прихильників традиційної концепції правовідносин О. Петришин, вважає, що слід розрізняти три стадії впливу норм права на поведінку людей:

- при визначенні правоздатності фізичних і юридичних осіб, в тому числі компетенції органів влади і управління, що у повній мірі відноситься до публічного управління;

- при вчиненні правомірних дій, спрямованих на досягнення правового ефекту, зокрема на утворення правовідносин. У тих випадках, коли в результаті вчинення таких дій настають правові наслідки, зазначені дії мають значення юридичних фактів. Оскільки в результаті вчинення правомірних дій, за загальним правилом, наступають ті чи інші правові наслідки, другу стадію впливу правових норм можна назвати стадією юридичного факту;

- стадію правовідношення [154].

Вплив норм права на поведінку людей проходить як би три стадії: правоздатності, юридичного факту, правовідносин. З цього випливає, що норма права лише у кінцевому підсумку реалізується в суспільному житті через правовідносини. В тих випадках, коли норма права передбачає виникнення правовідносин з неправомірної дії, завдання правопорядку полягає в тому, щоб правовідносини не виникли.

Можна по-різному виділяти окремі стадії процесу правового регулювання, але в будь-якому випадку процес визначення та закріплення правового статусу суб'єктів права не можна відкинути за межі процесу правового регулювання. Проте навіть у тому випадку, якщо стадію формування права та закріплення правового статусу суб'єктів права не відносити до процесу правового регулювання поведінки людей, все одно не можна заперечувати той факт, що результатом формування позитивного права є визначення та закріплення правового статусу суб'єктів права, визначення змісту суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що у повній мірі відноситься до публічно-адміністративної діяльності.

Адміністративне регулювання у своїй великій частині має бути організаційним регулюванням. Особливо це виявляється у сферах, які не досить придатні для матеріального програмного регулювання (що характерно для інформаційних правовідносин – *прим. автора*). За допомогою організаційного оформлення покривається значна частина адаптаційних потреб сучасних органів публічної адміністрації. Організації можуть сприймати, переформувати та передавати далі численні регулятивні підходи. Нова техніка керівництва, процедури та переговорні системи в дусі приватного права приходять на зміну інституційним формам [50, с. 281].

При розгляді суб'єктивного права та інформаційних правовідносин можна вважати, що інформаційні правовідносини виступають одним з основних варіантів виникнення, зміни та припинення суб'єктивного права і юридичного обов'язку у контексті публічного управління. А саме, правовідношення є тим випадком, коли у двох і більше різних суб'єктів одночасно виникають і корелюють між собою суб'єктивне право і юридичний обов'язок. Однак в інформаційному правовому просторі можна спостерігати і інший варіант виникнення суб'єктивного права і юридичного обов'язку.

Наприклад, суб'єктивне право або юридичний обов'язок може виникати у окремо взятої людини або групи людей. Цей варіант реалізується при визначенні та закріпленні правового статусу суб'єкта. В науці конституційного права та загальної теорії права сьогодні загальновизнаним є положення про те, що суб'єктивними є, наприклад, основні права і свободи людини та громадянина (див., наприклад, Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень [155]). В цьому плані загальною теорією держави і права даються різні визначення поняття та класифікація прав людини та громадянина. Саме права і обов'язки складають ядро правового статусу [156, с. 6]. В структурі останнього виділяють такі елементи, як: права і обов'язки; законні інтереси; правосуб'єктність; громадянство; юридична відповідальність; правові засади.

Розгляд правового статусу громадян і інших суб'єктів, розгляд різних аспектів ситуації, яка передує виникненню правовідносин, служить одним з важливих складових або аспектів системного підходу до дослідження інформаційних правовідносин у публічному управлінні. Однак тільки названими своїми аспектами даний підхід не вичерпується.

При реалізації системного підходу до дослідження інформаційних правовідносин слід, поряд із зазначеними аспектами, дослідити також інші аспекти інформаційних правовідносин, наприклад, співвідношення приватних і публічних інформаційних правовідносин у публічному управлінні.

У теорії інформаційного права правовідносини зазвичай розглядаються як форма реалізації права, тобто без чіткого та послідовного поділу правовідносин як форми реалізації позитивного права (правових норм) і правовідносин як форми реалізації суб'єктивного права і юридичного обов'язку. При більш детальному розгляді виявляється, що найбільш поширена концепція інформаційних правовідносин, як результат реалізації права та правових норм, не цілком задовільно пояснює багато аспектів сучасної правової практики у публічному управлінні пов'язаних з інформаційними аспектами управлінської діяльності. Є ряд проблемних питань.

Одним з важливих складових системного підходу до дослідження інформаційних правовідносин у публічному управлінні є розгляд різних аспектів ситуації, яка передує виникненню правовідносин і правового статусу фізичних і юридичних осіб.

Системний підхід до інформаційних правовідносин у публічному управлінні включає дослідження приватних і публічних правовідносин, які розрізняються між собою по наявності або відсутності державно-владних повноважень сторін, порядку утворення та ліквідації суб'єктів публічних і приватних прав, способами розгляду спорів і захисту прав. Фундаментальна відмінність між приватним і публічним правовідношенням в юридичній літературі проводиться залежно від галузевої належності правових норм, що регулюють дані правовідносини.

Можна зробити висновок про те, що при системному підході до дослідження інформаційних правовідносин необхідно розглянути як їх специфічні ознаки, які притаманні окремим правовідносинам, або їх груп, так і загальні родові ознаки правовідносин, які зближують різні правовідносини між собою та характеризують їх як інформаційну цілісність.

Проаналізувавши в органічній єдності названі дві групи ознак і властивостей інформаційних правовідносин, можна дати більш повну їх характеристику для цілей нашого дослідження.

## 1.5. Різновиди режимів інформаційного забезпечення публічного управління в Україні

В умовах змін, що торкнулися всіх сторін життя суспільства, потрібно створення максимально ефективних механізмів управління цими процесами, оскільки соціальні, економічні та політичні перетворення породжують не тільки позитивні, але і негативні наслідки.

Право в цілому покликано стабілізувати конфлікт інтересів та сприяти розвитку суспільно корисних видів діяльності. В якості універсального інструменту управління соціальною еволюцією право здатне не тільки реагувати на відповідні зміни, впорядковуючи їх, а й забезпечити розвиток суспільних відносин у потрібному напрямі. Вміле використання юридичних засобів, з яких складається право, ефективно побудована правова політика роблять можливим найбільш цивілізоване та результативне рішення поставлених суспільством і державою завдань у сфері публічного управління.

Правові засоби самі по собі не є панацеєю від негативних процесів у суспільстві, бо повинні застосовуватися комплексно і в суворо визначеному порядку. Законодавець, формуючи, а особа, яка застосовує право, реалізуючи право, зобов'язані враховувати адекватність обраних юридичних засобів поставленим цілям, оскільки ефективність регулювання визначається не тільки разовими результатами, але й регулярністю та стабільністю.

Як комплексний правовий засіб, що об'єднує в собі регулятивні і охоронні засади, здатний швидко реагувати на істотні зміни соціальної обстановки, виступає правовий режим. У силу своєї специфіки режими інформаційного забезпечення публічного управління забезпечують концентрацію в кожній управлінській ситуації взаємопов'язаних, оптимально підібраних і впорядкованих юридичних інструментів [157].

Сутність режимів інформаційного забезпечення публічного управління визначається закономірностями управління як особливого явища дійсності. Режими інформаційного забезпечення публічного управління забезпечують досягнення цілей управління, підтримання стійкого стану системи управління. Зміст вказаних режимів визначається сукупністю правил, врегульованих нормами адміністративного і інформаційного права.

Обумовленість режиму інформаційного забезпечення публічного управління дозволяє ввести в науковий обіг поняття режимна організація публічного управління, яке включає в себе як сам зміст правового режиму інформації і засоби його забезпечення. Засобами забезпечення режимної організації публічного управління виступають нормативні акти (в тому числі відомчі та корпоративні), особливий режим обігу інформації, на якій базується управління, корпоративні етичні норми, корпоративні норми юридичної відповідальності, матеріально-технічні та фінансові засоби.

Режимна організація публічного управління структурно передбачає включення таких елементів:

- режим, що визначає правовий статус суб'єкта управління;

- режим, що регламентує відносини, що виникають у зв'язку з об'єктом управління;

- режим, що регламентує прямі та зворотні зв'язки суб'єкта і об'єкта управління;

- функціональні управлінські режими (збору і обробки інформації, прийняття управлінського рішення, доведення рішення до виконавців, виконання прийнятого рішення тощо);

- режим взаємодії суб'єктів у межах вертикальних і горизонтальних управлінських відносин.

Режим інформаційного забезпечення публічного управління надає пряму імперативну дію тільки на правову сферу. У сфері, регламентованій іншими соціальними нормами, правовий режим інформації має інший характер впливу, сенс якого найбільш точно передає термін «вплив» тобто вплив на яку-небудь соціальну групу в бажаному напрямі.

Режим інформаційного забезпечення публічного управління як інститут, поява якого зумовлена таким феноменом, як публічне управління, охоплює державне управління і управління в системі інститутів громадянського суспільства.

Режим інформаційного забезпечення публічного управління передбачає і допускає доповнення регулювання відносин, що виникають у режимних умовах, нормами інших галузей права. У цьому сенсі є всі підстави говорити про комплексні правові режими інформації, в яких правовий режим інформації виступає у якості одного з елементів комплексного режимно-правового утворення у публічному управлінні.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн, з позиції європейського адміністративного права щодо публічного управління, у режимах інформаційного забезпечення публічного управління можна виявити такі головні позиції:

- пріоритет специфічного існування інтересу у збереженні публічної та приватної таємниці;

- загальна претензія на інформаційну свободу за відсутності особливих причин, які б цьому суперечили;

- конкретне вирівнювання згідно з принципом пропорційності, якщо можливі часткові вирішення, наприклад, обмежений доступ до інформації в розумінні Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI [158];

- право органів публічної адміністрації на зважену оцінку (обґрунтування) як рішення зв'язане законом [50, с. 323].

Режимами інформаційного забезпечення публічного управління регламентуються не тільки управлінські (у сенсі технології управління) правовідносини, але і порядок реалізації належних громадянам прав і свобод.

У передбачених законом випадках реалізація певного права передбаченого чиним законодавством, передбачає попереднє оформлення спеціальних документів, які перебувають у сфері адміністративних послуг органів публічної адміністрації [159, с. 432].

Інформаційні правовідносини у публічному управлінні можуть обслуговуватися різними видами правових режимів інформації.

Комплексні режими інформаційного забезпечення публічного управління включають різні правові режими інформації, які можуть використовуватися суб'єктом залежно від інформації та дій відносно інформації, яка використовується. Комплексність виражається в однаковій обов'язковості режимних вимог для всіх суб'єктів, яким вони адресовані, як в сенсі дотримання режимних вимог, так і в сенсі прийняття необхідних заходів по їх забезпеченню.

Крім того, комплексні режими інформаційного забезпечення публічного управління мають місце в тих випадках, коли мова йде про нормативно-правову регламентацію режимних умов нормами різних (за назвою), але за юридичною природою схожих з адміністративним правом (наприклад, правом органів місцевого самоврядування (муніципальним правом)).

Комплексні режими інформаційного забезпечення публічного управління, в яких домінує інформаційно-правова складова, можуть бути класифіковані за критеріями:

- належності до сфери державного управління (економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній);

- спрямованості (сфера державної безпеки, публічної безпеки, процедурні режими і інші);

- управлінських функцій (формування та функціонування суб'єктів публічного управління, здійснення різних управлінських функцій тощо).

Специфіка використання окремих видів правових режимів інформації (для службового користування, державної таємниці) передбачає використання адекватної правоохоронної складової, необхідної для забезпечення дотримання правових вимог, що включають зміст зазначених видів режимів.

Особливою специфікою володіють режим інформаційного забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки, що зв'язано зі збройною агресією росії. Це проявляється у обмеженні певного виду інформації передбаченою Законом України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-XII, Зводом відомостей, які становлять державну таємницю та відомчими нормативно-правовими актами, які визначають віднесення інформації до категорії для службового користування [160-164], що в значній мірі обумовлено домінантою державних інтересів.

Режимна організація інформаційного забезпечення публічного управління має матеріально-правовий і процесуально-правовий аспекти. Ця обставина зумовлює характер правових режимів інформації, що встановлюють умови функціонування інформаційних ресурсів у цих органах і характер спрямованість інформаційної діяльності публічної адміністрації.

Асоціація України і Європейського Союзу у контексті режимів інформаційного забезпечення публічного управління суттєво не виходить за межі зазначених втручально-правових перспектив і перспектив пов'язаних, з правом на участь у отриманні інформації. Нові юридичні правила та юридичні інститути, сконструйовані у дусі суб'єктивного права, потребують об'єктивно-правового забезпечення [50, с. 324].

Категорія правовий режим, з погляду на дослідження А. Сливко [165, с. 641], складна і багатогранна, тому її необхідно розглядати у вузькому та широкому значенні:

- правовий режим у широкому сенсі визначається як особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності, дій або поведінки фізичних і юридичних осіб у різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, що включає в себе встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, їх компетентне виконання та застосування заходів примусу і притягнення винних до відповідальності;

- правовий режим у вузькому сенсі – це закріплене в нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію (юридичних засобів), що характеризується наявністю певних умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, відносністю до певного об'єкту та переслідує сприятливу, корисну для суспільства та держави мету.

Зростання ролі та збільшення обсягів інформації, необхідної для забезпечення життєдіяльності суспільства, вдосконалення технологій накопичення та розповсюдження інформації збільшують потребу в інформаційних послугах, які дозволяють задовольнити публічний інтерес і самі по своїй суті є публічними. Громадські структури та кожний громадянин, юридична особа і індивідуальний підприємець повинні мати можливість оперативно отримувати достовірну та об'єктивну інформацію з потрібних питань, вільно обмінюватися інформацією [166, с. 44].

Інформація як явище в її природно науковому розумінні не тотожна об'єкту правових відносин у публічному управлінні. З цієї причини необхідно відрізняти правові режими власне інформації від правових режимів інших об'єктів, які мають інформаційний зміст. Інформація як явище може позначати (висловлювати) об'єкти, які з правової точки зору не є інформацією (безготівкові гроші, без документарні цінні папери, об'єкти інтелектуальної власності тощо).

З правової точки зору це стає можливим завдяки можливості інформації сприймати різні правові режими, як власне інформації, так і режими інших об'єктів, що обґрунтовує висновок про необхідність комплексного підходу до регламентації правового режиму інформації, який дозволить забезпечити систематизацію норм за ознакою об'єкта [167, с. 149].

Складний, комплексний характер такого об'єкта правовідносин як інформація, передбачає комплексність регулювання. Сутнісна характеристика інформації та її основні властивості і ознаки дозволяють виокремити інформацію в самостійний об'єкт правовідносин і на цій основі сформувати загальну концепцію правового режиму інформації.

В Україні поняття «правовий режим інформації» на рівні актів законодавства не визначено [168]. Правовий режим інформації, з погляду на дослідження «Digital transformations of society: problems of law», це об'єктний режим, що вводиться законодавчим актом і дозволяє забезпечити комплексність впливу за допомогою сукупності регулятивних, охоронних, процесуально-процедурних засобів, що характеризують особливе поєднання дозволів, заборон, зобов'язань і гарантій щодо його дотримання [169, с. 38].

Із значного числа властивостей інформації доцільно виділити властивості, що мають принципове значення для характеристики інформації як об'єкта правовідносин та визначення її правового режиму:

- нематеріальна сутність інформації;
- фізична неможливість відчуження інформації від її власника;
- невичерпність;
- несамостійність;
- не знищується у процесі використання;
- можливість необмеженого тиражування, копіювання, відтворення та перетворення (трансформації) форм фіксації інформації [170, с. 181-182].

Зазначені властивості не дозволяють або роблять неефективними ті способи захисту, які максимально забезпечують захист прав на матеріальні об'єкти. Фактично юридично відчужується не сама інформація, а права на неї.

Аналіз включення інформації в економіку показує, що властивість бути товаром мають лише окремі категорії інформації, відповідно, цю властивість можна розглядати як властиву інформації в цілому і як обов'язкову умову, за наявності якої інформація може бути об'єктом правовідносин.

Доцільно підкреслити, що об'єктом інформаційно-правових відносин у публічному управлінні є тільки ті види інформації, які являють собою інформацію в юридичному сенсі.

Конструкція інформаційних правовідносин у публічному управлінню має істотне прикладне значення для цілей систематизації правових режимів інформації. Класифікація системи правових режимів інформації повинна будуватися з урахуванням основних параметрів правовідносин, які виникають з приводу відповідної інформації.

При цьому доцільно сказати, що в цілях конструювання правових режимів інформації принципово важливо враховувати її юридично значущі ознаки, такі як нематеріальність, можливість одночасного знаходження у необмеженого кола осіб, відсутність нерозривного зв'язку з її матеріальним носієм і інші.

Правовий режим являє собою особливий вид правого регулювання, що характеризується своєрідним поєднанням комплексу правових засобів: стимулів, дозволів, зобов'язань, правових обмежень, заборон.

Інформація як об'єкт правових відносин у публічному управлінні різноманітна. Існують принципово різні правові режими інформації, серед яких можна назвати публічний і приватний режими, режими інформації майнового та немайнового характеру, інші режими.

При цьому правові режими інформації характеризуються різноманіттям навіть у межах однієї галузі права, наприклад, досить неоднорідна підсистема адміністративно-правових режимів інформації.

Інформаційний режим як частина механізму правового регулювання представляє собою сукупність юридичних засобів стимулюючої та обмежуючої спрямованості, що створюють специфічну упорядкованість суспільних відносин, особливі умови для суб'єктів з метою реалізації їх законних інтересів.

Інформаційні режими володіють характерними ознаками:

- є різновидом правових режимів;

- мають нормативну основу, закріплюються в чинному законодавстві;

- дозволяють специфічним чином регламентувати конкретні галузі суспільних відносин; включають правові засоби як стимулюючої (пільги, переваги, преференції), так і обмежувальної (заборони, призупинення, юридичні обов'язки) спрямованості;

- в режимах даного виду всі юридичні засоби групуються у певній послідовності залежно від поставлених у законодавстві цілей та завдань;

- основним засобом, що використовується для формування режимів даного виду є юридичні виключення (пільги, переваги, зупинення), що створюють особливий порядок правового регулювання суспільних відносин;

- являють собою законодавчо встановлені відхилення від типового порядку правового регулювання, необхідні для захисту інтересів особи, суспільства, держави;

- характеризуються внутрішньою логічною структурою, що включає юридичні засоби стимулюючої та обмежувальної спрямованості, що групуються залежно від зазначених у чинному законодавстві цілей та завдань;

- у залежності від цілей і завдань можуть створювати для задоволення інтересів суб'єктів сприятливе, дуже сприятливе або несприятливе середовище;

- у результаті дії особливого порядку регулювання складаються специфічні правові відносини;

- мають межі використання, об'єктивні та суб'єктивні передумови інституціоналізації, визначені у чинному законодавстві [171, с. 102-105].

Інформація як об'єкт правовідносин володіє загальними властивостями, характерними для будь-яких видів інформації і властивостями, характерними для окремих видів інформації.

Об'єктом прав у публічно-правових відносинах виступає інформація як відкритого, так і обмеженого доступу, тоді як інформація як об'єкт цивільних прав має обмежений доступ, її значущість, цінність безпосередньо пов'язана з її невідомістю визначеному або невизначеному колу учасників суспільних відносин.

Інформація, що є об'єктом публічно-правових відносин, не включається в економічний обіг, хоча може мати потенційну економічну цінність, тоді як інформація, що є об'єктом цивільних прав, може брати в ньому участь і бути виключеною з нього.

Інформація, що є об'єктом приватноправових відносин, як правило, не має загального режиму [172]. Інформація, що є об'єктом публічно-правових відносин, може мати як загальний, так і спеціальний режими.

У змісті правового режиму інформації доцільно виділяти:

- його цільове призначення;

- об'єкт правового регулювання;

- правове становище суб'єктів правового режиму;

- комплекс способів правового регулювання і засобів юридичного впливу.

Цільове призначення правового режиму інформації можна охарактеризувати як забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів.

Доступ – одна з важливих складових правового режиму інформації, однак, помилково ототожнювати режим інформації з доступом і обмежуватися ним [173, с.420].

Характеристика правового режиму інформації з позиції доступу, найважливіша, але не єдино необхідна його складова. Визначивши режимні вимоги щодо доступу до тієї чи іншої інформації, необхідно вирішити й інші питання, зокрема, порядку її збору, зберігання, поширення, знищення. Тільки в сукупності встановлених вимог можна визначити правовий режим інформації.

Сукупність норм, що регулюють доступ до інформації, що може бути виділена у самостійний правовий інститут. Інститут доступу до інформації слід віднести до числа найбільш фундаментальних інститутів, що є найважливішою складовою основ правового статусу людини у правовій соціальній державі, яка проголошена Конституцією України.

Для виділення правового інституту необхідно визначити особливий вид суспільних відносин, регульованих нормами права, що складають в сукупності даний правовий інститут. Таким особливим видом суспільних відносин є відносини щодо доступу до інформації, які в умовах інформаційного суспільства набувають все більшого значення [174, с. 144].

Застосовуючи до відносин доступу до інформації ознаки правового інституту, має місце однорідність фактичного змісту, юридична єдність і законодавча відособленість норм, що регулюють відносини, пов'язані з доступом до інформації. Ці норми мають загальний предмет, засновані на Конституції України, містяться у законах і міжнародних актах. Водночас у статті «Інформаційні права: теоретичні та системні положення» О. Селезньової зазначено, що віднесення права на інформацію до конституційних прав звужує сутність права на інформацію з огляду на його значення та роль у суспільстві та взаємозв'язок з іншими соціально-правовими діями та явищами [175, с. 11]. Цілісність норм даного інституту надають особливі юридичні механізми, які служать реалізації права на доступ до інформації.

Правовий режим інформації характеризується наступними ознаками:

- правовий режим інформації – це характеристика такого об'єкта правовідносин як інформація, яка випливає з її нематеріальної природи;

- правовий режим інформації встановлюється для досягнення бажаного соціального ефекту;

- зміст правового режиму інформації, що відображається в правилах, які в своїй сукупності покликані забезпечити досягнення поставленої мети;

- правила встановлені або санкціоновані державою, тобто мають загальнообов'язкову силу;

- правила представляють собою систему, що поєднує в собі в різному співвідношенні заборони і зобов'язання, пільги та дозволи.

Поділ правового режиму інформації на дві великі групи: загальний правовий режим, який виражає загальні, вихідні способи правового регулювання, і спеціальний правовий режим.

В основі загального правового режиму та спеціальних правових режимів інформації лежать конституційні норми.

Загальний правовий режимом інформації є режим відкритої інформації. Загальний правовий режим інформації характеризується відкритістю, доступністю інформації для фізичних і юридичних осіб. Виключення із загального режиму інформації можуть встановлюватися лише законом.

Оскільки з норм законодавчих актів не завжди можливо визначити правовий режим інформації то, в якості загального підходу до визначення правового режиму інформації з позиції доступу до неї доцільно, встановити презумпцію відкритості інформації.

Загальний правовий режим інформації складається з:

- права вільно отримувати інформацію;
- права вільно передавати інформацію;
- права вільно поширювати інформацію.

Межі дії загального правового режиму інформації і, відповідно, її відкритості та доступності визначаються конституційними правами інших осіб, які закріплюються у встановлених спеціальних режимах інформації.

Стосовно до окремих видів інформації відбувається не обмеження права доступу, а встановлення спеціального порядку його реалізації, в тому числі у тих випадках, коли цією інформацією володіють комерційні структури, однак це не скасовує дію загального правового режиму інформації.

З позиції європейського адміністративного права, як зазначає Е. Шмідт-Ассманн, захист інформаційної публічно-адміністративної діяльності як регулятивного ресурсу здійснюється шляхом поширення класичних захисних механізмів втручального адміністративного права [50, с. 321].

Режим загальнодоступної інформації дає максимально можливу свободу не тільки доступу, але й використання інформації. Правовий режим загальнодоступної інформації характеризується наступним чином:

- коло осіб, які мають право отримати загальнодоступну інформацію, необмежене;
- форма надання інформації залежить від конкретної ситуації;

- мета подання інформації не має значення;
- доступ до інформації відкритий;
- обсяг інформації, що надається необмежений [176, с. 46].

Дію загального правового режиму інформації та її спеціальних правових режимів в їх сукупності дозволяє забезпечити баланс публічних інтересів у відкритості інформації, з одного боку, і права суб'єктів на збереження конфіденційності, з іншого. Спеціальні правові режими інформації спрямовані на охорону відомостей, вільне розповсюдження яких порушує права та законні інтереси суспільства, держави, особи.

Зазначене вказує насамперед на те, що слід враховувати відмінність приватних і публічних, абсолютних та відносних інформаційних правовідносин у публічному управлінні.

Різнорідність суспільних відносин, об'єктом яких виступає інформація у публічному управлінні, є причиною значної кількості спеціальних правових режимів інформації в законодавстві. Спеціальний режим не просто обмежує доступ до інформації, її використання та поширення, а визначає ступінь жорсткості регулювання, можливі винятки, їх підстави, порядок введення та припинення дії режиму, терміни його дії.

Виходячи з цього, доцільно виділяти правові режими таємниць публічно-правового характеру (державна таємниця, службова таємниця) та правові режими таємниць приватноправового характеру (особиста, сімейна, комерційна, професійна таємниця) [177].

Цей теоретичний підхід має безпосереднє практичне значення для реалізації правових норм і вдосконалення законодавства.

Інформація обмеженого доступу має правовий режим, що передбачає обмеження її використання на підставі закону або договору. Правовий режим інформації обмеженого доступу включає правові режими «конфіденційність інформації» і «таємниця», що відрізняються один від одного за ступенем жорсткості правового режиму.

Конфіденційна інформація – це відомості, що містять державну, комерційну таємницю, таємницю слідства і судочинства, службову таємницю, лікарську, адвокатську, нотаріальну таємницю, таємницю листування, телефонних переговорів, поштових і телеграфних відправлень, а також інші відомості про приватної особистої (неслужбовою) життя і діяльності громадян [178, с. 22].

Конфіденційність, при цьому, розуміється як запобігання можливості використання інформації особами, які до нього не причетні. Інформація визнається конфіденційною саме тому, що вона є об'єктом виключного володіння, користування і розпорядження конкретної особи.

Одним із суттєвих проявів недосконалості інформаційного законодавства є відсутність чітких законодавчих критеріїв для визначення конфіденційної інформації, порядку та умов віднесення інформації до конфіденційної. Такі прогалини ускладнюють реалізацію права на інформацію.

Конфіденційність інформації означає доступність інформації тільки адресату. У даний час налічується близько шістдесяти видів конфіденційної інформації, які можна класифікувати за такими ознаками:

- власник (держава, недержавне юридична особа, фізична особа);

- причина виникнення і володіння (персональна інформація, професійна та службова таємниця);

- сфера діяльності (банківська, медична, військова, комерційна та інша таємниця).

Інститут адміністративно-правових режимів конфіденційної інформації виправданий загальносвітовою практикою регулювання відносин в інформаційному суспільстві і низкою положень Конституції України.

Сама природа конфіденційної інформації та режимів її захисту обумовлена цілим рядом фундаментальних і універсальних прав людини і громадянина. Ці факти підкреслюють найважливіший статус існування адміністративно-правових режимів конфіденційної інформації. Адміністративно-правовий режим конфіденційної інформації – це особливий порядок діяльності суб'єктів адміністративних правовідносин, які складаються з приводу конфіденційної інформації в процесі її документування, реєстрації інформаційних ресурсів, що її містять, обмеження доступу до них і їх правового захисту.

Дані режими мають цілий ряд особливостей порівняно з іншими режимами інформації), а також мають особливий суб'єктний склад та зміст правовідносин. Найбільш яскраво, специфіка розглянутих режимів проявляється в особливості правового регулювання порядку документування і захисту конфіденційної інформації.

Норми адміністративного і інформаційного права встановлюють порядок документування конфіденційної інформації, внутрішньовідомчого та міжвідомчого інформаційного обміну, порядок доступу до інформаційних ресурсів, її містить, порядок притягнення до адміністративної відповідальності за відповідні порушення. Специфіка адміністративно-правових режимів конфіденційної інформації по відношенню до інших правових режимів (наприклад, режиму вільного доступу) інформації обмеженого доступу визначається:

- особливим суб'єктним складом і змістом правовідносин, що складаються з приводу персональних даних та інформації, що функціонує в режимі службової таємниці; - спеціальними повноваженнями органів виконавчої влади, які забезпечують функціонування даних режимів;

- специфічним методом правового регулювання, для якого характерне домінування приписів по відношенню до заборон і дозволів;

- комплексом спеціальних засобів правового регулювання (ліцензування та технічне регулювання захисту конфіденційної інформації, аудит і моніторинг інформаційної безпеки, реєстрація інформаційних ресурсів та інші) [171, с. 128].

Конфіденційність інформації – це правовий режим інформації обмеженого доступу, що має похідний характер, встановлений на підставі закону або договору, передбачає обмеження доступу, заборону на передачу третім особам без згоди власника інформації, заборону на поширення інформації, можливість за загальним правилом володаря інформації самостійно вирішувати питання про збереження даного режиму за винятком випадків, встановлених законом або договором.

Таємниця – це правовий режим інформації, що має первинний або похідний характер, встановлений на підставі закону і передбачає заборону або обмеження доступу, заборону на передачу третім особам без згоди власника інформації, заборону на поширення інформації за винятком випадків, встановлених законом.

Незважаючи на широке застосування в законодавстві і юридичній літературі поняття «конфіденційність інформації» його зміст та співвідношення з різними видами таємниць не визначено.

Режим конфіденційності інформації імперативний для суб'єктів, яким ця інформація була надана (в силу закону, договору), і диспозитивний для суб'єктів, які цю інформацію надають і до яких

вона відноситься. Для інформації в режимі таємниці така можливість може бути виключена законом.

Одночасно з виділенням таємниць публічно-правового і приватноправового характеру, доцільно виокремити таємниці-об'єкти (зокрема, державна таємниця, особиста таємниця, комерційна таємниця) та таємниці-обов'язки (наприклад, група професійних таємниць).

Таємниці-об'єкти опосередковує охоронювану законом належність інформації певному суб'єкту, його виняткове юридичне панування над інформацією у власних інтересах (наприклад, державна таємниця, особиста таємниця, комерційна таємниця). Відповідно, особа, якій належить ця інформація, має право підтримувати обмеження доступу до неї. Таємниці-об'єкти зумовлюють виникнення абсолютних правовідносин в інформаційній сфері.

Таємниці-обов'язки, навпаки, покликані обмежувати соціальний рух інформації в інтересах інших осіб по відношенню до суб'єкта, який фактично володіє даною інформацією. Оскільки такий суб'єкт володіє інформацією, що юридично належить іншим особам, то під страхом юридичної відповідальності він зобов'язав зберігати таємницю. Прикладом тут служить група професійних таємниць (адвокатська, банківська, медична таємниця і ін.). Таємниці-обов'язки обумовлюють виникнення відносних інформаційних правовідносин у публічному управлінні.

Конструкція правовідносин в інформаційній сфері має істотне прикладне значення для цілей систематизації правових режимів інформації. Класифікація системи правових режимів інформації обмеженого доступу здійснюється з урахуванням основних параметрів правовідносин, які виникають з приводу відповідної інформації [171, с. 116]. Насамперед, слід враховувати відмінність приватних і публічних, абсолютних та відносних правовідносин в інформаційній сфері.

На підставі цього виділяються правові режими таємниць публічно-правового характеру (державна таємниця, службова таємниця) і правові режими таємниць приватноправового характеру (особиста, сімейна, комерційна, професійна таємниця) з урахуванням юридичні конструкції таємниць-об'єктів і таємниць-обов'язків.

Подібний підхід дозволяє конструювати внутрішньо узгоджену систему правових режимів інформації обмеженого доступу.

У наукових і практичних цілях важливо враховувати фактор множинності правовідносин при реалізації правової охорони інформації з обмеженим доступом. Такий підхід дозволить чітко відрізняти змістовну характеристику виду охоронюваної інформації (наприклад: персональні дані, відомості про факт усиновлення (таємниця усиновлення), інсайдерську інформацію на ринку цінних паперів і ін.) від правових режимів інформації (режими особистої, службової, професійної таємниць і ін.).

Зміст інформації не є правовим режимом, тому в багатьох випадках охорона однієї і тієї ж, за змістом інформації може здійснюватися одночасно в різних правових режимах.

З погляду на роз'яснення Міністерства юстиції України про деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних» [179], персональні дані громадянина, не змінюючи свого інформаційного змісту, можуть одночасно охоронятися в трьох різних правових режимах інформації, як: особистої таємниці; банківської таємниці (як різновиду професійної); податкової таємниці (як різновиду службової).

На сьогоднішній день в науковій літературі та в законодавстві сформувалося два підходи до трактування суб'єктивного права на інформацію. У межах вузького підходу суб'єктивне право на інформацію трактується тільки як право на одержання (доступ) до інформації, тобто як відносне право.

Широкий підхід передбачає віднесення до права інформацію всіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею. До суб'єктивного права на інформацію в широкому сенсі відносяться дві групи суб'єктивних прав:

- абсолютних прав на інформацію, в якості прикладу можна назвати право на інформацію, складову особисту таємницю;

- відносних прав на інформацію, до яких належить право на одержання інформації, право на поширення інформації і інші відносні права.

Суб'єктивне право на інформацію може бути як майнового, так і немайнового характеру. Публічне абсолютне право держави на інформацію, що становить державну таємницю, носить немайновий характер.

Необхідно підкреслити, що суб'єктивне право на інформацію входить у центр юридичного змісту правових відносин в інформа-

ційній сфері. Тут слід враховувати, що суб'єктивне право на інформацію може бути присутнім і в інших правовідносинах, однак у них воно виконує забезпечувальну функцію, не займає центрального місця в юридичному змісті правовідносин.

Суб'єктивне право на інформацію не є монолітним, універсальним явищем. Різноманіття інформаційних потреб людини у сфері публічного управління обумовлює широкий спектр суб'єктивних прав на інформацію, яка розрізняється своїм характером, типом, змістом і іншими суттєвими ознаками. З позиції В. Задої, зосереджуючи увагу на юридичній природі суб'єктивного права на інформацію, пов'язування людської інформаційної потреби з конкретним суб'єктивним правом допоможе законодавчо наповнити його необхідним змістом, встановити саме ті повноваження, що спрямовані на забезпечення задоволення конкретного інформаційного інтересу» [180, с. 193].

Абсолютне право на інформацію є одним з найважливіших різновидів права на інформацію. Його особливість полягає в тому, що абсолютне право може входити в юридичний зміст тільки правових відносин в інформаційній сфері публічного управління тоді як відносне право може включатися, як допоміжний, юридичний зміст інших правовідносин. Характерним прикладом абсолютного права на інформацію є права на інформацію, що становить таємницю-об'єкт (державна таємниця, особиста та сімейна таємниця, комерційна таємниця).

Проблематика абсолютного суб'єктивного права на інформацію має значення не тільки для приватноправових, але і для публічно-правових відносин. Наприклад, абсолютне суб'єктивне право публічно-правової природи, яким володіє держава стосовно інформації, що становить державну таємницю.

Вдосконалення правового регулювання спеціальних правових режимів інформації має відбуватися не стільки «точковим» способом, шляхом усунення явних помилок, прогалин та суперечностей (що теж не виключається), скільки шляхом упорядкування та узгодження встановлених правових режимів, детального їх опрацювання, проведення систематизації та підготовки кодифікованого законодавчого акту.

Доцільно законодавчо встановити ієрархію режимів конфіденційності; критерії віднесення інформації до якого-небудь виду таємниць.

Трансформація режиму інформації може відбуватися як у бік посилення режимних вимог, так і у бік їх ослаблення.

Необхідно торкнутися питання співвідношення міжнародно-правових режимів інформації у публічному управлінні з режимним регулюванням в національному праві. Об'єктивно існує взаємозв'язок і взаємодія міжнародних і національних правових режимів інформації у публічному управлінні, при цьому не можна вважати, що останні зазнають на собі повний вплив від міжнародних режимів так, як інформаційне регулювання у національному праві має власну юридичну природу.

Національні правові режими інформації у публічному управлінні спрямовані на регламентацію суспільних відносин і ситуацій соціального, природно-техногенного та іншого характерів, за допомогою правових норм, які містяться у національному праві.

Встановлюючи міжнародно-правові режими інформації у публічному управлінні законодавець намагається вирішити питання адаптації національного законодавство до вимог Європейського Союзу. З погляду на дослідження П. Гуйвана «Міжнародне право про доступ до інформації» [181] основні тенденції співвідношення міжнародно-правових режимів інформації у публічному управлінні з режимним регулюванням в національному праві полягають у наступному:

- норми міжнародно-правових актів, що містять правові режими інформації у публічному управлінні являють собою певну єдність;

- відсутні принципові розбіжності між нормами, що містять міжнародно-правові режими інформації в публічному управлінні і аналогічними режимами в національному праві;

- міжнародно-правові режими інформації у публічному управлінні та національні правові режими інформації в публічному управлінні мають загальні риси і тенденції: переслідують загальну мету (захист прав і законних інтересів особи, суспільства та держави, моральних цінностей, забезпечення безпеки держави і оборони країни, основ конституційного ладу, територіальної цілісності і суверенітету тощо), використовують в процесі правового регулювання правові засоби стимулюючої та обмежуючої спрямованості, створюють сприятливу та несприятливу ситуації;

- міжнародно-правові режими інформації у публічному управлінні і аналогічні режими у національному праві (переважно в галузях публічного права) передбачають можливість обмеження прав і свобод громадян, як вимушеного заходу;

- міжнародно-правові режими інформації в публічному управлінні та національні правових режимів інформації мають деякі особливості термінологічного характеру;

- правові режими інформації в національному праві не повинні суперечити міжнародно-правовим режимам;

- дія конституційного принципу верховенства права передбачає пріоритет міжнародно-правових режимів інформації в публічному управлінні над правовими режимами інформації в національному праві, за умови, що міжнародно-правові режими ратифіковані у встановленому законом порядку;

- міжнародно-правові режими інформації в публічному управлінні розглядаються в якості загального орієнтиру для правових режимів інформації в національному праві, за умови, що міжнародно-правові режими не включаються автоматично в національну правову систему, а повинні бути ратифіковані;

- правові режими інформації міжнародного характеру встановлюються шляхом укладання міжнародних угод щодо торговельно-економічного, науково-технічного, культурного та іншого співробітництва;

- сприяють формуванню єдиних підходів універсального характеру в проблемі встановлення правових режимів інформації.

# *Розділ 2*

# ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ РОЛЬ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ

***Анотація.*** *Розкрито поняття та загальну характеристику інформаційних ресурсів у публічному управлінні. Розглянуто правові режими інформації і інформаційних ресурсів у публічному управлінні. Досліджено інформаційний обмін і інформаційно-правову взаємодію в публічному управління в Україні. Проаналізовано систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні.*

***Ключові слова:*** *інформація, інформаційні ресурси, інформаційні технології, електронний уряд, публічне управління, інформатизація.*

## 2.1. Поняття та загальна характеристика інформаційних ресурсів у публічному управлінні

Інформація, інформаційні технології стають локомотивами розвитку суспільства, оскільки сприяють переведенню управління на наукоємні, ресурсозберігаючі технології, створенню умов наукової організації управління усіма суспільними процесами, формування широких можливостей для творчої самореалізації кожної окремої людини.

В Україні реалізуються концепції електронного уряду та швидко розвивається «електронна демократія», що дозволяє перерозподіляти владні повноваження і управлінські функції на користь суспільства, представленого громадянами, різними громадами, асоціаціями, приватними структурами між державними органами та органами публічного управління [182].

Створення об’ємних інформаційних ресурсів, розвиток комунікаційних мереж збільшує науковий внесок у соціально-правові та духовні інновації, механізми соціальних, культурних і політичних змін. Разом з тим, у правовій сфері з’являються нові можливості для

впливу на суспільну свідомість, політичні установки й орієнтації різних соціальних груп, що безпосередньо пов'язано у публічним управлінням.

Успіхи, досягнуті у створенні інформаційних технологій, їх широке впровадження у життєдіяльність людини ведуть до формування особливого світосприйняття. Віртуальна реальність істотно трансформує сучасну дійсність. У цьому зв'язку дослідження інформаційних ресурсів у публічному управлінні набуває винятково важливого теоретичного та практичного значення.

Комп'ютеризація та інформатизація – неодмінні атрибути публічного управління мають різні ресурси впливу на управлінські процеси, найважливішим з яких є інформаційні ресурси.

Темпи накопичення ресурсів інформації зараз великі, розвиток каналів зв'язку робить їх доступними. Ці факти, крім безсумнівного позитивного потенціалу (наприклад, за допомогою інформаційних ресурсів мережі Інтернет можна істотно підвищити якість надання публічних (адміністративних) послуг населенню), мають і негативні наслідки (неможливість здійснення контролю вмісту ресурсів мережі Інтернет тягне за собою появу у вільному доступі сайтів з інформацією протиправного змісту, що особливо важливо в умовах ведення інформаційної війни північного сусіда з Україною [183]). Тому важливо усвідомлено підходити до процесу накопичення та використання інформаційних ресурсів.

Ефективне використання ресурсів інформації відкриває перед суб'єктами публічного управління ряд можливостей. До таких належать автоматичне планування діяльності, використання експертних систем, які виконують частину рутинної роботи, та налагодження діалогу між наукою і практикою в режимі реального часу. Інформаційні ресурси можуть застосовуватися як допоміжний засіб для внутрішніх процесів науки публічного управління, так і для розвитку найбільш важливих її положень. Останнє робить стратегію правового розвитку публічного управління більш прозорою та зрозумілою людині, що є головним аспектом європейського публічного управління.

Як зазначає німецький вчений Е. Шмідт-Ассманн: «Слід також зауважити на загальні зміни, адже зростання інформаційних потреб і розвиток інформаційної діяльності вносить зміни до взаємозв'язків між громадянином і публічною адміністрацією, а також

між самими адміністративними одиницями: нова інформаційна техніка змінює не лише конкретні обставини, передбачені адміністративно-процедурним правом. Воно також змінює стиль і само розуміння системи публічної адміністрації. Інформаційно-технічне сполучення в мережу створює нові форми виконання завдань і змінює нові ієрархії в середині органів публічної адміністрації. Програми, які автоматично керують процедурними процесами, утворюють проміжний рівень, передумови та власні закономірності якого важко розпізнати. Тому на органи публічної адміністрації слушно покладають обов'язки документування» [50, с. 324].

Інформаційний ресурс – це представлений у вигляді окремих документів або їх масивів системо утворюючий елемент людської діяльності, який є джерелом інформації або засобом для отримання окремими фізичними особами і організаціями знань, що формуються в результаті діяльності різних структур суспільства. Мінімальна структурна одиниця інформаційного ресурсу – документ. Його ознаки складають:

- нематеріальність змістовної частини; наявність матеріального носія з певними фізичними властивостями;
- присутність в документі реквізитів, що дозволяють ідентифікувати зафіксовану інформацію;
- призначення фіксованої інформації до передачі в часі та просторі з метою зберігання й суспільного використання;
- можливість сприйняття зафіксованої інформації органами чуттів людини при її записі або вживанні (безпосередньо або з допомогою інструментальних або програмно-апаратних засобів у будь-який момент часу).

Соціальне значення інформаційних ресурсів полягає в тому, що вони є необхідною умовою ефективної діяльності в усіх сферах життя суспільства, мірою його розвитку; негативні наслідки їх неправильного використання великі. Публічне управління, як один з аспектів діяльності суспільства, не є винятком з правил. Отже, ефективність публічного управління дедалі більше залежатиме від застосування інформаційних ресурсів як засобу її формування та здійснення. В якості елементів структури інформаційного ресурсу виділяються:

- інформація як основа;
- інформаційні технології;

-документи, представлені в документованій формі, в тому числі і електронні, як елементарна одиниця за умови, що вони володіють певними властивостями (потенційність, дискретність, інтенціональність (лат. intentio – намір, прагнення), креативність, комутативність, автентичність, ідентифікованість (лат. Identifico – утотожнювати), мають правову силу та відповідний правовий режим).

Класифікацію інформаційних ресурсів можна проводити за такими підставами:

- змістовної частини (правові, політичні, соціальні, технічні, історичні, фінансові);

- виду матеріального носія (віддруковані (написані) на папері, що зберігаються у зовнішній пам'яті комп'ютера, записані на магнітній стрічці, чи фотоплівці);

- способу організації зберігання та використання (традиційні, електронні);

- способу сприйняття індивідами (сприймаються безпосередньо або за допомогою інструментальних засобів, програмно-апаратних засобів);

- режиму доступу (обмеженого, вільного або частково обмеженого доступу);

- виду власності (державні, приватні, національні, глобальні, що належать організаціям тощо);

- наявності здатності до передачі в часі і просторі (стаціонарні, мобільні).

Загальне поняття інформаційного ресурсу було визначено у статті 1 Закону України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації», який втратив чинність. Відповідно до положень зазначеного Закону, інформаційний ресурс трактувався як сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

На нашу думку, дане значення не розкривало у повній мірі юридичний зміст. Тому вбачається необхідним надати терміну «інформаційний ресурс» нормативне визначення і встановити його правовий режим.

В якості елементів правового режиму пропонується виділити: документування інформації, включаючи встановлення етапів процесу документування; право власності на інформаційні ресурси як спосіб відокремлення інформації (інтелектуальну власність і власність на матеріальний носій); категорію інформації щодо доступу до

неї в залежності від порядку її надання або розповсюдження; порядок правового захисту інформаційного ресурсу в трьох аспектах (визначення видів загроз для інформаційного ресурсу, наділення власника інформаційного ресурсу обов'язками щодо його захисту, встановлення відповідальності за правопорушення у сфері інформації); визначення суб'єкта права власності або виключного права, його прав і обов'язків.

Особливе місце серед інформаційних ресурсів займає інформаційний ресурс у публічному управлінні. Як вже зазначалося, інформаційна діяльність є одним з найважливіших засобів формування та здійснення політики, реалізації публічною адміністрацією своєї влади. Сутність і зміст цієї діяльності полягають в акумулюванні, аналізі, виробництві та поширенні інформації. Інформація публічного управління – особливий вид інформації, без якої неможливо забезпечити ефективну взаємодію держави і громадянського суспільства, підтримувати безперервний управлінський процес.

В залежності від джерел інформування розрізняють наступні типи інформації у публічному управлінні: інформація вищих органів публічного управління; інформація місцевих органів публічного управління; інформація публічних посадових осіб.

На підставі Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів інформаційний ресурс публічного управління входить до системи національних ресурсів – організованої за єдиною технологією сукупності національних інформаційний ресурсів, необхідних для розв'язання завдань соціально-економічного розвитку держави у тому числі у сфері публічного управління [185; 186]. З погляду на дослідження національних інформаційних ресурсів поняття інформаційний ресурс у публічному управлінню включає два аспекти.

По-перше, необхідно уточнення, які об'єкти відносяться до категорії інформаційного ресурсу у публічному управління, на відміну від таких об'єктів, як документ, інформаційно-програмний комплекс, інформаційна система, інформаційний продукт та ін.

По-друге, потрібно уточнити, який саме інформаційний ресурс слід розглядати як ресурс публічного управління.

Що стосується першого аспекту, то в якості базового поняття, який представляє собою основний тип інформаційного ресурсу, пропонується прийняти поняття «інформаційний масив», а в якості його визначення – дефініцію, рекомендовану в словнику «Інформаційні

ресурси». У словнику «законодавчої та стандартизованої термінології», під інформаційним масивом розуміють добірку окремих документів, які певним чином (системно або методично) скомпоновані, і до яких забезпечується індивідуальний доступ на основі електронних або матеріальних засобів [187].

Інформаційні ресурси, які є об'єктом публічного управління слід тлумачити ширше, ніж загальноприйняте поняття інформаційні ресурси, створені за рахунок бюджету або ніж поняття інформаційні ресурси, що перебувають у державній власності, а саме в сенсі інформаційні ресурси, створені з участю держави та за рахунок платників податків. На наш погляд, дане визначення найбільш вдало визначить структуру інформаційного ресурсу у публічному управлінні. Державні реєстри, кадастри тощо є найважливішим елементом інформаційного ресурсу у публічному управлінні.

Концепція створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів вперше встановила єдиний перелік державних реєстрів і кадастрів [188]. Незважаючи на те, що інформаційний ресурс у публічному управлінні в значній своїй частині представлений віртуальним інформаційним ресурсом, потреби реальних процесів знаходяться в пріоритетному положенні. Інтернет і віртуальне середовище, безумовно, полегшують і спрощують багато управлінських процесів, але не замінюють результати виробництва та продукти життєдіяльності людей.

Інформаційний ресурс у публічному управлінні спрямований на ідентифікацію соціально-економічного стану в країні та створення основ для прийняття рішень. Для досягнення цілей необхідно консолідувати й інформаційний ресурс у публічному управлінні. Роз'єднаність інформації, використовуваної для вирішення соціально-економічних завдань, призводить до того, що інформація дублюється, збільшуються невиправдані витрати на інформаційне забезпечення.

Технічну основу консолідованої інформаційної бази може скласти спеціальна інформаційна система, яка забезпечить підтримку прийняття рішень при здійсненні адміністративно-правового регулювання, інформаційне обслуговування і взаємодію органів публічної адміністрації.

Зараз активно впроваджуються подібні інформаційно-комунікаційні системи спеціального призначення. У створених інформаційно-аналітичних центрах формується розподілений інформаційний фонд системи. Розробляється поетапне об'єднання інформаційних фондів державних органів. Незважаючи на те, що дані завдання позначалися в якості основних ще в проєкті Закону України «Про Загальнодержавну програму «Електронна Україна» на 2005 – 2012 роки», недолік фінансування, з погляду на постанову Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2024 року № 885 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 року № 236 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Електронне урядування» призвів до того, що низка зазначених завдань активно вирішуються в даний час вже при реалізації Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [189; 190].

Щоб впорядкувати використання інформаційного ресурсу у публічному управлінні, необхідно на законодавчому рівні встановити єдиний класифікатор інформації, визначити співвідношення видів інформації, адміністративно-правові режими доступу, відповідальність за їх порушення, механізм зміни адміністративно-правових режимів доступу до інформації.

Поширення суспільно значимої інформації, яка збирається публічними адміністраціями, не може нерідко здійснюватися самими органами публічного управління в силу традиційної для України прагнення до інформаційної закритості.

Стратегія інформаційної безпеки України, як одна із загроз інформаційній безпеці, називає незаконне обмеження доступу до інформації про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування, що має відкритий інформаційний ресурс. Дана загроза, крім іншого, перешкоджає розвитку в країні демократичного суспільства та правової держави та не сприяє інтеграції України в європейський інформаційний простір.

Однією з основних цілей адміністративної реформи в частині управління інформатизацією є ефективний контроль доступу до відкритого інформаційного ресурсу у публічному управлінні.

Правову основу формування інформаційного ресурсу у публічному управлінні становить інститут обов'язкового примірника документа. Закон України від 9 квітня 1999 року № 595-XIV «Про

обов'язковий примірник документів» у статті 1, яка визначає терміни, що використовуються у законі встановлює, що виробником документів може бути будь-яка юридична особа і індивідуальний підприємець, якщо вони готують, публікують, випускають, розсилають, передають, доставляють обов'язковий примірник [191]. Це може бути видавець, редакція засобів масової інформації, виробник фонограм, аудіовізуальної, телевізійної та радіо продукції тощо.

Зі суті статті 8 Закону України «Про обов'язковий примірник документів» випливає, що законодавець включив у коло виробників, максимально можливий перелік осіб, зробивши виняток для громадян, які не є підприємцями, і для громадських об'єднань до їх державної реєстрації.

Чинне законодавство гарантує виробникові ряд прав. Однак ці права виникають за умови повної та оперативної доставки обов'язкового безкоштовного примірника, визначеного окрім указаного Закону постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» і Законом України від 25.12.2015 р. № 927-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі» [192; 193].

У числі гарантованих прав встановлене законодавством право:

- на безкоштовну публікацію бібліографічних відомостей у виданнях державної бібліографії і централізованих каталогах;

- на безкоштовне та постійне зберігання переданих документів в державних фондах; на безкоштовне включення бібліографічних відомостей про національні та зарубіжні автоматизовані інформаційні системи;

- на безкоштовне отримання за запитом фактографічних і статистичних даних, про передані на зберігання документи;

- на охорону авторських прав і прав на інтелектуальну власність.

Як зазначає М. Онищук, основним обов'язком виробника документа є доставка обов'язкового безкоштовного примірника [194, с. 16]. Він передається одержувачам безоплатно. Витрати по підготовці публікації, випуску та розсилці (передачі, доставки) обов'язкових примірників виробники документів повинні включати собівартість вироблених документів.

Не всі документи публікуються, але, тим не менш, вони теж повинні розсилатися, наприклад, звіти про науково-дослідні роботи, дисертації у Український інститут науково-технічної експертизи та інформації [195].

Ігрові, документальні та мультиплікаційні фільми, радіопрограми доставляються в державний фонд фільмів при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографі та в Центральний державний кінофотофоноархів України.

Обов'язкові безкоштовні примірники електронних видань їх виробники зобов'язані доставляти в Український інститут книги на який Законом України від 28.01.2016 р. № 954-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» покладено створення та підтримку електронних ресурсів для популяризації української літератури [196].

На сучасному етапі розвитку використання інформаційних технологій органи публічної адміністрації створюють офіційні вебпортали і веб-сайти не тільки як інформаційний ресурс, але й як засіб, призначений для зворотного зв'язку з громадянами.

Водночас у законодавстві відсутнє визначення веб-порталу, хоча постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 року № 3 «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» вказує на створення Єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України [197].

До травня 2015 року було відсутнє нормативне визначення веб-сайту органу публічної влади. Поняття «веб-сайт» визначено у Положенні про веб-ресурси Верховної Ради України.

Веб-сайт – сукупність інформаційних ресурсів (електронних документів), програмних та апаратних засобів, що забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до інформаційних ресурсів та інформаційних послуг певного суб'єкта за унікальною адресою у мережі Інтернет [198].

Інформаційний ресурс у публічному управлінні включає систему офіційних веб-сайтів, серед яких необхідно виділити встановлені на законодавчому рівні:

- Єдиний державний портал адміністративних послуг [199];

- веб-портал Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель [200];

- офіційні веб-сайти органів публічного управління.

З погляду на позицію С. Єсімов і В. Бондаренко викладену в статті «Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій» доцільно виділити кілька причин поділу цих сайтів за функціями, які вони виконуються [201].

Сайти органів публічного управління реалізують інформаційну функцію, вони не призначені для здійснення юридично значущих дій. Відповідно до розпорядження Кабінету міністрів України від 18 жовтня 2004 року № 759-р «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації» названі сайти надають інформацію про сам орган і інформацію, необхідну для безпосереднього звернення в орган публічного управління [202].

У цих випадках використання інформаційних технологій офіційного веб-сайту органів публічного управління передбачає лише попередній етап до здійснення юридично значущих дій. Отримання фізичними і юридичними особами публічних послуг здійснюється на окремому порталі. Діяльність з розміщення державних і місцевих замовлень носить досить специфічний характер, тому для неї передбачається робота окремого веб-порталу.

Необхідно зауважити, що доцільність створення окремих програмних майданчиків для надання публічних послуг у електронному виді та проведення публічних закупівель ґрунтовно висвітлено І. Лопушинським у 2013 році [203].

Згідно з Порядком функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади засоби, що використовуються при створенні та функціонуванні офіційних веб-сайтів органів публічного управління, повинні бути такими, щоб:

- інформація, розміщена на веб-сайті, щоб була доступна на базі вільного програмного забезпечення і не вимагала встановлення спеціально створених для цього технічних засобів;

- технічні та програмні можливості веб-сайту дозволяли вести електронні журнали обліку операцій і щоденне копіювання інформації на резервний носій;

- інформація на веб-сайті була захищена від знищення, зміни та блокування доступу та інші аспекти технічного захисту інформації згідно Положення про технічний захист інформації в Україні [204];

- інформація, розміщена на веб-сайті, зберігалася не менше 5 років з дня її першого розміщення;

- інформація розміщувалася на державній мові [205].

Крім того, стосовно інформації, розміщеної на офіційних вебсайтах органів публічного управління, встановлено наступне:

- до цієї інформації повинен бути забезпечений цілодобовий доступ безкоштовно і без інших обмежень;

- програмне забезпечення, за допомогою якого здійснюється доступ до інформації, не повинно вимагати укладення ліцензійної або іншої угоди з правовласником на платній основі;

- доступ до інформації на веб-сайті не повинен бути зашифрований або захищений від доступу, а повинен здійснюватися на основі веб-браузеру (програми приєднання до Інтернету) і не вимагати реєстрації, надання персональних даних.

Справляння плати за інформацію, що надається органами публічного управління, може бути обґрунтовано витратами на її створення та передачу. Рекомендації Ради Європи N R (2002)2 від 21 лютого 2002 року «Про доступ до офіційних документів», рекомендації Ради Європи N R (2002)2 від 21 лютого 2002 року «Про доступ до офіційних документів» пропонують державам-членам встановлювати помірну плату, яка не перевищила б фактичних витрат на її створення і передачу.

Водночас надання платних послуг – основа економічної комунікаційної діяльності, що є предметною сферою цивільного права. На практиці в комунікаційній сфері є приклади (мобільний зв'язок), нездатності або неможливості регулювати послуги цивільно-правовими засобами. Варіантом формалізованої участі регулятора в наданні послуг є норми про універсальну послугу, ціна і номенклатура, якої визначається регулятором відносин (державою). Суб'єкти відносин з приводу надання універсальної послуги переважно не мають відношення до держави. Враховуючи такі фактори, проблематично віднесення даного виду відносин виключно до адміністративних або цивільних. Чинне комунікаційне законодавство частково вирішує дану проблему, включаючи в предметну сферу відносини з приводу

універсальної послуги. Вирішенням питання є формування в законодавстві норм, що регулюють правовий режим всіх комунікаційних послуг [206, с. 84].

Як зазначають О. Кабанов і Т. Олексіюк, інформація на запит надається безкоштовно. Але у разі, коли відповідь передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк [207, с. 24].

Використання інформаційних технологій для забезпечення доступу до інформаційного ресурсу публічного управління зводить організаційні та матеріальні витрати по обробці запиту до мінімуму. Хоча створення та функціонування автоматизованої системи, безумовно, витратні. У цьому випадку ці витрати більшою мірою лягають на платників податків, які, в свою чергу, є споживачами цієї інформації.

Слід підкреслити, що подібні інформаційні системи забезпечують не тільки обробку запитів, але і ефективність інформаційного забезпечення публічного управління.

Електронні інформаційні ресурси органів місцевого самоврядування (веб-сайти обласних, міських і районних адміністрацій) не виконують своїх комунікативних функцій у повній мірі, оскільки часто містять лише інформацію загального характеру, зокрема дані про структуру (апарат) обласних або міських адміністрацій, години прийому посадовців, перелік пріоритетних напрямів роботи адміністрації і тому подібну декларативну інформацію [208, с. 68].

Для ліквідації вказаного стану повинна бути розроблена концепція використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, націлена на конкретні функціональні завдання розвитку регіону, яка передбачатиме:

- єдину систему інформаційних ресурсів регіону що враховує інформаційні потреби населення та центральних органів влади;

- при організації використання інформаційних ресурсів регіонів (в частині забезпечення доступу до них фізичних і юридичних осіб) можливості інформаційних служб, які функціонують в регіоні (бібліотек, центрів науково-технічної та патентної інформації, інших довідково-інформаційних і аналітичних служб, незалежно від їх відомчої підпорядкованості), здатних поєднувати різні інформаційні завдання.

Концепція використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні повинна виключити необхідність створення нових інформаційних служб і не передбачати використання додаткових бюджетних коштів. Єдина система інформаційних ресурсів повинна узагальнювати у ряді регіонів практичний досвід організації інформаційних ресурсів і оптимізувати варіанти його впровадження у публічне управління.

Концепція при цьому, з одного боку, має сприяти інтеграції різних інформаційних ресурсів регіону в єдину систему і чітко позначати основу для цієї інтеграції; з іншого боку, повиннна пропонувати типові рішення, напрями процесів формування інформаційних ресурсів на технологічне сполучення та міжрегіональну інтеграцію створюваних ресурсів, і забезпечувати їм суттєву методичну підтримку.

Єдина система інформаційних ресурсів повинна включати рекомендації по складу нормативних актів, що регламентують окремі процеси формування інформаційних ресурсів регіону. Ці акти повинні підтримувати існуючі в регіонах технології управління, для вирішення завдань щодо створення інформаційних ресурсів у публічному управлінні, не повинні вимагати залучення додаткових централізованих бюджетних коштів для зміни цих технологій.

Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР «Про бібліотеки і бібліотечну справу» у статті 1 «Визначення термінів» зазначає, що бібліотека це в першу чергу інформаційне установа, яка має організований фонд документів і забезпечує вільний доступ до них, тобто бібліотеки становлять частину національного інформаційного ресурсу [209].

На території України можуть засновуватися і діяти бібліотеки різних видів і форм власності. Для створення особливих умов для збереження та використання культурного надбання народів України окремим з бібліотек надається статус Національної бібліотеки України.

Міністерство культури України здійснює управлінські та контрольні повноваження в галузі бібліотечної справи.

Організація зберігання, обліку та використання архівних документів виступає одним з важливих напрямів формування інформаційного ресурсу у публічному управлінні.

Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII «Про Національний архівний фонд та архівні установи» є основою архівного законодавства [210].

Архів призначений для зберігання, комплектування, обліку та використання архівних документів і являє собою установу чи структурний підрозділ організації.

Національний архівний фонд України – це історично сформована і постійно поновлена сукупність архівних документів, що підлягають постійному зберіганню в зв'язку з тим, що відбивають матеріальне та духовне життя і є одним з основних елементів історико-культурної спадщини. Експертиза цінності архівних документів для включення в Національний архівний фонд України здійснюється Центральною експертно-перевірною комісією Державної архівної служби [211].

Функції державного регулювання архівної справи і контролю збереження, комплектування та використання документів Національного архівного фонду України здійснює Державна архівна служба України, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції. Державна архівна служба України реалізує державну політику у сфері архівної справи, діловодства, створення та функціонування державної системи страхового фонду документації [212].

Архівні фонди – це масив документів, тобто інформаційний ресурс. Надання інформації з архівних фондів – один з основних напрямів діяльності, спрямований на забезпечення відкритості державної (публічної) інформації. Для забезпечення відкритості інформаційного ресурсу архівних фондів існують різні режими доступу до інформації та встановлюється порядок переходу даних з одного різновиду доступу в інший.

Існують ряд не вирішених питань у сфері встановлення адміністративної відповідальності за збереження інформації у бібліотеках і архівах. Відсутня адміністративна відповідальність за недозволене копіювання документів і неправильне зберігання оригіналів. У зв'язку з цим пропонуємо внести до Кодексу України про адміністративні правопорушення необхідні зміни.

Архівні документи можуть перебувати у державній, комунальній і приватній власності. Встановлені наступні види зберігання: постійного зберігання документів (безстрокове); тимчасове зберігання до їх передачі на постійне зберігання; депозитарне зберігання

(органи державної влади і місцевого самоврядування, академії наук України, крім Національної академії наук України, зберігають у Національному архівному фонд України свої документи тимчасово, на його умовах, тобто кладуть на депозит); тимчасове зберігання до їх знищення.

Право вільного пошуку та отримання архівних документів забезпечується користувачам шляхом надання громадянам довідково-пошукових засобів, оригіналів та (або) копій необхідних документів. При цьому державні та комунальні музеї, архіви, бібліотеки, організації Національної академії наук України забезпечують необхідні умови для пошуку та вивчення інформації.

Користувачі архівними документами мають право розпоряджатися інформацією, що міститься у наданих їм архівних документах, використовувати отриману інформацію для створення власного твору, тобто реалізовувати всі свої інформаційні права.

Можна зробити висновок про те, що інформаційні ресурси є багатоаспектним об'єктом правового регулювання, що має особливе значення для формування повноцінного і ефективного публічного управління. Крім того, специфічна роль інформаційного ресурсу при здійсненні публічної діяльності обумовлює його стан як об'єкта публічного управління, а діяльність суб'єктів щодо використання державного інформаційного ресурсу як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Доцільно зазначити, що адміністративно-правове регулювання використання інформаційного ресурсу має ряд невирішених проблем, наприклад, відсутня детальна регламентація можливості надання інформаційного ресурсу на платній основі.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне законодавчо закріпити право на безкоштовне отримання інформаційного ресурсу утвореного у сфері публічного управління в електронному вигляді.

Визначення поняття інформаційний ресурс у публічному управлінні на законодавчому рівні забезпечить не тільки можливість вільного використання значної частини діючих нормативних актів, які так чи інакше згадують названу категорію, але й дозволить вирішити низку завдань у сфері публічного управління інформаційною сферою взагалі і інформаційним ресурсом зокрема, особливо в умовах зростання обсягів електронних документованих ресурсів, значна частина яких існує у комп'ютерних мережах.

З погляду дослідження Є. Чумака «Електронні бібліотеки як вагомий складник національного інформаційного простору України» вказане має суттєве значення так, як мережева інформація набуває статусу, за якого її збереження, розвиток і раціональне використання стає проблемою державного значення [213, с. 18].

Як зазначає Л. Грінберг у науковій статті «Оцифрування документної спадщини архівів і бібліотек під час війни» оцифрування здійснюється відповідно до доступу до ресурсів архівів FTP. Питання зберігання цієї інформації для наступних поколінь належним чином не вирішено [214, с. 79].

Архів FTP (файловий архів) – це бібліотека, що містять різну інформацію – від програм до картинок, музики, фільмів і просто текстових файлів. Доступ до цих архівів здійснюється спеціальною програмою FTP (File Transfer Programm), яка звертається до спеціального серверу, керуючого файловим архівом на віддаленому комп'ютері. Вся інформація зберігається у вигляді файлів, які організовані в директорії. FTP-архів це частина файлової системи, яка доступна для віддаленого користувача FTP-сервера. Важливим властивістю багатьох FTP-архівів є можливість анонімного доступу [215].

Інформаційний ресурс у публічному управління в даний час розглядається не тільки як фактор соціальної орієнтації, що сприяє отриманню більш високих результатів для окремих напрямів публічного управління, але і як фактор розвитку економічної системи в цілому.

Для інформаційних ресурсів у публічному управлінні характерно виконання певних функцій в соціально-економічній системі регіону. В якості найважливіших функцій інформаційні ресурси у публічному управлінні виступають:

- креативна функція, яка полягає у створенні нових видів і розвитку інформаційних ресурсів;

- інноваційна функція, що виявляється в тому, що за допомогою інформаційних ресурсів створюються передумови для розвитку інформаційного суспільства та його інформаційної (мережевої) економіки де більше людей буде зайнято створенням і обробкою інформації, ніж обробкою сировини та матеріалів;

- стимулююча функція, проявляється в тому що інформаційні ресурси стимулюють розвиток комерції, ринків, нових видів діяльності тощо;

- комунікативна функція, яка означає, що за допомогою і на основі інформаційних ресурсів здійснюється управління різними процесами соціально-економічної системи.

Доцільно зауважити, що інформаційні ресурси у публічному управлінні формуються в результаті діяльності на інформаційному ринку інформаційних суб'єктів різної форми власності. Попит на інформаційні ресурси складається внаслідок виникнення потреб у даному виді ресурсу. До споживачів інформаційних ресурсів у публічному управлінні, окрім органів публічної адміністрації доцільно віднести юридичних і фізичних осіб, які використовують інформаційні ресурси в якості економічного і управлінського потенціалу для ефективного вирішення завдань соціального значення.

Головним завданням постачальників інформаційних ресурсів для фахівців публічної адміністрації є доставка необхідної інформації різних галузей науки, промисловості та сільського господарства.

Серед них доцільно виділити наступні групи джерел: науково-технічна галузева інформація; патентна інформація; інформації стандартизації, метрології та сертифікації; інформації сфери статистики; юридично-правова інформація [216].

У сучасних умовах інформаційний ресурс багато в чому визначає ефективність публічного управління. Звідси випливає проблема підвищення якості інформації, що функціонує в системі органів публічної адміністрації.

Серед напрямків підвищення якості інформації, як ресурсу у публічному управлінні найбільш значущими є:

- правове забезпечення формування та використання інформаційного ресурсу у публічному управлінні;

- застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для створення, обробки, зберігання, поширення інформації;

- протидія загрозам інформаційному компоненту публічного управління;

- розробка теоретичних аспектів інформаційних ресурсів публічного управління з урахуванням мінливих реалій сучасного суспільства (зміна ролі держави в зв'язку з розвитком громадянського суспільства, широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності та ін.);

- дослідження пріоритетних завдань системи публічного управління у контексті асоціації України і Європейського Союзу, не-

обхідності захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, повернення під юрисдикцію України Автономної республіки Крим і міста Севастополя відповідно до реалій XXI століття, з урахуванням посиленого інформаційного фактора у внутрішній і зовнішній політиці (такими завданнями є функціонування електронного урядування, подолання «цифрової нерівності» в регіонах України, підвищення комп'ютерної грамотності державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування та ін.);

- розробка загальної теорії інформаційних ресурсів у публічному управлінні, обґрунтування їх системної взаємодії, використання в різних умовах соціально-економічної діяльності;

- аналіз праць зарубіжних авторів і діяльності публічної адміністрації у сфері публічного управління в країнах-членах Європейського Союзу для підвищення компетентності суб'єктів публічного управління.

Рекомендації практичного характеру можна об'єднати в дві основні групи.

Першу групу рекомендацій складають пропозиції, які можуть бути враховані органами публічного управління.

У зв'язку з тим, що рівень розвитку сучасної держави багато в чому визначається кількістю, якістю та доступністю інформаційних ресурсів у публічному управлінні доцільно сформулювати основні напрямки діяльності в цій галузі:

- розробка та вдосконалення нормативно-правового забезпечення системи управління інформаційними ресурсами у публічному управлінні та механізмів реалізації наявних правових положень;

- поділ повноважень щодо володіння та розпорядження національними інформаційними ресурсами між центральними органами публічного управління, адміністративно-територіальними одиницями (регіонами) і органами місцевого самоврядування;

- розробка та реалізація організаційних заходів щодо координації діяльності в сфері формування та використання інформаційних ресурсів публічного управління;

- розробка та реалізація фінансово-економічних методів регулювання діяльності щодо формування та використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні;

- створення державної системи моніторингу стану використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні;

- розробка та реалізація державних, регіональних, місцевих і міжгалузевих програм, спрямованих на формування та використання різних категорій інформаційних ресурсів, в тому числі науково-технічної інформації, інформатизації бібліотек, архівів тощо.

Першочерговими заходами державної інформаційної політики у сфері формування, з погляду на дослідження В. Терещенко, щодо державної інформаційної політики України [217], розвитку та використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні повинні бути:

- аналіз існуючого законодавства, що стосується різних аспектів формування, розвитку та використання інформаційних ресурсів з метою вироблення рекомендацій з узгодження положень різних законів і визначення необхідних доповнень до законодавства;

- формування громадських консультативно-координаційних рад з різних напрямів розвитку інформаційних ресурсів у публічному управлінні;

- проведення інвентаризації інформаційних ресурсів, створених за рахунок державного бюджету, що знаходяться у віданні установ і підприємств різних форм власності;

- розробка та реалізація системи управління інформаційними ресурсами у публічному управлінні за окремими категоріями.

## 2.2. Інформаційний обмін та інформаційно-правова взаємодія в публічному управлінні

Інформаційні ресурси є необхідною умовою ефективної діяльності в усіх сферах соціального управління. Кількість і якість інформаційних ресурсів, ступінь їх доступності та використання стають одними з визначальних факторів економічного розвитку країни та її інтеграції у європейський соціально-економічний простір.

Інформаційні ресурси України включають бази даних, бібліотечні, архівні, статистичні та інші фонди, регістри, реєстри, кадастри, класифікатори, довідники та словники, Інтернет-сайти, інші інформаційні об’єкти. Частина цих інформаційних ресурсів є державною, вони створюються і використовуються центральними та місцевими органами влади і організаціями безпосередньо або за їх участю (фінансової, організаційної, технологічної тощо).

Незважаючи на істотні відмінності в ступені інформатизації різних адміністративно-територіальних одиниць країни, досягнутий рівень технологічного оснащення органів публічного управління в більшості з них дозволяє поетапно переходити до електронної міжвідомчої взаємодії, надання інформаційних ресурсів з допомогою мережі Інтернет. Тим не менш, в умовах сучасного етапу розвитку економіки і суспільства існують негативні явища в регіональній інформатизації. Роботи з інформатизації, які проводяться на місцевому рівні останнє десятиліття, недостатньо скоординовані. Крім формування централізованих програм інформатизації багато проєктів регіональних інформаційних систем реалізуються у межах окремих програм і недостатньо пов'язані між собою. Процеси інформатизації регіонів все ще мають переважно відомчий характер, тому існуючі інформаційні системи направлені на обслуговування завдань у межах окремого органу влади, що відповідає сценарію роз'єднаної інформатизації.

Однією з необхідних умов прийняття ефективних рішень при управлінні складними соціальними об'єктами, є своєчасне забезпечення задіяних на різних рівнях управління достовірною, повною і якісною інформацією про поточний і прогнозований стан об'єкта управління. Це створює основу для вироблення превентивних управлінських рішень на базі прогнозних оцінок стану об'єкта управління.

Основні труднощі при вирішенні завдань прогнозування стану соціальних об'єктів обумовлені їх складністю, недостатньою вивченістю процесів, що в них протікають, обмеженими можливостями проведення активних експериментів, складністю і не скоординованістю процесів збору вихідних даних, їх недостатньою доступністю, неадекватністю використовуваних моделей і низкою інших причин.

Водночас різноманітність завдань, для вирішення яких необхідна інформація про ресурси і явища, різноманітність самих описуваних об'єктів, процесів і підходів до відображення інформації про них, не дозволяють говорити про безліч інформаційних ресурсів даної групи як єдиної системи.

Стосовно сфери публічного управління І. Аксьонова визначає характеристики інформації у публічному управлінні, вказуючи на великий обсяг, багаторазовість використання, оновлення та перетво-

рення в процесі використання, різноманіття логічних операцій та математичних розрахунків отримання багатьох видів результатної інформації [218].

Неосяжність інформації призводить до того, що конкретним органом публічного управління формується необхідне та достатнє інформаційне середовище – інформаційний ресурс. Виходячи з цього, інформаційним ресурсом у публічному управлінні є частина інформації, що виділяється за ознакою її суб'єкта – посадової особи публічної адміністрації або за ознакою її походження (створення) і цільового використання.

Уперше у національній науковій літературі визначення інформаційні ресурси появилося у праці видатного українського вченого В. Глушкова.

Зважаючи на визначення поняття інформаційний ресурс у Законі України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації», який втратив чинність, під інформаційними ресурсами у публічному управлінні розумілась організована сукупність документованої інформації, що включає в себе бази даних, створені, оброблені та накопичені в інформаційних системах органів публічного управління. Закон України від 1 грудня 2022 р. «Про Національну програму інформатизації» розглядає електронні інформаційні ресурси, як систематизовані відомості і дані, створені, оброблені та збережені в електронній формі за допомогою технічних засобів та/або програмних продуктів.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства деталізує назване поняття визначаючи інформаційний ресурс як систематизовану інформації або знання, що мають цінність у певній предметній галузі та можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети.

Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-XII «Про науково-технічну інформацію» визначає інформаційні ресурси як сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, обробки і передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, комерційних центрів, підприємств, установ і організацій.

Митний кодекс України передбачає, що формування інформаційних ресурсів відбувається в ході обміну та передачі інформації

між різними користувачами інформації. Управління в митній сфері держави відноситься до публічного управління. К. Бліщук розглядаючи напрями вдосконалення державного управління митними органами у сучасному контексті підкреслює їх публічний характер [219].

Можна говорити про процес обміну інформацією в процесі формування різних інформаційних ресурсів. Визначення поняття обмін інформацією в законодавчих актах у сфері публічного управління відсутнє.

Формулюючи визначення поняття «обмін інформацією» доцільно виходити з суті поняття «обмін» в економічному розумінні.

Український Економічний словник-довідник визначає обмін як внутрішній елемент процесу виробництва, фазу суспільного відтворення. Обмін виник у результаті розвитку продуктивних сил і суспільного поділу праці. Як фаза суспільного відтворення, обмін виступає формою економічного зв'язку між виробниками та споживачами товарів і послуг, є суттєвою умовою визначення вартості товарів [220].

Таким чином, обмін інформацією представляє собою окремий випадок обміну, де в якості товару використовується інформація. Обмін інформацією можна визначити як економічну операцію, як одну з форм обміну, яка полягає в тому, що одна особа передає іншій відомості (повідомлення, дані), отримуючи інші відомості (повідомлення, дані).

Незважаючи на те, що в нормативних актах дуже часто використовується термін – «обмін інформацією», мова в них йде про інформаційний обмін.

Поняття обмін інформацією або інформаційний обмін, є поширеним у відомчих нормативно-правових актах. Наприклад, накази:

- Міністерством фінансів України «Про затвердження Порядку обміну електронними документами між Міністерством фінансів України та учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні»;

- Міністерства внутрішніх справ України від 30 квітня 2015 р. № 500 «Про затвердження Інструкції про порядок обміну інформацією у сфері запобігання виникненню та реагування на надзвичайні ситуації між Державною службою України з надзвичайних ситуацій і Адміністрацією Державної прикордонної служби України»;

- Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [221; 222; 223].

По суті, інформаційний обмін це взаємовідносини, при яких за інформацію яка віддається, як правило, надходить інша інформація, тобто під інформаційним обміном фактично розуміється обмін інформацією.

Наприклад, інформаційний обмін – взаємообмін між клієнтами інформаційними матеріалами і програмами, завдяки якому прискорюється процес прийняття економічних, передусім управлінських, рішень [224]. Тобто інформаційний обмін це обмін відомостями про осіб, предмети, факти, події і процеси незалежно від форми їх подання.

В Енциклопедії кібернетики В. Глушков писав, щодо передавання інформації, відповідно до теорії К.-Е. Шеннона, процес передачі інформації виглядає наступним чином: джерело повідомлення (інформації) – передавач – приймач – споживач повідомлення. При конструюванні системи інформаційних повідомлень завжди припускають, що заданими є вимоги, які ставлять до точності відтворення повідомлень, бо коли множина X не є скінченною чи лічбовою, не можна домогтися повного збігу того повідомлення, яке надсилають, і того, яке одержують під час передавання по будь-якому «зашумленому» каналу зв'язку [225, с. 433], під яким в нашому випадку можна розуміти системи захисту інформації.

Об'єктом інформаційного обміну виступає документ. У загальному вигляді правову систему можна визначити як сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами. Нормативна основа правової системи формується за посередництвом видання нормативно-правових актів та інших документів [226, с. 389]. Документ це інформаційний об'єкт, який став системоутворюючим елементом національної правової системи водночас виступаючи одиницею інформаційного ресурсу.

Закон України від 9 квітня 1999 р. № 595-XIV «Про обов'язковий примірник документів» під документом розуміє матеріальний

носій із зафіксованою на ньому в будь-якій формі інформацією у вигляді тексту, звукозапису, зображення або їх поєднання, який має реквізити, що дозволяють його ідентифікувати, і призначений для передачі в часі і в просторі в цілях громадського використання та зберігання.

В Україні офіційно прийняті два визначення документа, зафіксовані в Державних стандартах (ДСТУ):

Державний стандарт України ДСТУ 3017-2015 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення»: «Документ – записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності».

Державний стандарт України ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа»: «Документ – інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» [227; 228; 229].

Узагальнюючи доцільно зробити висновок що документ це носій зафіксованої за встановленими формами та правилами інформації, необхідної для реалізації інформаційних процесів.

З появою електронного документа виникла необхідність правового регулювання ряду явищ: співвідношення (пріоритет) електронного і паперового документів, юридична сила електронного документа, статус електронного та паперового документів, створення електронної копії паперового документа та його подальше копіювання, поширення, розміщення та доступ до електронного документа через корпоративні мережі та мережі загального користування Інтернет.

Правовим закріпленням визначення електронного документа як інформаційного повідомлення можна вважати Конвенцію Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1952 року «Про міжнародне право спростування». Стаття 1 говорить: «Вираз «інформаційне повідомлення» означає інформаційний матеріал, що передається письмово або з допомогою електрозв'язку в тій формі, якою звичайно користуються інформаційні агентства при передачі інформаційного матеріалу в газети, періодичні видання та організації радіомовлення для його опублікування» [230].

У зв'язку з асоціацією України і Європейського Союзу, що вимагає активного впровадження інформаційних технологій і застосування електронного документа як предмета інформаційного обміну

міжнародні організації і держави, в тому числі і Україна, намагаються врегулювати прогалини в праві, пов'язані з регулюванням електронного документообігу та визначення ключових понять названого процесу.

У системі національного права відсутнє загальноприйняте визначення поняття електронний документ. Однак при розробці нормативних документів кожен центральний орган публічної влади формулює визначення названого поняття з урахуванням своєї специфіки у вузькому сенсі.

Вперше у національному законодавстві поняття електронний документ було сформульовано в Законі України від 22 травня 2003 р. № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг» [231].

Стаття 5 вказаного Закону визначила електронний документ як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [231]. Тобто документ, в якому інформація представлена в електронно-цифровій формі.

Відповідно до Правил Комісії ООН з прав міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL), електронний документ визначається як інформація, утворена, надіслана, отримана або збережена електронними, оптичними чи подібними засобами, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграми чи телекопіювання (UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records) [232; 233].

Електронний документ – це створений за допомогою електронних цифрових програмних і апаратно-програмних засобів документ, в якому виділена інформація з реквізитами представлена і матеріально зафіксована у формі дискретного або аналогового сигналів у цифровій формі запису кодованого ідентифікованого файлу або ідентифікованого запису у файлі бази даних або інших електронних носіях, доступних для використання, копіювання, пересилання та отримання по телекомунікаційних каналах зв'язку і подальшої обробки в інформаційних системах та для відображення або відтворення при візуальному або іншому сприйнятті людиною з допомогою цих засобів.

Електронний документ згадується у багатьох нормативно-правових актах, в тому числі у Законах України від: 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію»; 3 вересня 2015 р. № 675-VIII «Про

електронну комерцію»; 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»; 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР «Про захист в інформаційно-комунікаційних системах» [234; 235].

Одним з видів електронних документів є електронні гроші, яким притаманні властивості і атрибути готівкових і безготівкових грошей. Сутність електронних грошей розкривається через включення у визначення внутрішніх іманентних властивостей, до яких зараховані правові, інфраструктурні і емісійні властивості [236, с. 37].

Зміна традиційних ланцюжків створення документів, інформатизація органів влади на основі впровадження електронного документообігу, сервісів автоматизації даних, інтеграція цифрових платформ документообігу в єдину цифрову систему, формування цифрового менталітету населення позитивно впливають на ефективність публічного управління. У зв'язку з розвитком даних відносин та з недосконалістю законодавства дослідження цивільно-правових аспектів електронного документообороту в різних інформаційних системах з позицій законодавства та практики набуває особливого значення [237, с. 357].

Узагальнюючи нормативні визначення під електронним документом доцільно розуміти формалізований запис інформації в електронному вигляді, засвідчений електронним цифровим підписом, який відповідає правилам і вимогам документування при здійснені певних видів діяльності, яка фіксується юридичними засобами.

Суть електронного документообігу полягає в тому, що вся інформація передається у вигляді електронних документів, включаючи всі наступні зміни і доповнення до них, з використанням електронних засобів. Сутність і правовий режим електронного документообігу в органах публічного управління в Україні докладно розглянуті Л. Асановою та О. Федорук [238; 239].

Відносини у сфері електронного документообігу на різних рівнях публічного управління в даний час регулюються шляхом видання відомчих нормативно-правових актів. Вони регулюють досить широке коло інформаційних відносин, що складаються у правовій сфері публічного управління.

Найбільш великі, комплексні інформаційні проблеми знаходять відображення у спеціально присвячених цим питанням нормативно-правових актах, які приймаються органами місцевої влади –

обласними та районними державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування в містах.

днак для цілей визначення єдиного інформаційного простору публічного управління достатньо визначення електронного документа, що дане в Законах України «Про інформацію», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» як електронного повідомлення, підписаного електронним підписом.

У порівнянні з іншими документами, електронний документ має ряд переваг:

- дає можливість пошуку за ключовими словами;
- не змінюється з часом;
- може містити URL-посилання, що дає змоги швидкого пошуку;
- електронний документ основа систем автоматизації процесів;
- дозволяє працювати в режимі правок і проміжних версій;
- має меншу трудомісткість редагування, тиражування, перекладу.

При обміні електронними документами виникає необхідність ідентифікації цих документів для цілей їх подальшого використання.

З погляду на Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, документована інформація це зафіксована на матеріальному носії інформація з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати [240].

На нашу думку, Закон України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію», уточнює поняття документованої інформації. Під нею розуміється зафіксована на матеріальному носії шляхом документування інформація з реквізитами, що дозволяють визначити таку інформацію або у встановлених законодавством України випадках її матеріальний носій.

Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну дає поняття власника та користувача документованої інформації.

У реальному житті часто після елементарного обміну інформацією настає період інформаційної взаємодії.

Українська енциклопедія визначає взаємодію як одну з форм взаємозв'язку між явищами, суть якої полягає у зворотному діянні одного предмету чи явища на інше поняття [241, с. 213]. Взаємодія в широкому сенсі проявляється як участь у спільній роботі, діяльності, співробітництво.

У складних інформаційних системах під інформаційною взаємодією розуміють процес взаємодії двох і більше елементів, основним змістом якого є обмін повідомленнями, що приводить до зміни інформаційного стану або задоволення інформаційних потреб [242].

У національному законодавстві поняття електронна інформаційна взаємодія розкривається у Положенні про систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта». Беручи до уваги вищевикладене, з погляду на дослідження О. Климентьєва «Інформаційна взаємодія як прояв інформаційної функції» (2014 р.) під інформаційною взаємодією доцільно розуміти процес інформаційного обміну між двома і більше суб'єктами публічного управління, при якому відбувається зміна наявної інформації в учасників інформаційної взаємодії [243].

О. Климентьєв визначає інформаційну взаємодію як відносини суб'єктів інформаційних правовідносин, оскільки вони беруть безпосередню участь у формуванні інформаційного суспільства у межах своїх повноважень, які стосуються інформації, оскільки вона є єдиним об'єктом даного виду відносин [243, с. 156].

Запропоноване визначення інформаційної взаємодії, з погляду на визначення О. Климентьєва щодо інформаційних правовідносин, доцільно прийняти за базове поняття в системі інформаційного обміну суб'єктів різних рівнів публічного управління.

Поняття інформаційної взаємодії дозволяє розкрити сутність поняття міжвідомчої інформаційної взаємодії органів публічного управління, під яким розуміється обмін інформацією в автоматизованому режимі та регламентоване надання доступу до інформаційних ресурсів міжвідомчої інформаційної системи з використанням сучасних засобів ідентифікації і електронного цифрового підпису, в результаті застосування яких можна однозначно визначити (ідентифікувати) учасників міжвідомчої інформаційної взаємодії, правомочність, дату та час здійснення взаємодії, гарантувати ідентичність інформації, відправленої одним учасником міжвідомчої інформаційної взаємодії та отриманої іншим.

З визначення поняття «Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ-ОВВ)» слідує, що система електронної взаємодії органів виконавчої влади призначена для автоматизації процесів створення, відправлення, передавання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та копій паперових документів в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису, які не містять інформацію з обмеженим доступом, та контролю за виконанням актів, протокольних рішень Кабінету Міністрів України та інших документів.

Інформаційна взаємодія здійснюється за допомогою інформаційних технологій і технічних засобів тобто електронної інформаційної системи. При цьому у національному законодавстві під інформаційною системою розуміється сукупність інформації, що міститься в базах даних інформаційних технологій та технічних засобів, що забезпечують її обробку. Закон України «Про електронні комунікації» визначає електронну комунікаційну мережу, як комплекс технічних засобів електронних комунікацій та споруд, призначених для надання електронних комунікаційних послуг. Діючий до вказаного Закону Закон України «Про телекомунікації» (не чинний) визначав інформаційну систему загального доступу як сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, обробки, зберігання, передавання даних [243].

Ю. Довгаль визначає інформаційну систему як систему обробки інформації на основі програмного забезпечення, інших засобів автоматизованої обробки і обігу інформації, системи телекомунікацій [244, с. 128]. З позиції теорії інформаційних технологій і систем інформаційна система – це технологічна система, що представляє сукупність технічних, програмних та інших засобів, об’єднаних структурно і функціонально для забезпечення одного або декількох видів процесів обробки інформації за допомогою наявної, отримання одних інформаційних об’єктів з інших шляхом виконання певних процедур та її передачі користувачеві. Невід’ємною частиною інформаційної системи є обробка інформації і її передача.

Інформаційну систему (ІС) можна визначити технічно як сукупність взаємопов’язаних компонентів, які збирають, обробляють, зберігають та поширюють інформацію для підтримки прийняття рішень та контролю в організації.

Девід Т. Буржуа, Джеймс Л. Сміт, Шохонг Ван і Джозеф Мортаті (David T. Bourgeois, James L. Smith, Shouhong Wang Joseph Mortati) дають наступні визначення інормаційних сиистем:

- інформаційні системи – це комбінації апаратних, програмних та телекомунікаційних мереж, які люди будують та використовують для збору, створення та розповсюдження корисних даних, як правило, в організаційних умовах;

- інформаційні системи – це взаємопов'язані компоненти, які працюють разом для збору, обробки, зберігання та поширення інформації для підтримки прийняття рішень, координації, контролю, аналізу та візуалізації в організації [245].

Тобто інформаційна система – це організаційно впорядкована сукупність інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, що реалізують інформаційні процеси з інформаційними ресурсами для здійснення електронної взаємодії.

Не зважаючи на те, що в Порядоку ведення Реєстру публічних електронних реєстрів не закріплено визначення інформаційної системи, під нею розуміється інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для реєстрації, обліку, накопичення, оброблення і зберігання відомостей про склад, зміст, розміщення, умови доступу до електронних інформаційних ресурсів та задоволення потреб юридичних і фізичних осіб в інформаційних послугах [246]. Це у свою чергу представляє організаційно впорядковану сукупність документів (масивів документів), інформаційних технологій та систем з використанням засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій, що транспортують інформаційні процеси.

Для обігу інформаційних ресурсів у публічному управлінні доцільно розглядати інформаційну систему Web – орієнтовану на завдання пошуку і інтеграції інформації, яка знаходиться в базах даних і сукупності інформаційних технологій та технічних засобів, що забезпечують обробку інформації, де Web-интерфейс формується за допомогою метаданих на основі онтології інформаційних ресурсів необхідних для ефективного соціально-економічного управління.

Найбільш комплексне визначення інформаційної системи сформульовано в Положенні про державну інформаційну систему електронних звернень громадян, так як воно відображає її комплексний склад.

Доцільно зазначити, що до основних ознак інформаційної системи відносяться:

- виконання однієї або кількох функцій стосовно інформації;

- єдність системи (загальна файлова система, єдині стандарти та протоколи, єдине адміністрування тощо);

- можливість композиції та декомпозиції об'єктів системи при виконанні заданої функції;

- сумісність з іншими системами в інформаційному просторі.

Інформаційні системи поділяються на: державні інформаційні системи; інформаційні системи органів місцевої влади та органів самоврядування; інші інформаційні системи.

Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління визначає загальнику структуру інформаційних систем у публічному управлінні, що віднесені до органів виконавчої влади [247].

Реєстр – інформаційна система, призначена для накопичення, обліку, оброблення і зберігання відомостей про склад, структуру, розміщення, умови функціонування, призначення, стан захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, що містять державні електронні інформаційні ресурси або плануються для цього, органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління [247]. Дана система є частиною єдиного інформаційного простору України.

У багатьох нормативно-правових документах використовуються поняття «Єдиний інформаційний простір» або «інформаційний простір України». Разом з тим, відзначимо різноманітне застосування терміна «єдиний інформаційний простір» у різних нормативних правових актах і літературі. Цей термін вживають дуже широко, але його зміст як наукове поняття розроблено не повною мірою. Єдиний інформаційний простір це сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення і використання, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб [248, с. 49].

Уперше поняття інформаційний простір зустрічається в концепції формування інформаційного простору Європейського Союзу, прийнятій Європейською Комісією у 1980-1990 роках.

Інформаційний простір Європейського Союзу – сукупність національних інформаційних просторів держав-учасниць Європейського Союзу, взаємодіючих на основі відповідних міждержавних договорів за узгодженими сферам діяльності.

Формування інформаційного простору Європейського Союзу – сукупність узгоджених на міждержавному рівні заходів і умов з розвитку на взаємовигідній основі міждержавних інформаційних обмінів в інтересах співпраці держав-учасниць Європейського Союзу незалежних держав в узгоджених сферах діяльності і відповідно до міжнародних принципів поширення інформації з метою забезпечення і задоволення інформаційних потреб громадян, підприємств, організацій та органів управління держав ЄС.

Інформаційна інфраструктура держав-учасниць – сукупність наявних в державах Європейського Союзу інформаційних ресурсів, засобів теле-, радіо-, телефонного, телефаксного, спеціального, супутникового, поштового, телеграфного зв'язку й умов для їх використання в інтересах співпраці держав-учасниць ЄС, незалежних держав в узгоджених сферах діяльності [249].

Єдиний інформаційний простір складається з таких головних компонентів:

- інформаційні ресурси, що містять дані, відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації;

- організаційні структури, що забезпечують функціонування і розвиток єдиного інформаційного простору, зокрема, збір, обробку, зберігання, поширення, пошук і передачу інформації;

- засоби інформаційної взаємодії громадян і організацій, в тому числі програмно-технічні засоби і організаційно-нормативні документи, що забезпечують доступ до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій.

Розкриваючи питання єдиного інформаційного простору країни С. Глобенко визначає його як сукупність інформаційних ресурсів і інформаційної інфраструктури, які дозволяють на основі єдиних принципів і за загальними правилами забезпечити безпечну інформаційну взаємодію держави, інститутів громадянського суспільства, громадян [250, с. 66].

Водночас, необхідно забезпечити рівність доступу до відкритих інформаційних ресурсів і максимальне задоволення інформаційних потреб на при функціонуванні ефективної інформаційної без-

пеки балансу та забезпечення національного інформаційного суверенітету. На данні обставини звертають увагу автори монографії «Концептуальні основи захисту інформаційного суверенітету України» (О. Задерейко, О. Троянський, Р. Чанишев, А. Дика) [251].

Створення глобальних інформаційних мереж і розповсюдження інформаційних комунікацій призвело до якісної зміни таких ознак держави, як:

- прозорість кордонів при міжнародному інформаційному обміні;
- глобалізація інформаційних потоків;
- розширення можливостей безпосереднього контакту;
- відносне зниження ролі силового маневрування та військової сили в цілому у здійсненні міжнародних відносин;
- зіткнення національних інформаційних законодавств країн та необхідність їх гармонізації та уніфікації.

Як зазначає О. Калакура, досліджуючи українізацію інформаційного простору як фактору забезпечення інформаційного суверенітету й посилення інформаційної безпеки України, під час розбудови інформаційного суспільства єдине інформаційне середовище або єдиний інформаційний простір стає одним з найважливіших ознак держави, є умовою збереження інформаційного суверенітету країни і зміцнення державності [252, с. 122].

Необхідно зауважити, що О. Ярема у науковій статті «Зміст інформаційного суверенітету у контексті державного суверенітету» визначає національний інформаційний простір України як об'ємний простір, у якій здійснюються інформаційні процеси і на яку поширюється юрисдикція України [253, с. 192]. Держава виступає гарантом цілісності національного інформаційного простору України на основі:

- єдиної державної політики, визначеної законами, обов'язковими для всіх учасників інформаційної діяльності в національному інформаційному просторі України незалежно від форм власності;
- збереження права власності держави на провідні об'єкти національного інформаційного простору, використання нею належної бази та економічних важелів для здійснення регулятивного впливу на суспільні відносини в сфері інформації;
- державної системи професійного навчання і підвищення кваліфікації працівників медіа, наукової та експериментальної діяльності;

- економічного забезпечення цільових програм, здійснення відповідних протекціоністських заходів.

Об'єктами національного інформаційного простору є інформаційна продукція в усіх її різновидах, включаючи твори літератури і мистецтва, наукові праці, публічні виступи, використовувані в інформаційній діяльності, національні інформаційні ресурси, інформаційні послуги, організаційні та майнові функціональні елементи інформаційної інфраструктури.

У зв'язку з тим, що Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони не визначає поняття єдиного інформаційного простору доцільно його визначити. Єдиний інформаційний простір у контексті асоціації України і Європейського Союзу – це сукупність інформаційних ресурсів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, що дозволяє на основі єдиних принципів і загальних правових правил, забезпечувати безпечну інформаційну взаємодію держав-членів Європейського Союзу, їх органів, організацій і громадян при рівному доступі до відкритих інформаційних ресурсів з метою задоволення інформаційних потреб органів публічної адміністрації, інститутів громадянського суспільства, державних органів і громадян.

Основні об'єкти єдиного інформаційного простору держави та Європейського Союзу повністю збігаються в силу того, що вони не залежать від кількості суб'єктів, які приймають участь і меж територіального поширення інформаційного простору так, як нормативно-правове регулювання здійснюється на підставі директив, що приймаються на підставі адміністративно-процедурного права Європейського Союзу [50, с. 37; 40].

Інформаційні ресурси і інформаційні системи в єдиному європейському просторі розвиваються на підставі онтологічної моделі з динамічною корекцією основних напрямів національних державних інформаційних політик, що розробляються на підставі єдиного політичного курсу Європейського Союзу.

Об'єктами єдиного інформаційного простору Європейського Союзу є інформаційні ресурси – масиви документів, бази і банки даних, усі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та ін., що містять дані, відомості та знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації інформаційної інфраструктури сукупності інформаційних систем.

Детальний розвиток інформаційного простору і інформаційних ресурсів, у контексті політики Європейського Союзу, передбачено у Дорожній карті для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіа-простору після припинення чи скасування воєнного стану, та в аналітичній записці «Російське іномовлення як інструмент маніпулювання громадською думкою у трансатлантичному просторі» [254; 255].

З цієї точки зору досвід Європейського Союзу щодо формування політики в інформаційній сфері, досвід використання інформаційного чинника в інтеграційних процесах, аналіз основних проблем у формуванні єдиного інформаційного ринку, а також особливостей інтеграції національних засобів масової інформації в наднаціональний інформаційний простір може виявитися корисним під час розроблення власної національної політики у цій сфері. Трансформація національного інформаційного простору України відбувається під впливом трьох різних факторів:

- європейського інтеграційного процесу;

-становлення інформаційного суспільства та розвитку нових інформаційно-комунікативних технологій;

- історичних, політичних і соціокультурних традицій країни. Німецький дослідник Е. Шмідт-Ассманн зазначає: «Відповідальність держави за інформацію має виявлятися скоріше у встановленні рамок для вільної комунікації й в організації компенсаційних механізмів ніж у класичних регуляторних інструментах. Йдеться про юридичну структуризацію нового устрою знань і адекватне визначення адміністративного внеску, потрібного для констатування на засадах власних законів. Тут також стає зрозумілим, якою мірою інформаційно-адміністративне право повинне залучати пов'язані з інформацією зміни структур і форм вираження права. Зробити інформаційно-адміністративне право новим основоположним складником адміністративного права має своєю метою не просте доповнення, а постійне переформування та зміну розподілу традиційних системних частин. Забезпечення доступу до інформаційної інфраструктури, допомога держави у сфері інформації, захист від неконтрольованого регулювання за допомогою інформації, розбудова механізмів саморегуляції та захист шляхом створення системи – ось його найважливіші орієнтири та рамкові умови [50, с. 325].

Дослідження інформаційних технології у публічному управлінні України ставить ряд питань щодо адміністративно-правового

аспекту обміну, використання інформаційних ресурсів і єдиного інформаційного простору держави, забезпечивши при цьому інформаційний суверенітет і належний рівень інформаційної безпеки [256, с. 48].

На наш погляд у контексті публічного управління інформаційний обмін і обмін інформацією не мають відмінностей. Вони є давно використовуваними поняттями, але, незважаючи на це їх визначення досить складно знайти в нормативних правових документах. Хоча існує ряд нормативно-правових документів, угод, договорів укладених з метою інформаційного обміну або обміну інформацією, відомчих нормативних документів, що регулюють інформаційний обмін або обмін інформацією, деякі з них дають визначення цього поняття стосовно визначеного об'єкту правового регулювання. У зв'язку з цим обмін інформацією представлений як окремий вид обміну відомому у науці економіка, де в якості об'єкту обміну використовується інформація у документальній формі, у тому числі у вигляді електронного документу.

Водночас доцільно відзначити, що немає єдиного підходу до формування нормативних актів, які закріплять поняття «електронний документ» і суспільних відносин, пов'язаних з електронним документообігом.

На думку автора, у контексті адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу необхідно в національному законодавстві закріпити визначення поняття електронного документообігу, яке в європейському законодавстві зазнало змін з моменту первинного визначення у директиві Європейського Союзу (Директива Європейського Парламенту та Ради Євросоюзу 1999/93 / ЕС від 13 грудня 1999 року «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства» [257]).

В ході подальшого уточнення і конкретизації поняття інформаційний обмін, інформаційна взаємодія, інформаційні ресурси, інформаційний простір особливо в світлі уваги до цієї проблеми на державному рівні і значного зростання наукових публікацій, формуються основні напрями їх вивчення, серед яких можуть бути:

- по-перше, це розробка інформаційного законодавства регулюючого проблеми управління інформаційними ресурсами, забезпечення права кожного на вільне отримання інформації із загальнодоступних інформаційних систем, удосконалення інституту інтелектуальної власності на результати творчої діяльності та документовану

відкриту інформацію, необхідність удосконалення: відповідних цивільно-правових норм щодо регулювання доступу до інформації, відповідальності суб'єктів правового регулювання за якість і своєчасність надання інформаційних продуктів та послуг і інші;

- по-друге, удосконалення систем взаємодії інтегрованих систем і баз даних публічного значення на рівні держави в цілому та на рівні її адміністративно-територіальних одиниць (областей, міст, районів) ліквідація регіональних і відомчих бар'єрів на шляху поширення інформації, інформатизація управлінських процесів публічного управління влади, впровадження нових методів управління, заснованих на застосуванні сучасних технологій і розробок у технічній і в правовій сфері;

- по-третє, вивчення проблем інтеграції України у європейський і світовий інформаційний простір і міжнародні системи інформаційного обміну, виявлення індикаторів інтеграційних процесів, вивчення інформаційного простору України, включаючи дослідження інформаційних ресурсів україномовної мережі Інтернет, системи цінностей національних користувачів Всесвітньої павутини, проблем нерівномірного розвитку інформаційного суспільства в нашій країні;

- по-четверте, дослідження перспектив інформаційного ринку в Україні у контексті європейських інтеграційних процесів і агресії Російської федерації щодо України, розробка і обговорення проєктів регулюючих норм для управління розвитком підприємницької діяльності в сфері інформаційних послуг;

- по-п'яте, інформаційне забезпечення науково-технічного персоналу, приведення бібліотек і їх інформаційних систем у відповідність зі зростанням вимог щодо задоволення потреб вчених і працівників сфери освіти, розробка дистанційних освітніх технологій, направлених на використання системи гнучкої безперервної освіти, гнучких графіків проведення занять в синхронному і асинхронному режимах;

- по-шосте, технічні проблеми управління доступом до інформаційних ресурсів, створення рівних умов для творців інформаційних продуктів і усунення монополізму окремих структур, розробка єдиних вимог до програмного забезпечення і систем документального забезпечення управління.

Незважаючи на наявність широкого спектра досліджень проблем, що породжуються інформатизацією суспільства, пов'язаних зі

зміною соціальної структури суспільства зумовленим європейським вектором України, забезпеченням територіальної цілісності та суверенітету держави, проблематика інформаційного обміну та інформаційно-правової взаємодії у публічному управління в Україні не обмежується явищами і процесами макросоціального порядку, але криється і в управлінні інформаційними ресурсами кожного соціального інституту окремо.

## 2.3. Правові режими інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні

Дослідження правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні необхідно проводити з урахуванням розуміння багатоаспектності інформаційного права як явища.

По-перше, інформаційне право – це система правових приписів, виникнення та реалізація яких пов'язана з існуванням та функціонуванням, як зазначає Л. Петренок у статті «Системний підхід в правовій інформатиці», інформаційної сфери суспільно-виробничої діяльності інформаційного суспільства [258, с. 6], яке формується в Україні та характеризується поряд із трьома традиційними секторами економіки (секторами промисловості, сільського господарства та послуг) утворенням четвертого – інформаційного.

По-друге, інформаційне право - це спосіб впливу на суспільні відносини, при якому правові приписи, створені державою та забезпечені державним захистом, встановлюють права та обов'язки, реалізація яких для учасників суспільних відносин є обов'язковою.

Відмінною рисою правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні виступає юридико-технічний прийом компетенції, з допомогою якого визначається статус суб'єктів публічного управління. Об'єктивною основою для застосування прийому компетенції є система державних функцій. Ключовими особливостями такого прийому є:

- встановлення системи прав і обов'язків суб'єктів;
- встановлення процедурних правил реалізації прав і обов'язків;
- встановлення елементів правового статусу зобов'язаних суб'єктів.

Мета правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні – конкретне вираження потреби публічного суб'єкта, сформульована на основі європейського досвіду діяльності публічної адміністрації, визначає конкретне функціонування створюваної системи національного публічного управління.

Визначення мети у публічному управлінні – процес суб'єктивний, безпосередньо пов'язаний з усвідомленням потреб публічного суб'єкта. Завдання правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні мають нормативний характер, пов'язаний з вибором правових засобів, прийомів, способів впливу на суспільні відносини.

В умовах асоціації України та Європейського Союзу мета і завдання правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні визначаються нормативно, при цьому основним засобом нормативної фіксації для них виступають правові декларації зазначені в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. У зазначених умовах класифікацію цілей і завдань правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні визначається в залежності від рівня потреби, що лежить в основі їх формування. В Україні основна мета правових режимів інформації та інформаційних ресурсів виражається в положеннях Конституції України, Стратегії національної безпеки та Угоді про асоціацію України і Європейського Союзу.

Для процесу формування загальних меж правового регулювання режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні характерні дві основні риси. У першу, чергу, межі задаються самою природою публічно-владних відносини, обов'язковим учасником яких є органи публічного управління. Адміністративно-правове регулювання в цій сфері є конструктивним по відношенню до суспільства, життєво необхідно йому, забезпечуючи інтеграцію та прогресивний розвиток.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій ініціює активність держави у створенні системи правового регулювання за рахунок розширення базових меж з метою реалізації державою функції захисту публічного інтересу, що формується в результаті сприйняття загальних потреб в умовах змін соціально-економічної струк-

тури суспільства. Механізм формування меж правових режимів інформації та інформаційних ресурсів у публічному управлінні зумовлює таку характерну для нього рису як динамічний рух впливу процесу конкретизації публічного інтересу викладеному у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020».

Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» визначив два загальні режими інформації – режим відкритого та режим обмеженого доступу.

Доцільно зауважити, що представники інформаційного права США Р. Кохане та Дж. Ная, виділяють три види інформації – вільну, комерційну та стратегічну інформації, які утворюють відповідні правові режими [259, с. 85].

Слід звернути увагу на те, що в силу різноманітних проявів інформації у межах загальних режимів виділяються окремі правові режими, що характеризують специфіку правового регулювання у різних сферах суспільного життя.

У межах режиму обмеженого доступу виділяються режими інформації, до яких відноситься таємна, конфіденційна та службова інформація.

Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» визначає:

- конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов;

- таємна інформація - інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 Закону «Про доступ до публічної інформації», розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю;

- службова інформація – інформація що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни,

яку не віднесено до державної таємниці; документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до частини другої статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

Необхідно зауважити, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у Роз'ясненні щодо віднесення публічної інформації до службової згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» визначає порядок згідно з яким інформація може бути віднесена до категорії службової [260].

Нормативно-правові акти визначають «таємницю» як відомості, наприклад, при визначенні державної таємниці, аудиторської таємниці, лікарської таємниці і інших видів.

Таким чином, під таємницею розуміють відомості, які не відомі або повинні бути відомі третім особам. Слід зазначити, що відомостями, які складають таємницю, є інформацією тільки для тих осіб, які мають до них доступ, для третіх осіб таємниця не буде інформацією. Інакше кажучи, інформація з обмеженим доступом не буде для її володаря таємницею, а для третіх осіб такі відомості не будуть інформацією. Викладене дозволяє зробити висновок, що таємницею слід називати не інформацію, а її правовий режим. Тому вказівка в деяких законах на персональні дані, комерційну таємницю, професійну таємницю, службову таємницю, державну таємницю як на різновид інформації є не зовсім коректною, так як вони представляють собою особливі адміністративно-правові режими інформації.

Правовий режим інформації забезпечує можливість власникам розпоряджатися нею на власний розсуд, в тому числі і визначати ступінь її відкритості та доступності.

Доцільно виділити наступні критерії адміністративно-правового режиму інформаційного ресурсу:

- інформаційний ресурс завжди об'єктивно виражений у формі документованої інформації.

- інформаційний ресурс є елементом різних прав, у тому числі права власності, авторського права тощо.

Однак питання правового регулювання інформації і інформаційних ресурсів охоплюються не тільки цивільним правом.

Адміністративно-правове регулювання інформаційного ресурсу включає в себе:

- інститут обов'язкового примірника документа;

- обов'язки органів публічного управління збирати інформацію за цільовою ознакою; обов'язки юридичних осіб, що відповідають за збір інформації, надати її;

- обов'язковість процедури ліцензування всіх видів діяльності за спеціальним зберіганням інформаційного ресурсу;

- встановлення ступеня відкритості інформаційного ресурсу та забезпечення порядку доступу до нього;

- забезпечення захисту інформаційного ресурсу як складової частини інформаційної безпеки.

Хоча визначення правового режиму інформаційного ресурсу не регулюється Законом України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію», даний правовий інститут має велике значення в правових відносинах.

На основі аналізу законодавства можна зробити висновок, що адміністративно-правовий режим інформаційного ресурсу має містити процедуру документування; порядок доступу до інформаційного ресурсу в залежності від його категорії; способи охорони інформаційного ресурсу та порядок застосування заходів із захисту інформації.

Водночас серед елементів правового режиму інформаційного ресурсу законодавство України виділяє наступні складові частини: процес створення інформаційного ресурсу; вимоги до його документального оформлення; процедуру фінансування; визначення суб'єкта, якому належать виключні права на інформаційний ресурс; порядок доступу, облік і реєстрацію інформаційного ресурсу; порядок забезпечення інформаційної безпеки [260].

Особливе місце серед адміністративно-правових режимів інформаційних ресурсів займає режим єдиного вікна або єдиного офісу, під яким розуміється організація роботи, що дозволяє заявникам отримати запитуваний документ в службі у встановлені терміни

і без безпосередньої взаємодії з посадовими особами, що приймають рішення з погодження видачі документів, забезпечує взаємодію органів виконавчої влади і організацій з уповноваженими органами виконавчої влади та їх територіальними органами в рамках укладених угод.

Як вже зазначалося, стосовно інформаційного ресурсу з обмеженим доступом можна виділити ряд самостійних адміністративно-правових режимів. При цьому слід зазначити, що інформація з обмеженим доступом характеризується наступними ознаками: доступ до неї обмежується тільки на підставі закону; метою обмеження може бути тільки захист основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави.

У цьому зв'язку необхідно проаналізувати поняття «захист інформації», яке закріплено у статті 1 Закону України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію». Захист інформації це сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [261].

У статті 1 Закону України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», захист інформації в системі – діяльність, спрямована на запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в системі.

За визначенням С. Єсімов і О. Малишко захист інформації передбачає сукупність заходів, спрямованих на запобігання порушенню конфіденційності, цілісності, доступності інформації, здійсненню її несанкціонованої модифікації. Захисту підлягає інформація у будь-якій формі чи відображенні, дані та програми автоматизованих систем, неправомірні дії з якими можуть зашкодити власникові, користувачеві чи іншому учаснику інформаційної діяльності, призвівши до серйозних втрат у галузях науково-технічної, адміністративно-господарської та комерційної діяльності організації, підприємств і держави [262].

На думку Баран М. В., ефективність правового регулювання захисту інформації у контексті забезпечення інформаційної безпеки проявляється у вдосконаленні законотворчої діяльності, що створює затребувані часом норми права, в яких знаходять відображення інтереси та потреби членів соціуму та присутній адміністративний ресурс силових структур держави [263, с. 154].

Узагальнюючи, під захистом інформації доцільно розуміти реалізацію правових, організаційних і технічних заходів, які спрямовані на:

- забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу, знищення, модифікації, блокування, копіювання, надання, поширення, інших неправомірних дій;

- дотримання конфіденційності інформації обмеженого доступу;

- реалізацію права доступу до інформації.

Національне законодавство може встановлювати обмеження щодо використання окремих засобів і реалізації заходів щодо захисту інформації. Цілі захисту інформації зводяться до протидії: розкраданню, витоку, спотворенню, втраті, копіюванню, блокуванню, підробці, здійсненню обмеження доступу до інформації.

Відповідно до Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» можливо виділити наступні види інформації з обмеженим доступом:

- інформація що становить державну таємницю;

- конфіденційна інформація, що включає в себе інформацію, охороняється в режимах комерційної таємниці, таємниці приватного життя, службової таємниці, професійної таємниці та ін.;

- службова інформація;

З точки зору С. Зицика, до ознак інформації з обмеженим доступом можна віднести: певний суб'єктний склад; застосування заходів, що обмежують вільний доступ третіх осіб до інформаційного ресурсу; відповідність інформаційного ресурсу вимогам законодавства [264, с. 221].

У національній юридичній науці конфіденційну інформацію визначають як інформаційний ресурс, доступ до якого обмежується на основі закону, не включаючи інформацію, що становить державну таємницю.

При розмежуванні понять конфіденційна інформація і таємниця доцільно відзначити, що режими конфіденційної інформації та таємниці встановлюється тільки законодавчо.

Водночас Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII «Про державну таємницю» та підзаконні нормативно-правові акти (Звід відомостей, що становлять державну таємницю) дозволяють надавати інформації гриф «таємна» особі, яка надає відповідні відомості віднесені до категорії державної таємниці на підставі закону. Щодо

конфіденційної інформації – то конфіденційність інформації встановлюється власником інформації.

О. Оржехівський вважає, що підґрунтям класифікації слід обирати основу, яка не просто вказує на відмінність одного виду таємниць від іншого, а дозволяє за несхожістю характеру засобів і методів, що застосовуються, а також мети кінцевого результату звести всю різноманітність підстав систематизації до необхідних і достатніх, які дадуть можливість розмежувати однопорядкові структурні утворення та дозволять побудувати ефективну роботу з охорони різних видів таємної інформації. В основу класифікації таємної інформації має бути покладений суб'єкт, якому безпосередньо буде завдано шкоду внаслідок її несанкціонованого витоку (розголошення або втрати матеріальних носіїв такої інформації) [265]. Виходячи з цих критеріїв ми пропонуємо поділяти всю таємну інформацію на таємницю фізичної особи, комерційну та державну таємницю.

Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» відносить до конфіденційної інформацію передбачену Законами України «Про банки та банківську діяльність», «Про державну таємницю», «Про нотаріат», «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність», «Про страхування», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Податковим кодексом України, Цивільним кодексом України, персональні дані, професійну таємницю, таємницю слідства і судочинства, службову інформацію, комерційну таємницю [266-273].

На думку Д. Коца інформація з обмеженим доступом – відомості та/або дані, збережені на матеріальних носіях, відображені в електронному вигляді, які є в законному володінні фізичної особи, юридичної особи або держави та які в установленому законом порядку віднесено до таємної, службової або конфіденційної інформації. Питання вдосконалення правового регулювання суспільних правовідносин, що виникають з приводу обмеження доступу до інформації, є актуальними. Це пов'язано із конкретними прогалинами у нормах національного права. Для кожного виду інформації порядок віднесення та режим доступу має визначатися окремим спеціальним законом або розділом одного консолідованого законодавчого акту [274, с.111].

На підставі Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» неможливо сформувати закритий перелік видів конфіденційної інформації так, як Закон містить лише загальні формулювання з відкритим списком.

Державна таємниця це правовий режим інформації, яка включає захищені державою відомості в галузі військової, зовнішньополітичної, економічної, розвідувальної, контррозвідувальної, оперативно-розшукової діяльності, поширення яких може завдати шкоди безпеці України.

До принципів засекречування інформації відносяться наступні:

- законність (полягає в тому, що перелік відомостей, складових державної таємниці, встановлюється тільки Зводом відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ) і конкретна інформація повинна йому відповідати);

- обґрунтованість (забезпечується тим, що рішення про доцільність засекречування конкретної інформації приймається на основі оцінки ймовірного збитку інтересам країни в разі її розголошення, з урахуванням необхідності забезпечення балансу між життєво важливими інтересами особи, суспільства та держави в цілому);

- своєчасність (полягає в тому, що засекречування може відбуватися як з моменту отримання відомостей, так і завчасно);

- обов'язковий захист (реалізується в тому, що дані відомості обов'язково, на підставі законодавства, повинні захищатися уповноваженими на те органами (наказ Служби безпеки України від 26.09.2015 р. № 630 «Про затвердження форм звітів про стан забезпечення охорони державної таємниці та інструкцій щодо порядку їх оформлення і подання»)).

Режим державної таємниці включає встановлення переліку відомостей, що не підлягають засекречування (стаття 21 Закону України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію», стаття 8 Закону України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII «Про державну таємницю»).

Існує три грифа що засвідчує ступінь секретності даної інформації і встановлюють визначений законодавством порядок обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації:

- особливої важливості – щодо інформації, яка містить узагальнені відомості у межах держави за напрямом діяльності визначеному статтею 8 Закону України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII «Про державну таємницю»;

- цілком таємно – стосовно інформації, яка містить узагальнені відомості у межах міністерства, відомства, державної служби, або їх структурних підрозділів, відповідно повноважень визначених відомчими нормативно-правовим актами щодо компетенції, за напрямом діяльності визначеному статтею 8 Закону України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII «Про державну таємницю»;

- таємно – щодо інформації яка містить відомості, віднесені Зводом відомостей, що становлять державну таємницю до категорії «таємно».

Захист прав України на інформацію, що знаходиться у правовому режимі державної таємниці, забезпечується в дисциплінарному, адміністративному і у судовому порядку, в закритому судовому засіданні.

На нашу думку, всі відомості, які знаходяться у розпорядженні органів публічного управління та мають ознаки конфіденційної інформації, повинні регулюватися режимом службової таємниці.

Доцільно виділити дві категорії відомостей, що регулюються правовим режимом службової таємниці:

- інформація, створена органами публічного управління;

- конфіденційна інформація інших фізичних та юридичних осіб, одержана органами публічного управління в процесі реалізації своїх повноважень.

З погляду на дослідження С. Єсімова, М. Коваліва, Р. Скриньковського, правовий режим службової таємниці повинен поширюватися на інформацію, яка стала відома особі у процесі виконання службових (трудових) обов'язків [275].

У правових режимів комерційної та службової таємниці є різні підстави для збереження конфіденційності. Відомості, які складають комерційну таємницю, підпадають під захист у зв'язку з їх дійсною чи передбачуваною комерційною цінністю, а службова інформація, навпаки, не є об'єктом цивільного обороту. Заборона на розголошення службової інформації міститься в законодавстві, що регулює окремі види діяльності. Окрім того Кабінет Міністрів України у постанові від 9 серпня 1993 року № 611 визначив перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці [276].

Крім того, Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (в редакції 2024 року) дає можливість розглядати інсайдерську інформацію в режимі комерційної, службової, банківської таємниці.

На нашу думку, ознаками віднесення відомостей до службової таємниці можуть бути наступні:

- обмеження на поширення інформації про діяльність органу публічного управління або підвідомчих їм юридичних осіб обумовлено законом або службовою необхідністю;

- інформація є конфіденційною для інших осіб, але стала відомою державним службовцям або службовцям органів місцевого самоврядування, посадовим особам інститутів громадянського суспільства в силу виконання ними своїх посадових обов'язків.

На підставі вище сказаного можна зробити висновок, що службова таємниця – це правовий режим захисту конфіденційної інформації, що стала відомою посадовим особам органів публічного управління у силу виконання ними своїх обов'язків та службова інформація про діяльність органу публічного управління, за винятком тієї інформації про діяльність публічного органу, доступ до якої не може бути обмежено на підставі закону.

Доцільно виділити наступні критерії правового режиму службової інформації – інформація становить власну службову інформацію про діяльність органу публічного управління, яка водночас може перебувати в режимі комерційної, банківської, професійної таємниць, таємниці приватного життя, не охороняються в режимі державної таємниці та не належать до переліку відомостей, які повинні бути доступні на підставі чинного законодавства.

Автори Рекомендацій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації Т. Олексіюк, Л. Опришко, Х. Буртник, В. Барвіцький, О. Кабанов пропонують, що у кожному конкретному випадку при вирішенні питання щодо віднесення публічної інформації до службової, має бути обґрунтовано:

- якому саме з інтересів загрожує надання розголошення інформації (наприклад, інтересам національної безпеки, територіальної цілісності);

- в чому саме буде полягати шкода в разі розголошення цієї інформації;

- чому шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [278].

Об'єктами режиму службової таємниці є: відомості, що охороняються в режимі військової таємниці, але не охороняються в ре-

жимі державної таємниці; інформація, що охороняється в режимі таємниці слідства; інформація, що охороняється в режимі судової таємниці; інформація, що охороняється в режимі податкової таємниці; конфіденційна інформація, що охороняється в режимах комерційної, банківської, професійної таємниць, таємниці приватного життя [279-283].

Доцільно поділ між професійною та службовою таємницею проводити в залежності від суб'єкта, що забезпечує збереження даного виду конфіденційної інформації. Такий критерій розподілу підтримують В. Ліпкан та В. Баскаков, але, вказують на дискусійність питання.

Професійна таємниця – це інформація, за допомогою якої представник тієї чи іншої професії досягає більш швидкого або кращого результату своєї діяльності, що надає йому перевагу перед своїми колегами.

Якщо суб'єкт, що забезпечує збереження даного виду конфіденційної інформації є представником органу публічного управління, то такий режим конфіденційної інформації буде службовою таємницею.

Якщо суб'єкт, що забезпечує збереження даного виду конфіденційної інформації не є службовцем публічного управління, то такий правовий режим конфіденційної інформації буде відповідати професійній таємниці.

Слід підкреслити, що, незважаючи на відсутність окремого законодавчого закріплення правового режиму службової таємниці, окремі об'єкти цього режиму регулюються відповідним законодавством.

Наприклад, правовий режим таємниці досудового розслідування встановлюється статтею 222 Кримінального процесуального кодексу України. Режим таємниці наради суддів передбачено в ст. 367 Кримінального процесуального кодексу України де вказано, що постановлення ухвали здійснюється у нарадчій кімнаті.

Під час постановлення вироку у нарадчій кімнаті можуть перебувати лише судді, що здійснюють судовий розгляд. Судді не вправі розголошувати судження, що мали місце при обговоренні та постанові вироку.

Чинний Податковий кодекс України не визначає обсяг інформації, яка може охоронятися в режимі податкової таємниці. Водночас у листі Державної фіскальної служби України від 22 грудня 2015

року визначається, що це інформація, яка віднесена до конференційної, банківської та іншої таємниці відповідно до чинного законодавства [284].

Є. Збінський, досліджуючи «Правовий режим податкової таємниці в Україні» визначаючи поняття податкова таємниця, вказує на одинадцять ознак, що відносять відомості до податкової таємниці, які підлягають охороні в межах режиму податкової таємниці, підкреслюючи суб'єктну приналежність інформації [285].

Що стосується правового режиму професійної таємниці, то для нього характерні ознаки: професійна приналежність довіреної особи; інформація носить конфіденційний характер; утримувач інформації передає її добровільно і самостійно вибирає довірену особа, яка виконує відповідні професійні обов'язки; особа, яка отримує інформацію, зобов'язана охороняти її від розголошення.

Професійна таємниця – це правовий режим захисту конфіденційної інформації, яка не охороняється режимом державної або службової таємниці, була довірена або стала відома особі (власникові інформації) у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Об'єктом правового режиму професійної таємниці, на нашу думку, є інформація, що охороняється в режимі: лікарської (медичної) таємниці; таємниці зв'язку; нотаріальної таємниці; адвокатської таємниці, таємниці усиновлення; таємниці страхування; таємниці сповіді; журналістської таємниці, банківської таємниці.

Адміністративно-правовий режим адвокатської таємниці встановлено в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який відносить до інформації, що охороняється в режимі адвокатської таємниці, будь-які відомості, пов'язані з наданням адвокатом юридичної допомоги своєму довірителю. Заборона допиту адвоката як свідка про обставини, які стали йому відомими у зв'язку зі зверненням до нього за юридичною допомогою або в зв'язку з її наданням, служить гарантією прав адвоката.

Правовий режим нотаріальної таємниці встановлюється Законом України «Про нотаріат», згідно з яким нотаріус зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, які стали йому відомі у зв'язку із здійсненням професійної діяльності.

У відповідності до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» до відомостей, що охороняються у правовому режимі лікарської (медичної) таємниці, відносять інформацію, що стосується стану здоров'я, діагнозу, інших відомостей,

отриманих при обстеженні та лікуванні, в тому числі і інформацію про сам факт звернення громадянина в медичний заклад.

Правовий режим журналістської таємниці встановлюється Законом України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Закон гарантує журналісту збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду [286].

Редакція засобу масової інформації та журналісти зобов'язані задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства.

Правовий режим таємниці усиновлення визначено статтею 226 Сімейного кодексу України [287].

Банківська таємниця як правовий режим закріплюється главою 10 «Банківська таємниця та конфіденційність інформації» Закону України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки та банківську діяльність».

Стаття 60 «Банківська таємниця» вказаного Закону визначає, що інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею.

Під банківською таємницею розуміється правовий режим конфіденційної інформації, при якому банки або парабанківська установа зобов'язані забезпечувати захист відомостей, що стосуються вкладів, рахунків, банківських операцій, операцій в інтересах клієнта або кореспондента, відомостей про клієнта, які є персональними даними.

Правовий режим банківської таємниці є різновидом правового режиму професійної таємниці так, як поряд з іншими видами режимів професійної таємниці, суб'єкт (клієнт) самостійно вибирає банк або парабанківську установу, якій довіряє інформацію. У цьому випадку інформація, що охороняється в режимі банківської таємниці стосується даного суб'єкта.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює функції з обов'язкового страхування вкладів, гарантує таємницю про операції, рахунки та вклади своїх клієнтів і кореспондентів відповідно до статті 62 Закону України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки та банківську діяльність».

Усі службовці кредитної організації зобов'язані зберігати таємницю про операції, рахунки і вклади її клієнтів і кореспондентів, про інші відомості, що встановлюються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [288].

Аудиторські організації не мають права розкривати третім особам інформацію про операції, рахунки та вклади кредитних організацій, їх клієнтів і кореспондентів, отримані в ході проведених перевірок, за винятком випадків, передбачених законами.

За розголошення банківської таємниці банківські, кредитні, аудиторські і інші організації, їх посадові особи та працівники несуть відповідальність, включаючи відшкодування заподіяної шкоди, в порядку, встановленому законом.

Закон України від 23 червня 2005 р. № 2704-IV «Про організацію формування та обігу кредитних історій» надає можливість формування кредитних історій спеціальними організаціями – бюро кредитних історій. Зазначені організації укладають договори з кредитними організаціями, які, в свою чергу, з відома юридичних і фізичних осіб, надають інформацію про операції фізичних і юридичних осіб. Бюро кредитних історій здійснюють захист конфіденційної інформації [289].

Правовий режим таємниці приватного життя є складовим елементом права на недоторканність приватного життя і включає в себе режими особистої, сімейної таємниці та персональних даних.

Недоторканність приватного життя гарантується Конституцією України. Стаття 29 Конституції гаранту особисту недоторканність; стаття 30 гарантується недоторканність житла; стаття 31 гарантує таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; стаття 32 захищає від втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Частина 2 статті 32 Конституції України забороняє збирання, зберігання, використання і поширення відомостей про приватне життя особи без згоди.

Положення Конституції України доповнюються главою 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» Цивільного кодексу України (статті 391 – 311).

Відомості, що зачіпають недоторканність приватного життя, на законній підставі можуть стати відомими лише особам певних професій або посадовим особам органів публічного управління.

Охорона зазначеної інформації здійснюється правовими режимами професійної чи службової таємниць.

М. Ковалів, В. Яремко, Т. Головач розглядаючи інформаційну безпеку та приватність у сфері захисту персональних даних, вказують, що право людини на недоторканність особистого (у європейському розумінні – «приватного») життя відповідно до законодавства України передбачає правовий захист відомостей про неї, за якого основним об'єктом правовідносин є персональні дані[290, с. 50].

Персональні дані це будь-яка інформація, що відноситься до певної особи або визначає фізичну особу – суб'єкта персональних даних на підставі такої інформації. До даної інформації відноситься: прізвище, ім'я, по батькові, рік, місяць, дата та місце народження, адреса, сімейний стан, соціальне, майнове становище, освіта, професія, доходи, інша інформація. Персональні дані – відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яку ідентифіковано або може бути конкретно ідентифіковано.

Ці відомості не можуть бути використані без письмової згоди суб'єкта персональних даних. Конфіденційність такої інформації встановлюється, зокрема, ст.11 «Інформація про фізичну особу» Закону України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію».

Стаття 8 Європейської Конвенції з прав людини передбачає:

- кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя, житла і таємниці листування;

- держава не може втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням та злочинам, для захисту здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших людей [291].

Об'єктами правового режиму персональних даних є:

- відомості біографічного та розпізнавального характеру;
- особиста інформація;
- відомості про сімейний стан;
- інформація про майновий, фінансовий, матеріальний стан;
- відомості про стан здоров'я.

Персональні дані стають об'єктом правовідносин між суб'єктом персональних даних (особа, до якої відносяться ці відомості) і оператором персональних даних (орган публічного управління,

юридична чи фізична особа, що організують або здійснюють обробку персональних даних і визначають цілі та зміст обробки персональних даних).

Права та обов'язки суб'єктів персональних даних і операторів персональних даних встановлено в Законі України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» з урахуванням Закону України від 29 липня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» [292].

Персональні дані надаються суб'єктами персональних даних самостійно, а обробляються такі відомості тільки з згоди суб'єктів персональних даних.

Відносно подібної інформації дотримується режим конфіденційності, тобто якщо оператор персональних даних отримав такі відомості він повинен забезпечувати їх збереження, за винятком деяких випадків, встановлених законодавством.

До них відносяться:

- знеособлення персональних даних;

- суб'єкт персональних даних виявив бажання на зняття режиму захисту;

- якщо персональні дані є загальнодоступними.

До загальнодоступних персональних даних відноситься інформація, яка розміщена в загальному доступі з письмової згоди суб'єктів персональних даних або законодавством встановлений вільний доступ.

Проте якщо суд, уповноважений державний орган або сам суб'єкт персональних даних прийме рішення про виключення персональних даних із загальнодоступних джерел, таке рішення повинне бути негайно виконано.

Уповноваженим органом із захисту прав суб'єктів персональних даних в України є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини на якого покладається забезпечення контролю та нагляду за відповідністю обробки персональних даних вимогам Закону України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних».

У аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України «Особливості захисту персона-

льних даних у сучасному кібер-просторі: правові та техніко-технологічні аспекти», вказується, що визнання права людини на анонімність в он-лайн (англ. online) завжди було одним із стовпів архітектури та філософії Інтернету. Водночас за логікою цієї ж архітектури без розміщення особою персональних даних на віддалених серверах (у мережі) повноцінне послуговування всіма її вигодами є неможливим.

У більшості випадків користувач не може здійснити найпростіших речей (встановити програмне забезпечення, завантажити контент, здійснити покупку), не залишивши натомість хоча б мінімальних відомостей про себе. Зрештою навіть ті дані (технічні і необхідні системі для нормальної роботи он-лайн), що ними пристрій користувача в автоматичному режимі обмінюється з віддаленими серверами, є такими, за якими «особа може бути конкретно ідентифікованою», тобто з нормативно-правового погляду – персональними.

Кожного разу, підключаючись до мережі, пристрій користувача автоматично реєструється в ній, вказуючи унікальний ідентифікатор – IP-адресу, телефонний номер комутованого з'єднання, абонентський номер договору з оператором доступу та інші, необхідні для реєстрації в мережі, дані.

Особа залишає за собою інформаційний шлейф, що складається з іще більшої кількості відомостей. Нижче наведено мінімальний перелік даних, які автоматично передаються і залишаються в мережі при кожному відвіданні будь-якого веб-ресурсу:

- веб-адреса сторінки, що переглядається (URL);
- веб-адреса сторінки, що посилається на першу;
- унікальна IP-адреса, найменування провайдера, країна реєстрації, місцезнаходження пристрою;
- параметри браузера (тип, версія, мова, налаштування, підтримка додатків) та комп'ютера (основні апаратні можливості, операційна система, роздільна здатність екрану тощо);
- дані проксі-сервера;
- дані про підтримку cookies і Java;
- часовий пояс.

Апаратні можливості обладнання інформаційних технологій дозволяють не видаляти дані, що обертаються у Web, і автоматично зберігати їх. Тому незалежно від обраного особою режиму доступу до персональних даних всі приватні відомості, що розміщуються

нею в он-лайні, або з певних причин потрапляють до мережі з її локальних сховищ, зберігаються у віддалених сховищах і базах даних Інтернету. Таким чином, вони залишаються відкритими для несанкціонованого доступу, причому пересічний користувач-суб'єкт цих персональних даних зазвичай не має технологічної можливості проконтролювати їх подальшу міграцію та оброблення. Тому з технічного погляду не є особливою проблемою створення детального досьє на будь-яку особу або систематичний збір інформації про неї.

Рішенням даного правового казусу може бути розробка внутрішніх правил користування електронною поштою, Інтернетом і іншими інформаційними технологіями у відповідній юридичній особі.

У Великій Британії аналогічна проблема виникла після розгляду і прийняття Закону про регулювання слідчих дій (The Regulation of Investigatory Powers Act), в якому передбачається можливість контролю та блокування електронних повідомлень, телефонних переговорів і навіть ключів шифрування [293].

Стаття 505 Цивільного кодексу України встановлює, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Інформація, що становить комерційну таємницю це відомості виробничого, технічного, економічного, організаційного і іншого характеру, результати інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері, що відноситься до науково-технічної інформації визначеної Законом України від 25 червня 1993 р. № 3322-XII «Про науково-технічну інформацію», відомості про способи здійснення професійної діяльності, які мають дійсну або потенційну комерційну цінність в силу невідомості третім особам [294].

К. Редько, З. Куніцька розглядаючи комерційну таємницю та питання захисту комерційної таємниці виділяють ознаки, на підставі яких можна захищати відомості в режимі комерційної таємниці: інформація повинна мати комерційну цінність в результаті того, що

вона невідома третім особам, знаходитися в обмеженому доступі та захищена. До основних проблем нормативного регулювання відноситься: колізія у трактуванні поняття комерційної таємниці, спричинена 1 статтею Закону України «Про державну таємницю» та 505 статтею Цивільного кодексу України; відсутність в Законі України «Про інформацію» чіткої фіксації дій, які призводять до порушення правового режиму комерційної таємниці, та інформації, що може становити комерційну таємницю; відсутність в Законі України «Про Службу безпеки України» чіткого переліку «відомостей, необхідних для гарантування державної безпеки України», які мають право отримати керівники відповідних органів; недосконаліть механізмів, які б перешкоджали розголошенню конфіденційної інформації після надання до неї доступу та які б встановлювали відповідальність за це; наявність труднощів при трактуванні окремих понять у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», а також наявність неохоплених даним законом окремих випадків щодо розголошення та використання комерційної таємниці правопорушниками. [295].

Доцільно перерахувати заходи, прийняття яких свідчить про встановлення адміністративно-правового режиму комерційної таємниці, до яких відносяться:

- встановлення переліку відомостей, що підлягають охороні;
- виключення вільного доступу шляхом визначення процедури поводження з цією інформацією;
- встановлення контролю процедур поводження;
- облік осіб, які мають доступ до відомостей;
- визначення порядку регулювання відносин щодо використання інформації.

У постанові Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 встановлено перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці.

Після прийняття Закону України від 22 квітня 2011 р. № 3306-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації» можна говорити про запровадження нового правового режиму – режиму інсайдерської інформації.

У названому Законі вводиться адміністративна та кримінальна відповідальність за його порушення.

Закон України від 22 квітня 2011 р. № 3306-VI націлено на те, щоб забезпечити ринковий механізм ціноутворення; зміцнити довіру інвесторів; забезпечити ефективний розвиток ринків фінансових інструментів і товарів; підвищити конкурентоспроможність національних товарів на зовнішніх ринках, за рахунок правових методів, що запобігають, виявляють зловживання на фінансових ринках при неправомірному використанні інсайдерської інформації.

Стаття 44 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» дає легальне визначення інсайдерської інформації. Інсайдерська інформація – не оприлюднена інформація про емітента, його цінні папери та похідні (деривативи), що перебувають в обігу на фондовій біржі, або правочини щодо них, у разі якщо оприлюднення такої інформації може істотно вплинути на вартість цінних паперів та похідних (деривативів), та яка підлягає оприлюдненню відповідно до вимог, встановлених Законом [296].

Інсайдерська інформація володіє ознаками: точністю, конкретністю, не оприлюднена; здатна істотно впливати на ціноутворення фінансових та товарних ринків.

Інсайдерська інформація може володіти факультативною ознакою, як необхідність захисту подібної інформації в режимі комерційної, службової, банківської таємниць, таємниці зв'язку, іншої охоронюваної законом таємниці.

Пункт 2 статті 44 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначає відомості, які до інсайдерської інформації не відносяться. Це інформація щодо оцінки вартості цінних паперів та/або фінансово-господарського стану емітента, якщо вона отримана виключно на основі оприлюдненої інформації або інформації з інших публічних джерел, не заборонених законодавством.

Розглядаючи правовий режим інформації та правовий режим інформаційних ресурсів, зазначимо що вказані категорії перебувають у логіко-філософському ланцюжку «одиничне – особливе – загальне». Водночас, з погляду на викладене раніше більш загальним правовим поняттям правового режиму є система правових засобів, яка поглинає поняття порядок правового регулювання. Це дає можливість визначити правовий режим як систему правових засобів чи єдиного комплексного правового засобу, як системи, де конкретний

порядок правового регулювання встановлює правові можливості невизначеного кола суб'єктів по відношенню до конкретно певного об'єкту, з приводу якого складаються правовідносини.

Зазначене уточнення загальнотеоретичного розуміння правового режиму дозволить виявити специфічні особливості правового режиму інформаційних ресурсів у публічному управлінні.

Поняття правовий режим інформаційних ресурсів у публічному управлінні доцільно розглядати з позиції соціального ефекту у його позитивному розумінні, що визначає напрям правового регулювання у контексті підвищення ефективності відповідно до принципу єдності правового простору, що передбачає поєднання вимог стабільності та системності правового регулювання з його гнучкістю і адекватністю умовам життєдіяльності суспільства в умовах адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Інтереси особи, суспільства та держави, воля законодавця, специфіка та характер суспільних відносин у сфері публічного управління обумовлюють склад і конструкцію правового режиму. Інформаційно-правові відносини потребують особливих підходів, спеціальних форм і методів правового опосередкування, специфічного юридичного інструментарію для організації й впорядкування.

Ефективне використання правових засобів при вирішенні спеціальних завдань публічного управління щодо використання інформаційних ресурсів в значній мірі полягає в тому, щоб сформувати та встановити оптимальний для вирішення відповідного завдання (забезпечення конфіденційності, захист таємниці, охорона персональних даних тощо) правовий режим інформаційних ресурсів.

О. Кузьмінова та Д. Ільїн зазначають, що інформаційні ресурси як об'єкти управління представляють сукупність даних, які відповідальні особи застосовують для прийняття раціональних управлінських рішень. До таких даних сучасність висуває нові вимоги, що дозволяє наприкінці отримувати якісний інформаційний продукт [297, с. 61].

До основних елементів правового режиму інформаційних ресурсів відносимо:

- вид і категорію інформації, які впливають на статус суб'єктів;
- юридичне становище;
- характер правовідносин: публічно-правові, цивільно-правові або їх комплекс.

В. Бєлєвцева до основних елементів правового режиму інформаційних ресурсів відносить:

- порядок документування інформації;
- право власності на окремі документи і окремі масиви документів в інформаційних системах;
- категорії інформації за рівнем доступу до неї;
- порядок правового захисту інформації [298, с. 43].

Деякі автори у контексті правового режиму інформаційних ресурсів розглядають конкретні правові режими окремих видів інформації, наприклад, правовий режим комерційної таємниці, правовий режим службової і іншої охоронюваної законом таємниці.

Правовий режим державної таємниці представляється як певний визначений правовими нормами порядок віднесення відомостей до державної таємниці, їх засекречування або розсекречення і захисту. Важливим є те, що в змісті правового режиму інформації автори монографії пропонують виділяти такі складові:

- цільове призначення;
- об'єкт правового регулювання;
- правове становище суб'єктів правового режиму;
- комплекс способів правового регулювання і засобів юридичного впливу.

Відповідно до Закону України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації» (не чинний) інформаційний ресурс – розглядався як сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

З погляду на дослідження В. Бєлєвцевої (2011 рік) та сучасні наукові розвитки, (наприклад, Енциклопедія соціогуманітарної інформології) доцільно зауважити, що поняття правовий режим інформаційних ресурсів має тенденцію до еволюції поняття, хоча в національному і європейському законодавстві правові режими відрізняються стабільністю, що гарантує високий рівень їх нормативності [299].

Незважаючи на те, що сучасна концепція правового регулювання формується в контексті інтегративної юриспруденції, у межах якої право розглядається як складне соціально-гуманітарний явище, а правове регулювання вважається необхідним насамперед для об'єднання людей, примирення конфліктів і протиріч.

Очевидно, що правовий режим інформаційних ресурсів, вперше легалізований два десятиліття тому Законом України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації» (не чинний), знаходиться в безперервному розвитку, що вимагає відповідної юридичної адаптації до вимог Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Як вказує Е. Шмідт-Ассманн, там є вимоги придатності, обов'язковості та пропорційності, які, в силу специфіки відповідної галузі, піддаються подальшій класифікації. Їхню основу утворюють принцип правової держави, зокрема основоположні права і свободи. Полем їхнього застосування є передусім заходи втручання, але також під них підпадають і завдання планувального характеру й оцінка ризиків – щоправда, з регулюванням менш жорсткого контрольного механізму, який особливо наголошує на ідеї врівноваження. Звідси існують переходи до ощадливого використання ресурсів [50, с. 360].

Правовий режим інформаційних ресурсів публічного управління в Україні володіє всіма перерахованими вище загальними властивостями водночас характеризується специфікою, яка визначає характер інформаційно-правових відносин, об'єктом яких, є інформаційний ресурс публічного управління.

Характер інформаційних відносин в якості критерію правового режиму інформаційних ресурсів дозволяє класифікувати комплекс однорідних інформаційних відносин на такі особливого роду групи відносин, в яких найбільш яскраво та рельєфно проявляються ті чи інші правові характеристики інформаційних ресурсів, що зумовлює спеціальні склади правового режиму інформаційних ресурсів.

По-перше, це суспільні відносини, що складаються в процесі реалізації основних інформаційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів суспільства та держави в інформаційній сфері. У даній групі виділяються такі правові властивості і ознаки інформаційних ресурсів, які впливають на свободу пошуку, збирання, використання інформації, реалізацію гарантій та захисту прав і свобод суб'єктів цього права, забезпечених силою держави. Суспільні потреби і інтереси громадянських інституцій, інтереси держави по збереженню балансу соціальної справедливості в оптимальному співвідношенні індивідуальних і суспільних інтересів, прав і

обов'язків; демократичні права і свободи особи стосовно інформаційних ресурсів вимагають адекватного комплексного регулювання, заснованого на оптимальній комбінації дозволів, заборон, зобов'язань, преференцій.

По-друге, це суспільні відносини, тісно пов'язані з договірною діяльністю відносно безпосередньо інформаційних ресурсів, що мають комерційну цінність або корисність і інших похідних від інформації (інформаційних продуктів, інформаційних послуг тощо) об'єктів майнових відносин. Насамперед, дані правовідносини потребують регулювання з позиції таких властивостей інформаційних ресурсів, як право власності, виключні права та інші законні права на інформаційні ресурси, де превалюють юридичні засоби цивільно-правового характеру. Вплив таких ознак інформаційних ресурсів, як категорія вхідних інформаційних одиниць (документів) обмеженого доступу за зв'язком доступу до них, висуває на передній план вимоги режиму комерційної таємниці, ноу-хау тощо.

По-третє, це забезпечувальні суспільні відносини, що складаються у внутрішньому колі звернення інформаційних ресурсів через:

- системи виробництва, обробки, архівування, зберігання, різних форм надання і поширення інформаційних ресурсів;
- системи внутрішнього управління; захисту і охорони;
- інформаційно-комунікаційних технологій та телекомунікаційних систем, що забезпечують життєвий цикл інформаційних ресурсів.

У даній групі відносин необхідно приділити особливу увагу правовим засобам, за допомогою яких необхідно забезпечити такі властивості інформаційних ресурсів, як сформованість, композиційність, комбінаторність, документованість, цілісність, фіксованість на матеріальному носії, конвертованість, внутрішня керованість, ідентифікованість, захищеність системи техніко-юридичними засобами, захист і охорона правовими способами тощо.

По-четверте, це суспільні відносини, пов'язані з державно-управлінською діяльністю у сфері обігу інформаційних ресурсів. Формування даного правового режиму засноване на публічно-правовій системі юридичних засобів, імперативність яких здатна забезпечити обов'язковість виконання державних завдань в інформаційній сфері. Особливого значення набувають вимоги щодо дебюрократизації адміністративних процедур, якнайшвидшого впрова-

дження електронних послуг, спрощення доступу населення до управління державними справами за допомогою електронних інформаційних ресурсів.

Формування спеціального правового режиму інформаційних ресурсів у публічному управлінні, пов'язаних з діяльністю органів публічного управління, дозволить створити ієрархічну модель управління інформаційних ресурсів публічного призначення і інтегровану систему управління ним.

Доцільно зауважити, що Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII «Про науково-технічну інформацію» даючи визначення поняття інформаційних ресурсів звертає увагу на інформаційні ресурси спільного користування – це сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації, наукових, науково-технічних бібліотек, а також комерційних центрів, фірм, організацій, які займаються науково-технічною діяльністю і з власниками яких укладено договори про їх спільне використання.

По-п'яте, це суспільні відносини з приводу забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету України, включаючи міжнародне співробітництво.

У контексті визначення складу правового режиму інформаційних ресурсів у публічному управлінні, характер суспільних відносин вимагає використання публічно-правових засобів регламентації діяльності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері, що сьогодні передбачено в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки.

Слід вести мову про таку інформаційну політики, яка забезпечує єдину систему правового регулювання, узгодженість законодавства та практики його застосування тобто уніфіковану практику застосування правового режиму інформаційних ресурсів у публічному управлінні. Для України це досить складне питання, тому що політика забезпечення єдиного правового простору, єдиної правозастосовної практики повинна враховувати культурну та соціально-економічну специфіку інформаційного ресурсу.

Безумовним пріоритетом повинні стати норми правового режиму інформаційних ресурсів, які спрямовані на підвищення ефективності електронної взаємодії органів публічного управління, європейського та транскордонного співробітництва відповідно до Закону

України 22 квітня 2024 р. № 3668-IX «Про міжнародне територіальне співробітництво України» [300].

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки передбачає створення умов для обміну інформаційних ресурсів у публічному управлінні [301].

У зв'язку з цим у правовому режимі інформаційних ресурсів у публічному управлінні слід передбачати правові заходи та гарантії зміцнення положення органів публічного управління у інформаційному просторі, використовуючи інформаційні ресурси, які є загальнодоступними та відносяться до національного надбання або надбання європейської спільноти, здійснюючи постійний моніторинг інформаційної політики та законодавства країн-членів Європейського Союзу, системне дослідження.

Повний цикл формування та використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні немислимий без системи зв'язків і передачі інформації між різними суб'єктами інформаційно-виробничого процесу, власниками інформаційного і технологічного ресурсу, без контактів з провайдерами та користувачами. Використання інформації передбачає застосування інформаційних технологій і телекомунікаційних систем.

Фактично правові норми об'єднують режим інформаційних ресурсів у сфері забезпечення інформаційної безпеки з інститутом інформаційного суверенітету. На нашу думку, правові механізми управління в умовах інформаційної війни, є тим необхідним критерієм, який визначає ефективність використання інформаційних ресурсів з метою забезпечення територіальної цілісності та суверенітету України.

Водночас забезпечення інформаційної безпеки має базуватись на таких правових засобах, які повинні бути адекватними в підтримці балансу інтересів особи, суспільства, держави. Дія норм комплексної галузі інформаційного права не обмежується тільки зазначеними сферами. Межі їх поширення значно ширші в мережі Інтернет, де превалює система саморегулювання і частково присутнє корпоративне регулювання.

Успішною стратегією для України є збереження незалежного та вільного інформаційного простору, де громадяни мають доступ до різноманітної та правдивої інформації, здійснення ретельного контролю над поширенням дезінформації та пропаганди. Для цього не-

обхідно удосконалювати інформаційне законодавство, яке б забезпечило появу інноваційних технологій боротьби з інформаційною війною, створило б необхідне правове підґрунтя для підвищення медіа грамотності серед населення та активного залучення міжнародної спільноти до протидії інформаційній війні [301, с. 30].

Сучасне визначення поняття правовий режим інформаційних ресурсів носить системно-комплексний характер, що знайшло відображення у поданому концептуальному підході через виявлення системи найбільш значущих груп однорідних інформаційних відносин, в структурі яких головним об'єктом є інформаційні ресурси у певній стадії свого життєвого циклу і потребують комплексного правового регулювання, як публічними, так і приватноправовими засобами або їх поєднанням.

Розробка правового режиму інформаційних ресурсів повинна відбуватись за допомогою формування комплексних правових засобів, які поєднують дозволи, заборони, зобов'язання, преференції в тому специфічному складі та конструкції, що дозволить найбільш ефективно і економічно розв'язати відповідне завдання у сфері обігу інформаційних ресурсів з оптимальним досягненням соціального ефекту.

Фактично алгоритм формування правового режиму інформаційних ресурсів можна представити у вигляді композиційної послідовності юридичних засобів:

цільова установка формування інформаційних ресурсів;

порядок створення і формування певного складу;

- документування інформаційних одиниць інформаційних ресурсів за встановленими правилами та стандартами;

- встановлення категорії інформаційних ресурсів щодо доступу, правила і умови обліку, реєстрації та управління інформаційними ресурсами;

- визначення права власності або виняткових прав на інформаційні ресурси;

- умови фінансування та комерціалізації інформаційних ресурсів;

- вимоги до інформаційної безпеки інформаційних ресурсів;

- порядок і умови реалізації (надання, поширення, використання) інформаційних ресурсів;

- правовий захист та охорона інформаційних ресурсів [296].

Зазначене Т. Шалаєвою у повній мірі відповідає сутності інформаційних ресурсів у публічному управлінні.

Проведений аналіз правового режиму інформаційних ресурсів у публічному управлінні в Україні дозволяє в комплексному вигляді конкретизувати пропозиції щодо вдосконалення інформаційного законодавства. У правовому інституті інформаційних ресурсів у публічному управлінні є необхідним виділення загального правового режиму інформаційних ресурсів і спеціальних правових режимів з більш точним встановленням специфічного комплексу правових засобів, що регламентують особливий порядок правового регулювання по відношенню до конкретного інформаційного режиму, як засобами публічного, так і приватного права або їх спільним застосуванням.

Як зазначає Ю. Ніколаєць, негативний вплив на державну інформаційну політику чинить непрозорий розподіл коштів між виробниками контенту. І це стосується не лише підтримки великих фінансово-промислових груп, які є власниками телеканалів, що беруть участь у формуванні програм для загальнонаціонального телемарафону, а й окремих цільових проєктів. Державна інформаційна політика має бути орієнтована на формування економічного підґрунтя для розвитку якісних медіа. Медіа-ресурси України мають відмовитися від вузькоплатформних проєктів [302]. Проєкти повинні бути відображені візуально, у аудіоформаті та мають бути поширені у цифровому вигляді із врахуванням можливостей штучного інтелекту, мають бути замінені більш практичними, актуальними пріоритетами та цілями довгострокового характеру, досягнення яких дійсно спричинить якісні зміни в інформаційному просторі держави. Умовно ми можемо говорити про:

- адаптацію законодавства, що регулює інформаційну сферу та інформаційні відносини до реалій гібридного протистояння;

- вироблення нової моделі функціонування медіа-середовища, яке б відповідало чинному етапу розвитку українського суспільства;

- створення дієвої спеціальної державної інформаційної політики щодо окупованих територій та лінії розмежування;

- розвиток медіа та цифрової освіти на всіх рівнях;

- реформування системи інформаційного позиціонування України на міжнародній арені в напрямі її більшої гнучкості та ефективності;

- проведення реформи внутрішньої комунікативної діяльності держави та реформи урядових комунікацій;

- розвиток потенціалу стратегічних комунікацій як механізму протидії деструктивній інформаційній діяльності щодо України [303, с. 92].

## 2.4. Інформаційна безпека інформаційних ресурсів у публічному управлінні

Одним із головних стратегічних пріоритетів України є розвиток інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя та в діяльність органів публічного управління. Як зазначено в Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року метою реформування суспільства в України є підвищення якості життя громадян, забезпечення конкурентоспроможності України, розвиток економічної, соціально-політичної, культурної та духовної сфер життя суспільства, вдосконалення системи державного управління на основі використання інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Поряд з потребою в принципових змінах політичного курсу практика публічного управління виявила нагальну потребу в розширенні нормативних і процедурних підстав нормативно-правого регулювання, чіткому цільовому плануванні, підвищенні ролі пошуково-прогнозних інформаційних технологій, розсудливому розумінню ресурсних можливостей держави.

У процесі досягнення мети на перший план виходять питання, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки у зв'язку з загрозами кібербезпеці та безпеці інформаційних ресурсів що, як визначає Стратегія національної безпеки України, є одним з пріоритетних напрямів забезпечення національних інтересів.

Надійна робота інформаційних ресурсів, систем управління та зв'язку має виключне значення для публічного управління, що забезпечить сталий розвиток економіки та соціальної сфери, захист територіальної цілісності, суверенітету і європейську інтеграцію України.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, центральний орган виконавчої влади у галузі технічних аспектів інформаційної безпеки, фіксує зростання комп'ютерних атак на національні інформаційні ресурси [304].

Забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні є досить масштабною проблемою, як практичного, так і теоретичного характеру. У цьому дослідженні не ставилося завдання досліджувати повно та всебічно дану проблему в силу неможливості зробити це у межах одного підрозділу. Метою є, з одного боку, довести значущість поставленої проблеми – забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні, тим самим підтвердивши обґрунтованість запропонованого суб'єктивного (суб'єктного) підходу до проблем інформаційної безпеки, а з іншого – окреслити загальні методичні підходи до вивчення заданої широкої теми та вирішення завдань в галузі інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні.

Вивчення вказаних обставин дає змогу стверджувати, що в основі формування структурного утворення в системі права, спрямованого на забезпечення правового захисту інтересів суб'єктів інформаційної сфери, є об'єктивні чинники: – тенденції розвитку інформаційного суспільства, заснованого на масовому застосуванні інформаційних технологій, зростанні економічної та соціальної значущості інформації.

Однак поряд із появою інформаційних благ формується тенденція до збільшення конфліктів інтересів із приводу інформаційних ресурсів, загострюються суперечності між учасниками інформаційних процесів, виникають загрози життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. Відповідно, з'являється потреба в захисті від загроз життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, забезпеченні їхньої безпеки; – відокремлення предмета правового регулювання – відносин, пов'язаних із забезпеченням захищеності інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Ці відносини є різновидом інформаційних правовідносин, що виникають у процесі діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки; – чинники теоретико-методологічного характеру, що визначають тенденцію потреби з боку суспільства розвитку правової науки в галузі правового забезпечення інформаційної безпеки, що

відображено в роботах українських учених, які обґрунтовують наявність галузі інформаційного права та його елементів, зокрема правове забезпечення інформаційної безпеки.

Указані чинники взаємопов'язані та розглядаються як стійкі тенденції інституційного типу, а формування підгалузі правового забезпечення інформаційної безпеки має закономірний характер. Законодавство про інформаційну безпеку входить у систему інформаційного законодавства та регулює відносини у вказаній сфері. Розвиток національного законодавства у зазначеній сфері розпочався після прийняття 1994 року Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», хоча термін «інформаційна безпека» введено Указом Президента України від 23.04.2008 року № 377/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»» [305].

Необхідність адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу зумовлює інтенсивний розвиток інформаційного законодавства, зокрема про інформаційну безпеку [306, с. 247].

Водночас доцільно зауважити на неврегульованість відносин щодо забезпечення інформаційної безпеки в різних сферах життя суспільства. Відсутність нормативного визначення низки термінів («інформаційний екстремізм», «інформаційний тероризм» і ін.) призводять до дефектів законодавства про інформаційну безпеку, що, на нашу думку, спричинено недостатньою структурною сформованістю правового забезпечення інформаційної безпеки [306, с. 247].

Це повинно охоплювати систематизацію чинних законів, законодавче закріплення визначень низки термінів, принципів, засад державної політики в сфері забезпечення інформаційної безпеки, врегулювання проблем, пов'язаних із охороною службової таємниці, протидією інформаційному екстремізму, тощо. Деякі зазначені аспекти відображено у Стратегії національної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України. Водночас реформування можливе на теоретичній основі, що вимагає обґрунтування природи, структури та місця інституту правового забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів в системі права [306, с. 247].

Правове забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні є самостійним правовим утворенням, яке є підгалуззю інформаційного права, оскільки має власну

складну структуру. Правове утворення, пов'язане з забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні, володіє сукупністю ознак підгалузі: відокремленим предметом правового регулювання, логічно пов'язаною структурою правових режимів, комплексним використанням галузевих методів правового регулювання, високим ступенем спеціалізації й інтеграції правових інститутів, кожен із яких, своєю чергою, також має внутрішню структуру.

Структурна складність підгалузі пояснюється предметною безліччю правовідносин, що виникають під час забезпечення захищеності інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

Правовий інститут віднесення інформації до категорії з обмеженим доступом охоплює: державну, комерційну, професійну таємниці, персональні дані тощо. У правовий інститут захисту інформації входять: правове забезпечення діяльності щодо захисту інформації та ліцензування вказаної діяльності [307, с. 86].

Правовий інститут відповідальності за інформаційні правопорушення складається з цивільної, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Підгалузь правового забезпечення інформаційної безпеки регулює суспільні відносини, використовуючи норми різних галузей права (водночас єдність і цілісність цих галузей не порушуються), комплексно використовуючи різні галузеві методи правового регулювання. Крім того, природа інформації як об'єкта різних суспільних відносин, врегульованих нормами різних галузей права, також має комплексний характер. Вказані особливості визначають комплексну природу цієї підгалузі.

Правові норми, що входять до підгалузі, зв'язуються єдністю мети правового регулювання – забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів.

Водночас наявність зв'язку між зазначеними інститутами підтверджує обґрунтованість побудови структури підгалузі правового забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів та включення до неї інституту віднесення інформації до категорії з обмеженим доступом.

Зокрема вимагає уточнення положення щодо захисту інформації, котра становить комерційну таємницю, персональних даних працівників, які обробляються на підприємстві для власних потреб,

що вимагає ліцензування. Водночас для забезпечення безпеки реалізації конституційного права громадян на таємницю листування та запобігання монополізації інформаційних ринків доцільно законодавчо закріпити ліцензування діяльності з надання послуг електронної пошти. Забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні досягається комплексним застосуванням заходів дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності [306, с. 249].

Нині стан українського інформаційного суспільства потребує від правової системи динамічного розвитку, виявлення відповідних доктринальних положень і комплексної організації правового забезпечення інформаційної сфери.

У контексті Стратегії кібербезпеки України доцільно погодитися з авторами статті «Предмет правового забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному праві» що з метою інституційного розвитку правового забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні передбаає прийняти закон «Про інформаційну безпеку».

Закон України «Про інформаційну безпеку», консолідувавши норми, які стосуються підгалузі правового забезпечення інформаційної безпеки, надалі може бути використано із метою кодифікації відомчого законодавства у зазначеній сфері, зокрема щодо розробки технічних стандартів захисту інформації у зв'язку з появою нових інформаційних технологій та засобів доступу до різних інформаційних ресурсів [306, с. 251].

Поєднання нових і старих технологій прийняття рішень, інтенсивна динаміка управлінських практик і механізмів формування державної політики у публічній сфері постійно ускладнюють галузь вирішення прикладних завдань, проєктування та програмування в інформаційно-правовій сфері щодо інформаційних ресурсів у публічному управлінні. Наукова думка часто не встигає за цими змінами, відчуваючи дефіцит належних узагальнень і прогнозних рекомендацій.

Як зазначали О. Данильян, О. Дзьобань на науковій конференції в Софії (2015 рік) сьогодні тільки починає усвідомлюватися проблема «людина в інформаційному суспільстві», виникає розуміння того, що інтереси особи в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини та громадянина на доступ до інфо-

рмації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку [309, с. 1-2].

Є. Желновач у статті «Інформаційне суспільство в умовах війни: українські реалії та правові аспекти» (2023 рік) зазначає, що створюються новітні форми інформаційної суспільної самоорганізації і все це під впливом саме військових подій [310, с. 76].

Особливого значення в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства держави відіграють її ресурси, система організації і вільного доступу до них всіх категорій суб'єктів інформаційної діяльності. Інформаційні ресурси набувають базової значимості при реалізації процесів глобалізації інфраструктур, в умовах інтеграції України до світового інформаційного простору.

У науковій літературі цілком виправданою є теза, згідно з якою інформаційні ресурси, ефективна організація інформаційних процесів у публічному управлінні можуть істотно збільшити ефективність управлінської діяльності, сприяти вирішенню соціально-економічних, культурно-просвітницьких і соціальних проблем. У цих умовах інформаційна безпека інформаційних ресурсів у публічному управлінні стає складовою управлінської діяльності. Її правова сутність являє собою соціальне, а не суто технічне явище.

Інформаційну безпеку не можна ототожнювати із застосуванням спеціальних технічних засобів і методів для захисту інформації від несанкціонованого доступу, викрадення, знищення тощо. Змістовна частина правової категорії «інформаційна безпека» представлена трьома науковими категоріями: інформаційна безпека, охорона інформації та захист інформації. При цьому кожна наступна категорія є складовою частиною попередньої.

У даному випадку під охороною інформації доцільно вважати діяльність зі створення правових норм, спрямованих на захист інформаційних ресурсів й інформаційних прав учасників процесів, пов'язаних з обігом інформації – держави, суспільства, суб'єктів публічного управління, особи, підприємств і організацій. Захистом слід вважати процес застосування правових норм з охорони інформаційних ресурсів у практичному аспекті правозастосування.

Водночас звертаючись до визначення терміну «інформаційна безпека», слід визнати, що в науковій літературі відсутня єдина думка щодо його змісту.

Б. Кормич (2004 рік) трактує інформаційну безпеку як стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин [311, с. 15].

А. Марущак (2011 рік) розглядає інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму заподіяння шкоди через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації чи негативний інформаційний вплив, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації [312, с. 72].

Схоже визначення поняття «інформаційна безпека» пропонує А. В. Войціховський (2015 рік), який вважає, що це одна із суттєвих складових частин національної безпеки країни, її забезпечення завдяки послідовній реалізації грамотно сформульованої національної інформаційної стратегії , що в значній мірі сприяло б забезпеченню досягнення успіху при вирішенні завдань у політичній, військово-політичній, військовій, соціальній, економічній та інших сферах державної політики [313, с. 16].

На думку Р. Хмелевського (2016 рік), інформаційна безпека – це, стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує її формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій». Основу інформаційної безпеки становлять політика інформаційної безпеки, законодавча, нормативно-правова та наукова база інформаційної безпеки, структура органів, які здійснюють захист інформації, а також методи, способи і засоби, які вони для цього застосовують [314, с. 65].

І. Шопіна (2023 рік) зазначає, що слід звернути увагу на міждисциплінарність дослідження проблем інформаційної безпеки, яка, з одного боку, сприяє багатоаспектному її розумінню, але, з іншого боку, не дозволяє спрямувати всі зусилля на створення належного правового та нормативного підґрунтя досліджуваного феномену [315, с. 30].

В. Кононенко, С. Здоровко, А. Корольова (2023 рік) розглядвють інформаційну безпеку як стан, при якому за допомогою національних та міжнародних ресурсів забезпечується захист від інформаційного впливу на свідомість особи та суспільства, унеможливлю-

ється інформаційний вплив на прийняття рішень державними інститутами, а також недоторканість приватних і державних цифрових баз даних, можливість їх швидкого відновлення у випадку протиправного посягання і забезпечення покарання зловмисників [316, с. 248].

М. Шевчук (2023 рік) вказує на інформаційну безпеку як перманентний процес діяльності компетентних органів, спрямований на запобігання та протидію загрозам в інформаційній сфері шляхом застосування активних за-ходів інформаційного впливу, а також сукупність умов для такої діяльності, що може реалізовуватися та контролюватися протягом тривалого часу [317, с. 139].

На нашу думку, суть інституту інформаційної безпеки в системі інформаційного права полягає у здійсненні правових, організаційних, технічних заходів, що забезпечують безпечний стан всіх складових інформаційно-комунікаційного комплексу держави, окремих організацій і кожної людини. Інформаційна безпека є одночасно станом захищеності та системою суспільних відносин, які сприяють виникненню стану захищеності та безпеки, що складається в процесі захисту конституційних прав і свобод від внутрішніх і зовнішніх загроз в інформаційній сфері.

Важливою ознакою інформаційної безпеки є її динамічність, оскільки вона, в широкому сенсі, являє собою забезпечення стабільності та розвитку інформаційної сфери, яка постійно змінюється через різноманіття потреб учасників інформаційних відносин.

Для конкретизації поняття «інформаційна безпека» принциповим є визначення стану безпеки як сукупності умов існування суб'єкта, здатність суб'єкта контролювати ті чи інші умови діяльності, здійснювати моніторинг умов, чинити на них вплив.

Інформаційна безпека є певною системою суспільних відносин, які виникають з приводу створення умов безпечної життєдіяльності держави, суспільства і особи в інформаційному середовищі.

Інформаційна безпека це стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій.

Захист інформаційних ресурсів здійснюється у межах інформаційного права, та за допомогою інших галузей права: конституційного, цивільного, банківського, адміністративного тощо.

Узагальнення існуючих та можливих конкретних ситуацій, у яких необхідне застосування галузевого законодавства, що конкретизує конституційно-правові норми, дозволили виділити проблеми, пов'язані з реалізацією адміністративно-правових та інформаційно-правових засад інформаційного суспільства. Це проблема дисбалансу між публічними та приватними інтересами на користь публічних інтересів, проблема конкуренції між різними інформаційними правами та свободами людини та громадянина, проблема неконституційності обмежень інформаційних прав та свобод різними положеннями галузевого законодавства [318, с. 1007].

Кримінально-правова охорона в інформаційному середовищі забезпечується за допомогою норм, які спрямовані на захист інформаційних ресурсів у публічному управлінні у контексті інтересів різних суб'єктів – держави, суспільства, особи, дотримуючись відповідного балансу. Хоча при цьому доцільно зазначити, що принцип балансу інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері законодавчо не визначений.

Якщо у чинному законодавстві дійсно не відображено баланс інтересів учасників інформаційних відносин, то в науковій літературі такий баланс в принципі визначений. На думку дослідників, з погляду на дисертаційне дослідження О. Довганя «Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки України», інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у забезпеченні інтересів особи у цій сфері, зміцнення демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні і підтриманні суспільної злагоди, духовного оновлення України, забезпечення територіальної цілісності та суверенітету держави [319].

Інтереси органів публічного управління в інформаційній сфері полягають у створенні умов для гармонійного розвитку національної інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина у сфері отримання інформації і користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, політичної, економічної та соціальній стабільності, забезпеченні законності та правопорядку, адаптації усіх сфер життєдіяльності українського суспільства до європейської соціально-економічного, інформаційного середовища.

Органи публічного управління в інформаційній сфері повинні забезпечити вільний доступ до відкритої інформації, належним чином захистити особисту, конфіденційну інформацію громадян застосовуючи норми права, запровадити систему юридичних норм, яка б надійним чином гарантувала права фізичних і юридичних осіб в інформаційній сфері.

Наведені вище підходи є підставою для того, щоб визначити в юридичному сенсі інформаційну безпеку як сукупність суспільних відносин, які регулюються системою правових норм, спрямованих на забезпечення національних інтересів держави, інтересів суспільства, законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційній сфері, гарантують права людини та громадянина в інформаційній сфері, захист інформації від несанкціонованого доступу, знищення, блокування, модифікації, копіювання і неправомірного використання.

Дані відносини включають:

- відносини щодо забезпечення доступу до інформаційних ресурсів;
- відносини з приводу створення, використання та поширення інформації;
- відносини з приводу обмеження доступу до інформації;
- відносини з приводу безпечної життєдіяльності в інформаційному середовищі у контексті забезпечення нормального функціонування критичної інфраструктури та інших чинників публічної безпеки.

У даному випадку фактично ставиться знак рівності між публічною і інформаційною безпекою в розумінні їх юридичної значимості.

Родовим об'єктом інформаційно-правового захисту у сфері забезпечення публічної безпеки є інформаційні права, свободи та законні інтереси особи, суспільства та держави, а предметно-галузевим – правові відносини, що виникають у процесі реалізації прав особи, суспільства та держави на отримання, зберігання, поширення, користування і захисту інформації. У даному випадку мова йде про інформаційні правовідносини, які впливають на публічну безпеку та порядок [320].

Прикладом співвідношення інформаційної та публічної безпеки може служити приховування інформації, поширення неправдивих чуток, що веде до порушень порядку, функціонування технічних

і технологічних систем, функціонування органів публічного управління.

Стратегія кібербезпеки України передбачає, що забезпечення кібербезпеки України як стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави в кіберпросторі, що досягається комплексним застосуванням сукупності правових, організаційних, інформаційних заходів, має базуватися на принципах: верховенства права, поваги до прав та свобод людини і громадянина; забезпечення національних інтересів України; відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору і інших.

Можна зробити висновок, що основним вектором політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки є дотримання конституційних прав і свобод людини в інформаційній сфері. Це означає, що аналіз нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні необхідно починати з Конституції України. Основний закон країни містить значну кількість норм, які складають основу нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки.

Структурно-функціональний аналіз норм Конституції України дозволяє визначити права і свободи людини та громадянина, які пов'язані з інформацією:

- право вільно шукати, отримувати, передавати, виробляти та поширювати інформацію законним способом, а перелік відомостей, що складають державну таємницю, визначається законом;

- право на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю, у тому числі щодо персональних даних, що регулюється Законом України від 1 червня 2010 року «Про захист персональних даних»;

- право на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про стан екології;

- право на звернення в органи публічного управління, що надає громадянам можливість отримання необхідної інформації і накладає на органи публічного управління обов'язок надання інформації і є гарантією та передумовою громадського контролю за органами публічного управління, передбачаючи рівний доступ до інформаційних ресурсів, за винятком інформації, що відноситься до державної, комерційної і службової таємниці.

До основних принципів забезпечення доступу до інформації про діяльність органів публічного управління належать:

- відкритість, доступність і достовірність інформації; своєчасність надання; свобода пошуку, отримання, передачі та розповсюдження інформації про діяльність органів публічного управління будь-яким законним способом;

- дотримання прав громадян на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист честі та ділової репутації фізичних і юридичних осіб.

Конституції України гарантує свободу діяльності засобам масової інформації та забороняє цензуру, що прямо пов'язано з правом на доступ до інформації. Взаємодія та підтримка зворотного зв'язку громадян з органами публічного управління слід вважати невід'ємною частиною права на доступ до інформації. Інформаційні права і свободи громадян перебувають у взаємозв'язку з обов'язками органів публічного управління в інформаційній сфері. Обмеження права на доступ до інформації в відповідності зі статтею Конституції України, може мати місце лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Водночас в Україні не сформована чітка структура інформаційних ресурсів, що використовуються в якості механізму систематизації, відбору і збереження інформації з метою створення сприятливого інформаційного фону для формування позитивної ідентичності, поваги до специфіки та особливостей інших національних культур. Конституція України встановлює ряд принципових положень, які стосуються гарантій інформаційної безпеки.

Можна сказати, що інформаційна безпека інформаційних ресурсів у публічному управлінні це складна конституційно-правова конструкція, що визначається:

- складною соціальною та правовою природою, що базується на різноманітті інформаційних відносин у суспільстві;

- диференціацією суб'єктів інформаційних відносин, що мають свої інтереси, права і обов'язки у даній сфері;

- об'єктивним характером інформаційних відносин, які визначають розвиток інформаційної складової публічного управління та системи права.

Суспільні відносини, які регулюються правовим інститутом інформаційної безпеки інформаційних ресурсів, хоча й належать до інформаційної сфери, однак мають конституційно-правову основу та зв'язані з охороною та забезпеченням права на недоторканність особистого життя та суміжних з ними прав в умовах розвитку динамічних інформаційних систем, які включають увесь спектр процесів синтезу компонентів сучасної інтелектуальної культури технічними засобами.

Водночас у процесі генезису інституту інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні та відображення у нормативно-правових актах системи норм охорони різних галузей права вони взаємодіють між собою. Така взаємодія сама по собі утворює ієрархічну систему, де кожному рівню інформації відповідає більша чи менша деталізація взаємодії щодо захисту.

Роль інформаційного права в правовому регулюванні діяльності органів публічного управління, зокрема, у забезпеченні інформаційної безпеки інформаційних ресурсів є важливою.

Органи публічного управління не однорідні. Більше того, незважаючи на певну уніфікацію в частині організаційних аспектів, і з точки зору видів публічної діяльності, їх різноманіття настільки велике, що, на наш погляд, будь-яке звуження визначеної широкої теми до, наприклад, забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управління, де органом управління виступають органи місцевого самоврядування або забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів недержавних пенсійних фондів призведе до того, що буде доречно говорити про деякі загальні методичні підходи до вивчення, а в іншому допускати, що в якомусь органі публічного управління, структура забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів буде дещо іншою, буде мати щось, що не властиво іншим.

Хоча сказане в більшій мірі відноситься до технічних і організаційних, а не до правових засобів забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів, оскільки правові засоби мають більш високу ступінь уніфікації, тим не менше, з урахуванням необхідності комплексного підходу до реалізації засобів забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні на практиці, вказане твердження, на наш погляд, не позбавлене сенсу, хоча, можливо, і не безперечно.

Цим обумовлюється природність суб'єктного підходу до проблем інформаційної безпеки інформаційних ресурсів органів публічного управління. Крім того, досліджуючи питання забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів указаних органів, їх необхідно певним чином класифікувати, щоб виявити загальні закономірності, притаманні певним видам органів публічного управління.

З погляду на класифікацію платників податків у Податковому кодексі України застосовано комплексну класифікацію, що передбачає виділення великих, середніх і малих органів публічного управління. Це означає необхідність нормативного закріплення правил, які у сукупності встановлюють повноваження органу:

- перелік інформації, необхідної для реалізації конкретного повноваження, яка є обов'язковою для передачі, виробництва та збереження з метою передачі; коло їх джерел, порядок подання відомостей;

- коло суб'єктів, зобов'язаних взаємодіяти з органами публічного управління під час учинення зазначених операцій і процедур (зокрема терміни та форми) взаємодії;

- відповідальність за порушення правил інформаційного забезпечення та порядок притягнення до неї; цілі та принципи інформаційного забезпечення, наявність яких полегшить регулювальний вплив правовідносин, актів реалізації права та правосвідомості за наявності прогалин і колізій у нормативному масиві [321, с. 189].

Дослідження підходів до забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів зазначених видів органів публічного управління і їх основних завдань у цій сфері дозволяє зробити висновок про принципово різний ступень важливості відповідних питань у діяльності вказаних установ. При цьому, чим більша юридична особа, що більше в його складі структурних підрозділів, чим більше напрямів діяльності воно охоплює, тим більшого значення набувають правові засоби забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів.

Нормативно-правові підходи щодо інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні мають три спільні сфери з загальнодержавними проблемами забезпечення інформаційної безпеки.

По-перше, органи публічного управління діють у правовому полі, що формується, в основному, державою, а значить, певною мірою пов'язані загальною методологічною державною постановкою завдань у сфері інформаційної безпеки інформаційних ресурсів.

По-друге, органи публічного управління є самостійними та незалежними суб'єктами права, тому самостійно вирішують завдання власної інформаційної безпеки, одночасно беручи участь у вирішенні загальнодержавного завдання забезпечення інформаційної безпеки національного інформаційного ресурсу.

По-третє, юридичні особи, особливо великі, задіяні, можливо, більшою мірою, опосередковано, у вирішенні соціально-економічних завдань та завдань щодо забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у своїй галузі.

Останній аспект є наслідком певного, іноді досить тісного зв'язку між державними структурами і органами публічного управління, так і між органами публічного управління.

Тісний зв'язок органу публічного управління з державою проявляється в тому, що держава в особі своїх органів здійснює контроль і нагляд за діяльністю органів публічного управління.

Надання органам публічного управління більшої свободи діяльності, зниження тягаря адміністративного впливу повинно призвести до динамічного розвитку сфери підприємництва. Разом з тим, якщо не брати до уваги, що в дійсності державний контроль міцно асоціюється з корупцією, то така «довіра» держави передбачає, з одного боку, посилення профільного, галузевого контролю (перш за все, у межах діяльності інститутів громадянського суспільства), а з іншого – більш відповідального ставлення органу публічного управління, його керівництва, до здійснюваної діяльності, зокрема, до проблеми забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів. Це, безумовно, цивілізований і сучасний підхід до побудови відносин держава-суспільство.

Подальша еволюція публічного управління, комунікативних процесів, владних відносин зумовлена розвитком цифрових технології. Ці технології можуть мати різну спрямованість, що потребує переосмислення ролі держави, інститутів громадянського суспільства, форм їх взаємодії у новій цифровій реальності, статусу правових режимів штучного інтелекту та робототехніки, розробки концепції, яка розкриває функціонування та розвиток цифрової держави та громадянського суспільства. Цифрова реальність стає середовищем, де

здійснюється активний діалог громадянського суспільства та державних структур [322, с, 14].

Що стосується безпосередньо відносин між суб'єктами публічного управління, то їм притаманні не тільки вертикальні зв'язки (з державою), але й горизонтальні – у межах сфери діяльності, адміністративно-територіальної одиниці, у межах певного корпоративного утворення. Ці відносини характеризуються стійкою взаємодією всередині групи. Безумовно, вплив таких зв'язків на забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів конкретного органу публічного управління може не бути визначальним, проте загальні методичні підходи, використання тим чи іншим чином правових і технічних засобів, обмін певною інформацією між декількома органами публічного управління при недоступності її іншим особам – все це дозволяє сказати, що в забезпеченні інформаційної безпеки інформаційних ресурсів орган публічного управління орієнтується на зазначених суб'єктів.

Бойові дії на сході України, що є, безумовно, серйозним потрясінням для країни, певною мірою порушили динаміку прогресивного розвитку публічного управління в своїй діяльності, оскільки змусили, і змушують вже зараз, «заморожувати» перспективні проєкти через нестачу фінансування, акумулювати фінансові ресурси на потреби забезпечення Збройних сил України. Однак можна припустити, що у даних умовах позитивним може стати досвід адресної і обґрунтованої підтримки державою децентралізації державного управління, залучення інститутів громадянського суспільства до публічного управління з метою недопущення дестабілізації соціальної ситуації, формування справедливої моделі взаємовідносин держави з органами публічного управління (затвердження чітких правил проведення контрольних заходів – один з кроків передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 387 «Про Порядок функціонування інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю), внесення відомостей до неї та строки розміщення цих відомостей» (редакція 2022 року), підвищення якості керівництва органом публічного управління у контексті постанови Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 року № 990 «Деякі питання професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування за кордоном»,

більш уважне ставлення до різних аспектів власної діяльності, в число яких входить інформаційна безпека інформаційних ресурсів [323; 324].

Комплекс прав і обов'язків органу публічного управління по створенню власної системи інформаційної безпеки інформаційних ресурсів є спеціальним елементом правового статусу цих суб'єктів права і підлягає правовому оформленню у вигляді локального правового акта (положення, інструкції, програми, регламенту тощо) із зазначенням виділених фінансових коштів на здійснення передбачених заходів.

У даний час практика правового оформлення діяльності органів публічного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів ще не стала загальноприйнятою нормою життя. Інформаційні правовідносини органів публічного управління у сфері інформаційної безпеки інформаційних ресурсів за методам їх реалізації припускають використання норм різних галузей права і є різноманітними залежно від сфери діяльності органу публічного управління або характеру юридичного конфлікту щодо інформаційного ресурсу, що ускладнює процес забезпечення інформаційної безпеки.

Розвиваючи важливу, своєчасну ідею здійснення моніторингу (аудиту) діяльності органів публічного управління в галузі інформаційної безпеки інформаційних ресурсів, має місце необхідність розширення сфери цього напряму, який має бути, в цілому, орієнтований на виявлення загального позитивного стану всієї інформаційної складової органу публічного управління, включаючи оцінку безпеки не тільки вхідної, але й вихідної інформації, використання сучасних засобів і методів вирішення технічних завдань інформаційної безпеки, ступінь включення в загальну проблематику діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні та відповідність фінансового забезпечення поставленій меті.

Зазначене зумовлено тим, що у даний час є три групи практичних проблем, з якими органи публічного управління мають справу при забезпеченні інформаційної безпеки – це проблеми обігу інформації у зв'язку з існуванням державних інформаційних ресурсів, що акумулюють інформацію про юридичних осіб, реєстрів акціонерів тощо, новий підхід законодавця до регулювання комерційної таємниці та правове регулювання службової інформації.

Інститут забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні охоплює сфери діяльності суб'єктів права за такими напрямами:

- забезпечення повноти, достовірності та своєчасності інформації, яку органи публічного управління використовують для реалізації своєї діяльності (правової, техніко-технологічної, фінансової тощо);

- формування власної інформаційної системи, адекватної потребам і статусу органу публічного управління з урахуванням специфіки забезпечення режиму безпеки інформаційної системи щодо категорій інформації (відкрита, обмеженого доступу, персональна, таємна, службова тощо), додержання вимог щодо захисту інтелектуальної власності;

- забезпечення безпеки інформації, що виходить від органу публічного управління в адресу контрольних органів, партнерів, контрагентів, споживачів робіт і послуг.

Розглядаючи правові аспекти формування системи державних інформаційних ресурсів доцільно визначити систему інформаційних ресурсів як організовану за єдиною технологією сукупність національних ресурсів, необхідних для розв'язання завдань соціально-економічного розвитку держави та внесених до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів, посилаючись на Концепцію формування системи національних електронних інформаційних ресурсів.

Система інформаційних ресурсів у сукупності включає: інформаційні ресурси, за визначенням Національної програми інформатизації; інформаційно-комунікаційна інфраструктура; науково-виробничий потенціал у сфері інформаційних технологій, система забезпечення інформаційного захисту (безпеки). Аналіз нормативно-правого регулювання безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні показує, що найбільш стрункe та повне правове регулювання характерно для п'яти основних державних інформаційних систем, що акумулюють у своєму складі значну частину інформаційних ресурсів, які використовується у публічному управлінні.

Кожна з цих систем – бібліотечна система, архівна система, державна система статистики, державна система науково-технічної інформації та державна система правової інформації має своє правове регулювання та відпрацьований механізм функціонування.

Однак довідкові інформаційні ресурси масового характеру та інформаційні ресурси у публічному управлінні у більшості не мають правового регулювання, режим їх функціонування не встановлений або встановлений індивідуально для конкретних ресурсів.

Таке становище видається неприпустимим, особливо в зв'язку із зростаючою роллю інформаційних ресурсів у публічному управлінні. У зв'язку з цим, при розробці пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інформаційної безпеки інформаційних ресурсів у публічному управлінні основна увага повинна бути приділена уніфікації існуючих положень і конкретизації засад правового регулювання інформаційних ресурсів.

При цьому за визначенням В. Копанєвої: «Загальні засади суспільного використання нових знань продовжують орієнтуватися на цінності тактичного плану (одержання прибутку від поширення інформації), а не на стратегічну перспективу забезпечення сталого розвитку суспільства. Основний напрям вирішення цієї проблеми – перехід від заборонної парадигми класичного авторського права до дозвільної системи поширення знань у глобальному інформаційному просторі з урахуванням некомерційних прав інтелектуальних власників» [325, с. 72].

## 2.5. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні

В Україні сформувався великий масив законодавства в галузі регулювання суспільних інформаційних відносин і інформатизації правової системи. Конституція України та кодекси України у певній мірі регулюють реалізацію інформаційних прав і свобод, формування та залучення інформаційних засобів і ресурсів у систему публічного управління.

Доцільно відзначити, що інформаційні засади в юридичному сенсі не в змозі конкурувати з сутністю відносин, що відображають специфіку інших галузей права. У зв'язку з цим відмітимо, що інформаційно-правові конструкції техніко-технологічного змісту (протоколи, регламенти, стандарти, норми і ін.) займають значне місце у регулюванні публічних відносин ніж це визнається зараз.

Останні на у взаємодії з фінансово-правовими і юридичними процедурними нормами створюють стабільні комплекси на рівні правових інститутів, таких як бюджетний процес, управління державним майном і інші, які є об'єктом публічного управління.

Властивості теоретичних і теоретико-прикладних форм аналізу, що дозволяють глибше дивитися на практику та формують тенденції у сфері прийняття рішень за рахунок ефективного використання інформаційних ресурсів, припускають використання всього арсеналу наукових знань, не замикаючись тільки на досягненні соціальних і організаційних наук.

У галузі публічного управління для адекватного відображення інструментальної сфери потрібно ширше використовувати загальнонаукові та математичні методики, що дозволяють оцінювати динаміку нелінійних систем, якою є публічне управління, повніше раціоналізувати керуючі дії. Розвиток публічного управління в Україні та відповідної нормативно-правової бази має відповідати основним стандартам публічного управління та адміністрування країн Європейського Союзу, адже стратегічний курс розвитку України в цілому направлений на членство в ЄС [360, с. 120].

Крім того науковий інтерес представляє інформаційна дія права у цілому (передусім забезпечувальні інформаційні правовідносини, які є засобами досягнення мети у різних галузях права) та правові аспекти інформології (головним чином інформаційно-правового забезпечення інформатизації правоохоронної діяльності у сфері публічного управління) [327].

Вважаємо, що тільки так можна побачити природу та зрозуміти можливості реформування національних систем державного управління, взяти до уваги державі оригінальні інтелектуальні конструкції публічного управління, які базуються на численних інформаційних ресурсах, застосуванні новітніх інформаційно-комунікаційних систем та технологій.

Тому дослідження системи нормативно-правового регулювання застосування інформаційних ресурсів в публічному управлінні доцільно проводити на підставі системології інформаційних відносин із застосуванням проблемно-орієнтованого варіанту комплексного інформаційно- сінергетичного підходу та застосувавши методи правової інформатики та правової кібернетики [328].

Такий підхід не останньою чергою ґрунтується на суспільних потребах та інтересах, що спонукають державу регулювати інформаційні процеси. При цьому йдеться не про технічний характер самих закономірностей, а про те, що поведінка окремих суб'єктів інформаційних правовідносин, кожен з яких переслідує власні цілі, складається в якийсь сумарний ефект, не планований ніким. Останній має характер об'єктивної соціально-правової закономірності, яка лежить в площині технологічних рішень [329, с. 45].

Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, яка формується в умовах асоціації України і Європейського Союзу, служить чинником пізнання закономірностей інформаційного правозастосування та виступає в методологічній якості підстави його парадигми. Науково-теоретична структура парадигми використання інформаційних ресурсів складається з елементів:

- методології застосування інформаційних ресурсів, що включає питання пізнання центральної проблеми на емпіричному та теоретичному рівнях;

- вчення про інформаційний закон, що охоплює питання його дії і форм;

- вчення про інформаційну систематику, що складається з організаційних, функціональних, структурно-логічних і інших проблем структури і елементів галузі адміністративного права, галузі інформаційного законодавства та системи регульованих корпоративними нормами інформаційного права відносин у їх взаємозв'язку;

- вчення про механізм застосування інформаційного закону, що розробляє питання норм інформаційного права, інформаційних відносин, конкуренції та колізії норм інформаційного права (національного і міжнародного корпоративного), юридичної кваліфікації та право тлумачення права в їх взаємозв'язку;

- вчення про ефективність застосування інформаційних ресурсів, яке досліджує проблеми розуміння ефективності інформаційного правозастосування та її вимірювання; правового регулювання і державної правової політики у сфері інформаційних ресурсів.

Інформаційною методологією застосування інформаційного ресурсу у публічному управлінні є сфера методології юридичної науки, що об'єднує у співвідношенні з її предметом, розділ загальної теорії права, філософії права, історії права, інформаційного права, адміністративного процесу, інших наук, в структуру якого входять

закономірності створення, використання та вдосконалення загальних і спеціальних методів наукових досліджень проблем інформаційного правозастосування як об'єкта правової дійсності та закономірності формування та розвитку наукових і практичних підходів і принципів розуміння даної проблеми.

Інформаційне право повинно розглядати різні мотиваційні моделі розширеного інструментарію та пропонувати для них належні правила, які б забезпечували захист учасників і дієздатність публічної влади в такий спосіб, як це робила традиційна догматика для класичних регуляторних інструментів [330, с. 424].

Особливості інформаційного-правового регулювання інформаційних ресурсів зумовлюють домінування методологічного принципу наукового аналізу, згідно з яким найбільший гносеологічний ефект від дослідження інформаційного правозастосування досяжний при використанні матеріально-правових і процесуально-правових інструментів (методів, методик, підходів, установок, традицій) в їх єдності.

Правовий метод, який виступає засобом наукового пізнання інформаційного правозастосування щодо інформаційних ресурсів, виконує чотири основні функції: організаційну; прогностичну; праксіологічну; гносеологічну.

У науковому плані нормативно-правове регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні є наукова спеціально-юридична теорія застосування інформаційного закону, спрямована на організоване й систематичне пізнання закономірностей виникнення, функціонування, розвитку системи нормативно-правового регулювання інформаційних відносин та їх взаємодії у сфері правового регулювання, при юридичній кваліфікації, тлумаченні та застосуванні норм інформаційного права для досягнення мети забезпечення стійкості засновуваного і охоронюваного правом порядку та покликана оптимізувати досліджувані явища та створювати сприятливі умови для ефективного використання отриманих теоретичних результатів на практиці. На процеси утворення наукового рівня досліджуваної теорії, в якості індикатора виступає система критеріїв.

Наукова національна доктрина інформаційного правозастосування розвивається протягом більш ніж тридцятирічного періоду, проходячи складний еволюційний шлях, що розділяється хронологі-

чно взаємопов'язаними фазами класичної національної юриспруденції та сучасної української і європейської юриспруденції, піддаючись нерівномірному світоглядному впливу з боку європейської правової традиції, юридичного позитивізму (нормативізму) та філософсько-правового аналізу.

Застосування системи нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів у публічному управлінні є соціально позитивним результатом правомірної реалізації даних конкретним правомочним суб'єктом, що має конкретні правові наслідки, передбачені у нормі інформаційного права. Сутнісні властивості системи нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів відображаються в його ознаках:

- соціальна позитивність діяльності;
- правомірність діяльності;
- процесуальність (процесуальний) характер діяльності;
- результативність (прогностичність і формальна визначеність результату) діяльності;
- конкретність особи, яка застосовує право, (технологія ідентифікує та персоніфікує особу, що приймає рішення про застосування права);
- процесуальна суб'єктність (процесуальна статусність) особи, що приймає рішення про застосування права;
- правомочність особи, яка приймає рішення про застосування права;
- реалізаційність (реалізація) наслідків, передбачених у інформаційно-правовій нормі;
- конкретність правових наслідків, що підлягають реалізації (даних конкретних правових можливостей суб'єктом, який застосовує право).

Юридичні підстави застосування норм правового регулювання використання інформаційних ресурсів класифікуються на матеріально-правові (загальні) та процесуально-правові (спеціальні) підстави.

У межах інформаційного правозастосування здійснюється взаємодія правосвідомості особи, яка застосовує право, і адресованої їй інформації в умовах поточної правової дійсності, що дозволяє сформулювати принцип системної єдності правової дійсності, нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів і особи яка застосує право.

Науково-теоретичні підходи до проблеми системи нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів типологизуються у вигляді концепцій:

- компетентно-праксіологічна концепція, де за основу береться поняття діяльності компетентних органів з використання інформаційних ресурсів;

- телеологічна концепція, як сутнісно утворююче поняття визначення мети використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні;

- реляційна концепція, що розглядає правозастосування через призму поняття «ставлення»;

- процесуальна концепція, структуроутворюючим поняттям якої є категорія юридичної процедури (процесуальної форми);

- логіко-детермінуюча концепція, в основу якої покладено поняття механізму дії закону та реалізації передбачених у ньому правових наслідків.

Категоризація у системі нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів у публічному управлінні вирішує методологічне завдання розмежування та автономізації понять «правозастосовна система», «правозастосовна діяльність» і «правозастосовний процес», використання яких в науковому і практичному обігу націлене на конкретизацію функцій фізичної і юридичної особи яка застосовує право визначення правових режимів інформаційних ресурсів.

Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів, яка визначається в широкому філософсько-правовому значенні, є об’єктивною закономірністю руху відносин, в яких беруть участь здатні до правомірної самореалізації в умовах інформаційного обігу рівні та самостійні суб’єкти у зв’язку з нематеріальними благами і юридичними правами на них, формалізована в системі сформованих та матеріально обумовлених норм інформаційного права, обов’язковість яких забезпечується державою і які на підставі конституційного правопорядку держави визнаються частиною її правової системи.

Змістовними (загальними) ознаками системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, на основі яких сформовано філософсько-правове розуміння даного феномену, є:

- детермінізм інформаційних відносин;

- рівність і самостійність учасників інформаційних відносин;

- здатність учасників інформаційних відносин до правомірної самореалізації;

- рух (виникнення, течія, зміна та припинення) відносин за участю суб'єктів інформаційних прав в умовах публічного управління;

- економічна пов'язаність суб'єктів інформаційних прав з об'єктами інформаційних прав, що зумовлює виникнення інформаційної об'єктоздатності;

- об'єктивізація закономірностей руху інформаційних відносин та їх позитивно-правова формалізація;

- матеріальність норм інформаційного права;

- легітимація сформованого порядку в інформаційному обігу (інформаційного правопорядку);

- конкретна залежність системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів від європейської правової системи, що виражає залежність прояву спеціальних властивостей норм інформаційного права.

Нормативно-правове регулювання використання інформаційних ресурсів, яке визначається у вузькому позитивно-правовому значенні, є система норм інформаційного права. До формальних (спеціальних) ознак що утворюють позитивно-правовий рівень розуміння сутності цього феномену, відносяться:

- систематизованість, яка зумовлює своєрідний склад інформаційного законодавства;

- структурованість, характеризує елементи інформаційного законодавства, їх структурно-морфологічні та функціональні зв'язки один з одним і з іншими об'єктами (елементами) правової системи;

- нормативність, закріплює принципи дії та застосування норм інформаційного права;

- конкретну визначеність правової системи, яка виражає характер залежності інформаційного законодавства від національних системно-правових особливостей держави, обумовлених певним типом праворозуміння.

Філософський і позитивний правові аспекти поняття «інформаційний ресурс» націлені на інтегральне розуміння змістовних і формальних сторін інформаційного правозастосування.

Понятійний комплекс системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні будується на методологічному принципі, згідно з яким теоретизація інформаційного закону виконує дві функції:

- по-перше, вона задає вектор наукового аналізу природи цієї категорії;

- по-друге, така теоретизація вносить ясність у питання про термінологічне співвідношенні понять «інформаційне право», «інформаційне законодавство», «інформаційний ресурс», «інформаційний правопорядок» і питання про ефективність методів позитивно-правової та філософсько-правової інтерпретацій сутності системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів як об'єктивної закономірності правової дійсності у контексті конкретних правових наслідків, передбачених нормою інформаційного права, які неминучі при наявності даних конкретних підстав інформаційних прав і обов'язків, за відсутності правомірних умов, що виключають або скасовують реалізацію даних конкретних правових можливостей.

Приклад національної правової системи, у масштабах якої протікають процеси взаємодії системи нормативно-правого регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, інформаційного законодавства та європейського інформаційного права, дає підставу для типології співвідношення система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у європейському інформаційному праві з національним законодавством.

Моделі такого співвідношення формують теоретичний апарат концепцій, які актуалізують ті чи інші структурно-функціональні сторони європейського права в системі багато напрямного національного інформаційного законодавства.

Нормативно-правова інформаційна систематика є спеціально-юридичним вченням, яке засноване на системному підході до елементів і структури інформаційного права і спрямована на організоване й систематичне пізнання закономірностей генезису, становлення, функціонування та розвитку даних елементів і структури, їх ідентифікації, типології з метою впорядкування; ефективного правозастосування в умовах об'єктивного руху права у напряму адаптації до вимог Європейського Союзу.

Методологічна цінність інформаційної систематики визначається з точки зору гармонізації правового регулювання інформаційних відносин і синтетичного підходу до приведення юридичних знань про інформаційну сферу в позитивно-правову систему інформаційного законодавства.

В якості емпіричної основи систематики нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні у контексті інформаційного закону одночасно виступає трикомпонентна система:

- з діючих норм інформаційного права, що складають позитивне нормативно-правове регулювання використання інформаційних ресурсів;

- з норм, що втратили юридичну силу та перейшли в розряд історико-правового матеріалу у наслідок техніко-технологічного удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій і систем, заміни корпоративних міжнародних і національних норм інформаційного права на норми законодавства;

- з проєктів норм, що є законодавчим припущенням, які охоплюють не тільки інформаційне право, але й адміністративне і міжнародне у контексті інформаційного обміну та появи новітніх інформаційних технологій і систем.

Проблема сутності та взаємозв'язку інституційного принципу, властивого правовим системам романського типу (Франція, Італія, Іспанія ін.), і пандектного принципу, притаманного правовим системам германського типу (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Україна, Білорусія, Казахстан тощо), яка пояснюється з допомогою порівняльно-історичного підходу, обумовлена характером закономірностей утворення та типології правових систем, в основі яких лежить акцентуація або дедуктивних чи індуктивних логічних засад правозуміння.

Систематика нормативно-правого регулювання використання інформаційних технологій у публічному управлінні спирається на сукупність принципів, що утворюють систему: організаційні; аксіологічні; методологічні; синтетичні; еволюційні принципи.

Структура систематики інформаційного нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів є будовою останнього як відносно стійкий спосіб організації елементів системи інформаційного права.

Функції системи інформаційного права та структура систематики нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів взаємно обумовлюють один одного, позначаючи зв'язок з правовим регулюванням, детермінуючи механізм дії та застосування норм інформаційного права в часі та в просторі.

Всяка структура характеризується чіткістю своїх кордонів, які надають їй завершений, оформлений вигляд, який вказує на стійкість і організованість системи, та приводять у залежність з ієрархію її елементів, яка будується на конкретних засадах у межах мінімальних і максимальних значень - екстремумів даної конкретної системи.

Гранично великим значенням структури даної конкретної сфери права, найбільшим (у кількісному аспекті) і найвищим (в якісному аспекті) її елементом, є власне галузь інформаційного права, тоді як гранично малим її значенням, тобто найменшим і найнижчими елементами інформаційного права як галузі права, є норма інформаційного права, яка являє собою гранично малий, далі неподільний в структурно-функціональному відношенні елементарний масив правової інформації.

Розуміння меж структури галузі інформаційного права є істотною умовою пізнання цієї проблеми, що формулюється як методологічний принцип визначення меж структури нормативно-правого регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні. Рівнева схема будови системи інформаційного законодавства обумовлює її фрагментованість за ієрархічним і субординаційними критеріями, що виділяють у даній системі макрорівень, і макрорівень.

Систематика нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні як одна з центральних категорій теорії інформаційного правозастосування має багатокомпонентну структуру, яка обіймає три взаємопов'язані форми номенклатури:

- позитивно-правову форму, класифікаційно-типологічну основу якої становить легальна рубрикація інформаційного законодавства України, що включає національний і європейський інформаційний масиви;

- структурно-галузеву форму, класифікаційно-типологічною основою якої є ідеалізована структура національного інформаційного права як галузі права;

- право-відносну форму, як класифікаційно-типологічну основу якою виступає стійка сукупність відносин, регульованих нормами адміністративного (процесуального і процедурного) права що об'єднуються за генетичною ознакою наслідків, які неминуче виникають при одночасній фактичній наявності даних конкретних юридичних підстав використання інформаційних ресурсів.

Ефективністю інформаційного правозастосування є такий його фактичний стан, при якому соціальна корисність застосування нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні приймає дане конкретне значення, що показує юридично значиму залежність між дією норм інформаційного права і їх застосуванням в даних конкретних умовах правової дійсності.

Ефективність інформаційного правозастосування позначає позитивну або негативну соціальну корисність даного сегмента правозастосовної системи як наслідок відносин між юридичною активністю (здатністю інформаційного закону породжувати правові наслідки – діяти) і фактичним результатом реалізації правових наслідків – застосуванням норми.

У розрізі інформаційного правозастосування інформаційних ресурсів державна правова політика є конституційно-правовою формою правомірного вираження публічної волі правової держави у відношенні інформаційного закону, його дії і застосування, яке ґрунтується на верховенстві права і безпосередності прав і свобод людини та громадянина, організовує системну науково-правову, правотворчу та правозастосовну діяльність владних суб'єктів, яка здійснюється в цілях встановлення, підтримання та збереження правопорядку в даній конкретній правовій системі.

Потреба в прикладній орієнтації складної інформаційної діяльності у публічному управлінні щодо реалізації Стратегій сталого розвитку України на період до 2030 року, природа інформаційних ресурсів як штучно створеного інституту та цілеспрямований характер діяльності органів публічного управління зумовлюють системний характер формування нормативно-правового регулювання. У цьому сенсі, раціональний підхід визначення мети виступає основним способом, що поєднує теоретичні та прикладні підходи до вирішення управлінських завдань публічного управління і дає можли-

вість визначати основні заходи з оптимізації всього процесу нормативно-правого регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні.

Раціональний підхід передбачає якісне підвищення питомої ваги нормативних вимог до організації спільної діяльності керуючих і керованих, збільшення обсягу кількісно обумовлених завдань, розширення використання математичних методів аналізу та прогнозу при вимірюванні лінійних просторів прийняття рішення. Нормативно-правове регулювання діяльності публічного управління в умовах використання інформаційних технологій слід розглядати з точки зору системного підходу у сукупності всіх основних системних принципів визначених В. Глушковим [331, с. 403].

Об'єднання елементів у систему створює якісно нове утворення, властивості якого не зводяться до властивостей суми складових її елементів.

Елементи системи створюють структуру, що дозволяє описати систему на основі її складових та взаємозв'язків що виникають між елементами системи.

У системі формуються та проявляються властивості, які притаманні цій системі за рахунок взаємодії з навколишнім середовищем.

Кожна складова частина системи має свої властивості, що дозволяє досліджувати окремі елементи, системні зв'язки та усю систему як один із компонентів більшої системи.

Кожна система – складне і багатоаспектне явище, що дає велику кількість описів систем за різними науковими напрямами. Під динамічною системою розуміють будь-який об'єкт або процес, для якого однозначно визначено поняття стану як сукупності деяких величин в даний момент часу і заданий закон, який описує зміну (еволюцію) початкового стану з плином часу [332, с. 12].

Нова парадигма двох різновидів управлінської діяльності інституцій публічної влади – публічного врядування й публічного адміністрування передбачає структурно-функціональну модель інформаційного забезпечення публічного управління на основі створення єдиної для органів представницької, виконавчої та судової влади, інститутів громадянського суспільства – електронної управлінсько-інформаційної мережі яка працює використовуючи наявні національні інформаційні ресурси. Теоретичні засади цифрової трансформації в

традиційних галузях економіки грунтуються на складному поєднанні технологій, інновацій, стратегії та організаційної культури [333].

Це проявляється:

- у тенденції до розширення кола суб'єктів управлінського процесу;

- залучення до співпраці структур громадянського суспільства й бізнесу;

- налагодження інформаційно-комунікаційної взаємодії з соціумом задля врахування наявних запитів і надання якісніших послуг.

Інформаційні ресурси у публічному управлінні зосереджено у системах:

- координаційно-аналітичних центрах представницької, виконавчої та судової влади центрального та регіонального рівня;

- інформаційно-аналітичних центрах органів місцевого самоврядування;

- інформаційно-соціологічних групах територіальних органів громадського самоврядування (інститутів громадянського суспільства);

- інформаційних службах підприємств, установ і організацій різних форм власності;

- інформаційних центрах центральних, обласних, місцевих галузевих і міжгалузевих управлінь і відомств;

- юридичних інформаційних центрах публічного управління, науково-дослідних і вищих навчально-наукових закладів як методологічна та експертна база управлінсько-інформаційної мережі.

До системи інформаційних ресурсів у публічному управлінні відносяться:

- ресурси інформаційних інфраструктур публічного управління які складаються з державних інформаційно-комунікаційних каналів прямого та зворотного зв'язку;

- системи інформування населення про прийняті управлінські рішення;

- системи управлінського, правового та інших видів консультування;

- соціологічні системи, які відстежують суспільну реакцію на керуючі впливи;

- інформаційно-видавничі структури та засоби масової інформації.

Аналізуючи систему інформаційного забезпечення публічного управління, вчені відзначають важливе теоретичне та практичне значення взаємозв'язків між принципами та структурою публічного управління, з одного боку, і принципами системно організованого управлінсько-інформаційного процесу, з іншого, оскільки останній не тільки входить в сферу публічного управління та в силу цього має певні властивості, які реалізуються у власному змісті у наявних організаційних структурах інформаційних ресурсів.

Створення, впровадження, використання та розвиток можливостей систем інформаційних ресурсів інформаційного забезпечення вимагає участі в цих процесах як, власне, фахівців у сфері вдосконалення публічного управління на базі застосування інформаційних технологій і систем та телекомунікацій, так і кінцевих користувачів цих систем всіх напрямів публічного управління, що безпосередньо формують інформаційні потреби.

Доцільно зазначити, що питання ефективності використання інформаційних ресурсів як системи значною мірою базуються на багаторічному досвіді науково-практичної діяльності в Україні.

Роботи по інформаційному забезпеченню публічного управління ведуться центральними та місцевими органами, органами місцевого самоврядування. Розроблено ряд законодавчих і інших нормативних актів, які практично регулюють відносини в інформаційній сфері суспільства щодо інформаційних ресурсів.

Слід зазначити, що існує ряд факторів, що ускладнюють побудову системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні в умовах застосування новітніх інформаційних технологій. Один з основних дестабілізуючих факторів в сфері нормативного забезпечення використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні – це часта змінюваність структур органів виконавчої влади. Це зумовленою оптимізацією органів державної влади та добровільним об'єднанням громад [334; 335].

Крім того, ускладнює формування нормативно-правової основи використання інформаційних ресурсів розрив в інформатизації між системою державних виконавчих органів і системами виконавчих органів місцевого самоврядування, окремих інститутів громадянського суспільства.

На сьогоднішній день залишається актуальним погляд науковців Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, що українське законодавство у низці аспектів «відстає» від динаміки змін, що відбуваються у процесі розвитку інформаційного суспільства в Україні. Через це багато елементів останнього існують поза правовим полем, не регулюються нормативними актами, що стримує його повноцінний розвиток. Досі відсутня значна частина підзаконних нормативно-правових актів, розробка та затвердження яких передбачена чинним законодавством. Запропоновані відповідними органами проєкти таких актів є здебільшого недосконалими і некоректними з точки зору відповідності законодавству.

І. Антошина зазначає: «Стрімкий розвиток систем масової комунікації, підвищення значущості і сакралізація експертних систем, їх відкритість, підрив монополії на єдину істину, векторіальна орієнтація на вивчення людини та пріоритетність її думок, поглядів, цінностей – все це стало чинниками і передумовами формування якісно нового постнекласичного типу наукової раціональності, що призвело до широкої інформатизації суспільства. Наслідком вищенаведеного стало піднесення такого стратегічного ресурсу, як інформація та утвердження концепції інформаційного суспільства» [336, с. 6].

Стабільність правового статусу користувачів державного інформаційного ресурсу забезпечує більш ефективний розвиток інформаційно-комунікаційних інфраструктур у сфері публічного управління.

Практика підтверджує, що найбільший ефект від впровадження інформаційних систем у державному управлінні досягався тоді, коли весь комплекс робіт по залученню інформаційних ресурсів перебуває під особливою увагою перших посадових осіб цих органів, і справа не передоручається іншим організаціям-посередникам.

У цілях досягнення комплексності, оперативності, повноти та актуальності інформації, що забезпечує життєдіяльність адміністративно-територіальних одиниць необхідно здійснити всередині територіальну інтеграцію та оптимізацію інформаційного ресурсу незалежно від форми власності.

На сучасному етапі розвитку суспільства, у контексті асоціації України і Європейського Союзу, йде процес децентралізації і об’єд-

нання громад, органи публічного управління отримали великі можливості самостійно формувати та реалізувати програми соціально-економічного розвитку. Передача прав і можливостей суб'єктам публічного управління супроводжується передачею відповідальності та численних ризиків, у тому числі інформаційного характеру.

Слід зазначити, що держава являє собою складну систему організаційного типу, яка може розглядатися і аналізуватися з різних сторін: форми правління, політичного режиму, структури держави. У свою чергу через організаційні елементи держави, які реалізують зовнішні та внутрішні функції держави, здійснюється публічне управління. До організаційних структур публічного управління відносяться в першу чергу виконавчі органи влади.

Підвищенню ефективності публічного управління приділяється першочергова увага. Це наглядно видно з якою увагою Національна рада з відновлення України від наслідків війни слідкує за процесами підвищення ефективності публічного управління [337].

Незважаючи на застосування різних концепцій, методів і засобів публічного управління, основний базовий компонент цих процесів – інформаційний ресурс. Створення організаційно-правових механізмів освоєння інформаційних технологій вимагає перебудови системи нормативно-правового регулювання на європейській інформаційній основі.

Адміністративна реформа, яка реалізується з 2014 року, переслідує в якості однієї з основних завдань інформаційну відкритість влади. Рішення цього завдання дозволяє не тільки своєчасно інформувати фізичних і юридичних осіб про діяльність органів влади, але і забезпечує громадський контроль за діяльністю органів публічного управління.

На думку О. Дуліної та А. Крупника основою забезпечення ефективності громадського контролю є доступ до публічної інформації [338, с. 21].

Досягнення цього результату передбачає прийняття значної кількості нормативно-правових актів, до яких мають увійти не тільки Закони України: від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», від 9 квітня 2015 р. № 319-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних», але й Закон «Про безпеку класифікованої інформації» (проєкт від 27.01.2023 р.) [339; 340].

Крім того, необхідно створення відкритого та доступного інформаційного ресурсу органів виконавчої влади та забезпечення їх постійного моніторингу з точки зору їх повноти та прозорості. Слід підкреслити, що для створення збалансованої системи нормативно-правового регулювання надання інформаційних ресурсів про діяльність органів публічного управління необхідно прийняття законів «Про службову таємницю» та «Про конфіденційну інформацію».

Перший закріплює механізм надання відкритої і обов'язкової до публікації інформації про діяльність органів публічного управління на основі принципу доступності інформації.

Другий закон призначений для встановлення процедури обмеження доступу до конфіденційної інформації, конкретного переліку відомостей, які не можуть бути віднесені до конфіденційної інформації, процедури організації діяльності у публічному управлінні з конфіденційною інформацією та порядку розсекречення конфіденційної інформації.

З метою створення системи нормативно-правового регулювання надання інформаційних ресурсів про діяльність виконавчих органів влади потрібно не тільки забезпечити відкритість і доступність їх інформаційного ресурсу, але і визначити один з центральних органів виконавчої влади в якості відповідального за організацію моніторингу відкритості інформаційних ресурсів у публічному управлінні.

Ще однією проблемою в ході здійснення реформи державного управління є не відповідність сьогоднішнім потребам системи статистичного обліку, яка не дозволяє створити інформаційні ресурси які дали би можливість оцінити ефективність роботи органів публічного управління за системою соціально-економічних показників.

Існуючі системи статистичного обліку не дають уявлення про якість та результативність діяльності виконавчих органів. Для вирішення даного питання доцільно внесення доповнень до Закону України від 16 серпня 2022 року «Про офіційну статистику» [341].

У зв'язку з цим необхідно створити ефективну систему правового моніторингу результатів використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, яка повинна включати систему моніторингу результативності заходів реформування різних сфер життєдіяльності суспільства.

Як зазначає В. Іванчук моніторинг законодавства слід розглядати як суттєвий чинник успішності правової реформи та як один із напрямів формування перспективного законодавства [342, с. 715].

Правовий моніторинг це методично обґрунтована, комплексна, систематична аналітико-оціночна діяльність уповноважених суб'єктів, що включає в себе спостереження, аналіз, узагальнення, оцінку інформації про якість прийнятих і діючих нормативних правових актів, практики застосування останніх, вироблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків нормотворчості і правозастосування, прогнозування напрямів розвитку правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин.

Правовий моніторингу має наступні функції: спостереження, аналітичну, інформаційну, контрольну, прогностичну, конструктивну, функцію забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктами нормотворчої діяльності, органами публічного управління і суспільством, системно-комунікативну. Системний характер правового моніторингу обумовлює взаємодію і взаємне доповнення функцій.

Аналітична функція є однією з визначальних функцій правового моніторингу. Її зміст полягає у визначенні ступеня ефективності дії правових норм на практиці та у виробленні пропозицій щодо підвищення ефективності реалізації нормативних приписів у сфері використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні [343, с. 242].

Створення системи моніторингу нормативно-правого регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні дозволить оцінити хід самої реформи державного управління, визначити, наскільки досягнуті поставлені цілі, отримані заплановані показники результативності. Крім того, моніторинг повинен вирішити наступні завдання: своєчасну і достовірну оцінку сприйняття населенням ходу реформи державного управління, її результатів і проблем за результатами соціально-економічної діяльності, підвищення відкритості діяльності органів публічного управління в цілому. Рішення даних завдань може бути забезпечено за рахунок реалізації наступних заходів:

- організації публічних обговорень основних напрямів використання інформаційних ресурсів, що в свою чергу забезпечить інформаційну і експертно-методологічну підтримку реалізації реформування управління;

- формування ресурсного центру позитивного досвіду;

- доповнення статистичної системи публічного управління збиранням відомостей, які характеризують діяльність публічного управління у контексті реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року;

- розробки та впровадження об'єднаної бази даних реформи державного управління, створення методів, які можуть оцінити ефективність реалізації реформи державного управління, для забезпечення фінансової підтримки заходів публічного управління у сфері інформаційного забезпечення.

Як зазначають Н. Нижник і О. Муза, ефективність здійснення правового моніторингу залежить від правильного виокремлення його видів, оскільки аналіз якості законодавчих актів може проводитися за різними цілями та групою відповідних суб'єктів. Слід зазначити, що у межах розгляду актуальних питань перспективного законодавства увага акцентується на здійсненні моніторингу нормативно-правових актів Верховної Ради України. У європейській юридичній літературі оцінювання нормативно-правових актів пов'язують безпосередньо з реформою державного управління (new public management) [344, с. 46].

Це, в свою чергу, викликає необхідність уніфікації підходів до інформаційного забезпечення всієї системи органів публічної влади та розробки Концепції інформаційного забезпечення та ефективного використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні в Україні.

Для координації та впорядкування робіт по формуванню ефективної системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, на наш погляд, необхідно розробити єдину систему виконавчо-розпорядчих нормативних документів, які забезпечать класифікацію робіт і послуг, що уніфікують інформаційне забезпечення публічного управління, а це, в свою чергу, дозволить більш ефективно використовувати фінансову підтримку держави.

У контексті Закону України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність» доцільно більш чітко визначити правовий і науково-організаційний статус численних державних і комерційних структур (агентств, центрів, інститутів, управлінь тощо), зайнятих інформаційно-аналітичними дослідженнями, і розробити оціночні критерії ефективності, вартості і корисності надаваних ними послуг і конкретних результатів робіт, в

тому числі прав, обов'язків і відповідальності за повноту, достовірність, ясність, порівнянність і оперативність пропонованих рекомендацій і варіантів рішень [345]. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні повинна враховувати специфіку галузі управління, напрямки соціально-економічного розвитку, демографічні та міграційні процеси в адміністративно-територіальній одиниці.

Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні включає в себе інформаційний, фінансовий, кадровий ресурс, організаційне, нормативне, функціональне, програмно-технічне забезпечення щодо збору, накопичення, обробки, зберігання та видачі інформації зовнішнім користувачам (громадянам і організаціям) і внутрішнім (органам публічного управління та їх посадовим особам).

Зміст конкретних механізмів формування системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, перш за все, визначається нинішньої фазою розвитку цієї інституції як основи для прийняття рішень.

Як зазначає В. Рандюк, системність законодавства пов'язана з системністю позитивного права (системою права), тобто обумовлена системою норм права як змістом законодавства [346, с. 48]. У системній цілісності право не тільки забезпечує законодавству життя, а й створює такий правопорядок, в умовах якого протікає діяльність кожного члена суспільства, його державних і суспільних інститутів. Саме завдяки руху та взаємодії складових елементів системи права законодавство із простої сукупності правових приписів перетворюється на узгоджену, органічну й цілісну систему чинного законодавства.

Незважаючи на глобалізацію, розвиток мережевих та поліцентричних форм організації ділових комунікацій при прийнятті рішень, нинішня стадія демонструє збереження провідної ролі інформаційних ресурсів у суспільних перетвореннях. З огляду на перехідний стан суспільства, можна говорити про нагальну необхідність посилення ролі інформаційних ресурсів у визначенні стратегій суспільного розвитку, регулюванні та конструюванні соціально-економічних і культурних процесів. Вирішальною передумовою посилення управлінської активності залишається примат організаційно-нормативної структури регулювання використання інформаційних ресур-

сів, що передбачає особливий тип взаємин публічної влади з контрагентами, яка зумовлює оптимізацію методів прийняття рішень та підвищення результативності управлінських стратегій.

Асоціація України і Європейського Союзу диктують нагальну потребу в посиленні нормативних засад використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні, що створюють кістяк ефективної управлінської діяльності. У цьому аспекті сучасні теорії нового публічного менеджменту, мережеві концепції, теорія good government виконують переважно допоміжні функції, відображаючи часткові тенденції в розвитку цього суспільного інституту.

Підтримання чинності раціональних норм і принципів правового регулювання орієнтує публічне управління на стійку реалізацію загально соціальних інтересів громадян, визначених у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року та Національної економічної стратегії на період до 2030 року, на ефективне поєднання традиційних і нових функцій державної влади. Підвищення ролі нормативно та процедурно організованого використання інформаційних ресурсів у публічному управлінні не тільки підвищує внутрішню згуртованість держави і якість побудованих стратегій, але і здатне ефективно лікувати систему управління від ряду її традиційних «хвороб» (корупції, тіньових інструментів просування групових інтересів).

# *Розділ 3*

# ОРГАНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

***Анотація.*** *Розглянуто діяльність органів публічного управління як суб'єктів користування інформаційними технологіями. Розкрито систему органів публічного управління. Досліджено транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління у умовах використання інформаційних технологій. Проаналізовано взаємодію органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України. Розглянуто адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічного управління у сфері доступу до інформації.*

***Ключові слова:*** *органи публічного управління, адміністративно-правове регулювання, інформація, інформаційні технології, публічні послуги, громадянське суспільство.*

## 3.1. Основи діяльності органів публічного управління як суб'єктів користування інформаційними технологіями

У Європейському Союзі помітні тенденції нового розуміння ролі держави, її функцій, взаємовідносин із суспільством. У результаті цього виникла необхідність проведення децентралізації та реформи державного управління у межах, спрямованих, у першу чергу, на створення оптимальної системи публічної влади.

Суспільство розвивається і може бути успішним, якщо воно є цивільним, соціальним, демократичним і правовим. Ці вектори розвитку інформаційного суспільства системно взаємопов'язані. Сьогодні є можливість у цьому переконатися на прикладі країн-членів Європейського Союзу де проблеми публічної адміністрації зв'язані з управлінням справами держави, суспільства та людини і вирішуються за рахунок розвитку інформаційних технологій і мережевих

комунікацій. Ми маємо можливість спостерігати, як взаємодіють параметри цивільного і соціального суспільства з процесами демократизації і перебудови систем публічного управління що вимагають нової якості аналітики і організації державного та місцевого самоврядування, змінюють погляди громадянина та державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування.

У даний час демократія у європейському співтоваристві вступила в цифрову еру. У Європейському Союзі цей процес створює безпрецедентний рух відкритості уряду завдяки завоювання суспільної довіри і утвердженню системи прозорості, громадської участі та співпраці. Як наслідок, цей рух спричинить зміцнення демократії та більш ефективну і результативну роботу публічного управління.

У сучасному соціальному управлінні термін «публічна адміністрація» широко використовується. Як зазначає В. Савіцька, в Україні цей термін отримав розвиток з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України і сьогодні є узагальнюючим поняттям, об'єднуючим державну владу України, Автономної республіки Крим і місцевого самоврядування [347]. Тому публічне управління інтерпретується ширше державного управління і включає управління на центральному рівні, регіональному та місцевому рівнях.

Удосконалення публічного управління покликане служити соціальному благополуччю суспільства – вирішення нагальних соціально-економічних проблем, підвищення рівня і якості життя населення.

В Україні реалізуються різні напрями реформування публічної адміністрації, кожний з яких містить заходи, пов'язані як з удосконаленням традиційної організації публічного управління, так і з впровадженням нових інструментів управління. Найбільш актуальними з напрямів реформи державного управління є запровадження в органах виконавчої влади принципів і процедур на підставі впровадження інформаційних технологій.

Регламентація відкритості у діяльності державних службовців, виконання публічних функцій і надання послуг з допомогою інформаційних технологій і систем займає важливе місце в політиці Європейського Союзу, орієнтованої на досягнення більш ефективних результатів у роботі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

В арсеналі публічного управління знаходиться досить великий перелік інструментів, які забезпечують його ефективність. Використання в даному процесі інформаційних технологій як ефективної альтернативи традиційній організації управління кардинально змінює вектор спрямованості пріоритетів підвищення ефективності державного менеджменту.

Розвиток інформаційних технологій, які застосовуються в публічному управлінні, багато в чому визначає економічний і соціальний добробут регіонів і країни в цілому. З цієї причини удосконалення даного процесу є важливим соціально-економічним і актуальним в науково-практичному плані завданням.

У Європейському Союзі реформи публічного управління розвиваються в контексті нового державного менеджменту. З 2014 року в Україні одночасно реалізовувалося кілька напрямів реформування публічної влади. Найбільш значущими серед них є: реформи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, бюджету та бюджетного процесу, реформи направленої на децентралізацію влади, реформи місцевого самоврядування зв'язаної з об'єднанням громад.

Реформування системи публічного управління в України на основі ідей нового державного менеджменту обумовлює об'єктивну необхідність активного пошуку ефективних механізмів і реформаторських підходів до управління, у зв'язку з чим особливої ваги набуває запровадження інформаційних технологій.

Сферами застосування інформаційних технологій в публічному управлінні є діяльність державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, виконання публічних функцій і надання публічних послуг.

В іншому випадку існуюча адміністративна регламентація може мати велику кількість негативних ефектів:

- обмежить управлінську ініціативу та креативність державних службовців;
- ускладнить субсидіарність між управлінськими рівнями публічної влади;
- обмежить доступність надання публічних послуг;
- створить адміністративні бар'єри в отриманні послуг;
- збільшить трансакційні витрати взаємодії.

В основу розвитку застосування інформаційних технологій у публічному управлінні України покладені загальні й специфічні

принципи, обумовлені формою, змістом і системністю нормативно-правового регулювання використання інформаційних ресурсів, що дозволяють більш достовірно враховувати особливості процесу застосування інформаційних технологій в публічному управлінні.

Загальні засади застосування інформаційних технологій (принцип легітимності, субсидіарності, гласності, відкритості діяльності органів публічної адміністрації, можливості здійснення публічного управління з використанням електронних засобів автоматизації) виступають обов'язковою основою для впровадження та розвитку процесу застосування інформаційних технологій в публічному управлінні і діють згідно із затвердженими нормативними правовими актами.

Специфічні принципи (принцип адекватності адміністративних процедур, загальний (недискримінаційній) характер застосування інформаційних технологій, усунення надмірності публічних функцій, прямий-зворотний зв'язок), що є особливою формою прояву загальних принципів, доповнюють їх і дозволяють регулювати окремі аспекти публічного управління з урахуванням специфіки та характеру виконання функцій або надання послуги.

Основним інструментом щодо виконання функцій і надання публічних послуг є прийняття нормативно-правових актів державними органами чи органами місцевого самоврядування, що встановлюють терміни та послідовність адміністративних процедур і адміністративних дій органів влади, порядок їх взаємодії з фізичними або юридичними особами на підставі застосування інформаційних технологій.

В якості норм встановлюються вимоги до обслуговування та комфорту громадян і персональна відповідальність посадових осіб, можливість досудового оскарження їх дій (бездіяльності).

Якість і доступність надання публічних послуг залежить від правильної (дієвої) структури відповідних нормативно-правових актів.

У національній юридичній науці терміни «електронний уряд», «держава», «управління» відзрізняються. «Електронний уряд» (англ. e-Government) розуміється досить широко, і сфера його діяльності проєктується на все суспільство. При цьому вважається, що термін «електронна держава» найбільш відповідає англійському еквіваленту і підкреслює, що мова йде про всі три гілки влади.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства дозволяє встановити реальне співвідношення понять «електронна держава» (інформаційне суспільство) і «електронний уряд».

Інформаційне суспільство – це характеристика стану суспільства на перехід до нового етапу культури в загальносвітовому плані, його готовності відповісти на виклики глобалізації та формування нової цивілізації, нової особистості і ролі людини у життєздатності цієї цивілізації.

Цей традиційний національний інтерес до термінології відображається в законодавстві. У Концепції розвитку електронного урядування в Україні затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р завдання концентрувалися навколо формування інфраструктури електронного уряду.

Реалізація цих завдань базувалась на основі наступних принципів:

- максимальне скорочення адміністративних бар'єрів на шляху впровадження інформаційно-комунікаційних технологій з дотриманням конституційних прав громадян і інтересів державної безпеки;

- відкритість концепції реформи суспільної дискусії;

- відмова від дублювання подібної діяльності в інших програмах;

- скорочення бюджетних витрат, максимальна економія та раціоналізація бюджетних витрат.

У Концепції дається визначення поняття електронне урядування. Згідно Концепції: «Електронне урядування» є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

На підставі Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 5 вересня 2012 року № 634-р) було розроблено: Положення про систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта»; Порядок підключення до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта»; Порядок електронної (технічної та інформаційної) взаємодії; Перелік пріоритетних державних електронних інформаційних ресурсів для запровадження електронної взаємодії [348; 349].

З одного боку, це зрозуміло – зв'язок стратегій розвитку держави: Стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки та Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Національна економічна стратегія на період до 2030 року і інформатизація органів влади очевидний [350; 351].

З іншого боку, навіть поняття електронного уряду при його широкому вживанні не розшифровується. В постанові Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 208 «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» електронний уряд представлено як електронну інформаційну систему, яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою, з громадянами та юридичними особами на основі сучасних інформаційних технологій.

Не розкриваючи поняття «електронний уряд» в Національній програмі інформатизації під терміном «електронне урядування» розуміється нова форма організації діяльності органів державної влади, за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій, яка забезпечує якісно новий рівень оперативності й зручності отримання організаціями та громадянами державних послуг та інформації про результати діяльності державних органів.

Далі, політика електронного уряду розширюється до масштабів всієї держави та суспільства. У подальшому було затверджено ряд нормативних документів, що визначили напрями розвитку України на середньострокову і довгострокову перспективу, у яких розглядається поширення інформаційних і телекомунікаційних технологій. Це: цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства

в Україні на 2021-2026 роки, Стратегія національної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні.

Загально стратегічні цілі конкретизовано у Національній економічній стратегії на період до 2030 року де вказано, що метою реформи державного управління є побудова прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності. Результатом впровадження реформи має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

Реалізація Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої, та програми діяльності Кабінету Міністрів України дає можливість очікувати наступні результати:

- технологічна незалежність в галузі інформаційних технологій, на підставі новітньої техніки створеної за стандартами Європейського Союзу, випереджаюче зростання національного ринку інформаційних технологій по відношенню до загальносвітового рівня;

- істотне скорочення транзакційних витрат в економіці за рахунок стандартизації процесів, середовища взаємодії та впровадження інформаційних технологій;

- висока якість надання державних послуг в електронному вигляді, здійснення переважної більшості юридично значущих дій в електронному вигляді;

- скорочення «цифрової нерівності» до меж, що попереджають ізольованість окремих громадян і соціальних груп;

- розвинені сервіси на основі інформаційних технологій у сферах культури, освіти та охорони здоров'я, можливість самозайнятості та дистанційної роботи за допомогою мережі Інтернет;

- високий рівень інтеграції України в інформаційний простір (культурно-освітній, технологічний, інформаційний) Європейського Союзу.

Основне завдання впровадження електронної уряду (держави) полягає у підвищенні ефективності роботи державних і місцевих органів. Реалізація усіх компонентів електронного уряду дозволить громадянам безперешкодно реалізовувати право на доступ до інформації і надавати їм адміністративні інформаційні послуги. Крім того, технології електронного уряду надають громадянам можливості інтерактивної участі в роботі демократичних інститутів, у прийнятті управлінських рішень.

Електронний уряд як спосіб організації державної влади, заснований на використанні інформаційних технологій, визначає концепцію розвитку сучасного суспільства. Роль електронного уряду у функціонуванні соціальної системи та проєктуванні соціальних процесів обумовлена тим, що він виступає в якості одного з засобів динамічного розвитку суспільства інформаційної епохи, підвищення ефективності публічного управління.

Можна сформулювати уточнену дефініцію електронного уряду з позиції юридичної науки як систему нормативно-правового регулювання використання інформаційно-комунікаційних технологій щодо надання інформаційних і адміністративних послуг у сфері публічного управління що дозволяє державі інтегрувати в єдині цілі соціальні і психологічні системи інформаційного суспільства.

Зв'язок політики електронного уряду, децентралізації, створення безбар'єрного простору, реформи державного управління стає все більш очевидним. Це знаходить підтвердження у Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. та плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [352; 353].

Розуміння електронного урядування в Україні перейшло від аспекту інформатизації органів влади до створення нової бази державного управління, що перетворює його суть. Поки що виконується тільки перший етап Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні. Але Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI «Про адміністративні послуги» передбачає розвиток надання електронних послуг.

Закон України від 10 грудня 2015 року № 888-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення

повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» передбачає, що адміністративні послуги в електронній формі надаються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування. Порядок та вимоги інтеграції інформаційних систем державних органів та органів місцевого самоврядування з Єдиним державним порталом адміністративних послуг затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері надання адміністративних послуг, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері розвитку електронного урядування [355].

Тому першою особливістю національного електронного урядування можна назвати його орієнтованість на електронні послуги. Закон України від 15 липня 2021 року «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» передбачає автоматичний режим надання електронної публічної послуги [356].

На думку аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України (станом на 2015 рік), розвиток електронних адміністративних послуг в Україні стримує невисокий рівень комп'ютеризації домогосподарств, нерівномірний та недостатній рівень застосування Інтернет в Україні, недостатній рівень комп'ютерної грамотності, а також обізнаності населення щодо можливостей та переваг отримання адміністративних послуг в електронній формі. Згідно результатів соціологічного дослідження, нині лише половина українців (54,6 %) мають вдома комп'ютерну техніку. До мережі Інтернет вдома має доступ так само лише половина (51 %) населення України. При цьому більшість з тих, хто не користується Інтернетом, не відчувають в цьому необхідності.

Опитування відвідувачів центрів надання адміністративних послуг в п'яти областях України показало, що п'ята частина (20%) респондентів не мають комп'ютера та можливості виходу в Інтернет. Більше половини українських користувачів Інтернет мешкає у містах з населенням понад 1 млн. жителів, сільські мешканці складають лише п'яту частину Інтернет-аудиторії [357].

Друга особливість пов'язана з відомчим підходом до проблем інформатизації. На сьогоднішній день не завершено процес інтегра-

ції інформаційних систем органів виконавчої влади, не створено систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів і систему електронної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що суттєво уповільнює розвиток електронних адміністративних послуг в державі. До чинників, які ускладнюють повноцінне впровадження електронного документообігу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування належать:

- відсутність єдиних загальнодержавних стандартів функціонування систем електронного документообігу, уніфікованих вимог до програмного забезпечення, що ускладнює процес запровадження внутрішніх систем електронного документообігу органів державної влади і органів місцевого самоврядування та інтеграцію цих систем;
- недосконаліть вітчизняного законодавства про електронний документообіг та електронний цифровий підпис;
- усталені традиції ведення документообігу в паперовій формі в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- недостатній рівень захисту інформації в системах електронного документообігу органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

В Україні відмінності в соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць не можуть не позначатися на розвитку інформаційного суспільства. Існує значна різниця у використанні нових технологій в різних органах публічної адміністрації. Багато в чому така нерівність має об'єктивні причини. На територіальний розвиток впливають географічні, природні відмінності та різні підходи до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і відсутність належної координації. Виникає проблема сумісності інформаційних систем, використовуваних різними суб'єктами публічного управління. У даний час є проблема раціоналізації – технічної, з точки зору технічної сумісності публічних мереж і сайтів та юридичної – щодо узгодження відомчих нормативно-правових актів.

Третя особливість безпосередньо пов'язана з правовим регулюванням зазначених питань. Велика кількість документів програмного характеру не поспішає переростати в конкретні зміни або доповнення законодавства. Наприклад, Законом України від 2 липня 2015 року № 577-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про звер-

нення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» затверджено механізм звернення громадян України з використанням інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції, які отримали підтримку не менше 25 тисяч громадян протягом трьох місяців з моменту оприлюднення, хоча зазначене питання піднімалось громадськими обєднаннями з 2013 року.

Реформи, пов'язані з ідеєю «Відкритого уряду» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 року № 1049-р «Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках») відкритими даними щодо Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних (постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» (редакція 2024 року), постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 867 «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних», Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації [358-361].

Комплексне вирішення завдань реформування системи публічного управління неможливе без чіткого розуміння відмінності відомчої регламентації використання інформаційних ресурсів за рівнем їх розробки та затвердження, обов'язковості та спрямованості реалізації.

Класифікація відомчих нормативно-правових актів необхідна з методичної точки зору, оскільки дозволяє згрупувати їх і упорядкувати, що сприяє розумінню сутності, структури і особливостей кожного нормативно-правового акту та розкриттю взаємозв'язку між нормативно-правовими актами. З цією метою нормативно-правові акти диференційовані на три групи в залежності від ступеня гомогенності (головний і похідний), від рівня комплементарності повноважень (основний і додатковий), ініціатора взаємодії (прямий і зворотний).

Розвиток інформаційних технологій в системі публічної адміністрації визначається загальними та частковими особливостями її організації.

Загальні особливості обумовлюються необхідністю, з одного боку, підвищення якості публічного управління за допомогою оптимізації інформаційних технологій щодо виконання функцій і надання послуг, з іншого боку – розробки ефективної системи публічного управління.

Серед загальних особливостей можна виділити залежність інформаційних технологій від наявності (рівня) адміністративних бар'єрів, якості надання публічних послуг, розвитку нормативно-правової бази державного та місцевого рівнів у галузі інформаційних технологій з обслуговування публічних функцій і послуг.

Часткові особливості організації використання інформаційних технологій визначаються специфікою публічного управління в конкретній адміністративно-правовій одиниці України та виявляються залежно від рівня фінансової забезпеченості, рівня професійної підготовки державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, рівня комп'ютерної грамотності населення.

Пов'язані з загальними та частковими особливостями сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій характеризуються розширенням сфери впровадження інформаційних технологій в публічне управління, усуненням проявів бюрократизму та корупції, підвищенням результативності професійної службової діяльності державних службовців, службовців місцевого самоврядування поліпшенням якості та доступності публічних послуг на основі створення багатофункціональних центрів.

Існуюча система взаємодії учасників процесу надання публічних послуг об'єктивно вимагає поліпшення якості цього процесу шляхом модернізації, що спирається на розробку та впровадження відомчих нормативно-правових актів з використанням затребуваних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій.

Досягнуті на сьогоднішній день результати проведення децентралізації та реформи державного управління в адміністративно-територіальних одиницях України істотно різняться як за обсягом і станом інформаційних технологій, так і за рівнем якості та доступності надання публічних послуг, що переконливо підтверджує пото-

чний стан процесу розробки та впровадження стандартів у сферу надання послуг і ще раз підкреслює необхідність подальшої активізації та розвитку указаного процесу.

Є. Красніков вважає, що важливою складовою процесу надання публічних послуг є контроль якості. Технологію, що використовується для підвищення якості послуг і яка прийшла у публічний сектор з приватного, є бенчмаркінг (еталонне тестування). П'ятиетапний процес бенчмаркінгу виглядає таким чином: визначення характеристик; визначення партнерів для бенчмаркінгу; розробка методу збору даних; фреймворк, мета якого полягає в тому, щоб визначити, які відмінності в процесах призводять до підвищення ефективності; впровадження змін [362].

Головною метою публічного управління у сфері надання послуг є створення умов для доступності і якості їх надання населенню та бізнесу, регулярного контролю за діяльністю відповідальних посадових осіб, підвищення ефективності витрачання державних ресурсів на надання послуг.

В умовах розвитку публічного сектора сфери адміністративних послуг досягнення цієї мети забезпечує трьох контурна система управління якістю надання публічних послуг на рівні адміністративно-територіальної одиниці України, яка дозволяє органам публічної влади:

- здійснювати контроль якості виконання нормативно-правового акту в публічному управлінні;

- приймати управлінські рішення з метою підвищення ефективності надання послуг фізичним і юридичним особам на рівні адміністративно-територіальної одиниці України.

Прийняття органами публічної влади рішення про вибір пріоритетного варіанту управління адміністративно-територіальною одиницею України має здійснюватися на підставі порівняльного аналізу результативності двох варіантів публічного управління: заснованого на використанні традиційних інструментів та на використанні інформаційних технологій у межах наявних матеріально-технічних і кадрових ресурсів.

Для цього повинна бути, на думку Є. Легези, розроблена система оцінки результативності використання інформаційних технологій в публічному управлінні, що враховує інтенсивність і масштабність застосування доступного арсеналу інструментів для забезпе-

чення ефективності управління, ступінь впровадження інформаційних технологій у діяльність державних службовців, якість виконання функцій і надання послуг [363].

Водночас, дослідження Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України показує, що варіант управління, заснований на інформаційних технологіях виконання функцій і надання послуг, динамічно розвивається, вкладається в рамки менеджерського підходу та прописує конкретний алгоритм досягнення ефективності та результативності управління адміністративно-територіальною одиницею України в умовах реформування публічного управління.

Державно-управлінський підхід передбачає, що публічне управління, як і будь-яке інше управління, має бути сплановано, організовано, мотивовано, враховано та проконтрольовано. Основними організаційно-економічними напрямами державно-менеджерського підходу до системи публічного управління в умовах його реформування є: перехід від затратного використання державних ресурсів до результативного, впровадження програмно-цільових методів публічного управління, нормативно-правового актування диференційованого підходу до планування державних коштів на виконання функцій.

Результативне публічне управління означає, що на відповідному рівні здійснюється визначення результатів, управління результатами та контроль за ними. Вищі органи виконавчої влади України, крім безпосередньої взаємодії з місцевими органами виконавчої влади у процесі постановки завдань, виділення бюджетних коштів на їх виконання і зворотного зв'язку (отримання звітів про виконані завдання та використаних бюджетних коштів), можуть регулювати результати роботи підвідомчих організацій безпосередньо, здійснюючи тим самим моніторинг їх діяльності.

Для вдосконалення роботи з організації ефективної діяльності публічної адміністрації як суб'єкта застосування інформаційних технологій, спрямованої на підвищення якості життя населення, необхідні:

- впровадження нормативно-правових актів, які дозволяють орієнтувати систему публічного управління на оптимізацію державних видатків;

- реалізація сучасного механізму нормативного фінансування, на одну особу, виконання функцій та здійснення повноважень;

- залучення приватного бізнесу до виконання окремих повноважень в якості державно-приватного партнерства.

Дані напрями дозволяють відрегулювати інструменти організаційно-економічної взаємодії між рівнями публічної адміністрації, застосовувати диференційований підхід до планування державних коштів на виконання функцій, гарантувати реалізацію принципів ефективності, економічності та результативності.

Як не парадоксально, з погляду на динаміку оцінки населенням України якості надання адміністративних послуг, але впровадження електронного уряду, інформаційних систем управління може ускладнювати сам процес управління. Якщо раніше громадянин сам здійснював збір різних документів у різних організаціях, то тепер це обов'язок державних органів збирати інформацію про громадянина, щоб надати йому послугу [364]. Паралельно спостерігається виникнення систем моніторингу за тим, як надається послуга. Наприклад, Порядок проведення моніторингу якості надання адміністративних послуг та оприлюднення інформації про результати моніторингу якості надання адміністративних послуг [365]. Впроваджуючи одне, створюються інші системи, які ускладнюють роботу публічної адміністрації.

Завдання організації сайтів з доступною інформацією для кожного є дуже важливим, але якщо не регулювати цей процес, то користувачам буде дуже складно розібратися у великій кількості інформації, яка знаходиться на веб-сайтах органів влади.

Висока інтенсивність роботи по досягненню цільових показників іноді призводить до зниження якості. Спроба виконати встановлені нормативи, терміни виконання доручень може призводити до того, що буде знижуватися якість роботи публічної адміністрації.

Адміністративна регламентація застосування інформаційних технологій є ключовою ланкою та стабілізуючим фактором, при якому створюються умови для підвищення ефективності публічного управління. Упровадження інформаційних технологій в публічне управління дозволяє забезпечити високу позитивну результативність одержуваного ефекту:

- усунення надлишкових адміністративних процедур і можливості для отримання адміністративної ренти (корупції) за рахунок штучного ускладнення адміністративного процесу;
- зниження адміністративних бар'єрів;
- зменшення строків виконання послуг;

- відкритість інформації про дії та про адміністративні процедури;

- орієнтацію адміністративних процесів на поліпшення їх показників результативності, на підвищення якості виконуваних публічних функцій і послуг.

У зв'язку з цим адміністративна регламентація застосування інформаційних технологій через оптимізацію процесів виконання функцій і надання послуг стає сьогодні одним з найважливіших інструментів, що сприяють підвищенню ефективності публічного управління України.

З метою створення ефективного функціонування системи електронних послуг необхідно проводити серед користувачів адміністративних послуг аналіз наданих адміністративних послуг електронного виду і офіційної інформації, які є найбільш затребуваними і часто запитуваними громадянами в окремому регіоні країни, так як Україна є країною з різними територіальними особливості та специфічним менталітетом. Зазначене вимагає внесення відповідних доповнень і змін у чинне законодавство [366].

Одним з перспективних напрямів засновування інформаційно-комунікаційних технологій публічною адміністрацією є виборні технології (англ. e-voting).

В Україні реформування виборчого законодавства супроводжується створенням інформаційних гарантій для виборців. 22 лютого 2007 року прийнято Закон України № 698-V «Про Державний реєстр виборців», який не тільки ввів в обіг принципово нові правові дефініції, пов'язані з інформаційно-комунікаційною системою, призначеною для зберігання, обробки даних, які містять передбачені законодавством відомості, та користування ними, створеної для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу [367].

Підсумком десятирічної практики застосування інформаційних технологій на виборах різних рівнів стало закріплення у виборчому законодавстві нових понять у сфері автоматизації виборчого процесу.

Європейський досвід використання технічних засобів в ході голосування, так і на інших стадіях виборчого процесу є дуже великим. На регіональних і муніципальних виборах в країнах-членах Європейського Союзу реалізовано ряд пілотних проєктів з використан-

ням нових технічних засобів для голосування, нових технологій передачі даних у процесі підведення підсумків голосування та засобів відео спостереження за ходом голосування.

За словами В. Панкратова, система електронного голосування дозволить значно спростити виборчий процес, зменшити терміни підрахунку голосів та значно скоротити витрати з державного бюджету на організацію виборчого процесу. Електронне голосування передбачає імплементацію новітніх інформа-ційних технологій до виборчого процесу. Проте саме запровадження технології електронного голосування є неоднозначним [368, с. 155].

У 2012 році було прийнято Закону України № 5175-VI «Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року», який передбачав використання на виборчих дільницях систем відеоспостереження, відеозапису й трансляції зображення, які забезпечили можливість перегляду процесу голосування та підрахунку голосів на відповідному веб-сайті у мережі Інтернет та збереження відео інформації [369; 370].

У Європейському Союзі поширене опитуванням виборців з використанням інформаційно-комунікаційних мереж.

Європейський досвід застосування інформаційно-комунікаційних технологій у виборчому процесі дозволяє виявити ряд проблем, успішне вирішення яких стане необхідною умовою діяльності розвитку системи дистанційного електронного голосування в Україні. До їх числа можна віднести:

- технічні проблеми, пов’язані з надійністю, продуктивністю та захищеністю системи;

- нормативно-правові проблеми, пов’язані з забезпеченням таємниці голосування та захисту від маніпуляцій підсумками голосування;

- соціально-психологічні проблеми, пов’язані з забезпеченням довіри населення до підсумків Інтернет-голосування [371].

Тим не менш, враховуючи всі ці фактори можна говорити про серйозні перспективи розвитку дистанційного електронного голосування, насамперед для виборців, які проживають на віддалених територіях або в важкодоступній місцевості та громадян, які перебувають за кордоном. Водночас, на нашу думку, з погляду на дослі-

дження В. Політанського, є недоцільним у даний час повністю відмовлятися від традиційних форм голосування за допомогою паперових бюлетенів [372].

Практику масштабного застосування інформаційних технологій на виборах різних рівнів повинен санкціонувати законодавець. Без цього результати виборів, одержувані з допомогою електронних засобів для голосування, не будуть мати офіційного, юридичного характеру.

Необхідний чіткий процедурний регламент щодо того, як проводити підрахунок голосів, здійснювати спостереження за виборами з боку політичних партій, громадських організацій, де при застосуванні сучасних цифрових технологій повинні з'явитися нові інформаційні гарантії для громадян, кандидатів, політичних партій, засобів масової інформації. В іншому випадку представницький характер обраних органів влади може бути поставлений під сумнів.

Упровадження електронної системи голосування потребує великих капіталовкладень у технічну інфраструктуру та програмне забезпечення, проте в майбутньому система дозволить заощадити бюджетні кошти та зменшити ймовірність фальсифікації у виборчому процесі. Blockchain в силу своїх технічних особливостей як децентралізованої системи зберігання інформації, що унеможливлює внесення будь-яких виправлень у вже зафіксовані дані, найбільше підходить для вирішення головної проблеми у проведенні електронного голосування – забезпечення цілісності його результатів й захисту від зовнішнього втручання [373, с. 279].

Процеси впровадження інформаційних технологій у діяльність публічної адміністрації відбуваються практично паралельно в різних країнах. Тому застосування інформаційних технологій у державному управлінні можна вважати соціальним фактом, що підлягає порівнянню.

У країнах-членах Європейського Союзу існують свої умови для впровадження інформаційних технологій – технічні, правові, культурні і інші. Це впливає на швидкість і якість впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і на громадське осмислення цього процесу.

Можна сказати, що технічні і інші відмінності не вплинули на усвідомлення того факту, що впровадження інформаційних технологій переступили межі технічного процесу і розглядаються як процес

соціального, що трансформує саме державне управління. Це управління стає електронним, цифровим. Змінюється державне управління, змінюється саме суспільство, і даний феномен знаходиться далеко за межами правової науки. Це – перше загальне для України і Європейського Союзу спостереження.

По-друге, вплив цифрової адміністрації на традиційну (документальну на паперових носіях) не є випадковим або хаотичним, він є системний. Виражається ця системність, насамперед у появі нових принципів державного управління або в трансформації існуючих.

Наприклад, політика електронного урядування звела в ранг обов'язкових принципи «доброго управління» та транспарентності. В Європейському Союзі якість державного управління оцінюється з позиції зазначених принципів. У результаті загальні для України і Європейського Союзу міжнародні акти реалізуються в національному законодавстві. Тут варто згадати ідею відкритого уряду, що створює загальні стандарти прозорості та відкритості влади.

По-третє, спільність застосовуваних схем і підходів залежить не стільки від запозичення та передачі досвіду країн-членів Європейського Союзу, скільки від сутності самого процесу впровадження та застосування інформаційних технологій і систем, який, будучи технічним є політично нейтральний. Тобто технологічна нейтральність певною мірою дає змогу поєднати дві протилежні та конкуруючі цілі – інтеграцію та критику.

Якщо говорити про особливості впровадження інформаційних технологій, то вони існують у кожній країні, але, на нашу думку, обумовлені не стільки процесами технічного характеру як такого, скільки вже наявними особливостями самого державного управління. Іншими словами, кожна країна будує власну національну модель публічної адміністрації на підставі загальновідомих інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому публічна адміністрація також інтернаціоналізується і все більше знаходить спільні риси в світлі реалізації принципу «доброго управління».

Реалізація технічної і технологічної політики у контексті однакових принципів і підходів до електронного управління можлива лише в рамках міцних міждержавних об'єднань, таких, як Європейський союз.

Україна з Європейським союзом має перспективні, інтегративні відносини тому асоціація України і Європейського Союзу сприятиме побудові соціально орієнтованого публічного управління.

Як зазначає німецький вчений Е. Шмідт-Ассманн: «Європейський правовий розвиток повинен спонукати до пошуку основоположного напряму, який би визнавав незмінність і рухливість рівними правовими цінностями: «Право перебуває у напруженні між стабільністю й гнучкістю, традицією і інновацією» [50, с. 361].

Використання інформаційних технологій публічною адміністрацією у публічному управлінні, у межах мети соціального розвитку, передбачають розширення практики кількісного формулювання завдань, підвищення питомої ваги розрахункових показників державної політики, застосування різноманітних аналітичних і математичних інструментів прийняття рішень. Підвищення рівня детальної операціоналізації діяльності управлінських структур, оцифровка даних по-своєму утворюють нормативно-організаційні, раціонально вибудувані регулятори.

Дані процедури та технології сприяють алгоритмізації прийняття рішень, посилення зв'язку планів і результатів, наростання адекватності цільових установок, єдності організаційної та кадрової структур держави, зниження ризиків і загроз.

Раціональна організація структур публічної адміністрації, встановлення ієрархічних зв'язків між його рівнями і інші заходи аналогічного характеру, підтримують соціальний порядок і сприяють ефективному конструюванню громадських зв'язків.

Раціонально-нормативна методологія сприяє настільки ж ефективному співвідношенню політичних та управлінських, законотворчих та адміністративних, професійних і громадських ролей та функцій публічної адміністрації.

Сукупний ефект застосування нормативно-організаційних підходів до використання інформаційних технологій публічними адміністраціями дає можливість говорити про провідну роль цільових перевірок, раціонального підходу до дослідження процесу формування державної політики і вибудовування його базових параметрів в практичній сфері. Цей підхід акцентує роль сучасних аналітичних інструментів форматування та прогнозування рішень та попередження ризиків, обумовлює підвищення якості експертизи, передбачає навчання державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування перспективним методам сучасного корпоративного менеджменту.

## 3.2. Система органів публічного управління

Повнота і якість вирішення проблем соціально-економічного та політико-правового значення для українського суспільства визначається вибором конкретного сценарію розвитку та сукупністю заходів з його реалізації. Аналіз можливих сценаріїв, у історичному контексті обрано українським народом у вигляді Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу прийнятою 11 червня 1998 року (втратила чинність), дозволяє виявити найбільш оптимальний з них, що реалізовано в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [374]. Для реалізації Угоди у сфері соціально-економічних відносин необхідно забезпечення зростання основних економічних показників за рахунок відновлення виробничої функції, що стає можливим завдяки формуванню державної структурної політики, яка має в якості свого основного пріоритету інноваційний розвиток і реформування державного управління та відповідне наукове забезпечення.

Заходами реалізації оптимального сценарію розвитку, з погляду на успіхи країн-членів Європейського Союзу, у сфері соціально-економічних і політико-правових відносин є посилення публічної сфери та впливу її основних інститутів. Забезпечення даного завдання стає можливим завдяки розвитку демократичних засад і зняття протиріччя між демократичною формою та такою, що суперечить їй змістом на основі власних історичних і культурних традицій, що, в кінцевому рахунку, дозволить вести мову про європейську Україну.

Поняття публічного управління є однією з центральних категорій сучасного правознавства. З нею нерозривно пов’язані практично всі фундаментальні явища політико-правового життя сучасного суспільства та держави. Очевидно, що асоціація України і Європейського Союзу, її процеси безпосередньо виходять на різні аспекти відповідної проблематики, пов’язаної з організацією державної влади та місцевого самоврядування, підвищенням ефективності функціонування органів управління в сучасних умовах глибоких перетворень у всіх сферах державного, адміністративно-політичного, соціально-економічного життя.

Особливості функціонування систем публічного управління досліджувались на протязі XIX – XXI століть. Суттєвий внесок зробили вчені: Р. Акофф, М. Альберт, Р. Арон, Г. Атаманчук, В. Афанасьєв, Ч. Барнард, Б. Бекер, К. Боумен, В. Бурков, Е. Вайнінг, Т. Веймер, М. Вебер, В. Вільсон, Н. Вінер, П. Друкер, Л. Зіглер, В. Єфремов, У. Ешбі, А. Маслоу, Л. Мізес, В. Остром, Л. Пал, Т. Пітерс, Г. Саймон, Д. Форрестер, С. Хантінгтон і багато інших. Різні аспекти сформованої зарубіжними вченими теорії публічного управління в контексті сучасної парадигми досліджуються переважною більшістю вітчизняних вчених, зокрема, В. Авер'яновим, В. Бакуменком, Н. Діденко, В. Князєвим, І. Коліушком, В. Луговим, Н. Нижник, Г. Одінцовою, І. Пригожиним, М. Рудакевич, І. Розпутенком, С. Серьогіним, В. Скуратівським, Ю. Шаровим, В. Шамраєм і багатьма іншими ученими різних галузей гуманітарних наук.

Розуміння специфіки формування інститутів публічного управління в умовах асоціації України і Європейського Союзу та побудови інформаційного суспільства передбачає системний аналіз, що включає дослідження:

- організаційно-функціонального рівня, на якому простежується генезис, основні види діяльності та типи взаємовідносин інститутів і форм публічної влади між собою та з громадянським суспільством (протистояння, гармонійна взаємодія та ін.);

- інституційно-нормативного, що фіксує становлення інститутів здійснення влади народу на рівні їх законодавчого і, насамперед, адміністративно-правового забезпечення;

- право-культурного аспекту, що встановлює взаємний зв'язок інститутів публічного управління у національному етнічно-правовому та політичному просторі та методів і форм комунікації.

Цілеспрямоване зміцнення інститутів державної влади, що відбувається паралельно з розвитком інститутів місцевого самоврядування та становленням громадянського суспільства, є найбільш оптимальною стратегією реформування сучасної державності, переходу до якісно нового, але в той же час відповідаючому національним інтересам, змісту публічного управління.

Інтерпретація системи інститутів публічного управління та відповідної право-інституційної сфери, аналіз останньої в контексті очевидно неоднозначної ситуації, пов'язаної з агресією на сході України, важливі як в плані розробки ефективної правової політики, так і для обґрунтування концепції подальшого розвитку нормативно-

правового регулювання інноваційного розвитку країни на підставі впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій і систем у сфері публічного управління.

Ця проблема має особливе значення у світлі децентралізації та реформи державного управління, утвердження засад інформаційного, громадянського суспільства та правової держави, визначених доктринальними документами прийнятими у 2019 - 2023 роках – Цілі сталого розвитку України на період до 2030, Національної стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні та Стратегії національної безпеки України, Стратегії інформаційної безпеки України.

Сучасний підхід до проблеми розвитку державності передбачає створення цілісного уявлення про систему інститутів публічного управління, що включає інститути та структуру державної влади і місцевого самоврядування, опосередковані правом, пов'язані з правовою та політичною культурою конкретного соціуму, адміністративно-територіальним устроєм держави і замикаються на особистості – найвищій цінності демократичного суспільства.

Німецький вчений Г. Букерт вказує, що «публічне управління не є якимось нейтральним, технічним процесом, натомість є діяльністю, яка тісно пов'язана з політикою, законом та громадянським суспільством» [375, с. 26].

Поняття публічного управління є відносно самостійною юридичною категорією, що має специфічний нормативно-правовий зміст. Публічне управління має стати базовим інститутом української держави. В основі юридичної характеристики публічного управління лежать інститути конституційного ладу, якими закріплюються основоположні засади державної та місцевої влади як відносно самостійних форм реалізації влади народу у межах єдиної системи народовладдя в України.

Важливе місце в системі правового регулювання публічного управління належить інститутам територіальної організації населення, за допомогою яких забезпечуються державний і місцевий (самоврядний) рівні реалізації публічного управління.

Правові основи територіальної організації публічного управління отримують послідовний розвиток на галузевому рівні – у законодавстві України (наприклад, Закони України: від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», від 11

липня 2001 року № 2625-III «Про органи самоорганізації населення», від 16 квітня 2020 року № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» [376; 377; 378]), а стосовно до місцевої влади – у нормативно-правових актах місцевих адміністративно-територіальних утворень, що передбачає необхідність вирішення проблем розмежування предметів ведення та повноважень між відповідними територіальними рівнями публічного управління. Їх вирішення має ґрунтуватися на конституційних принципах державної цілісності, єдності системи державної влади і управління, визнання та державного гарантування місцевого самоврядування.

Вищою формою територіальної організації публічного управління в України є державно-територіальна організація України як унітарної держави, що характеризується системою адміністративно-територіального устрою яку складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Їм відповідають за своєю сутністю такі ж рівні державно-правових форм організації публічного управління в Україні. Державне управління охоплює функціонально-галузеий аспект який має центральний і територіальний рівень.

Відносно самостійним рівнем територіальної організації публічної влади і управління в України є місцеве самоврядування як носій особливої, місцевої форми реалізації публічно-владних повноважень.

Як зазначають В. Іваха та М. Ковалів: «Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно чи під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування – вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та Законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [379, с. 46].

Розвиток територіальних засад публічного управління в України органічно поєднує засади стабільності та динамізму. Одним з проявів динамізму розвитку є тенденція, спрямована на укрупнення

суб'єктів місцевого рівня на основі принципу добровільного об'єднання, що має багатоцільове призначення з точки зору підвищення ефективності державного управління.

Публічне управління як соціальне явище характеризується специфічними рисами.

За своїм походженням публічна влада – влада громадська. Вона спочатку з'явилася в суспільстві, так як колектив людей з неоднаковими інтересами об'єктивно мав потребу в керівництві, управлінні своїм життєвим устроєм і життєдіяльностю. Суб'єктом, що здійснює послідовне та постійне регулювання відносин у всіх сферах суспільного життя, стала саме публічна влада. Публічне управління задовольняє потреби суспільства, що досягнуло певної стадії історичної зрілості, в повномасштабній інтеграції, в належному впорядкуванню соціального гуртожитку, в управлінні суспільним цілим.

Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства, передбачає, що суспільство, як об'єкт управління, спонукає до того, щоб відбувалися структурні зміни суб'єкта управління і щоб він, як керуюча підсистема, набував якісно нових рис та разом з керованою підсистемою вибудовували ефективний механізм взаємного впливу та контролю. В умовах ринкової економіки і демократії, управління будь-якою організацією, незалежно від форми власності та напрямів діяльності, здійснюється інакше ніж в умовах централізованої командно-адміністративної системи. У свою чергу, державне управління, зі зміною суспільно-економічних відносин також видозмінюється завдяки публічно владній організації.

Статус кандидата у члени Європейського Союзу, який Україна отримала в червні 2022-го року, звісно, вніс певні зміни в саму Стратегію реформування державного управління на 2022 - 2025 роки. Тож вона була доповнена так, щоб забезпечити спроможність у сфері вступу в ЄС [380].

Згідно з Конституцією України народ є джерелом влади. Як джерело влади та носій суверенітету, він може бути визначений як велика група людей або сукупність громадян, об'єднана спільністю території, культури, економічних зв'язків і системою права. Суверенітет дає йому право реалізовувати верховну владу незалежно та самостійно. Суверенітет не можна розділити, передати частину ін-

шому суб'єкту, обмежити: він або є, або його немає. Тому саме народ стає першорядним носієм влади. Він не може в повній мірі із-за свого численного складу самостійно здійснювати свою владу. Його воля може бути реалізована на практиці не ним самим, а окремими структурними утвореннями – публічним управлінням. Тому свідомо, часом вимушено народ створює для реалізації найважливіших завдань власного існування необхідний йому публічний суб'єкт, який бере на себе певні гарантії створення сприятливих умов для продуктивного розвитку усіх сфер суспільного життя та реалізує публічні інтереси. Народ делегує публічній владі право виступати від свого імені в інтересах всього суспільства, реалізовувати функцію влади з метою гармонізації суспільних відносин, захисту прав і свобод громадян.

Різноманітні потреби передбачають створення різноманітних суб'єктів: держава, населення певного регіону, муніципальні утворення, територіальні колективи громадян, громади, громадські об'єднання, організації, політичні партії.

Для зручності реалізації поставлених завдань, досягнення мети публічний суб'єкт при згоді народу формує свої спеціалізовані органи управління, які також стають суб'єктами публічної влади, оскільки отримують владні повноваження та стають володарями влади. Але правовий статус органів управління повинен визначати суб'єкт, який їх формує.

Як зазначає американський учений Джеєм М. Шавріцом у Міжнародній енциклопедії державної політики та адміністрування: «Публічне управління – це галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності» [381].

Публічне управління реалізує публічні інтереси. Вони виступають як узагальнюючі, когнітивні та соціально нормативні категорії, що відображає їх відмінність від інтересів індивідуальних і корпоративних. Зміст публічного управління як соціальної функції інтеграції і організації (упорядкування) товариства, управління ним досягаються з допомогою відповідних засобів і методів. Будь-який вид публічної влади у контексті публічного управління визначається загальними інтересами її суб'єктів і виходять з цього завданнями, які

вирішує кожен конкретний вид влади. Публічне управління являє собою здатність публічної влади, організованої народом (його частиною) безпосередньо або через можливості, надані їм системою органів, приймати відкрито і гласно від імені і в його інтересах обов'язкові для виконання рішення та їх реалізовувати. Реформація державного управління до публічного управління вимагає такого управління державою, яке б забезпечило гармонізацію державних інтересів та інтересів суспільства максимально та ефективно. Публічне управління має забезпечити ефективний розвиток суспільства із врахуванням інтересів суспільства та держави.

Публічне управління поширюється на суспільство, спільноти громадян в різних видах. Компетенція суб'єктів влади обмежується територіальними межами, що дозволяє визначити різні види публічної влади. Залежно від адміністративно-територіального поділу у відповідності з чинними конституційними нормами державного устрою можна виділити три рівні організації публічної влади: центральний, регіональний і місцевий. Причому перші два рівні характеризують як би два рівні державної влади України, а третій – недержавний, пов'язаний з реалізацією функцій місцевого самоврядування.

Види можуть розрізнятися в залежності від суб'єктів публічної влади. Наприклад, держава, муніципалітет, територіальні громади, громадські об'єднання відповідно утворюють такі види публічної влади: державну, муніципальну, територіальну владу, владу громадських об'єднань. Незважаючи на різноманіття видів, всі вони перебувають у єдності, взаємній узгодженості, оскільки утворюють цілісну систему публічної влади.

Системний характер публічного управління. Єдине джерело наділення публічною владою та основоположні інтереси визначають системний характер публічного управління. Публічне управління стосується ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій. Система публічного управління охоплює багато підсистем: політичну, економічну, соціальну, правову, гуманітарну тощо. У останні роки, спостерігається ряд трансформаційних процесів у адміністративній системі, коли на перший план виходять стратегія, рухливість, реагування на ризики та стреси, системні параметри публічного управління, його публічна інтегрованість із суспільством [382, с. 63].

Аналіз публічного управління як системи дозволив ідентифікувати його через призму функціонування його структурних елементів, які забезпечують формування та надання публічних послуг, діяльність інституційних структур на які покладається реалізація функцій пов'язаних із забезпеченням взаємодії держави та громадянського суспільства [383, с. 222].

До системних ознак також можна віднести загальні вимоги до порядку та принципів формування органів публічного управління: безпосередня участь населення в їх формуванні на основі волі більшості. Це, в свою чергу, забезпечує легітимність влади, її сталість, представництво інтересів народу та децентралізацію в цілях максимального наближення до населення, чому повною мірою повинні відповідати інститути різних видів публічного управління.

Легальність публічного управління. В. Ортинський розглядаючи правозастосовну політику у сфері захисту прав людини в контексті асоціації України до ЄС зазначає, що практика правового регулювання примушує державну владу виробляти певні пріоритети у сфері реалізації прийнятого законодавства, зосереджувати політичні зусилля на тих чи інших ділянках, спрямовувати та координувати правозастосовну діяльність відповідно до стратегічних цілей і поточних завдань держави, інакше кажучи, виробляти і проводити в життя певну правозастосовну політику [384, с. 5-6]. За формою існування публічне управління формальне, тобто потребує нормативно-правового закріплення тільки відкрито діючих владних інститутів і декларування повноважень суб'єктів публічного управління та порядку їх створення. Створюються і діють суб'єкти публічного управління в порядку, встановленому позитивним правом. Влада існує, якщо передбачена правом, тобто є легальною. Зазначена ознака тісно пов'язана з ознакою правового характеру діяльності. Разом з тим якщо даний характер акцентує увагу на межах владного впливу, на встановленні певних меж діяльності органів публічного управління, легальність – на порядок створення та статус відповідних органів. Це також є гарантією обов'язковості, загальності та легітимності публічного управління.

В. Ортинський наголошує: «Вимога легітимності, тобто визнання і схвалення з боку суспільства, повинна адресуватися не тільки державній владі та праву загалом, але й кожній з їх функцій окремо, включаючи правозастосування. В сучасних умовах про-

блема легітимності все ще залишається далекою від свого вирішення, оскільки вона полягає не у формально-юридичному аспекті, а у ставленні суспільства до влади загалом [384, с. 8]. Поза правом не може бути жодної владної вказівки публічних суб'єктів, особливо, якщо ми говоримо про створення правової держави в Україні та асоціацію з Європейським Союзом.

Публічне управління завжди імперативне. За логікою речей воля народу справляє визначальний вплив на його поведінку та можливість добровільно підкорятися актам владарювання. Публічна влада організовує управління за територіальною ознакою. Ознака територіальності притаманна державній владі, місцевій і публічній владі територіальних утворень, громад, громадських об'єднань на території в межах якої відповідний публічний суб'єкт здійснює свою діяльність. Наприклад, згідно з статтею 19 Закону України від 22 березня 2012 року № 4572-VI «Про громадські об'єднання», виходячи з принципу територіальності громадське об'єднання може мати всеукраїнський статус за наявності відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць [385].

Публічна влада та її діяльність завжди відкрита перед народом, суспільством. Зазначена ознака включає і ті характеристики, яким відповідає семантичне наповнення терміна «публічна влада» (відкритість, прозорість, популярність, підзвітність, транспарентність тощо). Суть їх у тому, що реалізація владних повноважень здійснюється відкрито, гласно, у всіх на виду, виходячи з інтересів усієї соціальної спільноти, держави та громадян («публічно, від імені та в інтересах всіх»). Отже, громадяни, громадськість повинні мати можливість спостерігати, як і яким чином, наскільки чесно та справедливо уповноважені посадові особи виконують свої владні функції. Це повинно ґрунтуватися на інформованості, відповідальності всіх учасників владних відносин. Відповідальність публічної влади безпосередньо пов'язана з її ефективністю. У демократичному суспільстві одне неможливе без іншого: ефективною є влада, яка відповідає перед суспільством за свою діяльність, а відповідальна влада прагне до більшої ефективності в силу того, що відповідає перед народом. Ф. Фукуяма відзначає: «… найбільш корисний суспільний капітал часто полягає не в здатності діяти під владою того чи іншого традиційного суспільства або колективу, а в здатності до створення нових об'єднань і до взаємодії у межах встановлених в них правил» [386, с. 135-136]. Виходячи з концепції публічності влади, саме фактор її

відкритості, транспарентності і офіційності повинен, з одного боку, дисциплінувати владу, а з іншого дозволяти громадянам, обізнаним про характер її функціонування, осмислено реалізовувати своє виборче право в періоди виборів.

Відступ від суті публічності влади одразу ж породжує зловживання, призводить до недовіри до неї з боку громадськості та окремих громадян. Процеси владного впливу публічних суб'єктів повинні бути підконтрольні, підзвітні громадянам, тобто тим, хто створив ці суб'єкти. Щоб механізм відкритості, публічності, транспарентності влади здійснювався, необхідно створення розвинутого громадянського суспільства, ознакою якого є висока політична активність, освіченість громадян в питаннях суспільного устрою і життєдіяльності. Оформлення та здійснення даного механізму, його технологій ще потребує більш детального опрацювання.

Публічне управління повинно бути довгостроковою структурою, існування якої не залежить від індивіда, який очолює її в даний момент. В основі діяльності таких структур публічного управління – об'єктивний механізм реалізації громадських інтересів, пов'язаний з набором певних для публічної влади функцій, що формує систему об'єктивно існуючих стримувань і противаг, дозволяє виробляти ширший набір суспільних благ у відповідності з економічними можливостями країни, відображає зміни в суспільних інтересах і дозволяє реагувати на суспільні потреби, доповнюючи ринкову координацію, а не руйнуючи її.

При аналізі процесу реалізації публічного управління доцільно звернути увагу на поняття ефективність управління під яким розуміється ступінь спроможності реалізовувати публічні інтереси незважаючи на наявні перешкоди. Публічне управління повинно бути достатньо ефективним. Ця думка знайшла відображення і в офіційних документах, в першу чергу, в Рекомендаціях щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України та в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» [387; 388]. У цьому контексті необхідним є відповідно до Плану заходів «Відкритий парламент» забезпечення права громадян України коментувати законопроєкти, які зареєстровані у Верховній Раді України та є предметом громадського обговорення (з використанням, зокрема, WEB інтерфейсу та новітніх ІТ засобів) [387].

Паралельно процесу підвищення ефективності публічного управління, на наш погляд, у суспільстві повинен йти процес встановлення чітких, ґрунтовно продуманих меж і обмежень влади. Повноваження суб'єктів публічного управління, в першу чергу, повинні обмежувати права і свободи людини та громадянина та право в цілому. Крім того, компетенція одних суб'єктів публічного управління в демократичній правовій державі неминуче обмежується компетенцією інших суб'єктів, що зумовлено принципом компетенційної самостійності та незалежності суб'єктів публічної влади [389]. Даний принцип за своїм змістом аналогічний принципу поділу влади у сфері державної влади та передбачає створення системи взаємного стримування, коли окремі суб'єкти публічної влади, володіючи своєю чітко окресленою компетенцію, не можуть довільно втручатися в сферу компетенції інших суб'єктів. Повноваження з відповідних предметів відання одних суб'єктів публічного управління повинні виступати в якості меж інших суб'єктів.

Підвищенню керованості суспільства багато в чому сприяє проведення в країні реформи місцевого самоврядування та державного управління, яка спрямована на вибудовування нової системи владних відносин, на формування нових владних і управлінських структур на центральному, регіональному і місцевому рівнях, на вдосконалення механізму взаємодії цих структур. Дієвим фактором ефективності діяльності владних структур виступає управління їх функціонуванням. Система публічного управління безпосередньо зв'язана з системою публічної влади.

Система публічної влади включає в себе форми, види та рівні влади, що є по відношенню до публічної влади видовими поняттями. Підставами виділення форм влади є вид юридичної підстави здійснення суб'єктом публічної влади владних повноважень. Критерієм визначення поняття «вид влади» є певна політико-територіальна спільність людей, яка виступає в якості безпосереднього джерела публічної влади відповідного виду.

В основі виділення різних рівнів лежать територіальні межі повноважень суб'єктів публічної влади. На основі даних критеріїв виділяються три форми (безпосереднє народовладдя, народне представництво, не представницькі форми функціонування публічної влади) і чотири види публічної влади (місцева (муніципальна) влада, державна влада, наддержавна влада, публічна влада суспільних об'єднань). Що стосується питання про співвідношення видів і форм

публічної влади, то в Європейському Союзі здійснюється кожна з чотирьох видів публічної влади у всіх трьох формах. Крім цього, суб'єкти того чи іншого виду публічної влади можуть функціонувати в різних територіальних межах тобто на різних рівнях публічної влади, причому перелік рівнів буде різний для кожного з видів публічної влади.

У сфері наддержавної влади представляється можливим виділення двох рівнів: глобальної та регіональної наддержавної публічної влади. Суб'єкти державної влади можуть функціонувати на державному рівні (державна влада), рівні автономної республіки (державна влада республіки Крим) і на місцевому рівні (місцева державна влада).

Чинне законодавство та існуюча практика дозволяють виділяти наступні рівні місцевої влади:

- місцева влада, яка функціонує в межах району (міста);
- місцева влада селищного рівня (району в місті);
- місцева влада територіального громадського самоврядування.

Якщо місцева влада займає проміжне положення між державою та громадянським суспільством, то публічна влада громадських об'єднань є елементом громадянського суспільства, в силу чого перелік рівнів останньої ще більш різноманітний.

Громадяни, створюючи те чи інше громадське об'єднання, мають право самостійно визначати не тільки цілі, напрями, сферу діяльності, але й територіальні межі функціонування таких об'єднань. У зв'язку з цим, публічна влада громадських об'єднань може реалізовуватися на всіх відомих нам рівнях, на яких реалізуються інші види публічної влади.

Між тим результати перетворення будь-яких суспільних відносин багато в чому залежать від того, як люди, члени суспільства, усвідомлюють суть змін, що відбуваються і їх підсумки, від форм участі в них. Неадекватне розуміння особливостей організації управлінської діяльності в структурах публічної влади та самої сутності публічної влади перешкоджає розвитку інститутів і механізмів безпосередньої демократії, вдосконалення органів публічного управління на всіх рівнях від держави в цілому до окремих адміністративно-територіальних утворень.

Системності публічного управління знаходить вияв у закономірностях:

- єдність основних функцій управління: визначення мети, прогнозування, планування, інформування, організації, координації та регулювання, активізації, контролю, узагальнення й оцінки результатів – на всіх рівнях публічного управління;

- єдність рівнів публічного управління: центрального, обласного, місцевого рівнів;

- взаємодоповнюваність публічного управління і самоуправління;

- взаємодія в єдиному процесі суб'єктів управління, розділених вертикально та горизонтально;

- єдність загальної й окремих систем публічного управління.

Систему органів публічного управління складають органи виконавчої влади (центральні, місцеві), органи управління місцевого самоврядування. Для удосконалення законодавства з питань державного управління постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 725 утворено Міжвідомчу робочу групу з питань удосконалення законодавства з питань державного управління [390].

Рівень виконавчої влади у системі публічного управління регламентується Законами України: від 27 лютого 2014 року № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України», від 17 березня 2011 року № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» [391; 392].

Стаття 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» визначає основні повноваження, у тому числі у сфері вдосконалення державного управління та державної служби. Розділ V вказаного Закону визначає повноваження Кабінету Міністрів України у відносинах з органами виконавчої влади.

Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» визначає систему, організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України.

Положення про Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, затверджені Кабінетом Міністрів України визначають функціональне призначення, порядок функціонування, структуру територіальних органів (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року № 411 «Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» (редакція 2024 року), Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 року № 152 «Про затвер-

дження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон» (редакція 2024 року)).

Важливу роль у системі органів публічного управління відіграють місцеві державні адміністрації, які є місцевими органами виконавчої влади. Вони, відповідно до Закону України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві держані адміністрації», здійснюють функції виконавчої влади, забезпечують досягнення визначених Конституцією та законами України завдань і цілей безпосередньо на місцях в областях, районах, у містах Києві та Севастополі [393]. У межах своїх повноважень місцеві державні адміністрації здійснюють виконавчу владу на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідними радами. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України [394].

Повноваження місцевих державних адміністрацій поширюються на всі основні сфери суспільного життя на місцях – політичну, економічну, соціальну та культурну (духовну). Законом України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві державні адміністрації» визначені основні галузеві повноваження, зокрема в галузі соціально-економічного розвитку; бюджету та фінансів; управління майном приватизації та підприємництва; в галузі містобудування, житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку; використання та охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля; в галузі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді; соціального забезпечення та соціального захисту населення; у галузі зайнятості населення, праці та заробітної плати; забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян; у галузі міжнародних зовнішньоекономічних відносин; у галузі оборонної діяльності.

В систему органів публічного управління входять органи управління місцевого самоврядування. В основі місцевого самоврядування України лежать національна теорія місцевого самоврядування, співзвучна з теорію громад, прийнятою у більшості країн Європейського Союзу. В її основі лежить ідея природних прав і суверенітету територіальної громади.

Основні положення організації та функціонування публічного управління у місцевому самоврядуванні в Україні закріплені в статті 140 Конституції України, у Законах України: від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування», від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», від 7 червня 2001 року № 2493-ІІІ «Про службу в органах місцевого самоврядування» [395; 396].

Засобом упорядкування будь-якої системи є керуючий вплив. Механізм зазначеного впливу будується на взаємодії таких його елементів як визначення та реалізація цілі. Суть публічного управління полягає в досягненні запланованого результату. Тому цілеспрямований управлінський вплив включає в себе два специфічні типи дій з управління: визначення цілей і завдань та розробку технології їх реалізації.

Головною характеристикою діяльності з реалізації цілі виступає її доцільність, тобто ступінь відповідності процесів і технології досягнення результатів. Тому основні завдання з реалізації мети є: попередження відхилення від цілі; координація процесів досягнення різних цілей які одночасно реалізуються; зміна багатьох актів і суб'єктів по досягненню загальних цілей. Існує два види цілеспрямованого впливу: централізоване управління та самоврядування.

Управління соціально-економічними системами здійснюється ззовні, коли орган управління знаходиться за межами самих соціально-економічних систем, тобто на більш високому рівні. Управління ззовні здійснюється як багаторівневе між організаційне ставлення в масштабах великих систем суспільства.

Інший вид цілеспрямованого впливу – самоврядування. Будь-яка соціально-економічна система володіє деяким діапазоном власних рішень і має тому свій орган управління. Самоврядування виступає як участь всіх членів соціально-економічної системи, колективу у виробленні рішень. Сутністю публічного управління є упорядкування соціально-економічної системи в залежності від поставлених перед нею цілей шляхом керуючих впливів на об'єкт управління.

Муніципальний рівень територіальної організації публічного управління ґрунтується на конституційних характеристиках самостійності населення у вирішенні питань територіальної організації місцевого самоврядування, що не тотожне розумінню відповідного

обсягу прав територіальних об'єднань населення як інституту територіального верховенства. Участь населення у вирішенні територіальних питань передбачено чинним законодавством у формах: вирішення територіальних питань самим органом місцевого самоврядування – безпосередньо населенням чи представницькими органами місцевого самоврядування; врахування думки населення. Відповідні механізми реалізації даних інститутів місцевої демократії потребують суттєвого вдосконалення.

Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» змінив самі основи територіальної організації публічного управління на рівні місцевої влади, що породжує проблемність у процесі переходу до нової системи місцевого самоврядування з точки зору необхідності зміни вже сформованих територіальних основ. Ці процеси вплинули на змістовне наповнення повноважень публічного управління з різних питань місцевого значення.

У контексті асоціації України і Європейського Союзу місцеве самоврядування як самостійна форма державного управління сьогодні перебуває в процесі свого розвитку та розкриває закладений потенціал, що в умовах відсутності в науковому світі однозначного, єдиного розуміння сутності публічного управління, відсутності активного залучення населення (місцевої громади) в процес здійснення місцевого самоврядування, висуває на перший план питання популяризації муніципальної влади, надання їй більшої значущості та важливості як з наукової точки зору, так і з суспільного погляду.

Виділення в публічному управлінні окремих функцій – об'єктивний процес, породжений складністю суспільного життя і управління ним. Виникнення функцій управління – це результат диференціації цілеспрямованих управлінських впливів, поділ і спеціалізації праці в сфері управління.

Функції публічного управління як особливий вид діяльності доцільно розділити на дві групи за такими ознаками:

- з послідовності здійснення тимчасових періодів кожного циклу процесу управління – на стадії публічного управління до яких належать: планування, організація, координація, контроль і стимулювання, подання основних функцій управління;

- за належністю до видів управлінської діяльності – на конкретні функції управління, кожна з яких реалізується для досягнення

якоїсь певної мети, поставленої перед соціально-економічною системою.

О. Котовська розглядаючи шляхи розвитку публічного управління в умовах глобалізації, визначає нову парадигму двох різновидів управлінської діяльності інституцій публічної влади – публічного врядування й публічного адміністрування. Вчена вказує: «Процеси демократизації та децентралізації є невід'ємними складовими на етапі пошуку найбільш оптимальної для українського суспільства моделі публічного (державного) управління, де найвищою цінністю має стати людина-громадянин. Для українських реалій важливо виробити оптимальні механізми співвідношення функцій політичного керування державою (ухвалення суспільно значущих рішень, вироблення стратегії суспільного розвитку, формування та здійснення публічної політики) й адміністративного управління (організаційного забезпечення виконання рішень, їх реалізацію, управління персоналом) [397, с. 21].

Необхідними умовами розвитку інституту публічного управління у контексті соціальної відповідальності є підвищення рівня міжособистісної довіри, персоніфікації соціальних відносин, зростання соціального капіталу та зміцнення «слабких» зв'язків між суб'єктами управління та соціальними групами.

Ефективність публічного управління в сучасних умовах відображає дві основні проблеми, з якими стикаються органи публічного управління на всіх рівнях в повсякденній діяльності: низький рівень міжособистісної довіри та відносно низький рівень життя населення, що змушує суб'єктів акумулювати ресурси з метою забезпечення додаткових конкурентних переваг, які забезпечують виживання. Це дає деякий захист від недосконалої публічної влади, від корупції і зловживання владою, але в такому суспільстві економічна ціна незадовільного виконання публічною владою своїх повноважень помітно знижується в результаті знижується ефективність публічного управління.

Формування локальних мереж довіри дозволяє вирішити проблеми виробництва і розподілу суспільних благ в короткому періоді, заповнивши існуючий вакуум координації при зниженні ефективності інших інструментів забезпечення стійкості правопорядку.

Забезпечити підвищення міжособистісної і інституційної довіри в короткі терміни неможливо в силу значного часового періоду

між реальними процесами і їх відображенням в інституційній системі, в тому числі в процесі формування правил і переконань суб'єктів публічного управління. Однак штучне впровадження цінностей, що зміцнюють довіру, в принципі неможливо. Найбільш ефективним способом зміцнення довіри може стати стимулювання громадянської самоорганізації, що дозволить сформувати та закріпити серед соціальних груп нове бачення ролі публічного управління на рівні місцевого самоврядування. Виходом зі сформованої ситуації може стати підвищення прозорості та підзвітності влади у межах формування легітимної правової держави, вдосконалення правової системи та правозастосовної практики.

Легітимність публічної влади, в свою чергу, буде позитивно позначатися на динаміці міжособистісної і інституційної довіри, зміцнюючи соціальні цінності та стимулюючи позитивну соціальну поведінку.

Зазначена вище проблема вирішується на підставі формування єдиного інформаційного простору країни як нового засобу комунікації і взаємодії влади, суспільства та окремої особистості. Це забезпечить реалізацію принципу транспарентності – відкритості, прозорості та підзвітності.

Тим часом глобальні мережі радикально змінили характер суспільних зв'язків, інформаційного обміну, ступінь відкритості влади, політики, бізнесу, а з нею якість і кількість діалогових форм в повсякденних контактах людей, соціальних груп і структур.

Комунікативна взаємодія громадянського суспільства і системи публічного управління ефективніша інформаційної роботи органів державної влади серед неорганізованого населення в ході створення стійкого позитивного ставлення до влади у значної частини електорату і участі громадян в управлінні справами держави та суспільства. У сучасних умовах, коли структури громадянського суспільства тільки формуються, пріоритет в управлінні взаємодією громадянського суспільства та публічного управління належить органам державної влади, а найбільш прийнятна форма такого управління – комунікативний діалог, який здійснюється шляхом розробки та прийняття цільових програм і здійснення соціальних проєктів.

Забезпечення ефективності комунікації розглядається як вихідна позиція при постановці та вирішенні управлінських завдань взаємодії громадянського суспільства і публічного управління. Публічне управління на всіх рівнях розглядає комунікацію як системний

процес пізнання і дії, що зв'язує засобами спілкування та обміну інформацією всі структури суспільства з метою відтворення життєдіяльності людей, управління соціальним порядком, ретрансляції соціокультурного досвіду, підтримки та розвитку гуманістичних засад співпраці, партнерства, широкого громадського діалогу.

Така взаємодія має не ієрархічний, а партнерський характер. Відповідно до цього управлінське партнерство у системі публічного управління характеризується через організаційні принципи:

- єдність ланок владної (управлінської) вертикалі незалежно від їх інституційної приналежності;
- субординацію та координацію компетенцій суб'єктів управлінського партнерства; консолідацію сил влади і цивільних сил суспільства (місцевих громад);
- паритет інтересів центральних, регіональних і місцевих органів, що належать до загальнодержавної системи публічного управління;
- баланс керованості в умовах координації, міжорганізаційні взаємодії;
- сумісність одного рівня політичних і управлінських практик;
- єдність інформаційного простору у межах управлінського партнерства;
- вільний вибір форм партнерства та його організації.

Комунікації управлінського партнерства у публічному управлінні відповідають тим же принципам.

## 3.3. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій

З 2014 року після ратифікації Угоди про асоціацію України і Європейського Союзу держава знаходиться на важливому етапі реформування українського суспільства. Заходи з реалізації комплексних перетворень спрямовані на підвищення якості життя громадян через розбудову економічної системи, соціальної інфраструктури, реформування політичної системи суспільства. При викладі питання про позитивні перетворення в Україні, слід вести мову про ефективність діяльності державного апарату, механізми і елементи адміністрування, що, як уже неодноразово показувала практика, є головним

чинником, що сприяє стабільності благополуччя населення, сталому розвитку громадянського суспільства та правової держави, забезпеченню територіальної цілісності та суверенітету.

Ефективне державне управління забезпечується діяльністю всіх органів влади, але особлива, провідна роль в сфері поставлених перед державою завдань відводиться органам публічного управління їх відкритості, прозорості, транспарентності, ефективності.

У сучасних умовах нові широкі можливості для ефективної взаємодії влади та суспільства відкриваються у зв'язку впровадженням і використанням інформаційних технологій та систем, що безпосередньо передбачено у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, Стратегії національної безпеки України.

Інформаційно-комунікаційні технології це величезний ресурс, за допомогою якого можна значно зменшити дистанцію між владою та суспільством, налагодити зворотний зв'язок, зробити політику максимально доступною.

На думку Є. Єсімова та В. Бондаренко, відкритість та прозорість як структурні рівні транспарентності публічного управління сприяють не лише забезпеченню легітимації влади, але і конструктивній взаємодії органів державної влади з громадянським суспільством. Ефективність такої взаємодії визначається такими базисними принципами транспарентності як: прозорість діяльності органів публічного управління, громадська участь у формуванні та реалізації державної політики, які є важливими атрибутами стратегічної стабільності держави.

М. Корощенко зазначає, що під час війни всі органи влади набувають важливого досвіду планування власної діяльності в екстремальних умовах, який можна використовувати в повоєнний час для підвищення оперативності й ефективності стратегічних рішень, пов'язаних із наближенням до Європейського Союзу. Отже, у наш час органи виконавчої влади мають нарощувати спроможність, аналізувати та впроваджувати найкращий європейський досвід, намагатися перейняти стиль управління та комунікації, який притаманний європейській державно-управлінській практиці [398, с. 12].

Слід зазначити, що забезпечення інформаційної відкритості влади не є одностороннім процесом. Населення має право, а головне бажає отримувати достовірну та повну інформацію про діяльність

влади. Контроль з боку громадян і активна позиція громадських інститутів по відношенню до органів публічного управління співвідноситься з бажанням органів публічного управління проінформувати громадян про діяльність.

Прозорість являє собою систематичне висвітлення діяльності влади, роз'яснення цілей, змісту та механізму реалізації публічної політики, а відкритість – створення публічними органами управління умов для безперешкодного доступу громадян до інформації про їхню діяльність та до процесу прийняття рішень на всіх етапах їх підготовки.

Природа прозорості інформації полягає переважно в її кількості, а відкритість інформації – в її якості.

У першому випадку мова йде про збільшення або зменшення обсягу інформації (зловживання закритістю властиво тоталітарній і авторитарній владі). У другому – щодо її достовірності, правдивості, регулярності, оперативності та надійності для подальшого використання.

В. М. Пилаєва розглядаючи наукові підходи щодо визначення принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади у вітчизняній науці адміністративного права вказує що відсутність нормативного визначення поняття транспарентності сприяє появі декількох підходів до розуміння принципу транспарентності, однак відокремлюючи від конституційного принципу гласності [398, с. 131].

Інституційний підхід сприяє розкриттю проблеми як багатовимірного суспільно-правового явища, виділення всередині неї функціонально та системно важливих елементів і вивчення їх взаємовпливу. При цьому поняття інституту розглядалося як організація, а не як норма, оскільки перше включає в себе крім норм ще й елементи практики.

На нашу думку, транспарентність органів публічного управління слід розглядати як багатогранну характеристику ефективного функціонування публічного управління. Транспарентність органів публічного управління є якісною характеристикою діяльності органів публічного управління, що базується на трьох основних елементах – відкритості, прозорості та доступності, які у взаємозв'язку визначають інтегративний зміст досліджуваного поняття.

Лауреатами Нобелівської премії Дж. Лкєрлофом, М. Спєйсом і Дж. Стігліцом встановлено взаємозв'язок між стабільністю функціонування політичних і державно-управлінських систем з якістю та доступністю циркулюючої в них інформації [399, с. 4].

А. Муртіщева зазначає, що транспарентність державного управління є умовою стабільності розвитку держави та визначається її інституційним потенціалом для забезпечення високої якості функціонування публічно-управлінської системи та залежить від потоків інформації які в межах неї функціонують і надходять ззовні. Межі транспарентності мають визначатися державою, враховуючи комплекс критеріїв: історичний досвід державотворчих процесів, рівень розвитку суспільства, економіки, інформаційних технологій, готовність держави до самообмеження, зокрема, через можливість залучення населення до вирішення питань державного значення [400, с. 605].

Інформаційна відкритість як відкритість інформації про діяльність органів влади, є тільки частиною більш масштабного феномену транспарентності.

В основі рішення всього комплексу питань транспарентності публічного управління повинен лежати вивірений баланс інформаційних інтересів держави і громадянського суспільства. Особливої актуальності в зв'язку з децентралізацією реформуванням державного управління набуває створення інформаційних передумов і умов для ефективної взаємодії та розвитку влади, бізнесу та громадянського суспільства.

Правовий режим транспарентності передбачає не просто доступність соціально значущої інформації (статичний аспект), але й участь громадян, інститутів громадянського суспільства та бізнес-структур в управлінні та контролі публічного управління з боку суспільства (динамічний аспект). Тобто інформаційна відкритість влади, частиною якої є доступність інформації про діяльність органів влади, поглинається поняттям транспарентності.

Правовий режим транспарентності публічного управління повинен ґрунтуватися на нормативному визнанні і реалізації відповідного загального принципу публічного права. Певний крок для цього вже є. Ще недавно в праві на інформацію робився наголос тільки на «пошук інформації».

Однак відсутність інформації, що відбиває стан справ у правовій сфері суспільства, унеможливлює адекватне правове регулювання – в такому випадку без зворотного зв'язку ми мали б сьогодні феодальне право. Адже навіть саме поняття інформаційного суспільства передбачає формування нової економічної та культурної парадигми суспільства, а не просто механічно констатує висновок про інформатизацію суспільства.

Дослідження, що проводяться в Європейському Союзі в більшій мірі орієнтовані на теоретико-методологічний аспект дослідження де транспарентність визначається як принцип права з п'яти взаємопов'язаних позицій як:

- відмінна риса та найважливіший інструмент, який повністю сформувався в демократичній і правовій державі;
- основа відповідального, легітимного і ефективного публічного управління;
- основний метод протистояння тіньовим явищ і процесам у суспільстві;
- технологія формування суспільної свідомості;
- основа взаємодії громадян і органів публічного управління.

Як вказує Е. Шмідт-Ассманн: «Вчення про критерії публічно-адміністративної діяльності звертається до основоположних питань правомірного, розсудливого й практичного здійснення публічного адміністрування. Критерії утворюють «нормативні орієнтири публічно-адміністративної діяльності» у націленому на правильність значенні, яке виходить за межі правомірності: рівноправність, відповідальність, ощадливість, ефективність, транспарентність, прийнятність тощо. Вони є гарантіями раціональності публічно-адміністративної діяльності. З точки зору історії розвитку вони збагачуються завдяки ідеї права та завдяки скарбниці досвіду загальних роздумів про справедливість і практичність, які практика обґрунтування інших правничих систем часто визначає чіткіше» [50, с. 358].

Національні дослідження мають прикладний характер і в основному є результатом узагальнення нормотворчої практики зумовленої адаптацією національного законодавства до вимог Європейського Союзу (наприклад, у монографії О. Баранова «Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика» та науковій статті Риндюка В. І., Кучинської О. Ю. «Адаптація національного законодавства до права ЄС: досвід держав-членів та держав-ка-

ндидатів для України», де з реалізації права громадянина на отримання інформації акцент зміщується на активність самої влади в розкритті інформації про свою діяльність [401]. Це впливає на загальне збільшення обов'язків органів влади як суб'єктів надання публічних послуг і як володарів соціально значимої інформації.

Відкритість, прозорість і доступність (як елементи транспарентності) діяльності органів публічного управління є найважливішим показником ефективності їх функціонування. Існують різні наукові роботи, які описують і характеризують окремі аспекти прозорості публічного управління: відкритості та прозорості влади, доступу до інформації. Але і в них вчені не об'єднують ці елементи в єдину логічну конструкцію і не розглядають як частини такого політичного явища, як «транспарентність влади».

Важливою особливістю транспарентності влади є, доступність, відкритість, прозорість, ясність і зрозумілість тієї чи іншої діяльності (підсумків роботи). Унікальним способом досягнення перерахованого вище є отримання відомостей, які дозволяють оцінити рівень ефективності діяльності того чи іншого способу.

Як інструмент демократії транспарентність є способом забезпечення рівності прав на інформацію, участі в суспільно-політичному житті суспільства, контролю громадян над органами влади і управління, розвитку громадянського суспільства. Умови, принципи та правила використання транспарентності як інструменту демократії повинні чітко регламентуватися законодавством.

При оцінці транспарентності органів публічного управління слід застосовувати принцип соціальної відносності, згідно з яким різні соціальні групи, неоднаково включені в інформаційні потоки, володіють по-різному сформованим інтересом до інформації, по-різному зацікавлені в прозорості та по-різному оцінюють її рівень.

Концепція транспарентності органів публічного управління ще не отримала системного теоретико-методологічного осмислення в юридичній науці. Дослідження вітчизняних вчених у сфері транспарентності органів публічного управління навряд чи можна вважати повними і однозначними.

План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки та план заходів з виконання Угоди

про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (діє з 2017 року) у зазначеному аспекті концентрує увагу на нормативно-правовому регулюванні діяльності органів публічного управління щодо транспарентності [351; 402].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології містять в собі практично необмежений управлінський ресурс і можуть виступати відмінним методом в оптимізації системи публічного управління. Виступаючи в ролі прискорювача, а іноді і головного інструменту перетворень, інформаційно-комунікаційні технології перетворюють управлінський процес, змінюючи традиційні інститути і механізми на нові вдосконалені і більш ефективні технології.

Отриманий досвід впровадження інформаційно-комунікаційних технологій вказує на вельми суперечливий характер даного впливу. Іноді нові технології збільшують функціональні можливості державного апарату, а іноді, навпаки, можуть надати уявну видимість впровадження новацій, насправді ж автоматизуючи другорядні і менш важливі процедури, створюючи ілюзію ефективної взаємодії та взаєморозуміння публічного та громадян.

Осмислення і наукове дослідження причин виникнення подібної негативної ситуації є вельми актуальним і зумовлено появою нових інформаційних ризиків не відображених у Стратегії національної безпеки України, хоча окремі відображені у Стратегії інформаційної безпеки України.

На нашу думку, в умовах інформаційної експансії росії, спектр нових ризиків, які виникають для національної соціально-політичної системи внаслідок впливу на теорію і практику реформування національної соціально-політичної системи різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій, поширення яких заохочується державою і підтримується значною частиною суспільства, у контексті транспарентності публічного управління, не завжди знаходить своєчасне відображення у наукових правових дослідженнях.

Це, можливо, є одним з ключових недоліків сучасної стратегії та практики реформування соціально-політичної системи та полягає у недостатньо чіткому визначенні тих правових меж, в яких широке застосування в політичних цілях інформаційно-комунікаційних технологій сприяє економічному та соціально-культурному прогресу, а

за межами яких, воно сприяє бурхливому розвитку різних імітаційних практик, які дискредитують в масовій свідомості саму ідею політично-соціального прогресу.

Водночас Т. Амро, О. Михальченко, Г. Терещук вказують на те, що концепція та технології електронного урядування є одним з найбільш передових і головних інструментів підвищення рівня транспарентності. Впровадження даного інноваційного ресурсу відбувається вже близько десятиліття, і були досягнуті певні позитивні ефекти, але всіх поставлених завдань вирішити не вдалося [403-405]. Зокрема, дещо підвищився рівень доступності та частково відкритості інформації про діяльність влади, однак прозорість діяльності органів державної влади, незважаючи на технічні нововведення, не підвищилася. У зв'язку з цим Концепція розвитку електронного урядування в Україні потребує доопрацювання у контексті не тільки техніко-технологічних, але й інших аспектів.

Відрадно, що указом Президента України від 1 серпня 2002 року № 683/2002 «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» розпочато нормативно-правове регулювання відкритості органів публічного управління, а розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 року № 1912-р «Деякі питання удосконалення роз'яснювальної роботи органами виконавчої влади» (редакція 2023 року). присвячено по суті транспарентності публічного управління [406; 407].

Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні. У Стратегії зазначено, що чинні правові норми не забезпечують повною мірою системного підходу до підвищення відкритості публічного управління, та перераховані багато з тих недоліків, на які ми вже звертали увагу.

По-перше, значна частина нормативно-правових актів, що регулюють питання відкритості, присвячена переважно питанням доступу до інформації про діяльність органів публічного управління, або інформаційної відкритості, що є лише одним з елементів відкритості системи публічного управління.

По-друге, правові поняття, що використовуються в різних нормативно- правових актах, що регулюють питання інформаційної відкритості, часто суперечать один одному, пропонуючи різні підходи до організації діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері забезпечення відкритості.

По-третє, прийняття несистематизованих правових норм і вимог до окремих механізмів організації взаємодії органів публічного управління з громадянами та інститутами громадського суспільства призводить до фрагментарності регулювання в цій галузі і не дозволяє в повній мірі використовувати інструменти громадського залучення та громадського контролю з метою підвищення якості публічного управління.

По-четверте, відсутня нормативно закріплена система оцінки діяльності органів публічного управління щодо підвищення рівня відкритості державою, громадянами, громадськими об'єднаннями та суб'єктами підприємницької діяльності.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні претендує на формулювання масштабного завдання досягнення транспарентності, яке розглядається як відкритість.

Відкритість органів публічного управління – це послідовне та неухильне дотримання при реалізації державних повноважень і функцій наступних принципів:

- принцип прозорості та відкритості діяльності державних органів – своєчасне надання інформації про діяльність органів публічного управління, доступ до якої спеціально не обмежений Законами України, яка є відкритою, загальнодоступною та достовірною, в форматі, зручному для її пошуку, обробки та подальшого використання, в тому числі у формі відкритих даних і застосування хмарних технологій;

- принцип розуміння цілей, завдань, планів і результатів діяльності органів публічного управління у формі, що забезпечує просте і доступне сприйняття суспільством інформації про діяльність зазначених органів влади (у в рамках урядової комунікаційної платформи «Єдиний голос»);

- принцип залучення інститутів громадянського суспільства – забезпечення можливості участі громадян, інститутів громадського суспільства, підприємницьких структур в розробці та реалізації управлінських рішень з метою врахування їх думок і пріоритетів та створення системи постійного інформування та діалогу (у контексті Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики [407]);

- принцип підконтрольності та підзвітності державних органів громадськості – розкриття органами публічного управління інфор-

мації про свою діяльність з урахуванням запитів і пріоритетів громадянського суспільства, забезпечуючи можливість здійснення громадянами, громадськими об'єднаннями та підприємницькою спільнотою контролю за діяльність органів публічного управління.

У Законі України «Про медіа», що співзвучно з Цілями сталого розвитку Україна на період до 2030 року, визнано значення відкритості (транспарентності) як забезпечення не просто інформаційної відкритості публічного управління, а й її підзвітності та прийняття рішень за участю громадянського суспільства.

Транспарентність необхідно забезпечувати в організаційному та в функціональному плані забезпечуючи сприяння пріоритетному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; чіткому розмежуванню повноважень і скоординованої взаємодії державних органів; гарантованості повного ресурсного забезпечення національних програм і проєктів розвитку інформаційного суспільства.

Політика транспарентності в тому вигляді, в якому вона сьогодні представлена в нормативних документах державних структур, в аналітичних оцінках провідних вітчизняних фахівців, вже з усією очевидністю не може бути зведена до того простого копіювання моделей і принципів розвитку, яким було відзначене національне наукове життя до лютого 2022 року.

Можна навіть сказати, що принципові акценти в ідеологічному обґрунтуванні модернізаційної політики змістилися в бік реформаторських принципів і формулювань.

Європейські тенденції в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій стали визначати ставлення суспільства та держави до інформаційних аспектів соціально-політичного життя і до визначення критеріїв прогресу демократії. Позиція держави стала визначати міру та спрямованість інформатизації соціальної сфери, інтереси суспільства стали одним з головних критеріїв при регулюванні державою каналів руху інформації.

На наш погляд, сьогодні з'явилася потреба в розробці такої стратегії транспарентності з погляду на європейський досвід, які в якості кордонів дії для основних суб'єктів соціального процесу встановлювали не філософські принципи, а систематизований досвід прорахунків, створених ними ризиків для власного розвитку, для того щоб вектор процесу транспарентності не набував незрозумілої для сучасної європейської науки траєкторії, як це характерно для наших північних сусідів.

Стабілізація соціально-економічної системи супроводжується тенденцією посилення контролю інститутів громадянського суспільства за сферою інформаційно-комунікаційних відносин між публічним управлінням і суспільством та у всіх інших сферах суспільного життя.

З одного боку, це стало дисонансом відповідно до моделі модернізації, але, з іншого, дозволило створити певний потенціал для проведення мобілізаційної моделі реформування в Україні. У межах даної моделі реформування пріоритети в співвідношенні економічних і політичних завдань українського суспільства зміщені на користь національної єдності, територіальної цілісності, захисту суверенітету і асоціації з Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом (НАТО).

Така модель викликає певну критику всередині країни саме за надання свободи інформаційно-комунікаційним відносинам в суспільстві як пріоритетної самодостатньої мети транспарентності.

Конституційно-правові засади виступають ядром національного права і визначають його зміст і структуру. М. Козюбра розглядає такі принципи як стержень, навколо якого об'єднується певна сукупність правових норм, що утворюють правовий інститут (або галузь права) [408]. Тому, на його думку, в змісті правового інституту, галузі права слід виділяти керівні політико-правові принципи, на основі яких відбувається правове регулювання відповідної галузі суспільних відносин.

З погляду на те, що транспарентність є принципом в конституційному і адміністративному праві країн-членів Європейського Союзу цей принцип є визначальним у системі права Європейського Союзу [50, с. 358].

За словами Е. Шмідт-Ассманна: «Воно повинно виводити публічно-адміністративну діяльність за межі простого виконавського мислення та розвивати комунікаційні компоненти. Для цього треба передусім розробити адміністративні процедури як форум, на якому відбуватиметься змістовне з'ясування інтересів, наприклад, у питаннях захисту даних, публічної доступності документів і відповідна перевірка наслідків, зорієнтованих на наявні ресурси» [50, с. 452].

Транспарентність (відкритість) слід розглядати як конституційно-правовий принцип організації та функціонування як системи публічної влади, так і окремого її органу. Її зміст полягає в тому, що

органи публічного управління в різних формах здійснюють найбільш повне інформування громадян про свою діяльність і періодично вдаються до консультацій з громадянами та інститутами громадянського суспільства в процесі розробки та прийняття владних рішень.

Європейський досвід реалізації принципу транспарентності діяльності органів виконавчої влади, показує, що транспарентність компенсує брак демократичної легітимації та підвищує її в державному управлінні. Необхідно пам'ятати, що транспарентність розглядається не лише як функціональний принцип забезпечення прозорості виконавчої влади, а і як етична домінанта етичного адміністрування. Реалізація даного принципу сприяє пробудженню суспільної свідомості, формування громадської думки, підвищення ролі інститутів громадянського суспільства.

Конституційне право України та держав-членів Європейського Союзу пов'язує реалізацію принципу транспарентності діяльності органів публічної влади з правом кожного на отримання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, в тому числі правом на ознайомлення з документами і матеріалами, які безпосередньо зачіпають його права. Разом з тим реалізація принципу транспарентності діяльності державних органів не зводиться до надання громадянам інформації про діяльність органів публічного управління. З погляду на інформаційний аспект світового та вітчизняного досвіду забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики, в якості самостійних форм реалізації принципу транспарентності в діяльності органів публічного управління виступають:

- опублікування правових актів органів публічного управління з метою доведення їх до зацікавлених осіб і громадян;

- доступ громадян до документів органів публічного управління, який у багатьох країнах розглядається як юридичний засіб реалізації права будь-якої особи на інформацію;

- попередні консультації, що проводяться органами публічного управління з органами або інститутами громадянського суспільства, представниками бізнес-структур, зацікавленими в прийнятті тих чи інших рішень;

- з'ясування громадської думки щодо найбільш важливих державних або суспільно значущих питань, що дозволяє зацікавленим

особам представити свої зауваження та бути поінформованими про проєкти рішень органів публічного управління;

- погодження рішень органів публічного управління, що проводиться за участю зацікавлених сторін і інститутів громадянського суспільства, представників бізнес-структур що дозволяє їм своєчасно втрутитися в хід попереднього розгляду питання та контролювати прийняття рішення.

Дані форми реалізації принципу транспарентності в діяльності органів публічного управління доцільно розглядати як форми самоконтролю.

Транспарентність не зводиться тільки до інформованості громадян про діяльність публічного управління або до реалізації конституційного права на інформацію про діяльність органів публічної влади. Її можна розглядати як організаційно-правову гарантію народовладдя як основу конституційного ладу держави, як конституційно-правовий принцип організації та діяльності органів публічного управління.

Транспарентність передбачає зв'язок з публічним управлінням (англ. Government Relations), що передбачає дії з вибудовування взаємин між громадянами та органами державної влади і включає в себе збір та обробку інформаційних ресурсів про діяльність органів публічних структур [409].

Система Government Relations включає дві основні підсистеми:

- державна політика, спрямована на збір і обробку інформації щодо громадської думки та інтересів і облік отриманих даних при розробці та прийнятті управлінських рішень;

- громадянський вплив на процес прийняття управлінських рішень з соціально значущих питань.

Система зв'язків з публічним управлінням (Government Relations) виступає як: інструмент інформування, форма громадянської мобілізації, мета якої вирішення соціально значущих проблем; суб'єкт виховання громадськості [410].

Поняття транспарентність, реформування адміністративно-територіального устрою та децентралізація, публічне управління і виконавча влада у сучасному розумінні соціального управління використовуються у взаємозв'язку, доповнюючи один одного. У контексті подій у Криму та у Донецькій і Луганській областях регіональний рівень влади не повною мірою сприйняв ідеї реформування

системи державного управління, в силу чого порушено положення Конституції України про єдність і територіальну цілісність держави.

Оптимізація системи багаторівневого публічного управління в умовах проведення децентралізації та реформи державного управління допускає необхідність дотримання принципу професіоналізму і компетенції державних службовців, боротьбу з корупцією у сфері державного управління, приділяючи при цьому основну увагу відкритості процесу поряд з іншими чинниками впливу.

Українська держава, яка динамічно розвивається, немислима без ефективного механізму транспарентності на центральному та на місцевому рівнях публічного управління.

Процес оптимізації системи транспарентності у багаторівневому публічному управлінні відбувається на тлі якісної зміни системи та структури місцевих органів публічної управління, їх діяльності та взаємодії з центральними органами публічного управління.

Останнім часом мова йде про пошук балансу в використанні принципу централізації і децентралізації, в поєднанні публічного та приватних інтересів, тобто визнання необхідності транспарентності управління в ключових сферах життєдіяльності і в окремих сферах економіки.

Незважаючи на те, що децентралізація розпочалася з 2014 року, за десять років проведення, вплив цього інституту на суспільно-політичне життя в регіонах стає значущим і помітним, з чого можна зробити висновок про те, що сьогодні формується новий автономний рівень управління і відповідно новий ревінь транспарентності у публічному управлінні.

Децентралізація – це принцип, доктрина, яка покладена в основу адміністративно-територіального устрою України відповідно до концептуальних засад Європейської демократії [411]. За своїм призначенням децентралізація та реформа державного управління, містить можливості децентралізувати та розподіляти владу по вертикалі, інтегрувати територіальні общини в єдине ціле на засадах принципу транспарентності.

У даному випадку транспарентність виступає у вигляді сукупності способів, цілей і завдань, конституційно-правових норм і принципів, спрямованих на встановлення меж централізації та децентралізації управлінських функцій органів публічного управління: республіканського, щодо Автономної республіки Крим; обласного

та місцевого рівнів шляхом розмежування предметів відання та повноважень в інформаційній сфері, сфері використання інформаційних ресурсів за рахунок технологій електронного урядування, веб-порталів, веб-сайтів і електронних форумів, інших сучасних інформаційно-комінікаційних технологій і систем на підставі створення єдиного інтерфейсу для всіх публічних структур, приховавши багатоступеневу внутрішню структуру публічного управління, але розкривши її напрями, мету, засоби реалізації тобто те, що визначено загальним поняттям публічна інформація відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Такий підхід може виступити як один з ефективних інструментів впровадження політико-адміністративних перетворень в Україні у ході процесу асоціації в європейське соціально-економічне і інформаційне середовище, яке є транспарентним для громадян на рівнях:

- публічне управління – громадянам;
- публічне управління – службовцям;
- публічне управління – бізнесу;
- публічне управління – уряду (Кабінету Міністрів України).

У нинішніх умовах економічного та фінансового складного перехідного періоду та воєнного стану застосування електронного урядування як технології реалізації принципу транспарентності особливо на місцевому рівні публічного управління дозволить більш ефективно використовувати державні ресурси, якісно поліпшити надання державних послуг за рахунок оперативного втручання у технологічні процеси які викликають критику з боку громадян, збільшити рівень довіри громадян до влади, підвищити міжнародну конкурентоспроможність економіки [412].

Всі ці нововведення дозволять населенню більш активно брати участь в процесі прийняття управлінських рішень, організувати діалог з владою, отримати доступ до публічної інформації, державних документів і відомостей.

Реформа децентралізації, яка проведена в Україні спільно з реформою державного управління, спрямована, в першу чергу, на організацію відносин між центром і регіонами на основі партнерства, на вдосконалення системи багаторівневого публічного управління, на більш повне та справедливе (перш за все, для місцевому рівні) розмежування предметів ведення повноважень в різних сферах, що

не можливо без кардинальних змін у рівні транспарентності місцевого публічного управління, який у даний час можливо визначити на підставі соціологічних досліджень як урядовими так і незалежними національними та міжнародними організаціями.

Було б доцільно щоб нижчий рівень публічного управління мав вищий рівень транспарентності, а рівень відповідальності органів публічного управління за виконання власних або делегованих повноважень у сфері прозорості та відкритості оцінювався не стільки з позиції Кодексу України про адміністративні правопорушення скільки через механізм змінності виборних посад органів публічного управління [413].

Вирішення питання оптимізації транспарентності в умовах багаторівневого публічного управління та воєнного протистояння на сході держави, повинно розглядатися крізь призму реформування системи державної служби, яка має бути направлена на встановлення довіри громадян до органів публічного управління за рахунок якісного задоволення їх соціальних і суспільних потреб завдяки зворотньому зв'язку між населенням і органами публічного управління.

Реформа системи державної служби має здійснюватися в тісному взаємозв'язку з реалізацією принципу транспарентності. Ефективність державної служби повинна забезпечуватися оптимізацією структури органів публічного управління та їх апаратів, що тягне за собою розмежуванням завдань, функцій, повноважень і відповідальності у сфері реалізації транспарентності на всіх рівнях управління.

Перш за все, сама організація публічного управління повинна бути прозорою, що означає проведення відкритих конкурсів при наборі на державну службу і службу в органах місцевого самоврядування, обов'язкове попереднє декларування доходів майбутніх державних службовців, членів їх сімей у порядку визначеному Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції», у тому числі щодо електронного декларування [414].

Підсумовуючи можна констатувати, що в даний час в Україні реалізують масштабну програму децентралізації та реформування багаторівневої системи публічного управління, в тому числі державної служби, як одного з важливих складових елементів сучасного управління. Цей процес є складовою частиною комплексу заходів, спрямованих на забезпечення територіальної цілісності та суверені-

тету, вступу України в Європейський Союз, розвитку громадянського суспільства, у якому реалізація принципу транспарентності є одним з найбільш ефективних засобів вирішення вказаних завдань.

Реформа державного управління передбачає:

- реальне, швидке і неухильне підвищення ефективності публічного управління на всіх рівнях;

- створення незалежного та професійного державного управління та державної служби, яка комплектується на основі кваліфікації та ділових якостей працівників;

- підвищення якості обслуговування та створення системи публічного управління, орієнтованої на кінцевого споживача послуг;

- вдосконалення взаємодії між чиновниками та приватним сектором (усунення адміністративних бар'єрів).

Усі завдання передбачають наявність зворотного зв'язку влади та населення – складової частини транспарентності публічного управління.

Виходячи з пріоритетів розвитку країни до 2030 року, відзначимо, що сучасна система технічних і технологічних інформаційно-комунікаційних та нормативно-правових засобів реалізації принципу транспарентності у публічному управління необхідна Україні в першу чергу для того, щоб успішно конкурувати з іншими країнами на світових ринках, створити інвестиційний клімат, привабливий для європейського капіталу і інвесторів, істотно збільшити прямі іноземні інвестиції, зробити більш сприятливими умови для малого і середнього бізнесу, який повинен стати двигуном економічного зростання.

Сучасний стан суспільства вимагає створення системи нормативно-правового регулювання транспарентності публічного управління, що відповідає європейським стандартам і спрямованої на підвищення ефективності органів публічного управління, на вдосконалення відносин між центром і місцевими громадами, підвищення соціально-економічної ефективності суб'єктної структури місцевого самоврядування, зростання якості життя населення, боротьбу з корупцією.

Разом з тим, ряд ключових завдань децентралізації та реформи державної служби щодо транспарентності не було вирішено до кінця. Залишилося в цілому не вирішеним завданням оптимізації повноважень органів публічного управління місцевого рівня щодо тех-

нічних аспектів інформаційної взаємодії, при цьому не мінімізований ризик наділення органів публічного управління обласного рівня новими надлишковими техніко-технологічними функціями.

У контексті транспарентності для України обов'язковим є ще один крок у реформуванні суспільства – створення справедливої правової системи, в якій права і обов'язки різних соціальних груп є рівними і немає дискримінації за етнічною чи статевою ознакою, ні за соціальним станом. Ефективний механізм правозастосування буде формувати коректні сигнали про допустимі стратегії поведінки, спрямовані на облік громадських інтересів та стимулювання соціальної відповідальності.

Навпаки, суб'єкти, які мають перед очима реальні приклади ухилення від справедливого покарання, в першу чергу серед представників державної бюрократії, не матимуть стимулів для позитивних соціальних дій, так як затребуваність такої стратегії, на думку самого індивіда, в силу некоректних громадських сигналів вкрай низька.

Як відзначають автори наукового видання «Насильство та соціальні порядки. Концептуальні рамки для інтерпретації писемної історії людства» Норт Д., Д. Уоллис і Б. Вайнгаст: «Законам повинен бути підпорядкований не просто правитель, а саме держава. Принцип верховенства права, що обмежує державу – це результат діяльності прпалячої коаліції, яка розробляє заслуговуючи довіру та здійснення правила взаємин в середині еліт» [415, с. 214].

Причому, верховенство права доповнюється також іншими критично важливими умовами: створення та підтримка безстроково існуючих організацій еліт, як приватних, так і громадських, наявністю консолідованого політичного контролю над організаціями, здатними на насильство (включаючи збройні сили та поліцію). У цьому аспекті реалізація принципу транспарентності органів публічного управління не залежно від рівня повинна бути відображена у нормативно-правовому регулюванні та включати:

- забезпечення прозорості та підзвітності влади у контексті запропонованого Р. Інглхартом і К. Вельцелем терміну «responsive government» (англ. чуйність влади) [416, с. 126];

- створення легітимної і ефективної правової системи, яка відбиває реальні потреби економічних суб'єктів і дозволяє з найменшими трансакційними витратами вирішувати можливі конфлікти інтересів. Законотворчість є монопольною функцією держави, і саме

від зацікавленості та кваліфікації органів влади залежить те, наскільки прийняті правові норми відображають реальний стан справ, наскільки вони дозволяють забезпечити взаємодію економічних суб'єктів або, навпаки, сприяють зростанню трансакційних витрат, бюрократичних процедур і корупційної складової для осіб, здатних впливати на законодавчий процес;

- створення та використання ефективного механізму правозастосування, який буде подавати чіткі сигнали для економічних суб'єктів «про доцільне», при дотриманні яких порядок обмеженого доступу може перейти у стадію порядку відкритого доступу за прикладом країн-членів Європейського Союзу;

- перехід до деперсоніфікованої системи державного управління, не прив'язаної до конкретного індивіда, що виконує публічні функції.

## 3.4. Комунікаційна взаємодія органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України

В контексті розвитку асоціації України і Європейського Союзу, інноваційної динаміки в сфері інформаційних технологій національний інформаційний простір втрачає свої чіткі межі та контури. Нова форма його організації передбачає збільшення значущості для соціально-економічних процесів розвинених механізмів збору, аналізу та обміну інформацією.

У сучасному світі потенціал публічного управління багато в чому залежить від рівня розвитку інформаційно-комунікаційного простору країни. Інформаційно-комунікаційний простір – це історично сформована кількісно-якісна реальність, забезпечена правовими гарантіями та засобами зв'язку і характеризує найбільшу міру доступності не тільки для особистості, але й для суспільства в цілому. Якщо суспільство – це продукт взаємодії окремих індивідів, соціальних груп та спільнот, то інформаційно-комунікаційні взаємодії – це процес впливу на суспільство інформації, за допомогою різних видів комунікацій та їх відображення в суспільній свідомості.

Збільшення значимості інформаційних основ управлінського процесу сприяє трансформації сучасного інформаційного простору

у складно організовану систему. Одним з основних змістовних елементів такої системи стає інформаційно-комунікаційний простір, в межах якого йде процес обміну соціально-економічною інформацією. Якісні характеристики цього обміну багато в чому визначають можливість рівноправної інформаційної взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічного управління.

У свою чергу, процес комунікаційної взаємодії між органами публічного управління і інститутами громадянського суспільства дозволяє підтримувати функціональний зворотний зв'язок від суспільства до держави. Цей зв'язок виступає важливим інструментом, який надає органам публічного управління можливість адекватно реагувати на виклики соціального середовища, і є важливим засобом зняття соціально-економічної напруги, що неминуче стає атрибутом публічного управління.

Важливим для органів влади, особливо в період проведення реформ, стає розвиток відкритих і доступних каналів передачі інформації не тільки від керівників до керованих, але і в зворотному напрямку (від керованих до керуючих). Одночасно такі канали передачі інформації виступають і в якості механізмів моніторингу суспільних настроїв. Вони дозволяють органам публічного управління в процесі реалізації важливих державних програм не тільки відслідковувати причини соціального невдоволення ходом ініційованих державою процесів, але й адекватно оцінювати результати і ефективність обраного курсу. Тим самим вдається вчасно локалізувати вогнища соціальної напруженості і, усуваючи причини її виникнення, підтримувати стабільність соціально-економічної системи.

Тому, на наш погляд, для національної науки інформаційного та адміністративного права важливим є вивчення інформаційно-комунікаційного процесу, що йде між інститутами громадянського суспільства та органами публічного управління в публічній сфері інформаційного простору України на підставі комунітарного та неокомунітарного методів аналізу.

Даний підхід до проблематики взаємодії інститутів громадянського суспільства і органів публічного управління виходить з точки зору спільності державних і суспільних цілей. Це пояснюється тим, що процес самоорганізації громадянського суспільства об'єднує в собі організацію певного порядку громадянських структур і є неможливим без участі держави. Тільки держава має нормативно-правові

методи, що дозволяють інтегрувати інтереси інститутів громадянського суспільства в поле інтересів публічного управління, переплітаючи набором комунікаційних процесів, спрямованих на організацію внутрішнього порядку всієї соціальної системи в цілому.

У свою чергу, неокомунітарний підхід, відштовхуючись від філософії діалектики Г. В. Ф. Гегеля, визначає відносини держави та інститутів громадянського суспільства як форми взаємодії людей, які направлені на вироблення спільних рішень у соціальній сфері, але при цьому ці форми не включені в управлінську сферу. Дослідники цього напряму (О. Грищук, Х. Слюсарчук [417; 418]) підходять до вивчення громадянського суспільства з позиції аналізу публічних форм координації діяльності, які за допомогою раціональної комунікації надають систематичний вплив на процес соціального управління. Значення вказаних методів полягають у наступному.

По-перше, вони представляють нову теоретичну схему аналізу існуючої соціальної дійсності. На відміну від інших методів вони дозволяють аналізувати інститути соціальної та публічної сфери діяльності людей в усіх напрямах динаміки їх взаємодії один з одним. Це в свою чергу допомагає сформувати цілісну картину всієї інституційної взаємодії, що має місце між соціальною системою та системою публічного управління.

По-друге, вони по-новому пропонують розглядати розвиток інституту публічного управління та соціального середовища. Інститути громадянського суспільства та публічного управління в цих підходах беруться не самі по собі, а в єдності та взаємозв'язку з об'єктами, взаємодіючими з ними. Сукупність взаємодіючих з інститутом (інститут громадянського суспільства або публічного управління) явищ представляється як системи різного порядку.

По-третє, дані підходи орієнтовані не тільки на розкриття цілісності об'єктів і механізмів, що їх забезпечують, але й на вивчення можливих шляхів перетворення цих об'єктів у відповідності з його внутрішньою логікою розвитку.

Доцільно зауважити, що Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX «Про правотворчу діяльність» передбачає застосування різної методології, що характерно для створення правових актів Європейського Союзу, у контексті аналізу та розробки нормативних актів у сфері публічного управління [419].

Чинне національне законодавство (Закони України: від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію»; від 17 квітня 2014

року № 1227-VII «Про суспільні медіа»; від 1 грудня 2022 року «Про Національну програму інформатизації»; від 13 грудня 2022 року № 2849-IX «Про медіа»; постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 851 «Деякі питання використання доменних імен державними органами в українському сегменті Інтернету» тощо) дозволяє говорити про наявність необхідної нормативно-правової бази, яка передбачає можливість будівництва ефективної інформаційно-комунікаційної структури громадянського суспільства [420; 421]. Водночас як вказує Е. Шмідт-Ассманн: «Найважливіше системотворне завдання права полягає у вивченні основних (публічно-правових) відносин між громадянином і органами публічної адміністрації [50, с. 14].

Однак відсутність ефективних організаційних структур щодо громадських комунікацій в інститутах громадянського суспільства, на тлі недосконалої виконавчої влади та розвиненої системи вертикальної комунікації всередині системи публічного управління визначило, в більшості випадків, відсутність можливості вироблення структурами громадянського суспільства інформаційного ресурсу, який би містив важливі соціально-економічні дані та міг брати участь в оформленні інформаційного-комунікаційного простору публічного управління України.

Це негативно відбивається на розвитку інститутів громадянського суспільства, в якості структурних елементів системи горизонтальних каналів комунікації, за допомогою яких на основі між груповою та масовою комунікацією формуються громадські інтереси, що відповідають загальнонаціональному масштабу, які з допомогою засобів масової комунікації беруть участь у формуванні інформаційного простору публічного управління.

Н. Гавкалова та Д. П. Кумар вважають, що важливими функціями комунікації у межах публічного управління є: пізнавальна, прогностична, практична. З їх допомогою можна відповісти на питання, що представляє собою інформаційно-комунікаційний простір і в силу яких чинників відбуваються зміни [422].

Пізнавальна функція є описом досліджуваного об’єкта (явища), нагромадження одержаного дослідного матеріалу і його систематизація. Ці процедури дозволяють відтворити досліджуваний об’єкт, визначити його межі, зв’язки і елементи. Отримані відомості відтворюють лише зовнішнє, поверхневе уявлення про об’єкт, недо-

статній для пояснення його глибинних, сутнісних рис. Саме тому пізнавальна функція спрямована на розробку основних концептуальних парадигм, що пояснюють механізми комунікації, інформаційного обміну та їх взаємодії.

Прогностична функція є однією з найбільш значущих. Вона передбачає:

- по-перше, визначення найближчих і віддалених перспектив розвитку інформаційно-комунікаційних взаємодій;

- по-друге, своєчасне проведення наукових експертиз, розроблених і введених технічних систем комунікації, з точки зору очікуваного від них ефекту;

- по-третє, моделювання комунікаційних та інформаційних процесів у суспільстві з метою визначення ймовірних наслідків і результатів їх застосування.

Практична (інструментальна) функція служить оптимізації інформаційно-комунікаційного процесу (вибір каналу, обсягу та швидкості передачі інформації), вироблення рекомендацій для досягнення стратегії ефективних інформаційно-комунікаційних взаємодій (правил вибору комунікативних цілей та підбору адекватних комунікаційних засобів тощо), врахування об'єктивних і суб'єктивних факторів комунікаційного процесу, організації та регулювання соціальних процесів за допомогою комунікації.

Методологічна функція дозволяє розробити ефективний спосіб наукового пізнання інформаційно-комунікаційної реальності, через прийоми і процедури, отримані в ході теоретичного та емпіричного аналізу комунікаційних явищ у суспільстві.

Реалії сучасної України показують, що інститут політичних партій і інших інституцій громадянського суспільства, на підставі інформаційної діяльності яких можливе вироблення громадської думки з важливих соціально-економічних проблем розвитку суспільства, а так само участь більшості громадян в оформленні інформаційних процесів інформаційного простору публічного управління України перебуває в стадії свого становлення [423]. Жодна з українських політичних партій, які представлено у Верховній Раді України, реально не відображає інтереси всіх соціальних груп українського суспільства.

Відсутні ефективні канали комунікації між структурними елементами громадянського суспільства з важливою соціально-еконо-

мічною проблемою яка сприяє падінню їх авторитету в очах більшості громадян. Все це служить причиною відсутності в публічному просторі інститутів громадянського суспільства як рівноправного учасника публічної комунікації з важливих економічних і соціальних проблем.

З позиції німецького адміністративного права, якщо відносини між індивідом і державою у широкому сенсі визначити як правовідносини, то стане зрозумілим, що адміністративне право не може обмежиться вибірковим врегулюванням. Якщо державні дії загалом потребують виправдання, то вони не можуть задовольнятися тим, що окремі адміністративні дії будуть розглядатися в аспекті певних захисних реакцій. Відповідно, адміністративне право є не тільки правом, втручанням публічного адміністрування в публічно-адміністративну діяльність із надання послуг, а й включає сукупність норм, які регулюють діяльність організацій, і право одержання інформації та прийняття рішень на рівні адміністративних органів [50, с. 18].

Сучасне соціальне управління здійснюється в результаті складної комунікативної взаємодії різних соціальних управлінських організацій, суспільних груп, соціуму. Саме множинність соціальних елементів суспільства утворює основу управлінського плюралізму.

Головними проблемами регіональних комунікаційних просторів є проблеми інформаційної та цифрової нерівності. У правовій свідомості населення існує стійкий стереотип, згідно з яким місцеве самоврядування – це продовження або нижча ланка державної вертикалі влади. Незважаючи на те, що з діяльністю органів місцевого самоврядування має справу кожен житель країни, населення більше схильне сприймати їх не як органи місцевого самоврядування, а як органи державної влади. Система місцевого самоврядування не представляє чіткої організації комунікативних зв'язків громадян, які проживають на певній місцевості. У більшості населення ця система асоціюється з продовженням комунікативного каналу вертикалі державної влади на місцях.

Розуміння того, що місцеве самоврядування це особливий інститут громадянського суспільства, де можлива організація комунікативної взаємодії населення знизу, яка обмежена законом тільки в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, поки не набуло домінуючого поширення у суспільній думці більшості громадян України. План заходів з реформування місцевого

самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки передбачає вирішення вказаних проблем [424].

Складається ситуація, при якій засоби масової інформації так само не виступають в ролі центру публічної комунікації. Вони не стали засобом масової комунікації, за допомогою якого населення може вести діалог за напрямом об'єктивного аналізу ролі та місця громадянина в публічному просторі сучасної України. Інформація яка ними транслюється не націлена на залучення громадян у суспільно-економічне життя держави, шляхом стимулювання персоніфікованої участі. Будучи одним з основних агентів соціалізації (у тому числі публічної) медіа (засоби масової інформації) обумовлюють розвиток соціального досвіду на основі буденної зацікавленості до соціальних подій.

Р. Мертон писав, що публічність чинить тиск більшою мірою на одиничну, ніж на подвійну мораль, таким чином протидіючи її постійному розмиванню в суспільній свідомості. Як наслідок відбувається апеляція до публічного підтвердження моральних уявлень і реалізації соціальних функцій [425, с. 5]. Це обумовлено тим, що починаючи з 2014 року засоби масової інформації вступили в новий етап свого розвитку, який можна назвати етапом «консенсусу з державою в аспекті виразу громадських інтересів».

З одного боку, засоби масової інформації стали виконувати важливу позитивну функцію стабілізації та зміцнення державності, загроза якій чітко проявилась у агресії російської федерації у Донецькій і Луганській областях, анексії Автономної республіки Крим у 2014 році та у 2022 році у повномаштабній воєнній агресії.

З іншого боку, у засобах масової інформації є елементи старого державного синдрому, який проявився в нових умовах і в тому, що лояльність держави обернулася індиферентністю до суспільства як до активного, а не пасивного суб'єкта суспільного життя, в той час як демократична преса, її дух, її теми, її порядок денний завжди повинні спиратися перш за все на зв'язки з суспільством, на запити, тривоги та настрої людей.

Повноцінна комунікативна функція, що забезпечує двосторонні комунікативні зв'язки (громадський форум), у даних умовах зводиться до інформаційної функції, яка характеризується своїми технологічними знаряддями і соціальними параметрами. У цьому відношенні Інтернет може розглядатися в якості новітнього і швидко

розповсюдженого інформаційно-комунікаційного простору. Комунікації, які здійснюються через Інтернет, орієнтовані на інституційні та групові норми, направляючі діяльність людей в їх немережеве життя.

Інформаційна модель системи публічного управління представляє інформаційно-функціональну схему управлінських дій, яка дозволяє виділити локальні завдання та визначити структуру інформаційних мереж, потреба в них при вирішенні різних завдань дає можливість визначити ступінь доступу до конкретної інформації різних елементів структурної схеми, а відповідно і категорій службовців. Основу для вирішення проблем управління, згідно інформаційної моделі, забезпечує аналіз інформаційних потоків на основі інформаційно-пошукових систем і вибір оптимальних рішень на основі інформаційно-обчислювальних систем. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності на рівні організацій не тільки підвищує їх економічну і соціальну ефективність, але і раціоналізує первинні соціальні відносини, задає частково програмовані параметри соціальної поведінки.

Мотивація до комунікації за допомогою Інтернету, як потреби до обміну духовними цінностями, найбільш універсальна і досить стійка, так як пронизує всі його можливі функції. Всі зазначені мотиви характеризуються базовою основою, яка виражається в тому, що використання Інтернету є індивідуальною діяльністю та виступає як форма віртуальної соціалізації, за допомогою залучення особи у віртуальну соціальну групу, що визначає певну Інтернет-стратифікацію. Тим самим, Інтернет, як інформаційна масово-комунікаційна, соціально-технічна система, є ефективним засобом здійснення управлінського впливу на поведінку користувачів:

- програмування параметрів соціальної поведінки, шляхом формування мотиваційної вибірки множинної оперативної інформації цільових груп Інтернет – аудиторії;

- раціоналізація і проєктування соціальних відносин на рівні публічних установ і організацій;

- інформаційна підтримка управлінських рішень у громадських організаціях;

- завдання частково програмованих параметрів корпоративної поведінки.

Завдання та базові принципи, вирішення даної проблеми зазначені у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського

суспільства в Україні на 2022-2026 роки носять загальний декларативний характер і не відображають сутнісних особливостей і реального змісту інформаційно-комунікаційної взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного управління в інформаційному просторі України.

Завдання у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, як керівної ідеї, передбачають в основному розвиток у більшості техніко-технологічної складової публічного інформаційного простору, не приділяючи при цьому достатньої уваги гуманітарній.

Принцип соціальної орієнтації, зазначений у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, не доповнюється та не конкретизується іншими принципами, які дозволили б у повному обсязі здійснювати соціальні функції державної інформаційної політики: інтеграційну, освітньо-виховну, функцію соціально-психологічної безпеки громадян та ін.

Н. Ржевська розглядаючи державну інформаційну політику України та основні напрями її вдосконалення зазначає, що значну кількість питань, пов'язаних із розвитком інформаційного суспільства, досі не врегульовано на законодавчому рівні [426, с. 72]. Це стосується, зокрема, проблем інфраструктури, діяльності медіа, інформаційно-аналітичних установ тощо. Суттєвим недоліком чинного інформаційного законодавства є те, що воно носить надто загальний характер, не визначає способи врегулювання проблем, що виникають під час використання інформаційного простору. Також залишається недосконалим понятійний апарат, що значно ускладнює реалізацію завдань та взаємодію суб'єктів інформаційної сфери.

Аналіз ситуації на рівні регіонів (областей) України показав, що інформаційна відкритість влади в більшості регіонів в останні роки різко зросла одночасно із зростанням інформатизації місцевих структур, розвитком сучасних технологій [427; 428]. Важливим стимулом стало розвиток Інтернету. Управлінський вплив Інтернету на користувачів здійснюється не тільки впливом з допомогою інформації, тобто за допомогою надання користувачам доступу до інформаційних ресурсів та задовольняючи інформаційні потреби, але, передусім, з допомогою масово-комунікаційного впливу як глобального соціального процесу, в основі якого знаходиться цілеспрямований, ціннісно-обумовлений, побудований на єдиній системі кодифікації та декодифікації, інтерактивний обмін інформацією, як форми соціального впливу та взаємодії.

В окремих областях і містах заходи органів публічного управління висвітлюються в режимі онлайн. Тим не менш, на законодавчому рівні за винятком окремих нормативних актів, які так чи інакше регулюють діяльність засобів масової інформації, інформаційну відкритість влади та публічне обговорення прийнятих рішень, у більшості регіонів (областей) відсутні концепції інформаційної політики. Однак, треба мати на увазі, що прийняття Стратегії інформаційної безпеки України сприятимуть розробленню відповідних документів на обласному рівні [429].

Як показує аналіз роботи Міністерства культури та інформаційної політики України (з 6 вересня 2024 року Міністерство культури та стратегічних комунікацій України), результати узагальнення соціологічних досліджень, експертних оцінок, публікацій у засобах масової інформації стан інформаційної політики направленої на удосконалення публічного управління виглядає недостатнім [429; 430].

Одні дослідники (Л. Коцур Л. і ін.) вважають, що у держави немає політики формування інформаційного простору публічного управління [431]. Інші вважають (І. Боднар), що вона є, але тільки стихійна або обслуговує лише інтереси правлячої еліти (політичної, економічної, медійної) і не враховує в повній мірі інтереси народу, громадянського суспільства, стан громадської думки та рівень публічного управління [432].

Тим не менш, сьогодні в України інформаційний розвиток, формування інформаційного простору публічного управління йде переважно по техніко-технологічній лінії (інформатизація суспільства і органів публічного управління) не стикується з розвитком відповідної гуманітарної складової. Недооцінка гуманітарної складової не дозволяє проводити органам державної влади соціально спрямовану інформаційну політику.

Збереження цієї тенденції може призвести до негативних наслідків у різних сферах суспільства на чому наголошують науковці Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України у аналітичній записці «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні» (2016 рік) та О. Снитко і С. Гречка (2022 рік [433].

Сучасна інформаційна політика України дозволяє багатьом засобам масової інформації ігнорувати моральні оцінки з боку громадськості, відомих та авторитетних діячів країни, експертів.

Період з лютого 2010 року до завершення Революції гідності (березень 2014 року) інформаційний простір публічного управління в Україні характеризувався відсутністю горизонтальної системи масового рівня публічної комунікації та розвинених інститутів громадянського суспільства, посиленням монополізації та залежності засобів масової комунікації від владних структур, що визначало практично повне входження комунікаційної взаємодії інститутів громадянського суспільства та державної влади в політико-інформаційному просторі України у «вертикаль влади». Публічна комунікація проводилась в умовах значного впливу на цей процес органів державної влади. Це призводило до переповнення інформаційного простору публічного управління повідомленнями, що мали основною своєю метою легітимізацію влади їх відправника або ініціатора. Тим самим нівелювався публічний потенціал інформаційного простору публічного управління, що зводить публічну комунікацію не до рівня діалогу різних соціальних інтересів і відповідних їм програм, а до рівня внутрішньо елітної конкуренції політичних лідерів.

У даний час, виходячи з доктринальних документів – Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року і Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026, Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки водночас незважаючи на вжиті заходи в основі інформаційно-комунікаційних взаємовідносин між інститутами громадянського суспільства і органами публічного управління, як зазначають Л. Нікітенко і О. Грабар розглядаючи організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування, не лежить принцип партиціпації (лат. particiра tio – участь), що виражається в можливості безпосередньої участі громадськості у виробленні та розповсюдження інформації по каналах масової публічної комунікації щодо ефективності діяльності органів публічного управління [435, с. 128].

Масова публічна комунікація постає в якості одного з базових елементів системи управління суспільством (громадською свідомістю та відповідно визначеною громадською поведінкою), а комунікаційна взаємодія інститутів громадянського суспільства і органів публічного управління в інформаційному просторі не є заснованою на принципах рівноправного інформаційного обміну, партнерства та співробітництва, що лежать в основі діалогу між усіма суб'єктами публічного управління.

Основними компонентами комунікаційної взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного управління є:

- структури органів публічного управління;
- структури інститутів громадянського суспільства;
- інфраструктура організації інформаційної діяльності (система підготовки журналістських кадрів, нормативно-правова база, що регулює інформаційні відносини, розвиток техніко-технологічної бази інформаційної сфери);
- структури виробництва інформації (журналістика, прес-служба публічних органів);
- інформаційно-аналітичні агентства.

У таких умовах зворотній зв'язок від інститутів громадянського суспільства до органів публічного управління існує в основному у формі руху інформації, що містить емпіричні дані про об'єкт управління від інформаційно-аналітичних відділів структур виробництва інформації до суб'єктів управління. Єдиною метою цього процесу є підвищення ефективності інформаційного впливу на структури громадянського суспільства.

Для цього необхідно наступне:

- організувати загальнодержавну систему навчання державних службовців на принципах інформаційної відкритості;
- розробити систему державних гарантій надання інститутам громадянського суспільства, суспільно значущої офіційної інформації;
- організувати національну систему двосторонніх каналів комунікації між державними органами, експертними громадськими радами та громадськими організаціями, які займаються в процесі свого функціонування вирішенням одних і тих же проблем.

Тим не менш, для подальшого забезпечення безпеки та стабільності в усіх сферах суспільного життя необхідно розвивати механізми повноцінного функціонування інститутів громадянського суспільства і систему рівноправного інформаційного обміну між інститутами суспільства та органами публічного управління.

Важливість розвитку таких механізмів обумовлює і курс реформ, запланований державою до 2030 року.

Національна економічна стратегія до 2030 року виступає як система та сукупність заходів, спрямованих на координацію діяльності по створенню цифрової економіки та інформаційного суспіль-

ства в Україні. Дана Стратегія була сформована у межах інноваційного сценарію соціально-економічного розвитку країни. Вона передбачає розвиток та інтеграцію сучасних інформаційних технологій в життєдіяльність всіх адміністративно-територіальних одиниць та органів місцевого самоврядування.

Заходи щодо реалізації програми на рівні центральних органів публічного управління передбачають створення та втілення у практику електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів, електронне урядування у контексті Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, які в підсумку повинні сформувати систему прийняття соціально-економічних рішень локального рівня за принципом електронного урядування.

У цілях підвищення ефективності публічного управління у межах зазначеного вище процесу формування електронного урядування усіх рівнів з використанням комунікаційної взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного управління, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 14 березня 2015 року № 168 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для побудови і забезпечення функціонування інформаційно-аналітичної платформи верифікації та здійснення інших заходів, пов'язаних з її впровадженням, та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України», які були чинними до 26 січня 2024 року, тобто мова йде про створення єдиної вертикально інтегрованої державної інформаційної системи публічного управління яка повинна стати базовим елементом інформаційно-аналітичної підтримки органів публічного управління при плануванні діяльності, прийнятті рішень і оцінки ефективності управління. У даний час діє Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для інформаційного забезпечення системи управління державними фінансами та електронної верифікації і моніторингу [436].

Для досягнення даної мети, Національною стратегією було передбачено окремий захід по створенню національної платформи хмарних обчислень (англ. Cloud computing)[8]. Класи моделей (для фо-

1. Використання програмного забезпечення

рмування платформи) спроможні технологічно забезпечити швидкий розвиток сфери управління державними інформаційними ресурсами. У цьому контексті дана платформа повинна забезпечити органи державної влади типовими програмними сервісами колективної роботи з документами, мережевого сховища загальнодоступних даних, засобів віддаленого розміщення програмних додатків.

Основний зміст хмарної платформи – розмістити стандартні комп'ютерні програми та інформаційні продукти різного призначення, до яких матимуть доступ багато користувачів на підставі Закону України від 17 грудня 2022 року № 2275-IX «Про хмарні послуги» [437].

Хмарна платформа може охопити всі галузі і сфери діяльності суспільства, підвищити прозорість і ефективність процесу управління на всіх рівнях, що в цілому підвищить конкурентоспроможність України на геополітичній арені. Підсумком функціонування даної платформи стане підвищення якості життя громадянина, яке буде виражатися в простих і доступних сервісах, якими люди користуються майже щодня (наприклад, електронний запис на прийом до лікаря або оплата штрафів через Інтернет або з мобільного телефону).

Як показує соціально-економічна практика, ефективність реформ залежить не тільки від прагнення влади їх провести, але й від готовності самого суспільства до участі в цьому процесі реформування.

Функція зворотного зв'язку від керованих до керуючих, яка реалізується через процес комунікації в публічній сфері, дозволяє вчасно і адекватно оцінювати результативність реформ, спрямова-

---

2. Платформа як сервіс (Software as a Service (SaaS)) – дає доступ до інтегрованої платформи для розробки, тестування та підтримки різноманітних проєктів

3. Інфраструктура як послуга (Infrastructure as a Service (IaaS)) – представлення комп'ютерної інфраструктури у вигляді віртуалізації, що включає в себе операційні системи та системне програмне забезпечення, а також апаратну частину сервера.

4. Віртуальне робоче місце (Desktop as a Service (DaaS)) – користувач має змогу власноруч налаштовувати своє робоче місце і тим самим створити собі комплекс програмного забезпечення необхідного йому для роботи.

них на реформування країни. Водночас вона є одним із важливих засобів зняття соціально-економічної напруги, неминуче стає атрибутом практично всіх змін у соціальному та політичному житті держави. Завдяки інформаційній взаємодії органів публічного управління та громадянського суспільства, буде підтримуватися стабільність соціально-економічної системи України, і буде існувати можливість забезпечувати ефективність реформаційного процесу по ходу його розвитку.

Збереження стабільного функціонування системи публічного управління в цілому та її послідовне реформування, без руйнування основ існуючого у суспільстві соціального порядку, будуть можливі за умови інтеграції інститутів громадянського суспільства в інформаційний простір публічного управління України як рівноправних учасників соціально-економічної комунікації.

Враховуючи специфіку процесів асоціації України і Європейського Союзу що відбуваються в інформаційному просторі публічного управління та здійснюють прямий вплив на розвиток і функціонування інститутів громадянського суспільства у інформаційному просторі країни, для зменшення строків такої інтеграції необхідно:

- розробити систему державної підтримки створення інститутами громадянського суспільства в публічній сфері України власної інформаційної інфраструктури (від створення служб із зв'язків з пресою (громадськістю) до заснування власних засобів масової інформації);

- запровадити державну програму з підготовки професійних фахівців зайнятих у розвитку громадянської інформаційної сфери;

- створити за допомогою держави експертних рад у галузі розвитку інформаційного забезпечення діяльності інститутів громадянського суспільства;

- сприяти поширенню в засобах масової інформації інформації про функціонування структур громадянського суспільства;

- здійснювати інформаційне забезпечення висвітлення в засобах масової інформації масових заходів, організованих громадськими організаціями, направлених на підвищення ефективності публічного управління;

- транслювати за допомогою засобів масової інформації соціально-економічну інформацію і інформацію, що містить аналітичні дані, які ґрунтуються на аналізі інформації, отриманої з декількох джерел;

- з допомогою телебачення створити та популяризувати образ громадянина з активною громадянською позицією, мислячого інноваційними, інформаційними категоріями, громадянина, який стане опорою та підтримкою держави в процесі реформування України.

Суб'єкт публічного управління в умовах асоціації України і Європейського Союзу включає в себе не тільки адміністративні, але й громадські організації, що входять до системи соціально-управлінської взаємодії суспільства. Громадські організації стають стабільно функціонуючим соціальним інститутом управління, найголовнішим засобом забезпечення фундаментальних прав і свобод народу (в тому числі його виключного права на участь в управлінні суспільством). Природа публічного управління динамічна.

Удосконалення комунікативної взаємодій адміністративних інститутів громадянського суспільства і органів публічного управління вимагає різноманітного підходу до вивчення комунікативної взаємодії у системі, де однаково з'єднуються наукові знання, наукова методологія, методики та сучасні управлінські технології для підвищення ефективності управлінської діяльності інститутів громадянського суспільства і органів публічного управління.

Особливо цікаві питання формування сучасної структури, принципів, функцій та методів публічного управління в різних адміністративних і громадянських управлінських організаціях, їх діяльність і внутрішня організаційна демократія, розглянуті у дослідженнях Т. Ганцюк «Механізми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій в Україні», К. Споришева «Стратегія розвитку механізмів державного управління системою інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки України», Л. Зайко, Л. Давидової, А. Близнюк «Соціальні медіа та Інтернет-маркетинг у контексті цифровізації інформаційно-комунікаційного простору» [438-440].

Указані вчені у своїх дослідженнях вказували на окремі аспекти комунікаційної взаємодії органів публічного управління і інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України розглядали ці проблеми з позиції соціального діалогу в інформаційно-комунікативному розумінні.

За своєю природою соціальний діалог в інформаційно-комунікативному розумінні припускає наявність комунікативної рівноправності взаємодіючих партнерів, що з змістовної сторони являє собою взаємодію соціальних суб'єктів як множинних інформаційно-

комунікативних систем, сукупностей соціально-значущих інформаційних зв'язків і відносин, які формуються навколо того чи іншого стійкого потоку повідомлень, пов'язаних з вирішенням певного кола завдань.

У соціальному діалозі здійснюється «соціалізація інформації», тобто постійне збільшення ступеня спрямованості інформації в соціальну сферу (в умовах інформатизації суспільства виявляються можливості для вирішення ряду важливих соціальних проблем).

Конструктивний соціальний діалог, ґрунтуючись на рівноправному обміні інформацією, конструюючи загальне інформаційне поле і здійснюючи «соціалізацію інформації», сприяє відкритому роз'ясненню позицій учасників соціальних взаємодій, виявлення «проблемних зон» і спільного пошуку рішень соціально значущих питань. Подібні комунікаційні процеси дозволяють знімати ряд протиріч між громадськими суб'єктами та консолідувати суспільство.

Соціально-семантичний рівень інформаційного розуміння соціального діалогу розкриває залежність процесів передачі та виникнення комунікації між суб'єктами соціального діалогу від вживаних ними знаково-мовних форм. Соціально-технічний рівень розглядається як функціонування спеціальних організаційних структур, кадрових центрів, банків даних, мереж і технологій зберігання і передачі інформації. Саме компоненти даного рівня інформаційно-комунікативних зв'язків і відносин характеризують ті умови, від яких залежить сила духовного впливу пропонованих цінностей і ідей одержувачів інформації (а в умовах реалізації соціального діалогу – ступінь адекватності сприйняття суб'єктами один одного).

Комунікативна опозиція є необхідною складовою конструктивного соціального діалогу. Головними джерелами виникнення опозиції є когнітивний, прагматичний і ціннісні дисонанси, які представляють собою певні розбіжності між бажаним, очікуваним і реально існуючим. Ступінь глибини цих розбіжностей і визначає рівень лояльності опозиції. Опозиційна установка, будучи базою і основним джерелом опозиції, разом з тим не завжди має організовані основи, чітку мету і не передбачає обов'язкових опозиційних дій.

Конструктивний соціальний діалог, в умовах різноманіття соціальних позицій, можливий лише на основі втілення установок толерантності. Міжособистісна і між групова толерантність можлива лише в умовах, коли має місце усвідомлений і ціннісно-осмислений особистісний (і груповий вибір), відповідно до якого суб'єкт, маючи

власну думку, позицію, поважає і визнає право іншого сприймати і мислити інакше, бачить цінність різноманіття, а так само готовий будувати взаємодію на основі розуміння і обліку інших точок зору.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн: «Для сфери публічних інтересів та органів публічної адміністрації, які зобов'язані виражати і реалізувати ці інтереси, це є природною річчю. І хоча адміністративно-організаційне право створює враження, ніби воно є чистим абсолютним правом, в основі якого лежить відношення співвіднесеності, однак воно, в принципі, має на меті встановлювати певні структури обробки інтересів. Водночас організаційна структура інтересів у приватній сфері також заслуговує на увагу з боку адміністративного права. Адже тільки там, де інтересам відповідає організаційна структура, чинні організаційні одиниці можна розглядати як ревалентних представників і залучати до адміністративних процедур. Участь спілок прив'язується до певних мінімальних передумов щодо адекватності організаційної структури інтересів» [50, с. 173].

Комунікаційна взаємодія органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України – це основні сторони і напрямки її планомірного впливу на право реалізаційних процесів в сучасному суспільстві, що відображають її сутність і соціальне призначення, організуючу і керівну роль в механізмі правореалізації в інформаційній сфері.

Функції правозастосовної політики характеризуються комплексною природою, в якій виражають та конкретизують взаємодію функцій держави, громадянського суспільства, політики, права і самого правозастосування у інформаційному просторі публічного управління. Комунікаційна взаємодія органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України являють собою об'єднані, універсальні напрямки впливу правозастосовної політики на інформаційні об'єкти у всіх сферах життя суспільства, не пов'язаних з використанням специфічних правових засобів обмеження режиму доступу до інформації. Вони можуть бути пов'язані з владною, управлінською природою інформаційної діяльності або обумовлені творчим характером загальнолюдської і правової культури, приймаючи організаційний, економічний, ідеологічний чи інший вигляд і форму.

Комунікаційна взаємодія являє собою особливі напрями і сторони впливу правозастосовної політики на інформаційну сферу сус-

пільства, в першу чергу на правозастосовну практику, на основі державно-владних повноважень і з застосуванням правових засобів з організації процесів здійснення права, характеризуючи самостійний науковий і практично значимий характер цього поняття. Це має місце в процесі правозастосовної діяльності та активного, усвідомленого управління процесами здійснення права на доступ до інформації, права на звернення, права подання електронної петиції за допомогою певних форм, методів і засобів.

При аналізі процесів здійснення комунікаційної взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України необхідно виходити з інтеграційного розуміння юридичних засобів одночасно як інструментів (нормативно-правових установлень), так і діянь (інформаційно-комунікаційних технологій).

Як інструменти впливу на процеси комунікаційної взаємодії засоби близькі до методів, а при їх розгляді як діянь вони наближаються до форм здійснення цих функцій. Разом з тим засоби здійснення комунікаційної взаємодії потрібно розглядати як самостійне поняття теорії адміністративного і інформаційного права, оскільки вони виступають як взяті під особливим, комунітарним кутом аналізу. Засоби комунікаційної взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства можуть функціонувати як універсальні інструменти механізму правового регулювання (дозволи, заборони, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, концепції тощо), та комплексні засоби правозастосовної практики (інститути права і правові режими) та спеціальні засоби (правозастосовні акти, моніторинг правозастосування, правозастосовні експертизи).

Під формами здійснення комунікаційної взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України розуміються зовні виражені напрями досягнення цілей і завдань, реалізації її соціально-політичного потенціалу і державно-правового призначення в суспільстві.

Методи здійснення комунікаційної взаємодії – це методи стимулів і обмежень, що охоплюють в цілому всі основні та неосновні групи сучасних методів: адміністративні, економічні, переконання і примусу, заохочення і покарання, договірний, імперативний, диспозитивний і інші.

Комунікаційна взаємодія органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України має власні пріоритети: найбільш важливі та першочергові завдання, які виражають актуальні і злободенні потреби правореалізаційної практики, вирішення яких потрібно або негайно, або в найближчій, короткостроковій перспективі. До таких пріоритетів, які розвивають і конкретизують загальні пріоритети правової політики стосовно сфери правозастосування, відносяться створення організаційно-правового механізму інноваційного соціально орієнтованого розвитку української держави, всебічний захист базових економічних, політичних і громадянських прав особи, подальша реалізація судової реформи, ефективне завершення реформи державного управління і місцевого самоврядування, зміцнення зв'язків юридичної науки та правозастосовної практики.

Вирішення питань комунікаційної взаємодії органів публічного управління і інститутів громадянського суспільства в інформаційному просторі України розраховане на певну перспективу і в кінцевому підсумку передбачає гармонізацію ситуації динамічної нерівноваженості, несиметричності відносин у комунікативній взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства в системі соціального управління.

## 3.5. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної управління у сфері доступу до інформації

В Україні у контексті асоціації з Європейським Союзом все більшого значення набуває забезпечення права громадян на інформацію про діяльність органів публічного управління. Формується нова модель публічного управління – заснована на транспарентності, відкритості, прозорості діяльності органів влади. Інформаційна відкритість стає основою взаємодії органів публічного управління з населенням. У зв'язку з цим зростає необхідність наукового дослідження права громадян на інформацію про діяльність органів публічного управління.

Право – як наука, і як сукупність галузей – приділяє увагу проблемі налагодження інформаційних зв'язків між людиною і державою, намагаючись мінімізувати інформаційну закритість органів

влади. Робляться спроби врегулювати питання надходження інформації від людини державі, так і рух інформації у зворотному напрямку – від держави до людини.

Перший аспект розроблявся досить детально, в тому числі в працях українських вчених починаючи з 70 років XX століття [441]. Інформація розглядалася як ресурс, необхідний для ефективного управління [442]. Як зазначав В. Глушков: «Безперервне отримання інформації – невід'ємна умова впливу суб'єкта управління на керовану систему. В результаті отримана інформація переробляється у рішення і команди, (що рівнозначно на думку автора – у нормативно-правові акти загального або індивідуального характеру), доводиться до об'єкта управління з метою коригування його поведінки, що забезпечує виконання заданої програми».

На сьогоднішній день даний аспект інформаційного обміну знаходить вираз у численних нормах законодавства, що зобов'язують людину надавати певну інформацію в державні органи. До таких норм, наприклад, належать норми, які визначають біометричні дані [443]. З зазначеним аспектом зв'язано і встановлення правом меж, які за загальним правилом не може переступати держава в ході отримання інформації про людину, що у загальному вигляді відзначено у Законах України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію», від 01.06.2010 № 2297-VI «Про захист персональних даних». У національному праві такі межі встановлюються у нормах про таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції України) та про недоторканість приватного життя (стаття 32 Конституції України) і інших.

Другий аспект – забезпечення передачі інформації від держави в особі її органів окремій людині – також важливий, причому не тільки для окремої людини, але і для держави. Спроби врегулювати цю сферу робилися ще в період появи першого покоління суб'єктивних прав. У статті 15 Декларації прав людини та громадянина Франції 1789 року (Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789) закріплюється право «вимагати, аби кожен представник влади звітував про свою управлінську діяльність» [444]. Але, згідно з текстом Декларації, суб'єктом цього правочину виступає не «людина» і не «громадянин», а «суспільство», що робить наведене положення скоріше не суб'єктивним правом, а принципом на підставі якого у подальшому, як вказував видатний французький вчений Г. Бребен, розвивалося французьке адміністративне право [445,

с. 19]. Водночас це не дозволяє поставити знак тотожності між зазначеним правом та правом доступу до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління.

На сьогодні перелік принципів і суб'єктивних прав, покликаних врегулювати інформаційні відносини і, зокрема, відносини, пов'язані з інформаційно-комунікаційною взаємодією органів публічного управління і людини, має досить вагомим.

Досліджуючи тексти міжнародних і національних нормативних документів, можна зустріти право вільно висловлювати свою думку, свободу думки і слова, право вільно шукати, отримувати, розповсюджувати інформацію, свободу масової інформації, право на доступ до інформації про стан навколишнього середовища.

У науковій літературі згадуються право на інформацію і свобода інформації. Особливе місце в сфері побудови комунікації між органами публічного управління і людиною займає право на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління. Дане право витікає з основ конституційного ладу, зокрема, з принципу демократичної, соціальної, правової держави.

З погляду на будову інформаційної комунікації між державою і людиною демократія виступає як практичне втілення ідеологічних постулатів та конституційних цінностей, тобто як конституційний принцип.

Принцип демократичної держави в класичному розумінні припускає, що в державі повинна бути покладена на органи публічного управління (державної влади та місцевого самоврядування) політична і юридична відповідальність за свою діяльність перед народом, який згідно Конституції України є джерелом влади. Похідним від цього принципу виступає принцип гласності.

Автори наукової статті «Інформаційно-комунікаційні інструменти забезпечення ефективного врядування в Україні на державному та регіональному рівнях» вважають, що активну роль повинні відігравати органи публічного управління, залучаючи до процесу прийняття важливих управлінських рішень представників територіальної громади, здійснюючи активну інформаційну політику, вивчаючи і враховуючи в управлінській діяльності громадську думку [446, с. 12].

Забезпечення взаємодії, доступності громадського суспільства щодо ознайомлення, обговорення, контролю інформації про роботу органів публічного управління – і є гласність [447, с. 201-202].

Гласність можна розуміти не тільки у вузькому сенсі – як гласність роботи органів публічного управління – але і в широкому сенсі – як доступність людині і громадянину інформації в цілому. Гласність як принцип конституційного ладу в основних законах закріплюється не завжди.

Наприклад, у Конституції України даний принцип не названо, однак вимога гласності (у вузькому її розумінні) зустрічається у цілому ряді джерел конституційного і адміністративного права України: у статті 3 «Відкритість і гласність роботи Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, у статті 3 «Принципи діяльності Кабінету Міністрів України» Закону України від 27.02.2014 р. № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» [448].

Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості.

У контексті європейської інтеграції у національній науковій літературі використовується термін «транспарентність» і позиціонується як самостійне поняття. У дослідженнях єдиної думки щодо співвідношення термінів «транспарентність» і «гласність» не існує. У контексті дослідження застосування та використання інформаційних технологій у публічному управлінні тотожне поняттю гласності в широкому сенсі, а поняття «прозорості» і «гласності» відповідає розумінню гласності як в широкому так і у вузькому сенсі.

О. Григорян вказує: «Прозорість та відкритість органів державної влади в реалізації публічної політики, зокрема її інформаційний аспект, є важливим чинником розвитку процесів демократизації держави та суспільства, становлення громадянського суспільства, запорукою утвердження в Україні демократичних норм та правил щодо відносин між громадянами, їхніми об'єднаннями і органами державної влади. Поступова трансформація системи владних відносин в Україні вимагає запровадження нових стандартів, становлення нової культури взаємовідносин між владою та суспільством» [449, с. 9]. Дослідник визначає прозорість як принцип, що передбачає інформування громадян про здійснення органами влади повноважень, забезпечення залучення громадян до обговорення та прийняття владних рішень, здійснення громадського контролю за діяльністю органів публічного управління.

Гласність – невід'ємна характеристика транспарентності, що виражається в розподілі інформації, співробітництво суб'єктів і об'єктів виконавчої влади. Основними функціями транспарентності є: правова визначеність, інформування та контроль (підзвітність).

Схоже розуміння транспарентності знайшло відображення в статті «Роль громадських організацій в розвитку транспарентності публічної влади» В. Любарського. На думку автора, якщо у межах принципу гласності ключовим є поняття інформування, то у межах принципу транспарентності ключовим стає поняття «контроль», і транспарентність, поряд із забезпеченням доступності інформації передбачає створення додаткових інструментів участі громадськості в сфері управління [450, с. 61]. Такими інструментами стають, на думку О. Щербанюк, інститути громадянського суспільства, які змогли б брати участь у процесі розробки норм права, впливати на законодавство і судову практику. Проте з контексту зазначеної статті випливає, що термін «гласність» використовується автором у кількох значеннях – для позначення «пасивної» доступності інформації громадянину, в якості узагальнюючого терміна, що позначає принцип, який зумовлює динамічний розвиток від пасивної гласності до активної транспарентності, розкриваючи це на прикладі Законів України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI «Про Регламент Верховної Ради України», від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР «Про комітети Верховної Ради України».

У німецькій літературі, на думку Е. Шмідт-Ассманна, транспарентність розуміється як можливість «громадян Союзу (ЄС) спершу набути знань про процес прийняття рішення, і про пункти, які відкривають демократичну співпрацю, а також віру в дотримання відповідальності. Найважливішими передумовами для цього є прозорість, компетентність і гласність» [50, с. 465].

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що, незважаючи на широке використання терміна «транспарентність», єдине трактування цього поняття тільки починає формуватися. На нашу думку, оскільки в тій мірі, в якій мова йде про інформаційну доступність, поняття «гласність» і «транспарентність» використовуються авторами як близькі один одному. У подальшому вбачається за доцільне уникати терміна «прозорість» для позначення принципу, спрямованого на регулювання доступності інформації у суспільстві, а використовувати термін «гласність».

Гласність багатоаспектна. Гласність не слід зводити до свободи масової інформації і до оприлюднення державними органами своєї офіційної та неофіційної інформації. Для практичного втілення ідеї гласності потрібно забезпечити можливість людини отримати звіт від держави у зв'язку з реалізацією його особистих прав. Як зазначає видатний український вчений В. Авер'янов, розглядаючи теорію держаного управління у контексті контролю, указане вище забезпечуються об'єктивністю, дієвістю, гласністю, систематичністю та регулярністю [451, с. 225]. Закріплення права на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління, в національному праві і в міжнародних документах служить саме цій меті.

Право людини на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів, претендує на включення його в число основних суб'єктивних прав і в ряді випадків – якщо розглядати законодавство національного рівня – число конституційних прав.

На міжнародному рівні серед документів, що закріплюють права людини, права на доступ до інформації присвячена Конвенція Ради Європи «Про доступ до офіційних документів», прийнята у Тромсе (Норвегія) 18 червня 2009 року [452].

У преамбулі зазначеного документа підкреслюється значення права на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління, як права, що забезпечує громадськості існування джерел інформації, що сприяє формуванню думок про державу і суспільство, зміцнення легітимності органів публічного управління (підпункт а) частина і статті 1).

Рекомендації Ради Європи № R (2002)2 від 21 лютого 2002 року «Про доступ до офіційних документів» зазначають те, що широкий доступ до офіційних документів на основі рівноправності та відповідно до чітких правил:

- дозволяє громадянам виробити адекватне бачення та сформувати критичні погляди щодо стану суспільства, у якому вони живуть, та щодо органів влади, які ними керують;

- сприяє більшій дієвості і ефективності адміністративних органів та допомагає підтримувати їх цілісність, усуваючи ризик корупції;

- є чинником, що підтверджує легітимність органів управління як державних служб і посилює довіру громадськості до органів публічної влади [453].

У Конституції України це право знайшло відображення у статті 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», де воно закріплено, за висловом О. Демчук, спеціаліста Міністерства юстиції України, «дзеркально», тобто через закріплення відповідного йому обов'язку органів публічного управління надавати людині документи і матеріали [454].

Е. Шмідт-Ассманн вказує: «Європейська публічна адміністрація означає об'єднану систему інформації, адміністративних дій і контролю» [50, с. 44].

Для розуміння змісту досліджуваного права ключовим поняттям є поняття доступу до інформації.

Як зазначають автори Науково-практичного коментаря Закону України «Про доступ до публічної інформації» запропонований членами Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації і рекомендоване для використання в адміністративній та судовій практиці, Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко, Т. Шевченко, доступ припускає здійснення двох операцій – пошуку інформації та її отримання [455, с. 35].

У національному законодавстві існує два визначення доступу до інформації. У Законі України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію» доступ прямо не визначається, але це можна розуміти як можливість отримання інформації та її використання. Закон вказує (стаття 6) «Право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу …».

Друге визначення дається у зв'язку з правом на доступ до інформації передбаченим Законом України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації». У зв'язку з цим доступ до інформації розуміється як її пошук і отримання при дотриманні встановлених законом вимог.

Розмежування у зазначених вище законах доступу до інформації як самостійної категорії та доступу до інформації як об'єкта права на доступ до публічної інформації створює проблему при визначенні категорії «доступ».

Перше визначення, на нашу думку, дано з тим, щоб провести класифікацію інформації на загальнодоступну інформацію та інформацію обмеженого доступу. Дане визначення є спірним у зв'язку з вказівкою на «використання» як на дію, що є елементом доступу.

У Академічному тлумачному словнику української мови (1970 рік) доступ розуміється як «можливість користуватися, займатися чим-небудь» [456].

У словнику української мови Lingvo Online (сучасна мова) – допуск це «дія за значенням допускати і допускатися» [457]. Тобто суб'єкт, який здійснює доступ, як би здійснює рух до об'єкта доступу.

Правочин «право на доступ до публічної інформації» не вписується в таке трактування. Було б доцільно на цій підставі у визначенні доступу включити правомочність використання. Його можна було б в якості складової частини включити у визначення режимів «загальнодоступної інформації» (використання відповідної інформації здійснюється вільно) та «інформації обмеженого доступу» (можливі обмеження при використанні), а не визначення доступу до інформації. Однак, даний підхід є тільки баченням автора з позиції науки інформаційних технологій і систем.

Друге легальне визначення доступу до інформації не є беззаперечним. Назване в якості складової частини доступу правомочність пошуку інформації, як бачиться, не є самостійним, а виступає проміжною стадією до отримання інформації. Шукати – значить, намагатися знайти, виявити або намагатися отримати. У більшості випадків, коли мова йде про такий об'єкт, як інформація, кінцевим результатом пошуку є отримання.

Ще В. Авер'янов зазначав, що в основі права завжди лежить інтерес [458, с. 13]. При здійсненні пошуку особа переслідує інтерес не в самому пошуку, інтерес полягає в отриманні інформації. Тобто пошук виступає проміжною стадією отримання. Доступ до інформації можна визначити як можливість отримання інформації. Термінологія, використана у зв'язку з правом на доступ до інформації, бачиться не повністю визначеною. Сам по собі доступ розкривається через перерахування можливостей (можливість пошуку, отримання, можливість використання інформації). Термін «право на доступ», на нашу думку, доцільно визначати з позиції теорії інформаційних си-

стем де доступ – це комплекс заходів, які охоплюють усі вказані аспекти у контексті інтерпретації структурної мови і інформативність ознак.

Німецький дослідник Е. Шмідт-Ассманн розглядаючи доступ до документів зазначає: «Вирішальне значення має «правильне поєднання» публічності та дотримання конфіденційності. Якщо контраргументи в конкретному випадку не є переконливими або якщо їх не може бути реалізовано в неодмінному застосуванні зваженої оцінки (обґрунтування), то тоді вільний доступ до адміністративних документів слід розглядати як основний юридичний склад норми права. У плані систематики це питання слід включити до контексту інформаційного адміністративного права» [50, с. 126].

Указане говорить, на нашу думку, про те, що громадянин має право вимагати доступ до інформації. Такий підхід щодо формулювання, більш точно відповідає логіці стандартів IEEE 802 щодо стандартизації локальних мереж (наприклад, IEEE 802.4; IEEE 802.5; IEEE 802.12 – Стандарти на метод доступу) [459].

Розглядаючи питання термінології доцільно скористатися думками Ю. Беха – автора монографії «Філософія управління соціальними системами»: «Якщо суворо підходити до створення соціального управління як інтеграційної (міждисциплінарної) науки, то необхідно провести перетворення в підставах кожної з інтегрованих дисциплін і вийти на формування наукової теорії, що відповідає сучасним критеріям. Бажано попрацювати над проблематикою управління в дисциплінах, що склалися, відповідно до предметів і методів, розвиваючи при цьому міждисциплінарні зв'язки, які завжди сприяють науково-коректному переносу ідей і знань з однієї дисципліни в іншу, їх взаємному збагаченню» [460, с. 5-6].

Указане вище говорить про те, що дана проблема вимагає аналізу і осмислення з боку науковців, що займаються проблемами правового регулювання інформаційної сфери.

У даний час у національному законодавстві закріпився термін «право на доступ до публічної інформації» (стаття 3 «Гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації» Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації»), що з погляду на класифікацію атрибутів характеристики інформації згідно теорії «Інформаційні технології і системи» представленої провідними науковцям Національного університету «Львівська політехніка» В. Павлишем і Л. Гліненко: «Атрибути інформації

– Матеріальний носій інформації – Джерела інформації – Одержувач інформації», у повній мірі відповідає сучасним поглядам науки інформаційних технологій і систем (А. Андрущак, З. Готра, О. Кушнір, Є. Чернихівський [461; 462].

До обсягу змісту права на доступ до публічної інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління, в літературі існують різні підходи. Стаття 1 «Публічна інформація» Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» говорить: «Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом».

Мова йде про те, наскільки широкий набір інструментів отримання відомостей передбачає право на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління. Законодавець може прирівнювати право на доступ до інформації до права отримувати інформацію громадянином шляхом своїх ініціативних дій, тобто за допомогою процедури подання запиту (Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР «Про звернення громадян»). Законодавство України про доступ до інформації перераховує у зв'язку з доступом до інформації широкий набір можливостей, які виходять далеко за рамки проголошення права на подання запиту і припускають не тільки активні дії та ініціативу людини, але й активність і ініціативу органів публічного управління. Сюди включаються, зокрема, право отримувати інформацію, яку державний орган зобов'язаний розміщувати на офіційному сайті у мережі Інтернет, право отримувати інформацію, розміщену в приміщеннях, які займають органи публічного управління, на інформаційних стендах і інших спеціально відведених для цього місцях, інші правові можливості, які передбачають активні та ініціативні дії з боку органу публічного управління інформації у формі відкритих даних, електронного звернення і електронної петиції.

При такому трактуванні право на доступ до публічної інформації значно розширюється. Критики широкого трактування права на доступ до інформації побоюються необґрунтованого розширення цього права: таке розширення може применшити значення активних

ініціативних дій людини в ході доступу до інформації та змістити пріоритети на користь активності і ініціативи державних органів.

У дослідженні С. Сеника «Адміністративно-правове регулювання обігу інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах Національної поліції», автор розглядає реалізацію принципу гласності державного органу (органу публічного управління) через порядок допуску до публічної інформації, як втілення масштабного принципу гласності, який передбачає не тільки ініціативу людини, але й ініціативу державних органів [463, с. 12].

Правові позиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та судова практика щодо реалізації права на доступ до публічної інформації проводить подібне розмежування, але використовує іншу термінологію [464]. Необхідно розрізняти гарантування права громадян на публічну інформацію, правову регламентацію та забезпечення принципу відкритості і доступності для громадян органів публічного управління, водночас об'єднуючи ці категорії з гарантіями права на доступ до інформації відповідно до Законів України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію», від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації».

У зв'язку з цим центральне питання полягає в тому, який обсяг повноважень для людини буде забезпечений. У тому випадку, якщо у межах права на доступ до публічної інформації людині буде реально гарантована можливість за своєю ініціативою з допомогою активних дій вимагати у органів публічного управління необхідну інформацію, забезпечення у межах права на доступ інших можливостей робиться не стільки небезпечним, скільки корисним.

Ініціативні дії людини, пов'язані з отриманням інформації органів публічного управління повинні бути центральним правом у структурі права на доступ до відповідної інформації. Водночас Е. Шмідт-Ассманн зауважує, що публічність не є інструкцією, яка діє за встановленими правилами. Тому її й не можна включати з постійними функціональними очікуваннями до систематики адміністративного права [50, с. 127].

Таким чином, широкий і вузький підхід до змісту права на доступ до публічної інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління, мають право на існування при закріпленні поряд з закріпленням правочинів, у межах розглянутого права, достатніх гарантій.

Звертає на себе увагу, що, згідно з формулюванням Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», право на доступ до публічну інформації поширюється на інформацію, що знаходиться у розпорядженні державних органів і органів місцевого самоврядування тобто органів публічної адміністрації. І як вказує В. Авер'янов: «… перелік різноманітних видів діяльності органів публічної адміністрації, що може охоплюватись у подібному розумінні терміном «управління», стає практично невичерпним» [458, с. 14].

Право на доступ до публічної інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів, і право на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів місцевого самоврядування, накладаються одне на одне, що дозволяє говорити про існування єдиного суб'єктивного права.

Різні підходи спостерігаються при визначенні кола органів, на інформацію яких поширюється право доступу до публічної інформації. Стаття 13 «Розпорядники інформації» Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», говорить що розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються:

1) суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання;

2) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів;

3) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків;

4) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них.

За обсягом органів публічного управління, на інформацію яких поширюється право на доступ, з позиції положення відповідних органів в системі поділу влади можна виділити дві основні моделі права на доступ до інформації. Одна з них вперше знайшла закріплення в законодавстві Сполучених Штатів Америки.

Згідно з Законом Сполучених штатів Америки від 4 липня 1966 року «Про свободу інформації» право на доступ до інформації поширюється на інформацію про діяльність органів виконавчої влади та юридичних осіб, що знаходяться в залежності від цих органів [465].

Інша модель була встановлена законодавством Швеції. Як зазначає Міністр закордонних справ Швеції М. Вальстрьом: «2 грудня 2016 року Швеція відзначила 250-ту річницю ухвалення Закону про свободу преси, ми бажаємо підкреслити ту важливу роль, яку відіграють у вільному суспільстві доступ до інформації, свобода дебатів та запитів» [466]. Згаданий закон окреслює широке коло власників інформації, зобов'язаних забезпечити доступ, – до них відносяться всі органи державної влади незалежно від їх місця в системі публічної влади [467].

Можна також виділити змішану модель права на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління. Як вказує Т. Мендел у дослідженні: «Свобода інформації: порівняльно-правове дослідження» така модель існує в Мексиці [468, с. 92]. Законодавство Мексики встановлює загальні принципи доступності інформації органів державної влади незалежно від їх положення в системі поділу влади та конкретні процедурні норми для реалізації права на доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів виконавчої влади [468, с. 92].

Конвенція Ради Європи від 18 червня 2009 року «Про доступ до офіційних документів», при визначенні органів державної влади, доступ до інформації (офіційних документів) яких гарантується, орієнтується на модель правового регулювання закріпленого у Законі Сполучених штатів Америки від 4 липня 1966 року «Про свободу інформації» як базовий мінімум.

Державам пропонується при підписанні або ратифікації Конвенції «Про доступ до офіційних документів» зробити застереження та доповнити перелік органів, включивши туди законодавчі органи, судові органи при здійсненні своїх повноважень, або фізичних чи

юридичних осіб при здійсненні ними державних функцій або управлінні суспільними фондами у відповідності з національним законодавством.

В Україні, на зразок шведської моделі законодавчого закріплення доступу до інформації, Закон від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» в якості володаря інформації, доступ до якої гарантується, розглядає суб'єкти владних повноважень визначені у статті 13 Закону без уточнення їх положення в системі поділу влади. Водночас, доцільно зауважити, що на момент вступу у силу Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» діяв Закон України від 22 грудня 2005 № 3262-IV «Про доступ до судових рішень» [469].

Рекомендації Ради Європи № R (2002)2 від 21 лютого 2002 року «Про доступ до офіційних документів» розглядають зобов'язаного суб'єкта з позиції не організаційного, а функціонального розуміння тобто мова йде про характер здійснюваної в певний момент діяльності. Рекомендації Ради Європи розглядають будь-який орган, що здійснює повноваження публічної адміністрації або, іншими словами, адміністративну діяльність у матеріальному сенсі, у тому числі суди і інші органи – якщо вони займаються адміністративною діяльністю. Водночас, реалізація рекомендацій пропонується з необхідністю вираховування внутрішньополітичних чинників, які в кожній державі є унікальні.

В умовах адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу потребує роз'яснення питання, яка інформація, що знаходиться у розпорядженні органів публічного управління, є об'єктом доступу при здійсненні досліджуваного права – права на доступ до публічної інформації. У цьому питанні спостерігаються різні підходи в різних національних системах права.

Національне законодавство оперує терміном «доступ до публічної інформації», вказуючи, таким чином, на особливості змісту інформації, доступ до якої гарантується. Однак, якщо ми звернемося до тексту закону, стане зрозуміло, що зміст не є визначальною ознакою, або, принаймні, єдиною ознакою, за якою дана інформація виділяється.

До інформації, яка є об'єктом доступу, відноситься інформація відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків,

передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом.

До публічної інформації належать закони, інші нормативні правові акти, правові акти, що встановлюють структуру, повноваження, порядок формування і діяльності зазначених органів і організацій, інша інформація, що стосується їх діяльності.

Раніше Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у Роз'ясненні щодо переліку публічної інформації вказав на ознаки публічної інформації – це була інформація, отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом [470].

Тобто виділити інформацію можна за наявності однієї з трьох ознак: була створена відповідним органом; надійшла на відповідний орган; регламентує роботу відповідного органу. Зміст стосується тільки однієї із зазначених ознак.

При цьому перелік ознак відомостей, що підпадають під поняття «публічна інформація», сформульовано як відкритий і закінчується фразою: «інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом». Закон наводить приблизний перелік, а потім визначає поняття через саме поняття частина 2 статті 1 Закон України «Про доступ до публічної інформації» «Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом».

У вказаних умовах визначення, яка інформація може служити об'єктом доступу (крім відомостей з перерахованими в законі ознаками), фактично стає прерогативою особи, яка застосовує право, та суду. Доцільно щоб перелік ознак інформації, які роблять її об'єктом доступу, був вичерпним і відрізнявся чіткими формулюваннями. Якщо ж спиратися на той приблизний перелік ознак інформації, який у визначенні міститься, доводиться констатувати, що термін «публічна інформація» не повністю відображає сутність інформації, визначеної цим терміном.

Ще до прийняття закону «Про доступ до публічної інформації» А. Марущак пропонував термін «державна інформація». «За режимом доступу до державної інформації останню поділяємо на два

види: державна інформація з обмеженим доступом і публічна (відкрита державна) інформація» [471].

Розглядаючи зміст права на доступ до публічної інформації доцільно звернути увагу на природу даного права та виявити його місце в загальноприйнятій класифікації суб'єктивних прав за сферами суспільного життя. При здійсненні класифікації прав людини право на доступ до публічної інформації, найчастіше відносять до політичних прав. Указаної думки дотримуються І. Бочкова та К. Врублевська-Місюна [472]. Для цього є підстави – право на доступ до інформації виводиться з принципу гласності, який, у свою чергу, базується на принципі демократичної держави.

Демократична держава передбачає участь населення в управлінні, тобто вибудовується взаємозв'язок між демократією та правом на доступ до публічної інформації органів публічного управління [473]. Це передбачає, що зазначене право розглядається, в першу чергу, як право політичне.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн: «Основний Закон (Конституція – прим. автора) відображає щодо цього чітку позицію: встановлена зв'язаність усієї державної влади основоположними правами задала суб'єктивацію правничої системи, яку не може бути скасовано» [50, с. 96].

Значення права на доступ до публічної інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів не обмежується лише участю у політичному житті, а є передумовою для здійснення інших прав, свобод, реалізації законних інтересів.

Значення права на доступ до публічної інформації як політичного аспекту применшувати не варто, оскільки це право може бути використане і в ході відносин в політичній сфері життя суспільства. Тому, на нашу думку, право на доступ до публічної інформації можна вважати різновидом прав, що мають комплексний характер, тобто одночасно належать до декількох категорій.

З погляду на дослідження Л. Леонтьєва «Права і свободи людини і громадянина під час воєнного стану» в окремо взятих випадках право на доступ до публічної інформації, може здійснюватися особою в будь-якій із сфер суспільного життя – економічній, соціальній, культурній, в ході захисту прав і свобод. Воєнний стан, який сьогодні діє в Україні значно ускладнює гарантування державою

прав громадян, забезпечення безпечних умов життя, додержання соціальних гарантій і має за необхідне частково обмежувати громадян в їх правах [474, с. 86].

Зважаючи на те, що потреба в знаннях пронизує життя людини у всіх її сферах і невіддільна від особистості, бачиться доцільним одночасно із згадкою політичної складової підкреслити невід'ємний взаємозв'язок права на доступ до публічної інформації з особистістю людини і охарактеризувати його як комбіноване особисте політичне (або громадянсько-політичне) право. Такий підхід поєднується з визначенням місця досліджуваного права при розподілі прав на права людини і права громадянина.

Якщо визначати право на доступ до публічної інформації як суто політичне право, висуваючи тим самим на перший план його політичну складову як передумову участі людини в політичних відносинах, було б доцільно дане право гарантувати громадянам держави. Однак інформація як передумова здійснення індивідом певних дій в будь-яких сферах життя має значення не тільки для громадян держави, органи якої володіють нею, але і для осіб без громадянства, іноземних громадян, які проживають на території держави, або вирішили відвідати країну, або здійснюють на території держави підприємницьку діяльність.

На нашу думку, більш обґрунтованим є трактування права на доступ до публічної інформації як права людини, а не права громадянина, причому забезпечуватися право на доступ до інформації повинно не залежно від державних кордонів, що має суттєве значення для входження України в європейський економічний і інформаційний простір як асоційований член ЄС.

Національне законодавство щодо загального розуміння доступу до інформації та доступу до публічної інформації, що наглядно помітно у змінах до Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» (Закони України: від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції»; від 9 квітня 2015 року № 319-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних») виходять саме з цього підходу, не вказуючи громадянство та перебування на території держави в якості умов володіння правом на доступ до інформації. Конституція України у статті 34 в якості володаря права використовує термін «кожний».

У національному законодавстві поряд з отриманням згадується поширення в якості складової частини права на доступ до публічної інформації. Це виправдано, оскільки така згадка перешкоджає обмежувальному тлумаченню досліджуваного права, однак поширення є допоміжним елементом, центральною можливістю і в будь-якому випадку залишається отримання інформації.

Розгляд проблем визначення термінології зумовлений не тільки юридико-технічними аспектами з позиції однозначного тлумачення нормативно-правових термінів інформаційного законодавства. Як зазначають представники Інституту проблем реєстрації інформації Національної академії наук України Д. Ланде, А. Снарський, В. Путятін у дослідженні «Побудова термінологічної мережі предметної галузі», визначення термінів має суттєве значення при застосуванні компактифіційованих графів горизонтальної видимості (КГГВ – алгоритми) для термінів – окремих слів, біграмм, триграм і встановлення зв'язків між термінами для використання на практиці в якості готового до застосування засобу навігації в інформаційних масивах і для організації тематичних підказок користувачам інформаційно-пошукових систем [475, с. 114].

Правова регламентація суспільних відносин доступу до публічної інформації органів публічного управління у правовій системі втілюється у певних моделях регулювання, що створюються в процесах правотворчості та реалізації права. Фактори, що впливають на вибір типу правового регулювання, різноманітні, однак системоутворюючими є типи розуміння права, правові принципи, адаптаційні процеси. Розвиток правового регулювання в інформаційній сфері відбувається в напрямі від сугубо державного, централізованого до децентралізованого, що охоплює локальне нормативне і індивідуальне правове регулювання.

Підсумком правозастосовної діяльності є публічна інформація органу публічного управління тобто акт, який виноситься за результатами розгляду конкретного запиту і адресований конкретному адресату, так як реалізується на підставі закону, в якому переплітаються державний і приватноправовий елементи.

Визначення «системи координат» правозастосовної діяльності щодо доступу до публічної інформації є важливою підставою дослідження суб'єкта правозастосування – центрального елемента, що інтегрує зміст правозастосовного механізму. В інформаційних пра-

вовідносинах щодо доступу до інформації органів публічного управління необхідно розрізняти суб'єкта який застосовує право і учасників правозастосовної діяльності. Основним критерієм їх розмежування є інтерес.

Виходячи з «широкого» трактування суб'єктів правозастосовної діяльності можна сформулювати їх ознаки: засновуються як приватними особами, так і державою тобто мають приватноправову, публічно-правову і змішану (приватно-публічну) природу; наділені владними повноваженнями на виконання окремих публічних функцій; мають спеціальну правосуб'єктність; реалізують публічний інтерес, діють в інтересах третіх осіб з метою досягнення загального блага; несуть публічно-правову відповідальність.

Суб'єкт правозастосовної діяльності у сфері доступу до інформації, у тому числі до публічної, – це особа, що володіє спеціальною правосуб'єктністю, наділена публічно-владними повноваженнями, що реалізує права та законні інтереси третіх осіб з метою досягнення загального блага.

У сучасних умовах держава наділяє публічними функціями недержавних суб'єктів (наприклад, нотаріальні, адвокатські і інші саморегульовані організації), нотаріусів, третейські суди, доручаючи їм, в тому числі, виконання правозастосовної діяльності в окремих сферах суспільних відносин. Характер їх правозастосовної діяльності різний за обсягом, спрямованістю, ступенем імперативності. Водночас зазначені суб'єкти наділені державними функціями в їхній діяльності, в тій чи іншій мірі відбиваються ознаки правозастосовної діяльності, які традиційно склалися в науці: спрямованість на реалізацію чужих інтересів; примусовий характер; процесуальна форма; наявність юридичної відповідальності у разі неналежного правозастосування; наявність офіційного акта як підсумку правозастосовної діяльності.

Формування цілісної концепції делегування державою публічно-владних повноважень у контексті забезпечення права на доступ до публічної інформації чекає свого часу.

Розвиток законодавства про доступ до інформації і його головного різновиду доступу до публічної інформації має бути стратегічно вивіреним і похідним від балансу інтересів суспільства, держави і особи. У даному аспекті доцільно враховувати роль автоматизова-

них інформаційних систем, що створюються з метою реалізації повноважень державних органів і забезпечення обміну інформацією між цими органами і громадянами.

Об'єктивно правозастосування було і залишається одним з найбільш значущих і соціально чутливих засобів захисту інформаційних прав. Однак його значення виходить далеко за межі власне правозахисної системи. Реалізуючи правозахисні функції, доступ до публічної інформації здійснює серйозний вплив на стан практично всіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства і держави: економіку, політику, фінансову, техніко-технологічну, інформаційну та інші галузі.

Неефективне, корумповане, забюрократизоване, непрофесійне правозастосування у сфері доступу до публічної інформації вносить елементи нестабільності у всю правову систему суспільства. Ось чому аналіз індивідуально-владних аспектів функціонування доступу до публічної інформації органів публічного управління держави у контексті асоціації України і Європейського Союзу має надзвичайно важливе наукове і практичне значення.

# *Розділ 4*

# БЕЗПЕКА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПРИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

***Анотація.*** *Розглянуто безпеку в публічному управлінні як інформаційно-соціологічний аспект. Досліджено вплив інформаційної культури та інформаційної етики на використання інформаційних технологій в публічному управлінні з позиції інформаційної безпеки. Проаналізовано юридичну відповідальність суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства України. Охарактеризовано досвід закордонних органів публічного управління у використанні інформаційних технологій. Розглянуто публічне управління в умовах цифрової трансформації.*

***Ключові слова:*** *національна безпека, інформаційна безпека, публічне управління, юридична відповідальність, інформаційне законодавство, цифрова трансформація.*

## 4.1. Безпека в публічному управлінні: інформаційно-соціологічний аспект

Застосування інформаційних технологій органами публічного управління у всіх сферах життєдіяльності і успішне вирішення проблем у галузі інформаційної безпеки передбачає більш ефективну діяльність у процесі прийняття управлінських рішень. Формування нової реальності, усвідомлення її в цілісності, без відриву від інформаційних технологій, спонукає до пошуку шляхів безпечного розвитку, подолання негативних ефектів від застосування сучасних технологій, перегляду ціннісних орієнтирів. Подальше удосконалення методів і форм публічного управління, заснованого на інформаційних технологіях, з метою забезпечення динамічної рівноваги суспільної еволюції, потребує підтримки умов інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека розглядається як стійкий стан інформаційної сфери, що забезпечує цілісність та захист об'єктів при наяв-

ності несприятливих внутрішніх і зовнішніх дій на основі усвідомлення людиною своїх цінностей, потреб (життєво важливих інтересів) та цілей розвитку.

Інформаційна безпека є однією з найгостріших соціальних проблем України, яка у повній мірі охоплює публічне управління у науковому та в управлінському аспекті. Високі швидкості соціальних змін детермінують масштабні зміни в державі, внаслідок чого ризик і невизначеність виходять на перший план.

Доцільно зауважити що питання інформаційної безпеки у публічному управлінні знаходить відображення у науковій літературі [476].

У 2024 році вийшов у світ – навчальний посібник для магістратури та аспірантури «Інформаційна безпека та кібербезпека держави» де розглядаєтья інформаційна безпека та проблеми забезпечення інформаційної безпеки в системі публічного управління [477].

В Україні зазначені проблеми відображені у монографіях: О. Тихомирова «Права людини: інформаційний вимір», Н. Уханової «Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства», О. Рафальського, О. Майбороди «Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення», І. Якушко «Розвиток цифрової економіки в Україні: фіскальні інструменти», О. Резнікова «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» [478-482].

У сформованих умовах потрібна максимально швидка, головне, ефективна реакція наукових і управлінських структур на виникаючі проблеми в соціально-економічній системі і основних соціальних інститутів і підсистемах. Особливо складна ситуація склалася в системі масової комунікації суспільства, чому багато в чому сприяли зміна характеру і спрямованості комунікативних потоків внаслідок зростання соціальної значущості Інтернет-середовища та природного відставання нормативно-правового регулювання комунікаційних процесів від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. У цих умовах стали виникати загрози інформаційній, як наслідок, національній безпеці країни.

Водночас розуміння загроз інформаційної безпеки, ефективна їх профілактика та протидія неможливі без всебічного науково-теоретичного та практичного розуміння змістовної суті поняття «інформаційна безпека», функціональних характеристик інформаційної

безпеки, її структурних елементів. Саме тому юридичний аналіз проблемної сфери, пов'язаної з інформаційною безпекою у публічному управлінні, на наш погляд, необхідно починати з детального аналізу змістовної суті даного поняття та приділення уваги особливостям нормативно-правового підходу (на відміну від підходів інших наук про суспільство та природничих наукових дисциплін) до інформаційної безпеки та заходів з її забезпечення.

У публічному управлінні розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій детермінує ряд системних соціальних проблем, пов'язаних з ризиками в системі масових комунікацій. Як відзначають дослідники В. Ткаченко, Н. Леоненко, О. Поступна, Т. Подорожна, О. Скочиляс-Павлів, І. Крикавська, М. Повалена, О. Музика, М. Ковалів, С. Єсімов, інформаційна безпека на початку третього тисячоліття впевнено виходить на перше місце в системі національної безпеки [483-489].

З іншого боку, інформаційна безпека – це порівняно молода, яка швидко розвивається сфера інформаційних технологій, для успішного освоєння якої важливо розробити, погоджений з іншими гілками інформаційних технологій базис – концептуальні основи інформаційної безпеки.

З погляду на національну Стратегію інформаційної безпеки України, сучасний стан інформаційної безпеки істотним чином пов'язано з дією ряду об'єктивних чинників, серед яких провідну роль відіграють стрімко прогресуючі інформаційні технології.

Як зазначає Е. Шмідт-Ассманн: «У публічному управлінні регулювання та контроль передбачають потоки інформації. Потрібні інформаційні потоки приходять не лише згори до низу, а й у зворотному напрямі. Крім того, через вертикальні зв'язки в межах державної структурної організації вони виходять назовні й поширюються також на інформаційний обмін між державою і суспільством [50, с. 113]. Більше того, підвищення важливості інформації в житті суспільства і зростання числа людей, зайнятих у сфері інформаційної індустрії, стають не просто черговим етапом науково-технічного прогресу, а новою ерою в розвитку публічного управління. Мова йде про інтеграцію у європейське співтовариство де становлення інформаційного суспільства відбувається у темпах співрозмірних із розвитком інформаційних технологій [490].

Багато країн світу почали співвідносити свої державні інтереси з розвитком інформаційної інфраструктури, активною інформаційною взаємодією з громадянським суспільством та засобами масової інформації (медіа), що в умовах України знайшло відображення у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року та Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.

Водночас на державному рівні прийшло розуміння того, що зловживання свободою масової інформації в сучасних умовах може представляти загрозу для національної безпеки країни [490, с. 86].

З погляду на Стратегію інформаційної безпеки України поряд з традиційними показниками національної могутності (територія, кількість і якість населення, досягнутий рівень економічного розвитку, величина і ступінь оснащеності армії, науково-технічна база суспільства і держави), глобалізація висуває на перший план нові фактори сили.

Зокрема, виняткова роль сьогодні відводиться інформації, комунікації та інформаційним технологіям. У безпосередньому зв'язку з цим виникла проблема забезпечення інформаційної безпеки, яка може розглядатися в різних аспектах і на різних рівнях аналізу – від світової політичної системи до окремого індивіда.

У зв'язку із цими масштабними інформаційно-комунікативними трансформаціями не випадковим виглядає зростання уваги державних управлінських структур до проблеми інформаційної безпеки, породженої ризиками, дезорганізаційними тенденціями в комунікаційній системі публічного управління та суспільства в цілому.

Саме тому проблема інформаційної безпеки знаходить своє відображення на найвищому рівні державної влади. У Законі України 9 січня 2007 року № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» у пункті 13 «Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві» зазначалось, що інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Питання інформаційної безпеки окрім Стратегії інформаційної безпеки України посіли важливе місце у всіх посланнях Президента України за 2014-2023 роки, увійшли в Стратегії національної безпеки та кібербезпеки України та Стратегію забезпечення воєнної безпеки України.

Торкаючись етимології поняття дослідження, необхідно звернути увагу на наступні моменти. Словосполучення «інформаційна безпека» в різних контекстах може мати різний сенс.

У Стратегії інформаційної безпеки України термін «інформаційна безпека» використовується в широкому сенсі. У даному документі йдеться про стан захищеності національних інтересів в інформаційній сфері, що визначається сукупністю збалансованих інтересів особи, суспільства та держави.

Національна програма інформатизації України визначає інформаційну безпеку як невід'ємну частину політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни.

З іншого боку, термін «інформаційна безпека» часто використовується у вузькому сенсі, так, як це прийнято, наприклад, у матеріалах Європейського Союзу, тобто під інформаційною безпекою розуміється захищеність інформації і підтримуючої інфраструктури від випадкових або навмисних впливів природного або штучного характеру, які можуть завдати неприйнятного збитку суб'єктам інформаційних відносин, зокрема власникам і користувачам інформації і підтримуючої інфраструктури [491].

В. Ромака, А.Лагун, Ю. Гарасим, Т. Рак, В. Самотий, М. Рибій – автори підручника «Аудит інформаційної безпеки» пропонують розуміти під інформаційною безпекою міждисциплінарну проблему, яка має кілька аспектів, зокрема правовий, управлінський, економічний, психологічний, культурологічний, організаційно-технічний та інший [492].

Т. Подорожна вказує на те, що інформаційна безпека це складне системне, багаторівневе явище, на стан і перспективи розвитку якого безпосередню діють зовнішні і внутрішні фактори [493, с. 502].

Найбільш важливими з них є: політична обстановка в Європейському регіоні; наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; внутрішньополітична обстановка у державі.

Ряд дослідників розглядають з позиції філософії інформаційну безпеку як особливий стан інформаційної сфери, що гарантує ефективний розвиток інформаційно-когнітивних процесів, який створив би соціуму інформаційні умови для виживання і подальшого прогресивного розвитку. В. Бондар представляє інформаційну безпеку як стан захищеності свідомості, почуттів і практик соціальних суб'єктів від інформаційних загроз, реалізація яких може порушити безпеку інформації або спричинити деструктивний інформаційний вплив на суб'єкта інформаційних відносин. Невідкладним завданням для влади є розроблення концептуальних підходів і прийняття нових або вдосконалення актуальних стратегій або програм щодо інформаційно-психологічної безпеки, з акцентуванням рівною мірою на інформаційному та психологічному компоненті [494].

Р. Калюжний і О. Тихомиров у монографії, яка вийшла в світ у 2014 році «Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави» зазначають: «Статтею 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності, визнається однією з найважливіших функцій держави і справою всього Українського народу. Виходячи з цього, забезпечення інформаційної безпеки доцільно розглядати як цілеспрямовану діяльність, домінуючим, але не єдиним елементом об'єктно-суб'єктного складу якої є держава. Така інтерпретація враховує синергетичні тенденції розвитку сучасного суспільства та субсидіарні особливості його взаємодії з державою й повною мірою відповідає положенням теорії держави і права, згідно з якими функції держави розуміються як напрями, сторони або види державної діяльності» [495, с. 65].

З позиції соціології під інформаційною безпекою розуміють ефективну дію механізмів контролю та соціального управління системою засобів масової комунікації (включаючи глобальну комп'ютерну мережу), внаслідок чого виникає стан захищеності інформаційно-комунікаційного простору на мікро і макрорівнях, що забезпечує гармонійний розвиток особистості, суспільства та держави в умовах поширення технік агресивного масового комунікативного впливу.

Варто відзначити, що фактично інформаційна безпека означає стан захищеності не тільки власне комунікаційної системи суспільства як інституційної структури, але і всього соціуму, всіх його основних структурно-функціональних елементів.

Торкаючись структурних елементів інформаційної безпеки, необхідно звернути увагу на концепцію доктора філософських наук О. Дзьобаня та доктора політичних наук О. Сосніна, яка актуальна в умовах согодення. Дослідники виділяють два рівня інформаційної безпеки:

- на мікрорівні – механізм контролю за дотриманням балансу рівноправності та законності між особою, суспільством і державою в інформаційній сфері;

- на макрорівні – комплекс заходів, що забезпечує захист особи, суспільства та держави від інформаційного маніпулювання, що ставить метою встановлення інформаційної переваги та надання тиску шляхом впливу на суспільну свідомість [496, с. 25-26].

З нашої точки зору, структура інформаційної безпеки складається з трьох ключових елементів:

- інформаційно-правового (наявності відповідної нормативної бази, що забезпечує захист інтересів особи, суспільства, держави в інформаційній сфері);

- інформаційно-технічного (захист інформаційної сфери від несанкціонованих впливів за допомогою використання програмно-технічних засобів, наприклад, захист від несанкціонованого доступу, хакерських зломів комп'ютерних мереж і сайтів, логічних бомб, комп'ютерних вірусів і шкідливих програм, несанкціонованого використання частот, радіоелектронних атак тощо);

- інформаційно-психологічного (захист психіки людини від негативного інформаційного впливу).

Основна проблема при розгляді інформаційної безпеки у контексті публічного управління, на наш погляд, полягає в тому, що часто відбувається змішування підходів природничо-наукових і гуманітарних дисциплін. У результаті, з одного боку, проявляється «техніцизм» при аналізі проблем інформаційної безпеки; з іншого боку, має місце надто абстрактне розуміння досить конкретної соціально-інженерної категорії.

Не ставлячи перед собою завдання детального аналізу технічної сторони дослідження проблематики інформаційної безпеки у публічному управлінні, є доцільним зосередити увагу на юридичному

підході до проблеми. Тут виділяються філософський і соціологічний підходи.

Однією з істотних методологічних проблем дослідження виступає диференціація філософського та соціологічного підходів до визначення інформаційної безпеки. З точки зору філософії це – основна умова реалізації соціальної інформації і знання; з точки зору соціології – необхідний компонент трансляції інформації та знання в персоніфікованому соціальному середовищі.

Таким чином, юридичний підхід до інформаційної безпеки передбачає вивчення, насамперед, соціальних наслідків інформаційного обміну в суспільстві – як позитивних, так і негативних на підставі дослідження ефективності нормативно-правового регулювання у сфері, яка досліджується.

Особливостями нормативно-правового аналізу інформаційної безпеки у публічному управлінні виступають результати аналізу теоретичних і практичних питань у такій послідовності:

– інформаційна безпека як об'єкт представляє самостійний вид безпеки (наприклад, Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах);

– у всіх видах і сферах безпеки є важливий аспект інформаційної безпеки (наприклад, стаття 35 «Захист електронної інформації в інформаційних системах органів доходів і зборів та суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах» Митного кодексу України);

– інформація в дослідженні загальних проблем безпеки володіє унікальною особливістю: як об'єкт забезпечення вона взаємодіє із середовищем безпеки, в якій знову ж інформація присутня в позитивному, в нейтральному і в негативному аспекті (наприклад, Стратегія інформаційної безпеки України).

В. Алещенко аказує, що слід зазначити, що інформаційна безпека є не лише самостійною складовою національної безпеки, але й складовою інших сфер національної безпеки держави, спрямованою на забезпечення національних інтересів у цих сферах. Згідно зі ст. 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки держави стоїть на одному рівні з захистом суверенітету й територіальної цілісності України, забезпеченням її економічної безпеки як найважливішими функціями держави [497, с. 14].

Аналізуючи взаємозв'язок інформаційної безпеки з інформаційно-психологічною безпекою людини, соціальною безпекою суспільства та кібербезпекою інформаційно-комунікаційних мереж, як складових частин національної безпеки, та зважаючи на роль соціально-психологічного (людського) фактору в інцидентах інформаційної безпеки відзначають, що інформаційна безпека пов'язана зі специфікою системи засобів масової комунікації суспільства, роллю різних соціальних інститутів у цій сфері.

Більшість визначень поняття інформаційна безпека сконструйовані тоді, коли соціальний вплив Інтернету не був настільки значним, як зараз (дана обставина значно знижує їх евристичний потенціал). Стає очевидним, що в контексті дослідження ключовим є питання не тільки про особливості нормативно-правового підходу до дослідження інформаційної безпеки. Слід відзначити наявні наукові традиції і відповідні на теоретико-прикладні надбання, створені у межах галузевої соціологічної теорії – соціології безпеки. У межах даної концептуальної теорії інформаційна безпека позиціонується як один з елементів соціології безпеки.

З позиції соціології безпеки інформаційна безпека може бути розглянута як здатність держави, суспільства, соціальної групи, особи:

- забезпечити з певною ймовірністю достатні і захищені інформаційні ресурси та інформаційні потоки для підтримки життєдіяльності та життєздатності, стійкого функціонування і розвитку;

- протистояти інформаційним небезпекам та загрозам, негативним інформаційним впливам на індивідуальну та суспільну свідомість і психіку людей, на комп'ютерні мережі і інші технічні джерела інформації;

- виробляти особистісні та групові навички і вміння безпечної поведінки;

- підтримувати постійну готовність до адекватних заходів в інформаційному протиборстві.

Інформаційна безпека особи має два аспекти. Перший з них, технічний, пов'язаний з захистом персональних даних. Цей аспект досить добре розроблений і не буде предметом нашого розгляду. Другий аспект інформаційної безпеки особистості, психологічний, пов'язаний з захищеністю особи від негативних психологічних впливів [498, с. 120-121].

Інформаційну безпеку особи можна розглядати як стан захищеності її психіки від дії різноманітних інформаційних факторів, що перешкоджають чи ускладнюють формування та функціонування адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки людини, адекватної системи його суб'єктивних (особистісних, суб'єктивно-особистісних) відносин до навколишнього світу і самого себе.

У більш загальному вигляді інформаційно психологічна безпека особистості – це стан захищеності особи, що забезпечує її цілісність як активного соціального суб'єкта і можливостей розвитку в умовах інформаційної взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Водночас як зазначає С. Лисенко розглядаючи історію досліджень інформаційної безпеки як об'єкта правовідносин, поняття інформаційної безпеки людини та суспільства, умови існування яких визначаються насамперед їхніми природними правами і обов'язками, стає актуальним лише в контексті розвитку і впровадження ідей природного права, зокрема прав людини, громадянина. Все інше похідне, в тому числі технологічні предметні прояви інформаційних правовідносин [499].

Дослідники інформаційного простору вказують також на такі істотні проблеми, які потребують вирішення, як збільшення розриву між розробниками інформаційних технологій, що лежать в основі інформаційного прискорення, та споживачами цих технологій, посилення проблеми адаптації великої кількості людей до середовища інформаційного суспільства. Тому впровадження відповідних технологій веде як до підвищення ефективності публічного управління, так і до уразливості інформаційної складової для інформаційно-електронного впливу.

В умовах агресії росії щодо України, однією з істотних загроз інформаційної безпеки є інформаційні війни, які стали звичним атрибутом геополітичної, соціально-політичної і соціально-економічної боротьби. Інформаційна безпека в такому випадку виступає як діяльність, аналогічна процесу політичного управління, яка включає сукупність компонентів гуманітарного характеру.

Агресивний інформаційно-комунікаційний вплив, різновидом якого виступають інформаційні війни, перешкоджають формуванню адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки і в цілому життєдіяльності особи, пригнічують її емоційно-вольову

сферу. У цьому контексті саме рішення являє собою відношення досягнутого результату інформаційно-політичного впливу до поставленої мети – формування позитивного образу України.

Розглядаючи дискурсивне поле дисертаційних досліджень з проблем державного управління інформаційною безпекою України, поза увагою дослідників залишилися питання уточнення структури та функцій системи забезпечення інформаційної безпеки, обґрунтування теоретичних та інституційних засад державного управління забезпечення інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протиборства, що не дає можливості сформувати системне бачення і розуміння кореляційних зв'язків між елементами системи державного управління інформаційною безпекою.

Це робить неможливим формування стійкої системи суб'єктивних відносин, стимулює не прогнозовану рухливість і різкі коливання соціально-політичних орієнтації, оцінок, установок у деякій частині населення, що посилює нестабільність соціальних і політичних процесів та соціально-політичної ситуації в країні, виступаючи як одна з загроз національній безпеці України в політичній і соціальній сферах.

З погляду на дослідження вчених, у даний час загрози інформаційно-психологічній безпеці особистості визначаються чинниками:

- поширенням психологічних маніпуляцій в інформаційно-комунікативних процесах, ефект дії яких посилюється при застосуванні новітніх інформаційних технологій (наприклад. нейролінгвістичне програмування (англ. Neuro-linguistic programming (NLP) та інші [501]);

- збільшенням кількості суб'єктів маніпуляційного впливу (політичні, релігійні, проросійські, радикальні ліві та праві організації, окремі особи тощо), які мають доступ до засобів поширення інформації;

- відсутністю дієвої системи соціально-психологічного захисту особи так, як традиційні захисні механізми недостатньо адекватні сучасним умовам, а нові тільки формуються [502].

Захист інформації у публічному управлінні це комплекс правових, організаційних і технічних заходів, спрямованих на:

- забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу, знищення, модифікації, блокування, копіювання, надання, поширення та від інших неправомірних дій стосовно інформації;

- дотримання конфіденційності інформації обмеженого доступу;

- реалізацію права на доступ до інформації.

Захист інформації – це діяльність, спрямована на запобігання витоку, несанкціонованих і ненавмисних впливів на інформацію, що захищається [503, с. 175]. Забезпечення інформаційної безпеки у публічному управлінні є найважливішою складовою частиною захисту національних інтересів держави, які включають в себе дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в інформаційній сфері, інформаційне забезпечення державної політики України, розвиток сучасних інформаційних технологій, національної індустрії інформації.

О. Дзьобань, розглядаючи соціокультурні аспекти інформаційної безпеки, вказують, що суспільство як інформаційна система складається з двох основних підсистем:

- базисної і консервативної, що становить його інформаційно-культурне ядро;

- динамічної і творчої, такої, що є справжньою інформаційною індустрією з відповідними галузями, підгалузями тощо. Функціонування і розвиток останньої підсистеми визначає прогресивний розвиток усього сучасного суспільства (але також і численних його інформаційно-культурних проблем).

Вивчаючи безпеку, як соціальне явище, англійський філософ Т. Гоббс пов'язав ефективність забезпечення безпеки з формуванням у суспільстві норм поведінки [504, с. 163].

Водночас інформаційно-технологічні системи у своєму розвитку набули соціальних якостей і сформувалися у вигляді джерела підвищеної небезпеки. Тепер у них людина стає одночасно об'єктом і суб'єктом відносин і першопричиною їх створення. Своїм впливом людина вносить в інформаційні відносини елемент організації, упорядкування, так само як і дезорганізації їх стану. Зазначене протиріччя визначається розвитком і вдосконаленням самих технологій сучасного суспільства, які виключають помилки в інформаційно-технологічній діяльності людини. Бажаний рівень абсолютної, гарантованої безпеки застосування інформаційних технологій неможливий, бо людина залишається носієм загрози.

Теорія інформаційної безпеки сформулювала три базових принципи сучасних систем захисту, які впроваджували в практику:

- цілісність даних – існування інформації в неспотвореному стані;

- конфіденційність інформації – визначається властивістю інформації, що передбачає обмеження доступу з метою збереження її у таємниці;

- доступність інформації – здатність системи забезпечити безперешкодний доступ до інформації відповідно до повноважень суб'єктів.

У цілях забезпечення перерахованих властивостей інформації і системи та запобігання небезпекам інформаційного характеру введені заходи протидії загрозам безпеки. Процес захисту інформації передбачає постійний процес модифікації та підтримки оптимальної роботи системи захисту.

З погляду на термінологію Закону України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» під системою захисту інформації передбачають сукупність спеціальних служб, методів, засобів, заходів щодо забезпечення захисту безпеки системи і циркулюючої в ній інформації. В літературі існує широка класифікація методів і засобів по забезпеченню захисту безпеки в інформаційних системах.

М. Огнівчук вказує в числі основних способів забезпечення захисту системи заходи організаційного, правового, інженерно-технічного, програмно-апаратного і криптографічного характеру [505].

В. Котляров, посилаючись на Концепція (основи державної політики) національної безпеки, в якості основних заходів по забезпеченню безпеки виділяє правові, організаційно-технічні та економічні [506, с. 48-49].

Р. Марутян серед рівнів забезпечення інформаційної безпеки виділяє законодавчий, адміністративний, процедурний та програмно-технічний. Далі він говорить про те, що політика безпеки адміністративного рівня здійснюється за допомогою адміністративно-організаційних заходів, фізичних та програмно-технічних засобів [507].

В якості основних заходів протидії загрозам безпеки можна виділити адміністративні, законодавчі, програмно-технічні і фізичні.

О. Тихомиров розглядаючи класифікацію забезпечення інформаційної безпеки, поділяє всі заходи захисту безпеки інформаційних систем за способами їх здійснення [495, с. 23]. Водночас в число

зазначених заходів автор включає морально-етичні методи. Представлена класифікація заходів захисту має наступний вигляд: організаційні (адміністративні), фізичні та технічні (апаратурні та програмні), правові (законодавчі) та морально-етичні.

С. Мазепа, розглядаючи перспективи адміністративно-правового регулювання забезпечення інформаційної безпеки в Україні зазначає, що до основних методів захисту інформації поряд з правовими, організаційними та програмно-технічними зараховує морально-етичні способи забезпечення безпеки комп'ютерної системи [508, с. 94].

З нашої точки зору, морально-етичні заходи протидії в системі інформаційної безпеки вимагають обов'язкового впровадження у практику захисту інформації та належного рівня вивчення, оскільки неуважне ставлення до цієї групи методів є серйозним упущенням при побудові системи захисту в політиці безпеки. Морально-етичні заходи протидії у певному відношенні універсальні, оскільки принципово застосовуються на всіх рівнях захисту від несанкціонованого доступу до автоматизованої системи та інформації.

З погляду на вище наведене в практиці забезпечення інформаційної безпеки реалізується п'ять основних рівнів заходів захисту: морально-етичні; законодавчі; адміністративні (організаційні); фізичні; технічні.

У контексті забезпечення інформаційної безпеки у публічному управлінні розглянемо основні заходи забезпечення інформаційної безпеки (фізичні, адміністративні, технічні, правові) і виділимо при цьому особливу роль морально-етичних заходів у процесі захисту інформації.

Одні з основних заходів протидії загрозам інформаційної безпеки – фізичні – поряд із заходами передбаченими Законом України від 22 березня 2012 року № 4616-VI «Про охоронну діяльність», являють собою механічні і електромеханічні пристрої і споруди по забезпеченню безпеки, необхідні для створення перешкод потенційним порушникам на шляху до інформації в автоматизованій інформаційній системі, яка захищається [509].

Технічні засоби захисту інформації включають апаратне та програмне забезпечення, що входить до складу автоматизованої системи [510].

Організаційні або адміністративні заходи являють собою заходи захисту, що регулюють робочі дії автоматизованої системи обробки інформації, правила використання ресурсів, роботу персоналу. Адміністративні заходи захисту інформації необхідні для забезпечення ефективної підтримки будь-яких інших видів засобів захисту, але забезпечити необхідний рівень безпеки, ґрунтуючись виключно на адміністративні заходи, неможливо через властиві їм недоліки. В першу чергу якщо в організаційній структурі низький рівень дисципліни та правопорядку, то вести мову про ефективне функціонування даного виду заходів безглуздо, крім того, з їх застосуванням пов'язані додаткові незручності роботи з великим обсягом формальної діяльності.

У свою чергу, фізичні та технічні заходи захисту застосовують для згладжування недоліків організаційних заходів методом встановлення бар'єрів на шляху зловмисника та з метою приведення до мінімуму можливі порушення персоналу і користувачів системи, які ненавмисно допущені у наслідок помилок або з недбалості. Основна характеристика фізичних і технічних заходів захисту полягає в тому, що вони будуються на основі апаратних і програмних засобів і засобів зв'язку, формуючи захист автоматизованої системи обробки інформації. Розмір і складність систем захисту інформації на основі програмних засобів знаходиться в залежності з розвитком організації. Технічні засоби, що розвиваються в одному або декількох напрямах, які вимагають певного програмного забезпечення, у відомому сенсі визначають діяльність з технічного захисту даної організації. Нормативно-правове регулювання здійснюється на підставі Закону України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах».

З погляду на дослідження С. Сальника, А. Сторчака, А. Крамського, які проводили концептуальний аналіз уразливості державних інформаційних ресурсів можливість побудувати ефективну і безперебійно функціонуючу систему на основі одних технічних засобів захисту відсутня [511, с. 301].

Ефективність функціонування системи захисту інформаційної безпеки залежить від суми об'єктивних і суб'єктивних характеристик, одна з яких – ступінь якості апаратного та програмного забезпечення, закладеного в її основі. Якістю програмного продукту, згідно

з визначенням у відповідності зі стандартом ISO 8402:1994, є сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольнити встановлені і передбачувані потреби [512].

У свій час Е. Демінг (Wílliam Édwards Déming) сформулював 14 правил, застосування яких позитивно впливає на результат підвищення якості інформаційних технологій [513]. Вчений чітко відповідає на питання підвищення якості інформаційних технологій, визначаючи основні напрями концентрації зусиль з метою отримання оптимального результату.

Технічна сторона питання полягає в повороті до процес-орієнтованого підходу забезпечення якості, що зобов'язує проведення контролю якості та виправлення помилок на кожному етапі розробки програмних засобів.

У цьому процесі основну увагу приділено створенню особливої психологічної атмосфери всередині підприємства: відмова від рейтингової системи оцінок, введення системи «зворотного зв'язку», усунення бар'єрів, що заважають пишатися результатами своєї роботи, підтримання впевненості працівників у завтрашньому дні. Підвищення якості інформаційного продукту базується на підвищення рівня освіти персоналу. Згідно теорії Е. Демінга, якість інформаційних технологій прямим чином залежить від людини: від рівня освіти та морально-психологічних характеристик спеціаліста.

А. Ходош вказує на важливу відмінність програмного забезпечення від інших промислових продуктів, яка полягає в сильному впливі людського фактора на виробництво програмного забезпечення, так як дане виробництво це інтелектуальна та творча діяльність [514].

Вчені розглядаючи значення людського чинника в програмуванні починаючи від організаційної культури та організації проєктів, дисципліни в кодуванні, використанні інструментів і методів програмування, закінчуючи користувачами та інтерфейсами користувачів, вказують не лише на створення якісного та конкурентноздатного технологічного продукту, але й ефективну організацію міжособистісних відносин. Ця широка сфера охоплює особливий проміжний світ, в якому зливаються кордони між технічними та соціальними питаннями.

Якість технічного захисту, утворюючи каркас системи безпеки, залежить від професійних та особистісних характеристик про-

граміста. Помилки та недоліки в комп'ютерних програмах і в апаратних засобах – неминучий супутник інформаційної технології, а підвищення якості – це процес який ніколи не припиняється [515].

Викладене вище свідчить про необхідність постійної роботи з персоналом організації у цілях підвищення освітнього рівня, формування сприятливої психологічної атмосфери в колективі та виховання певних морально-етичних установок.

Гіпотеза про створення абсолютно надійних технічних і фізичних засобів захисту, що виключають всяку ймовірність існування відкритого каналу витоку інформації, завжди залишає можливість впливу на працівників організації, що забезпечують безперебійне функціонування системи. Злагоджена ефективна робота фахівців щодо забезпечення коректної роботи технологічних засобів захисту справедливо є основою безпеки всієї системи.

Як зазначають автори монографії «Гешування даних в інформаційних системах», С. Євсеєв, О. Йохов, О. Король: «Досвід побудови та експлуатації комплексних систем захисту інформації показує, що більше 60 % порушень безпеки припадає на несанкціоновану модифікацію повідомлень, порушення цілісності й автентичності оброблюваних і переданих даних в інформаційних системах» [516, с. 3]. Найбільш поширеними джерелами порушень безпеки є ненавмисні помилки користувачів, операторів, системних адміністраторів та інших осіб, які обслуговують інформаційну систему. У результаті захист інформації залежить від особистих якостей працівників, їхніх здібностей, формування усвідомленого розуміння дотримання режиму конфіденційності.

Приклади найбільш поширених джерел порушень безпеки доводять особливу роль прийняття нормативно-правових і морально-етичних заходів захисту інформації в процесі побудови системи інформаційної безпеки.

Правові заходи захисту встановлюють діючі національні закони та нормативні акти, що визначають основні правила дій в інформаційному середовищі, відповідальність за правопорушення, тим самим перешкоджають протизаконному застосування інформаційних технологій і забезпечують стримуючі умови з метою запобігання девіантної поведінки.

Наприклад, одним з найбільш ефективних механізмів забезпечення цілісності й автентичності інформації в комп'ютерних системах і мережах є стандартизація ключового гешування. 27 грудня

2016 року наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» № 451 «Про прийняття національних нормативних документів, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних нормативних документів» прийняті з набранням чинності з 1 січня 2018 року відповідні нормативно-правові акти у сфері забезпечення інформаційної безпеки [517].

Морально-етичні заходи захисту інформації складаються з норм поведінки, які традиційно склалися в суспільстві, правил поводження з інформацією. Найчастіше зазначені норми носять скоріше рекомендаційний характер, а не обов'язковий на відміну від законодавчо затверджених нормативних актів, водночас їх ігнорування має народжувати осуд у суспільстві, падіння престижу і авторитету організації чи людини. Морально-етичні норми існують, як правило, у вигляді загальновизнаних канонів людської поведінки (патріотизм, чесність тощо), у вигляді прийнятого статуту, скріплення приписів кодексом або, інакше оформлених правил. Морально-етичні заходи задають правила поводження з інформацією і накладають певну ступінь відповідальності за їх недотримання.

Розрізняють два напрями: створення і підтримання в суспільстві негативного ставлення до порушень і порушників по відношенню до інформаційної безпеки, в тому числі і карального характеру. Другий полягає в координації дій, спрямованих на підвищення рівня освіченості та інформованості суспільства у сфері інформаційної безпеки.

Необхідно зауважити, що морально-етичні та правові заходи протидії в деякому сенсі є універсальними заходами на всіх етапах будови системи захисту. В одних випадках вони є єдиним способом захисту інформації від неправомірних дій: зловживання службовим становищем при роботі з інформацією. В інших випадках люди не вчиняють протиправних дій не тому, що це технічно складно або неможливо, а тому, що подібні дії виходять за межі допустимих норм у суспільстві, вони засуджуються і, більш того, караються.

Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері, на перший погляд, здається одним з ефективних способів регулювання суспільних відносин. Але реальність така, що на правовому рівні питання цивільно-правової відповідальності за пору-

шення інформаційної безпеки не знаходять свого відображення, розвиток законодавства в цій галузі дуже відстає від темпів росту технологій і числа злочинів у інформаційному середовищі [518]. Крім того, ситуація, що склалася у сфері застосування інформаційних технологій вимагає узгодження нормативно-правової бази держави з міжнародною практикою та вимогпми Європейського Союзу [519, с. 205-206].

Для України це відображається, насамперед, у впровадженні у інформаційну сферу положень Законів України від 5 червня 2014 року № 1315-VII «Про стандартизацію» та від 15 січня 2015 року № 124-VIII «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» та внесення змін і доповнень у нормативно-правові акти інформаційної спрямованості (інформація про роботу Комітету з питань цифроової трансформації Верховної Ради України) [520; 521]; адаптації національних стандартів і сертифікаційних нормативів до європейського рівня у сферах інформаційної безпеки і інформаційних технологій (наприклад, ДСТУ ISO/IEC 27001:2023 «Інформаційна безпека, кібербезпека та захист конфіденційності. Системи керування інформаційною безпекою. Вимоги (ISO/IEC 27001:2022, IDT)» відповідно до Програми робіт з національної стандартизації на 2024 і наступні роки [522; 523].

Перша причина, чому необхідно докладати зусилля в даному напрямку, – це висока потреба в захищеній взаємодії із зарубіжними партнерами, друга – пріоритетне переважання на ринку інформаційних технологій апаратно-програмних засобів російського виробництва.

Наступна причина стосується координації характеру напряму розробки і застосування законодавчих заходів. Нова сфера діяльності, як інформаційна безпека, вимагає застосування заходів скоріше не карального характеру, а, в першу чергу, роз’яснювального. У подібній ситуації важливо навчити, надати допомогу, ніж заборонити та покарати. Сьогодні суспільство має ясно усвідомити всю важливість проблеми, побачити та зрозуміти можливі шляхи вирішення поставлених завдань. У цьому зв’язку необхідно скоординувати зусилля наукового, навчального та виробничого плану. Від держави, зокрема, і суспільства в цілому, перш за все, потрібні інтелектуальні вкладення, направлені на формування морально-етичних установок функціонування в інформаційному середовищі, які повинні форму-

ватися на підставі Конституції України, міжнародних договорів України у сфері міжнародної інформаційної безпеки та інших документах.

Слід зазначити, що захист інформації у публічному управлінні є елементом діяльності більш широкого спектру – забезпечення інформаційної безпеки України. При цьому захист інформації забезпечується стабільним функціонуванням інституційних структур, різних підсистем, що володіють потенціалом соціального контролю та управління у відповідних сферах.

Принципово неможливо побудувати ідеально надійну систему інформаційної безпеки. Систему інформаційної безпеки неможливо побудувати, ґрунтуючись виключно на фізичних і технічних (апаратних і програмних) засобах.

В першу чергу, міцність системи безпеки визначається стійкістю і професіоналізмом персоналу, а підвищення її рівня відбувається за рахунок кадрових, законодавчих і морально-етичних заходів. Важливо відзначити, що найдосконаліші закони та надзвичайно ефективна кадрова політика не є достатніми для кінцевого вирішення проблем захисту.

Морально-етичні принципи і відповідальність кожного, засновані на прийнятих правилах поведінки, більш того, підкріплені заходами законодавчого характеру, виступають вирішальним фактором регулювання діяльності людини в процесі забезпечення інформаційної безпеки. Подібний підхід, заснований на пріоритеті морально-етичних заходів у процесі забезпечення інформаційної безпеки дозволить знайти нові напрями підвищення ефективності системи захисту.

У цьому ключі успіх процесу забезпечення інформаційної безпеки суспільства залежить від захисту та збереження моральних, етичних, інтелектуальних і естетичних засад соціального життя. У цьому зв’язку формування нової складової культури – інформаційної культури суспільства – розглядають як один з шляхів вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека – складне системне, багаторівневе явище сучасного соціуму, комплексна соціально-управлінська категорія, стан і перспективи динаміки якого визначає безпосередній вплив зовнішніх і внутрішніх факторів соціально-економічного середовища. З соціокультурної точки зору, інформаційна безпека яв-

ляє собою стабільне, рівномірне існування інформаційно-комунікаційної підсистеми суспільства, що виражається у відсутності чинників, які дезорганізують її функціонування.

Таким чином, проблематика інформаційної безпеки виходить на перший план у сучасному суспільстві.

## 4.2. Вплив інформаційної культури та інформаційної етики на використання інформаційних технологій в публічному управлінні з позиції інформаційної безпеки

Публічне управління характеризується залученням громадськості в управлінські процеси, чий хід прискорюється науково-технічним прогресом, загостренням соціальних, економічних, екологічних і інших проблем, які потребують вирішення. Зростання взаємозалежності органів публічного управління, інтеграція економіки адміністративно-територіальних одиниць, розвиток громадянської ініціативи ці і багато інших питань пов'язані, в першу чергу, з рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і формуванням на їх базі національного інформаційного простору, який інтегрується у єдиний інформаційний простір Європейського Союзу. У всіх сферах життєдіяльності суспільства чітко позначився клас нових видів загроз та небезпек, пов'язаних із застосуванням новітніх інформаційно-технологічних засобів, які володіють безліччю варіантів свого прояву.

Розглядаючи систематику адміністративного права у публічному управлінні німецький вчений Е. Шмідт-Ассманн пише: «Аналітична модель регулювання, крім права, розглядає також ринок, фінанси, персонал і структуру організації. У правовій державі праву належить центральна, однак не ексклюзивна позиція. Його вплив мусить бути розглянутий у зв'язку з іншими засобами, досліджені на предмет виявлення функціональних еквівалентів і принагідно покращені шляхом узгодження з ними. Дискусія з питань врегулювання показала, що поряд із регуляторними інструментами йдеться також про створення стимулів і цілеспрямоване використання інформації. Ці адміністративні дії були лише частково структурованими в юридичному аспекті. Безумовно, дуже важливо створити правові рамки для всіх регулятивних інструментів. Цього, звичайно, не вдасться

зробити, якщо ми будемо просто продовжувати виписувати попередні моделі та намагатися «реформалізувати» будь-яку неформальну адміністративні дію. Адміністративне право мусить радше розглядати різні мотиваційні моделі розширеного інструментарію та пропонувати для них належні правила, які б забезпечували захист учасників і дієздатність виконавчої влади в такий спосіб, як це робила традиційна догматика для інструментів регуляторних дій [50, с. 23-24].

У цьому зв'язку цілком закономірний пошук цінностей, які зададуть орієнтири майбутнього розвитку публічного управління, заснованого на інформаційних технологіях, закладуть фундамент, який підтримує внутрішній світ людини та забезпечить стійкість суспільства в цілому.

Ситуація, що сформувалась, як зазначають Т. Гарасимів та Т. Дашо, розглядаючи життєдіяльність людини з позиції феномена безпеки як об'єкта аксіологічної рефлексії, свідчить про необхідність вироблення нової аксіологічної парадигми, яка відповідає новій формулі організації публічного управління на підставі використання інформаційних технологій [524].

В. Ортинський у дослідженні «Удосконалення державної політики у сфері інформаційних технологій у контексті діяльності органів виконавчої влади» зазначає: «Системний підхід до розгляду інформаційної діяльності центральних органів виконавчої влади уможливить: по-перше, сформувати модель інформаційної діяльності центральних органів виконавчої влади, використання якої у подальшому буде можливим і в інших центральних органах державної влади та органах виконавчої влади країни.

По-друге, використовувати інформаційну діяльність центральних органів виконавчої влади як політико-правовий інструмент реалізації державної політики в сфері інформаційних технологій, що також дасть змогу не тільки здійснювати центральним органам виконавчої влади України функцію широкого інформування громадян, практично реалізовувати принцип відкритості та гласності їх діяльності, але й робити значний (і, найголовніше, на системній основі) внесок у зміцнення демократії в України та створення передумов для її подальшого стабільного розвитку» [40, с. 6].

На сьогоднішній день очевидна необхідність в тому, що діюча система публічного управління в Україні повинна організувати захист основних прав і свобод, гарантувати рівноправну участь усіх

суб'єктів інформаційної взаємодії в системі інформаційної безпеки. У зв'язку з цим значення досліджень усіх аспектів використання інформаційних технологій у публічному управлінні тільки зростає, оскільки сприяє реалізації таких ключових обов'язків держави, як формування оптимальних умов для інтеграції в європейське інформаційне співтовариство, вироблення науково обґрунтованої загальної теорії використання інформаційних технологій у публічному управлінні.

Дослідження використання інформаційних технологій у публічному управлінні з точки зору інформаційної культури і інформаційної етики пов'язане з ефективністю діяльності, що безпосередньо зв'язано з формуванням, у першу чергу якісної системи інформаційної безпеки у всіх її проявах, яка відповідає вимогам сучасності та створює умови для асоціації України і Європейського Союзу та даному етапу розвитку держави у контексті збереження суверенітету та територіальної цілісності.

Вперше питання інформаційної культури в українській науці інформаційного права були розглянуті у навчальному посібнику «Основи інформаційного права України» В. Гавловським, В. Гриценком, Р. Калюжним, П. Мельником, В. Цимбалюком, М. Швецем, що вийшов у світ у 2004 році.

У розділі 5 «Інформаційна культура як об'єкт інформаційного права» автори з позиції системного підходу розкрили: концептуальні підходи до визначення сутності та змісту категорії «е-культура»; сутність інформаційної культури (феноменологічний аспект); аспекти інформаційної культури; культура поведінки у сфері інформаційних відносин; культура інформаційних потреб та проблеми реалізації їх; інформаційно-правова культура як складова інформаційної культури; взаємозв'язок інформаційної культури з правовою культурою; формування правосвідомості та інформаційної культури за допомогою права; роль права у формуванні інформаційної культури; сутність правового забезпечення формування інформаційної культури.

Зазначене дозволяє розглядати об'єкт – інформаційну культуру всебічно у сукупності матеріальних і ідеальних чинників.

Водночас з позиції теорії систем, при аналізі слід ураховувати дві суперечливі тенденції. З одного боку, для всіх замкнених систем, що розвиваються, справедливим є другий закон (начало) термодина-

міки, тобто прямування до збільшення ентропії[9], до розпаду, диференціації, а з іншого боку, відкритим системам властиві тенденції до впорядкування та зменшення ентропії, які лежать в основі їх розвитку. Реальні складні системи завжди є відносно замкненими. Тобто в певному наближенні та в певних відношеннях їх можна розглядати як замкнені й застосовувати до їх вивчення відповідні закономірності. Але при більш точному аналізі або при дослідженні інших властивостей, інших етапів розвитку систем тощо, відкритість системи стає визначальним фактором їх еволюції, і тоді слід враховувати закономірності відкритих систем при яких проявляються нові інтегральні властивості взаємодії складових об'єктів системи. На відміну від інших основних підходів, що становлять системне спрямування, – структуралізму і структурно-функціональному аналізу, – центральним поняттям в системному методі є система тобто сукупність елементів, що утворюють цілісну єдність [526, с. 46-47; 55].

Такий підхід, з погляду на позицію Є. Шабала та В. Клюєва авторів збірника лекцій «Інформаційна культура», відображає сучасні погляди на стан та перспективи розвитку інформаційної культури у суспільстві, яка визначається рівнем розвитку інформаційного суспільства та характеризує інформаційну сферу життєдіяльності людей з точки зору досягнутого, кількості та якості створеного, тенденцій розвитку, міри прогнозування майбутнього.

У вузькому значенні, стосовно людини (спеціаліста, професіонала), інформаційна культура розглядається як уміння цілеспрямовано працювати з інформацією та використовувати комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби та методи для її одержання, оброблення й передавання, а також застосовувати методи та засоби забезпечення інформаційної безпеки [527].

---

[9] Ентропі́я (displaystyle S) – фізична величина, яка використовується для опису термодинамічної системи макроскопічних об'єктів, є одною з основних термодинамічних величин, використовується в технічній (аналіз роботи теплових машин і холодильних установок) і хімічній (розрахунок рівноваги хімічних реакцій) термодинаміці. Весь зміст термодинаміки являє собою сукупність наслідків двох законів (начал). Перше начало термодинаміки говорить про збереження енергії, друге – про напрямок можливих енергетичних перетворень. Значення термодинаміки полягає в тому, що вона дає можливість знайти зв'язки між любими термодинамічними параметрами і їх змінами. Термодинамічний метод, не будучи пов'язаним ні з якими модельними уявленнями, є надзвичайно загальним і охоплює явища любої природи [525, с. 14].

Оскільки специфіка інформаційної культури орієнтована на вивчення практичних проблем зв'язаних з інформаційною діяльністю, а метою є конкретизація моральних принципів стосовно певних ситуацій, відповідно, сутність інформаційної культури у публічному управлінні полягає у визначенні норм і принципів дій суб'єктів щодо ситуацій, які виникають у процесі створення і використання інформаційних технологій.

Водночас інформаційну культуру у публічному управлінні не доцільно відривати від інформаційної етики так як дві указані науки, будучи одночасно замкнутими системами, є елементами, які утворюють єдину відкриту (загальну) систему, яку нерозривно зв'язує поняття інформаційна безпека.

Зазначене наглядно показано на підставі матеріалу викладеному у попередніх розділах, що співзвучно з поглядами В. Бурячка, С. Толюпи, А. Аносова, В. Козачка, Н. Лукової-Чуйко авторами підручника «Системний аналіз та прийняття рішень в інформаційній безпеці» [528].

Спираючись на дане припущення, на основі аналізу основних концепцій інформаційної культури і інформаційної етики, які досліджують коло актуальних завдань і проблем застосування та використання інформаційних технологій, визначимо тематику проблем загальних для системи інформаційної культури і інформаційної етики, що безпосередньо охоплюють публічне управління.

К. Хімма та Р. Тавані (Kenneth Einar Himma and Herman T. Tavani) визначили коло тем, які на наш погляд, доцільно віднести до проблем дослідження при використанні інформаційних технологій у публічному управління:

- забезпечення конфіденційності та безпеки інформації;
- питання інтелектуальної власності;
- регулювання і управління мережі Інтернет, віртуальної реальності;
- сфера комп'ютерного моделювання та робототехніка;
- професійна відповідальність фахівців у сфері інформаційних технологій, журналістів, бібліотекарів, фахівців зі сфери біології і медицини, зайнятих дослідженнями на основі інформаційних технологій, представників сфери бізнесу;
- проблеми доступу до інформації [529, с. 7-8].

З погляду на основне завдання забезпечення високоефективного публічного управління, проблеми інформаційної культури і інформаційної етики доцільно об'єднати в групи.

Перша група охоплює: питання забезпечення безпеки та конфіденційності інформації; проблеми доступу до інформації, що є предметом уваги інформаційної безпеки, кінцева мета якої – захист інформації в автоматизованих системах. У дану групу доцільно додати завдання у сфері інтелектуальної власності щодо незаконного тиражування інформації.

Друга група складається із проблем (культурологічних, етичних, соціальних тощо) застосування досягнень інтелектуальних інформаційних технологій та робототехніки, які доповнюють вже представлену категорію питань професійною відповідальністю фахівців, зобов'язаних прогнозувати можливі наслідки своїх технологічних винаходів.

Третя група проблем, у контексті використання інформаційних технологій у публічному управлінні, охоплює питання забезпечення інформаційної безпеки, що виникають у процесі взаємодії за допомогою Інтернет-технологій.

Як зазначає О. Биков, розглядаючи формування інформаційної культури як складову розвитку особистості, інформаційна культура може розглядатися як складова загальної культури, орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Інформаційна культура відображає досягнуті рівні організації інформаційних процесів і ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання та використання інформації, що забезпечують цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішень, які приймаються людиною [530, с. 170].

Водночас інформаційна етика досліджує моральні проблеми, що виникають у зв'язку з розвитком і використанням інформаційних технологій.

Сучасне європейське публічне управління будується на концепціях відкритих систем і глобальної інформаційної інфраструктури (англ. Global information infrastructure, GII), що у свою чергу передбачає модель взаємодії відкритих систем, якими, з позиції філософського розуміння, є інформаційна культура і інформаційна етика. Вказане відповідає концепції архітектури відкритих систем як двох рівнева модель.

Г. Додік-Крнковіч і І. Крнковіч (Gordana Dodig-Crnkovic, Ivica Crnkovic) виділяють дві групи проблем у галузі інформаційної етики, які утворюють макро і мікро рівні етичних питань, викликаних використанням інформаційних технологій в сучасному суспільстві [531].

Перша група пов'язана з загальними соціальними наслідками застосування інформаційних технологій, включає в себе проблеми інформаційної культури такі як цифрова нерівність, вільний потік інформації, конфіденційність, і проблеми інформаційної етики – питання професійної відповідальності працівників різних професій, які використовують інформаційні технології (засоби масової інформації і інші).

З погляду на дослідження М. Коробко «Інформаційна етика як необхідний елемент регуляції сучасного інформаційного суспільства» доцільно виділити наступні проблеми у контексті використання інформаційних технологій у публічному управлінні:

- безпека та інформація;
- зайнятість та інформація;
- бізнес, промисловість та інформація, що включає політичні і економічні конфлікти сторін, які беруть участь у формуванні інформаційного суспільства; планування і контроль складних комп'ютерних систем;
- децентралізація;
- інформаційне перевантаження зумовлене появою нових форм представлення та обробки знань;
- проблеми культури, недоторканність приватного життя та цілісності інформації.

Автор вказує: «Ключове завдання інформаційної етики – ознайомити людей із проблемами й альтернативами формування особистого та суспільного життя. Комп'ютерні технології не нейтральні – вони наповнені людськими, культурними і соціальними цінностями. Ці цінності можна передбачати і враховувати, вони можуть з'являтися й еволюціонувати після багатьох спроб і помилок [532, с. 49].

У свою чергу, у контексті досліджень Г. Додік-Крнковіч і І. Крнковіч, проблеми визначені українським вченим М. Коробко виникають всередині групи користувачів, розповсюджувачів, виробників спеціалізованої інформації. Це проблеми доступності, безпеки даних, авторського права і питання відповідальності професіоналів у сфері інформаційних технологій.

М. Коробко зазначає, що одне з головних протиріч сучасної технічної цивілізації полягає у зіткненні двох факторів: з одного боку, очевидна незворотність і неминучість технічного розвитку; з іншого, також очевидне поглиблення духовно-моральної кризи, що самим безпосереднім чином пов'язана з технічним розвитком, але не може бути вирішена за його рахунок. Непродуктивною виявляється абсолютизація ролі духовної субстанції, спроби вирішити духовну кризу духовними, відірваними від матеріально-технічної сторони, засобами. Ця моральна антиномія може бути адекватно усвідомлена лише в контексті етичної рефлексії над сутністю техніки й сутністю людської духовності [532, с. 47].

Людина виявляється зануреною в інформаційне середовище, зазначає М. Пальчинська, тому інформація відіграє все більшу роль у житті людини, просякаючи всю її діяльність, та формує інформаційний спосіб її життя. Різні вияви інформаційного середовища виступають як специфічні моменти історично зумовленого соціокультурного буття [533, с. 101]. Відповідно на мікро етичному рівні виникає тема інформаційної безпеки (порушення конфіденційності, повноти і точності інформації), питання авторського права, проблеми конкуренції на інформаційному ринку.

Використання інформаційних технологій у публічному управлінні, крім проблем забезпечення класичних принципів інформаційної безпеки (доступності, цілісності, конфіденційності інформації) ставить проблеми інформаційної культури і інформаційної етики охоплюючи питання культурного, політичного, економічного, психологічного характеру, що виникають у мережах.

О. Прудникова аналізуючи інформаційну культуру в інформаційну епоху пише: «Специфіка сучасного інформаційного середовища призводить до корекції існуючих природних та соціальних механізмів адаптації людини. Інформаційні технології, ставши стрижнем сучасної цивілізації, змінюють не просто якість і зміст життя сучасної людини, вони загрожують трансформувати сам спосіб її буття у світі. Крім того, в інформаційному суспільстві актуалізуються апробації нових моделей поведінки і реакції на певні соціальні практики й подальше застосування цих моделей в умовах вже не віртуальної, а константної реальності [534, с. 93].

Р. Капурро та К. Пінжел (Rafael Capurro, Christoph Pingel) досліджуючи етичні аспекти спілкування в інтернеті (англ. Ethical

issues of online communication Research) вказують на проблеми, які потребують визначення:

- проблеми моральної регуляції в мережі інтернет, питання, що виникають у сфері використання комп'ютерної технології;

- етичне регулювання діяльності засобів масової інформації;

- етичні питання у сфері бібліотечного та інформаційного обслуговування;

- морально-нормативне регулювання в інформаційному бізнес-середовищі [535].

Українські і зарубіжні вчені розглядають загальні аспекти інформаційної культури та інформаційної етики. Щодо системи поєднання цих аспектів при використанні інформаційних технологій у публічному управлінні то коло проблем охопить:

- вирішення проблем у сфері комп'ютерних технологій;

- завдання моральної регуляції у мережах, у тому числі інтернет;

- етичні аспекти діяльності фахівців, що використовують у своїй професійній практиці інформаційні технології.

Наведені вище проблеми інформаційно-етичного характеру, на нашу думку, в першу чергу пов'язані з відсутністю чіткого уявлення про етичні обмеження використання сучасних технологій і з нерозумінням вибору необхідних дій суспільством і людиною при наданні нових можливостей.

У сфері розробки, застосування та використання інформаційних технологій для вирішення соціокультурних і етичних проблем професіонали керуються етичними кодексами у межах своєї професії, які будуються на підставі концепцій з філософії, соціології, права, психології, теорії інформаційних технологій і систем, телекомунікаційних технологій і систем, наприклад, Кодекси етики компаній *Microsoft* Corporation, Apple Consulting [536; 537]. Фахівці-практики мають одну мету – інтегрувати інформаційні технології та цінності людини так, щоб технології просували і оберігали цінності людини, а не завдавали їм шкоди.

Автори наукової статті «Вплив інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості: філософський аспект» вказують на проблему моральної відповідальності у інформаційній сфері [538, с. 142].

Питання моральної відповідальності фахівців публічного управління включають етичні аспекти застосування інформаційних технологій в різних напрямах професійної діяльності:

- в галузі інформаційних технологій, від виробників до користувачів;
- інформаційно-бібліотечне обслуговування;
- наукові дослідження на базі інформаційних технологій;
- діяльність засобів масової інформації і бізнес сфера.

Необхідно відзначити, що автори монографії «Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення» О. Данильян, О. Дзьобань, С. Жданенко, розглядаючи соціальну відповідальність суб'єктів діяльності в інформаційному суспільстві та громадянську відповідальність особистості у правовому суспільстві, вказували на необхідність розгляду даного питання у контексті інформаційної культури та інформаційної етики [539].

Неврегульованість конкретних соціальних зв'язків у сфері інформаційних відносин може стати і стає причиною багатьох складнощів сучасного розвитку. Відомо, що факт урегульованості означає визнання тих чи інших соціальних зв'язків і відносин суспільно значущими, істотними з точки зору перспектив розвитку, які підлягають захисту та вимагають підтримки. Відсутність належного регламентування веде до хаотизації інформаційних суспільних зв'язків і відносин, посилення конфліктності.

Інформаційна культура і інформаційна етика в якості складної системи мають ієрархічну структуру, інтегруючи та комутуючи елементи, тим самим породжуючи цілісність та нові системні якості, які характеризуються певною стійкістю і самостійністю, мають у структурі елементи: нормативну етику, ситуативну етику і професійну етику [540].

Указані структурні елементи у певній мірі охоплюють окремі аспекти значення «інформаційна культура» у вузькому розумінні як сукупність знань та вмінь по ефективній інформаційній діяльності, що для забезпечення публічного управління має суттєве значення. Водночас новітні підходи до державної служби визначені у Законі України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» вимагають від державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування знань у галузі інформаційних технологій, що передбачено Стратегією еформування державного управління України на 2022-2025 роки та постановою Кабінету Міністрів України від

28 квітня 2021 року № 446 «Деякі питання здобуття освіти та професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» [542].

Формування інформаційної культури користувачів проводиться за певною системою, оскільки тільки системний підхід до організації роботи може дати відчутний ефект.

З погляду на загальну теорію систем у функціональній залежності перебувають одночасно окремі елементи системи та елементи з системою в цілому. Нормативна, ситуативна і професійна етика у сфері використання інформаційних технологій у публічному управлінні водночас з елементом інформаційної культури – інформаційною грамотністю перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Ситуативна етика з погляду М. Тофтул, яка посилається на Дж. Флетчера, розглядає ситуативну етику як моральне завдання направлене на розробку практичних рекомендацій стосовно конкретних ситуацій, що виникають в процесі використання інформаційних технологій [543]. Ситуативна етика прагне сформулювати правила розв'язання етичних проблем, що виникають у сферах життєдіяльності і спілкування на міжособистісному і публічному рівні з використанням методів психології, педагогіки і інших наук.

Складовою ситуативної етики розглядається моральна мета, яку, за словами названих вчених, «спеціально перед собою можна не ставити («хочу зробити добро»), але в тому немає і потреби: чим би ми не займалися, вона має бути присутня, і до того ж її інтереси є пріоритетними» [543].

Етика міжособистісних відносин конкретизує загальні моральні норми у таких проявах, як проблеми інформаційних субкультур, спільнот і моральні питання інформаційного простору.

У сфері інформаційної діяльності система морального виховання особистості і суспільства має формувати необхідність орієнтації на дотримання встановлених у суспільстві норм і законів. На виконання даного завдання орієнтована Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (на період з 2016-2025 роки) схвалена Президією Національної академії педагогічних наук України [544].

Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування охоплюють у загальних рисах проблеми інформаційної культури та інформаційної етики [545].

Для безпечного співіснування в інформаційній сфері необхідно керуватися принципами рівноваги та гармонії, контролювати вчинки; дотримуватися встановлених інформаційних норм, бути відповідальним за вчинки.

Нормативна етика покликана оцінювати вчинки членів інформаційного суспільства з точки зору моральних позицій і формулювати моральні приписи щодо конкретних дій. Нормативна етика висвітлює ціннісну позицію та розкриває інформаційний сенс.

Нормативна етика обґрунтовує та пропонує цінності, кодифікує норми поведінки, моральні якості людини, формує моральні переконання та перетворює соціальні імперативи. Але особливість використання інформаційних технологій у публічному управлінні зумовлена впливом віртуального середовища, соціальних мереж, що впливає на свідомість, у якій «науковість» має дещо відмінний від природничих і суто логічних характеристик виміру [546, с. 255]. Ці виміри обумовлюють зв'язок етичних сентенцій не тільки з логікою, але й зі світом духовності, психоемоційними характеристиками процесів самоздійснення людської істоти, її соціально-визначеними рольовими функціями та цінностями.

Характеризуючи процес розвитку технологій, Н. Вінер пише, що якою б досконалою не була техніка, використовувати її буде людина, тому що він є та міра всіх речей, які створюють його сміливий розум і невгамовну фантазію [547, с. 63].

Інформаційна культура та інформаційна етика у контексті використання інформаційних технологій у публічному управлінні безпосередньо через теорію і практику, прагне визначити такі якості, як повага до права та соціальна відповідальність через регулятивні механізми, що впливають на інформаційні відносини на індивідуальному та колективному рівні, формулювання нормативних аспектів у вигляді етичних кодексів. При цьому важливий аргумент на користь впровадження етичних технологій у публічне управління пов'язаний з розвитком в них потенціалу випробування вибором.

Тому, на нашу думку, доцільно доповнити запропоновані А. Харчун заходи, у контексті парадигми інноваційного розвитку суспільства щодо сучасних концепцій реформування публічного управління, етичними технологіями направлених на випробування вибором з охопленням тематики: права людини і відповідальність; інтелектуальна власність; процеси збору та класифікації інформації; доступ і поширення інформації [548, с. 48-49].

В основі інформаційної культури та інформаційної етики лежать категорії безпека і відповідальність. Юридична відповідальності у даній сфері реалізується у дисциплінарній, адміністративній, цивільно-правовій, кримінальній.

Моральна відповідальність, на думку В. Гаврилюк, це складний конструкт особистісних якостей, який характеризує міру розвитку та саморозвитку моральних цінностей, переконань, мотивів, знань, умінь, почуттів і здібностей людини, що виявляються в різних ситуаціях морального вибору і моральної діяльності з огляду на принципи, правила, ціннісні пріоритети, прийняті у певному соціокультурному середовищі як нормативні [549, с. 71].

Вона висловлює в той же час світоглядну і соціально-політичну позицію особистості. У цьому випадку важливі теоретичні обґрунтування, так і практичні інтереси. Сутність технології знаходиться в людській культурі. Вирішальне значення в даній ситуації набувають технічна грамотність, культура і етика поведінки людини, які повинні відповідати існуючій моделі інформаційної безпеки.

Вчені підкреслюють що нормальне функціонування найскладніших технологічно пов'язаних між собою систем та їх мереж є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення інформаційної безпеки. Такі об'єктивні чинники, як технології та їх якість, рідше є причинами проблем, що виникають, найчастіше ними є суб'єктивні фактори, наприклад, ступінь відповідальності фахівця.

Інформаційна етика розглядає відповідальність в її моральному змісті – як відповідальність за поведінку з точки зору її відповідності визнаним у суспільстві моральним цінностям.

Польський вчений М. Добровольський у монографії «Засади суверенності народу в умовах інтеграції Польщі з Європейським Союзом» (Zasada suwerennosci narodu w warunkach integracji Polski z Unia Europejska) звертає увагу на значення моральної відповідальності у публічному управлінні, у тому числі при використанні інформаційних технологій, підкреслюючи те, що мотиваційний аспект і моральна відповідальність заснована на етичних кодексах [550, с. 158]. Саме через поняття відповідальності теорія моралі отримує безпосередній вихід у практику суспільного життя.

У питаннях моральної оцінки дії в інформаційній сфері постає проблема вільного вибору вчинків та їх мотивів. Свобода морального вибору тісно пов'язана з моральними засадами суспільства, і цей зв'язок має не тільки теоретичне, але і практичне значення.

Інформатизація повинна регулюватися державою за допомогою встановлення загальнообов'язкових правил, в яких враховуються моральні орієнтири, потреби і запити громадянського суспільства. На відміну від процесів, що відбуваються в природі, одна з особливостей людської діяльності полягає в тому, що люди, перш ніж досягти якого-небудь результату, попередньо створюють його уявну модель. Метою інформаційної технології є корисність використання технологічних досягнень. Однак з точки зору загальної моральної системи корисність повинна відноситися до людства в цілому – як до цього, так і до майбутніх поколінь.

Оскільки самі по собі сучасні інформаційні технології не зумовлюють вирішення соціальних проблем, саме тому необхідні етичні вимоги їх застосування.

Розглянута нами система впливу інформаційної культури і інформаційної етики в контексті використання інформаційних технологій у публічному управлінні охоплює вертикальні і горизонтальні рівні придаючи системі цілісність і стійкість, дозволяючи оперативно і гнучко відповідати на зовнішні чинники.

Зовнішні чинники формуються в об'єктивному середовищі, за рахунок розробки і впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, з суттєвим впливом суб'єктивних факторів зумовлених соціокультурними та морально-політичними чинниками.

Функції кожної частини складної системи, яку ми розглядаємо, виходячи із завдань і особливостей складових її елементів – інформаційної культури і інформаційної етики, згідно загальної теорії складних систем, які крім ієрархічно утворених частин (підсистем) структури володіють такими властивостями, як становлення, існування і життєдіяльність, має відносно самостійні, але взаємопов'язані аспекти: свою історію, структуру і функціонування.

Інформаційна культура та інформаційна етика розвивається за рахунок внутрішніх протиріч, але як вказують автори навчального посібника «Основи теорії систем і системного аналізу» О. Горбань, В. Бахрушин, «Проблема реалізовності систем є найменш дослідженою. Тому варто розглянути окремі закономірності, що допомагають

зрозуміти і враховувати її при визначенні принципів організації систем управління». Здатність до синергетики пояснюється наявністю в складних системах специфічних механізмів, що ведуть до узгодження дій та інтеграції компонентів системи. У загальному сенсі поняття синергетики самоорганізації припускає внутрішню впорядкованість.

Крім того, інформаційна культура та інформаційна етика, виходячи з класифікації по відношенню до зовнішнього середовища є відкритою системою ( кожна ), а також у сукупності є відкритою системою. Система відчуває постійний вплив соціального і природного оточення, що зумовлено розвитком інформаційних технологій і систем.

Теорія інформаційних технологій і систем відносить використання інформаційних технологій у публічному управлінні до динамічних інформаційних систем.

Рух філософії, наук, інших розділів інтелект-культури – інформаційної культури та інформаційної етики назустріч один одному дозволить вирішити кілька важливих завдань.

Перше – це синтез компонентів сучасної інтелект-культури і перехід до конструювання систем нового покоління.

Друге – це рішення будь-якого пізнавального завдання як завдання індивідуального підключення до саморозвитку Всесвіти кожним суб'єктом.

Третє – це виведення чисто наукових і науково-практичних досліджень на рівень освоєння нових форм і методів осягнення дійсності.

З погляду на основи категоріально-системної методології динамічних інформаційних систем зазначають, що:

- інтелектуальна діяльність значною мірою уніфікована. У будь-якій професії є стандарти щодо організації інформації в звіти, доповідні, статті, дисертації тощо. Виявляючи категорію системи таких документів і формуючи на її основі категоріальну систему, доцільно зауважити, що її можна доповнити евристичним інструментом у ході бюрократичної процедури;

- будь-яка система знань відрізняється особливою системою. Така система може бути розкрита і описана у відповідних формах категоріальною системою більш-менш загального характеру;

- гомеостаз і розвиток кожного об'єкта припускають наявність в його основі деякого інформаційного компонента. Він відповідальний за збереження якісної визначеності і мінливості системи в її межах, оскільки є носієм організованої певним чином сукупності залежностей, закономірностей, законів, принципів, механізмів.

Розглянута система визначає основні напрями майбутніх досліджень у контексті використання інформаційних технологій у публічному управлінні:

- просування моральних цінностей в інформаційному середовищі;

- розвиток регулятивних механізмів в інформаційному просторі;

- виявлення прихованих суперечностей у нормативному (нормативно-правовому і не правовому) регулюванні у контексті теорії інформаційних технологій і систем та практиці застосуванні і використання інформаційних технологій у публічному управлінні;

- вирішення етичних і соціальних конфліктів в інформаційному середовищі.

Інформаційні та комунікаційні технології сприяють глибоким змінам в суспільній свідомості, уніфікують суспільну практику, втягуючи людей в інформаційний обмін, фактично перетворюються на дієвий інструмент вторгнення в емоційно-вольову сферу людини.

Формування європейського поля інформації веде до асиміляції різних культур, пов'язаних зі змінами в структурі та змісті властивих для культур традиційних цінностей. Залежність є прямо пропорційна: чим більше сфера технічних компонентів, тим ширше їх вплив на всі сфери людської діяльності; чим більша кількість технічних і технологічних інновацій впроваджується в соціальну практику, тим більше вони впливають на трансформацію традиційних засад управління. В результаті зміни в технологічній складовій публічного управління прискореними темпами трансформують управлінські функції. Зміст функцій змінюється відповідно до розвитку суспільства. Стосовно сучасних умов активного впровадження в суспільну практику нових інформаційних технологій особливий розвиток отримують внутрішні та зовнішні напрями діяльності держави, пов'язані з охороною прав і свобод людини та громадянина, законністю, правопорядком, асоціацією України з Європейським Союзом, співпрацею з ЄС і НАТО щодо забезпечення національної безпеки [551, с. 170].

В умовах формування інформаційного суспільства інформаційні та телекомунікаційні технології активно впливають на світоглядні позиції людини, піддаючи їх змінам і сприяючи формуванню нових принципів, адекватних світосприйняттям в інформаційному суспільстві. Тому увагу науки повинно бути зосереджено на виявленні діалектичного зв'язку світоглядних і власне технологічних компонентів інформаційної картини світу. Цей зв'язок проявляється в тому, що інформаційний світогляд формується в умовах одночасно формування інформаційного суспільства, а властиві останньому нові інформаційні технології розвиваються на інформаційній світоглядній основі, яка тільки здатна розкрити їх основний зміст.

Мова йде, насамперед, про якісну трансформацію суспільної свідомості, соціальної структури та створення відкритого інформаційного простору, які потягнуть за собою зміни політичного режиму в бік демократизації.

На шляху побудови інформаційного суспільства у контексті асоціації України і Європейського Союзу, державі доведеться пережити період трансформації, який пов'язаний з демонтажем жорстких вертикалей влади і перенесенням центру ваги в горизонтальні структури публічного управління. Якщо суспільство буде достатньо добре поінформоване про ті проблеми, які його чекають, готове до них, воно буде відповідально та раціонально підходити до їх вирішення і, найголовніше, результати праці не будуть відчужуватися від населення. Період асоціації буде пройдено і українське суспільство зможе вступити в нову історичну стадію свого розвитку.

Соціальна структура також має пережити трансформацію, стати більш пластичною, децентралізованою, суспільство має пройти стадію індивідуалізації, необхідної для того, щоб кожна людина змогла відчути, що таке свобода, яка ціна відповідальності за своє життя та ін.

Люди повинні мати безперешкодний доступ до навчальної і значущої інформації. На цьому шляху неминучі негативні ефекти. Однак це не повинно стати причиною для відмови від побудови прискорених темпів застосування і використання інформаційних технологій у публічному управлінні, оскільки ухилення від цього напряму в далекій перспективі може обійтися країні набагато дорожче, ніж витрати на інформатизацію усіх рівнів і сфер публічного управління.

Важливо зазначити, що процеси інформатизації вимагають особливої уваги до ціннісної сфери, яка змінюється слідом за соціальними структурами і економічною сферою. Необхідно підтримувати цінність свободи і не давати їй знижуватися при зіткненні суспільства з проблемами технологічного характеру, підтримувати потрібно цінності відкритості, самостійності, креативності, інтелекту.

Необхідно неухильне дотримання принципів недоторканості приватної власності та невтручання в приватне життя з боку держави, що пов'язано з прагненням людини брати участь в соціально-економічному процесі. Це забезпечить економічну креативність і відкриту діяльність громадян держави. Дотримання цих та інших принципів приведе Україну до зміцнення гуманітарних цінностей забезпечення благополуччя в економічному та соціальному сенсах.

Безперервне зростання потужності інформаційних технологій, їх масштабне впровадження призводять до трансформації системи цінностей. У таких умовах цілком очевидно, що необхідна захищеність національних інтересів, тобто життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз, у зв'язку з цим домінанта інформаційної безпеки постійно зростає.

Осмислення сукупності інформаційних процесів забезпечення безпеки набуває великого значення що має певний вплив на розвиток інформаційної культури і інформаційної етики. Відповідно розвиток інформаційної культури і інформаційної етики безпосередньо впливає на інформаційну безпеку та ефективність використання інформаційних технологій у публічному управлінні.

Завдяки злагодженій роботі всіх наведених компонентів системи, яку створюють інформаційна культура і інформаційна етика, відповідно до функцій кожної складової ланки, формується особлива моральна свідомість людини в своєрідний нормативний порядок знань, що регулює суспільні відносини в інформаційній сфері, підвищується компетентність соціальних суб'єктів про їх права і обов'язки в інформаційному сфері. Представлена залежність у публічному управлінні є вирішальною у забезпеченні ефективного та безпечного використання інформаційних технологій для соціуму і формування суспільних відносин в інформаційній сфері.

Основними напрямами впливу інформаційної культури та інформаційної етики на використання інформаційних технологій у публічному управлінні з позиції інформаційної безпеки виходячи з

Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні та Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства є реалізація конституційних прав громадян в інформаційній сфері, закріплення принципу пріоритетності права на повагу особистого життя перед правом на свободу інформації та чітке визначення поняття «відомостей, що ганьблять честь, гідність і ділову репутацію громадян», встановлення відповідальності за порушення конституційної заборони на зберігання інформації щодо приватного життя особи без її згоди, обмежень на отримання інформації в інтересах захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави.

## 4.3. Досвід закордонних органів публічного управління у використанні інформаційних технологій

Структура управління Європейського Союзу (далі – ЄС) є досить складною, вона складається з декількох ключових інституцій, кожна з яких виконує свої конкретні функції. ЄС характеризується багаторівневим управлінням, тобто мають місце скоординовані дії Союзу, держав-членів та місцевих і регіональних органів влади, засновані на принципах субсидіарності, пропорційності та партнерства, втілені у функціональній та інституціоналізованій діяльності, спрямованій на розробку та реалізацію європейської політики Союзу [552, с. 141].

Європейське публічне управління – це основа всього устрою держави, його сфера діяльності, від якої залежить, як і ким управління буде здійснюватися, на які пріоритетні сфери спрямований інтерес суспільства. На нашу думку, управлінський процес повинен здійснюватися м'якими формами державного управління без жорсткого адміністрування, суворої ієрархії та централізації, які показали свою вичерпаність і неефективність.

Німецький вчений Е. Шмідт-Ассманн зазначає: «Публічне управління ґрунтується на двох елементах: на обов'язковості посилання на волю народу, які слід трактувати радше в кількісному плані, та на відповідальність, яка вказує на певну якість управлінських рішень. Обидва елементи, згідно з традиційною думкою, позначені перш за все ієрархічними уявленнями. Чітка відповідальність,

обов'язковість і гарантія однакового виконання адміністративних рішень є позитивними ефектами бюрократично-ієрархічних структур прийняття рішень, від якого не можна буде відмовитися й у майбутньому. Однак реалістичне вчення не повинно ґрунтуватися лише на цьому. Воно має утримувати у полі зору також надзвичайно велику кількість слабких сторін, ієрархічних відношень уже під час одержання й обробки потрібної для регулювання інформації та залучати форми корпоративного пошуку рішень. У межах цього взаємозв'язку діють різноманітні механізми посередництва, які називаються предметно-змістовною та кадрово-інформаційною легітимізацією публічного управління» [50, с. 103].

Починаючи з 60 років XX століття в країнах Європейського Союзу почався новий етап розвитку державного управління, відбулася зміна парадигми державного управління, заснована на новій моделі «New Public management», в якій роль держави трансформується з виробника суспільних благ і послуг у регулятор соціально-економічних процесів. Наслідком сучасної трансформації державного управління виступає близька за змістом до концепції «New Public Management» концепція «Good Governance». Фундаментальними основами виникнення цієї концепції є концепції New Public Management та Networked Government («мережевий уряд») [553, с. 54].

Основою реалізації даної моделі є дотримання принципів транспарентності, прозорості, інноваційності, децентралізації, м'яке поєднання ринкового й адміністративного механізму регулювання, індивідуальної свободи і нових форм особистої та колективної відповідальності. Це зумовлює відхід держави від функцій опікуна. Основним завданням стає реалізація соціально орієнтованої економічної політики, що відповідає національним інтересам, потребам соціуму. У такій моделі громадяни стають активними суб'єктами системи публічного управління, які беруть участь у розробленні та реалізації державної політики національного розвитку системи.

Інноваційний характер моделі публічного управління полягає у підвищенні прозорості дій владних структур, створенні технологій взаємовигідної партнерської співпраці держави, бізнесу і суспільства, що в кінцевому підсумку може призвести до зростання соціально-економічного добробуту країни.

Реформування державного управління в більшості країн Європи і Північної Америки (окрім країн соціалістичного табору) обумовлено прагненням скоротити бюджетні витрати, істотно підвищити ефективність прийнятих управлінських рішень та їх реалізацію, удосконалити процедури надання адміністративних послуг, їх доступність та відкритість, тобто підвищення якості адміністративних послуг.

Напрямами публічного управління у країнах Європи і Північної Америки стали:

- реформування системи надання адміністративних (державних) послуг;
- підвищення ефективності державного управління;
- зниження державних витрат;
- демократизація;
- транспарентність державного управління; децентралізація;
- розвиток державно-приватного та державно-волонтерського партнерства;
- зміцнення довіри до влади з боку приватного сектора та суспільства;
- формування відповідальності за результати;
- моніторинг задоволеності державної послугою споживача;
- розвиток програм підготовки кадрів публічного управління, орієнтовані на взаємодію з споживачами.

Реформування системи державного управління у країнах Європи та Північної Америки почалося зі зміни пріоритетів в системі надання адміністративних (державних) послуг.

Суттєвий вклад у дослідження досвіду країн у сфері запровадженння електронного урядування внесли О. Авраменко, В. Голік, А. Зелений, В. Кузнєцов, М. Міхальова, Т. Лущан, Я. Олійник,Т. Савостенко, К. Синицький, С. Чукута М. Шуляк.

Електронне урядування – це форма державної організації управління, яка підвищує ефективність, відкритість і прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. а також з використанням інформаційних і телекомунікаційних технологій формування нового типу держави, яке насамперед спрямоване на задоволення потреб громадян [554, с. 61].

Канада стала однією з перших країн у міжнародній практиці по впровадженню інформаційних технологій в управлінні системою

адміністративних послуг. У 1994 році проєкт отримав умовну назву «e-government».

За п'ять років Канада реалізувала цей проєкт. У даний час система «e-government» містить потужну інформаційну базу для взаємодії з населенням і об'єднує 500 сайтів. Портал електронного уряду Канади www.snb.ca містить понад 500 державних електронних послуг. На сайті досить повно відображена інформація про нове законодавство та інформація про надання адміністративних послуг в залежності від життєвої ситуації. Керівництво програмою здійснює Міністр людських ресурсів і соціального розвитку. Принцип «одного вікна» в Канаді реалізується з 2005 року.

Проєкт Services Canada – це універсальний інструмент надання адміністративних послуг, головною метою якого є орієнтація на потреби заявників, у яких є вибір способу отримання адміністративних послуг: звернутися особисто, за допомогою інформаційних кіосків, телефонного центру (call-центру) або через портал електронного уряду. Services Canada включає в себе більше 300 пунктів надання адміністративних послуг. У межах проєкту існує коледж Services Canada і програма сертифікації адміністративних послуг.

Система управління якістю адміністративних послуг Канади включає: інститут послуг, місією якого є підтримка організацій державного сектору економіки і досягнення високого рівня задоволеності громадян і бізнесу основними завданнями стали:

- надання найбільш повної інформації щодо адміністративних послуг;
- більш ефективний зворотний зв'язок з конкретних питань;
- дослідження з найбільш затребуваних послуг;
- моніторинг громадської думки щодо якості адміністративних послуг;
- рада керуючих із усіх рівнів влади; громадські організації.

Канада є одним з лідерів в інноваціях за створення «електронного уряду». Надання адміністративних послуг в Канаді здійснюється двома мовами англійською і французькою. Заявники адміністративних послуг мають право вибору способу їх отримання. Органи влади прагнуть до того, щоб обслуговування через Інтернет було не менше 70%, цей факт свідчить про високий рівень інформатизації суспільства та органів державної влади, сумісності баз даних, апаратних комплексів і програмного забезпечення використовуваних різними відомствами.

Світовими лідерами у галузі впровадження інформаційних технологій у публічне управління є Сінгапур і США.

Сінгапур став першою країною світу, де в 1999 році був створений великий урядовий портал «Електронний громадянин» eCitizen Centre, який фактично виконує функції електронного уряду та забезпечує інформаційну базу для аналітичної функції прогнозування за основними напрямами забезпечення життєдіяльності держави взаємодіючи з інститутами громадянського суспільства. На даному порталі громадяни Сінгапуру можуть отримати інформацію про адміністративні послуги та безпосередньо державні електронні послуг завдяки засобам електронного цифрового підпису внесеного до безконтактного електронного носія, що міститься в паспорті громадянина Сінгапуру, та надання послуг електронного цифрового підпису з використанням паспорта громадянина Сінгапуру з імплантованим безконтактним електронним носієм.

Громадські організації і громадяни мають можливість подавати електронні петиції та звернення.

У 2015 році в Сінгапурі в межах державної програми з розвитку електронного уряду країни до 2025 року, удосконалено два сервіси електронного уряду, запущених у 2011 році, це інформаційний портал data.gov.sg та мобільний сервіс адміністративних послуг mGov@sg, які доповнено пошуковими інформаційними системами. Он-лайн-портал надасть доступ до матеріалів всіх державних установ Сінгапуру.

На вказаному порталі є інформація побутового та місцевого характеру, наприклад, про дорожні корки або погоду у певному адміністративно-територіальному окрузі. На сайті розміщуються технологічні додатки для використання цих матеріалів, і даються рекомендації щодо розробки таких програм. Мобільний сайт містить більше 40 Інтернет SMS-сервісів, користувачам доступні всі розділи електронного уряду.

Така система взаємодії громадян і органів влади є ефективною, оскільки на кожного жителя Сінгапуру припадає близько 1,5 мобільних телефонів, три чверті з них – смартфони. Мета уряду – залучити громадян до формування політики; уряд прагне бути інноваційним у створенні нових цінностей як у суспільному секторі, так і в економіці.

На думку О. Мазура, існують перешкоди впровадження е-урядування. По-перше, технологічні бар'єри притаманні усім установам

й організаціям. По-друге, застаріла інформаційно-комунікаційна інфраструктура або її відсутність. По-трете, відсутність найпростіших ІТ-послуг. По-четверте, національні особливості країни та довіра до влади. По-п'яте, точок доступу до мережі Інтернет. А також складність використання інструментів е-урядування,у тому числі незручність дизайну державних веб-сайтів [555, с. 153].

Доцільно зауважити, що Канада і Сінгапур проєктували системи електронного уряду відповідно до концепції архітектури відкритих систем за єдиними протоколами взявши за основу модель OSI (Open System Interconnection (стандарти ISO 7498 і X.200).

Однією з країн-лідерів у сфері використання інформаційних технологій у публічному управлінні, через надання послуг в електронному вигляді є США.

Реалізація проєкту усієї системи публічного управління почалася в 2000 році зі створення порталу інформаційних та адміністративних послуг на федеральному рівні та у всіх штатах за єдиною схемою побудови системи на підставі концепції систем відкриття завдання порталу електронного уряду.Туди входило об'єднання близько 20 тисяч існуючих державних Інтернет сторінок, загальна кількість представлених на ньому організацій це близько 30 тисяч. (Використовувались стандарти ISO 7498/AD3, ISO TR 8509 і X.210).

У даний час портал електронного уряду США www.usa.gov це інструмент, для здійснення інтеграції зростаючого числа он-лайн-представництв органів влади. На даному порталі представлено єдиний перелік адміністративних послуг. З 2007 року введена функція моніторингу списку адміністративних послуг. Інформація про послуги представлена у вигляді рубрикатора життєвих ситуацій. Всього на порталі у 2020 році представлено 288 адміністративних послуг, що становить, за експертними оцінками до 62% федеральних послуг, порядку 44% послуг місцевої влади (штатів, графств).

Електронний уряд відповідно до концепції архітектури відкритих систем виступає як інноваційна технологія, що надає розширені можливості взаємодії представників публічного управління з населенням за допомогою застосування комунікаційних засобів зв'язку, в тому числі мережі Інтернет. Основна мета задоволення соціальних потреб, підвищення громадської ініціативи і контролю. У США виділяють п'ять основних типів напрямів внутрішніх і зовнішніх взаємодій в електронному уряді:

1 – (G2G) горизонтальна і вертикальна взаємодія державних структур;

2 – (G2E) забезпечення взаємодії державних службовців;

3 – (G2C) взаємодія державних органів з громадянами;

4 – (G2B) взаємодія державних органів та бізнес-структур;

5 – (G2N) взаємодія державних органів і некомерційних організацій.

Однією з важливих цілей використання інформаційних технологій у публічному управлінні є розширення участі громадян у вирішенні суспільно значущих завдань, задоволення потреб населення за допомогою доступу до інформації за всіма напрямами життєдіяльності суспільства і діяльності федеральних державних органів та органів місцевого управління на рівні штатів і їхніх адміністративно-територіальних одиниць.

У Великобританії, США та Канаді існує практика угоди про надання адміністративних послуг, як договірної форми, принципів та механізмів контрактних відносин, в яких з одного боку виступають державні органи, а з іншого – приватні організації [556].

Формування ефективної системи електронного урядування в Естонії було зумовлено застосуванням прогресивних ініціатив, що дозволило країні зайняти лідируючу позицію щодо впровадження електронного урядування та значно підвищити рівень інформаційно-комунікаційної інфраструктури країни.

На законодавчому рівні було створено та введено в дію електронний банкінг; Раду електронного податку; розроблено електронну податкову декларацію; впроваджено систему електронного голосування, а також платформи «М стоянка», «Х дорога», «Цифоровий підпис», «Е-діджиталізація», «Е- здоров'я», «Е-рецепт», «Е-портал», «Е-резиденція»; для підтримки кібербезпеки запущено ініціативу «Захист тигра»; розроблено масштабну технологію blockchain KSI; впроваджено систему «Зелена книга громадських послуг» з метою систематизації викликів та рішень для розвитку державних електронних послуг; створено перше у світі Посольство даних за межами країни «Зелені вогні Естонії»; сформовано «XI дорожній консорціум NIIS» (Північний інститут рішень для інтероперабельності (NII S) забезпечив розробку та стратегічне управління «X Road» за іншими електронними рішеннями); запроваджено сер-

віс «Безшовна дорожня карта послуг», який сприяє зменшенню бюрократії та людських ресурсів для управління державними службами та налагодженню комунікації громадян з державою [557, с. 108].

У Німеччині ідея про те, що сфера управління повинна мати обслуговуючий характер, отримала поширення в 30-х роках XX століття і отримала суттєвий розвиток з 70 років XX століття.

Е. Форстхофф і Е Шмідт-Ассманн розглядали органи державної влади як суб'єкти, що надають послуги населенню [558, с. 11; 50].

У Німеччині на місцевому рівні адміністративні послуги характеризуються як «питання місцевого значення», які є складовою частиною права на самоврядування, у відповідності з Основним законом Федеративної республіки Німеччина. Суб'єктом надання послуг виступає громада, яка надає добровільні та обов'язкові види послуг.

Посадові особи державних установ федерального і земельного рівня несуть відповідальність перед споживачами за якість наданих державних (адміністративних) послуг.

На федеральному рівні в Німеччині існує близько 400 послуг федерального уряду, що класифікуються за змістом на вісім типів, причому 73% загальної кількості послуг відносяться до трьох з них:

- збору, обробки і надання загальної та спеціалізованої інформації;

- обробки заяв, що надходять у державні органи;

- надання допомоги і сприяння (надання різних форм фінансової допомоги, грантів тощо) [556].

З 2005 року в Німеччині діє програма «BandOnline 2005» (електронний уряд), за допомогою якої федеральним урядом надається 200 видів послуг [556].

Пріоритетними напрямками адміністративного регулювання підприємницької діяльності є , наприклад, прискорення та спрощення процедур реєстрації підприємств малого і середнього бізнесу.

На порталі адміністративних послуг Бонна, викладені дев'яносто вісім електронних анкет від усіх офіційних організацій міста, які надають адміністративні послуги, для отримання яких необхідно заповнити анкету і чекати відповіді, у разі виникнення проблем, є можливість особисто звернутися до керівника або записатися на он-лайн прийом. У більшості випадків особисте відвідування не потрібно.

У Німеччині функціонує портал адміністративних послуг для людей з обмеженими можливостями. З 2009 року функціонує загальнонаціональна телефонна служба з'єднання з органами влади всіх рівнів. Основна мета служби – забезпечити з'єднання споживача адміністративної послуги з необхідним йому відомством, назву якого, як правило, він не знає.

У Німеччині, віддалені райони, які не мають зв'язку з Багатофункціональним центром надання адміністративних послуг, використовують мобільні фронт-офіси (це частина установи, яка безпосередньо взаємодіє з одержувачем послуги). Мобільні офіси мають різну технологічну конструкцію. Найбільш поширеним є автомобільний варіант на базі легкового автомобіля або мікроавтобуса обладнаного засобами мобільного зв'язку та багатоканального радіозв'язку для з'єднання з Багатофункціональним центром. Розклад прибуття мобільного офісу встановлюється місцевим органом влади і не змінюється. Жителям заздалегідь надають розклад з датою, часом і місцем стоянки (найчастіше, де велике скупчення людей) мобільних офісів в районі. Зазначена інформація є у мережі Інтернет на веб-сайтах місцевих органів влади, найближчого відділення Багатофункціонального центру надання адміністративних послуг. За дотриманням графіка прибуття мобільного офісу слідкують органи місцевої влади та відділення Багатофункціонального центру надання адміністративних послуг. Однак основним критерієм діяльності мобільного офісу є оцінка зі сторони населення, для обслуговування якого призначено конкретний мобільний офіс.

При великому розмірі району діє один мобільний офісний центр, водночас в різних точках населеного пункту організовані стаціонарні фронт-офіси, для забезпечення територіальної доступності адміністративних послуг.

Для фронт-офісів використовуються будівлі в загальнодоступних місцях (бібліотеки, поштові відділення та ін.). При необхідності надання адміністративних послуг великого адміністративного району створюється мережа мобільних офісних центрів, кожен з яких доповнюється мережею фронт-офісів розміщених у приміщеннях федеральних і земельних установ.

У місцях компактного проживання де відсутні фронт-офіси, а населення має низький рівень знань у галузі інформаційних технологій, або якщо невелика кількість звернень за державними послугами, залучаються службовці – представники місцевих органів

влади, які пройшли відповідну підготовку або державні службовці представники Багатофункціонального центру, які мають портативні мобільні фронт-офіси у вигляді валізки.

Мобільний фронт-офіс має зчитувач електронних ідентифікаторів особи завдяки засобам електронного цифрового підпису внесеного до безконтактного електронного носія, пристрій друку і модем прийому передачі даних по радіо або телефонному каналу зв'язку з основним офісом. Службовець за розкладом розгортає свій фронт-офіс у місцях масового скупчення людей (в основному в магазинах, що заохочується органами місцевої влади у вигляді певних пільг) де бажаючим надається можливість поєднання усного звернення та подання електронного запиту на адміністративну (державну) послугу.

Вибір способу організації мобільного фронт-центру, у тому числі кількість приладів прийому споживачів адміністративних (адміністративних послуг), параметри фронт-офісу та основного офісу, виробляються з допомогою технічних розрахунків на основі теорії масового обслуговування, імітаційного моделювання та системи масового обслуговування У 2022 році на веб-сайтах з надання адміністративних послуг запропоновано 164 послуги. У вказаному році відбулося понад 18 мільйонів відвідувань. Позитивні відгуки становлять 95%.

Данія активно використовує електронні платформи для подачі звітності, оплати податків та інших адміністративних послуг. Норвегія має високорозвинутий рівень електронного урядування. Країна надає електронні послуги в галузях, таких як здоров'я, соціальне забезпечення, освіта та податки. Норвегія також активно працює над розвитком електронного голосування та електронних ідентифікаційних рішень [559, с. 313].

Міжнародний досвід цифровізації державних (адміністративних) послуг та діяльності органів публічної влади оцінюється в системах міжнародних рейтингів, Digital Economy and Society Index (DESI), EGDI (E-Government Survey: E-Government for the People). Згідно з рейтингом DESI (Індекс цифрової економіки та суспільства), який порівнює, як уряди надають цифрові державні послуги у Європі за даними ООН минулий рік індекс взаємодії громадян з органами державної влади в режимі онлайн зріс.

Данія, Фінляндія та Нідерланди показали дуже добрі результати за цим показником, більш ніж 90% Інтернет-користувачів (віком 16–74 років) взаємодіють із органами державної влади за допомогою порталів державних послуг. Аутсайдерами надання державних (адміністративних) послуг в електронному вигляді є Румунія, Болгарія та Італія. Мальта, Естонія та Люксембург, які показали найкращі результати за цим показником, набравши понад 90 балів. Усього 12 країн (Мальта, Естонія, Люксембург, Швеція, Австрія, Латвія, Фінляндія, Нідерланди, Ірландія, Португалія, Данія та Іспанія) набрали понад 80%. Румунія, Греція, Угорщина та Болгарія набрали менше 60%. Лідером рейтингу EGDI є Данія [560, с. 388].

У Великобританії в системі публічного управління кардинальні зміни спостерігаються останні двадцять років за рахунок використання інформаційних технологій, інформатизації усіх сфер життєдіяльності суспільства, введення викладання інформаційних технологій (комп'ютерної грамотності) з дошкільних навчальних закладів [561, с. 138].

У 1991 році у Великій Британії була прийнята Програма під назвою «Хартія громадянина», яка отримала назву «Біла книга» і задекларувала принципи надання державою публічних послуг, дотримання яких уряд бажав би бачити у всіх державних служба.

Відносно невеликі розміри країни дали можливість забезпечити доступ до мережі Інтернет практично у всі населені пункти держави. Починаючи з 2000 року у контексті реформування державного управління відбувається передача ряду державних функцій з надання державних (адміністративних) послуг громадським організаціям і приватним підприємствам, що призвело до формування змішаної системи надання державних соціальних послуг. Таку систему можна назвати ринком адміністративних послуг, дії цього ринку підкріплені законодавством на федеральному і регіональному рівні, нормативно-правовим забезпеченням на місцевому рівні, що регулюють процедури конкурсного відбору підрядників у сфері надання адміністративних послуг.

Необхідно відзначити, що у Великобританії частина адміністративних послуг надається державними установами, які традиційно надавали їх до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Надання інших послуг здійснюється шляхом розміщення замовлень на конкурсній основі, основною умовою яких є наявність

технологічної бази для надання адміністративних послуг через мережу Інтернет.

Функції з закупівлі соціальних послуг виконають спеціально створені урядом органи, їх завданнями є прийняття рішень про замовлення певних послуг, організація конкурсів, укладання контрактів і здійснення моніторингу за виконанням послуг, їх відповідністю потребам і очікуванням споживачів та національним стандартам.

У Великобританії налічується понад 35000 організацій недержавного сектору, які надають адміністративні послуги. Національний стандарт надання державних (адміністративних) послуг переглядається і удосконалюється на підставі пропозицій провідних виробників програмного і технологічного обладнання у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналогічні стандарти існують в Канаді, США, Німеччині, Сінгапурі. Особливістю нормативно-технічної стандартизації є єдиний підхід до програмного забезпечення що дає змогу громадянам цих країн користуватися системою надання адміністративних послуг під час перебування на території однієї із вказаних країн [554]. Стандартизація техніко-технологічної складової у системі надання адміністративних послуг в електронному вигляді ведеться в Європейському Союзі у Співдружності націй (Британській співдружності націй). Єдність апаратно-програмного забезпечення призведе, на думку провідних спеціалістів США і Європейського Союзу до нормативно-правової уніфікації у галузі використання інформаційних технологій у публічному управлінні, що придасть управлінню інноваційний характер.

З метою контролю якості послуг використовується моніторинг виконання підрядником договірних зобов'язань, що включає звіти підрядників про виконані послуги, включаючи інформацію: обсяг наданих послуг, ступінь задоволеності споживачів адміністративних послуг, методи навчання персоналу та ін.

У Великобританії використовується «активний моніторинг» – це перевірки підрядника державними установами з питань планування соціального обслуговування, звітності, підвищення кваліфікації персоналу, зворотного зв'язку підрядника з споживачами послуг. Ще один вид моніторингу підрядників державних установ у Великобританії є «реактивний моніторинг» підрядник збирає і обробляє інформацію, що надходить з державних установ, для усунення дублюючих функцій і підвищення ефективності надання послуг.

Постійний обмін інформацією, який організований у формі форумів, ділових нарад, анкетування, опитувань, семінарів, днів відкритих дверей організацій, зайнятих у наданні державних соціальних послуг. Підрядники дають можливість споживачам брати участь у розвитку та вдосконаленні адміністративних послуг.

Основними показниками, що визначають стан системи управління державними послугами у Великій Британії, є:

- попит на послуги;
- участь інститутів громадянського суспільства та приватних бізнес-структур у наданні послуги;
- конкурси і аукціони на розміщення державних замовлень на адміністративні послуги.

Передача державних функцій громадським об'єднанням і приватним організаціям сприяє економії засобів і підвищенню якості та ефективності адміністративних послуг, так як серед недержавних установ і високий рівень конкуренції, що зумовлює прискорення впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій у надання адміністративних послуг за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій, у тому числі закордонних, а внутрішній корпоративний контроль сприяє запобіганню корупції у сфері надання адміністративних послуг [562, с. 44-45].

У Великобританії в 2012 році прийнято Закон Великобританії «Про адміністративні послуги (їх значення для суспільства)», який покликаний регулювати питання, пов'язані з наданням адміністративних послуг органами влади. У тому числі зазначений Закон встановлює обов'язок органів влади та посадових осіб враховувати соціальні наслідки прийнятих ними рішень у системі адміністративних послуг.

У Великобританії успішно впроваджена платформа www.publicservice.co.uk, завдяки якій ведеться постійний моніторинг якості наданих адміністративних послуг. Завдяки цій платформі можна не тільки дати оцінку державній послузі, а залишити свої пропозиції та побажання щодо роботи в сфері надання адміністративних послуг.

Крім того, у Великобританії Законом «Про споживачів, агентствах з нерухомості та відшкодування збитків» 2007 року (The Consumers, Estate Agents and Redress (CEAR) Act 2007) була створена державна організація Consumer Focus, робота якої спрямована на виявлення порушень законодавства у сфері надання адміністративних

послуг. Робота Consumer Focus зводиться не тільки до виявлення даних порушень, але й передбачає ініціації вживання конкретних дій і розробці регуляторних документів. За результатами виявлених порушень розробляються рекомендації для Департаменту бізнесу, інновацій і компетенцій (Department for Business Innovation and Skills (BIS)) (www.consumerfocus.org.uk) [563].

У Великобританії система оцінки якості надання адміністративних послуг визначається Citizen's Charter, який включає в себе безліч показників та індикаторів якості виконання місцевими органами влади своїх функцій по обслуговування клієнтів. Встановлено принципи, які повинні лежати в основі діяльності державних установ та організацій, що надають послуги населенню та зобов'язання уряду в цій сфері:

- чіткі стандарти послуг; відкритість і повнота інформації;
- надання консультацій населенню і можливість вибору послуг;
- корисність і ефективність та ін.

За даними наведеними у дисертаційному дослідженні Я. Михайлюк «Адміністративні послуги у країнах Європейського Союзу та Україні (порівняльно-правовий аспект)» станом на 2022 рік у Великій Британії надається 807 адміністративних послуг в електронному виді (на веб-сайтах), де щорічно реєструється 70 мільйонів відвідувань. Позитивні відгуки від 89% до 98%.

Сучасна британська система публічного управління це відкрита плюралістична структура, яка постійно обмінюється ресурсами та практиками з навколишнім середовищем, широко, але з урахуванням своєї специфіки запозичує досвід обслуговування громадян у приватному секторі і зробила задоволення споживачів послуг головним реальним пріоритетом діяльності.

Запозичення досвіду Великої Британії передбачено статтею 15 Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною та Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії [564].

Представляє інтерес досвід розвитку системи публічного управління у сфері надання адміністративних послуг в Бразилії та Греції.

У Бразилії з 1999 року реалізується Програма суспільства з розвиненими інформаційними технологіями поряд з впровадженням цифрових технологій в системі публічного управління. У Бразилії

портал електронного уряду носить назву Citizen.SP, на якому послуги представлені за подіями у житті людини (народження, оформлення документів для школи, робота, вихід на пенсію, смерть).

Слід зазначити, що незважаючи на те, що Бразилія не є лідером у галузі розвитку електронного уряду, розвиток багатофункціональних центрів вважається однією з найкращих світових практик. У Бразилії програма підвищення якості надання державних та муніципальних послуг отримала назву – Poupatempo, що в перекладі означає «заощаджуй час». Реалізація програми розпочалась з 1997 році та мала на меті скорочення витрат на утримання адміністративного персоналу муніципальних служб. Перший стаціонарний центр надання адміністративних послуг р. в Сан-Пауло. На базі типового стаціонарного центру надається близько 500 державних та муніципальних послуг і послуг, що надаються окремими приватними компаніями. Більшість послуг надається у момент звернення заявника.

Окремі послуги вимагають повторного звернення за результатом. У цьому випадку заявник при здачі документів отримує вичерпну пам'ятку про те, коли і куди він повинен звернутися за результатом.

Діяльність центрів та їх взаємодія з органами виконавчої влади чітко регламентована. Послуги, в залежності від специфіки, безпосередньо можуть надаватися співробітниками Poupatempo, державними службовцями та волонтерами. Управління якістю послуг здійснює керівництво Poupatempo, забезпечуючи обробку звернень заявників через портал електронного уряду «e-Poupatempo» та call-центрів, за допомогою мобільних телефонів, в тому числі з допомогою SMS-повідомлень.

Ключовою ланкою реформування державного управління в Грецькій Республіці є інформатизація надання адміністративних послуг що здійснюється в мережі центрів обслуговування громадян. Початок реалізації програми надання адміністративних послуг на базі центрів обслуговування громадян відбувся в 2001 році.

У 2007 році система надання адміністративних послуг на базі центрів обслуговування громадян була визнана найкращою в Європейському Союзі.

За результатами незалежних соціологічних досліджень, близько 96% громадян задоволені якістю послуг, що надаються центрами обслуговування громадян.

Основними принципами управління системою адміністративних послуг в Греції є:

- принцип «рухаються документи – не громадяни»;
- вдосконалення якості; принцип одного вікна;
- оптимізація процедур у державному управлінні.

Станом на 2022 рік діє 1083 центрів обслуговування громадян, причому в кожному муніципалітеті країни організований як мінімум один центр обслуговування.

Міністерством внутрішніх справ Грецької Республіки спільно з іншими державними органами, які надають адміністративні послуги розроблені адміністративні регламенти за всіма видами адміністративних послуг.

Підготовку кадрів для центрів обслуговування громадян здійснює Інститут державного управління і адміністрації при Міністерстві внутрішніх справ Грецької Республіки.

Особливістю надання адміністративних послуг в Греції є надсилання заявникові SMS-повідомлення про готовність документів. У 2014 році сталися кардинальні зміни в управлінні системою адміністративних послуг. Було забезпечено прямий доступ центрів обслуговування громадян до баз даних цих органів публічної адміністрації [565].

С. Чукут, В. Полярна автори дослідження «Основні напрями та пріоритети надання електронних послуг в країнах Європейського Союзу: на прикладі Данії» узагальнюючи вказують на наявність певних видів веб-порталів і веб-сайтів.

Громадський портал Borger.dk є єдиною точкою входу до інформації та електронних послуг державного сектору для громадян на всіх рівнях: місцевому, регіональному та державному. Веб-сайт IT-formidler.dk спрямований на поліпшення навичок у сфері інформаційних технологій. Boligejer.dk портал нерухомого майна, що містить нормативно-правові акти у вказаній сфері. «NemLog-In» – сервіс єдиного входу, створений під егідою громадського управління для користувачів адміністративних послуг. Вхід відбувається або за допомогою електронного підпису чи NemID, що є ключем до публічного самообслуговування он-лайн, водночас Nem Log-In діє як отвір для ключа. Digitalisér.dk центральне сховище інформації стосовно обміну даними для державного та приватного секторів та засіб співпраці задля розвитку інформаційного суспільства. Бізнес-портал Virk.dk є каналом електронних послуг для представників бізнесу.

Електронний підпис «NemID» надає можливість легко та безпечно отримувати доступ до широкого спектру рішень публічного та приватного самообслуговування в мережі, включаючи електронні банківські операції, нерухомість, страхування та пенсійні фонди.

Електронні платежі «NemHandel» – електронне виставлення рахунку за стандартами NemHandel. Всі громадяни та представники бізнесу в Данії повинні мати акант NemKoto («Easy Account» – з англ. «легкий акаунт») [566].

Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу від 12 грудня 2006 року № 206/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку передбачають уніфікацію надання адміністративних послуг у країнах Європейського Союзу [567].

С. Чукут, В. Полярна зазначають, що для України, що обрала шлях до європейської інтеграції та демократичного розвитку, впровадження електронного урядування, особливо налагодження ефективної мережі надання електронних послуг, є нагальним першочерговим питанням в умовах децентралізації влади, залучення громадськості до процесу управління державними справами, та задля покращення діалогу між державою та її громадянами. При запровадженні електронних послуг в Україні, слід обов'язково звернути увагу на подоланні «бар'єрів на шляху ефективного надання державних послуг, пов'язаних головним чином з діяльністю уряду та публічних адміністрацій» [566].

Узагальнюючи досвід використання інформаційних технологій у публічному управлінні країн з найбільш розвинутою інформаційно-комунікаційної системою та інформатизацією публічного управління доцільно визначити основні напрями.

З позиції аналізу міжнародного досвіду використання інформаційних технологій у публічному управлінні доцільно запропонувати напрями використання інформаційно-комунікаційних технологій, у першу чергу щодо надання адміністративних (державних) послуг, що охоплюють:

1) європейську практику угод про надання адміністративних послуг. Наданням адміністративних послуг займаються приватні організації на підставі угоди про надання адміністративних послуг з державними органами. Надання публічних послуг покладається на децентралізовані установи, які, використовуючи ринкові механізми, більш ефективно, ніж традиційні державні структури, працюють із

споживачами послуг – громадянами і юридичними особами, що зумовлено високим рівнем конкуренції на ринку та інноваційним впровадженням інформаційних технологій і систем. Надання адміністративних послуг здійснює корпорація, якою керує держава шляхом видачі дозволів, грантів і субсидій. У Німеччині і Франції законодавство регулює в якості особливої форми контрактних відносин з надання послуг договір оплатного надання послуг. Фінансування організацій, що безпосередньо надають громадські послуги, залишається переважно бюджетним. Акціоновані підприємства з наданню послуг діють на контрактній основі з профільними міністерствами та відомствами, мають право акумулювати в своїх фондах значні кошти, одержані від оплати послуг, які призначаються для компенсації наданих державою субсидій та бюджетної залежності. У більшості країн Європейського Союзу є тенденція щодо передачі надання адміністративних послуг приватному сектору з посилення державного та громадського контролю за якістю послуг.

2) європейську практику визначення принципів державної політики у сфері адміністративних послуг. Великобританія для надання адміністративних послуг керується Білою Книгою «Модернізація Уряду» 1999 року, яка включає в себе наступні принципи державної політики у сфері адміністративних послуг, що стали загальними для усіх країн Європейського Союзу:

- принцип реформування державного управління, що стосується забезпечення надання адміністративних послуг через Інтернет, цифрове телебачення та мобільний зв'язок;

- принцип найменшої дії, як максимальне спрощення організації надання адміністративних послуг;

- принцип зворотного зв'язку з одержувачем, як гарантія визначення якості надання адміністративних послуг;

- принцип поінформованості одержувачів, забезпечує споживача можливістю вибору адміністративних послуг, місця отримання і постачальника;

- принцип зацікавленості виконавця для підвищення цілеспрямованості та відповідальності посадових осіб;

- принцип ведення адміністративних послуг з гідністю;

- принцип рівного доступу до державної служби.

3) європейську практику отримання адміністративної послуги через представника фізичних осіб. Адміністративні послуги надаються не тільки одержувачу державної послуги як фізичній особі, але і його представнику на підставі довіреності.

4) європейську практику проведення реєстру адміністративних послуг. Експертиза переліку адміністративних послуг є важливим елементом у сфері адміністративних послуг, і проводитися безпосередньо державою.

5) європейська практика критеріїв оцінки адміністративних послуг включає наступні критерії:

- відмінна доставка адміністративних послуг одержувачу;
- ефективне й правильне використання ресурсів;
- кооперація з іншими органами держави з орієнтацією на широкий вибір адміністративних послуг;
- забезпечення неупереджених консультацій, як державі, так і одержувачу;
- розвиток всіх аспектів трудової діяльності;
- здійснення своїх обов'язків чесно і неупереджено;
- огляд всіх законів і нормативних правових актів, що стосуються державної послуги;
- забезпечення того, що поведінка індивідуального працівника не вплине на репутацію адміністративних послуг, у цілому.

6) європейську практику досудового вирішення скарг. Одержувач адміністративної послуги має право особисто або через свого представника брати участь у процесі розгляду, що дає більш тісну співпрацю і безпосередню участь одержувача державної послуги.

Основною особливістю нового етапу удосконалення публічного управління на підставі використання інформаційних технологій є запровадження хмарних технологій у аналітично-інформаційну діяльність органів публічної адміністрації усіх рівнів.

У даний час Україна переймає і впроваджує досвід у країн-лідерів зі створенню електронного уряду, створення багатофункціональних центрів і покращення діяльності Кол-центр (англ.*Call-center).* Створено передумови для подальшого розвитку зворотного зв'язку з суспільством, інформаційної відкритості, розвитку електронної міжвідомчої взаємодії та громадських інститутів захисту прав та врахування думок одержувачів адміністративних послуг. Міжнародна Ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд» впроваджується в Україні з 2011 року.

У межах Ініціативи країни-учасниці розробляють спільно з інститутами громадянського суспільства дворічні плани дій. Кабінетом Міністрів України 17 листопада 2023 року затверджено План дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках». Даний план є четвертим планом дій з реалізації Ініціативи в Україні [568].

За даними звіту «Індекс Відкритого Уряду» World Justice Project за 2015 рік у групі «Країни Східної Європи та Центральної Азії» Україна посіла 89 позицію [569].

Внесення засобів електронного цифрового підпису до безконтактного електронного носія, що міститься в паспорті громадянина України, та надання послуг електронного цифрового підпису з використанням паспорта громадянина України з імплантованим безконтактним електронним носієм дасть можливість внесення додаткової змінної інформації, визначеної в Законі України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» до безконтактного електронного носія, інформації до захищених груп даних і операцій із зчитування інформації, внесеної до безконтактного електронного носія, що передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 869 «Про затвердження Порядку внесення засобів кваліфікованого електронного підпису до безконтактного електронного носія, що міститься в паспорті громадянина України, та надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з використанням паспорта громадянина України з імплантованим безконтактним електронним носієм» (редакція 2024 року) [570].

Водночас з погляду на дослідження С. Мартиненко «Архітектура та безпека електронного уряду в ЄС» [571] доцільно розробити:

- національну стратегію розбудови е-урядування (з англ. E-goverment) в Україні з визначенням переліку інтерактивних процедур, які повинні бути реалізовані в межах завдань е-урядування (з англ. E-goverment);

- стратегію по інформаційній безпеці е-урядування (з англ. E-goverment), визначивши законодавчі зобов'язання та відповідальність, заходи збільшення правосвідомості, національну систему персональних ідентифікаторів для послуг;

- перелік технічних стандартів е-урядування (з англ. E-goverment). Будь-яка архітектура системи повинна включати Рамкову структуру архітектури інформаційних технологій, Технічну еталонну модель (Technical Reference Model) та Профіль стандартів (в тому числі Профіль стандартів безпеки – Security Standards Profile), стандарти обміну інформацією між державними службами та між державною службою та користувачем (громадянами та бізнесом);

- привести у відповідність законодавство України щодо електронного підпису, закріпити законодавче «право на інформаційне самовизначення» громадян.

Кабінетом Міністрів України 24 грудня 2019 року схвалено Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» що сприятиме покращенню інформованості населення про використання бюджетних коштів та більш ефективному залученні інститутів громадянського суспільства до процесу суспільного контролю у сфері бюджету [572].

На думку В. Коновала: «Дослідження європейського й американського підходів до створення електронного уряду дозволяє дійти висновку про їхні особливості: перший засновано на соціальних критеріях і рівні розвитку людського капіталу, другий – на економічних критеріях» [573, с. 2].

На наш погляд, вивчення шляхів підвищення ефективності публічного управління у Великій Британії із використанням інформаційних технологій, представляє інтерес у контексті реформування державного управління в Україні. Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північною Ірландією і Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, дозволяє вивчити всі можливості, у тому числі аутсорсинг (англ.outsourcing) у сфері адміністративних послуг, включаючи IT- outsourcing.

Досвід Німеччини у сфері надання адміністративних послуг є перспективним для України. Розвиток мережі мобільних фронт-центрів з можливістю організації фронт-офісів у гірських районах країни повинно бути інновацією для України.

Для України представляє інтерес Сінгапурський мобільний сервіс адміністративних послуг, який містить Інтернет SMS-сервіси.

Запозичення досвіду Греції у частині надання адміністративних послуг за допомогою прямого доступу універсальних фахівців багатофункціональних центрів до баз даних органів державної влади та надсилання SMS-повідомлення заявникові про готовність документів значно підвищить ефективність надання адміністративних послуг і відповідно ефективність публічного управління.

Реформування публічного управління в Європі і інших країнах проходить під впливом теорії інноваційного управління.

У системі інноваційного публічного управління державна (адміністративна послуга) займає важливе місце. Відповідно до моделі інноваційного управління Р. Барраса (Richard Barras), інформаційним послугам відповідає модель зворотного продуктового циклу «reverse innovation cycle», що змальовує еволюцію послуг у зворотному порядку: процесна інновація передує продуктовій [574, с. 5-6].

Узагальнюючи досвід використання інформаційних технологій у публічному управлінні країн-членів Європейського Союзу і інших країн-лідерів у впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій і систем спостерігається загальносвітова тенденція переходу до інноваційного управління що веде до:

- підвищення ефективності системи публічного управління у першу чергу через підвищення якості, доступності адміністративних послуг;

- розбудови ефективного зворотного зв'язку з громадянами і інститутами громадянського суспільства;

- моніторингу громадської думки та створення ефективних систем врахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень на усіх рівнях публічного управління;

- розвитку громадських організації як основи громадянського суспільства.

Практика країн Європейського Союзу підтверджує необхідність створення такої внутрішньої організації, яка забезпечує гнучку інтеграцію нових пріоритетних напрямів використання інформаційно-комунікаційних технологій в різні системи інноваційного публічного управління. В інноваційному публічному управлінні переважають не ресурси і матеріальні цінності, а інтелект персоналу і його сприйнятливість до нововведень [575, с. 12].

Нові моделі інноваційного управління та їх впровадження в публічне управління базуються на визнанні в якості інноваційного процесу створення такого інноваційного клімату, який зумовлюють

ефективне використання творчого потенціалу всіх працівників. Основу створення нової моделі інноваційного публічного управління становить організаційна структура публічного управління, яка визначається становленням нової економіки. Організацію інноваційного управління визначають три фактори:

- регулювання інноваційної сфери;
- рівновага внутрішнього середовища системи;
- особливість інноваційного управління.

Європейська модель публічного управління носить відкритий інноваційний характер, що дає змогу аналізувати не ефективні підходи до вирішення соціально-економічних питань під час впровадження інформаційних технологій у національну систему публічного управління. Ідея полягає в можливості розширення використання громадського людського капіталу в розробці і прийнятті управлінських рішень при одночасному підвищенні їх економічної ефективності за рахунок того, що частина технології комплексного менеджменту орієнтована в першу чергу на зростання економічної ефективності.

Для України у довгостроковій перспективі бачення розвитку інноваційного публічного управління до 2025 року включає в себе: перехід провідної ролі в національній інноваційній системі від держави до приватних структур, підвищення ефективності інвестицій, що вкладаються в дослідження і розробки впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у публічне управління.

## 4.4. Юридична відповідальність суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства України

Розвиток інформаційного суспільства вимагає поглибленої розробки концептуального загальнотеоретичного підходу до такого важливого правового явища, як юридична відповідальність, за порушення інформаційного законодавства, результативність і ефективність реалізації якої залежить від розвитку механізмів вдосконалення правових засад і державно-правових зв'язків між суб'єктами публічного управління в Україні.

Реалізація інституту юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства

України виступає одним з елементів системи стримувань і противаг, закріпленої Конституцією України, в цілях втілення на практиці принципу поділу влади. Зокрема, юридична відповідальність є однією з істотних конституційних гарантій і важливих засобів забезпечення верховенства Конституції України.

Концепція юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства у юридичній науці і практиці розроблена в недостатній мірі, відсутнє її системне правове регулювання, не повною мірою розроблено категоріальний апарат, відповідний сучасним європейським реаліям у контексті адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Якщо основою для юридичної відповідальності виступає правовий статус органу публічного управління або посадової особи, то відповідальність за порушення інформаційного законодавства як різновиду юридичної відповідальності має виступати базисом для подальшого зміцнення законності та правопорядку в країні, суверенітету та територіальної цілісності держави, що є невід'ємною умовою розвитку України як демократичної, соціальної та правової. У зв'язку з цим концепція юридичної відповідальності за порушення інформаційного законодавства повинна виступати не тільки в якості теоретико-правової моделі державно-правового розвитку, але і мати своє практичне втілення в правовій системі сучасної України.

При істотних змінах і реформах, що відбуваються в політичній, правовій, економічній і інших сферах функціонування держави, на перше місце виходять питання ступеня та рівнів відповідальності суб'єктів публічного управління перед громадянським суспільством за прийняті рішення. Тому слід акцентувати увагу на проблематиці позитивної та ретроспективної юридичної відповідальності за порушення інформаційного законодавства України, їх законодавчого забезпечення та правового регулювання. В. Грищук пише: «У філософській літературі останніх десятиліть не заперечується значення ретроспективної відповідальності, підкреслюється її вплив на формування позитивної відповідальності, а також те, що відповідальність ретроспективна не може повністю задовольнити потреби регулювання суспільних відносин» [576, с. 63].

Міжпредметні наукові зв'язки феномену позитивної юридичної відповідальності простежуються в тому, що він є предметом дослідження не тільки юриспруденції. Досить цікаві системні зв'язки

позитивна юридична відповідальність має у філософії, соціології, історії, психології.

Всі форми і види відповідальності, в тому числі і юридичної, мають глибоко особистісну природу, спираються на внутрішній комплекс найскладніших психологічних переживань, різноманітних думок і почуттів, пережитих індивідом безпосередньо зв'язані з інформаційним аспектом. Систему відповідних ціннісних уявлень, інтелектуальних і емоційних установок можна було б з відомою умовністю назвати «почуттям відповідальності». Тому розкриваючи методологічний бік позитивної юридичної відповідальності, необхідно спиратися на інституціональний підхід, суть якого полягає в тому, що юридичний дозвіл не створює законного інтересу точно так само, як юридична заборона не припиняє його існування, а сам інтерес слід розглядати як інституційне явище у сфері права.

Даний підхід до реалізації юридичної відповідальності в інформаційній сфері вимагає більш детальної розробки юридичної, насамперед тому, що, подібно суб'єктивному праву, законний інтерес забезпечується правовими гарантіями – процедурами, порядками, умовами та строками здійснення юридичних дій, формами контролю над ними і, нарешті, відповідальністю.

Таким чином, за допомогою інституціоналізації та реалізації законного інтересу приводяться в дію механізми юридичного захисту, ініціюючи відповідні правовідносини. Ґрунтуючись на інституціональному підході, методологічна складова інституту позитивної юридичної відповідальності в інформаційній сфері характеризується ознаками: системністю і відносною відокремленістю; імперативним методом, що застосовується в якості основного та диспозитивного і заохочувального – в якості додаткових; складною структурою і включає в себе різні субінститути юридичної відповідальності, системними міжпредметними зв'язками; має закономірний характер, складні взаємозв'язки координації і субординації.

Поняття позитивної юридичної відповідальності в інформаційній сфері не може бути відірвано від поняття соціальної відповідальності і має розглядатися у тісному взаємозв'язку як застосування загального поняття юридичної відповідальності до специфічних умов і властивостей права, правової діяльності, до регулювання правом поведінки людей. Ретроспективна сторона юридичної відпо-

відальності в інформаційній сфері полягає у відповідальності за минуле, вже здійснене дію і несе зазвичай негативний зміст, покарання за діяння, що має соціально шкідливі наслідки.

Перспективна відповідальність в інформаційній сфері, виходить з продуманості дії, має позитивний характер і є найбільш бажаною формою відповідальності в суспільстві. У позитивної відповідальності виражається її соціально-демократичний характер, творча роль, вона супроводжується наданням особі або органу розмірних їй правових можливостей, вимагає активної діяльності суб'єкта права, спрямованої на досягнення певного результату.

Позитивна юридична відповідальність в інформаційній сфері – це різновид соціальної відповідальності, що являє собою форму реалізації юридичної відповідальності за допомогою правомірної поведінки суб'єктів права у вигляді обов'язку щодо дотримання вимог суспільства, що має відображення в нормах права, які схвалені та підтримувані державою.

Юридичну відповідальність за порушення інформаційного законодавства неможливо уявити і реалізувати, не розглядаючи її в двох аспектах – позитивному та ретроспективному, як неможливо зрозуміти сутність права без суб'єктивної і об'єктивної сторони. Автори наукової статті «Позитивна юридична відповідальність: загальнотеоретична характеристика» вказують, що позитивна правова відповідальність – це правовідношення, в якому добровільно і свідомо реалізуються суб'єктивні права і обов'язки людини та яке об'єктивується у правомірній поведінці [577, с. 24].

Поняття «позитивна відповідальність» та її співвідношення з «ретроспективною відповідальністю» – розглядаються з трьох основних напрямів досліджень, зокрема зазначено поняття: соціологічного; формально-юридичного, інституційно-функціонального. Співвідношенням позитивної та ретроспективної відповідальності в інформаційній сфері лежить у межах першого напряму. Наявні сьогодні доктринальні підходи до розуміння юридичної відповідальності можна звести до двох основних напрямів – її вивчення як охоронних правовідносин або форми державного примусу/впливу [578, с. 97].

Тісний взаємозв'язок моральної та правової відповідальності в інформаційній сфері особливо простежується в її позитивному аспекті, підкреслює її суб'єктивний характер і застосовується до будь-якого суб'єкту правових відносин, в тому числі і до органів публічного управління.

На підставі вивчених у юридичній літературі підходів, концепцій і думок доцільно виділити основні відмінності ретроспективної та позитивної відповідальності в інформаційній сфері.

Ретроспективна відповідальність це відповідальність між державою і особою, яка порушила правову норму інформаційного законодавства. Це ставлення закріплено у нормах різних галузей права. Настає вона в результаті порушення формально визначених юридичних правил, де фіксується порушена правова норма, а міра покарання визначається в межах встановленої для даного випадку санкції.

В основі позитивної (перспективної) юридичної відповідальності лежить усвідомлення суб'єктом соціальної значущості своєї поведінки і контроль за його правомірним характером. Автори монографії підтримують точку зору про те, що позитивна юридична відповідальність у інформаційній сфері має в своїй основі не тільки соціально-моральну, але й юридичну природу. Компонентами позитивної відповідальності є правомірна поведінка, суб'єктивне право, юридичний обов'язок, заохочення, соціальний інтерес, які також можуть бути закріплені в юридичних нормах. Це характерно для інформаційної сфери де у регулюванні суспільних відносин значну роль відіграють корпоративні норми та моральні кодекси.

Поняття позитивної юридичної відповідальності в інформаційній сфері не може бути відірвано від поняття соціальної відповідальності, а має розглядатися в тісному взаємозв'язку як застосування цього загального поняття до специфічних умов і властивостей інформаційного права, правової діяльності в інформаційній сфері, до регулювання правом поведінки людей в інформаційному просторі. Ретроспективна сторона юридичної відповідальності в інформаційній сфері полягає у відповідальності за протиправні посягання, в яких офіційна інформація, яка охороняється є предметом правопорушення або використана як засіб скоєння правопорушення за минулу, вже здійснену дію і несе зазвичай негативний зміст, а саме покарання за діяння, що має соціально шкідливі наслідки.

Перспективна відповідальність виходить з продуманості дії, має позитивний характер і є найбільш бажаною формою відповідальності в інформаційному суспільстві. Поняття юридичної відповідальності в інформаційній сфері єдине в її позитивному та ретроспективному розумінні, а її характер розкривається через однойменні

форми реалізації юридичної відповідальності – позитивну (перспективну) форму реалізації і ретроспективну (негативну) форму реалізації.

Позитивна юридична відповідальність суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері як система єдності правової, функціональної і персональної відповідальності, що складається з безлічі елементів, відносин, актів, які містять різні форми і вибір поведінки, розділених у часі та просторі на самостійні фази або стадії, послідовно змінюючи одна одну.

Система позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері в межах теорії соціальної відповідальності, елементами якої є суб'єкти, стосунки між якими визначають сам зміст відповідальності, яка представлена мірою відповідальності, обумовленої обставинами вчинення дій, за які відповідають суб'єкти.

Міра відповідальності реалізується через санкцію правової норми, яка більшою мірою носить політико-правовий характер, обумовлений особливостями юридичної відповідальності в цілому. Особливою сполучністю елементів такої структури виступають правові підстави застосування позитивної відповідальності, що зумовлено безпосереднім взаємозв'язком між різними правовими елементами, що входять в структуру позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері та механізму її реалізації. Сам процес реалізації позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері включає такі стани, як: правові умови, акти та процедури, аналіз мотивів, цілей, завдань, запланованих результатів та об'єктивні наслідки прийнятих і реалізованих рішень, які закріплюються нормативно.

Інститут позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері характеризується наступними ознаками:

- системністю і відносною відокремленістю;

- використанням імперативного методу в якості основного, але і диспозитивного в сукупності з заохочувальним як додатковими;

- володіє складною внутрішньою структурою і включає в себе різні субінститути юридичної відповідальності;

- характеризується системними міжпредметними зв'язками, складними взаємозв'язками координації і субординації.

Правоохоронна роль інституту інформаційної відповідальності безпосередньо пов'язана з забезпеченням законності в інформаційній сфері публічного управління, захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [579, с. 90].

Зміст категорії «позитивна юридична відповідальність» представляється необхідним елементом для будь-якого дослідження, присвяченого видам юридичної відповідальності, оскільки вона володіє основними ознаками юридичної відповідальності як родового стосовно цього поняття, у тому числі щодо суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері.

Проте автоматичне поширення загальнотеоретичних знань про юридичну відповідальність на її галузеві види без урахування їх специфіки спричинить безліч логічних помилок і невірних висновків. Це обумовлює використання особливої методології у вивченні позитивної відповідальності, зокрема методу герменевтичного кола, який передбачає постійне повернення від загальної категорії «юридична відповідальність» до поняття «позитивна відповідальність суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері», стимулюючи загальну теорію юридичної відповідальності до постійного розвитку.

Позитивна юридична відповідальність суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері тісно пов'язана з юридичною відповідальністю через систему принципів, що мають логічний взаємозв'язок як між собою, так і з принципами права в цілому. Принципи юридичної відповідальності – це основні положення, які виражають її сутність і соціальне призначення, визначають законодавчу та правозастосовну практику, стимулюють правомірну поведінку громадян. Позитивна юридична відповідальність у інформаційній сфері, як і право в цілому, не має і не може мати єдино вірного підходу до її розуміння. В цьому зв'язку її необхідно розглядати як багатоаспектне явище, не абсолютизуючи яку-небудь із її сторін. У цьому аспекті принципи позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері: справедливість, гуманізм, законність, невідворотність настання наслідків за дії і невинність діяння, при цьому принципи справедливості, гуманізму та законності є і загально правовими принципами, що знайшли нормативне закріплення в Конституції України забезпечують основу

для підвищення рівня правової культури суспільства в цілому [580, с. 72].

Звертаючись до принципу відповідальності при взаємодії суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері доцільно підкреслити, що діяльність суб'єктів публічного управління будується на принципі подвійної відповідальності перед населенням, інститутами громадянського суспільства та перед законом. При цьому існуючі у чинному законодавстві принципи діяльності суб'єктів публічного управління: законність, підконтрольність, підзвітність, невідворотність настання наслідків за дії, відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених обов'язків, є основоположною базою організації публічної влади і її діяльності в інформаційній сфері.

До особливих принципів позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері відносяться принципи: раціональності, заснованої на компетентності органів публічного управління; легальності, заснованої на відкритості й підтримки влади населенням; легітимності, тобто законної підстави діяльності органів публічного управління.

Виступаючи різновидом соціальної відповідальності, позитивна юридична відповідальність суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері має свою структуру, під якою розуміються законодавчо закріплені і юридично пов'язані компоненти, реалізація яких спрямована на забезпечення конституційної законності і відновлення правопорядку в цілях попередження правопорушень або застосування покарання щодо суб'єктів органів публічного управління.

Інформаційна сфера є складно організована система і врегулювати їх нормами однієї галузі права неможливо, законодавець прагне регламентувати правовідносини, нормами різних галузей: цивільного, адміністративного, кримінального, інформаційного та ін. [581].

На нашу думку, з погляду на дослідження Л. Коваленок і А. Новицького, предмет інформаційного права – це частина суспільних відносин, що пов'язана із створенням, формуванням, зберіганням, обробкою, поширенням, використанням інформаційних ресурсів і їх конкретних об'єктів, з управлінням у галузі формування та використання інформаційного ресурсу та інформаційного простору

в суспільстві і окремих його структурах, з розвитком і використанням інформаційно-комунікаційних технологій і систем роботи з інформацією, з встановленням та реалізацією заходів щодо забезпечення безпеки в інформаційній сфері, з юридичною відповідальністю суб'єктів права в названих напрямах діяльності.

Акумулюючись в інформаційне суспільство, різні суб'єкти переслідують різну мету – пізнавальну, політичну, економічну. Однак не завжди досягнення поставлених завдань здійснюється законним шляхом. Властивості самої інформації, її одержання, використання та поширення зумовлюють появу раніше не відомих науці та практиці видів злочинних посягань та способів їх вчинення. Особливо небезпечні протиправні діяння з інформацією, що знаходиться у сфері публічного управління. Така інформація несе значне управлінсько-правове навантаження, оскільки є засобом фіксації значущих юридичних фактів, впливає на здійснення владних операцій, дозволяючи та надаючи повноваження.

Порівнюючи з великим обсягом і різноманітністю інформаційних правопорушень, ретроспективна юридична відповідальність за які передбачені різними галузями права, інформаційні правопорушення в публічному управлінні мають свої межі.

Слід враховувати, що публічне управління виступає у формі реалізації функцій публічної влади. Предметність у даному випадку означає, що функції органів публічної влади пов'язані з певними, об'єктивно існуючими, явищами, предметами, що виступають відображенням матеріального світу, засвоєного діяльністю людини, зокрема органами державного та місцевого управління і посадовими особами взагалі.

Використання засобів правового регулювання в усіх галузях управління виявляється як закономірність взаємозв'язку держави і права. Водночас охороняється офіційна інформація, яка знаходиться в обігу у сфері публічного управління, є предметом дослідження.

Стаття 27 Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію» передбачає, що порушення вимог закону тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

І. Арістова розглядаючи методологію науки «Інформаційне право» зазначає, що вчений, який займається дослідженнями у сфері інформаційного права, має враховувати, зокрема, існування однієї із

закономірностей розвитку науки в цілому – взаємодію та взаємопов'язаність усіх галузей науки [582, с. 15]. Аналіз системи інформаційного законодавства з точки зору математичної логіки дозволяє зробити висновок про те, що підставою поділу права за галузевою ознакою виступає не один системоутворюючий фактор, а два – предмет і метод правового регулювання.

При використанні предметного або функціонального критеріїв як підставами поділу права на галузі виділення напрямів інформаційного законодавства (наприклад, телекомунікаційне право як одна з частин інформаційного права, ІТ-право [583, с. 319]) порушують визнані в гуманітарних і точних науках закони математичної логіки: зокрема, правила співмірності поділу, щодо поділу за однією підставою щодо диз'юнктивності членів поділу, тобто про їх взаємно виключний характер.

В Україні сформувалось стале визначення поняття інформаційного права, яке врегульовує питання правового забезпечення функціонування ІТ-сфери, встановлює правове регулювання суспільних відносин суб'єктів зазначених відносин, визначає: права та обов'язки учасників і відповідальність за порушення норм права; державну політику в зазначеній сфері. Водночас практично неможливо виокремити ІТ-право, як окремий галузевий чи інституціональний елемент структури права. Доктринально склалось, що норми права, які регулюють відносини в ІТ-сфері, відносяться до інформаційного права, та займають чільне місце в його структурі.

В теорії наукових досліджень відзначається, що структуризація системи є необхідною умовою її вивчення, та дозволяє виділити, а потім описати її суттєві ознаки, визначити спільні характерні особливості, притаманні всім елементам правової науки та встановити особливі, характерні лише для інформаційного права особливості правового регулювання. Поглиблене дослідження структури інформаційного права, як системи, дасть можливість показати цілісність такої системи та визначити рівні відповідності окремих інститутів.

Водночас багато спеціальних норм, що регулюють конкретно питання функціонування ІТ-сфери, за своєю будовою, особливістю формування та галузевою належністю становлять елементи господарського права, фінансового (податкового) права, кримінального, цивільного права та інших галузей права. Аналізуючи структуру інформаційного права можемо сказати про комплексну, взаємопов'язану та цілісну систему суспільних відносин. Інформаційні

зв'язки є основою всіх соціальних взаємодій, при дослідженні яких доцільно використовувати інформаційний, системний і організаційний підходи.

Вивчення досвіду країн англосаксонської системи права дозволяє зробити висновок про те, що в даній правовій системі за основу виділення інформаційного права як галузі права взятий один системо утворюючий фактор (Information Law, або Law, Relating to Information).

Інформаційне право за ознаками відповідає комплексній галузі права тому доцільно на підставі чинного національного законодавства та правових позицій Європейського суду з прав людини, ґрунтуючись на нормах Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію», з позиції математичної логіки, всі інформаційні правопорушення у сфері публічного управління класифікувати і об'єднати в самостійну категорію.

Зазначений підхід дає можливість розглядати взаємний зв'язок позитивної юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління в інформаційній сфері, яка має свою структуру, під якою розуміються законодавчо закріплені і юридично пов'язані компоненти, реалізація яких спрямована на забезпечення конституційної законності і відновлення політичного правопорядку з метою попередження правопорушень або застосування покарання щодо суб'єктів органів публічного управління і ретроспективною відповідальністю за порушення інформаційного законодавства.

Інформаційне правопорушення представлено як різновид соціального конфлікту, заборонена нормами права взаємодія суб'єктів інформаційної сфери, лист про суперечності інтересів його учасників. Сутнісні характеристики інформаційних конфліктів і співвіднесення їх з ознаками юридичного конфлікту автори пов'язують з існуванням причин і умов правопорушень в інформаційній сфері [584-589].

Норми, які регламентують інформаційну сферу суспільних відносин, містяться у інформаційному законодавстві та в інших галузях. Основна частина норм, що стосуються безпосередньо відповідальності в інформаційній сфері, тобто містять конкретні санкції, розміщені в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) і Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Але цими двома нормативно-правовими актами інститут відповіда-

льності за інформаційні правопорушення не обмежується. Визначальне значення для існування юридичної відповідальності за протиправні діяння в інформаційній сфері мають норми, які утворюють стан протиправності в складі ознак інформаційного правопорушення. Такі норми зосереджені в базових законах, що визначають загальні положення протиправності (основні поняття інформаційної сфери та їх визначення, принципи правового регулювання інформаційних правовідносин, правовий статус і загальні правила поведінки учасників тощо).

Правові норми базових законів співвідносяться як загальні норми щодо галузевих нормам, в них містяться загальні правові дозволи, заборони та обмеження, які є основою галузевих складів інформаційних правопорушень. Норми, що визначають більш конкретні правила поведінки і режими, розташовані в галузевих нормативних правових актах. Попри це, найбільш висока ступінь визначеності та системності складів інформаційних правопорушень відображена в КК України і КУпАП [590].

З погляду на послідовність видів відповідальності зазначених у Законі України «Про інформацію» розглянемо інформаційні правопорушення у сфері публічного управління, за які встановлена дисциплінарна відповідальність.

Розділ VIII «Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців» Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» передбачає дисциплінарну відповідальність у випадку порушення службової дисципліни у інформаційній сфері:

- за порушення основних обов'язків державного службовця передбачених статтею 8 Закону, у тому числі щодо відкритості інформації про діяльність, крім випадків, визначених Конституцією та законами України;

- за недбайливе ставлення до публічних ресурсів (стаття 62), які охоплюють інформаційні ресурси публічного управління;

- щодо інформації з обмеженим доступом відповідно до Законів України «Про державну таємницю» і «Про інформацію» (п. 10 статті 71) [591].

Якщо у ході проведення службового розслідування у зазначених діях державного службовця не буде встановлено складу адміністративного правопорушення або злочину, до нього можуть бути за-

стосовані за поданням дисциплінарної комісії дисциплінарні стягнення, передбачені статтею 66 «Види дисциплінарних стягнень та загальні умови їх застосування» Закону України «Про державну службу» за наявності фактичної, юридичної та процесуальної підстав.

У статті 66 «Види дисциплінарних стягнень та загальні умови їх застосування» Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-V «Про державну службу» передбачено, що за вчинення дисциплінарного проступку, тобто за невиконання або неналежне виконання державним службовцям з його вини покладених на нього службових обов'язків застосовуються дисциплінарні стягнення: зауваження; догана; попередження про неповну посадову відповідність; звільнення з посади державної служби [591].

Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII «Про державну таємницю» передбачає, що громадянин після звільнення з державної служби не вправі розголошувати або використовувати в інтересах організацій або фізичних осіб відомості віднесені до державної таємниці, що стали йому відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Слід враховувати, що в разі звільнення, особа вже не є державним службовцем, тому до нього не можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення, а лише інший вид відповідальність.

Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III «Про службу в органах місцевого самоврядування» містить практично аналогічні заборони для службовців органів місцевого самоврядування у інформаційній сфері. Водночас Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III «Про службу в органах місцевого самоврядування» у статті 23 «Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування» передбачає, що особи, винні у порушенні законодавства про службу в органах місцевого самоврядування, притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно із законом.

У сфері публічного управління є інформаційні правопорушення за які встановлена цивільно-правова відповідальність.

Стаття 56 Конституції України вказує: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Стаття 80 «Основи матеріальної відповідальності державних службовців» Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-V «Про державну службу» передбачає, що матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави. Держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до державного службовця, який заподіяв шкоду.

Посадові особи органів місцевого самоврядування відповідно до статті 24 «Відповідальність посадової особи місцевого самоврядування» Закону України від 7 червня 2001 року № 2493-III «Про службу в органах місцевого самоврядування» несуть цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну громадянину або юридичній особі внаслідок своїх незаконних дій (бездіяльності), в тому числі в результаті видання не відповідного закону або іншому правовому акту акта органу місцевого самоврядування.

Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом.

Сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді, у розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад, прийнятими відповідно до законів України.

Стаття 22 Цивільного кодексу України передбачає, що особа, право якої порушено, може вимагати повного відшкодування заподіяних йому збитків, якщо законом або договором не передбачено відшкодування збитків у більшому або у меншому розмірі. Спеціальні норми (статті: 1173 «Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування»; 1174 «Відшкодування шкоди,

завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування»; 1175 «Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності» Цивільного кодексу України) говорить, що шкода, заподіяна громадянину або юридичній особі в результаті незаконних дій (бездіяльності) державних органів, органів місцевого самоврядування або посадових осіб цих органів, у тому числі в результаті видання не відповідного закону або іншому правовому акту акта державного органу або органу місцевого самоврядування, підлягає відшкодуванню. При цьому шкода відшкодовується за рахунок державного бюджету України або бюджету органу місцевого самоврядування.

Посадові особи органів місцевого самоврядування, незаконними діями (бездіяльністю) яких заподіяно шкоду в сенсі статей 1173-1185 Цивільного кодексу України, відповідальності перед фізичними та юридичними особами не несуть. Вимоги про відшкодування шкоди у даному випадку до них застосовуватися не можуть, оскільки посадові особи не є суб'єктами цивільного права. Згідно ст. 2 Цивільного кодексу України учасниками регульованих цивільним законодавством відносин є фізичні і юридичні особи.

У регульованих цивільним законодавством відносинах можуть брати участь органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування.

При незаконних діях у сфері цивільного обігу за завдані державним службовцем, посадовою особою органів місцевого самоврядування збитки, несе відповідальність орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, а чиновник може бути притягнутий до матеріальної відповідальності.

Згідно статті 130 Кодексу законів про працю України працівник несе матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків і зобов'язаний відшкодувати роботодавцю заподіяний йому прямий дійсний збиток [592]. Цивільно-правова відповідальність за порушення інформаційного законодавства у сфері публічного управління, тісно пов'язана з матеріальною відповідальністю працівника, передбаченою законодавством про працю.

Доцільно було би, щоб на державного службовця чи посадову особу місцевого самоврядування була покладена матеріальна відповідальність у повному розмірі відшкодування заподіяної шкоди у разі незаконного обігу інформації, наприклад, у разі розголошення відомостей, що складають охоронювану законом таємницю (державну, службову, комерційну або іншу).

Зауважимо, що в ряді випадку можна говорити про конституційно-правову відповідальність суб'єктів публічного управління за інформаційні правопорушення, оскільки як зазначає Е. Шмідт-Ассманн, повноваження публічної адміністрації закріплені Основним законом [50, с. 110].

Відповідно до статті 170 Цивільного кодексу України держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. У деліктних правовідносинах зобов'язання держави виконує Державна казначейська служба України. У Положенні про Державну казначейську службу України вказано, що ця служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і яка реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, керуючись у своїй діяльності Конституцією та законами України [593].

У діяльності суб'єктів публічного управління можливі випадки порушення інформаційного законодавства, за які встановлена адміністративна відповідальність. Стаття 9 КУпАП дає визначення адміністративного правопорушення – протиправне, винна дію чи бездіяльність фізичної або юридичної особи, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Діяльність посадових осіб суб'єктів публічного управління безпосередньо зв'язана із застосуванням інформаційних технологій у прогнозній діяльності, що розширює можливості методів аналізу інформації та незамінна в тих випадках, коли традиційні засоби і методи не можуть бути застосовані чи неефективні, або вимагають під час реалізації надмірно великих зусиль або витрат. У зазначеному аспекті суттєве значення має захист права інтелектуальної власності, що передбачено статтею $51^2$ «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» КУпАП [594].

Наявність інформаційних технологій і систем, базових інформаційних процесів їх реалізації щодо функцій Інтернет-провайдерів у сфері надання інформаційних послуг у комунікаційних мережах вимагає встановлення чітко визначених меж, що відповідно потребує нормативно-правового регулювання на підставі техніко-юридичних норм [596, с. 190].

Спеціальна Глава 10 КУпАП передбачає адміністративні правопорушення в галузі транспорту, шляхового господарства та зв'язку. Практично всі з них можуть бути вчинені посадовими особами:

- обладнання та експлуатація радіотрансляційного вузла проводового мовлення незалежно від його потужності без належної реєстрації або дозволу, отримання якого передбачено законодавством (стаття 144);

- порушення умов і правил, що регламентують діяльність у сфері телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України, передбачену ліцензіями, дозволами (стаття 145);

- порушення правил реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв будь-якого виду і призначення, а так само користування радіочастотним ресурсом України без належного дозволу чи ліцензії або з порушенням правил, які регулюють користування радіочастотним ресурсом України (стаття 146);

- порушення правил охорони ліній і споруд зв'язку або пошкодження кабельної, радіорелейної, повітряної лінії зв'язку, проводового мовлення або споруд чи обладнання, які входять до їх складу, якщо воно не викликало припинення зв'язку (стаття 147);

- здійснення дій, що призвели до зниження якості функціонування телекомунікаційних мереж, або самовільне (без відома оператора телекомунікацій) отримання телекомунікаційних послуг (стаття 148-$^{1}$);

- порушення порядку та умов надання послуг зв'язку в мережах загального користування послуг (стаття 148-$^{2}$);

- використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян ( стаття 148-$^{3}$ );

- використання технічних засобів та обладнання, що застосовуються в мережах зв'язку загального користування операторами

зв'язку без документа про підтвердження відповідності (стаття 148- [4]);

- відмова в наданні необхідної інформації для взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, доступу до цих мереж у всіх технічно можливих місцях, інформації щодо ідентифікації виклику і його тривалості між телекомунікаційними мережами (стаття 148-[5]).

До порушень суб'єктами публічного управління інформаційного законодавства України за яке передбачена адміністративні відповідальність Кодексом України про адміністративні правопорушення доцільно віднести:

- незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (стаття 164-[9]);

- поширювання неправдивих чуток (стаття 173-[1]);

- порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (стаття 184-[2]);

- порушення законодавства про друковані засоби масової інформації (стаття 186-[6]);

- недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів (стаття 186-[7]);

- невиконання законних вимог Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (стаття 188-[7]);

- порушення законодавства у сфері захисту персональних даних (стаття 188-[39]);

- порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів (стаття 188-[41]);

- незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (стаття 195-[5]);

- порушення законодавства про державну таємницю (стаття 212-[2]);

- порушення права на інформацію та права на звернення (стаття 212-[3]);

- порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, що містять службову інформацію (стаття 212-[5]).

- здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних систем (стаття 212-$^{6}$).

Доцільно зауважити, що адміністративна відповідальність суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства встановлена не тільки КУпАП, але й іншими нормативними актами. Наприклад, раніше Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, реалізуючи юрисдикційні повноваження, які були визначені статтею 70 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», захищала національні інтереси у сфері інформаційної діяльності, визначені законами України, що відповіло завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення, зазначених у статті 1 КУпАП [597].

На думку Ю. Максименко, «Інформаційні правопорушення є новітнім самостійним видом правопорушень, що обумовлює необхідність становлення та розвитку інформаційної деліктології, метою якої є вивчення змісту, природи, сутності, специфіки та різноманіття інформаційних правопорушень, а також розроблення та впровадження конкретних шляхів, напрямів, способів їх профілактики» [598].

Суб'єкти публічного управління окрім зазначених вище дисциплінарної, цивільно-правової і адміністративної відповідальності за порушення інформаційного законодавства несуть кримінальну відповідальність.

У розділі XV КК України зібрані злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. Об'єктом складів цих посягань є суспільні відносини, що охороняють основи державної влади, порушує нормальну управлінську діяльність державних і місцевих органів, органів місцевого самоврядування. До злочинів вчинених суб'єктами публічного управління за порушення інформаційного законодавства України, на наш погляд, можна віднести наступні склади злочинів з розділу XV глави КК України:

- незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (стаття 359);

- умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі (стаття 360).

Суб'єкти публічного управління несуть кримінальну відповідальність за злочини передбачені розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України [599].

Вважаємо, що під порушенням інформаційного законодавства України у сфері публічного управління слід розуміти протиправні посягання пов'язані: із створенням, формуванням, зберіганням, обробкою, поширенням, використанням інформації і інформаційних ресурсів і їх конкретних об'єктів; з управлінням у галузі формування та використання інформаційного ресурсу; з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; з встановленням і реалізацією заходів по забезпеченню безпеки в інформаційній сфері.

З погляду на дослідження О. Тихомирова «Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція» доцільно відзначити, що система державно-правового реагування на інформаційні правопорушення суб'єктами публічного управління наразі більшою мірою потребує організаційних і освітніх заходів, тому що безпосередньо залежить від усвідомлення природи протиправності в інформаційній сфері та адекватного ставлення до неї всіх суб'єктів як правоохоронних і тих кому вона загрожує. Удосконалення положень чинного законодавства, які передбачають відповідальність за інформаційні правопорушення може здійснюватись поступовим але невідкладним шляхом – переоцінкою небезпечності вже визначених видів правопорушень, вчинених з використанням інформаційних технологій та за необхідності відповідне розширення юридичних складів додатковими кваліфікуючими ознаками [600].

Доцільно зауважити, що в юридичній літературі окрім зазначених вище видів юридичної відповідальності розглядається інформаційна відповідальність, у тому числі щодо суб'єктів публічного управління.

Л. Коваленко у дисертаційному дослідження «Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку» вказує: « Проблемними залишаються питання становлення й розвитку нового виду юридичної відповідальності − інформаційної. У чинному законодавстві немає тлумачення категорії «інформаційна відповідальність» та й поняття «інформаційне правопорушення» (як підстава настання останньої) нормативно-правові акти не містять. Одночасно констатується, що вид відповідальності інформаційної сформувався

об'єктивно, а тому існує необхідність наведення переліку складів інформаційних правопорушень на законодавчому рівні. Цьому виду відповідальності властиві відповідні риси, а саме: (а) підставою для неї є вчинення інформаційного правопорушення (проступку), а відповідальність за інформаційне правопорушення настає, якщо відповідно до закону воно за своїм характером не тягне за собою кримінальної чи іншої юридичної відповідальності; (б) інформаційні правопорушення повинні розглядатися в позасудовому порядку; (в) інформаційній відповідальності підлягають як фізичні, так і юридичні особи. Це твердження ґрунтується на підставі наявності в чинному інформаційному законодавстві положень, які свідчать про можливість притягнення до такої відповідальності вказаних осіб. Ідеться про Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про рекламу» та інші, де містяться норми, що вказують на суб'єктів правопорушень − фізичних і юридичних осіб» [601, с. 24-25].

Інформаційна відповідальність у контексті базисних завдань юриспруденції включає розробку та застосування ефективного, раціонального і якісного правового регулювання відповідних сторін суспільного життя і засобів подолання правопорушень, базових категорій юриспруденції щодо реалізації позитивного результату суспільного розвитку (прав, свобод, обов'язків, інтересів соціальних суб'єктів) охоплює позитивну, негативну (ретроспективну), відновлювальну та супутню анти кримінальну відповідальність [602; 603].

На наш погляд, правоохоронна роль інституту інформаційної відповідальності безпосередньо пов'язана з забезпеченням законності в інформаційній сфері публічного управління, захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Інформаційна відповідальності своїм основним призначенням має передусім правовий захист інформаційно-правових норм і відносин, що охоплює поняття позитивної і ретроспективної юридичної відповідальності. Важливо, що в межах інформаційної діяльності забезпечується охорона не тільки інформаційно-правових відносин, але і суспільних відносин, що становлять предмет регулювання інших галузей права (цивільного, фінансового, адміністративного, трудового, митного тощо).

Аналіз інформаційної відповідальності не входить у предмет нашого дослідження, водночас у контексті юридичної відповідальності суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства не можливо не акцентувати увагу на даному правовому явищі.

## 4.5. Публічне управління в умовах цифрової трансформації

У сучасному світі з урахуванням зростаючої ролі та темпів розвитку науки та технологій держави змушені формувати та реалізовувати ефективну науково-технічну політику, яка забезпечить необхідний рівень економічного та соціального прогресу. Сутнісна характеристика цієї політики включає безліч факторів, таких як управління науковими дослідженнями, розвиток перспективних галузей, створення інноваційного середовища, активне впровадження інформаційних (цифрових) технологій та багато іншого. З метою формування комплексного розуміння та оцінки основних пріоритетів державної науково-технічної політики у XXI столітті, а також її впливу на економіку та суспільство загалом пропонується, насамперед, проаналізувати основні етапи розвитку теорії публічного управління з метою визначення ролі науково-технологічного прогресу на кожному із них.

Традиційно виділяється п'ять основних теорій державного розвитку, що еволюціонують у хронологічному порядку: класична (традиційна) теорія, нове державне адміністрування, новий державний менеджмент, нове державне управління, нове високотехнологічне державне управління.

Класична теорія публічного управління є одним із перших підходів до вивчення процесів управління в державних органах. Вона була розроблена в XIX-XX століттях і ґрунтується на дослідженнях процесів управління у приватному секторі. Класична теорія публічного управління ґрунтується на теорії менеджменту. Це з тим, що теорія менеджменту покликана поліпшити ефективність і продуктивність організацій, а підходи і принципи, розроблені у межах цієї теорії, можна застосовувати й у управлінні.

Класична теорія публічного управління прагне оптимальної організації та використання ресурсів задля досягнення поставлених

цілей. Проте слід зазначити, що класична теорія публічного управління ґрунтується не тільки на теорії менеджменту, а й на інших підходах та концепціях, таких як, наприклад, теорія бюрократії Макса Вебера (Max Weber).

У центрі уваги класичної теорії публічного управління була ефективність роботи державних органів. Основний внесок Макса Вебера полягав у створенні теорії бюрократії, що містила шість парадигамальних принципів і стала одним із ключових елементів класичної теорії публічного управління. М. Вебер підкреслював, що бюрократія – це система управління, а й право, інститути і культура. Він вважав, що бюрократія представляє ідеальну форму організації управління, що її основні елементи є найефективнішими інструментами управління.

Основоположники класичної теорії публічного управління значною мірою сформували теорію управління в цілому, яка потім була адаптована для застосування у державних структурах. Вони встановили ключові принципи та методи керівництва, які використовувалися у державних органах протягом багатьох років.

Класична теорія публічного управління ґрунтується на прагненні досягти оптимальної ефективності роботи державних органів через визначення та дотримання набору принципів, які рекомендується застосовувати при проєктуванні, організації та управлінні державними органами. Однією із причин заміни класичної теорії публічного управління стало виникнення нових соціально-економічних проблем, з якими класичний підхід не справлявся.

Глобалізація, прискорення темпів життя, розвиток технологій та інші зміни в суспільстві вимагали нових, прогресивних методів управління та адаптації до умов, що змінюються. Крім того, класичний підхід до управління не враховував усієї складності сучасної економічної системи, заснованої на взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Необхідність врахування інтересів усіх сторін та координації між ними, включаючи приватні та державні сектори, диктувала необхідність створення нових методів та моделей управління, які були б більш ефективними та гнучкими. Нове державне адміністрування є теорією публічного управління, розробленою у 1980-х роках у відповідь на критику класичної бюрократичної моделі адміністрування.

Нове державне адміністрування покликане усунути недоліки бюрократичної моделі та створити більш ефективну та гнучку систему управління. Основні засади нового державного адміністрування включають:

1. Орієнтація на клієнта: органи публічного управління повинні цілеспрямовано задовольняти потреби та очікування громадян та бізнесу.

2. Децентралізація влади: збільшення відповідальності та юридичних повноважень на місцевому рівні.

3. Гнучкість: органи публічного управління повинні бути здатні швидко реагувати на умови і потреби суспільства, що змінюються.

4. Результативність: рішення мають базуватися на наукових методах, щоб забезпечити максимальну ефективність робіт державних органів та максимальний результат.

5. Системний підхід: органи публічного управління повинні розглядати себе як частину всієї системи публічного управління, щоб взаємодіяти та координувати свої дії з іншими органами та інститутами.

6. Використання сучасних технологій: органи публічного управління повинні використовувати сучасні технології, інформаційні системи та технології електронного уряду, щоб підвищити якість своєї діяльності та обслуговування населення.

Теорія нового державного адміністрування надає нові концепції та рекомендації щодо організації та управління державними органами, націлені на підвищення ефективності та гнучкості управління, а також на збільшення довіри громадян до діяльності державних органів.

Теорія нового державного менеджменту (New Public Management, NPM) означає новий підхід до публічного управління, який з’явився наприкінці 20 століття. Він був розроблений у відповідь на критику традиційної форми публічного управління, яка вважалася неефективною та бюрократичною. Суть теорії New Public Management полягає у застосуванні принципів управління приватним сектором до публічного управління. Тобто справжня теорія фокусується на ефективності, конкуренції та результатах, а не на процесах та процедурах.

У межах цієї теорії управління державними організаціями сприймається як управління бізнес-структурою, а чи не як управління «бюрократичною машиною». New Public Management пропонує використання інструментів бізнесу, таких як управління якістю, планування бюджету, моніторинг, оцінку продуктивності та стимулювання працівників через оплату праці залежно від результатів.

Вітається участь приватного сектора у наданні державних послуг, оскільки вважається, що це може знизити витрати та підвищити якість послуг. Також активно використовуються концепції конкуренції та ринкової орієнтації у державному секторі.

Теорію New Public Management можна систематизувати у сім основних принципів:

1. Орієнтація на результати та досягнення цілей. New Public Management зосереджений на досягненні конкретних результатів та цілей, а не на процесах. Ця теорія передбачає постановку цілей і завдань, коли він державні організації розробляють плани дій задля досягнення цих цілей.

2. Управління з урахуванням ринкових принципів. Теорія передбачає використання ринкових механізмів, таких як конкуренція та стимулювання, для управління державними організаціями.

3. Децентралізація прийняття рішень та підвищення автономії. Теорія спрямована на збільшення автономії та зниження централізації в управлінні державними організаціями. Організації отримують велику свободу дій для прийняття рішень та реалізації програм.

4. Орієнтація на клієнта та покращення якості послуг. У цій теорії приділяється велика увага поліпшенню якості послуг та орієнтації на клієнта. Державні організації намагаються надавати послуги, які максимально задовольняють потреби клієнтів.

5. Скорочення бюрократії та оптимізація управління. Пропонується зменшення бюрократичного апарату, оптимізація управління та зміцнення фінансової відповідальності державних органів.

6. Використання сучасних технологій. У New Public Management приділяється велика увага використанню сучасних технологій для оптимізації роботи державних організацій та підвищення якості послуг.

7. Значна вага державно-приватного партнерства. Теорія приділяє велику увагу партнерам – громадянському суспільству, біз-

несу, некомерційним організаціям та іншим заінтересованим сторонам – у процесі формування та реалізації політики публічного управління.

Однак теорія New Public Management піддається і ряду критичних зауважень, які відображають, що застосування цієї теорії публічного управління може призвести до вибіркової доступності послуг, утиску прав соціальних груп населення та зниження керівної ролі держави. Також стверджується, що використання бізнес-моделей у публічному управлінні має свої обмеження і не завжди застосовується.

Слід також зазначити, що інформаційні технології починають відігравати важливу роль у публічному управлінні саме в рамках теорії New Public Management, яка представляє підхід до управління державними організаціями, що ґрунтується на принципах ефективності, ефективності та забезпечення якості послуг для громадян. Сучасні технології можуть значно покращити роботу державних організацій, оскільки дозволяють оптимізувати процеси та підвищити якість послуг.

Одним із найважливіших напрямів впровадження технологій у державному менеджменті є розвиток електронного уряду (e-government). За допомогою електронного уряду державні організації можуть надавати послуги та виконувати свої функції більш ефективно та швидко. Онлайн-сервіси, такі як електронна реєстрація документів, онлайн-оплата податків, електронні подання заяв та скарг, дозволяють державним органам суттєво прискорити та спростити процеси та підвищити рівень якості послуг, що надаються.

Інформаційні технології також можуть допомогти державним органам збирати та аналізувати дані для прийняття більш обґрунтованих рішень. Аналітичні інструменти можна використовувати визначення основних проблем, із якими стикаються громадяни під час взаємодії з державними організаціями, виявлення тенденцій і прогнозування майбутніх змін.

Впровадження сучасних технологій також використовується з метою покращення процесів управління ресурсами державних організацій, таких як управління бюджетом та фінансами, управління персоналом та управління виробничими процесами. Крім того, інформаційні технології є важливими для підвищення рівня прозорості та відкритості державних організацій. Відкриті бази даних та звіти про

діяльність дозволяють громадянам краще розуміти, як працює держава, та підвищувати рівень довіри.

Технологічний прогрес відіграє важливу роль у теорії нового державного менеджменту, надаючи державним органам нові можливості для покращення якості послуг, оптимізації процесів управління та підвищення прозорості та відкритості взаємодії з громадянами.

Розвиток New Public Management припадає на кінець 1980-х - початок 1990-х років, а також наступні періоди, які багато в чому ознаменувалися масовим поширенням бездротових інформаційно-комунікаційних технологій, зростанням кількості автономних користувачів, повсюдним впровадженням технологій у бізнес-процеси, що відбуваються в бізнесі, соціальній сфері, різних галузях економіки та, найголовніше, публічному управлінні.

Зважаючи на ці зміни, а також зростання доступу до мережі Інтернет, відбувається парадигмальний зсув у бік наступного етапу розвитку теорії публічного управління – «Нове державне управління» (New Public Governance).

Теорія New Public Governance відноситься до сучасних підходів до публічного управління та управління урядовими організаціями. Суть теорії полягає в тому, що державні установи повинні спільно працювати з приватним сектором, місцевими спільнотами та цивільними об'єднаннями для досягнення найкращих результатів у забезпеченні державних послуг.

Основою цієї теорії є принцип партнерства, який передбачає, що всі учасники повинні мати голос та вкладати свої ресурси, щоби формувати спільну відповідальність за надання державних послуг. У рамках цієї теорії державні організації розглядаються як частина широкої екосистеми управління, до якої також належать різні зацікавлені сторони. Такий підхід до управління державним сектором вимагає від самої держави гнучкого та відкритого підходу до ухвалення рішень.

Впровадження теорії New Public Governance допомагає підвищити ефективність та якість державних послуг, а також підвищити довіру громадян до державних органів. Теорія New Public Governance є сучасним підходом до теорії публічного управління, що поєднує в собі елементи класичного публічного управління та новаторські підходи до активізації громадянської участі та використання сучасних інформаційних технологій у публічному управлінні.

Ключові характеристики цієї теорії включають:

1. Орієнтацію на практичні та реалістичні рішення – New Public Governance ґрунтується на концепції вирішення реальних проблем, включаючи зниження витрат та підвищення якості державних послуг.

2. Облік думки суспільства та громадянської спільноти – New Public Governance передбачає покращення взаємодії з громадянами та іншими зацікавленими сторонами у публічному управлінні.

3. Принцип прозорості та відкритості – нове державне управління ставить перед завданням забезпечити відкритість та доступність інформації (даних) громадянам з метою підвищення поінформованості про процеси публічного управління.

4. Активне впровадження нових (цифрових) технологій – технології відіграють важливу роль у теорії через здатність підвищити ефективність та прозорість процесів публічного управління. Цифрові технології: великі дані (Big Data), хмарні обчислення (Cloud computing), аналітика даних та машинне навчання (Machine learning), інтернет речей (IoT) можуть використовуватись для підвищення ефективності та результативності діяльності державних органів. Подібні технології дозволяють отримувати велику кількість даних, аналізувати та «очищати» їх, а також приймати ефективні рішення на основі отриманих даних.

5. Децентралізація – теорія New Public Governance відкидає ідею «монопольної влади» держави, натомість ставить завдання децентралізації та поділу влади за логічно вибудованими рівнями ієрархії залежно від відповідного рівня публічного управління.

6. Активне впровадження інновацій – теорія передбачає поширення практики створення більш гнучких та інноваційних моделей публічного управління, щоб гарантувати швидке та ефективне реагування на зміну пріоритетів та обстановки.

На етапі розвитку теорії New Public Governance «Нового публічного управління» активно впроваджуються цифрові технології як досягнення стратегічних цілей і пріоритетів публічного управління. На даному етапі починається впровадження цифрових технологій у державне управління, спрямоване на підвищення результативності та ефективності публічного управління шляхом впровадження передових технологій, підвищення якості роботи органів влади та покращення наданих державних послуг, що супроводжується значними змінами бізнес-процесів, що існували раніше, у бік їх поліпшення,

оптимізації та скорочення часу реалізації від стадії постановки завдання до фактичного виконання.

Мета цифрової трансформації публічного управління полягає в тому, щоб покращити доступність, ефективність та якість послуг, що надаються державою. Це досягається за рахунок застосування інноваційних технологій та методів, таких як інтелектуальний аналіз даних, Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн та інші.

Цифрова трансформація публічного управління передбачає підвищення рівня прозорості та довіри до державних інститутів, покращення захисту інформації (підвищення рівня інформаційної безпеки та технологічного суверенітету), застосування технологій, що забезпечують прискорення та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень.

Один із ключових аспектів цифрової трансформації публічного управління – це посилення взаємодії між державою та населенням та бізнесом за допомогою комплексу цифрових сервісів та платформ, що забезпечують надання державних (публічних і адміністративних послуг) послуг в онлайн-форматі.

Загалом цифрова трансформація публічного управління у XXI столітті – це необхідний процес для покращення ефективності та ефективності державного апарату та підвищення якості послуг, що надаються населенню та бізнесу.

Важливу роль у цифровому публічному управлінні починають відігравати дані. Вони використовуються для покращення надання послуг, оптимізації поточних бізнес-процесів, розширення можливостей підтримки прийняття рішень та підвищення прозорості та відповідальності державних органів.

Дані відіграють важливу роль у цифровому публічному управлінні, допомагаючи державним органам приймати обґрунтовані рішення, підвищувати якість надання послуг населенню та бізнесу, оптимізувати ресурси та підвищувати прозорість діяльності органів влади. Впровадження процесу цифрової трансформації публічного управління найчастіше уповільнюється у зв'язку з перевантаженістю бюрократичними процесами, які можуть загальмувати розробку та впровадження нових технологічних рішень. Не завжди є достатній штат кваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій та, зокрема, у сфері цифрового публічного управління.

Трансформація державного сектора потребує зміненого підходу та переходу на нові методи та технології, що може призвести до деякого рівня неприйняття та нестоїчної культури у державних установах.

Відповідно, реалізація комплексних проєктів щодо впровадження цифрових технологій на відповідних ділянках публічного управління вимагає ґрунтовної підготовки, проведення кадрової роботи, ревізійної політики в частині бізнес-процесів, а також підготовчих заходів щодо забезпечення інформаційної (цифрової) безпеки під час роботи з конфіденційними даними про громадян та бізнес.

Відповіддю на вищевказану проблематику та виклики сучасного публічного управління стала парадигма високотехнологічного публічного управління. Ця теорія реформує процеси публічного управління шляхом активного впровадження цифрових технологій на основі наступних принципів:

- формування єдиної цифрової платформи, що поєднує архітектурні принципи та моделі даних різних розрізнених державних та місцевих інформаційних систем (єдина державна платформа, єдина мікросервісна архітектура);

- клієнтоцентричний підхід – це концепція управління, орієнтована задоволення потреб і очікувань громадян як клієнтів державних організацій. У рамках цієї концепції, державні установи та служби зосереджують свою увагу на потребах клієнтів та створюють цільові сервіси, які адаптовані до їхніх запитів та націлені на покращення якості життя громадян;

– гнучкі методології проєктування та розробки цифрових продуктів (Agile) – поетапна розробка цифрового продукту, що дозволяє вносити коригування та зміни на різних етапах за результатами тестування «мінімального життєздатного продукту» (від англ. MVP – minimum viable product);

– управління з урахуванням даних – підхід, у якому основою всіх процесів, які у публічному управлінні, стають дані. «Датацентричність» є основою платформної держави та дозволяє зробити зручніше роботу державної системи та покращити якість життя громадян завдяки аналізу даних та впровадженню інструментів передиктивної аналітики;

– формування команди цифрової трансформації – організаційної структури, що забезпечує реалізацію цифрових проєктів у публічному управлінні з виділенням основних ролей (керівник цифрової

трансформації, головний архітектор, IT-директор, керівник роботи з даними, команда розробки тощо).

Високотехнологічна парадигма публічного управління – це підхід до управління, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних технологій та інноваційних методів для покращення ефективності та якості роботи державних органів.

Основна мета парадигми – використання сучасних засобів комунікації та аналітики для покращення процесів прийняття рішень, підвищення прозорості та відкритості державних служб, а також покращення послуг, що надаються державою своїм громадянам та бізнесу.

Високотехнологічна парадигма публічного управління включає використання різних інформаційних систем, цифрових платформ, аналітичних інструментів, штучного інтелекту та інших технологій для збирання, обробки та аналізу даних, автоматизації процесів та забезпечення швидкого доступу до інформації.

Технологічний прогрес створює нові можливості у різних галузях, таких як управління даними, обробка інформації, зв'язок та інформаційна безпека. Водночас відбувається збільшення частки населення з доступом до Інтернету та персональних цифрових пристроїв, що дозволяє державним органам взаємодіяти з громадянами через цифрові канали зв'язку.

Глобальні переваги цифрової трансформації полягають у збільшенні швидкості та точності прийняття рішень, покращенні якості та доступності послуг, створенні нових каналів взаємодії з громадянами та бізнесом, а також міжвідомчій взаємодії, витраті меншої кількості ресурсів на виконання рутинних операцій.

Цифрова трансформація публічного управління включає цілу низку процесів, від впровадження нових інформаційних систем та електронних послуг до зміни культури та структури управління та перекваліфікації персоналу. Науково-технологічний розвиток є необхідним фактором для підтримки та покращення якості різних аспектів публічного управління та забезпечення більш ефективного та сучасного управління державою.

Сутнісна характеристика державної науково-технічної політики у XXI столітті має на увазі увагу до ключових завдань та проблем у різних галузях науки та технологій. Вона включає комплекс заходів та інструментів, спрямованих на забезпечення науково-технічного прогресу, створення сучасної інфраструктури, підтримку та

стимулювання науково-технічних та інноваційних проєктів та програм.

Відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, визначеного постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 467, основні пріоритети державної науково-технічної політики:

1. Розвиток нових технологій. Одним із пріоритетів є розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, квантові обчислення, кібербезпека, блокчейн та інші. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність на світовій арені та забезпечити нові можливості для економічного зростання.

2. Забезпечення інноваційного розвитку. Важливим пріоритетом є також підтримка інноваційних проєктів та програм, створення стартапекосистеми та нових форм просування наукових та технічних розробок на ринок.

3. Зміцнення наукового потенціалу країни. Державна науково-технічна політика повинна забезпечувати не лише створення нових технологій, а й розвиток та зміцнення наукового потенціалу країни, підтримку наукових шкіл та дослідницьких центрів.

4. Підтримка розвитку інфраструктури. Важливою складовою успішної науково-технічної політики є створення сучасної інфраструктури як у сфері науки, так і в інших галузях, таких як медицина, транспорт та комунікації.

5. Міжнародне співробітництво в галузі науки та технологій. Одним із пріоритетів є науково-технологічна співпраця на міжнародній арені, реалізація спільних проєктів та програм, співпраця з провідними вченими та науковими центрами.

6. Збільшення доступності наукових досягнень громадянам. Важливим напрямом є збільшення доступності наукових здобутків та результатів наукових досліджень для громадян, підвищення наукової грамотності населення.

Державна науково-технічна політика у XXI столітті має бути націлена на створення умов для науково-технічного прогресу, підтримки інновацій, зміцнення наукового потенціалу країни та створення сучасної інфраструктури.

Цифрова трансформація є невід'ємною частиною сучасного етапу розвитку публічного управління, що кардинально змінює процеси взаємодії держави з громадянами та юридичними особами, а також забезпечує скорочення бюрократичних процедур, спрощення отримання державних послуг, підвищення відкритості та прозорості.

Цифрові технології відіграють важливу роль у зборі та аналізі даних для прийняття рішень управлінських рішень. Цифровізація процесів збору та обробки даних, забезпечення інформаційної безпеки, а також впровадження механізмів передиктивної аналітики, технологічно об'єднані в рамках створення систем підтримки прийняття управлінських рішень, дозволяє вдосконалити процеси моніторингу та оцінки заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей та завдань розвитку держави.

Проте використання цифрових технологій у публічному управлінні характеризується низкою викликів, пов'язаних із необхідністю забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних, а також необхідністю врахування інтересів усіх груп населення та забезпечення рівного доступу до державних послуг для всіх громадян.

Однією з відповідей дані виклики є використання систем підтримки прийняття рішень центральних органах виконавчої влади. Системи підтримки прийняття рішень відіграють важливу роль в управлінні науково-технологічним розвитком, допомагаючи організувати та оптимізувати процеси прийняття рішень на основі аналізу даних.

Одним із ключових аспектів управління науково-технологічним розвитком є прогнозування та планування наукових та технологічних інновацій. Системи підтримки прийняття рішень дозволяють проводити аналіз даних та трендів у науково-технічній сфері, виявляти потенційні галузі розвитку та визначати найбільш ефективні стратегії для досягнення цілей у цій галузі.

Важливою роллю Системи підтримки прийняття рішень є оцінка ефективності науково-технологічних проєктів і програм. За допомогою систем підтримки прийняття рішень можна проводити моделювання та аналіз різних сценаріїв розвитку науково-технічної сфери, оцінювати вартість та ризики проєктів, а також визначати оптимальні рішення для досягнення поставленої мети.

У даний час є 5 основних аспектів цифрової трансформації: формування команди цифрової трансформації, управління даними

(прийняття рішень на основі даних), архітектура трансформації, реінжиніринг управлінських процесів, нормативне регулювання цифрової трансформації.

Удосконаленні сучасної теорії прийняття управлінських рішень шляхом розробки методики застосування інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень центральними органами виконавчої влади сприяють досягненню цілей науково-технологічного розвитку держави та реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року.

Досягнення зазначеної мети було забезпечено за допомогою послідовної реалізації наступних завдань:

- систематизації нормативно-правової бази та стратегічний порядок денний цифрової трансформації публічного управління науково-технологічним розвитком у відповідності до стандартів Європейського Союзу;

- визначення поточного рівня та перспективи розвитку цифрових технологій, що застосовуються в публічному управлінні;

– виявлення ключових факторів, що впливають на процес прийняття управлінських рішень в умовах цифрової трансформації публічного управління, основні проблеми, що перешкоджають успішному переходу до «проактивного» управління, що базується на даних;

- запровадження організаційно-розпорядчих механізмів ЄС впровадження інтелектуальних систем підтримки прийняття управлінських рішень з метою визначення перспектив застосування в Україні.

На сучасному етапі розвитку теорії публічного управління науково-технологічний розвиток є одним із ключових факторів, що визначають цифрову трансформацію публічного управління. Сучасні технології та інструменти дозволяють створювати нові форми публічного управління, оптимізувати процеси, покращувати якість послуг та підвищувати ефективність усіх аспектів державної діяльності.

У сформованій на даний момент нормативно-правовій базі напряму «цифрова трансформація та науково-технологічний розвиток» виділені як два різні, але пов’язані між собою напрями. Досягнення стратегічних цілей науково-технологічного розвитку неможливе без цифрової трансформації у той час, як цифрова трансформація є невід’ємним етапом технологічного розвитку. Також, в рамках

аналізу стратегічного порядку денного центральних органів виконавчої влади в умовах цифрової трансформації, визначено 15 ключових трендів, що відображають напрями цифрового розвитку публічного управління у середньостроковій перспективі (Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки) та довгостроковій перспективі (Національна економічна стратегія на період до 2030 року).

Цифрова трансформація передбачає перехід до управління з урахуванням даних. У поточних реаліях дані стають новим економічним ресурсом, а ефективність роботи з даними показує, наскільки успішно органи державної влади реалізують проєкти із цифрової трансформації. У цьому вводиться нове поняття – «цифрове мислення» – показник готовності перебудуватися працювати з великими даними, їх збирання та зберігання цифровому вигляді у управлінських цілях. В органах публічного управління впроваджуються технології обробки «великих даних» для прийняття управлінських рішень, натомість впровадження носить специфічний характер для підтримки прийняття рішень певними посадовими особами (Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних).

Міжнародний досвід впровадження Системи підтримки прийняття рішень у публічному управлінні показує наявність успішних прикладів впровадження та розробки подібних технологій. Зокрема, організаційно-розпорядчий механізм впровадження Системи підтримки прийняття рішень має передбачати:

- оцінку регулюючого впливу щодо забезпечення захисту законних прав і свобод громадян;

- забезпечення прозорості та підзвітності у процесі впровадження Системи підтримки прийняття рішень;

- ітераційну розробку, постійне тестування систем, отримання зворотного зв’язку від потенційних користувачів;

- формування методології, стандартизація та нагляд за застосуванням Системи підтримки прийняття рішень мають бути зосереджені в спеціальному органі державної влади.

Цифровий перехід повною мірою зачіпає органи державної влади та управління: державні та місцеві фінанси, організацію державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, управлінські практики, соціальні технології прийняття управлінсь-

ких рішень, механізми надання публічних в адміністративних послуг. Перехід до нової якості публічного управління на основі проєктного управління у цифровому середовищі зумовлює комплексування всіх адміністративних елементів.

Впровадження сучасних цифрових технологій має бути спрямовано на своєрідну інтелектуалізацію публічного управління, що передбачає координуючу та спрямовуючу діяльність державних органів з формування системного цифрового середовища проживання і інтеграцію органів влади і управління та всіх суб'єктів цифрових комунікацій. Необхідні такі державні рішення, які забезпечать залучення до процесів цифрової трансформації максимальну кількість підприємницьких структур, домогосподарств, державних та комунальних організацій та установ.

Головним завданням держави стає забезпечення надійності цифрових рішень, яке безпосередньо визначає ступінь кібербезпеки, а отже, захищеності всіх учасників цифрових комунікацій, що зміцнює довіру суспільства до цифрової трансформації публічного управління.

Використання інформаційних технологій не нове за мірками динамічних змін у сучасну епоху для держави. Правомірно говорити про перехід до нового етапу цифровізації публічного управління, що передбачає впровадження в управлінські практики публічних органів сучасних цифрових рішень, серед яких технології штучного інтелекту, великих даних, віртуальної та доповненої реальності, інтернет речей. Їхнє активне застосування трансформує систему публічної влади та характер комунікацій держави з домогосподарствами та бізнес-спільнотою, надаючи позитивний вплив на якість та ефективність публічного управління та сприяючи формуванню динамічного цифрового середовища.

Цифровий перехід – неоднозначний, суперечливий процес, що зачіпає широке предметне поле публічного управління. Це процес витратний. Якщо цифровізація публічного управління здатна принести відчутний економічний ефект, підвищити якість прийнятих органами публічної влади рішень і доступність публічних послуг, що надаються фізичним особам і бізнесу. Активне використання сучасних цифрових технологій та формування цифрового уряду має стати пріоритетом держави.

Не можна обмежувати цифровізацію держави виключно державним сектором. Слід активніше використовувати інструментарій,

адекватний якості цифрового середовища. Має бути проведено моніторинг діючих державних цифрових платформ і сервісів на предмет привабливості для споживачів та створити комплексні цифрові платформи, здатні об'єднати ті з них, які є найбільш перспективними.

Розробка та впровадження цифрових систем міжвідомчої взаємодії, формування єдиних баз даних та цифрових платформ дозволять поступово відмовитися від ідеї децентралізації в теорії та практиці публічного управління. В іншому випадку чималі бюджетні витрати навряд чи вдасться компенсувати. Як зазначають фахівці, слід звернути увагу на фінансовий сектор, який займає чільне місце на європейському континенті за рівнем впровадження цифрових технологій у споживчому сегменті, та активніше застосовувати накопичений досвід у практиках публічного управління.

Це пов'язано із зручністю та відносною простотою пропонованих споживачеві цифрових фінансових послуг. Держава не банк, але вона надає суспільству та його інститутам послуги, оплачені податками. Незважаючи на їх специфічний характер, принципи надання цифрових послуг повинні мати універсальний характер та мотивувати їхнє споживання.

Успішний перехід до цифрового публічного управління вимагає виконання низки базових важливих умов, включаючи технологічну та кадрову готовність до цифрових перетворень з використанням програмного забезпечення ЄС та цифрових сервісів. Потрібно чітко виділити пріоритети цифровізації публічного управління. На нашу думку, до них слід віднести такі напрями використання цифрових технологій у діяльності органів публічної влади та управління, як:

- цифровізація комунікацій усередині системи публічного управління;

- розробка та реалізація заходів при здійсненні низки напрямів державної політики, наприклад, заходів державного регулювання та контролю;

- надання адміністративних послуг з використанням цифрових технологій.

Завдяки впровадженню цифрових технологій можна забезпечити більш ефективну комунікацію в системі публічного управління та в практиках взаємозв'язків держави з громадськістю. З'являються

додаткові можливості для інтенсифікації цифрових зв'язків зі споживачами послуг. Цифрова трансформація системи публічного управління повинна бути спрямована на підвищення якості наданих фізичним особам публічних послуг.

Цифровізація публічних послуг підвищує їх прозорість, об'єктивно веде до зниження рівня корупції в системі публічного управління, усуваючи елемент суб'єктивізму з процесу прийняття управлінських рішень. Проте цифрові публічні послуги – не звичайні комунікації між державою та громадськістю. Цифрові державні послуги сплачені податками. Тому соціально відповідальна держава має враховувати громадську позицію під час використання потенціалу цифрових технологій та рефлексувати настрої бізнесу та фізичних осіб як споживачів оплачених цифрових послуг.

Застосування цифрових каналів взаємодії з державою має бути комфортним, необхідно здійснювати систематичний моніторинг ступеня задоволеності та настроїв споживачів цифрових публічних послуг. При цьому важливим завданням державних інститутів стає захист персональних даних, оскільки ефективна цифрова трансформація публічного управління неможлива без забезпечення довіри суспільства до держави, що передбачає захист цифрових прав фізичних осіб та відповідальність держави за їх порушення. Фахівці зазначають, що специфіка публічного управління потребує особливо поважного ставлення до прав фізичних осіб, можливостей оперативного реагування на їх порушення, прозорості державної діяльності.

Попит на цифрові публічні послуги, цифрове публічне управління, за фактом формує суспільство, тому цифрові технології мають бути затребувані. Фізичні особи готові до активного включення цифрових технологій у комунікації з державою та цифрової трансформації публічного управління. При впровадженні цифрових технологій слід враховувати не тільки готовність та спроможність публічних органів до використання цифрових технологій, а й затребуваність цифрового взаємодії із боку фізичних і юридичних осіб, споживання цифрового управління. У широкому контексті потрібна оцінка ефектів від цифровізації публічного управління всіх зацікавлених сторін.

Цифрова трансформація публічного управління має забезпечити позитивні соціально-економічні ефекти від комплексного впровадження цифрових технологій у соціальні практики, оптимізацію процесів прийняття рішень органами публічного управління. У цих

умовах завдання держави створити у бізнесу стимули для активного інвестування в сучасні цифрові технології, а у населення – зацікавленість у споживанні цифрових публічних послуг.

Впровадження в державне управління найсучасніших цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, стає не просто інструментом модернізації управління, а й драйвером змін у сфері цифровізації. Йдеться про стимулювання державою цифрових бізнес-процесів та масштабного виробництва та споживання цифрових послуг у всіх сферах життєдіяльності людей.

Цифрова трансформація здатна викликати помітні позитивні ефекти в діяльності окремих публічних органів, прокуратури та всієї системи публічного управління. Впровадження цифрових технологій в управлінні процес складний і суперечливий. Цифрові технології швидко розвиваються. Держава не встигає за цим розвитком. Щоб досягти цілей цифрового переходу в державному управлінні, необхідно враховувати ступінь готовності органів публічного управління до цифровізації.

У зв'язку з цим належить вирішити ряд проблем, основними з яких виступають технологічна інфраструктура, включаючи широкосмуговий Інтернет, недостатнє забезпечення домашніх господарств комп'ютерною технікою та доступом до Інтернету, а також нормативно-правова база, що регулює в мережевому просторі відносини фізичних осіб і юридичних осіб та держави.

Цифрова трансформація публічного управління проходить три послідовні етапи. У першому етапі відбувається оцифрування діяльності окремих органів публічного управління з підвищення ефективності управлінських практик з урахуванням використання традиційних цифрових технологій.

Другий етап, електронний уряд, передбачає активне застосування у державному управлінні цифрових технологій з використанням Інтернету.

Третій етап цифрової трансформації публічного управління обумовлений переходом до цифрового уряду, що зв'язано з впровадженням у публічне управління сучасніших цифрових технологій (інтернет речей, штучний інтелект), які стають інструментом модернізації публічного управління.

Згідно з цією типологією, держава знаходиться на другому етапі цифрового переходу. Необхідно з високим рівнем точності визначити позитивні соціально-економічні ефекти від впровадження

цифрових технологій і чітко виділити пріоритети цифрової трансформації публічного управління.

На наш погляд, слід звернути увагу на підготовку та перепідготовку кадрів для цифрового публічного управління, активно впроваджувати в бюрократичне середовище норми та цінності цифрової культури, що формується, створювати повноцінну інфраструктуру для цифрового публічного управління. Паралельно належить реалізувати комплекс заходів щодо створення механізмів стимулювання вироблення цифрових навичок у всіх груп населення з метою адаптації до цифрового середовища, здійснювати інтенсивні комунікації зі споживачами цифрових публічних послуг щодо моніторингу затребуваності та якості.

Активне впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси та повсякденне життя фізичних осіб ускладнює життя держави як регулятора процесу цифрової трансформації та контролера за соціальними змінами, що відбуваються в суспільстві. Негативний вплив на цифровізацію публічного управління надають неопрацьованість нормативно-правової бази та відсутність відповідних цифрового середовища гнучких заходів державного регулювання цифрової поведінки домашніх господарств та підприємницьких структур.

# *Розділ 5*

# ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

***Анотація.*** *Досліджено питання, пов'язані із створенням безпечного освітнього середовища як умови захищеності інформаційних прав та свобод суб'єктів інформаційних відносин. Запропоновано правову модель протидії деструктивним інформаційним впливам в умовах розвитку інформаційних технологій. Визначено особливості діпфейків та цілі їх застосування. Акцентовано увагу на інформаційній безпеці діяльності із звільнення військовополонених. Зроблено висновок, що активізація процесів цифрової трансформації потребує більш активного застосування заходів інформаційної безпеки, що обумовлено зростанням кількості та інтенсивності інформаційних загроз у тих сферах суспільних відносин, в яких вказана трансформація здійснюється особливо швидкими темпами.*

***Ключові слова:*** *інформаційні технології, інформаційна безпека, інформаційні впливи, діпфейки, інформаційні загрози, військовополонені.*

## 5.1. Створення безпечного освітнього середовища як умова захищеності інформаційних прав та свобод суб'єктів інформаційних відносин

Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в Україні набули особливої актуальності ще у 2014 році, із початком російської збройної агресії проти нашої держави. Постійне проведення противником інформаційно-психологічних операцій продовжується і після набуття збройною агресією держави-терориста повномасштабного характеру. Нині ціна помилки в інформаційній сфері є надзвичайно високою – будь-які відомості та дані активно використовуються противником для розвідування позицій підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань, проведення шантажу

на основі компрометуючої інформації, здійснення терористичних актів проти цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури.

Перед початком повномасштабної російської збройної агресії наша держава знаходилася на піку розвитку цифровізації процесів взаємодії громадянина і держави, а також діяльності органів публічної влади. Не зважаючи на певні недоліки системи «Дія», а також єдиних та державних реєстрів (переважно пов'язаних із їх вразливістю до витоку персональних та інших даних), можна констатувати, що Україна вийшла на одне з перших місць в Європі у сфері цифрової трансформації органів публічного адміністрування. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка включає у тому числі й підсистему «Електронний суд», дозволила зробити великий крок уперед на шляху підвищення доступності правосуддя. Цифровізація сфери публічних послуг підвищила зручність та інклюзивність користування ними для громадян, а також сприяла зниженню корупційних ризиків у найбільш чутливих сферах правовідносин.

Враховуючи, що відмова від здобутків цифровізації означала б суттєвий крок назад, перед Україною нині постало складне завдання продовження цифрової трансформації в умовах правового режиму воєнного стану, з урахуванням вимог інформаційної безпеки. На порядку денному знаходиться убезпечення всіх сфер суспільних відносин від деструктивних впливів, якими держава-агресор намагається зруйнувати довіру громадян до органів влади, посіяти розбрат та зневіру у суспільстві.

Широкий арсенал інформаційних технологій, які застосовуються в освітній сфері, з одного боку, роблять досяжними цілі, закладені у концепції «навчання протягом життя», забезпечуючи задоволення різноманітніших потреб людей всіх вікових категорій, соціальних, національних, етнічних, гендерних, професійних та інших груп у оволодінні певними загальними або спеціальними знаннями, вміннями та навичками. З іншого боку, велика кількість цифрових освітніх інструментів за несформованості методологічно-організаційних засад контролю за їх змістом виступає фактором ризику у сфері інформаційної безпеки. Про це, зокрема, свідчать випадки оприлюднення в деяких цифрових освітніх продуктах карти України без Автономної Республіки Крим, поширення ненаукових або дискримінаційних позицій деяких науково-педагогічних працівників за допомогою цифрового контенту тощо. Коли такі випадки ставали

предметом суспільної уваги, необхідні зміни вносилися доволі швидко, разом з тим, не можна гарантувати відсутність подібних явищ серед сотень тисяч цифрових освітніх продуктів в українському інформаційному середовищі

Сфера освіти, в якій постійно відбуваються процеси вдосконалення процесів та технологій завдяки появі нових освітніх інструментів, є особливо чутливою для інновацій. Велику роль в упорядкуванні механізмів та інструмента здійснення освітньої діяльності займає правове регулювання. Однак, крім детально унормованої формальної освіти, в Україні активно розвиваються неформальна та інформальна, правове регулювання та методологічне забезпечення яких не привертало такої великої уваги дослідників, як сфера формальної освіти. При цьому велика кількість освітніх продуктів розробляється та розповсюджується нині за участю центральних органів виконавчої влади, а також підприємств, установ та організацій, які належать до їх сфери управління (Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, установа «Центр громадського здоров'я» та низка інших). Виникають численні цифрові освітні платформи, розміщення освітніх матеріалів на яких відбувається відповідно до різних правил, зміст яких найчастіше не оприлюднюється. Не завжди можна отримати інформацію про експертну оцінку освітніх продуктів, джерела фінансування їх створення, авторські права, відсутні єдині вимоги щодо сертифікатів про проходження освітніх курсів представників різних професій (відносно врегульованою є ситуація з вимогами до сертифікатів працівників освіти та сфери охорони здоров'я, але оприлюднені освітні продукти стосуються значно більшої сфери суспільної активності).

Вказане обумовлює необхідність більш детального дослідження проблем створення безпечного освітнього середовища як умови захищеності інформаційних прав та свобод суб'єктів інформаційних відносин.

Проблеми, пов'язані із інформаційно-правовим забезпеченням безпеки освітньої сфери і надання електронних публічних послуг в Україні ще недостатньо представлені у вітчизняних правових дослідженнях. Серед науковців, які започаткували вивчення цієї проблематики, слід назвати Є. Щербину, який дослідив процедуру надання електронної послуги в системі публічних послуг в Україні як регламентовану правовими актами діяльність органів публічної

адміністрації за допомогою сучасних інформаційних комунікаційних технологій з розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акту (дозволу (ліцензії), посвідчення, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків [604]. Є. Легеза констатував необхідність прийняття концепції вдосконалення системи надання публічних послуг, яка спрямована на розбудову сервісної, демократичної держави, основним завданням якої є обслуговування потреб споживачів послуг, забезпечення реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, і яка містить загальні положення (основні терміни, які необхідно запровадити, та їх зміст); проблеми, на розв'язання якої спрямована зазначена концепція; мету і завдання; шляхи і способи розв'язання проблем, строки реалізації концепції; очікувані результати від реалізації зазначеної концепції; обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для реалізації концепції [605]. І. Лопушинський, В. Клюцевський та О. Момоток з'ясували, що ухвалення Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» є важливим кроком в напрямку спрощення та цифровізації державних послуг та загалом має позитивну оцінку. Однак, як слушно аргументують вчені, вказаний Закон наразі не регулює всі сторони процесу надання публічних послуг, особливо в умовах запровадження воєнного стану в Україні, а отже для його реалізації Кабінету Міністрів України потрібно ухвалити відповідні підзаконні нормативно-правові акти, що частково вже було зроблено впродовж 2022 року, і лише після цього можна буде говорити про можливість реалізації Закону на практиці [606].

А. Стрельников у колективній монографії «Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика» вказує, що суб'єктивним публічним правом, реалізація якого зазнає суттєвих змін та трансформацій, у зв'язку із цифровізацією публічного управління, є право на освіту. Згідно Конституції України всі громадяни мають право на освіту, що безпосередньо передбачає можливість отримувати від держави освітні публічні послуги, у тому числі мова йде про електронну освіту, яка має на меті здобуття знань, умінь та навичок у дистанційній формі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. Автор досліджує електронне навчання, яке він визначає як форму навчання з викори-

станням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та здобувачів освіти на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. На думку науковця, застосування «цифрових» технологій в освіті дозволяють не лише сприяти реалізації фізичними особами свого публічного права на освіту, але і інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань [607].

Однак правове регулювання забезпечення інформаційної безпеки електронних публічних послуг в сфері освіти ще не здобуло достатнього висвітлення на теоретико-методологічному рівні, що визначає вектори подальших наукових розвідок.

У сучасному українському суспільстві, як і в багатьох інших демократичних країнах з високим рівнем розвитку інформаційних технологій, активно розвиваються процеси цифрової трансформації. Вони здійснюють вплив на всі сфери суспільних відносин, змінюють розуміння компетенції органів публічної влади, створюють нові стандарти забезпечення прав людини і громадянина. Цифрова трансформація – це процес кардинальної перебудови організації, управління, функцій та методів діяльності, інформаційної культури та інформаційної свідомості суб'єктів правовідносин за рахунок використання ними інформаційних технологій. Основні напрями цифрової трансформації включають: а) підвищення ефективності технологічних процесів; б) оптимізацію структури організації, змісту її діяльності та системи підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень; в) підвищення рівня інформаційної культури та інформаційної свідомості індивідуальних і колективних суб'єктів, включаючи громадянське суспільство; г) зменшення рівня корупції, суб'єктивності та міжрегіональних бар'єрів у системі публічної служби; ґ) зменшення частки неефективної рутинної праці у структурі зайнятості завдяки використанню штучного інтелекту; д) створення моделі цифрового розвитку, наслідування якої сприяє більш повному задоволенню потреб та інтересів фізичних та юридичних осіб [608]. Однак, разом із безсумнівними перевагами процесів цифрової трансформації, слід вказати і на існування низки проблем, головна з яких пов'язана з відставанням управлінської та правової реальності від динамічних процесів розвитку інформаційних технологій.

Закріплення у ст.53 Конституції України права людини і громадянина на освіту ознаменувало взяття на себе державою обов'язку

забезпечити реалізацію такого права за допомогою різноманітних правових механізмів. У законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту» та низці інших вказані правові механізми знайшли своє закріплення, що дозволяє мільйонам осіб реалізовувати свої освітні траєкторії. Особливе місце серед них займає Національна рамка кваліфікацій – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів, призначений для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій передбачає вісім кваліфікаційних рівнів і запроваджена з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудових відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці [609].

Ч. 1 ст. 8 Закону України «Про освіту» визначає, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. В аспекті правового регулювання освітніх публічних послуг нас перш за все цікавить неформальна освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [610]. Слід сказати, що неформальна освіта в її дистанційній формі отримала поштовх для активного розвитку під час пандемії коронавірусної хвороби COVID-19, а з початком повномасштабної російської збройної агресії здобула значне поширення у багатьох професійних галузях.

Однією зі сфер, в якій активно застосовують заходи неформальної освіти, є сфера підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, які зобов’язані постійно підвищувати свою кваліфікацію з метою професійного розвитку відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти. Формами підвищення кваліфікації є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці, на виробництві тощо [610].

Електронна публічна послуга – це послуга, що надається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, у тому числі адміністративна послуга (у тому числі в автоматичному режимі), яка надається з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем на підставі заяви (звернення, запиту), поданої в електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем (у тому числі з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг), або без подання такої заяви (звернення, запиту) [611]. Виходячи із змісту вказаного визначення, яке знайшло своє відображення у Законі України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [356], до суб'єктів, які уповноважені їх надавати, слід віднести органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, які перебувають в їх управлінні.

Серед органів державної влади, які надають освітні публічні послуги, одне з провідних місць займає Міністерство цифрової трансформації України, яке створило національну освітню платформу Дія. Освіта, на якій міститися більш ніж 250 освітніх продуктів. З 2020 року, коли ця платформа була створена, нею скористалися більш ніж 2,1 млн. користувачів, які отримали сукупно 3,1 млн. сертифікатів. Функціонування освітньої платформи Дія. Освіта здійснюється відповідно до принципу Lifelong learning – різні за своїм соціальним статусом, віком, освітнім рівнем громадяни можуть знайти освітні продукти, які здатні задовольнити їх потреби та інтереси [612].

Так, освітній серіал «Антикорупційна робота в ОМС» має своєю метою налагодження ефективної антикорупційної роботи в органі місцевого самоврядування і включає такі теми, як аналіз потенційних контрагентів, захист викривачів, знання стандартів протидії корупції, менеджмент антикорупційної роботи, мінімізація корупційних ризиків, організація антикорупційного навчання, оцінювання корупційних ризиків, розробка антикорупційної політики. Його створено за спільної ініціативи Мінвідновлення, Мінцифри та Фундації інституційного розвитку для платформи Дія. Освіта в межах проєкту «Прозоре відновлення громад через управління ризиками та розвиток системи комплаєнсу», що реалізується за підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС (EUACI) — провідної програми

підтримки боротьби з корупцією в Україні, що фінансується ЄС, співфінансується та реалізується Міністерством закордонних справ Данії. Цей освітній продукт рекомендовано для публічних службовців і активних громадян [613]. Призначені для вчителів, державних службовців, медичних працівників та широкого кола громадян тести цифрової грамотності дозволяють диференціювати потреби та актуальні сфери застосування цифрових знань, вмінь та навичок залежно від сфери професійної діяльності і отримати сертифікат [614]. Симулятори кількох десятків професій дозволяють отримати уявлення про особливості типового робочого дня спеціалістів різних сфер, що може стати у нагоді під час першого професійного вибору або під час зміни професії та спеціальності [615].

В деяких цифрових освітніх продуктах поєднуються зусилля багатьох суб'єктів надання освітніх публічних послуг – так, освітній серіал «Школа без цькувань» покликаний запропонувати доказові підходи для протидії боулінгу, надати знання для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та створення інклюзивного середовища в школі. Цей курс було розроблено громадською організацією «Студена» за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України для платформи «Дія. Цифрова освіта», за підтримки Міністерства освіти і науки України та проєкту «Дружній простір» [616; 617].

До здобутків Міністерства освіти і науки у досліджуваній сфері слід також віднести Всеукраїнську школу онлайн – платформу для дистанційного та змішаного навчання учнів 5-11 класів та методичної підтримки вчителів. Мета Всеукраїнської школи онлайн – забезпечити кожному українському учневі та вчителю рівний, вільний і безоплатний доступ до якісного навчального контенту. Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з 18 основних предметів: українська література, українська мова, біологія, біологія та екологія, географія, всесвітня історія, історія України, математика, алгебра, алгебра і початки аналізу, геометрія, мистецтво, основи правознавства, природознавство, фізика, хімія, англійська мова та зарубіжна література [618].

Активну роботу в сфері надання освітніх публічних послуг проводить державна установа «Центр громадського здоров'я», яка є науково-практичною установою медичного профілю Міністерства охорони здоров'я України, що здійснює функції з забезпечення збе-

реження і укріплення здоров'я населення, проведення соціально-гігієнічного моніторингу захворювань, епідеміологічного нагляду та біологічної безпеки, здійснення групової та популяційної профілактики захворюваності, боротьби з епідеміями, стратегічного управління з питань громадського здоров'я [619]. На офіційному вебсайті Центру розміщено більш ніж 90 курсів з таких тем, як психічне здоров'я та соціальна підтримка, замісна підтримувальна терапія, неінфекційні захворювання, організація та управління в громадському здоров'ї, епідемічний нагляд, лабораторна діагностика, ВІЛ-інфекція, туберкульоз, вірусні гепатити та ін. Курси охоплюють низку гостроактуальних проблем, які виникають у сфері охорони здоров'я. Так, курс «Забезпечення наукової чесності та захисту морально-етичних прав осіб, які виступають суб'єктами дослідження», проходження якого дозволяє набрати 6 кредитів ЄКТС, розрахований на всіх працівників сфери охорони здоров'я, включених до розділів «Керівники» (у разі наявності освіти у галузі знань 22 «Охорона здоров'я»), «Професіонали» та «Фахівці» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 78 «Охорона здоров'я»), затвердженого наказом МОЗ від 29 березня 2002 р. № 117. Програма курсу включає 11 лекцій, у тому числі: міжнародні документи та законодавство України щодо захисту морально-етичних прав учасників дослідження, огляд існуючих етичних комітетів в Україні, Порядок подання заяви до Комісії з питань етики ЦГЗ, види експертиз тощо [619].

Широкомасштабна збройна російська агресія проти України виявила проблему недостатності навичок надання екстреної домедичної і медичної допомоги. Вказане сприяло розробці численних відеокурсів з тактичної медицини, екстреної медичної допомоги та ін. Міністерство охорони здоров'я України також є одним із суб'єктів освітньої діяльності за вказаним напрямом. Так, наприклад, на освітній платформі Prometheus розміщено цикл онлайн-курсів «Надання екстреної медичної допомоги на догоспітальному етапі», який розроблено в рамках реалізації спільного зі Світовим банком проєкту Міністерства охорони здоров'я України, а його розробником виступив Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського.

Курс розрахований на медичних працівників, які працюють в системі екстреної медичної допомоги, а також інших медичних працівників, студентів та інтернів, які хочуть поглибити свої знання з медицини невідкладних станів [621].

Як можна побачити з наведеного вище, центральні органи виконавчої влади виступають активними суб'єктами надання освітніх публічних послуг. Однак ч.2 ст.6 Конституції України визначає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Базовим законом, яким регламентовано організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України, є Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» [392], однак в ньому відсутні повноваження означених органів щодо здійснення освітньої діяльності для широкого кола осіб – компетенція звужена до невеликого сегменту організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та інших працівників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [622]. Відсутні і положення щодо надання означеними структурами виконавчої влади публічних послуг, згадуються лише адміністративні, у той час як коло публічних послуг значно ширше за своїм змістом.

Проникнення інформаційних технологій у всі сфери людського життя обумовлює удосконалення багатьох процесів суспільної активності, у тому числі і в галузі освіти. Навіть збереження наявного рівня професіоналізму потребує сьогодні постійного ознайомлення з новими способами та стандартами здійснення своєї професійної діяльності, а бажання професійного зростання потребує безупинного навчання в рамках формальної, неформальної та інформальної освіти [622]. Активну роль в організації такого навчання відіграють нині центральні органи виконавчої влади та установи, підприємства й організації, що перебувають в їх управлінні. Правові можливості здійснювати таку діяльність ці органи мають у межах електронних публічних послуг. Однак Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» не передбачає можливості здійснення вказаними суб'єктами освітньої діяльності щодо осіб, що не належать до кола їх персоналу. Іншою проблемою, яка виникає у зв'язку з неврегульованістю участі міністерств та інших органів державної влади у системі надання електронних публічних послуг в освітній сфері, є відсутність єдиних стандартів для їх надання. Так, деякі з освітніх

продуктів унормовані відповідно до Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи, включаючи відповідну кількість балів (наприклад, освітні продукти Центру громадського здоров'я), а деякі – ні. Спостерігаються значні відмінності у наявності та формі сертифіката про проходження освітнього курсу, наявності рецензентів, кількості та складності тестових питань, за допомогою яких визначається опанування змістом освітньої програми. Не завжди вказані джерела фінансування освітніх фільмів та серіалів, підготовка яких вимагає значних витрат коштів.

Безсумнівною перевагою освітніх продуктів, підготовлених за участі органів державної влади, є їх гостра актуальність та практична спрямованість, а також можливість оперативно підходити до їх створення завдяки мінімізації бюрократичних бар'єрів (якщо фінансування та звітність бере на себе міжнародна або благодійна організація). Однак, на нашу думку, підвищення якості та науковості досліджуваних освітніх продуктів, а також зниження корупційних ризиків при їх виготовленні потребують унормування найбільш важливих аспектів цієї діяльності. Зокрема, це стосується визначення компетенції центральних органів виконавчої влади щодо надання електронних публічних послуг, особливостей проведення експертного оцінювання змісту освітніх продуктів, встановлення єдиних вимог для сертифікатів, відомостей про право інтелектуальності власності, а також обов'язкового оприлюднення інформації про фінансування таких освітніх проєктів.

Правове забезпечення електронних публічних послуг у сфері освіти уявляє собою сукупність правових інструментів, за допомогою яких людина і громадянин отримує змогу реалізувати своє конституційне право на освіту в формальній, неформальній та інформальній формі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Розвиток правового забезпечення освітніх електронних публічних послуг відрізняється певною нерівномірністю. Формальна освіта і правовий статус закладів освіти, які належать до сфери управління органів державної влади, здобули досить детальне правове регулювання. Однак статус самих державних органів та відмінних від закладів освіти суб'єктів, які надають електронні освітні публічні послуги, має численні прогалини та потребує свого удосконалення.

Процеси поширення цифрових освітніх продуктів, створених за участі центральних органів виконавчої влади, розпочалися в останнє десятиліття, однак активізації ця діяльність досягла під час

пандемії коронавірусної хвороби COVID-19, коли карантинні вимоги унеможливлювали продовження навчання в очній формі, а також потребували проведення просвітницької антиепідемічної роботи у наочній формі, доступній для різних вікових груп. Початок широкомасштабної російської збройної агресії обумовив нові вимоги до безпеки учасників освітнього процесу внаслідок постійних терористичних атак противника проти мирного населення нашої держави. Нинішній етап поширення освітніх продуктів, створених за участі органів публічної влади, свідчить про намагання постійно збільшувати аудиторію дистанційних освітніх послуг, включаючи до неї не лише студентів та осіб, зайнятих на ринку праці, а й пенсіонерів та дітей дошкільного віку. У поєднанні з високою актуальністю тем освітніх матеріалів це дозволяє зробити висновок про високий рівень активності державних щодо задоволення освітніх потреб широких верств населення, а також їх убезпечення від загроз воєнного часу завдяки просвітницькій роботі.

Однак прогалини у правовому статусі органів центральної виконавчої влади щодо надання ними електронних освітніх публічних послуг та відсутність єдиного стандарту надання таких послуг обумовлюють різні підходи до якості освітніх продуктів. Ця проблема має вирішуватися шляхом доповнення Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [392] вказівкою на надання публічних послуг як частини компетенції вказаних суб'єктів. Крім того, необхідно унормувати підходи до якості та структури освітніх продуктів, створених у системі неформальної освіти, зокрема, щодо їх фінансування, експертного оцінювання, авторського права, умов отримання сертифікату та його форми.

Слід також сказати, що вжиття окремих заходів регулювання потребує широке розповсюдження в українському сегменті Youtube відеолекцій, підготовлених представниками Української православної церкви (у єдності з Московським патріархатом), в яких під виглядом релігійних постулатів у свідомість парафіян активно насаджуються наративи «руського міру» (сюди, наприклад, слід віднести цикл лекцій архієпископа Сильвестра (Стойчева), архієпископа Білогородського, вікарія Київської єпархії, ректора Київської духовної академії і семінарії, за даними OSINT – громадянина Російської Федерації). У подібних інформаційних продуктах у свідомість слухачів активно впроваджуються тези про братерські відносини між російським і українським народами, неприпустимість ворожди і опору. На

жаль, правовий статус релігійних організацій як суб'єктів інформаційних відносин практично не сформований, що потребує законотворчої роботи за вказаним напрямом. Теж саме стосується поширення різноманітних курсів ведичних астрологів, кармічних менеджерів, хелсі-коучів, за результатами яких слухачам надаються сертифікати про отримання певної кваліфікації. Враховуючи небезпеку, яку можуть нести у собі дії слухачів, спрямовані на практичне оволодіння деякими з отриманих знань, уявляється доцільним убезпечити користувача такої цифрової продукції. Це, зокрема, може бути здійснено шляхом введення спеціальних позначень, які б вказували на відсутність наукового підґрунтя та перевірки на безпечність застосування матеріалів відповідних лекцій та семінарів.

## 5.2. Правова модель протидії деструктивним інформаційним впливам в умовах розвитку інформаційних технологій

Особливістю людської цивілізації є існування багатоманітних впливів, за допомогою яких суб'єкти суспільних відносин реалізують свої інтереси, створюють соціальні структури, призначені для досягнення їх цілей, формують бажаний стан поведінки індивідуумів та їх груп тощо. У загальному тлумаченні вплив розуміється як дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета; сила влади, авторитету; конотація цього терміну включає державне або інше ділове й політичне керівництво [623, с. 118]. У філософських науках розуміння сутності категорії «вплив» значною мірою залежить від концептуальних підходів, у межах яких розглядається вказане поняття [624, с. 8].

Важливою для усвідомлення сутності впливу є дихотомія «автономія-гетерономія», в якій першим терміном позначають наявну міру незалежності будь-якого явища від зовнішньої причинної зумовленості, а другим – зовнішню зумовленість чого-небудь у будь-якому сущому. Розуміння цих категорій потребує відповіді на питання щодо первинності свободи чи зовнішньої зумовленості (детермінованості) свідомості та поведінки людини. До філософських течій, які визнають здатність людини бути суверенною особистістю і наголошують на цінності особистої автономії, належать персона-

лізм, екзистенціалізм і ті напрями філософії, пов'язані з протестантизмом. Гетерономні тенденції виявляють позитивістські та еволюціоністські концепції; марксистське розуміння природи людини має виразний гетерономний характер. Вважається, що суспільство епохи модерну, поряд з позитивними елементами особистої автономії, породжує так званий «хибний індивідуалізм», коли егоцентрична етика, цілераціональність та абсолютизація технократичних підходів призвели до «атомізації суспільства» – появи індивідів, не пов'язаних між собою ніякими духовними взаєминами. До того ж, продукти діяльності людей виходять з-під їхнього контролю і, набувши автономного існування, перетворюють людей на свої власні засоби. Атомізоване суспільство породило також особливе суспільне утворення – «масу» , специфіка психічних та поведінкових особливостей якої полягає в легкій навіюваності, піддатливості щодо зовнішніх впливів – з боку засобів масової інформації, ідеологій та харизматичних лідерів.

Тобто спостерігається закономірність: чим більшими стають тенденції індивідуалізації членів суспільства, детерміновані їх прагненням до автономії, бажанням самостійно будувати свій особистий простір, тим більшою стає їх вразливість до зовнішніх впливів. Це може пояснюватися щонайменше двома факторами. По-перше, відмова від колективних способів відповіді на виклики часу обмежує варіанти поведінки особистості лише декількома, притаманними її особистому досвіду. Якщо така відмова носить постійний характер, ефективність діяльності особистості не може не знижуватися. Цікавим у цьому плані є досвід Революції Гідності: не зважаючи на притаманний українській нації індивідуалізм, який формувався протягом багатьох століть, у грудні 2013 року спостерігалася масова відмова від індивідуальної рефлексії політичної ситуації на користь пошуку спільних шляхів її зміни. При цьому соціально-демографічний портрет учасників протистоянь був дуже близьким до характеристик соціальних груп, членам яким звичайно притаманні риси індивідуалізму (вища освіта, успішна професійна діяльність за фахом, виконання управлінських функцій, відсутність членства у політичних партіях та громадських організаціях) [625]. Власне, саме наявність у учасників вказаних подій множини притаманних індивідуалізму стратегій самоорганізації, на нашу думку, стала однією з причин успішності громадянського суспільства у протидії з владою. Безумо-

вно, особливості впливу політичної ситуації 2013-2014 років на автономні та гетерономні тенденції в українському суспільстві потребують подальших наукових досліджень, однак, в аспекті нашого дослідження, можна констатувати залежність між гнучкістю поведінки індивіда щодо рівня його автономізації та здатністю реалізовувати свої інтереси, досягати поставлених цілей. Чи оправдуємо ми доцільність силового протистояння у будь-якій політичній ситуації? Ні. Чи могло бути закріплене у ч. 5 ст. 55 Конституції України право людини і громадянина на самозахист бути реалізовано на індивідуальному рівні? Навряд чи. Чи вважаємо ми, що трансформація суто індивідуальних способів реагування з притаманною їм вразливістю у групові дозволила нашій державі зробити новий крок у розвитку демократичних відносин? Так. Чи знецінює це явище індивідуалізму як фактор цивілізаційного розвитку? Жодним чином.

Другим фактором, який обумовлює підвищену вразливість членів автономізованого постіндустріального суспільства до зовнішніх впливів, є жорстка конкуренція між їх трансляторами, яка змушує їх постійно удосконалювати способи і методи своєї діяльності. Середньостатистичний член суспільства відчуває впливи, спрямовані на зміну або підтримання певних варіантів його поведінки, щонайменше від кількох десятків суб'єктів, до яких, зокрема, належать:

а) представники вищих органів держави, формування (призначення членів) яких залежить від електоральної активності громадян. Спрямованість таких впливів переважно пов'язана з висвітленням позитивних наслідків своєї діяльності для суспільства та його окремих членів, а також з формуванням у суспільній свідомості образу ворога, яким може бути інша держава, опозиція, представники олігархічних кіл тощо. Оскільки саме вищі органи держави мають обумовлений їх повноваженнями доступ до адміністративних, економічних та інших важелів, в умовах недостатнього розвитку демократичних відносин вплив держави на поведінку громадян може бути вирішальним (особливо якщо він підкріплюється засобами примусу, у тому числі кримінального). Досвід Російської Федерації дозволяє сьогодні досліднику знаходити сотні прикладів інформаційних впливів, які ілюструють наведені вище положення, наприклад, формування образу «ввічливої людини у камуфляжі» як спосіб маніпулювання суспільною свідомістю під час окупації Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим, використання ви-

щими посадовими особами цієї держави принизливого терміну «лібераст» з метою знецінення демократичних надбань, поширення фейків про американських «чорних трасплантологів», які прямо на лінії бойового зіткнення здійснюють операції з видалення життєво важливих органів в поранених українських військовослужбовців тощо). В українській політичній реальності, хоч і з меншим ступенем вираженості, такі явища також мають місце. Складність у розумінні позитивного чи негативного характеру інформаційних впливів представників вищих органів держави на поведінку громадян полягає у відсутності об'єктивних критеріїв оцінювання доцільності певних інформаційно-політичних стратегій (наприклад, стосовно так званого «економічного бронювання», тобто механізму, який передбачає відмову від мобілізації працівників з певним розміром заробітної плати, позиція органів влади протягом двох років змінилася з неприйняття до підтримки зі спробами надання правового підґрунтя). Однак у будь-якому разі саме держава в особі її голови, членів уряду, парламенту, керівників правоохоронних та судових органів є найбільш значущим суб'єктом інформаційних впливів на членів суспільства;

б) міжнародні організації, цілі діяльності яких пов'язані з розвитком демократії, попередженням порушень прав і свобод людини і громадянина, створенням умов для мирного розв'язання міжнародних та внутрішніх конфліктів, забезпеченням сталого економічного розвитку. Важливість цих суб'єктів впливу обумовлена низкою факторів, серед яких в контексті нашого дослідження слід назвати поєднання в їх діяльності політичних, міжнародно-правових та економічних важелів, за допомогою яких вони стримують небажану і стимулюють бажану активність держав. В силу особливостей своїх статутів міжнародні організації обмежені у використанні безпосереднього впливу на політичні, соціально-економічні та інші процеси у державах. До засобів інформаційного впливу можна віднести прийняття резолюцій, в яких підтримуються чи засуджуються певні процеси, у поєднанні з наданням кредитів та гуманітарної допомоги, і, у випадках необхідності – введення санкцій та проведення миротворчих операцій. М. А. Ожеван з цього приводу пише: «Окрему групу впливів становлять «конструктивні» або «місіонерські» зовнішні впливи, які здійснюються в ім'я демократії,прав людини, свободи слова, свободи торгівлі тощо. Суб'єкти таких впливів зазвичай ств-

рджують, що зовнішні інформаційно-психологічні впливи здійснюються ними передусім в інтересах країни-об'єкта даного впливу й України зокрема. Насправді у подібних маніпулятивних ситуаціях завжди присутній зовнішній інтерес,якщо не впливових держав, то транснаціональних структур великого бізнесу тощо. Але частково або повністю такий інтерес здебільшого дійсно співпадає з національно-державними інтересами України або, принаймні, не загрожує таким інтересам у короткостроковій перспективі. Тому на такі впливи доцільно реагувати конструктивно, хоча в деяких випадках їх слід просто ігнорувати» [626].

в) представники виробників та реалізаторів товарів та послуг. Посилення конкуренції на ринку товарів та послуг внаслідок підвищення ефективності виробничих процесів, у тому числі й завдяки розвитку технологій, сприяє не лише постійному пошуку нових ринків збуту, а й формуванню споживчих мотивів індивідуумів, які в силу тих чи інших причин не мають намірів придбати певний товар чи послугу. Сучасні маркетингові дослідження містять чисельні способи підвищення рівня попиту, який стримують неплатоспроможність та бажання вкладати кошти в традиційні та більш зрозумілі сфери діяльності. Використання прийомів психоаналізу в маркетингу допомагає встановлювати причини і фактори виявлених споживачами спонукань, що обумовлюють прагнення для задоволення потреб [627, с. 111-112]. Серед найбільш успішних маркетингових стратегій останнього часу можна назвати формування в суспільстві явища дітоцентризму, яке включає розвиток у батьків почуття провини за неможливість приділити своїй дитині достатньо часу, задовольнити її потреби у любові та увазі, з одночасним штучним заміщенням задоволення цих потреб купівлею певних товарів. Успішність цієї стратегії з економічної точки зору цілком очевидна – для того, щоб позбавитися від почуття провини, батьки вимушені більше працювати, щоб купувати більше дитячих товарів, відповідно, проводити з дитиною менше часу, внаслідок чого їх почуття провини ще більше зростає, і вони вимушені купувати ще більше товарів. Так, наприклад, в Україні до початку повномасштабної російської збройної агресії спостерігалося зменшення попиту на багатьох ринках, але ринок дитячих іграшок щорічно зростав на 3%, а його загальний обсяг становив 440 млн. доларів [628] (для порівняння – за даними Державної служби статистики України загальний обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок у 2016 році власними силами

організацій становив 11530,7 млн. грн., тобто фінансування науково-дослідних робіт у всіх галузях української науки є трошки меншим [629]). Постійне відстеження поведінки потенційних споживачів здійснюється на професійній основі, так, сьогодні фахівці з SMM (англ. socialmediamarketing, маркетинг у соціальних мережах) мають широкий арсенал засобів для відстеження уподобань користувачів, кола їх друзів, змісту повідомлень тощо. Наприклад, за допомогою програми WolframAlpha відстежується статистика щодо друзів, популярних тем і постів користувачів соціальної мережі Фейсбук, програма Popsters дозволяє аналізувати успішність маркетингових стратегій за кількістю лайків та репостів, розроблена в Україні програма Likount дозволяє проаналізувати склад членів групи у соціальних мережах, обрати найбільш важливих з них, порівняти групи за різними параметрами і обрати найбільш придатні для розміщення реклами площадки [75].

г) професійні групи, специфіка діяльності яких передбачає наявність певних інформаційних меседжів, призначенням яких є формування бажаної поведінки як їх членів, так й інших учасників суспільних відносин. Діапазон інформаційних впливів достатньо широкий, разом з тим можна констатувати наявність декількох тенденцій: установка на ідентифікацію з професією, протиставлення членів професійної групи іншим учасникам суспільних відносин; часто – наявність подвійної системи цінностей, перша складова якої відкрито проголошується і часто нормативно закріплюється (наприклад, у вигляді кодексів професійної етики [630]), а друга – існує на рівні неписаних правил поведінки, відхилення від яких погіршує процеси професійної адаптації і може призвести до відторгнення особистості професійним середовищем. У психологічних науках вплив професійної діяльності на особистість знайшов достатнє емпіричне підтвердження під час дослідження явища професійної деформації, яку визначають як комплекс специфічних, негативних змін особистості працівника, які є наслідком виконання службової діяльності протягом певного, як правило,тривалого періоду, що проявляються індивідуально в кожного працівника, але загалом є типовими для служби чи підрозділу, в якому працівник проходить службу [631]. На теперішній час констатовано та емпірично підтверджено наявність деформацій особистості внаслідок впливу професій працівника міліції (поліції) [632], педагога [633], співробітника пенітенціарної служби

[634], адвоката [635], військового [636], співробітника аварійно-рятувальної служби [637], державного службовця [638] та багатьох інших. Аналіз чинників, які сприяють професійній деформації, свідчить, що вони складаються з двох основних груп. Перша з них пов'язана з умовами праці (її тривалістю, напруженістю тощо), проте друга група чинників має суто інформаційний характер (негативні корпоративні традиції, стереотипи мислення, аморальні критерії оцінки, правопорушення самих співробітників, що в результаті також призводить до дефектів правової свідомості, переважання негативних оцінок у висвітленні діяльності певної професійної групи тощо) [639]. Негативні інформаційні впливи на особистість працівника, які призводять до професійних деформацій, можна простежити на прикладі корупційної поведінки. Її виникнення у значній мірі детерміновано формуванням у певного працівника позиції щодо припустимості отримання незаконної вигоди під впливом повідомлень про поширеність такої поведінки у представників його професійної групи, інформації про притаманність його керівництву такої поведінки, вербальних оцінок колег, які виправдовують корупцію тощо;

ґ) родина. Інформаційні впливи сім'ї є найбільш значущими у структурі інформаційних впливів, а їх дія простежується протягом всього життя людини. Експериментальними дослідженнями доведено, що одним з базових показників особистісної деформації є фіксація на деструктивному батьківському образі [640]. Ми не можемо однозначно стверджувати, що всі впливи на дитину мають інформаційний характер, проте базові засоби психологічного впливу родини – переконання та навіювання [641] – поза сумнівом уявляють собою обмін інформаційними повідомленнями, в якому домінуючу роль відіграють батьки, а дитина виступає реципієнтом інформаційних месенджів. Втім, в кримінології існує позиція, відповідно до якої і фізичні впливи на дитину з боку родини мають інформаційний характер. Так, насильницький злочин, вчинений у сфері сімейних відносин, визначають як міжособистісний сімейний конфлікт, що вирішується із застосуванням кримінально-протиправного енергетичного або інформаційного впливу на члена сім'ї, який містить загрозу заподіяння йому фізичної та (або) психічної шкоди [642]. Сформовані в сім'ї ціннісні орієнтації та я-концепція дуже важко піддаються коригуванню з боку будь-яких інших соціальних інститутів (школи, вищого навчального закладу, професійних груп, психотерапевтів

тощо). Наявність залежності між батьківською поведінкою (стилем родинного виховання) і віктимною, злочинною та суїцидальною поведінкою дітей була предметом багатьох наукових досліджень [643-645], які розпочалися майже століття тому, неодноразово доведена експериментально методами психології, соціології та кримінології і не потребує додаткового обґрунтування. Інша справа, що на рівні практики інформаційні впливи сім'ї як первинна та найбільш значуща детермінанта людської поведінки постійно знецінюється;

д) заклади освіти. Широкомасштабна російська збройна агресія проти України внесла кардинальні зміни у розвиток всіх сфер суспільних відносин. Зміни в освітній сфері стали предметом постійної рефлексії в українському суспільстві, оскільки вплив низки факторів не дозволяє зберегти status quo. Причиною тому стали тимчасова окупація українських територій, зміни у кількості та складі здобувачів освіти, посилення загроз життю і здоров'ю учасників освітніх процесів внаслідок дій противника. Вказане свідчить про необхідність переосмислення мети та завдань освіти, методологічних підходів до освітніх процесів, виробленню гнучкої стратегії реалізації конституційного права на освіту.

Навчально-виховні впливи, які здійснюються під час соціалізації особистості в закладах дошкільної, шкільної та вищої освіти, однозначно мають інформаційний характер і спрямовані на як на оволодіння певними знаннями, вміннями та навичками, так і на формування бажаної поведінки людини в соціумі. Слід звернути увагу на те, що перед початком повномасштабної збройної російської агресії в Україні спостерігалося поступове назрівання конфліктної ситуації, пов'язаної з невідповідністю національної системи освіти викликам часу, що знаходило свій прояв у відмові батьків дітей шкільного віку від очних форм загальноосвітньої підготовки за рахунок вибору її індивідуальних (екстернатних, домашніх та ін.) форм, відмові абітурієнтів від навчання у національних вищих навчальних закладах за рахунок вибору навчання в інших державах, знецінення в очах активної і креативної частини молоді вищої освіти як такої, що не дозволяє отримати необхідні для ефективної професійної діяльності знань, вмінь та навичок, які доводиться виробляти за рахунок самоосвіти. Так, за даними аналітичного центру CEDOS, динаміка зростання кількості українських студентів у зарубіжних вищих навчальних закладах з 2009 по 2016 роки склала 176% [646]. За даними засобів масової інформації, лише у м. Києві станом на лютий 2017

року вдома навчалися понад 10 тис. дітей [647] (для порівняння – у 2016 році на екстернатній, заочній, індивідуальній та дистанційній формах навчання в Україні загалом знаходилося приблизно 6500 дітей шкільного віку) [648]. Пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 сприяло ще більшому поширенню дистанційних та індивідуальних форм навчання, а після російського вторгнення 24 лютого 2022 року кількість таких учнів зросла, за даними Міністерства освіти і науки України, до одного мільйона осіб, з яких приблизно 600 тис. здобувають освіту в Україні, а 400 тис. – за кордоном.

Отже, криза національної системи освіти розпочалася задовго до повномасштабної російської збройної агресії, а її головною причиною, на нашу думку, є інерційність національної системи освіти, яка проявляється у поширеності в педагогічній сфері хибного уявлення щодо мети освіти як наданні здобувачам освіти комплексу знань (які щомиті застарівають) і виробленні у них соціально слухняної поведінки (що не дає їм змоги адаптуватися як до життєдіяльності в умовах тривалої невизначеності, притаманних всім війнам, так і до ринкових відносин в умовах формування інформаційного суспільства). Можна прогнозувати, що протягом найближчого десятиліття невідповідність національної системи освіти викликам часу призведе до глобальної суспільної кризи, ліквідації значної частини навчальних закладів, зростання безробіття серед педагогічних працівників. Цьому буде сприяти автоматизація багатьох виробничих процесів, які можуть бути зведені до оперування визначеною сукупністю перемінних. Так, у листопаді 2017 року робот китайської компанії iFlyTek успішно склав національний іспит в галузі медицини і отримав ліцензію на право займатися лікарською діяльністю. У багатьох розвинених країнах зараз тривають експерименти, пов’язані з заміною вчителів роботами, при цьому констатується, що успішність навчання дітей при цьому підвищується, оскільки штучний інтелект, на відміну від живої людини, здатний одночасно використовувати індивідуальний підхід до кожного учня в класі. Отже, можна констатувати, що сьогодні спостерігається трансформація змісту та сутності інформаційних впливів закладів освіти на особистість, і ті з них, які переорієнтуються на підтримку індивідуальних освітніх стратегій здобувачів освіти в умовах невизначеності, зможуть і в майбутньому ефективно здійснювати свою діяльність. Ті ж заклади освіти, які не зможуть відмовитися від стереотипного сприйняття

освітньої цілі як надання знань, з високим ступенем ймовірності припинять своє існування.

е) референтна група, тобто соціальна група, позиції та цінності якої використовуються особистістю для формування стратегії власної поведінки, особливо в умовах недостатності достовірних відомостей та даних щодо актуальної ситуації. З референтною групою пов'язано явище лідерів суспільної думки, позиція яких здійснює свій вплив на особистість за допомогою механізмів ідентифікації або інтеріоризації. Відзначимо, що у психології реклами дане явище використовується вже багато десятиліть (наприклад, коли зірки попкультури у рекламних роликах розповідають про свій досвід використання шампуню від лупи). Використання місцевих лідерів суспільної думки для досягнення цілей військової операції було описано ще у 1957 році фундатором концепції цивільно-військового співробітництва С. Гантінгтоном [649];

є) засоби масової інформації. Віднесення їх до суб'єктів інформаційного впливу має здійснюватися з певними обмеженнями, оскільки їх діяльність уявляє собою поєднання стратегій інформаційного впливу інших суб'єктів впливу. Цілком підтримуючи ідею незалежності засобів масової інформації, зауважимо, що, на нашу думку, вона може бути реалізована виключно через одночасне існування багатьох ЗМІ з позиціями, що суперечать одна одній. Що ж стосується можливості існування засобу масової інформації, який не буде орієнтуватися на позицію певної суспільної групи, то такий засіб дуже швидко втратив би своїх читачів;

ж) іноземні розвідувальні та контррозвідувальні органи, терористичні організації та інші суб'єкти, діяльність яких спрямована на повалення (ослаблення) державного ладу в певній країні, зміну політичної еліти тощо. Складність у визначенні безпосередньої участі означених суб'єктів у процесах інформаційного впливу пов'язана з тим, що вони здійснюють його переважно через діяльність інших суб'єктів – лідерів громадської думки, професійні групи, засоби масової інформації тощо. Часто неможливо зробити достовірні висновки щодо суб'єкта і мети, з якою здійснюється певний інформаційний вплив. Так, заслуговує на увагу спосіб доступу до особистої переписки, фотографій та інших персональних даних у соціальній мережі Фейсбук. Користувач соціальної мережі бачить у стрічці новин результати обробки даних його друга (або особи, на яку він підписаний), які визначають якісь особисті риси цієї людини, її схожість з

якоюсь твариною, квіткою, автомобілем, дорогоцінним камінцем, історичним персонажем тощо (показники змінюються щоденно). Спрацьовує механізм наслідування, і користувач соціальної мережі натискує на посилання, щоб отримати таку інформацію про себе. Для цього йому необхідно зайти на певний сайт (назви та адреси яких регулярно змінюються). Після цього особі пропонується отримати відповідь на питання (на яке звірятко Ви схожі, наприклад), надавши доступ програмі до своєї особистої переписки, фотографій, даних про друзів, особисті уподобання тощо. Заслуговує на увагу, що, незважаючи на абсурдність отриманих результатів, у соціальній мережі спостерігаються періодичні хвилі активності, коли достатньо освічені та обізнані члени суспільства, наслідуючи один одного, роблять доступними для невідомого суб'єкта свою особисту переписку та інші дані, не замислюючись над причинами та наслідками відкриття своєї персональної інформації. Ми не можемо однозначно стверджувати, що головним замовником отримання даних про користувачів соціальних мереж є саме розвідувальні служби. Можливо, такі дані використовуються ними спільно з маркетологами, які намагаються збільшити ефективність мікротаргетування реклами. Однак, враховуючи законодавчо визначений обов'язок російських провайдерів зберігати і за першою вимогою надавати правоохоронним органам персональну інформацію користувачів та ключі шифрування їх переписки, будь-який користувач соціальної мережі, який дає добровільну згоду на вивчення його приватних повідомлень, може тим самим добровільно передавати таку інформацію державі-агресору.

Ми охарактеризували лише основних суб'єктів інформаційних впливів, однак на індивідуальному рівні їх коло може бути значно ширшим і включати, наприклад, релігійні та націоналістичні організації, клуби болільників тощо. Дослідження їх впливу на суспільні відносини може бути темою окремих досліджень. Проте предмет нашого дослідження безпосередньо пов'язаний з правовим виміром інформаційних впливів.

Спробуємо виокремити ознаки інформаційних впливів. По-перше, це цілеспрямованість. Всі суб'єкти інформаційних впливів намагаються досягти однієї мети – формування бажаної поведінки індивіда. При цьому цілі деяких з них не пересікаються (наприклад, формування електоральної, споживчої та професійної поведінки у певних випадках може здійснюватися без особливих суперечностей

між суб'єктами впливу, якщо кожен з них має свою обмежену сферу інтересів). Проте усередині кожної групи суб'єктів такі цілі можуть значно диференціюватися (як це відбувається під час виборчих або рекламних кампаній, наприклад). Ознака цілеспрямованості може бути присутня, навіть якщо цілі на вербальному рівні не усвідомлюються (наприклад, у родинних сценаріях виховання жертовної або агресивної поведінки).

По-друге, інформаційні впливи завжди несуть у собі певне повідомлення, призначене наблизити поведінку індивіда до бажаної. Як ми вже писали вище, кримінологи знаходять інформаційний зміст навіть в актах фізичної агресії батьків по відношенню до своїх дітей, з чим не можна не погодитися. Певні складнощі виникають під час з'ясування сутності категорії «повідомлення», яке, на жаль, у вітчизняній науці інформаційного права ще не набуло достатнього висвітлення. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах визначає повідомлення як будь-яку заяву, декларацію, вимогу, сповіщення або прохання, включаючи оферту та акцепт оферти, які потрібно зробити сторонам або які вони вирішують зробити у зв'язку з укладенням або виконанням договору. Втім, вказана дефініція може бути використана лише у вузькому аспекті міжнародно-правового регулювання [650]. У науці державного управління «повідомлення» в аспекті комунікативного простору мається на увазі інформація, підготовлена до трансляції відповідними комунікативними каналами (зокрема, за допомогою простих і складних семіотичних форм) [651]. На думку Н. Москаленко, Я. Коврова та О. Алфьорова, інформаційне повідомлення – це група найпростіших елементів інформації, що мають внутрішній взаємозв'язок [652, с.111]. Недоліком цього визначення, на нашу думку, є використання ознаки «інформаційне» для терміну, що визначається (на наше переконання, неінформаційних повідомлень не існує), а також визначення досліджуваного поняття через категорію «інформація», яка значно ширше за змістом і розуміння якої включає кількадесят концептуальних підходів. На нашу думку, найбільш вдалим є підхід В. Г. Пилипчука і О. П. Дзьобаня, які, аналізуючи праці Н. Вінера, доходять висновку, що повідомлення є формою інформації, при цьому єдність форми(повідомлення) і змісту (включеність свідомості у процес отримання, осмислення та використання повідомлення), їх нероздільність, а також одночасність, здавалося б, різних процесів (передача повідомлення та

його отримання з одночасною обробкою і використанням) випливають із властивостей і функцій людської свідомості. Ці об'єднані в єдиний ланцюг передачі, отримання, обробки, оцінки, зберігання і використання інформації процеси становлять інформаційний процес [653]. Отже, повідомлення, на нашу думку, слід розуміти як форму інформації. Інформацію у даному випадку ми розуміємо у значенні ст. 1 Закону України «Про інформацію» як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Заслуговує на увагу також підхід до співвідношення категорій «інформація» і «повідомлення», який сформувався в інформатиці, згідно якого відповідність між інформацією і повідомленням, за допомогою якого вона передається, не є взаємно однозначною. Одна і та ж інформація може передаватися за допомогою різних повідомлень. Наприклад, повідомлення про затримку рейсу, що передається в аеропорту на різних мовах, містить одну й ту ж інформацію, при цьому повідомлення є різними. І навпаки, одне й те саме повідомлення може нести різну інформацію. Повідомлення «над всією Іспанією безхмарне небо» було сприйнято більшістю радіослухачів як частина метеозведення. І лише небагато хто знав, що з кожним умовний сигнал до початку фашистського заколоту в Іспанії в 1936 році [654].

Використання категорії «повідомлення» для з'ясування сутності інформаційного впливу дозволяє використати напрацьовану в інформатиці класифікацію повідомлень, яка здійснюється, зокрема, за критерієм виду повідомлення (текстові, числові, графічні, звукові, умовні сигнали, спеціальні, комбіновані) та за способом сприйняття (візуальні, звукові, тактильні, нюхові, смакові, комбіновані). Не зважаючи на деяку незвичність застосування цієї класифікації у правовому контексті, зауважимо, що суспільні відносини і в цій сфері вже випереджають своє правове регулювання: так, інформаційний вплив на нюхову систему активно використовується у маркетингових стратегіях, наприклад, шляхом деодорування повітря в закладах торгівлі ароматами кориці, ванілі тощо, які справляють необхідний для збільшення кількості нераціональних покупок вплив на сигнальні системи організму людини (технології нейромаркетинга). Слід також сказати, що невербальні повідомлення у теперішній час активно досліджуються у межах семіотики – науки, що досліджує властивості

знаків та знакових систем. Так, у роботі І. В. Ковалинської «Невербальна комунікація» зроблено спробу узагальнити, систематизувати та з'ясувати сутність невербальних повідомлень [655].

По-третє, інформаційний вплив не може розглядатися як лінійний процес. Він має щонайменше чотириступінчасту структуру і складається зі стадій: а) отримання повідомлення; б) співвіднесення його з ціннісно-мотиваційною та когнітивною сферами особистості, позицією референтної групи; в) вироблення особистої реакції на вплив шляхом заперечення, підкорення/згоди, ідентифікації та інтерналізації (останні досить детально описані Г. Кельманом [656]); г) зміна поведінки особистості. Четверта стадія є факультативною та наступає у тому випадку, якщо особиста реакція на вплив не була пов'язана з запереченням змісту повідомлення.

По-четверте, феномен інформаційного впливу включає дві складові: інформаційно-психологічну та інформаційно-технічну (кібернетичну). Спробу визначити сутність інформаційних впливів в аспекті вказаної дихотомії зроблено у навчальному посібнику «Сугестивні технології маніпулятивного впливу» за редакцією Є. Д. Скуліша [657]. Інформаційний вплив в ньому визначений як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини. Інформаційний вплив автори поділяють на інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний впливи. Інформаційно-технічний вплив – це вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта з метою забезпечення реалізації необхідних змін у її функціонуванні (зупинка роботи, несанкціонований доступ до інформації та її перекручування (спотворення), програмування на певні помилки, зниження швидкості оброблення інформації тощо), а також вплив на фізичний стан людини. Інформаційно-психологічний вплив – це вплив на свідомість та підсвідомість особистості й населення з метою внесення змін у їхню поведінку та світогляд. Його базовими методами вчені вважають переконання й навіювання. З приводу останнього хотілося б звернути увагу на те, що серед базових методів не названо приклад, особливість якого як різновиду соціального впливу полягає у здатності і природному прагненні людського індивіда переймати чужий досвід шляхом наслідування позитивних зразків діяльності і поведінки [658]. Додамо, що

саме приклад значною мірою детермінує зміст інформаційних впливів батьків на дитину, розповсюдження корупційних діянь (якщо керівник і колеги працівника систематично отримують незаконну вигоду, його ставлення до допустимості такої поведінки переважно змінюється) тощо. Крім того, викликає заперечення авторська трактування інформаційного впливу у загальному розумінні як такого, що справляє виключно деструктивні зміни. Формування будь-якої особистості відбувається завдяки інформаційним впливам з боку батьків чи осіб, що їх заміщують, навчальних закладів, інших суб'єктів, і, якщо б всі такі впливи були деструктивними, людська популяція припинила б своє існування.

О. Г. Радзієвська надає наступне визначення: «інформаційно-психологічний вплив – це цілеспрямована дія інформації на свідомість та психіку людей (особистостей, груп) усвідомленого або неусвідомленого характеру за допомогою переконання, психологічного переформування або сугестії для формування певної системи уявлень, із метою зміни світоглядних та психологічних структур їхньої свідомості й підсвідомості, трансформації їхніх емоційних станів, стимулювання відповідних типів поведінки» [659]. Зробимо декілька зауважень з його приводу. По-перше, відповідно до базових положень загальної психології поняття свідомість та психіка не можуть вживатися як рівнозначні, свідомість є вищою формою розвитку психіки. По-друге, термін «психологічне переформування» є ненауковим за своїм змістом і суперечить базовим положенням як загальної психології, так і психології розвитку: формування особистості здійснюється відповідно до певних закономірностей, і будь-яке «переформування» є категорично неможливим. По-третє, авторкою не враховано, що неусвідомлене уявляє собою сукупність інстинктів, інтуїції та автоматизмів, отже, ніякого світогляду у підсвідомості не може бути. Хоча, безумовно, сама спроба дати визначення інформаційно-психологічного впливу у межах науки інформаційного права має сприйматися позитивно.

Складність, яка має місце під час визначення інформаційно-психологічних впливів, на нашу думку, пов'язана із намаганням дослідників охопити їх дією всі без виключення психічні процеси, у тому й числі ті, що знаходяться у зоні несвідомого. Не заперечуючи проти можливості впливу на неусвідомлювані мотиви та підпорогове сприйняття, зауважимо однак, що вивчення відповідних проце-

сів у межах психологічних наук уявляється досить складним, а у межах правової науки – взагалі неможливим в силу відсутності відповідного інструментарію, який дозволяв би отримувати достовірні та надійні результати досліджень. Чи означає це знецінення нами несвідомих мотивів людської діяльності? Ні. Однак кожна наука має використовувати притаманні їй методи наукового пізнання, формування системи яких є складним і тривалим процесом, завершення першої стадії якого дозволяє стверджувати, що ми маємо справу саме з наукою, а не з сукупністю емоціональних реакцій чи поетичних метафор окремих суб'єктів. І ці методи мають використовуватися для дослідження предмета та об'єкта саме цієї науки. Отже, якщо мова йде про правову науку взагалі і науку інформаційного права зокрема, слід брати до уваги, що її об'єктом є регульовані правом суспільні відносини. Таким чином, дослідження інформаційних впливів у науці інформаційного права може охоплювати лише ті їх аспекти, які знаходять прояв у суспільних відносинах і регулюються (або мають регулюватися) правовими нормами. Зрозуміло, що функціонування сфери інстинктів, неусвідомлених мотивів та підпорогового сприйняття, на щастя, правовими нормами не регулюється. Досліджуючи особливості інформаційно-психологічного впливу у межах науки інформаційного права, ми можемо достовірно оцінювати виключно поведінку суб'єктів суспільних відносин в аспекті її правомірності і неправомірності, і, за певних обмежень, в контексті управлінських процесів, – ефективності чи неефективності.

На підставі викладеного вище ми можемо сформулювати поняття інформаційно-психологічного впливу як цілеспрямованого поширення інформаційних повідомлень або їх сукупності з метою досягнення бажаного стану поведінки суб'єктів суспільних відносин. При цьому правомірні інформаційно-психологічні впливи, на наше переконання, можуть регулюватися правом лише в аспекті ефективності управлінських процесів у певній сфері (наприклад, щодо досягнення цілей вищої освіти). Відповідно, інформаційно-психологічні впливи батьків на формування особистості дітей, кандидатів у депутати – на електорат, виробників товарів та послуг – на споживачів, якщо вони не переслідують протиправної мети, знаходяться по за межами вивчення науки інформаційного права. Дослідження таких впливів може здійснюватися у межах психологічних, соціологічних, економічних наук, які мають для цього відповідний інструментарій. Неправомірним інформаційно-психологічний вплив

стає за двох умов: якщо суб'єкт впливу порушує правові приписи під час поширення певних повідомлень (наративів), та/або якщо метою впливу є неправомірна поведінка об'єкта впливу. Якщо за результатами досліджень інших наук будуть достовірно встановлені фактори, які впливають на неправомірність поведінки суб'єктів і об'єктів інформаційного впливу – завданням права має стати пошук правових способів мінімізації негативних наслідків ситуації, що склалася. І, навпаки, встановивши випадки неправомірної поведінки, причини якої неможна з'ясувати за допомогою правової методології, фахівці у сфері інформаційного права можуть ініціювати міждисциплінарні комплексні дослідження із залученням фахівців інших наук. Але коли у межах досліджень в галузі інформаційного права починають аналізуватися особливості підпорогового сприйняття (наприклад, щодо негативного впливу комп'ютерних ігор на формування особистості дитини), результати таких досліджень не можна визнати достовірними ні з точки зору психологічних, ні з точки зору правових наук.

Адаптивність національної освітньої системи потребує сьогодні відмови від керуючої ролі заборон під час визначення принципів інформаційної безпеки дітей та юнацтва в епоху активного розвитку цифрових технологій. Якщо застосувати більшість запропонованих науковцями та практиками заходів та засобів убезпечення дітей від негативних інформаційних впливів, які базуються переважно на заборонах, ми отримаємо неадаптивне, нестійке та нездатне адекватно реагувати на виклики сучасності покоління, яке не в змозі будувати свої власні стратегії досягнення цілей. Сучасний етап цивілізаційного розвитку потребує усвідомлення принципу особистої відповідальності кожного громадянина за свою інформаційну безпеку. І ведуча роль у формуванні цієї відповідальності належить розвитку інформаційної культури, високий рівень якої дасть особистості змогу самостійно і своєчасно виявляти існуючі загрози та адекватно реагувати на них.

Функціонування сучасних систем національної безпеки пов'язано нині з великою кількістю викликів, обумовлених змінами у структурі суспільних відносин та динамічним удосконаленням інформаційних технологій. Як слушно вказує К. М. Сейлер, штучний інтелект є сферою технологій, що швидко розвивається і має потенційно значні наслідки для національної безпеки. У зв'язку з цим провідними арміями світу розробляються додатки штучного інтелекту

для цілої низки військових функцій. Дослідження штучного інтелекту ведуться у сферах збору і аналізу розвідданих, логістики, кібероперацій, інформаційних інформаційних операцій, командування і управління, а також у різноманітних напівавтономних і автономних транспортних засобах. Штучний інтелект вже застосовувався у військових операціях в Іраку та Сирії. Однак основна частина розвитку штучного інтелекту відбувається в комерційному секторі [660]. Одним із продуктів штучного інтелекту, створеним для комерційних цілей, але активно застосованим у відносинах в сфері національної безпеки, є діпфейки.

Як справедливо зазначають Н. П. Литвиненко та М. І. Атаманчук, саме поняття «діпфейк» передбачає поєднання технологій глибинного навчання та генерування фейкових відео, що імітують реальні аудіо- та відеозображення. Програми, які використовуються для створення діпфейків, постійно удосконалюються, тобто «вчаться», завдяки штучним нейронним мережам, що робить результати їх використання все більш реалістичним, а отже – небезпечними [661].

Діпфейки уявляють собою штучно створену форму медіа, в якій реальні зображення людей за допомогою технологій штучного інтелекту видозмінюються, спотворюються і набувають невластивих їм у реальності ознак. У сфері національної безпеки такі технології активно застосовуються для досягнення наступних цілей.

По-перше, в умовах поляризації міжнародних відносин та функціонування так званої «осі зла». Діпфейки активно застосовуються для дискредитації певних представників органів публічної влади, громадських організацій, релігійних конфесій тощо. Метою такої дискредитації є підрив довіри до представників держави і громадянського суспільства, а також створення у пересічних громадян відчуття маргіналізації суспільно-політичного простору, що полегшує застосування до них заходів впливу противника і використання в його цілях.

По-друге, діпфейки активно використовуються для маніпуляції результатами і процесом виборів, створення фальшивих новин, які характеризують кандидатів з негативної або позитивної сторони, а також поширення штучно створеної компрометуючої інформації, здатної вплинути на розподіл голосів виборців, проводячи до влади політиків, які використовують такі технології у своїх цілях.

По-третє, діпфейки здатні вплинути на формування у суспільстві недовіри до засобів масової інформації. Поширення відверто

сфальсифікованих новин з використанням логотипів та провідних журналістів засобів мас-медіа здатне викликати у громадян зневіру у здатності певного засобу масової інформації об'єктивно доносити відомості щодо подій на світовій арені та у державі.

По-четверте, використання діпфейків для зростання соціального напруження може проявлятися у створенні фейкових новин, метою яких є зростання ненависті до певної соціальної, етнічної, расової, національної, мовної чи іншої групи. Як свідчить практика стратегічних комунікацій, спростування подібної сфальшованої інформації часто не сприймається її реципієнтами, які продовжують вірити у зміст початкового наративу.

Активізація процесів цифрової трансформації потребує більш активного застосування заходів інформаційної безпеки, що обумовлено зростанням кількості та інтенсивності інформаційних загроз у тих сферах суспільних відносин, в яких вказана трансформація здійснюється особливо швидкими темпами. Ці процеси перебувають у нерозривному взаємозв'язку: ефективність інформаційної безпеки обумовлює досягнення цілей цифрової трансформації, тоді як активізація процесів цифрової трансформації викликає необхідність застосування, розвитку та вдосконалення засобів забезпечення інформаційної безпеки. Подолання негативного впливу діпфейків у правовій площині має передбачати перш за все створення законодавства, яке дозволяло б ефективно протидіяти безконтрольному поширенню синтетичній інформації, особливо у політичній та військовій сферах. Слід зазначити, що Сполучені Штати Америки протягом 2023-2024 років прийняли низку правових актів, в яких було визначено обмеження та заборони для використання діпфейків у виборчих компаніях. Разом з тим, процес подолання деструктивного впливу діпфейків на політичні процеси потребує активної участі всіх демократичних держав, які мають проводити регулярний моніторинг впливу синтетичної інформації на їх суспільства і державу, а також удосконалювати правові засоби запобігання спробам використати можливості штучного інтелекту для дестабілізації суспільних відносин.

Одним із проявів гібридного характеру російської агресії проти України є те, що противник активно використовує тему військовополонених у своїй пропаганді, постійно перекручуючи факти і звинувачуючи нашу державу у власних злочинах проти людяності. Так, 16 травня, за посередництва ООН та Міжнародного комітету

Червоного Хреста, розпочався процес евакуації захисників Маріуполя з території заводу «Азовсталь», що тривалий час був оточений та знаходився під ударами російських військ. Формат евакуації передбачав встановлення режиму тиші та здачу українських військових в полон з подальшим обміном під гарантії ООН та Міжнародного комітету Червоного Хреста. Даний формат був обраний та затверджений захисниками Маріуполя, що брали участь в перемовинах. 29 червня відбувся перший із запланованих обмінів військовополонених, в результаті якого в Україну повернулися 144 захисника. Ключовою умовою обраного формату були зобов'язання російської сторони перед міжнародними організаціями щодо збереження життя та здоров'я українських захисників. Дана гарантія була цинічно порушена. В ніч на 29 липня на території колишньої виправної колонії смт. Оленівка відбулося організоване вбивство українських військовополонених. На спланований характер цього злочину та вчинення його російською стороною вказують багато задокументованих доказів: зокрема, умисне переведення бійців в нове приміщення незадовго до вибуху, аналіз характеру ушкоджень та руху вибухової хвилі, перехоплення телефонних розмов російських військовослужбовців, відсутність обстрілів у вказаному місці та інші. Все це не залишає сумніву: вибух в Оленівці був російським терористичним актом та грубим порушенням міжнародних домовленостей [662].

Перебування у полоні військовослужбовців пов'язано не лише з загрозами для їх життя і здоров'я, честі і гідності, а і зі стражданнями їх близьких, знаходженням їх протягом тривалого часу у стресовій ситуації, у стані невизначеності, адже невідомо, чи залишився військовослужбовець в живих, яким є стан його здоров'я. Це доволі часто стає причиною некритичності сприйняття інформації членами сімей військовополонених, що посилює вплив противника на їх стан та поведінку. У свою чергу, це може призводити до цинічного використання близьких загиблих, зниклих безвісті та полонених військовослужбовців для досягнення цілей противника та особистого збагачення представників криміналітету.

На підставі польового дослідження особливостей додержання інформаційної безпеки під час організації діяльності з пошуку та звільнення військовополонених, яке здійснювалося шляхом експертного опитування військовослужбовців та членів їх сімей, нам вдалося виокремити наступні тенденції [663].

Перша з них пов'язана із наслідками непродуманого оприлюднення персональних даних військовослужбовця у соціальних мережах, телеграм-каналах, на плакатах під час громадських заходів тощо. Наслідки такої поведінки, вмотивованої бажанням рідних якнайшвидше побачити своїх захисників, призводять до персоналізації особистих даних та їх поширення. У результаті стають відомими ім'я та прізвище, позивний, місце служби військовослужбовця, його попередня участь у боях з російськими загарбниками у межах АТО та ООС, місце його проживання, телефони та імена його родичів. Це активізує численних шахраїв, у тому числі тих, що знаходяться у місцях позбавлення волі на території Російської Федерації. Членам родин військовослужбовця повідомляють, що він знаходиться у полоні, і вимагають переведення значних сум коштів (звичайно від 5 до 20 тис. доларів) на банківські картки. У випадку ж, якщо гроші не будуть переведені, злочинці загрожують каліцтвом або смертю військовослужбовця, максимально детально описуючи його теперішні та майбутні страждання.

Безумовно, критично мисляча людина у спілкуванні зі злочинцями може наполягати на особистій телефонній розмові з військовослужбовцем, неможливість якої породить сумніви у реальності наданої щодо полону інформації. Однак трапляються випадки, коли персональними даними полонених користуються спецслужби Російської Федерації для поширення за допомогою близьких осіб військовослужбовця ворожих наративів, мотивуючи їх до вчинення правопорушень, спрямованих на дестабілізацію суспільних відносин, дискредитації органів державної влади України, тощо. За таких умов близьким періодично дозволяють телефонні розмови з військовослужбовцем, натомість від них вимагають участі у протестах, розповсюдженні пропагандистських матеріалів противника, вчинення діянь, які межують з колабораціонізмом. Хотілося б підкреслити, що такі наслідки обумовлені власною поведінкою осіб, які стають об'єктами шантажу, коли вони оприлюднюють відповідні персональні дані.

Інший аспект пов'язаний із виникаючою небезпекою для військовослужбовців та їх підрозділів внаслідок оприлюднення інформації з обмеженим доступом, зокрема, одночасне повідомлення прізвищ та позивних військових із вказівкою в/ч та бригади (батальйону, роти, взводу), місць дислокації, прізвищ та позивних команди-

рів тощо. Розвідка противника постійно відстежує такі витоки інформації та будує на їх основі свої операції, метою яких є знищення українських військових підрозділів. Оприлюднення детальної інформації щодо посади, місць служби та персональних даних, включаючи особисті фотографії, може спричинити значну шкоду полоненим у випадку, якщо один чи декілька військовослужбовців обирають тактику приховування деяких аспектів своєї біографії, які звичайно слугують причиною застосування тортур та відмови противника від обміну таких осіб.

Хотілося б також сказати про активне відстеження противником відомостей щодо тих форм насилля, тортур та нелюдського поводження, які справили найбільший деморалізуючий вплив на військовослужбовців, з тим, щоб активніше використовувати їх у місцях тримання військовополонених. Тому детальний емоційний опис вражень від перебування у полоні, поширений у соціальних мережах чи під час особистого спілкування з великим колом осіб, може бути використаний противником для спричинення ще більших страждань полоненим, руйнування їх особистості.

Емоційні страждання людей, чиї син чи донька, чоловік чи дружина, батько чи мати опинилися у полоні, заслуговують на глибоку повагу і повне розуміння. Україна є вільною державою, в якій, згідно ч.2 ст.34 Конституції України, кожна особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Разом з тим ми маємо пам’ятати, що, відповідно до ч.2 ст.32 Основного Закону, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Заходи інформаційної безпеки в діяльності з пошуку та звільнення військовополонених мають перш за все базуватися на цих важливих конституційних положеннях, з тим, щоб досягти балансу між додержанням інформаційних прав громадян та зниженням руйнівного впливу тих інформаційних ризиків, які супроводжують вказану діяльність.

Важлива роль тут належить активній позиції Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, який був утворений 11 березня 2022 року згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 257. До складу Координаційного штабу ввійшли

представники ГУР МО України, Міністерства оборони України, Збройних сил України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України, Міністерства реінтеграції України. Координаційний штаб надає допомогу родинам та близьким захисників та захисниць України, які потрапили в полон або зникли безвісти. Громадська приймальня Координаційного штабу надає консультації щодо юридичних та процедурних питань, пов'язаних з перебуванням воїна у полоні; державних соціальних зобов'язань, гарантованих у випадку потрапляння в полон. При Координаційному штабі також діє консультаційна телефонна лінія, призначена для юридичного, соціального та психологічного супроводу родин українських захисників та захисниць, які потрапили в полон або зникли безвісти за особливих обставин [664]. Центром впроваджено електронну форму звернення щодо розшуку військовополонених та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. Відомості, внесені до цієї форми, є конфіденційними, доступ до них мають лише представники Центру [665]. Що, втім, не зменшує популярності ініціатив, започаткованих громадянами Російської Федерації, у межах яких збирається велика кількість персональних даних про українських військовослужбовців.

Слід також відзначити активну роботу українських адвокатів, спрямовану як на з'ясування місця знаходження українських військовослужбовців, які потрапили у полон, так і на соціально-правовий захист їх інтересів в органах публічної влади та військових формуваннях України. При цьому варто брати до уваги, що, відповідно до ст.22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на адвокатів, їх помічників та стажистів покладено обов'язок додержання адвокатської таємниці, що створює правове підґрунтя для забезпечення інформаційної безпеки діяльності, пов'язаної з пошуком та звільненням військовополонених.

Інформаційну безпеку діяльності з пошуку та звільнення військовополонених слід розуміти як комплекс процедур та алгоритмів, які унеможливлюють розголошення персональних даних військовополонених та їх використання для досягнення політичних, воєнних та інформаційних цілей противника, а також для вчинення кримінальних правопорушень. Перспективні напрями забезпечення дослі-

джуваного виду інформаційної безпеки мають передбачати: а) систематизацію актів національного законодавства, якими визначено правовий статус військовополонених, які у теперішній час характеризуються розпорошеністю та наявністю суперечностей; б) правове закріплення інформаційних прав та обов'язків посадових та інших осіб, дотичних до процесів пошуку та звільнення військовополонених; в) постійне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, спрямованої на усвідомлення широкими масами громадськості цінності персональних даних та необхідності їх захисту.

# *Розділ 6*

# ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

***Анотація.*** *Розглянуто матеріальний аспект інформаційного забезпечення в діяльності органів публічного управління. Охарактеризовано основні напрями вдосконалення законодавства у сфері використання інформаційних технологій в публічному управлінні.*

***Ключові слова:*** *інформаційне забезпечення, інформаційні технології, інформаційні ресурси, інформаційні процеси, органи публічного управління, державна служба.*

## 6.1. Матеріальний аспект інформаційного забезпечення в діяльності органів публічного управління

Пріоритети і завдання Стратегії реформування державного управління України на 2022 – 2025 роки передбачають значне покращення матеріального аспекту інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління, що зумовлено завданнями, які поставлені Програмою підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (Support for Improvement in Governance and Management – SIGMA) направлену на підвищення рівня інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління [666].

Е. Шмідт-Ассманн зазначає, що нова модель організації публічного управління стає засобом переформування організації публічної адміністрації з середини [50, с. 280].

Будь-яка концепція інформаційного забезпечення повинна враховувати інформаційну інфраструктуру, на основі якої організована управлінська діяльність органів публічного управління. Необхідно враховувати специфіку та особливості самого публічного управління.

Розвиток публічного управління на сучасному етапі неможливо без розгляду такої важливої складової, як державна служба і

служба в органах місцевого самоврядування, які водночас мають спільні риси і відмінні особливості.

Як вказує Є. Таран, публічне управління у контексті публічного адміністрування розглядається як професійна діяльність державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, яка включає всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень органів державної влади, як міждисциплінарна академічна сфера, що базується на теорії та концепціях економіки, політичних наук, соціології, адміністративного права, менеджменту. Узагальнюючи аналіз співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління», можемо зазначити, що Україна, взявши за мету європейський шлях розвитку, має рухатися шляхом розвинених країн та робити кроки з удосконалення моделі управління в державі [667, с. 36]. Тому під діяльністю у сфері публічного управління варто розуміти професійну службову діяльність громадян щодо забезпечення виконання повноважень органів публічного управління, посадових осіб і осіб, що заміщають посади в системі органів публічного управління.

Вивчаючи структуру публічного управління, дослідники вважають, що як інститут вона складається з двох основних системно організованих частин правової та соціальної. Е. Шмідт-Ассманн зазначає, що як соціальні системи, організації живуть завдяки діям своїх членів, як часткові системи суспільства, вони водночас взаємодіють їх іншими частинами системи [50, с. 283].

Н. Перепелиця вважає, що на нинішньому етапі її розвитку під науковими основами державного управління розуміється система наукових знань про управління державним механізмом, яка складає теоретичну і методологічну базу практики адміністрування. Це – комплекс знань про принципи, структуру, органи, функції, методи, форми, техніку, культуру управління та їх закономірності. Кожна із складових державного управління прямо чи опосередковано є предметом суспільних наук, оскільки практична реалізація висновків цих наук, їх розвиток в умовах цивілізованого соціуму зумовлені саме соціальними потребами, так чи інакше пов’язаними з управлінням державою. Щодо політичних, юридичних, історичних, економічних наук, філософії, соціальної психології та деяких інших, то їхній предмет безпосередньо пов’язаний з управлінням. У цьому плані державне управління є феномен, що інтегрує всі суспільні науки в певну цілісну систему [668, с. 70-71].

Реформування державного управління в Україні націлене на оптимізацію структури та технологій публічного управління. Цей процес зачіпає обидва компоненти – соціальний і правовий. Водночас в умовах розвитку інформаційного суспільства в структурі публічного управління з'являється третій компонент – інформаційний.

П. Хейне (P. Heyne), П. Дж. Боуттке ( P. J. Boettke), Д. Л. Причитко (D. L. Prychitko) автори всесвітньо відомого підручника з економіки «Економічний образ мислення» (The Economic way of thinking) зазначають: «Інформація – це дефіцитне благо, придбання якого також зв'язано з витратами» [669, с. 163].

З одного боку, інформаційний компонент можна позначити як складову соціального і правового елементу публічного управління. Власне, у сучасних наукових дослідженнях інформаційна складова так і позиціонується.

На підставі інформаційної сутності системи публічного управління та кібернетичної моделі її функціонування визначається інформаційне забезпечення, джерелом якого є наявні інформаційні ресурси, що отримуються за допомогою інформаційної інфраструктури держави.

На нашу думку, інформаційна інфраструктура публічного управління охоплює інформаційний потенціал кадрової політики публічного управління, інформаційне забезпечення правової системи публічного управління, інформатизацію публічного управління, що включає матеріальний аспект інформаційного забезпечення (апаратне, програмне та алгоритмічне).

У контексті теорії інформаційних технологій і систем інформаційна інфраструктура на підставі інформаційних технологій охоплює інформаційні ресурси, інформаційні процеси і інформаційне забезпечення.

Стратегія кібербезпеки України розкриває значення критичної інформаційної інфраструктури, яке в матеріальному аспекті збігається з поняттям інформаційна інфраструктура публічного управління.

Аналізуючи матеріали Threat and Vulnerability Management (TVM) (Protecting IT assets through a comprehensive program. Chicago IIA/ISACA 2nd Annual Hacking Conference October 2015) в поняття інформаційної інфраструктури включені: люди, процеси, проце-

дури, інструменти, обладнання та технологія, яка підтримує створення, використання, транспортування, зберігання та знищення інформації [670, с. 10].

Іншими словами, мова йде про сукупність елементів, що забезпечують циркуляцію інформації по певних каналах. Причому, в цю систему включена людина.

Згідно з визначенням у Економічному енциклопедичному словнику: «Інформаційна інфраструктура – система інформаційної техніки і технологій, електронного зв'язку, інформаційного обслуговування, які забезпечують інформаційну діяльність у суспільстві; частина наукової, виробничої та соціально-економічної структури, яка є матеріальною основою всебічного інформування наукових досліджень, а також виробничої та комерційної діяльності» [671].

Інформаційна інфраструктура, за визначенням Термінологічного словника методології та організації наукових досліджень, це система організаційних структур, підсистем, що забезпечує функціонування і розвиток інформаційного простору країни та засобів інформаційної взаємодії [672].

Інформаційна інфраструктура – це система організаційних структур, що забезпечують функціонування і розвиток інформаційного простору і засобів інформаційної взаємодії, включаючи сукупність інформаційних центрів, підсистем, банків даних і знань, систем зв'язку, центрів управління, апаратно-програмних засобів і технологій забезпечення збору, зберігання, обробки та передачі інформації. Інформаційна інфраструктура забезпечує доступ споживачів до інформаційних ресурсів.

Словник основи електронного урядування інформаційно-комунікаційну інфраструктуру (Information and communication infrastructure) визначає як сукупність територіально розподілених державних та корпоративних інформаційних систем, ліній зв'язку, мереж та каналів передачі даних, засобів комутації та управління інформаційними потоками, а також, організаційних структур правових і нормативних механізмів, що забезпечують їх ефективне функціонування [673].

За визначенням вчених у галузі інформаційних технологій і систем В. Павлиша і Л. Гліненко, інформаційна інфраструктура – найважливіший аспект ІТ/С (інформаційних технологій і систем) – мережа підтримки ІТ/С. Це необхідні фізичні, організаційні, адміні-

стративні та культурні схеми, зокрема робочі завдання, належні навички, обсяг робіт, стандарти та критерії, стиль, культура та організаційні моделі розгортання.

У загальному розумінні інформаційна інфраструктура охоплює інформаційне забезпечення, яке спрямоване на обслуговування інформаційної діяльності у сфері публічного управління.

Поняття інформаційної інфраструктури було адаптоване та використане для розробки вимог до інфраструктури інформаційних систем публічного управління, які використовуються для надання адміністративних послуг і виконання функцій публічного управління в електронній формі (електронне урядування). Зокрема основні положення захисту інформаційної інфраструктури визначаються постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 року № 373 «Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах» [674].

Інформаційний компонент системи публічного управління складається з елементів:

- люди з їх інформаційним потенціалом;
- інформаційні ресурси;
- організаційні структури з обробки, передачі та зберігання інформації;
- засоби інформаційної взаємодії громадян і організацій;
- засоби правової підтримки забезпечення інформаційної діяльності.

Сьогодні для реалізації інформаційної взаємодії між суб'єктами управління, об'єктами управління, засобами управління тощо (інформаційними компонентами системи публічного управління) розробляються і впроваджуються матеріальний аспект інформаційного забезпечення спеціалізовані інформаційні системи (ІС).

Теорія інформаційних технологій і систем визначає інформаційну систему як єдність апаратного, програмного, алгоритмічного забезпечення та мережі підтримки, спрямована на досягнення мети визначеної функціями публічного управління:

- апаратне забезпечення (Hardware) до якого належить фізична структура або логічний макет, конфігурація машин, систем та іншого обладнання;

- програмне забезпечення (Software), що являє собою набір правил, керівних принципів та алгоритмів (це програми, погодження, стандарти та правила користування, source code);

- алгоритмічне (інтелектуальне) забезпечення.

Інформаційні системи використовують ресурси декількох категорій – засоби обчислювальної техніки (технічні засоби – комп'ютери та комп'ютерні системи з різною апаратною платформою і архітектурою), комунікаційне обладнання та середовище (мережеве обладнання та середовище передачі даних, приймально-передавальні системи); системне (операційні системи і операційні оболонки) програмне забезпечення та прикладне програмне забезпечення, інформаційні, лінгвістичні та людські ресурси.

Технічні засоби – нижній рівень ієрархії інформаційних систем представлений сукупністю обладнання, призначеного для її функціонування і взаємодії з нею користувачів. В якості користувачів інформаційних систем можуть виступати працівники органу публічного управління та громадяни. Користувачі взаємодіють з інформаційними системами через персональні комп'ютери, мобільні пристрої та серверне обладнання. Наступні два рівня – операційні системи та програмне забезпечення дозволяють організувати надання та отримання сукупності адміністративних послуг в електронному вигляді та виконувати функції електронного урядування, забезпечуючи циркуляцію інформації між усіма елементами управління. Останній рівень – мережева взаємодія дозволяє об'єднати всі компоненти інформаційної системи та пов'язати її із зовнішніми інформаційними системами.

Основними елементами, з погляду на матеріальний аспект інформаційного забезпечення, інформаційної інфраструктури публічного управління є різні види інформаційного забезпечення:

- інформаційний потенціал суб'єктів управління (інформаційні потреби і здібності) необхідні для реалізації інформаційної діяльності;

- інформаційні потоки, інформаційні ресурси, задіяні в управлінні;

- інформаційні системи, портали, сайти, використовувані як засоби управління;

- правове забезпечення інформаційної інфраструктури.

Найбільш важливим і складним у цій структурі виявляється саме розробка і впровадження інформаційних систем.

З погляду на дослідження М. Криштанович, А. Богоніс теоретичні підходи до визначення сутності інформаційного забезпечення в системі публічного управління щодо кібернетичної моделі структури процесу управління, матеріальний аспект інформаційного забезпечення необхідно розглядати як невід'ємну складову публічного управління, для реалізації якого є конкретні функціональні механізми управління, що в сукупності повинні забезпечити збалансоване і ефективне функціонування єдиної системи публічного управління. Публічне управління по суті є інформаційним управлінням, де рішення приймаються на основі наявних інформаційних ресурсів, які отримуються за допомогою інформаційної інфраструктури. В умовах сучасного інформаційного суспільства ще не до кінця з'ясована сутність матеріального аспекту інформаційного забезпечення в системі публічного управління, що не дозволяє правильно визначити його роль та місце у цій системі. Інформація слугує фундаментом для аналітики та прогнозування, дозволяючи урядам адаптуватися до мінливих умов та випереджати потенційні проблеми. З іншого боку, інформаційне забезпечення сприяє збільшенню прозорості урядових дій, що є критично важливим для зміцнення довіри громадськості [675, с. 367].

Наукові публікації і практика показує, що існує ряд проблем у функціонуванні інформаційних систем, задіяних в публічному управлінні.

По-перше, інформаційні системи, створювані різними установами, можуть виявитися несумісними. Виникає проблема уніфікації систем.

По-друге, приведення інформаційних систем до державних стандартів вимагає великої кількості узгоджень і виправлень у системах, що призводить до затягування процесу впровадження.

По-третє, необхідно враховувати міжнародні державні стандарти. Наприклад, сьогодні існують міжнародні стандарти ISO, слідуючи яким, зараз відбувається розробка інформаційної інфраструктури у країнах Європейського Союзу.

Водночас існують ще й поза структурні проблеми, пов'язані з особливостями циркулюючої в системі інформації і об'єктивними чинниками самої системи публічного управління.

Перша проблема – унікальність органів публічного управління. Унікальність залежить від особи, яка очолює орган публіч-

ного управління, від географії, природи, чисельності населення, переважаючого менталітету, структури адміністративно-територіальної одиниці, складності бізнес-процесів, кваліфікації співробітників і інших чинників. Тому будь-яке «універсальне» однотипне інформаційно-технологічне рішення стане проблемою, що дискредитує саму ідею автоматизації.

Друга проблема – на якому рівні управлінських структур організується процес впровадження інформаційних систем. На рівні органу публічного управління впровадження інформаційних систем в управління крім фінансових проблем створить такі специфічні проблеми як несумісність різних рішень від сторонніх виробників, складності в обслуговуванні, розвитку, інтеграції між собою і системами вищестоящих органів управління.

При вказаному підході виділяється два основних аспекти: неможливість розробки стандартних і уніфікованих інформаційно-технологічних рішень при створенні інформаційних систем і фінансове обтяження публічного бюджету адміністративно-територіальної одиниці для подібних розробок.

Доцільно виділити ще одну важливу і серйозну проблему – інформаційна безпека, що підтверджується наприклад, наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 15 січня 2016 року № 20 «Про затвердження Порядку сканування на предмет вразливості державних інформаційних ресурсів, розміщених в Інтернеті» (редакція 2022 року) [676].

У доповідях конференції «Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку» (Львів, 10 листопада 2023 року) [677] обговорювалися також і інші проблеми розвитку інформатизації публічного управління до яких доцільно віднести:

- необхідність регіональної інформатизації як бази для інформатизації публічного управління на рівні міста, району, органів місцевого самоврядування;

- підвищення рівня кваліфікації всіх суб'єктів управління в плані інформаційної компетентності;

- розробка відповідної інформаційної політики на державному та місцевому рівнях у контексті інформатизації публічного управління (створення інформаційних систем за архітектурою відкритих систем).

З погляду на дослідження авторів «Посібник з формування організаційної культури на публічній службі» у більшості органів публічного управління країни найбільш актуальною виявляється проблема формування інформаційного потенціалу суб'єктів управління [678].

Низька інформаційно-технологічна компетентність службовців органів публічного управління призводить до неефективного використання інформаційного забезпечення, отже, до низької ефективності роботи всієї інфраструктури. Тому доцільно в інфраструктуру вводити новий елемент – інформаційний потенціал державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, який являє собою сукупність інформаційних потреб і здібностей суб'єктів управління і є основою інформаційної діяльності. Подібна структура повинна стати основою програм з інформаційної політики в органах публічного управління. Розглядаючи ці проблеми, можна сформулювати загальні технічні аспекти щодо можливого їх вирішення:

- створення єдиної інформаційної системи на рівні регіону, доступною органу публічного управління нижчого рівня як сервіс;

- перенесення діючих в органах публічного управління інформаційних систем на загальну платформу;

- створення можливості для органів публічного управління змінювати прикладний функціональний склад інформаційних систем у відповідності зі своїми вимогами, причому розвиток базового ядра повинен залишатися на регіональному або на центральному (щодо відомчих баз даних, які використовуються інформаційними системами публічного управління) рівні.

З погляду на Стратегію реформування державного управління України на 2022-2025 роки, реформування системи державного управління здійснюється з урахуванням Європейських стандартів належного адміністрування, розроблених Програмою підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (далі – Програма SIGMA) та викладених у документі «Принципи державного управління». Зазначений документ містить систему принципів і критерії оцінки державного управління, що базуються на основі міжнародних стандартів і вимог, а також кращих практик держав – членів ЄС та держав Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – Європейські принципи). Ця Стратегія розроблена з урахуванням Європейських принципів та результатів проведеної у 2018 році експертами Програми SIGMA оцінки стану державного управління в Україні, а

також досвіду, набутого на попередньому етапі проведення реформи державного управління.

Технологічні проблеми, у контексті матеріального аспекту інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління, визначаються досить низьким технічним і апаратним забезпеченням інформаційних систем. Хоча рівень впровадження інформаційних систем (інформатизації) органів публічного управління за останні роки помітно підвищився. Але не всі органи центральної виконавчої влади (міністерства і відомства) мають адекватну ІТ - інфраструктуру (інформаційно-технологічну), не кажучи про обласні (регіональні – Автономна республіка Крим) і місцеві органи влади.

Наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 971 «Про затвердження Порядку взаємодії між декларантами, їх представниками, іншими заінтересованими особами та митними органами, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, з використанням механізму «єдиного вікна» та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» має на меті приведення інформаційних систем різних відомств до єдиної системи у контексті Національної економічної стратегії на період до 2030 року сталого розвитку та виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [679].

Для надання в електронному вигляді адміністративних послуг і впровадження електронного урядування необхідна розвинена базова інфраструктура так, як інформація, що накопичується в базах даних інформаційних систем, набуваємо все більшого значення не тільки для ефективності управлінської діяльності органів публічного управління, але й для громадян (фізичних осіб), організацій (юридичних осіб), громадських об’єднань, відомості про які входять в склад такої інформації.

Інформаційні системи, побудовані відповідно до концепції архітектури відкритих систем (моделі OSI і TCP/IP) збирають, зберігають і надають доступ до юридично значимої інформації, створюють на її основі нову інформацію, яка набуває юридичне значення. На-

приклад, як зазначає В. Бондаренко і Н. Пустова, відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII, система електронного документообігу представляє організаційно-технічну систему, що забезпечує процес створення, управління доступом і поширення електронних документів з розміщення та виконання державного замовлення в комп'ютерних мережах [680].

У 2017 році Кабінет Міністрів України пройняв постанову «Про реалізацію пілотного проекту щодо організації електронних торгів (аукціонів) з використанням електронної торгової системи ProZorro. Продажі», яку у 2019 році було замінено постановою «Деякі питання відчуження об'єктів державної власності» [681].

Впровадження електронного документообігу на загал спрямовано на централізацію процесів – організацію взаємодії між уповноваженим органом і замовниками в процедурах планування, розміщення та виконання публічного замовлення. Таким чином, реалізація інформатизації процедур закупівель дасть змогу перейти до нових стандартів роботи та вдосконалити систему здійснення закупівель [682, с. 158]. Інформаційна система розміщення державних замовлень визначають переможця конкурсу в автоматичному режимі на основі порівняння даних заявок. Електронні інформаційні і технологічні картки адміністративних послуг в перспективі можуть працювати повністю автоматично.

В умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 12 жовтня 2022 року «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [683].

В Єдиному державному реєстрі судових рішень з'явилися перші судові прецеденти, пов'язані з порушеннями прав і законних інтересів громадян і організацій в результаті впровадження і використання некоректно працюючих інформаційних систем. Судова практика є лише тоді джерелом права, коли в судовому акті: закріплені положення, що роз'ясняють специфіку застосування нормативних актів, вироблені нові правові правила матеріального та (або) процесуального характеру; дано тлумачення правової норми; сформульовано правову позицію, якою подолано прогалину, дефект або колізію в нормативно-правовому акті.

Сучасне інформаційне законодавство містить лише основні визначення та напрями державної політики щодо впровадження та використання інформаційних систем у сфері публічного управління та регулює окремі слабко зв'язані групи відносин, що виникають з приводу певних категорій інформаційних систем (пов'язані з обробкою персональних даних; захистом інформації, обмеженого доступу; дотриманням авторських і майнових прав на компоненти інформаційних систем, в тому числі інформаційні ресурси і топографію інтегральних мікросхем [684]), виявляється неадекватним тим завданням, які ставить інформаційне суспільство.

У вказаному аспекті чинне національне законодавства має ряд прогалини у регулюванні інформаційних систем, які використовуються в публічному управлінні. У першу чергу це стосується проблемних помилок у таких системах.

Як зазначає М. Гладуелл, автор «Переломний момент: як незначні зміни призводять до глобальних змін» (The tipping point: how little things can make a big difference), соціальні епідемії починаються з накопичення незначних змін, кожне з яких окремо може бути проігноровано, але разом вони призводять до переломного моменту – критичної точки, з якої починається неконтрольований розвиток подій [685, с. 9].

Законодавство не містить правового механізму, який дозволяв би запобігати, виявляти, боротися з наслідками прояву програмних помилок і помилок проєктування, які приводять у результаті до порушення прав і законних інтересів осіб.

Помилки в інформаційних системах доцільно розділити на три групи:

- що впливають на надійність системи і призводять до збоїв (тобто тимчасового припинення функціонування). З правової точки зору вони не впливають на придатність системи відтворювати інформацію в юридичному значенні, але можуть спричинити обов'язок розробника внести необхідні виправлення;

- що призводять до неефективності системи (наприклад, несумісність з іншими системами, незастосовність результатів обробки інформації, невідповідність організаційної структури організації). Це помилки проєктування, викликані відсутністю належної взаємодії замовника та розробника. З юридичної точки зору це не є помилкою так, як створена ситуація у технічному аспекті суперечать вимогам замовника;

- що призводять до порушень законодавства в предметній галузі визначеної сфери правового регулювання. Це помилки проєктування, які можуть не суперечити вимогам замовника, закріпленим в технічному завданні. Для виявлення таких помилок необхідна експертиза інформаційної системи.

У контексті розглянутого вище прикладу, законодавство про публічні закупівлі не враховує специфіку процесу розробки інформаційних систем (автоматизованих інформаційних систем) як інструмента (і навіть способу) регулювання суспільних відносин, який в даний час служить важливим доповненням до такого інструменту, як правовий акт, а в деяких випадках частково переймає його функції.

Для того щоб впровадження інформаційних систем супроводжувалося підтримкою публічного управління на підставі зміцнення режиму законності, необхідно конкретизувати цей принцип стосовно до даного процесу, з врахуванням матеріального аспекту інформаційного забезпечення, забезпечивши його закріплення на законодавчому рівні та створивши правовий механізм для їх реалізації.

Помилки в проєктній документації і (або) у програмному забезпеченні (Software), алгоритмічному (інтелектуальному) забезпеченні, можуть призвести до того, що суспільні відносини, опосередковані використанням інформаційних систем, реалізуються в протиріччі з законодавством, причому порушення будуть прихованими через неочевидності процесів обробки даних в інформаційній системі.

Важливість цього принципу зумовлена тим, що для розробників більшості програмних продуктів врахування вимоги законодавства змушують вимоги ринку, водночас на розміщення державного замовлення ринкові механізми не впливають. Розробка інформаційних систем органів публічного управління фінансується в рамках державного замовлення, а критерієм оцінки проєкту є його відповідність вимогам конкурсної документації. Тому необхідно нормативне закріплення принципу законності, який стверджує пріоритет вимог законодавства над вимогами замовника та встановлює критерій коректності інформаційних систем: результат обробки даних в інформаційній системі повинен відповідати тому результату, який був би отриманий без застосування засобів інформаційних технологій і систем згідно нормативно-правового акту, який регулює відповідно суспільні відносини у класичний спосіб.

Принцип законності стосовно інформаційної системи у сфері публічного управління повинен полягати в створенні такої системи в суворій відповідності з законодавством і відомчим нормативно-правовим регулюванням, що регулює галузь її застосування. Вихідні вимоги до інформаційних систем, зафіксовані у конкурсній документації та всі документи, що затверджуються на проміжних етапах розробки (включаючи технічне завдання, ескізний проєкт, робочий проєкт, схеми баз даних, проєктні діаграми, анотації), кінцевий програмний продукт і супровідна документація (включаючи інструкцію для користувача, інструкцію системного адміністратора) повинні відповідати законодавству.

Доцільно закріпити принципи розробки інформаційних систем у сфері публічного управління, що має пряме практичне значення:

- незалежність в проктуванні – вимоги до системи, сформульовані з урахуванням принципу законності, що передбачає технологічну можливість контролю на всіх етапах і стадії розробки програмного забезпечення аж до їх закріплення в програмному і алгоритмічному забезпеченні (Software) тобто набір рішень, закріплених у проєктній документації на кожному етапі повинен повністю реалізовувати рішення попереднього етапу і не може суперечити законодавству.

З погляду на дослідження Дж, Шуровьески (The Wisdom of Crowds), незалежність в проєктуванні важлива для прийняття розумних рішень з двох причин. По-перше, це виключає помилки, які неминуче виникають при прийняття індивідуальних рішень. Один з найвірніших способів закріпити упередженість суджень групи людей – це зробити їх залежними один від одного в отриманні інформації. По-друге, незалежні індивідууми будуть ґрунтуватися дійсно на різнобічній інформації, а не на одних і тих же, але по-різному сформульованих відомостях. Проте незалежність не передбачає раціональність або неупередженість [686, с. 56];

- відкритість – інформаційна система у сфері публічного управління повинна мати архітектуру відкритих систем, бути відкритою для громадськості, за винятком тих випадків, коли зміст утвореної у наслідок автоматизованих процесів інформації становить службову або державну таємницю;

- проєктування інформаційних систем за методологією Structured Analysis and Design Technique (SADT) з урахуванням можливих змін законодавства (щоб адаптація інформаційних систем до таких змін могла здійснюватися за прийнятні терміни за наявність правового механізму, що дозволяє оперативно модифікувати інформаційну систему, взяв за основу вимоги Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII і нормативні акти у сфері захисту інформації, включаючи технічні стандарти.

Додатковим організаційним принципом є обов'язковість експертизи source code інформаційної системи та проєктної документації на відповідність законодавству. Такий аналіз сприяє встановленню зв'язків з обставинами, що підлягають встановленню; перевірка достовірності комп'ютерної інформації за допомогою встановлення механізму виникнення (джерела), залежно від типів інформаційно-комунікаційних технологій, технічних або інформаційних чинників, охоплює:

- апаратно-технічний аналіз комп'ютерної техніки, її функціональних можливостей, початкового та фактичного стану тощо;

- програмно-технічний аналіз, спрямований на оцінку функціональних властивостей, цільового призначення програмного забезпечення;

- інформаційний аналіз щодо визначення ідентифікації та діагностики інформації;

– комп'ютерно-мережевий аналіз щодо мережевого програмного забезпечення.

Інформаційна система у публічному управлінні має всі ознаки нормативного правового акту – документована форма, цільова орієнтація, спрямованість на регулювання суспільних відносин, загальна обов'язковість (із застереженням на специфіку документованої форми, якої в даному випадку є програмне забезпечення – матеріальний аспект інформаційного забезпечення та інша проєктна документація). Єдина ознака, яка відсутня, є прийняття її уповноваженим суб'єктом права в особливому порядку. Законодавче закріплення обов'язковості особливої (за своєю суттю правотворчої) процедури розробки інформаційних систем формально дозволить вважати їх різновидом нормативно-правових актів і вирішить проблему закріп-

лення в нормах права, шляхом поширення на процес розробки інформаційних систем, вимог до процесів розробки, затвердження та подальшого застосування нормативно-правового акту.

Використання інформаційних систем у публічному управлінні фактично є особливим засобом правового регулювання, оскільки в програмному забезпеченні такої системи закріплюються вимоги до поведінки учасників правовідносин, для регулювання яких застосовується інформаційна система (технічне рішення, прийняте розробником, яке трансформується в загальнообов'язкове правило поведінки).

Виникає парадоксальна ситуація: технологічна система, що є сукупністю програмних засобів і баз даних практично виступає засобом регулювання правовідносин, при відсутності будь-яких юридичних передумов для цього. Водночас загальнообов'язкові правила поведінки, закріплені в програмному забезпеченні системи, не є легітимними, а результат їх застосування (але не саме використання інформаційній системі) може бути оскаржений в судовому порядку.

Порівняльний аналіз основних ознак інформаційних систем (у контексті юридичного значення отриманої або створеної інформації) у публічному управлінні і ознак нормативного акту показує, що ці інструменти регулювання суспільних відносин мають багато спільного як за формальними ознаками, так і за ступенем і характером свого впливу на суспільні відносини. Однак, на відміну від нормативного акту, використання інформаційних систем (у тому числі автоматизованих) для регулювання суспільних відносин відбувається без належної правової процедури, при відсутності громадського чи іншого контролю за цим процесом.

Для забезпечення режиму законності необхідно поширити на інформаційні системи (у контексті юридичного значення отриманої або створеної інформації) у публічному управлінні ті ж механізми прийняття (затвердження) та контролю якості (включаючи можливість заперечення законності застосування щодо отриманої або створеної інформації), які характерні для нормативно-правового акту.

У зв'язку з вступом у чинність Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX одним із способів здійснення цього завдання може бути розповсюдження режиму нормативно-правового акту на інформаційні системи як правове явище (про що свідчить якість правових актів, прийнятих в

останні роки, де більш детально регулюють, зокрема, вимоги до програмного, технологічного і лінгвістичного забезпечення інформаційних систем, наприклад, Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 30 квітня 2024 року №234 «Про внесення змін до нормативного документа системи технічного захисту інформації НД ТЗІ 3.6-006-21») [687].

Зазначене ставить на часі прийняття Закону України «Про автоматизовані інформаційні системи», де з огляду на дослідження О. Бардаха закріпити національні і міжнародні вимоги до стандартизації, метрології і сертифікації у сфері інформаційних систем публічного управління визначивши загальні умови до технічних регламентів, стандартів, кодексів усталеної практики, технічних умов відповідно до Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року № 1315-VII [688].

Зазначений закон сприятиме усуненню правової прогалини у сфері розробки та застосування інформаційних систем у публічному управлінню, дозволить вирішити правові проблеми, пов'язані з упорядкуванням процесу розробки та впровадження інформаційних систем закріпивши за інформаційними системами у публічному управлінні правовий режим, відповідний правовому режиму нормативного акту.

На підставі запропонованого закону, орган публічного управління, який використовує інформаційну систему, в межах своєї компетенції видає нормативно-правовий акт, в якому закріплюється правовий режим інформаційної системи у контексті технічного регламенту у відповідності до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 року № 124-VIII. Цей правовий акт визначає цілі впровадження інформаційної системи, права і обов'язки учасників правовідносин, пов'язаних з використанням інформаційної системи, опис технологічних процесів, правовий режим документів, підготовлених з використанням інформаційної системи і інші юридично значимі техніко-технологічні параметри.

Окрім зазначених техніко-технологічних проблем матеріальний аспект інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління залежить від відношення населення до систем електронного урядування та надання адміністративних послуг в електронному вигляді, що зумовлено відсутністю точок доступу,

комп'ютерною неграмотністю населення та наявністю, за визначенням Рекомендацій парламентських слухань 16 березня 2016 року на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України», «цифрового розриву».

Доцільно зауважити, що використання інформаційних технологій у публічному управлінні не є показником ефективності управління. Електронне урядування спростить діяльність всередині системи публічного управління, а впровадження адміністративних послуг в електронній формі підвищить якість життя суспільства. З досвіду країн Європейського Союзу два названих варіанта використання інформаційних технологій здійснюються одночасно.

Матеріальний аспект інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління складається з декількох функціональних складових, які для кожного конкретного суб'єкта публічного управління можуть мати різні пріоритети в залежності від характеру завдань, які виникають у ході забезпечення життєдіяльності адміністративно-територіальної одиниці. Основним фактором, який визначає стан матеріального аспекту інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління є володіння стійкими конкурентними перевагами. Ці переваги повинні відповідати стратегічним цілям органу публічного управління.

В офіційних документах і науковій літературі немає однозначного визначення терміну «матеріальний аспект інформаційного забезпечення», що говорить про багатогранність і ємність даного поняття, його тісний зв'язок з категоріями інформаційні ресурси, інформаційний простір і інформаційний суверенітет. Поняття «матеріальний аспект інформаційного забезпечення публічного управління» має складну структуру. У зв'язку з цим доцільно виробити єдині критерії оцінки матеріального аспекту інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління для порівняння ефективності, що передбачає у найближчій перспективі прийняття концепції розвитку інформаційних систем у публічному управлінні.

Основною метою концепції має стати створення системи інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління де матеріальний аспект буде визначатися на підставі прогнозування та моделювання для нейтралізації або мінімізації можливих ризиків у системі ресурсного забезпечення.

Прогнозування охоплює аналіз інноваційних схем для визначення структур даних, поєднання їх в прообраз ієрархічної структури матеріального забезпечення, наповнення цієї структури детальною логікою щодо вхідних і вихідних інформаційних потоків, аналіз яких є первинний, а процедурні компоненти будуються як похідні від структур даних. Прогнозування стає не стільки процесом збору, аналізу, обробки масивів інформації для виявлення ефективного управлінського сценарію, скільки процесом формування і аналізу проблемного поля матеріального аспекту інформаційного забезпечення діяльності органів публічного управління.

Моделювання з точки зору інформаційного структурування орієнтоване на стратегічне планування в системі публічного управління та показує недостатньо визначені місця у прогнозування ефекту використання інформаційних систем інформаційного забезпечення публічного управління у соціальному і економічному аспектах забезпечення життєдіяльності адміністративно-територіальної одиниці, яку обслуговує відповідний орган публічного управління.

## 6.2. Основні напрями вдосконалення законодавства у сфері використання інформаційних технологій в публічному управлінні в умовах цифрової трансформації

Економічна діяльність у сучасних умовах розвивається на основі цифрової трансформації публічного управління має специфічні характеристики, які визначають характер створення доданої вартості шляхом нарощування та систематизації цифрового контенту, зростання інтелектуалізації алгоритмів його обробки автоматично залежно від сигналів довкілля. Однією з ключових характеристик цифрової трансформації публічного управління є швидкість змін у виробництві товарів та послуг та у структурі управління господарюючими суб'єктами. Цифрова трансформація публічного управління під впливом цифрових технологій та формування цифрових екосистем об'єктивно обумовлена постійно зростаючою складністю виробничо-технологічної інфраструктури, як наслідок, зростанням інформаційної діяльності щодо забезпечення взаємодії всіх ланок виробництва товарів та послуг, все більшого обліку індивідуальних запи-

тів споживачів. Кількісні зміни в цифровій трансформації під впливом здешевлення та масовості застосування цифрових пристроїв призвели до появи нових цифрових технологій, які є основою сучасного публічного управління, що базується на переважно горизонтальних взаємодіях (самоорганізації та сингулярності), технологічному підприємництві (саморозвитку), інформаційному інжинірингу (самовдосконаленні) та автоформалізації (автоструктуруванні) економічних процесів.

У формуванні та впровадженні цифрової трансформації публічного управління значну роль має грати держава, яка має можливість спрямувати свої зусилля на усунення бюрократичних бар'єрів щодо розвитку цифрової економіки, на впровадження цифрових технологій у виробничо-технологічну структуру країни, а також на створення відповідної екосистеми.

Під цифровою трансформацією державного управління розуміється якісне підвищення ефективності та відкритості роботи органу управління на базі глибокої цифровізації операцій, цілеспрямованого зміни службових процесів у бік цифрової економіки, інформаційного суспільства та розвитку людського капіталу. Цей вид трансформації охоплює організаційні, технологічні, нормативно-правові та кадрові процеси. Для його реалізації розроблено відповідні стратегії на державному та місцевому рівнях. Наприклад, Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затверджено план заходів щодо її реалізації.

Аналіз інформаційних технологій, цифрових сервісів та продуктів, що використовуються у державному секторі, свідчить про те, що трансформація здатна підвищити ефективність органів влади. Успіх цифрової трансформації залежить в першу чергу від якісного вирішення управлінських завдань у процесі надання державних (публічних, у тому числі адміністративних послуг).

Авторський підхід дозволяє трактувати державне управління у контексті цифрової трансформації, як сукупність наступних елементів: сферу, що поєднує сукупність інститутів, які забезпечують державне управління виробництвом та комерційною реалізацією наукових знань і технологій; процес, що забезпечує взаємодію різних елементів соціальної і економічної діяльності (технічних, інфраструктурних, організаційних, програмних, нормативних), орієнтований на

стійке економічний розвиток; ієрархічно-організовану систему державних соціально-економічних та організаційно-технічних відносин на макро-, мезо- та мікрорівні, заснованих на використанні цифрових інформаційно-телекомунікаційних технологій та мереж в режимі реального часу в галузях з виробництва та торгівлі цифровими товарами та послугами у віртуальному середовищі.

Цифрова трансформація суттєво змінює відносини, що складаються в системі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг в економіці. Реалізація публічного управління у контексті цифрової трансформації здійснюється в умовах впливу широкого комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, у тому числі на рівні макро-, мезо- та мікроекономічних суспільних відносин.

Державне управління у контексті цифрові трансформації слід розуміти як систему інституційних категорій в управлінні, що базується на передових наукових досягненнях та прогресивних, цифрових інформаційно-комунікаційних технологіях, функціонування якої спрямоване на підвищення ефективності суспільного виробництва, зміцнення стійких темпів зростання економіки з метою підвищення добробуту та якості життя громадян країни.

Одним із пріоритетних та ефективних рішень у сучасному цифровому просторі можна назвати платформну взаємодію органів публічної влади та фізичних і юридичних осіб у різних сферах життєдіяльнності суспільства, що є основою впровадження інноваційних платформних бізнес-екосистем та бізнес-моделей. Публічне управління на цифрових платформах надає істотний трансформуючий вплив на національну економіку, завдяки застосуванню інноваційних методів.

Цифрова трансформація (англ. digital transformation – перетворення) державної політики передбачає впровадження органами державної влади цифрових технологій, що супроводжується оптимізацією системи державного управління технологічними процесами. Вона здатна прискорити обмін інформацією, забезпечити зростання промислового виробництва, збільшити ефективність діяльності державного органу та/або організації. Власне показником їх цифрового розвитку, що характеризує ступінь та успішність цифрової трансформації, є рівень цифрової зрілості, тобто здатності державної інформаційної системи оперативно реагувати на виклики середовища та

надавати необхідні відомості для завчасного вживання управлінських заходів державними органами виконавчої влади, органами місцевої державної влади.

Альтернативою технології цифрової трансформації є безперервна цифрова еволюція (англ. digital evolutio – цифрове розгортання), тобто організація виконання в цифровому середовищі функцій та діяльності, які раніше виконували люди та організації без використання цифрових продуктів.

Їх орієнтирами виступають, з одного боку, цифрова економіка, з іншого «розумне» цифрове управління. В економічній та управлінській діяльності ключовим фактором провадження публічних послуг є:

- великі дані, представлені у цифровому вигляді;

- збирання, обробка та аналіз великих обсягів даних, інформації;

- використання результатів аналізу, що підвищує ефективність публічного управління та реалізації соціально-економічної політики зокрема.

Два альтернативні шляхи цифровізації – трансформація та еволюція, які об'єднують єдину мету – цифрова зрілість суб'єкта державного управління, що реалізує державну політику. Цифрова зрілість – це показник як досягнутого стану його цифрового розвитку, і нереалізованого потенціалу.

Цифрову зрілість державної політики доцільно оцінювати через систему об'єктивних показників:

- нормативно-правове забезпечення цифровізації державної політики та управління;

- кількість фахівців, які використовують у роботі ІТ-продукти;

- кількість баз даних, об'єднаних у єдину державну інформаційну систему;

- обсяг галузевих вкладень у використання та впровадження цифрових рішень;

- якісно-кількісний стан продукції, що надається в цифровому вигляді, в тому числі адміністративні послуги як основи для завчасного прийняття управлінських рішень та своєчасного здійснення управлінських заходів.

Цифрова трансформація та цифрова еволюція у розробці та реалізації державної політики вказують на те, що вкрай важливі

зміни в контексті: по-перше, перегляду всієї організаційної структури публічного управління в межах компетенції державних та місцевих органів публічної влади; по-друге, визначення меж та відповідальних за цифровий розвиток державних та місцевих органів публічної влади як організацій, так і їхньої державної політики, що реалізується; по-третє, формування команд державних службовців – управлінців, які мають цифрові компетенції.

Згідно з опублікованим Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) Глобальним звітом про розвиток інформаційних технологій (The Global Information Technology Report), у 2022 році Україна погіршила свій рейтинг та посіла 57 позицію (у 2021 році посідала 49 позицію) в рейтингу Глобального Інноваційного Індексу (із 132 країн), а також посіла 34 місце серед 39 економік Європи. У 2023 році відбулося покращення, Україна посіла 55 позицію та посіла 34 позицію серед 39 економік Європи [689].

У зазначеному аспекті важливими завданнями є постійне удосконалення законодавства, формування внутрішньо узгодженої нормативно-правової бази, створення умов для синхронної трансформації елементів державно-правової надбудови, підтримання ефективної структури законодавства.

Водночас поява нових інформаційно-комунікаційних технологій і використання у публічному управлінні набуває ряд специфічних характеристик, які важливо враховувати не тільки в загальнотеоретичному, але і в проблемно-практичному плані, зокрема при виробленні та реалізації відповідної правової політики держави.

Подібний підхід до описання чинної нормативно-правової бази використання інформаційних технологій у публічному управлінні свідчить про наявність поряд з позитивними тенденціями негативних моментів у процесі розвитку системи національного законодавства та адаптації існуючої нормативної бази до вимог Європейського Союзу у контексті асоціації України і Європейського Союзу.

Хід правового розвитку регулювання використання інформаційних технологій у публічному управлінні характеризується тим, що спочатку законодавець намагається усунути протиріччя, що випливають з безпосереднього переведення інформаційних відносин в юридичні принципи, і встановити гармонійну правову систему, а потім вплив і примусова сила подальшого розвитку інформаційних технологій і систем деформують цю систему та втягують її в нові протиріччя.

Досягнутий у певний визначений час баланс в системі правових норм регулюючих інформаційні відносини, у тому числі при використанні інформаційних технологій у публічному управлінні, не є абсолютним. Засоби, в тому числі правові, завжди обмежені рівнем суспільного розвитку, цілі визначаються законодавцем є ідеальними в своїй суті і не завжди узгоджуються з рівнем розвитку, впровадження та використання інформаційних технологій і систем. Це призводить до невідповідності у відносинах поставлених цілей та обраних для їх досягнення засобів.

Активізація процесу законотворчості з питань регулювання правовідносин в інформаційній сфері значно ускладнена відсутністю стабільної системи регламентації правових відносин і стрімким розвитком цього сегмента законодавства. За визначенням О. Баранова, у статті «Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права», це можна спостерігати при прийнятті кожного нового законопроекту з окремим понятійним апаратом і використанням різноманіття існуючих дефініцій [690, с. 29-30].

З початку діяльності Комітету з питань цифрової трансформації інформатизації Верховної Ради України дев'ятого скликання розглянуто 120 законопроєктів [691]. Одним з важливих напрямків діяльності законодавця є робота з поєднання існуючих проблем правотворчої діяльності та систематизацією законодавства.

Необхідно зауважити, що питанню розвитку інформаційного законодавства тільки за 2016 рік присвятили свої наукові дослідження І. Арістова, О. Баранов, В. Бєлєвцева, Д. Біленська, Н. Бортник, В. Брижко, В. Ліпкан і інші науковці.

З огляду на те, як зазначає О. Баранов, інформаційні відносини є як самостійними і автономними, так і супутніми для переважної більшості інших суспільних відносин в різних сферах людської діяльності, широта інформаційних відносин у законодавстві призвела до пропозиції поділити їх на два блоки:

- питання, що регулюються безпосередньо сферою інформації, інформаційно-комунікаційних технологій і систем;

- питання, які в значній мірі (або повністю) становлять предмет регулювання інших сфер, але які тим не менш мають принципове значення для розвитку правового забезпечення сфери інформації, інформаційно-комунікаційних технологій і систем.

Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію», Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII «Про державну таємницю», Закон України від 22 травня 2005 р. № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI «Про захист персональних даних», Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» Закон України від 17 квітня 2014 р. № 1227-VII «Про Суспільне телебачення і радіомовлення», Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», Цивільний кодекс України і інші створюють різноманітні інформаційно-правові режими.

Водночас закони в інформаційній сфері часто приймаються без особливої системи, спрямовані на вирішення конкретної проблеми.

В одних випадках набір можливих засобів за своїм розвитком випереджає визначення орієнтирів, як це було при прийнятті Закону України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», тобто постановку цілей. Це призводить до неповного або неоптимального використання наявного інструментального потенціалу, що потягнуло у подальшому внесення змін і доповнень до вказаного нормативного акту.

В інших випадках, навпаки, визначення цілі не ґрунтується на обліку засобів, які є у наявності, що характерно для Закону України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». Цей варіант є набагато більш поширеним, ніж перший, і проявляється в тих ситуаціях, коли законодавець ставить кілька, або навіть одну мету, яка не має реального механізму реалізації.

Інформаційне законодавство найчастіше включається у діючі нормативно-правові акти шляхом внесення «інформаційно-комунікаційних або електронних» змін, наприклад, Закон України від 6 жовтня 2016 р. № 1666-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» [692].

Все це не сприяє оформленню галузі інформаційного законодавства за типом, наприклад, цивільного. При цьому існує та навіть зростає кількість чинників, що свідчать про необхідність регулювання, наприклад, Інтернету в цілому, розглядаючи питання інфор-

маційної безпеки, доступу до інформації та її збереження і інші проблеми які мають місце в інформаційній сфері, у тому числі при використанні інформаційних технологій в публічному управлінні.

Вирішення даної проблеми можливе, зокрема, шляхом послідовного впровадження таких принципів, як правова визначеність, пропорційність на основі оптимального балансу нормативно-правового регулювання соціально-правових конфліктів між учасниками публічно-правових і приватноправових відносин у сфері використання інформаційних технологій, у тому числі у публічному управлінні.

Як будь-яке негативне явище, недоліки у нормативно-правовому регулюванні інформаційної сфери, породжує прагнення до усунення або хоча б мінімізації масштабів. Проте зробити це в силу об'єктивних причин складно. Справа в тому, що домінуючою причиною законодавчого дисбалансу в інформаційній сфері у самому загальному плані можна назвати невідповідність в цілому системи нормативно-правових актів і норм які містяться в них, що склалася на певному історичному етапі, відповідному рівню та стану розвитку суспільних відносин.

З цієї точки зору недосконалість інформаційного законодавства явище багато в чому неминуче, оскільки суспільне життя, яке лежить в основі права і системи законодавства, сама несе цілий ряд суперечностей, а нормативно-правова матерія, що відображає її, намагається постати у вигляді несуперечливої системи. Не сприяють досягненню балансу інформаційного законодавства процеси безперервної зміни і розвитку суспільних відносин, що відбуваються у науково-технічній і соціально-економічній системі суспільства в процесі формування інформаційного суспільства.

А. Радченко вважає, що аналіз законодавчих актів із питань правового регулювання інформаційних відносин в Україні свідчить, що регулювання інформаційних відносин потребує подальшого вдосконалення. Нині інформаційні правовідносини мають міжгалузевий характер і виникають на стику суміжних неоднорідних галузей права, спільним об'єктом регулювання для яких є інформація [693, с. 130-131].

Адаптація права до нових умов суспільних відносин має відбуватися комплексно, усіма галузями права на основі досліджень загальної теорії держави та права. Удосконалення інформаційного законодавства може вестись на двох принципово різних рівнях: або

шляхом переважання підзаконних нормативних актів над законами в конкретній сфері правового регулювання громадських відносин що виступає важливим. Водночас негативним у плані реалізації регулятивного потенціалу права, проявом, або в процесі законодавчої нормотворчості з адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів в інформаційному законодавстві не слід трактувати односторонньо – тільки і виключно як абсолютний пріоритет перших по відношенню до других, що ґрунтується на визнанні безумовної значущості як законів, так і підзаконних актів, яка спрямована на вирішення більш приватних, але не менш (а іноді навіть більше) насущних завдань. Підзаконні нормативно-правові акти в системі інформаційного права можуть і повинні доповнювати, конкретизувати, «наповнювати життям» закони. Підзаконні нормативно-правові акти містять норми, що мають низку специфічних ознак, видаються лише уповноваженими органами державної влади у визначеній формі з метою конкретизації та на виконання законів, мають цілі, реалізація яких забезпечує нормальне функціонування окремих сфер життєдіяльності суспільства [694, с. 78].

Якщо на будь-якій ділянці суспільних відносин відсутнє правове регулювання, але воно необхідно, що обумовлюється, по-перше, достатньою зрілістю даних суспільних відносин; по-друге, наявністю об'єктивної потреби такого врегулювання (не тільки з позиції законодавця, але і на підставі вивчення громадської думки); потретє, відповідністю загальним принципам національного права, з погляду на адаптацію національного законодавства до вимог Європейського Союзу, то тільки в цьому випадку можна говорити про прогалину у законодавстві.

Прикладом є електронні бібліотеки. Ця категорія бібліотек формується на базі мережевих ресурсів, не має аналогів у реальному житті. Інша категорія створюється на базі традиційних бібліотек, проте інформація тут, на відміну від зазначених бібліотек, фіксується і зберігається на не паперових носіях і доступна тільки за допомогою електронно-обчислювальної техніки та програмного забезпечення. Дослідники інформаційних технологій відзначають, що формування електронних бібліотек – необхідний і соціально значущий процес. Однак правовий статус електронних бібліотек законодавчо не врегульовано. Багато електронних бібліотек публікують твори

без попередньої згоди автора. При цьому виявляється можливим копіювання та використання в особистих цілях будь-якого твору практично необмеженою кількістю відвідувачів таких Інтернет-сайтів без згоди автора (правовласника) і без виплати авторської винагороди. У результаті цього в масовому порядку порушуються права авторів.

На етапі проєктування інформаційної системи (у нашому випадку – електронної бібліотеки), як правило, з'являються сутності, що описують різні процеси в межах однієї предметної сфери, але мають однакові фрагменти у своїх структурах. На їх основі формуються колекції даних, які створюють або витягаються зі сховища даних за певними правилами й об'єднуються за різними умовами. Для традиційного реляційного підходу вирішувати таке завдання можна шляхом реалізації складної структури, приводячи її до нормальної форми, або програмуванням збережених процедур й обробки даних, отриманих декількома запитами. Обидва підходи пов'язані зі значними витратами часу на розробку прикладного програмного забезпечення. Для зниження трудомісткості розробки інформаційних систем потрібні об'єктні технології.

Формування правових основ єдиного інформаційно-комунікаційного простору Україні тісно пов'язане з міжнародним і закордонним досвідом, повинно здійснюватися на основі принципу системності та збалансованості правових норм з урахуванням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Ми поділяємо думку про те, що на певному етапі інформаційні відносини вважалися різновидом відповідних традиційних (адміністративних, цивільних, трудових тощо) правовідносин і тому могли регулюватися не спеціальними джерелами, хоча це було вірно лише частково і стосовно до підходу, згідно з яким предметом цієї галузі є відносини щодо обігу інформації різних видів.

Розвиток інформаційних технологій і систем змінив ситуацію. Всі традиційні гуманітарні та економічні суспільні відносини, які реалізуються з використанням нових інформаційних технологій і систем в інформаційному середовищі мережі Інтернет, якісно змінюються (зокрема, характеризуються зміною своєї структури). У цьому зв'язку виникає питання про регулювання Інтернету, яке не може бути вирішене лише на національному рівні, без урахування міжнародних аспектів. Зазначена удавана «частковість» інформаційного

законодавства має своє пояснення. Це є відображення особливостей предмета інформаційного права.

Законодавство взагалі відрізняється тісним зв'язком своїх галузей з огляду на те, що джерела переплетені – практично не знайти «чисто» цивільно-правового або екологічного закону. Тому всі галузі законодавства взаємозалежні і взаємодіють. Але особливу роль у цій взаємодії відіграє інформаційне законодавство.

Розвиваючи позицію О. Баранова щодо двох блоків інформаційного законодавства, вважаємо можливим розрізняти в структурі інформаційного законодавства дві складові частини.

По-перше, власне інформаційне законодавство, де предмет та інститути інформаційного права виявляють себе у повній мірі.

По-друге, міжгалузевий інформаційний «блок» («об'єднуючий» інформаційні блоки, які неминуче присутні або повинні бути в кожній галузі законодавства).

Інформаційне законодавство виконує свого роду універсальну сполучну роль у забезпеченні системності законодавства, оскільки прагне до уніфікації і єдності регулювання інформаційних процесів у всіх сферах державного та суспільного життя.

Потрібно відзначити, що міжгалузевий блок значно перевищує за обсягом власне інформаційне законодавство. Стосовно до сфери публічного управління елементами цього інформаційного блоку є:

- нормативна характеристика інформаційної компоненти компетенції (інформаційно-правовий статус) кожного суб'єкта державного управління;

- інформаційна складова взаємин у системі централізації, децентралізації і деконцентрації управлінських функцій, що дозволяє гнучко регулювати інформаційні потоки у всіх ланках публічного управління;

- правове регулювання інформаційних систем;

- правове регулювання режимів інформації в публічному управлінні.

Використання інформаційних технологій і систем у функціонуванні органів влади, на нашу думку, «розчинено». Такий підхід реалістично відображає складність і комплексність інформаційного законодавства, виділяючи його системну сполучну роль у законодавстві.

Правотворення в інформаційній сфері, законодавцеві при складанні і прийнятті нового нормативно-правового акту досить складно враховувати всі напрацювання законодавчої бази з питань, складових змісту і сутності нового законодавчого акту. Завдання ускладнюється тим, що чинні законодавчі акти, які регламентують відносини, що виникають в інформаційній сфері, як правило, знаходяться в правових актах різних галузей законодавства.

За своєю сутністю система інформаційного права є систематизованою, однак далеко не досконалим масивом інформаційно-правових норм, в силу чого поняття «норма інформаційного права» та «джерело інформаційного права» не збігаються і не тотожні. За структурою систему інформаційного права можна розділити на дві частини – загальну і особливу. Загальна частина містить в собі норми, які встановлюють основоположні поняття, принципи, термінологію, методи та механізми регулювання суспільних відносин, що виникають в інформаційній сфері. Особлива частина містить у собі окремі інститути інформаційного права, в яких у свою чергу входять близькі за смисловим навантаженням і змістом правові інформаційні норми.

Доцільно відзначити, що процес систематизації інформаційного законодавства представляє безперервну форму розвитку та впорядкування існуючої системи права.

За визначенням Е. Шмідта та Д. Коена, авторів наукового видання «Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя», закон Мура, емпіричне правило в галузі технологій, каже, що чіпи процесорів – маленькі монтажні плати, що утворюють кістяк обчислювального пристрою – стають у двічі швидкодійніші кожних вісімнадцять місяців. Ще один закон передбачення, що кількість даних, яка проходить оптоволоконними кабелями – найшвидшою формою передачі даних, подвоюється кожні дев'ять місяців [695, с. 11].

Тобто процес систематизації інформаційного законодавства об'єктивно обумовлений детермінованим рівнем і умовами суспільного розвитку, іманентно притаманний динамічний процес, що зумовлений або неузгодженістю, невідповідністю елементів (підсистем) які утворюють його структуру та зміст або нерівнозначністю використовуваних правових інструментів і диспропорцією між тенденціями до стійкості законодавства та прагненням до стабільності,

спеціалізацією і уніфікацією нормативно-правової матерії. У кожному з перерахованих випадків невідповідності створюються перешкоди у правовому врегулюванні суспільних відносин, що в сукупності при досягненні критичних значень не рівноваги у законодавстві істотно знижує потенціал поступального розвитку всієї правової системи інформаційного права, у тому числі у сфері використання інформаційних технологій у публічному управлінні.

Систематизація законодавства – процес досить трудомісткий і включає в себе набір обов'язкових дій: групування правових актів за певною конкретизованою схемою, аналіз і вивчення існуючих нормативно-правових актів, створення і формування злагодженої системи правових актів, – все це в сукупності є необхідною умовою для ефективної правотворчої діяльності законодавця та усунення прогалин і суперечностей в інформаційному праві. Ще однією важливою метою систематизації інформаційного законодавства є перевірка існуючих масивів нормативно-правових актів, ліквідація суперечностей національного і європейського законодавства.

Доцільно погодитися з поглядами П. Кіндрата, який вказує, що враховуючи особливості інформаційної сфери та наявні погляди щодо питань систематизації інформаційного права, можна виокремити сім груп інформаційних відносин, які формують систему інформаційного права [696, с. 138]. Систематизація права забезпечує реалізацію права, дозволяє з достатньою простотою орієнтуватися в масивах законодавства та безперешкодно тлумачити правові норми.

Ідея систематизації та кодифікації інформаційного законодавства була запропонована більше двадцяти років тому Національним агентством з питань інформатизації при Президентові України (1995 рік), на офіційному урядовому рівні у Проєкт Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин, що передбачав створення Інформаційного кодексу [697; 698].

По своїй суті, Інформаційний кодекс повинен стати базовим системним кодифікованим нормативно-правовим актом, що містить правові норми і інститути, які є фундаментальною базою для всебічного розвитку законодавства в інформаційній сфері з урахуванням динамічного процесу становлення інформаційного суспільства при взаємодії з іншими складовими правової системи України.

Процес кодифікації законодавства в інформаційній сфері може опосередкувати виникнення нового масиву нормативно-правових актів і норм, які регулюють суспільні відносини в даному сегменті, що в свою чергу, може бути базисом для подальшого формування інформаційного суспільства в України. Видається, що, як і в будь-якому нормативно-правовому акті, норми Інформаційного кодексу повинні бути засновані на положеннях Конституції України, та не суперечити їм. Положення Основного закону держави встановлюють основоположні норми та принципи, що визначають спектр прав і свобод людини та громадянина, стосуються також інформаційної сфери.

Водночас розробка та прийняття Інформаційного кодексу України як ідея, розрахована на перспективу та підлягає подальшому детальному обговоренню. Це зумовлено рядом проблем теоретичного і практичного характеру.

Перша проблема – комплексність інформаційного права. Кодифікація комплексної галузі складна, оскільки остаточний варіант кодексу повинен уникнути повторень. Однак причинно-наслідковий зв'язок у цьому випадку має двосторонній, різноспрямований характер. У свою чергу дефекти, що накопичуються в системі нормативно-правового акту, за ланцюговою реакцією можуть вивести проблему розбалансованості законодавства на більш складний рівень, трансформуючи, наприклад, з внутрішньогалузевого в міжгалузевий.

Проведений попередній короткий аналіз свідчить, на наш погляд, про необхідність більш пильної уваги до зазначеної проблеми з боку дослідників. На даний момент в юридичній літературі ми можемо знайти лише окремі вислови або невеликі замальовки до проблеми. Вона не настільки проста, особливо зважаючи неослаблені у своїй інтенсивності темпи трансформації національного законодавства, його неналежного рівня системності в окремих частинах і підсистемах, може бути вирішена лише завдяки ряду комплексних спеціальних досліджень.

Друга проблема – молодість галузі та її динамічний розвиток. Інформаційна сфера має достатню кількість нормативних актів, але сам предмет регулювання змінюється та доповнюється настільки стрімко, що законодавче і навіть підзаконне регулювання за ним не встигають. М. Кайку автор наукового видання «Фізика майбутнього» пише: «Найвідчутніше можуть змінитися експертні системи

– комп'ютерні програми, в яких закодована мудрість і досвід людини» [699, с. 98].

Швидка зміна інформаційних технологій і систем, розвиток Інтернету впливають на відносно стабільні галузі права, видозмінюючи їх норми та інститути – електронну комерцію, електронні документи тощо. З точки зору правозастосування на даній стадії доцільно вносити зміни в окремі закони, ніж створити кодекс, зміст, структуру якого здатний змінити новий технологічний процес. У даний час окремі недоліки, зв'язані з відсутністю нормативного регулюванні інформаційного законодавства компенсуються надмірністю корпоративних нормативно-правових приписів, що у деякій мірі не властиво державному управлінню, яке трансформується у публічне.

Але у зв'язку з реформування державного управління набагато більш актуальним видається питання про систематизацію адміністративного законодавства та вплив його на використання інформаційних технологій у публічному управлінні де не тільки відносини з організації діяльності органів управління, але і стосунки, які у зв'язку з цим виникають у органів публічного управління з громадянами та інститутами громадянського суспільства потребують врегулювання. Це ставить на порядок денний питання про адміністративний кодекс з розділами: порядок утворення і види органів публічного управління; основні види та форми діяльності органів публічного управління; акти публічного управління; забезпечення законності в публічному управлінні; інформаційна безпеки органів публічного управління та громадян, які користуються послугами органів публічного управління і іншими.

Окремо стоїть питання про адміністративно-правові способи охорони особистих прав громадян у контексті використання інформаційних технологій у різних галузях життєдіяльності людини, які регламентуються адміністративним і інформаційним законодавством і знаходяться у компетенційному полі органів публічного управління у контексті контролю та нагляду.

Сьогодні питання, присвячені правовому регулюванню процесу публічного управління, розосереджені в нормативних правових актах різного рівня. Водночас на підзаконному рівні вже формується новий контур публічного управління. Наприклад, тлумачення Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, дозволяє зробити висновки:

- по-перше, про розуміння державного управління як процесу, що включає і процедури (адміністративних послуг, адміністративні процедури), і питання державної служби, та інституційні питання (управління людськими ресурсами, стратегічне планування, формування і координація політики);

- по-друге, державне управління у даній трактовці є, по суті, публічне управління, що включає центральний і місцевий рівень (формування державної політики);

- по-третє, в публічному управлінні передбачається висока частка громадської участі (підзвітність, прозорість, нагляд);

- по-четверте, пріоритетне використання інформаційних технологій (електронне урядування).

Однак Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки, в силу специфіки, не дає повного уявлення про публічне управлінні та його цикли. Одночасно в результаті реформи запропоновано інструменти «якісного державного управління», такі як антикорупційна експертиза, оцінка регулюючого впливу в державному управлінні, оцінка результативності і ефективності управління, моніторинг, відкритість і прозорість органів виконавчої влади, протидію корупції.

Недостатня системність правового регулювання публічного управління може бути виправлена прийняттям Закону України «Про основи публічного управління» який би разом з Законами України: від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»; від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV «Про місцеві держані адміністрації», від 17 березня 2011 р. № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» би визначив основні положення публічного управління як процесу, виділив необхідні стадії, класифікував функції публічного управління, інструменти, що забезпечують якість публічного управління, визначив основні засади використання інформаційних технологій в публічному управлінні, у тому числі щодо передачі державних повноважень суб'єктам підприємницької діяльності або інститутам громадянського суспільства у сфері надання адміністративних послуг і окремих функцій електронного урядування. Це дозволить закону бути не тільки системним, але системоутворюючим у сфері публічного управління.

У контексті інформаційного законодавства, Закон України «Про основи публічного управління» доповнить міжгалузевий інформаційний блок, оскільки його зміст буде багато в чому визначатися

досягненнями інформаційного права. Мова йде про інформаційно-правові норми щодо прозорості діяльності органів публічного управління, право на соціально значиму інформацію, електронному міжвідомчій взаємодії, інтеграцію державних і недержавних інформаційних систем у зв'язку із здійсненням публічного управління, використанні інформаційних технологій і систем у механізмах прямого та зворотного зв'язку з громадянами і інститутами громадянського суспільства.

На даному етапі у цілях найкращого правозастосування досить з'єднати питання організації процесу публічного управління із застосуванням інформаційних технологій і систем, при акцентуванні особливої уваги на нові пріоритети та завдання визначені Стратегією реформування державного управління України на 2022-2025 роки:

- утворення інтегрованої інформаційної системи управління людськими ресурсами на державній службі, запровадження сучасних інструментів управління персоналом у системі державної служби;

- децентралізація базових адміністративних послуг;

- надання адміністративних послуг в електронному вигляді;

- оптимізація та підвищення ефективності роботи шляхом впровадження електронної міжвідомчої взаємодії та електронного документообігу.

Інформаційне право як комплексна галузь права стимулюють відомчу та корпоративну правотворчість, залучаючи інститути громадянського суспільства та громадян. Водночас це має негативний аспект в інформаційному законодавстві. Зайва множинність нормативних правових актів що регулюють конкретну, часом дуже вузьку сферу суспільних відносин спрямованих на юридичне упорядкування соціальних зв'язків, які об'єктивно потребують правового впливу, здійснюється шляхом надмірної спеціалізації законодавства.

Як наслідок, ускладнення процесів управління та правового регулювання суспільних відносин обумовлюють потребу визначення перспектив і тенденцій розвитку інформаційно-правової дійсності, стратегічних шляхів найбільш ймовірного досягнення цілей суспільного і державного розвитку.

Дослідження питань прогнозування розвитку інформаційного законодавства набуває особливої актуальності з огляду на розширення практики використання програмно-цільових методів, методів

стратегічного планування та прогнозування (переважно щодо соціально-економічного розвитку) в публічному управлінні. Одним з прикладів є Цілі сталого розвитку України на період до 2030, яка є актом стратегічного характеру, що визначає основні загальнодержавні напрями соціально-економічного розвитку.

Незважаючи на те, що реалізація актів стратегічного характеру передбачає застосування методів соціально-економічного прогнозування та планування, це слугує передумовою для розвитку прогнозування законодавства. Більшість економічних прогнозів передбачає розробку прогнозів розвитку законодавства.

Вибір певного напряму соціально-економічного розвитку держави, а це асоціація з Європейським Союзом і відповідно адаптація національного законодавства, вимагає коректування і оновлення інформаційного законодавства з урахуванням поставлених цілей і завдань.

Розвиток законодавства – складний процес, що проходить під впливом безлічі різнорідних факторів. Відсутність наукового передбачення, поспішність у підготовці актів, помилки в розрахунках, брак аналітичної інформації, не урахування різних факторів соціального характеру знижують якість правових актів.

Як зазначалось раніше стан діючого національного інформаційного законодавства характеризується недостатньою системною збалансованістю, суперечливістю та наявністю прогалин.

Підкреслимо, що перелік законодавчих актів у сфері оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів влади є досить широким, проте під час розробки законів із позицій специфічного характеру відносин, що виникають, відповідні можливості не реалізуються в повному обсязі. Наявність значної кількості правових норм у цьому разі ускладнює ситуацію, за якої порушення законів не завжди зумовлює настання юридичної відповідальності, а недостатня визначеність механізмів забезпечення доступу до відкритої інформації органів влади створює умови для обмеження прав і свобод людини й громадянина. Водночас в Україні спостерігається позитивна тенденція забезпечення реалізації прав громадян на доступ до інформації про діяльність органів влади. Однак, як показує досвід країн Європейського Союзу, для того щоб влада на всіх рівнях працювала ефективно, вирішуючи соціальні проблеми, необхідна єдина, стандартно встановлена система документування діяльності органів державної влади та доведення інформації до населення.

Електронні комунікації та зв'язані з ними об'єкти, різновидом яких є мережа Інтернет, являють собою інфраструктуру обігу інформації відкритого доступу. Серед основних правових проблем, викликаних еволюцією інформаційних технологій у сфері електронних комунікацій і зв'язаних з ними об'єктах, найважливішими є поява нових учасників правових процесів, які з'являються у процесах самоорганізації учасників універсального обслуговування та користувачів інформаційної індустрії.

Що стосуються послуг і мереж електронних комунікацій та зв'язаних з ними об'єктів то відкриті інформаційні системи у контексті глобальної концепції розвитку інформаційних технологій і систем дають можливість поширення інформаційного продукту розмиваючи межі між змістом інформації і засобом зв'язку. У зазначених умовах суттєво змінюється склад і особливості правового статусу учасників відносин у сфері поширення інформації у мережі електронних комунікацій та зв'язаних з ними об'єктах, що вимагає нових підходів до правового регулювання поширення інформаційного продукту в мережах електронних комунікацій, у тому числі із використанням інтелектуальних інформаційних технологій (knowledge-based systems).

Низка особливостей розміщення інформації в Інтернеті (можливість використання мережевих псевдонімів, збереження контенту на Інтернет-сайтах упродовж тривалого часу після їх розміщення, стихійне формування контенту багатьох Інтернет-ресурсів користувачами тощо) унеможливлюють застосування до відносин в Інтернеті обмежень, пов'язаних з агітацією певних напрямів політичної діяльності. Але це положення не стосується обмежень щодо забезпечення національної безпеки, що повинно бути відображено у чинному законодавстві, як це, наприклад, здійснено у виборчих законах щодо агітації.

Особливо це стосується протидії використання інформаційної складової тероризму. Тому необхідно виробити: правові механізми захисту інформаційного простору від поширення терористичної ідеології, пропаганди насильства, сепаратизму та тероризму, радикалізації та рекрутування населення; систему правових заходів щодо захисту громадян від негативного інформаційного простору, і найперше молоді, яка є майбутнім будь-якої держави і найбільш вразлива перед пропагандою терору і насильства; правові критерії визначення

«шкідливості» інформації, віднесення її до сепаратистської та терористичної ідеології.

Існуючі предметні особливості нормативно-правових актів щодо обміну інформацією, захист персональних даних, використання інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж визначають наявність самостійних правових інститутів, які виникли в результаті інформаційно-технологічного впливу на всі сфери людської діяльності, що і є головним об'єктом інформаційного законодавства.

Визначення завдань та основних принципів комунікаційного права як складової частини інформаційного законодавства України дають можливість визначити методологію прогнозно-аналітичних досліджень у інформаційній сфері. Це у свою чергу визначає методи дослідження соціальних явищ, які, по-перше, відповідають самому об'єкту дослідження, тобто адекватні природі самого досліджуваного явища, а, по-друге, дають теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища, що треба сприймати як теорію, звернену до практики дослідження.

В сучасних умовах розвитку право інформаційних технологій є комплексною, інтегрованою галуззю права нового покоління. Універсальна природа інтегрованих галузей права проявляється в тому, що вони одночасно охоплюють норми міжнародного, регіонального та національного права. Для галузей права нового покоління характерною рисою виступає поєднання публічних та приватних інтересів при явному домінуванні перших [700, с. 46].

У зв'язку з цим актуальним є дослідження потенціалу прогнозування динаміки інформаційного законодавства, у тому числі щодо сфери використання інформаційних технологій у публічному управлінні, як одного з превентивних засобів запобігання помилок при прийнятті нормативних актів і управлінських рішень, попередження можливих негативних соціальних наслідків.

Закономірності та тенденції сучасного етапу суспільного та державного розвитку, потреби практики публічного управління і одного з його елементів – нормотворчої діяльності, це нагальні завдання, що стоять перед правовою наукою, актуалізують проблематику юридичного прогнозування і зумовлюють постановку акценту на питаннях технології прогнозування законодавства в інформаційній сфері.

З погляду на дослідження М. Новікової, О. Старікова «Теоретико-правові аспекти концепції правового моделювання» [701] до методів правового прогнозування інформаційної сфери відносять:

- фактографічні методи для яких характерно базування на фактично наявному матеріалі про об'єкт прогнозування, інформації про його минулий розвиток;

- статистичний метод, який є сукупність прийомів обробки кількісної інформації про об'єкт прогнозування за принципом виявлення математичних закономірностей розвитку та математичних взаємозв'язків характеристик з метою отримання прогнозних моделей.

- метод екстраполяції, який полягає в перенесенні характеристики минулого і сьогодення стану досліджуваного об'єкта на його майбутній стан;

- метод порівняльного правознавства, який рекомендують використовувати для визначення динаміки регулювання суспільних відносин на національному рівні з урахуванням відповідних практик зарубіжних держав в тому випадку, якщо предмет прогнозування має там розвинуте правове регулювання;

- методи математичного моделювання (побудова математичної моделі розвитку об'єкта прогнозування на основі виявлених математичних і фактичних даних). Їх застосування багато в чому обумовлено різко збільшується обсягом інформації, ускладненням логічних ланцюгів, підвищенням чіткості висновків і надійності прогнозу, прогнозуванням розвитку складних систем та іншими факторами;

- метод експертних оцінок. Стосовно до юридичної прогнозування можна говорити про три види експертиз: залучення фахівців експертів до вирішення питань, що виникають на стадії складання прогнозу; соціальна і економічна експертна оцінка підсумків прогнозування; правова експертиза законодавчих рішень, пропонованих авторами прогнозу, на наявність прогалин у правовому регулюванні та інших корупціогенних чинників.

Технологія правового прогнозування є системним утворенням, структурні елементи якої підпорядковані та знаходяться в різних варіантах функціонального взаємозв'язку. Відтак, активізація імплікації інформатизованого світобачення у сфері діяльності людини, соціально-економічні процеси, формування громадянського

суспільства впливає на правотворення. У такому аспекті актуалізується власно кажучи математичне обґрунтування правових систем, феноменів, явищ і процесів, особливо що стосується правової ментальності та правової культури юриста.

На нашу думку, серед методів правового прогнозування математичне моделювання відображає характер інформаційного законодавства як динамічної інформаційної системи.

Безперечно, така думка має право на існування, хоча, враховуючи інформаційну складову, нормативно-правове регулювання діяльності в інформаційній сфері має описуватися з позиції теорії інформаційних технологій і систем на підставі висновків, зроблених з позиції аналітичної юриспруденції та аналітичної деліктології. Таке уявлення предметної сфери інформаційного права дозволить подолати обмеження реляційної моделі, пов'язаної з правовими відносинами в інформаційній сфері.

Структуру механізму реалізації математичних методів аналізу, з погляду на думку В. Ортинського (Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ. 2014 рік), інформаційно-правових явищ становлять такі елементи:

- інституційна складова, що визначає розроблення й аналіз моделі інформаційних процесів з варіативними регламентами на основі сигнатурних прецедентів;

- технологічний компонент, що включає певні дії та операції, що здійснюються у певній послідовності, зі своїми циклами й етапами, які забезпечують кінцевий результат аналітичної діяльності у межах правових норм;

- техніко-юридичний компонент, що є сукупність юридичних засобів, прийомів, способів і методів оцінки об'єкта дослідження, даних про його стан, динаміку та перспективи розвитку, а також підготовки й оформлення пропозицій щодо підвищення ефективності правового регулювання у відповідній сфері [702, с. 8].

На нашу думку, методи математичного моделювання правового прогнозування у сфері інформаційного права доцільно розглядати з позиції теореми математика Б. Рімана та ріманового простору (рімановий простір – це простір, в яких відстань між двома точками різноманіття визначається безвідносно до простору, в якому воно розташоване. Це внутрішнє визначення відстані і задає метрику на різноманітті) [703, с. 528, 531].

Зазначений підхід щодо використання методології Рімановоі геометрії як методології математичного моделювання в системі об'єктів, з приводу яких виникають правовідносини під час використання інформаційно-комунікаційних технологій у тому числі з використанням мережі Інтернет, є: програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій; інформаційні послуги; доменні імена; інформаційні ресурси і інші.

Відсутність критичних зауважень щодо методології математичного методу правового прогнозування, на нашу думку, дає можливість наблизити наші міркування до взаємозв'язку математичних методів Б. Рімана з дослідженнями Є. Додіна, О. Остапенка, В. Колпакова, а це у свою чергу дає можливість зробити деякі висновки.

По-перше, за всього різноманіття об'єктів правових відносин в інформаційній сфері основним об'єктом є інформація (філософський погляд).

По-друге, інформація з позиції використання у діяльності органів публічного управління існує у зв'язку з інформаційним об'єктом (фізичне розуміння віртуального простору).

По-третє, інформаційний об'єкт реалізується через технічні засоби, які охоплюють спеціалізовані пристрої (технічний підхід).

По-четверте, простір Б. Рімана в різних координатах має різне визначення математичної форми, однак її величина при перетворенні координат має залишитися незмінною. У разі дискретного різноманіття принцип метричних відносин міститься вже в самому понятті різноманіття, тоді як у разі безперервного різноманіття його слід шукати десь в іншому місці. Звідси випливає, що або щось реальне, що створює ідею простору, утворює дискретне різноманіття, або ж потрібно намагатися пояснити виникнення метричних відносин у разі безперервного різноманіття чимось вищим – силами зв'язку, що діють на це реальне. Це може лягти в основу моделювання (аспект програмування) [703, с. 529].

По-п'яте, спеціалізовані пристрої відбивають інформаційний об'єкт в інформаційному просторі (віртуальному просторі) через спеціалізовану інформаційну структуру – сайт (Інтернет-сайт, вебсайт, інші інформаційні технології і системи – системи побудовані

за архітектурою відкритих систем, технології мультімедіа, геоінформаційні технології, інтелектуальні інформаційні технології і інші), який за юридичною природою є об'єктом комплексного регулювання інформаційного і адміністративного права (юридичне бачення).

По-шосте, за визначенням Е. Шмідта і Дж. Коена мережа Інтернет з часом матиме національні характеристики, зумовлені впливом держави на територіально розміщену інфраструктуру та нормативним регулюванням. Зазвичай уряд встановлює фільтри на мережі шлюзів через які Інтернет потрапляє в країну, і на DNS-сервери (domain nome system – система доменних імен (мережевий аспект правового програмування) [695, с. 91-92].

Щодо останнього аспекту то питання захисту доменних імен та інформаційних ресурсів, які розташовуються під відповідними доменними іменами, поки що не стало актуальним для України, однак зауважимо, що розвинуті держави Європейського Союзу обрали метою захист національних інформаційних ресурсів, що дозволяє досягти зменшення кількості загроз національній безпеці, залучити громадян до всіх благ інформаційного суспільства. Указане передбачено у Стратегії інформаційної безпеки Україні.

По-сьоме, за визначенням О. Данильяна, О. Дзьобаня у контексті кібернетичні залежності (наприклад закон необхідної різноманітності Ешбі), у кібернетичних системах існує регулятор, суть, якого полягає в блокуванні збурень зовнішнього середовища, в забезпеченні інформаційної інваріантності кібернетичної системи щодо перетворень. Основний закон кібернетики Ешбі можна сформулювати так: тільки різноманітність може знищити різноманітність. Тільки різноманітність регулятора може знищити різноманітність збурень, що прагнуть зруйнувати кібернетичну систему, тобто забезпечення безпеки системи досягається захистом від викликів і загроз. Закон Ешбі свідчить про необхідність збільшення різноманітності регулятора залежно від зростання різноманітності збурень (загроз), але не говорить, яким же чином система збільшує його. Це обмеження закону необхідної різноманітності свідчить про те, що він входить складовою частиною в якийсь більш загальний закон опису кібернетичної системи [704].

Наукова обґрунтованість тих чи інших пропозицій і проєктів визначається не лише методами отримання покладеної в основу цих

пропозицій і проєктів прогнозної інформації, але й іншими моментами, приміром якістю вихідної інформації, логікою побудови прогнозів.

Узагальнюючи доцільно відзначити, що з погляду на математичну модель правового прогнозування у поєднанні з методологією порівняльного правознавства щодо інформаційного законодавства країн Європейського Союзу, розвиток національного інформаційного законодавство буде відбуватися за рахунок збільшення частки відомчих і корпоративних нормативно-правових актів, які будуть доповнювати базові інформаційні закони та за рахунок внесення змін у чинні нормативно-правові акти інформаційно-комунікаційної складової, яка регулює інформаційні відносини у певній галузі суспільних відносин.

Висування нових теорій у сфері вивчення інформаційних процесів і регулювання суспільних відносин, які виникають при їхньому впровадженні та використанні, найчастіше пов'язано з отриманням нових емпіричних результатів функціонування діючих інформаційних технологій і їх нормативно-правого регулювання як аналога для новітніх інформаційних технологій і систем, що впроваджуються, і відповідного нормативно-правого регулювання суспільних процесів які пов'язані з їх використанням.

Світова практика свідчить, що ефективне регулювання відносин в інформаційній сфері, забезпечує потужне стимулювання творчого процесу у всіх сферах життєдіяльності людини, у цьому зв'язку подальші наукові розробки у сфері нормативних засобів використання інформаційних технологій у публічному управління є необхідними та перспективними на підставі розробки методів і програмних засобів, що реалізують зовнішні зв'язки між об'єктами багатовимірної моделі даних для зменшення складності алгоритму їх використання та, відповідно, установлення правових режимів захисту інформації у віртуальному середовищі Інтернету.

Доцільно відзначити, що автори не ставлять за мету опис моделі прогнозування удосконалення інформаційного законодавства з позиції математики, а тільки акцентує увагу на теоретичних засадах методології, оскільки основний обсяг завдань з реалізації прийнятих законів покладено на органи публічного управління, за доцільне розглянути зазначені питання з погляду на використання інформаційних технологій у публічному управлінні. Об'єкт правового прогнозування визначається за допомогою ідентифікації його предмета,

яким виступатимуть явища і процеси, характерні для юридичної складової суспільних відносин і повинен включати в себе саму ідею юридичного нововведення, перелік нормативних актів, з якими законопроєкт розробляється, що імовірно буде взаємодіяти. У філософському аспекті запропоновані підходи співпадають з позицією провідних науковців О. Данильяна, О. Дзьобаня, З. Баумана та Л. Донскіса [705].

Водночас методологічна практика здійснення правового прогнозування є сферою наукових інтересів багатьох фахівців, оскільки являє собою високу практичну значимість для формування ефективного законодавства. Прогнозування удосконалення інформаційного законодавства, з погляду на думки О. Селезньової, що інформаційні права особи виявляють як принципово нові можливості людини, спрямовані на забезпечення вищого рівня життя в умовах інформаційного суспільства, і тому їх справедливо називають правами четвертого покоління.

Кожна група інформаційних прав потребує спеціалізованого вивчення та регулювання, оскільки з розвитком інформаційно-комунікативних технологій та у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією й неодноразовими загрозами інформаційній безпеці України, все частіше постає питання охорони та захисту інформаційних прав. У такій ситуації головну роль відіграє інформаційне право, з допомогою якого можна досягти належної правової регламентації як інформаційних прав, так і більшості інформаційних відносин, забезпечити відповідне науково-теоретичне підґрунтя юридичного впливу на інформаційну сферу, а також підготувати фахівців, що володіють необхідним обсягом знань інформаційно-правового спрямування.

Неодмінними умовами розвитку правового регулювання інформаційної сфери України виступають забезпеченість територіальної цілісності та недоторканість державної території, реалізація суверенітету України на всій її території. Передача частини повноважень України міжнародним організаціям, у контексті асоціації України і Європейського Союзу в інформаційній сфері, повинна сприяти якісному зростанню ефективності нормативно-правового регулювання інформаційної сфери і не може бути витлумачена як обмеження прав суверенної держави або порушення цілісності її суверенітету.

# ПІСЛЯМОВА

Питання інтеграційного вибору було важливою частиною стратегії національного розвитку України з самого початку існування країни як суверенної держави. З одного боку, бажання зайняти своє положення в світовій економіці та реформувати національну систему господарювання було мотивом зближення країни з державами Європейського Союзу. З іншої сторони управління країною здійснювалося на теоретичній основі командно-адміністративної системи, яка не відповідає засадам європейського адміністративного права та потребувала реформування.

Реформи, які отримали розвиток після Революції гідності охопили всі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і соціальне управління, спрямовані на асоціацію з Європейським Союзом.

Комплексний фактор асоціації активізує всі передумови для трансформації соціального управління, на основі перевірених на практиці соціальних технологій, включаючи правові. Будучи цивільним, демократичним, відкритим і соціальним європейське співтовариство вимагає нового організованого публічного управління, яке вже не можна розуміти винятково як вертикально організований процес.

Використання інформаційних технологій сприяли реформуванню системи управління. Державне управління трансформується в публічне. Горизонтальні зв'язки населення з органами публічного управління, засновані на інформаційних технологіях, значно підвищують ефективність, управління, знижуючи при цьому соціальну напругу та підвищуючи рівень життя.

Збагачення права на інформацію правом на доступ до публічної інформації і відкритих даних, у тому числі у мережі Інтернет, значне розширення доступу до правової інформації, сприяли створенню правового режиму прозорості у сфері публічної діяльності. Усе це ознаки впливу інформаційних технологій і систем на соціальне управління.

Реформування державного управління в публічне виступає як якісна переоцінка та розбудова інституту публічного управління, трансформація якого завдяки активному використанню інформаційних технологій у функціонуванні органів державної влади та механізмів прямого і зворотного зв'язку виражається в: розширенні

складу суб'єктів публічного управління та ускладненні режимів їх взаємодії; гарантії участі громадян, інститутів громадянського суспільства та бізнес-структур у прийнятті управлінських рішень і здійсненні контролю за владою; поглиблення інформаційної відкритості та прозорості публічного управління, впровадження універсального принципу транспарентності.

На основі концептуальної моделі європейського публічного управління поставлено завдання правового регулювання, зокрема, інформаційному праву належить участь у регулюванні моделі нового публічного управління в частині електронного урядування, оновлення інститут права на інформацію в механізмі забезпечення інформаційної відкритості, створення нормативної бази для закріплення правового принципу прозорості публічного управління, застосування грід і хмарних технологій.

Порівняльно-правовий підхід переконує в необхідності правової уніфікації у цій сфері на підставі адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

З'єднання децентралізації управління, реформування адміністративно-територіального устрою, публічних фінансів і державного управління з використанням інформаційних технологій відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні виразилося, перш за все, в акценті підвищення ефективності публічного управління у сфері надання адміністративних послуг із використання інформаційних технологій. Незважаючи на невирішеність багатьох теоретичних проблем (поняття та співвідношення державних функцій і адміністративних послуг, делегування повноважень) у чинне законодавство вносяться зміни, що стосуються участі недержавних суб'єктів у наданні адміністративних послуг, що з однієї сторони має позитивний характер і відображає європейські тенденції, з іншої – потребує детального наукового дослідження з метою ефективного правого регулювання.

Поширення статусу суб'єктів публічного управління на громадян (в окремих відпадках), інститути громадянського суспільства та бізнес-структури чітко структурує відносини в процесі публічного управління, розкриваючи творчий потенціал за рахунок механізму відкритого уряду, який дозволяє запустити систему контролю за владою, що ще недостатньо використовується інститутами громадянського суспільства.

Електронний уряд в аспекті внутрішньої організації діяльності органів влади можна розглядати як першу стадію процесу перетворення державного управління в публічне. Якщо електронний уряд концентрується в основному на використанні інформаційних технологій і систем у діяльності органів публічного управління, то створення правового режиму прозорості в цілях громадського контролю за владою є завданням відкритого уряду, що доповнюється технологіями грід і хмарних обчислень та відкритих даних.

Відповідно, друга стадія реформування державного управління у публічне управління пов'язана з розкриттям потенціалу правового режиму транспарентності. У світовій практиці право на інформацію віднесено до фундаментальних. У Європейському Союзі право на доступ до Інтернету (право на широкосмуговий зв'язок) отримало законодавче рішення.

Стосовно публічного управління у регулюванні права громадян на інформацію акцент зміщується на випереджальний обов'язок органів публічного управління щодо поширення інформації. Національне законодавство регламентує відкритість публічної інформації, відкритих даних, порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Але в нових умовах, коли в публічному управлінні беруть участь інститути громадянського суспільства (виконують публічні функції), необхідно законодавчо закріпити право громадян на одержання від них окрім публічної інформації інформацію, яка має соціальне значення та безпосередньо зачіпає права та свободи.

Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» підходить до інформації як загального об'єкта публічно-правового та приватноправового регулювання, розрізняючи її створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист, що можуть здійснюватися як у режимі публічного, так і приватного права.

Для чіткої класифікації правових режимів було б доцільно використовувати як форми реалізації права на доступ до публічної інформацію, що має суспільне значення, створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації, а для суб'єктів приватного права залишити термін доступ до публічної інформації. Тим самим враховуються два фактори – транспарентність як інформаційна відкритість держави, за винятком спеціальних інформаційно-правових режимів.

У даному випадку публічно-правовий інститут інформаційної відкритості впливає на формування приватноправового інституту створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації приватними суб'єктами.

Ефективне публічне управління в усіх сферах життєдіяльності повинне бути засноване на єдиному спільному визначенні мети та вектору розвитку держави, громадянського суспільства з урахуванням інтересів окремих громадян на основі правопорядку, встановленого головним чином за допомогою правових норм, і універсального принципу прозорості державного управління.

Підвищення ефективності публічного управління вимагає встановлення правового режиму транспарентності, під яким розуміється достовірність і доступність соціально значущої інформації і контроль публічної діяльності з боку суспільства. Інформаційна відкритість влади, частиною якої є доступність публічної інформації, прозорість публічного управління та підконтрольність суспільству в поєднанні утворюють поняттям транспарентності, яке має інше значення ніж кожне окреме значення, у чому проявляється принцип системності публічного управління. Правовий режим транспарентності публічного управління має ґрунтуватися на нормативному визнання механізму реалізації відповідного загального принципу. Європейський досвід нормативно-правого закріплення транспарентності у всіх сферах публічної діяльності переконливо доводить доцільність впровадження у національну правову практику законодавчого, відомчого та корпоративного (на національному і міжнародному рівні) правого регулювання.

Підвищення ефективності використання інформаційних технологій у публічному управлінні можливо завдяки прямим та зворотнім зв'язкам органів публічного управління та громадянського суспільства, громадянина. У таких умовах громадські ініціативи стають частиною державної політики і громадянське суспільство контролює їх виконання. Інформація при цьому виступає не тільки сполучною ланкою між учасниками суспільних відносин, але і засобом розвитку суспільства. При цьому більшість суспільних відносин у в інформаційній сфері регулюється нормами інформаційного права, що дозволяє рухається до єдиної мети підвищення якості життя та стійкого розвитку суспільства на основі універсального принципу тран-

спарентності. Це поняття має стати ключовим не тільки в інформаційному праві, але і в теорії права, інших галузях права (адміністративному, конституційному, фінансовому, екологічному).

Для подальшого ефективного регулювання інформаційно-правових відносин у сфері публічного управління, з врахуванням впровадження новітніх інформаційних технологій і систем доцільно визнати, що висування нових теоретичних аспектів у сфері нормативно-правого регулювання інформаційних процесів, впровадження Інформаційного кодексу або побудова інформаційного права на основі галузевого принципу не забезпечить високу ефективність правового регулювання суспільних відносин.

До основних тенденцій розвитку правого регулювання сучасних інформаційних процесів відносяться: збільшення кількості нормативно-правових актів, ускладнення їх змісту, вихід правого регулювання інформаційних процесів за межі одної галузі права.

Вибір форми правого регулювання інформаційних процесів у різних сферах життя суспільства та людини обумовлений рядом факторів, серед яких важливу роль грають стан економіки та технікотехнологічні аспекти інформатизації суспільства, зумовлені соціальними чинниками. Необхідно використовувати ресурс комплексності інформаційного права, оскільки норми інформаційного законодавства вже присутні в багатьох сферах публічного управління.

У цьому зв'язку актуальними є розробка та прийняття закону про засади публічного управління, спрямованого на регулювання процесу використання інформаційних технологій у публічному управлінні у контексті реалізації принципів відкритості, прозорості, транспарентності, забезпечення міжвідомчої взаємодії інформаційно-комунікаційних систем, інтеграції державних і недержавних інформаційних систем у зв'язку із здійсненням публічного управління та надання адміністративних послуг, використання інформаційних систем у створенні ефективного зворотного зв'язку з громадянським суспільством і бізнес-структурами.

Досвід країн-членів Європейського Союзу показує, що нормативно-правове закріплення механізму інформаційного забезпечення публічного управління через електронне урядування, надання адміністративних послуг використовуючи інформаційні технології, забезпечення доступу до публічної інформації та відкритих даних позитивно впливає на розвиток громадської ініціативи, що є необхідним атрибутом інформаційного та громадянського суспільства.

Системне реформування державного управління, взявши за модель публічне управління, та послідовний підхід до впровадження інформаційних технологій ставлять ряд проблем, які потребують детального дослідження, у контексті Стратегії розвитку інформаційного суспільства та Доктрини інформаційної безпеки України.

Для науки інформаційного права представляються перспективними дослідження у сфері правого прогнозування, розробка методології правового прогнозування щодо нормативно-правого регулювання інформаційних процесів, інтелектуального моделювання, оцінки та подолання інформаційних помилок у публічному управлінні, ефективного правового механізму забезпечення захищеності національних інформаційних ресурсів і інформаційних систем, збільшення обсягів україномовної частини Інтернету.

Для юридичного оформлення відносин між державними і недержавними суб'єктами публічного управління в процесі надання адміністративних послуг, забезпечення зворотного зв'язку з громадськими організаціями і громадянами, на підставі міжвідомчої інформаційної взаємодії, необхідно розвиток теорії адміністративних актів і договорів, адміністративно-процесуального права.

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/722/2019

2. Про Національну стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021

3. Деякі питання реалізації Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.2023 № 111. URL. https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-realizatsii-zakonu-ukrainy-pro-osobl-a111

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text

6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80

7. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text

8. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2021 р. № 1805-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text

9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 #Text

10. Управління відносинами з клієнтами (англ. Customer

relationship management. CRM). URL. https://uk.wikipedia.org/wiki/

11. Самойлова І. І. Аналіз державної політики щодо реалізації бюджетної децентралізації та ефективність реформування бюджетної системи в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 1. URL. http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1368

12. Дніпров О. С. Парадигма виконавчої влади в Україні: адміністративно-правовий аспект: дис. … д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів, 2019. 498 с.

13. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / Уклад. В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радішевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. Київ: ВД «Дакор», 2016. 464 с.

14. Чапала Г. В. Місцеве самоврядування в системі публічної влади: теоретико-правовий аналіз. Харків: Право, 2006. 219 с.

15. Нижник Н. Р. Публічна влада та управління: принципи і механізми реалізації. Чернівці: Технодрук, 2008. 432 с.

16. Береза А. В. Реформування публічної влади: сучасні концепції та політична практика: монографія. Київ: Логос, 2012. 359 с.

17. Вдовенко С. М. Публічне адміністрування (теоретичні положення, пріоритети, напрями реалізації). Ніжин: Лук'яненко В. В., 2012. 259 с.

18. Міненко М. А. Публічне управління: теорія та методологія: монографія. Київ: КНТЕУ, 2014. 403 с.

19. Ємець Л. О. Негодченко В. П. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження): монографія. Дніпро: Середняк Т.К., 2015. 202 с.

20. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М, Рудік. Н. М. Процес європеїзації та його вплив на публічне адміністрування в Україні: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський регіональний інститут державного управління, 2011. 123 с.

21. Усаченко Л. М., Кальшин Ю. Г., Коваль Г. В. Публічне адміністрування: навчальний посібник. Київ: Інтерсервіс, 2013. 185 с.

22. Кальниш Ю. Г., Лозинська Т. М., Тимцуник В. І. Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник. Полтава: РВВ ПДАА, 2015. 279 с.

23. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 8. Публічне врядування / ред.: В. С. Загорський, С. О. Телешун, А. В. Ліпенцев. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2011. 709 с.

24. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид.

наук: спец. 12.00.07. Львів, 2010. 16 с.

25. Сквірський І. О. Громадський контроль у публічному управлінні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.:12.00.07. Київ: 2013. 35 с.

26. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / За заг. ред. Бандурки О. М. Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. 368 с.

27. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики / Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, М. Я. Швець, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, Ю. В. Яцишин, А. С. Ластовецький. Київ: Академія державної податкової служби України. 2002. 295 с.

28. Інформатизація управління соціальними системами: Організаційно-правові питання теорії і практики: навчальний посібник / В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк, Ю. В. Ящуринський, М. В. Гуцалюк. Київ: МАУП 2003. 332 с.

29. Анотації Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського до книги «Інформатизація управління соціальними системами: Організаційно-правові питання теорії і практики: навчальний посібник / В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк, Ю. В. Ящуринський, М. В. Гуцалюк;. Київ: МАУП, 2003. 332 с. URL. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/
cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN

30. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жиляєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова. Київ: Поліграф-Плюс, 2007. 254 с.

31. Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика): монографія. Київ, 2010. 396 с.

32. Клімушин П. С., Серенок А. О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві. Харків: Магістр, 2010. 311 с.

33. Комісаров О. Г. Інформатизація в системі охорони громадського порядку: проблеми адміністративно-правового забезпечення. Дніпро: Ліра, 2012. 423 с.

34. Ромашко С., Новосад В., Козій Б. Інформаційні технології в державному управлінні: навчальний посібник. Львів: Львівський регіональний інститут державного управління, 2007. 264 с.

35. Марущак А. І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: навчальний посібник. Київ: Скіф, КНТ, 2008. 326 с.

344. Електронне урядування. Інформатизація державного управ-

ління: навчальний посібник / Ю. Г. Машкаров, О. В. Орлов, М. В. Мордвинцев, П. С. Клімушин, І. В. Кобзев. Харків: Магістр, 2011. 262 с.

37. Гурковський В. І. Засади державної політики в сфері інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспект: автореф. дис. ... д-ра наук з державного управління: спец: 25.00.01. Київ, 2011. 36 с.

38. Марущак А. І. Пріоритети розвитку інформаційного права України. Інформація і право. 2011. № 1 (1). С. 21-24.

39. Остапенко О. І. Про інформаційну функцію української держави. Збірник матеріалів науково-практичної конференції ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні (Львів, 18 листоп.2016 р.). Львів, НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 123-126.

40. Ортинський В. Л. Удосконалення державної політики у сфері інформаційних технологій у контексті діяльності органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 3-8.

41. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика. Київ: Едельвейс, 2014. 497 с.

42. Систематизація і розвиток теоретичних основ трансформації інформаційних відносин на шляху до кіберцивілізації. Наукова доповідь / Фурашев В. М., Петряєв С. Ю., Поперечнюк В. М. Київ: ФСП НТУУ «КПІ», 2016. 55 с.

43. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864 с.

44. Постанова Верховної Ради України від 03.07.2014 р. № 1565-VII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні». URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1565-18#Text

45. Постанова Верховної Ради України від 31.03.2016 р. № 1073-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України». URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19#Text

46. Як стимулювати розвиток розумних міст та громад в Україні: законодавчі аспекти. Слухання Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації 26.10.2021 р. URL. https://komit.rada.gov.ua/ documents/sluank9skl/74196.html

47. Марухленко О. В. Дискусії щодо поняття «публічне управління». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). Т. 4. С. 9-10.

48. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Переклад с англійського А. Б. Волкова, Е. Г. Ганиш. Київ: Ваклер, 2007. 287 с.

49. Сучасні підходи і напрями розвитку публічного управління та адміністрування: підручник / А. О. Науменко, О. В. Смігунова, О. В. Дудник, С. І. Міненко; за ред. В. Д. Бакуменка. Харків: Майдан, 2022. 280 с.

50. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права. 2-ге вид. перероб. і допов. / Е. Шмідт-Ассманн [переклад з німецького Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов]; від. ред. О. Ситоїд. Київ: К.І.С., 2009. 552 с.

51. Проєктування інформаційних систем: навчальний посібник / укладач: О. С. Коваленко, Л. М. Добровська. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 192 с.

52. Костючков С. Реальне та віртуальне в житті сучасної людини: біофілософська інтерпретація. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* 2021. Випуск 37. С. 57-62.

53. Луман Н. Соціальні системи. Нарис загальної теорії. Переклад з німецького. Харків, 2007. 648 с. URL. https://socio.karazin.ua/resources/9e437894d236b0c08031946349183678.pdf

54. Петришин О.О., Рагуліна К.А. Процес європейської інтеграції України на тлі повномасштабного вторгнення: нормативні основи, проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 52-56.

55. Титов В. Теоретичні погляди Олівера Венделла Холмса молодшого. URL. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6162/1/Titov_137.pdf

56. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 р. № 208. URL. https://www.kmu.gov.ua/npas/150472

57. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.2.2010 р. № 2250-р. URL. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80

58. Яковлєв Р. В., Іщенко Ю. В. Потенціал використання великих даних в публічному адмініструванні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2020. № 5(11). С. 195-213.

59 Грицюк П. М., Джоші О. І., Гладка О. М. Основи теорії систем і системного аналізу: підручник. Рівне: НУВГП, 2021. 271 с.

60. Антошина І. В. Інформаційний підхід у методології юридич-

ної науки: постановка проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2023. № 62. С. 8-11.

61. Гуржій А. М., Возненко Л. І., Поворознюк Н. І., Самсонов В. В. Основи інформаційних технологій: навчальний посібник. Київ: Літера ЛТД, 2023. 288 с.

62. Палеха Ю. І., Садовенко В. С. Системний аналіз впливу показників інформаційного забезпечення університетів на їх інформаційну культуру. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*. 2023. № 9. С. 39-48.

63. Юсіфбейлі Р. Стратегічні напрями розвитку електронного урядування в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 2 (29). С. 49-55.

64. Ковалів М., Єсімов С., Скриньковський Р., Красницький І., Мазур Ю., Гарасим П., Князь С. Особливості правових відносин, які виникають в мережі Інтернет. *Traektoriâ Nauki = Path of Science.* 2021. Vol. 7. № 3. S. 1001-1007.

65. Yesimov S., Borovikova V. Methodological foundations of information security research. *Social and Legal Studios*. 2023. № 6 (1). С. 49-55.

66. Єсімов С. Методологія синергетичного підходу в дослідженні інформаційних технологій в публічному управлінні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2017. № 876. С. 124-130.

67. Павлиш В. А., Гліненко Л. К., Шаховська Н. Б. Основи інформаційних технологій і систем: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 620 с.

68. Штучний інтелект та Microsoft SharePoint: як сучасні технології спрощують електронний документообіг. 05.04.2023. URL. https://techexpert.ua/artificial-intelligence-and-microsoft-sharepoint/

69. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія*. 2015. № 4. С. 33-45.

70. Кравцова Т. М. Сутність поняття методології сучасного правознавства *Наукові записки. серія: право*. *Спецвипуск.* 2019. Випуск 6. Т. 2. С. 136-140.

71. Kniazevych A., Dmytruk V., Hrynokh N. The synergetics as a concept of social development. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 77-81.

72. Уряд схвалив проєкт адаптованої Річної національної програми (аРНП) на 2024 рік для представлення стороні НАТО. URL. https://mil.in.ua/uk/news/uryad-shvalyv-adaptyvnu-richnu-natsionalnu-programu-ukrayina-nato/

73. Відносини з Україною. НАТО. 27.06.2024. URL. https://www.nato.int/ cps/uk/

74. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

75. Шопіна І.М. Сутність цифрової трансформації як інформаційно-правового феномену: Збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 8 грудня 2022 року). Київ: ДНДІ МВС України. 2022. С. 272-274.

76. Єсімов С. С. Цифрові платформи у контексті надання публічних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 352-357.

77. Ворніков В. Особливість розуміння концепції «інформаційного суспільства», що самоорганізується: образно-семіотичний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Випуск 50. С. 22-29.

78. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text

79. Сугоніко Н. В. Поняття правової інформація та її особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 153-156.

80. Україна посіла перше місце в Європі в галузі ІТ-аутсорсингу і розробки програмного забезпечення. URL. http://escadra.com.ua/ua/ukraina-zanyala-pervoe-mesto-v-evrope-v-otrasli-it-autsorsinga-i-razrabotki-po.html

81. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text (не чинний).

82. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text

83. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

84. Туніська програма для інформаційного суспільства. Документ WSIS-05/TUNIS/DOC/6 (Rev.1)-R. 15 листопада 2005 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв`язку та інформатизації. Офіційний веб-портал. URL.

http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=6&language=uk

85. Єсімов С. С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2015. № 1. С. 173-184.

86. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р URL. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80

87. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності Державного агентства з питань електронного урядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 88. URL. zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-2016-п

88. Про Національну економічну стратегію на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text

89. Про Звернення Верховної Ради України до Міжнародної Федерації Журналістів, Європейської Федерації Журналістів, Асоціації Європейських Журналістів, міжнародної організації «Репортери без кордонів», Міжнародного олімпійського комітету щодо інформаційно-психологічної агресії, що здійснюється засобами масової інформації російської федерації проти України: Постанова Верховної Ради України від 17.06.2014 р. № 1332-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1332-18#Text

90. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

91. Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 606 (у редакції 2023 року). URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF

91. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1089-20

92. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1907-20

93. Про електронну інформаційну взаємодію між Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань й інформаційними системами Державної податкової

служби України: Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 05.07.2024 р. № 2040/5/327. URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z1026-24#Text

94. Вакшинська Н. Ю., Щандрівська О. Є. Специфіка розвитку ринку Big Data для потреб відновлення економіки України в поствоєнний період. *Менеджмент та підприємництво*. 2023. № 2 (9). С. 244-256.

95. Андреєв А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 6. С. 125-128.

96. Захарін С. В., Іщенко І. С. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в умовах існуючих викликів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. URL. https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-04-02/2023-7-04-02

97. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко; ред.: М. С. Лопата. Київ, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького 1999. 47 с.

98. Данилюк Л. Р. Екологічне інформаційне забезпечення в Україні: поняття та шляхи здійснення. *Науково-практичний журнал «Екологічне право».* 2020. Випуск 2. С. 32-37.

99. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля: Закон України від 20.03.2023 р. № 2973-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20#Text

100. Про схвалення Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.07.2023 р. № 610-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/610-2023-%D1%80#Text

101. Деякі питання функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2024 р. № 684. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D0%BF#Text

102. Сидорович О. Герчаківський С. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 210-225.

103. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 15.08.2022 р. № 2510-

IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/card/2510-20

104. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

105. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text

106. Котляров В. О. Основні підходи у концепції інформаційної безпеки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 474-484.

107. Арістова І. В. Еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера» URL. http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/ vkhnuvs/2005_31/31/45.pdf

108. Таран Є. І. Особливості публічного управління в умовах формування інформаційного суспільства. *Держава та регіони*. 2020. № 2 (70). С. 22-26.

109. Арабаджийски Н. Направления в теории публичного управления. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 1-2 (3-4) січень – лютий. С. 5-11.

110. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 URL. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020

111. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021 URL. http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/447/2021

112. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021 URL. http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/555/2015

113. Леонов Б. Д., Лихова С. Я. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України. *Юридичний вісник.* 2021. № 2 (59). С. 170-176.

114. Про затвердження Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації: Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.07.2007 р. № 141. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0862-07#TextURL.

115. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text

116. Про національну безпеку України: Закон України від

21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19

117. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/685/2021#Text

118. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.12.2023 р. № 1163-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2023-%D1%80#Text

119. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16

120. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02.07.2015 р. № 577-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#Text

121. Деякі питання удосконалення комунікативної роботи органів виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 985-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-2018-%D1%80#Text

122. Мельник Р. С. Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / За заг. ред. Р. С. Мельника. Київ: Віате, 2014. 376 с.

123. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

124. Копєйчиков В. В. Правознавство: навчальний посібник / В. І. Бобир, С. Е. Демський, А. М. Колодій і ін.; за ред. В. В. Копєйчикова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 480 с.

125. Погребний І. М. Ґенеза складу правових відносин. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 160-169.

126. Баранов О. А. Об'єкт правовідносин в інформаційному праві. *Інформація і право*. 2013. № 3 (9). С. 58-64.

127. Уткіна М. С. Інформаційне право (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2022. 221 с.

128. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text

129. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістич-

ного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text

130. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління: Закон України від 22.02.2024 р. № 3587-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3587-20#Text

131. Брижко В. М., Фурашев В. М. Інформаційне права та інформаційне законодавство України. 2-ге видання. Харків: Право, 2021. 288 с.

132. Інформаційне право України: підручник / За загальної редакції Л. П. Коваленко. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с.

133. Гапотій В.Д. Інформаційне право: навчальний посібник Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 98 с.

134. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційне право: навчальний посібник. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 136 с.

135. Марущак А. І. Інформаційне право України: підручник. Київ: Дакор, 2011. 456 с.

136. Хахановський В. Г., Корнейко О. В. Актуальні питання інформаційного права. Київ: НАВС, 2024. 258 с.

137. Грохольський В. Л. Актуальні питання правового регулювання інформаційних відносин в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 141-145.

138. Самотуга А. Перспективи систематизації інформаційного законодавства у контексті Закону України «Про медіа», *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 193-202.

139. Новицький А. М. Місце ІТ-права в загальній системі інформаційного права. ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практична конференції. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. С. 116-120.

140. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

141. Баранов О. А. Трансформація: соціальна цифрова правова: монографія у 3-х т. Т. 1. Порятунок цивілізації: економіка результату. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.

142. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці. Наукове видання / Упорядники: Андрійко О.Ф. (керівник колективу), Нагребельний В.П., Кисіль Л.Є., Педько Ю.С., Дерець В.А., Пухтецька А.А., Кірмач А.В.,

Люлька Л.В. За загальною редакцією: Ю.С. Шемшученка, О.Ф. Андрійко. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.

143. Мельниченко Б. Б. Особливості адміністративно-правових відносин у сфері публічного управління в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 252-254.

144. Андрущак А. С. Прикладна електродинаміка інформаційних систем: навчальний посібник. Львів, Вид-во «Львівська політехніка», 2018. 304 с.

145. Павлова Ю. С., Павлова О. С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 473-475.

146. Марущак А. І. Суб'єкти інформаційних правовідносин: поняття та види. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 1. С. 7-10.

147. Суб'єктивне право. Юридичний словник, Збірник юридичних термінів, 2019 р. URL. http://mego.info/%D1%81%D1%83%D0%B1%D1% 94%D0% BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1% 80% D0%B0%D0%B2%D0%BE

148. Рабінович П. М. Юридичний факт. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (гол. Ред. кол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2004. Т. 6. С. 483.

149. Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2023. № 3 (39). С. 13-20.

150. Правові відносини. Словник юридичних термінів / В. Д. Гапотій, М. В. Васильєва, М. О. Сємко. Харків: Видавництво «Лідер», 2018. 218 с.

151. Правоздатність. Словник юридичних термінів / В. Д. Гапотій, М. В. Васильєва, М. О. Сємко. Харків: Видавництво «Лідер», 2018. 218 с.

152. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 т. Т. 1. Загальна частина / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, С. В. Ківалов і інші. Київ: Юрид. думка, 2004. 583 с.

153. Єсімов С. Проблеми формування законодавства України про адміністративні правопорушення з точки зору юрисдикційної діяльності Національної поліції. Police activity in Ukraine and European countries: modern standards and unification options: Collective monography.

Myroniuk R., Sobakar A., Pedziak W., Yesimov S. and other authors. Riga: Baltia Publishing, 2021. 600 p.

154. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т 1: Загальна теорія права / редколегія: О. В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. 952 с.

155. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Право, 1997. 64 с.

156. Супрун В. М., Литвин І. І. Шляхи розвитку правового статусу особи в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. № 11. С. 4-9.

157. Клименко А. В., Гбур З. В. Інформаційне забезпечення органів публічної влади України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 5. С. 80-81.

158. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

159. Шийович С. Я. Публічні послуги: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 431-435.

160. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text

161. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text

162. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: Постанова Кабінеті Міністрів України від 19.10.2016 р. № 736. URL. http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/736-2016-%D0%BF

163. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію у Міністерстві юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.04.2017 р. № 1277/5. URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/v1277323-17#Text

164. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію і яким присвоюється гриф «Для службового користування» у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України: Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 17.09.2014 р. № 469. URL. http://www.dsszzi.gov.ua/ dsszzi/control/uk/publish/article?art_id=92345&

165. Славко А. С. Типологія адміністративно-правових режимів:

дис. … канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Харків, 2019. 265 с.

166. Єсімов С. Забезпечення доступу до інформації про діяльність державних органів. *Juridic national:teorie si Practica. Jurnalul. Publicatie stiintifico-practica de drept*. 2016. № 2. P. 43-48.

167. Коропатов О. М., Залєвська І. І. Поняття та ознаки адміністративно-правового режиму конфіденційної інформації в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2022. № 3. С. 145-150.

168. Ковалів М. В., Малашко О. Є. Теоретична конструкція поняття «інформаційна безпека». Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2020. № 10. https://www.internauka.com/ua/issues/law 2020/10/6350

169. Digital transformations of society: problems of law Monograph / O. Baranov, O. Kostenko, M. Dubniak, O. Golovko. Warsaw: RS Global, 2024. 117 p.

170. Борисова А. «Інформація» та «правова інформація» як об'єкти правовідносин у сфері інформаційних комунікацій. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 180-188.

171. Брижко В. М., Фурашев В. М. Інформаційне право та інформаційне законодавство: наукове видання. Київ: Видавничий дім «АртЕК», 2020. 288 с.

172. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії. URL. www.justinian.com.ua/article.php?id=2392

173. Бондаренко В. А., Горун Г. Р., Федишин О. М. Право на інформацію в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2023. Випуск 80. Частина 1. С. 418-423.

174. Голубенко І. І., Саградян А. Г. Правові питання реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 3. С. 144-147.

175. Селезньова О. М. Інформаційні права: теоретичні та системні положення. *Інформація і право*. 2019. № 3 (30). С. 9-15.

176. Семенюк О. Г., Леонов Б. Д., Правовий режим доступу до інформації *Інформація і право*. 2019. № 3 (30). Ст. 44-49.

177. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17

178. Кравченко О. М. Удосконалення організаційно-правового забезпечення охорони конфіденційної інформації та комерційної таємниці бізнесу в Україні. *Науково-практичний журнал «Екологічне право».* 2024. Випуск 1–2. С. 21-27.

179. Деякі питання практичного застосування Закону України

«Про захист персональних даних»: Роз'яснення Міністерства юстиції України. URL. http://old.minjust.gov.ua/38266

180. Задоя В. Правова природа захисту суб'єктивних публічних прав осіб в адміністративному прав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 191-196.

181. Гуйван П. Д. Міжнародне право про доступ до інформації. *Право та державне управління.* 2019. № 2 (35). Том 1. С. 73-79.

182. Куценко О. Сучасний стан та перспективи розвитку електронної демократії в Україні. 13.09.2023. URL. https://uplan.org.ua/elektronna-demokratiia-v-ukraini-cuchasnyi-stan-ta-perspektyvy-rozvytku/

183. Близняк А. О., Гуменна К. М. Інструменти інформаційної війни росії проти України під час повномасштабного вторгнення 2022-2024 рр. Політичне життя. № 2024. № 2. С. 145-149.

184. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.05.2003 р. № 259-р URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/259-2003-%D1%80

185. Про затвердження заходів з реалізації Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2003 р. № 828-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2003-%D1%80#Text

186. Деякі питання функціонування Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. № 311. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-2023-%D0%BF#Text

187. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / Укладач: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська. Київ: Нілан-ЛТД, 2012. 283 с.

188. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2012 р. № 634-р. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80

189. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Електронне урядування»: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 р. № 236. (редакція 2024 р.). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2012-%D0%BF#Text

190. Проєкт Закону України «Про Загальнодержавну програму

«Електронна Україна» на 2005 – 2012 роки» / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL. w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf 3511=17852&pf35401

191. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09.04.1999 р. № 595-XIV. URL. / https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text/

192. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 р. № 608. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF

193. Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі: Закон України від 25.12.2015 р. № 927-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-19#Text

194. Онищук М. Система зберігання обов'язкового примірника у провідних країнах світу. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 3. С. 12-18.

195. Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації». URL. http://www.uintei.kiev.ua/main.php

196. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері: Закон України від 28.01.2016 р. № 954-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text

197. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.01.2002 р. № 3. URL. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF

198. Про деякі питання функціонування офіційного веб-сайту та інших веб-ресурсів Верховної Ради України: Розпорядження Голови Верховної Ради України від 31.01.2022 р. № 21. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21/22-%D1%80%D0%B3#n12

199. Єдиний державний портал адміністративних послуг. Дія. URL. https://se.diia.gov.ua/unified-state-web-portal-of-electronic-services-diia

200. Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 11.06.2020 р. № 1082. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/z0610-20#Text 1

201. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії.* 2018. Випуск 1. С.

42-49.

202. Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2004 р. № 759-р. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80

203. Лопушинський І. П. Електронні закупівлі як складова електронного урядування в Україні. URL. http://el-zbirn-du.at.ua/Lop_s.pdf

204. Про Положення про технічний захист інформації в Україні: Указ Президента України від 27.09.1999 р. № 1229/99. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/1229/99

205. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2708-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19

206. Єсімов С. С., Боровікова В. С. Дозвільна діяльність у сфері надання послуг електронних комунікацій. *Соціально-правові студії*. 2021. Том 4. № 4. С. 83-89.

207. Кабанов О. М., Олексіюк Т. О. Доступ до публічної інформації для державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування: навчально-методичний посібник для тренерів / За загальною редакцією Алюшиної Н. О. та Лубінця Д. В. Київ: BAITE, 2023. 144 с.

208. Uliutina O. Information and communication technologies legislation for self-government bodies. *Law. Human. Environment*. 2023. Vol. 14. № 4. P. 66-78.

209. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80 #Text

210. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text

211. Про затвердження Типового положення про експертно-перевірну комісію Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державного архіву області, міст Києва і Севастополя: Наказ Міністерства юстиції України від 19.06.2013 р. № 1228/5. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1063-13

212. Про затвердження Положення про Державну архівну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 870. URL. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF

213. Чумак Є. Електронні бібліотеки як вагомий складник національного інформаційного простору України. *Вісник книжкової палати*. 2023. № 5. С. 16-23.

214. Грінберг Л. Ф. Оцифрування документної спадщини архівів і бібліотек під час війни. *Інформація та соціум*. 2023. № 78-80.

215. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: проблемні питання, шляхи, методи та способи: Постанова Верховної Ради України від 22.09.2016 р. № 1602-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-19#Text

216. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Липень 2023 року. НІСД. https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-lypen-2023?__cf_chl_tk=aq BUj5s65dOqGBVe41j_fuQefGXtVAVzoLwYg12lyd0-1727335638-0.0.1.1-5865

217. Терещенко В. В. Особливості державної інформаційної політики в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. 391-395.

218. Аксьонова І. Моніторинг як сучасне інформаційне забезпечення аналітики та управління підприємствами. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2880/2804

219. Бліщук К. М. Європейські вектори вдосконалення митної політики в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL. file:///D:/Users/1/Downloads/2221-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2139-1-10-2023 0323.pdf

220. Обмін. Економічний словник-довідник. URL. http://subject.com.ua/ economic/dict/569.html

221. Про затвердження Порядку обміну електронними документами між Міністерством фінансів України та учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні: Наказ Міністерства фінансів України від 30.08.2021 р. № 488. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-21#Text

222. Про затвердження Порядку обміну інформацією між Міністерством фінансів України та Міністерством соціальної політики України для здійснення верифікації та моніторингу державних виплат: Наказ Міністерства фінансів України та Міністерства соціальної

політики України від 09.02.2022 р. № 56/85. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-22#Text

223. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства юстиції України від 30.01.2018 р. № 64/261/5. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0140-18#Text

224. Економічна енциклопедія: У 3 томах. Т. 1. / Редакційна колегія: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Вид-во «Академія», 2003. 864 с.

225. Енциклопедія кібернетики / Відповідальний ред. Глушков В. М. Т.1 (А-Л). Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1973. 584 с.

226. Риндюк В. І. Упорядкування законодавства України: теоретико– методологічний та техніко–юридичний аспекти: дис. … д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.01. Київ, 2021. 466 с.

227. Державний стандарт України ДСТУ 3017-2015: «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення». URL. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=63349

228. Державний стандарт України ДСТУ 2732:2004: «Діловодство й архівна справа». URL. http://dilo.kiev.ua/dstu-2732-2004-dilovodstvo-y-arhivna-sprava.html

229. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1315-18

230. Конвенція про міжнародне право спростування / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_319

231. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2005 р. № 851-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

232. Model Law on Electronic Commerce of the United Nations Commission on International Trade Law. URL. https://uncitral.un.org/en/texts/ ecommerce/modellaw/electronic_commerce

233. Model Law on Electronic Transferable Records 2017. URL. https:// uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records

234. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

235. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі

послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 215-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2155-19#Text

236. Стовпова А. С. Удосконалення обліку електронних грошей на основі використання нового рахунку 32 «електронні гроші». *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 6. С. 35-41.

237. Лепіш Н. Я., Грищук А. Б. Електронний документообіг приватно-правові та публічно-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 352-357.

238. Асанова Л. Місце електронного документообігу в загальній системі діловодства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 156-160.

239. Федорук О. Безпека та захист інформації у системах електронного документообігу: підвищення рівня кіберзахисту. *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 4. С. 39-44.

240. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text

241. Взаємодія / Українська радянська енциклопедія. Т. 2 «Б-Г». Київ: Видавництво УРЕ, 1978. 542 с.

242. Грибовська Ю. М., Кононенко Ж. А. Застосування інформаційних систем в управлінні підприємством. *Економіка та суспільство*. 2023. № 4. URL. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2171/2098

243. Климентьєв О. П. Інформаційна взаємодія як прояв інформаційної функції. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія: право.* 2014. Випуск 25. С. 154-158.

242. Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ-ОВВ) Офіційний веб-сайт. URL. https://se.diia.gov.ua/sev-ovv

243. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text

244. Довгаль Ю.С. Класифікація Інформаційних Систем. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 128-130.

245. Буржуа Д. Т., Сміт Д. Л., Ван Ш., Мортаті Д. Що таке інформаційна система. 28.10.2022 р. URL. Комп'ютерні_програми_та_інформаційні _технології/Інформаційні_системи/Інформаційні_системи_для_бізнесу _та_за_його_межами_(Bourgeois)_(видання_2019)/01%3A_Що_таке_інформаційна_система%3F/100%3A_Що_таке_інформаційна_система%3F

246. Про функціонування Реєстру публічних електронних реєстрів: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.09.2023 р. № 969.

URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/969-2023-%D0%BF#Text

247. Про затвердження Положення про Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2005 р. № 688. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2005-%D0%BF#Text

248. Єсімов С. С. Формування єдиного інформаційного простору в діяльності державних органів України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: юридичні науки*. 2015. № 813. С. 48-53.

249. Фролова О., Чекмарьова В. Інтеграція України до європейського інформаційного простору. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.* 2022. № 2 (13). С. 67-77.

250. Глобенко С. Становлення й розвиток правового поля України щодо захисту інформаційного простору держави. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № (2 (14). С. 64-79.

251. Концептуальні основи захисту інформаційного суверенітету України» (О. В. Задерейко, О. В. Троянський, Р. І. Чанишев, А. І. Дика). 2-ге видання, перероблене і доповнене. Одеса: Фенікс, 2022. 220 с.

252. Калакура О. Сучасні мовно-культурні процеси в умовах трансформації інформаційного простору України. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2020. № 9. С. 112-130.

253. Ярема О. Г. Зміст інформаційного суверенітету у контексті державного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 191-194.

254. Про затвердження Дорожньої карти для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіа-простору після припинення чи скасування воєнного стану: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 28.06.2024 р. № 451. URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0451921-24#Text

255. Російське іномовлення як інструмент маніпулювання громадською думкою у трансатлантичному просторі. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL. http://www.niss.gov.ua/articles/1834/

256. Єсімов С. С., Малашко О. Є. Зміст державної діяльності із забезпечення інформаційної безпеки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 15 (95). Т. 1. С. 46-54.

257. Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic

signatures. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_240#Text

258. Петренко Л. М. Системний підхід в правовій інформатиці. URL. https://kneu.edu.ua/userfiles/zb_mise/97/17.pdf

259. Johnston C. B. Global News Access: The Impact of New Communications Technologies. Westport, Praeger Publishers, 1998. 304 p.

260. Щодо віднесення публічної інформації до службової згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації»: Роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 01.10.2014 р. URL. http://www1.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4049:2014-10-01-07-37-36&catid=239:2014&Itemid=256

261. Шопіна І. М. Поняття інформаційної безпеки: концептуальні підходи до визначення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. № 13. С. 133-140.

262. Єсімов С. С., Малашко О. Є. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 14 (94). Т. 2. С. 30-38.

263. Баран М. В. Захист інформації у контексті забезпечення інформаційної безпеки. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 150-155.

264. Зицик С. Г. Правове регулювання інформації з обмеженим доступом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 220-223.

265. Оржехівський С. Доступ до державної таємниці: хто і за яким порядком отримує відповідні компенсації. 01 вересня 2022 року. Юридична газета. URL. https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/dostup-do-derzhavnoyi-taemnici-hto-i-za-yakim-poryadkom-otrimue-vidpovidni-kompensaciyi.html

266. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 р. № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної Інформації». URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16

267. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

268. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

269. Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2256-VIII. URL.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

270. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1909-20

271. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

272. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

273. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

274. Коц Д. В. Теоретико-правові засади інформації з обмеженим доступом. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Випуск 2 (42). С. 107-111.

275. Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р. Правові режими службової інформації в Україні. (Legal Regimes of Official Information in Ukraine). *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 4. S. 7001-4012.

276. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611. URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF

277. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV (редакція 2024 року). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3480-15

278. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації / Т. Олексіюк, Л. Опришко, Х. Буртник, В. Барвіцький, О. Кабанов. Київ: Рада Європи, 2020. 336 с.

279. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в Шостому апеляційному адміністративному суді: Наказ Шостого апеляційного адміністративного суду від 13.07.2023 р. № 46. URL. https://6aas.gov.ua/ua/about/vazhlivi-dokumenti.html?layout=edit&id=5477

280. Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ – 2023): Наказ Міністерства оборони України від 17.11.2023 р. № 605. URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0605322-23

281. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

282. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію у Фонді державного майна України: Наказ Фонду

Державного майна України 17.06.2021 р. № 1061. URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/ show/v1061224-21#Text

283. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 12.07.2023 р. № 573. URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0573320-23#Text

284. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

284. Щодо роз'яснення: Лист ДФС від 22.12.2015 №27432/6/99-99-19-02-02-15. Державна фіскальна служба України Офіційний портал. URL. sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya...osib/print-65967.htm

285. Збінський Є. Ф. Правовий режим податкової таємниці в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 17 с.

286. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/540/97-%D0%B2%D1%80

287. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

288. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text

289. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 23.06.2005 р. № 2704-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-15#Text

290. Ковалів М. В. Яремко В. Я., Головач Т. М. Захист персональних даних як складова інформаційної безпеки. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1 (7). С. 47-52.

291. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / Рада Європи. URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/995_004

292. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану: Закон України від 29.07.2022 р. № 2494-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#n20

293. The Regulation of Investigatory Powers Act (RIPA). URL. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents

294. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII. URL.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text

295. Редько К. Ю., Куніцька З. Е. Комерційна таємниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2021. № 5. URL. http://www.dy.nayka.com.ua/ pdf/5_2021/36.pdf

296. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3480-15

297. Кузьмінова О. В., Ільїн Д. М. Щодо визначення поняття та ролі інформаційних ресурсів в управлінні підприємством. *Інтелект XXI*. 2023. № 1. С. 60-64.

298. Бєлєвцева В. В. Правовий режим інформаційних ресурсів. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С.41-46.

299. Енциклопедія соціогуманітарної інформології. Заг. ред. К. І. Бєляков. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. 472 с.

300. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України від 22.04.2024 р. № 3668-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/3668-20#n238

301. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 408. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#n13

302. Басенко Р. О., Шаравара Р. І., Кравченко А. П., Чумаш Д. О. Перспективи розвитку правового забезпечення протидії інформаційній війні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 28-30.

303. Ніколаєць Ю. Державна інформаційна політика України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації: суспільно-мобілізаційний потенціал і ефективність. *Political Studies*. 2024. № 1 (7). С. 42-67.

304. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3475-15

305. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 23.04.2008 р. № 377/2008. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/287/2015

306. Єсімов С. С., Ярема О. Г. Предмет правового забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 2. С. 244-252.

307. Кузьменко О. В. Особливості проблем законодавчого забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і громадянина в умовах інформаційно-психологічного протиборства. *Часопис Київського університету права.* 2010. № 4. С. 317–321.

308. Yesimov S., Borovikova V. Licensing activities in the field of provision of telecommunications. *Social & Legal Studios*. 2021. Issue 4 (14). P. 83-89.

309. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Людина в інформаційному суспільстві: деякі штрихи до усвідомлення проблеми. Настоящи изследования и развитие: материали за междунар. науч.-практ. конф. София, 2015. Т. 5: Философия. С. 71-73. URL. dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7963/1/ Danilyn_Dzeban_71–73.pdf

310. Желновач Є. Інформаційне суспільство в умовах війни: українські реалії та правові аспекти. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 184-191.

311. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2004. 42 с.

312. Марущак А. І. Інформаційно-правові напрями дослідження проблем інформаційної безпеки. *Державна безпека України*. 2011. № 21. С. 92-95.

313. Войціховський А. В. Питання інформаційної безпеки України на сучасному етапі. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 15-20.

314. Хмелевський Р. М. Дослідження оцінки загроз інформаційній безпеці об'єктів інформаційної діяльності. *Сучасний захист інформації*. 2016. № 4. С. 65-70.

315. Шопіна І. М. Інформаційна безпека цифрової трансформації. *Вісник ЛьвДУВС*. *Серія юридична*. 2023. №1. С. 28-35.

316. Кононенко В. П., Здоровко С. С., Корольова А. Є. Інформаційна безпека як стан. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2023. Випуск 76: частина 2. С. 244-250.

317. Шевчук М.О. До питання ґенези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2023. Випуск 78: частина 2. С. 134-139.

318. Kovaliv, M., Petkov, S., Koziar, R., Yesimov, S., Khmyz, M. Співвідношення адміністративного та інформаційного правового регулювання відносин в інформаційному суспільстві. *Path of Science*, 2023. № 9 (9). С. 1001-1007.

319. Довгань О. Д. Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2016, 46 с.

320. Поліцейська діяльність: адміністративно-правове регулювання: навчальний посібник / Ю. А. Хатнюк, О. Б. Мороз, В. В. Бондар, М. Ю. Самченко, С. С. Гнатюк, Є. В. Кобко; за редакції Ю. С. Назара. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 640 с.

321. Єсімов С. С. Нормативно-правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності податкового адміністрування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 186-196.

322. Ковалів М. В., Скоромний Я. І., Єсімов С. С., Мариняк Н. М., Каспрук І. І. Правове регулювання діяльності органів публічного управління в умовах цифрової реальності. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4. URL. https://www.inter-nauka.com/ uploads/public/16782051854172.pdf

323. Про Порядок функціонування інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю), внесення відомостей до неї та строки розміщення цих відомостей». URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/387-2017-%D0%BF#Text

324. Деякі питання професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 р. № 990. URL. http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/19-2016-%D0%BF

325. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету. Монографія. URL. https://kpdi.edu.ua/biblioteka/%D0%91/%D0%91% D1%96%D0%B1%.PDF

326. Oliychenko I. M., Molochko T. V. Development of public administration in Ukraine at the present stage of state building. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2023. № 2 (80). С. 161-121.

327. Красноступ Г. М. Становлення національного законодавства про інформацію: врахування найкращих європейських практик. *Інформація і право*. 2023. № 2 (45). С. 64-72.

328. Рафал Канія Розвиток правової кібернетики у Польщі в XX-му сторіччі. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 81-88.

329. Єсімов С. С. Особливості предмету правової інформатики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2014. № 782. С. 44-48.

330. Єсімов С. С. Окремі аспекти адаптації інформаційного законодавства ЄС до національної правової системи України. *Митна справа*. 2012. № 6. Ч. 2. Кн. 1. С. 419-425.

331. Енциклопедія кібернетики / Відповідальний редактор Глушков В. М. – Т.2 (М-Я). Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1973. 576 с.

332. Пічкур В. В., Капустян О. В., Собчук В. В. Теорія динамічних систем: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 348 с.

333. Трохимець, О., Томарева-Патлахова, В., Семенов, А. Цифрова економіка та трансформація традиційних індустрій: виклики та можливості інституціоналізації цифрової економіки. *Економіка та суспільство*, 2024. № 59. URL. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3531/3461

334. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2023 р. № 29. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2023-%D0%BF#Text

335. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text

336. Антошина І. В. Становлення й розвиток інформаційного суспільства в дискурсі постнекласичного типу наукової раціональності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 63. С. 4-7.

337. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/266/2022

338. Дуліна О., Крупник А. Громадський контроль як складова публічного управління: багаторівневий вимір. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 3. № 84. С. 19-23.

339. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних: Закон України від 09.04.2015 р. № 319-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19#Text

340. Проєкт закону від 27.01.2023 р. № 8394 «Про безпеку класифікованої інформації». URL. https://ips.ligazakon.net/document/JI08684A?an=2

341. Про офіційну статистики: Закон України від 16.08.2022 р. № 2524-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text

342. Іванчук В.Є. Правовий моніторинг: стан та шляхи

вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 712-716.

343. Іванчук В. Є. Змістовно-понятійна характеристика правового моніторингу. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 239-245.

344. Нижник Н. Секторальний правовий моніторинг у теорії законотворчості: постановка питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 45-52.

345. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text

346. Риндюк В. І. Системність як властивість змісту законодавства. *Київський часопис права*, 2022. № 1. С. 45-51.

347. Савіцька В. В. Діяльність публічної адміністрації у сучасних умовах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 306-308.

348. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 606 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2017 р. № 38. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/38-2023-%D0%BF#n196

349. Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 357. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2018-%D0%BF#Text

350. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки»: Указ Президента України від 28.04.2004 р. № 493/2004. URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 493/2004

351. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text

352. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

353. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 25.04.2023 р. № 372-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text

354. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text

355. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10.12.2015 р. № 888-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-19#Text

356. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text

357. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL. http://www.niss.gov.ua/articles/1716/

358. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21711.2023 р. № 1049-р. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-р#Text

359. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 867. URL. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF

360. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.2015 р. № 835. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF

361. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2018 р. № 649-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

362. Красников Є. В. Управління якістю надання публічних послуг. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL. https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-03/2023-10-02-03

363. Легеза Є. О. Концепція публічних послуг: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 34 с.

364. Динаміка (2014-2023 роки) оцінки населенням України якості надання адміністративних послуг. Фонд «Демократичні

ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL. https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Dynamika-2014-2023_Otsinka-naselenyam-Ukrayiny-yakosti-nadannya-adminposlug.pdf

365. Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2021 р. № 864. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#Text

366. Розвиток електронних послуг. Урядовий портал. URL. https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug

367. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. № 698-V. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text

368. Панкратова В.О. Електронне голосування як елемент електронної демократії: досвід країн ЄС. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 151-156.

369. Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року: Закон України від 05.07.2012 р. № 5175-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5175-17#Text

370. Про Порядок функціонування веб-сайту в мережі Інтернет для трансляції відеозображення, отриманого за допомогою системи відеоспостереження з приміщення звичайної виборчої дільниці під час голосування на виборах народних депутатів України 28 жовтня 2012 року: Постанова Центральна виборча комісія від 17.10.2012 р. № 1652. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0228359-17#Text

371. Гриськов М. М. Зарубіжний досвід впровадження електронного голосування: організаційні та правові аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL. https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-11/2023-10-02-11

372. Політанський В. С. Організаційно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні: реферат дис. … д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Кропивницький, 2024. 42 с.

373. Терлюк О. І. Практика нормативно-правового забезпечення системи електронного голосування на blockchain: окремі аспекти міжнародного досвіду. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 276-282.

374. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. Втратив чинність на підставі Указу Президента України від 07.07.2015 р. № 398/2015 р. URL.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2015#Text

375. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda. Berlin: Duncker & Humblot, 2002. 346 p.

376. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0% B2%D1%80#Text

377. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text

378. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України від 16.04.2020 р. № 562-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/562-20

379. Ковалів М. В., Іваха В. О Правовий статус органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 824. С. 45-49.

380. Звіт про виконання у 2022 році Стратегії реформування державного управління України. Кабінет Міністрів України. URL. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/12.07.2023%20zvit/parreport2022ukr230712184004-1.pdf

381. UN Public Administration Glossary / UN Public Administration programme. URL. http://www.unpan.org/DPADM/ProductsServices/Glossary/tabid/1395/language/en-US/Default.aspx

382. Сидоренко Н. Сучасні тенденції розвитку публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. № 3. С. 59-63.

383. Чечотка В. Д. Публічне управління як системне явище: концептуалізація змісту. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Випуск 38. С. 217-222.

384. Ортинський В. Л. Правозастосовна політика у сфері захисту прав людини в контексті асоціації України до ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 824. С. 3-9.

385. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text

386. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press, 1995. 480 p.

387. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 17.03.2016 р. № 1035-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-19#Text

388. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». Київ: НІСД, 2022. 135 с.

389. Міщук І. В. Взаємодія органів місцевого самоврядування з органами державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 61. С. 18-21.

390. Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань удосконалення законодавства з питань державного управління: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. № 725. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2022-%D0%BF#Text

391. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text

392. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text

393. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text

394. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. № 401-XIV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text

395. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80#Text

396. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text

397. Котовська О. П. Ціннісні зміни посттоталітарної України та їхній вплив на формування української моделі публічного (державного) управління. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 2 (53). С. 13-22.

398. Корощенко М. М. Процеси реформування в системі державного управління в умовах російсько-української війни: адаптивний сценарій. *Бізнесінформ*. 2024. № 1. С. 6-13.

399. Joseph E. Stieglitz. On Liberty, the Right to Know, and Public Discourse: The Role of Transparency in Public Life. URL. https://documents1.worldbank.org/curated/ar/436941546609601734/pdf/WP-Stiglitz-right-to-know-OUO-9.pdf

400. Муртіщева А. О. Транспарентність у діяльності органів публічної влади: досвід зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 602-606.

401. Риндюк В. І., Кучинська О. Ю. Адаптація національного законодавства до права ЄС: досвід держав-членів та держав-кандидатів для України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія право*. 2024. Випуск 82. Частина 1. С. 120-126.

402. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847-р. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80

403. Амро Т. Технології електронного урядування та комунікації публічного управління під час воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 1 (67). С. 5-8.

404. Михальченко О. А. Електронне урядування в процесі прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: економіка і управління.* 2021. Том 32 (71). № 3. М. 39-48.

405. Терещук Г. Транспарентність як явище та вимога публічно-владної діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Випуск 2 (18). С. 83-88.

406. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 01.08.2002 р. № 683/2002. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1229/99

407. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики (Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF

408. Козюбра М. І. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. Випуск 11. С. 142-164.

409. Магиляс Ю. Роль Government Relations у взаємодії публічної влади та бізнесу. *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11 (2). С. 74-

80.

410. Овчарук Е. В. Теоретичні підходи дослідження Government Relations у контексті теорії публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 139-144.

411. Гаврік Р. О. Європейський досвід впровадження децентралізації та зміни підходів до формування місцевих органів публічної влади. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 312-315.

412. Бєлікова М. І. Вплив воєнного стану на розвиток електронного урядування в Україні. *Наукові перспективи.* 2022. № 8 (26). С. 243-251.

413. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

414. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

415. North D., Wallis D., Weingast B. Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Written Human History. Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York, 2009. 328 p.

416. Inglehart R., Welzel K. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Sequence of Human Development. Cambridge University Press. 2005. 334 p.

417. Грищук О., Слюсарчук Х. Ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку постмодерного суспільства. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. С. 19-26.

418. Слюсарчук Х. Т. Бінарна опозиційність лібералізму та комунітаризму як філософсько-правових течій: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец.: 12.00.12. Львів, 2016. 22 с.

419. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3354-20

420. Про суспільні медіа: Закон України від 17.04.2014 р. № 1227-VII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text

421. Деякі питання використання доменних імен державними органами в українському сегменті Інтернету: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 851 URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-2015-%D0%BF

422. Гавкалова Н. Л., Джаін Прадіп Кумар. Визначення ролі комунікацій в публічному управлінні. 2020. URL. http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25570/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1

%8F__%D0%93%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9D.%2C_%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B4i%D0%BF_%D0%94.pdf

423. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III (редакція 2024 року). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2365-14

424. Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.03.2024 р. № 270-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text

425. Merton R.K. Anomie, anomia and social interaction: contexts of deviant behavior. Discussion and Critique. New York: Free Press, 1994. 127 p.

426. Ржевська Н. Сучасна інформаційна політика: досвід США для України. *Political Studies*. 2024. № 1 (7). С. 68-85.

427. Рейтинг найдоступніших сайтів міністерств: ЦЕДЕМ провів фінальний моніторинг. URL. https://cedem.org.ua/news/rejtyng-sajtiv-ministerstv/

428. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024 р.). Центр Разумкова. URL. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskyk

429. Про перейменування Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2024 р. № 1028. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1028-2024-%D0%BF#Text

430. Звіт Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL. https://mcsc.gov.ua/access-to-public-information-reports/

431. Коцур Л., Грига О. Державна інформаційна політика України: теоретико-методологічні парадокси воєнного часу. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 4. С. 52-60.

432. Bodnar I. R. The main ways of forming the information policy of Ukraine. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences*. 2023. № 71. P. 29-35.

433. «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні. Аналітична записка /

Національний інститут стратегічного при Президенті України. Жовтень 2016 року. URL. http://www.niss.gov.ua/catalogue/9/

434. Snytko, O., Hrechka, S. Битва наративів у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. № 44. С. 86-117.

435. Нікітенко Л. О., Грабар О. С. Партисипативна та представницька демократія у місцевому самоврядуванні: питання співвідношення. *Нове українське право*. 2021. Випуск 6. С. 126-130.

436. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для побудови і забезпечення функціонування інформаційно-аналітичної платформи верифікації та здійснення інших заходів, пов'язаних з її впровадженням, та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2017 р. № 168. Втрата чинності на підставі Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 р. № 84 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для інформаційного забезпечення системи управління державними фінансами та електронної верифікації і моніторингу». URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84-2024-%D0%BF#n35

437. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 р. № 2275-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text

438. Ганцюк Т. М. Механізми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій в Україні: дис. ... канд. наук з державного управляння: спец. 25.00.02. Івано-Франківськ, 2019. 259 с.

439. Споришев К. О. Стратегія розвитку механізмів державного управління системою інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки України. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 4 (32). URL. http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/10456/10512

440. Зайко Л. Я., Давидова Л. В., Близнюк А. С. Соціальні медіа та інтернет-маркетинг у контексті цифровізації інформаційно-комунікаційного простору. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 302-307.

441. Клюшниченко А. П. Воплощение демократических принципов государственного управления в деятельности органов внутренних дел (милиции): учебное пособие. Киев: КВШ МВД СССР, 1974. 128 с.

442. Інформаційні технології та інновації в економіці, управлінні проектами і програмами / За загальної редакції В. О. Тімофєєва, І. В. Чумаченка. Харків: ХНУРЕ, 2016. 402 с.

443. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text

444. Декларація прав людини і громадянина 1789 року. URL. http://constituante.livejournal.com/10253.html

445. Braban G. Droit administratif français. Paris, 1978. 448 p.

446. Антонова Л. В., Антонов А. В., Івашова Л. М. Інформаційно-комунікаційні інструменти забезпечення ефективного врядування в Україні на державному та регіональному рівнях. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 1 (36). С. 10-17.

447. Тімонов А.І. Міжнародні правові стандарти у сфері реалізації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 200-2004.

448. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text

449. Григорян О. О. Світовий і вітчизняний досвід забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики (інформаційний аспект). URL. http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/ txts/12GOOPIA.pdf

450. Любарський В. С. Роль громадських організацій в розвитку транспарентності публічної влади. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 12. С. 59-62.

451. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

452. Конвенція про доступ до офіційних документів / Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції. URL. http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/;jsessionid= 906A02420D72E5BC100A177EDE42392A

453. Рекомендації Ради Європи № R (2002)2 від 21 лютого 2002 року «Про доступ до офіційних документів». URL. http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/994_a33

454. Роз'яснення Міністерство юстиції України 03.05.2012 р. «Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи» / О. С. Демчук. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12

455. Закон України «Про доступ до публічної інформації» Науково-практичний коментар / Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко, Т. Шевченко. Офіційний вебпортал парламенту України. 2021. URL.

https://www.rada.gov.ua/documents/dostpubinfo/dodatkov_pub_info/218370.html

456. Доступ. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 390.

457. Допуск. Lingvo Online – онлайн словник. Тлумачний український словник. URL. http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/ukru/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA

458. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. С. 10-16. URL. http://www.apdp.in.ua/v35/03.pdf

459. Структура стандартів IEEE 802.x. URL. http://matveev.kiev.ua/archnet/glava3/002.htm

460. Бех Ю. В. Філософія управління соціальними системами. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 623 с.

461. Кравченко, І. В. Микитенко В. І. Інформаційні технології: підручник. Київ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 447 с.

462. Чернихівський Є. М. Математичне модулювання телекомунікаційних систем та мереж. Львів: Львівська політехніка, 2021. 272 с.

463. Сеник С. В. Адміністративно-правове регулювання обігу інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах Національної поліції: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 212 с.

464. Правові позиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та судова практика щодо реалізації права на доступ до публічної інформації. Київ: К.І.С., 2015. 170 с.

465. The Freedom Of Information Act, 5 U.S.C. § 552. / United States Department of Justice, Justice Department. URL. https://www.justice.gov/oip/freedom-information-act-5-usc-552

466. Вальстрьом М., Клімкін П. Шведська підтримка реформ: як допомогти Україні дорогою до Євросоюзу. *Європейська правда*. URL. http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/28/7058072/

467. Витяг із Закону Швеції «Про свободу преси». URL. https://ukrainepublicdialogue.files.wordpress.com/2007/09/3-extracts-from-the-swedish-freedom-of-the-press-act_ukr.pdf

468. Мендел Т. Свобода інформації: порівняльне правове дослідження. Друге видання, справлене та доповнене. Париж: ЮНЕСКО, 2008. 182 с.

469. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text

470. Роз'яснення щодо переліку публічної інформації. URL. http://sc.gov.ua/ua/
rozjasnennja_cshodo_pereliku_publichnoji_informaciji.html

471. Марущак А. І. Теоретико-правові основи забезпечення доступу до державної інформації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2008. № 18. URL. http://www.nbuv.gov.ua/ old_jrn/soc_gum/bozk/18text/g18_31.htm

472. Бочкова І. І., Врублевська-Місюна К. М. Права суб'єктів персональних даних як складова інформаційних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: право.* 2023. Випуск 80. Частина 1. С. 424-431.

473. Права громадян на доступ до публічної інформації / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL. https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/dostup-do-publichnoyi-informaciyi/prava-gromadyan-na-dostup-do-publichnoyi-informaciyi

474. Леонтьєва Л. В. Права і свободи людини і громадянина під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 84-86.

475. Побудова термінологічної мережі предметної галузі / Д. В. Ландэ, А. А. Снарский, В. Г. Путятин // Реєстрація, зберігання і обробка даних, 2014. Т. 14. № 2. С. 114-121.

476. Tavani H.T. Informational Privacy: Concepts, Theories, and Controversy. New Jersey: John Wiley & Sons, 2008. P. 131-165.

477. Інформаційна безпека та кібербезпека держави: навчальний посібник / Титова Н.М., Рідей Н. М., Настрадін В.П., Присяжнюк М. М., Мамченко С. М., Артюх С. В., Яворська Р. О. Київ: Ліра-К, 2024. 224 с.

478. Двуреченська О., Гусениця А. Процес трансформації української ідентичності в контексті євроінтеграційних процесів. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 3 (54). С. 167-174.

479. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 304 с.

480. Уханова Н. С. Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства: монографія. За заг. ред. В. Пилипчука. Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 120 с.

481. Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення: монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 304 с.

482. Якушко І. В. Розвиток цифрової економіки в Україні: фіскальні інструменти: монографія. Чернігів: ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2023. 246 с.

483. Ткаченко В. В. Загрози інформаційній безпеці України як проблематика національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 496-498.

484. Леоненко Н. А., Поступна О. В. Інформаційна безпека України: механізми, сучасні виклики та загрози в умовах інформаційного глобалізму. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. № 2 (17). С. 113-120.

485. Подорожна Т. С. Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз з боку рф. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 12. С. 491-497.

486. Скочиляс-Павлів О. В. Сучасні загрози інформаційній безпеці України в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 9. С. 263-266.

487. Крикавська І., Повалена М., Музика О. Інформаційні загрози в мережі Інтернет в умовах війни в Україні: проблемні питання правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2023. № 3 (39). С. 82-87.

488. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Механізм співробітництва держав щодо Протидії злочинам у сфері інформаційних технологій. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 1. С. 573-578.

489. Ковалів М. В., Красницький І. В., Пєтков С. В., Єсімов С. С., Корецька В. В., Явний О. І. Правові засади електронної ідентифікації в Україні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2024. № 4. С. 21-27.

490. Шинкар Т. Організаційні та правові засади обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 392 с.

491. Building the European Information Society for us all: Final policy report of the high-level expert group (April 1997) European Commission Directorate. URL. http://ec.europa.eu/employment_social/knowledge_society/docs/buildingen.pdf 9.

492. Аудит інформаційної безпеки: підручник / В. А. Ромака, А. Е. Лагун, Ю. Р. Гарасим та ін. Львів: СПОЛОМ, 2015. 363 с.

493. Подорожна Т. С. Інформаційна безпека людини в системі національної безпеки: виклики та загрози. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 2. С. 500-506.

494. Бондар В. Т. Політико-управлінські аспекти концепту

інформаційно-психологічна безпека. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 13. URL. https://www.reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-13-02-06/2024-13-02-06

495. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави / Загальна редакція Р. А. Калюжний. Київ: Центр навчально-наукових та науково-практичних видань НА СБ України, 2014. 196 с.

496. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних з інформаційно-комунікаційною сферою. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 60. С. 24-34.

497. Алещенко В. Інформаційно-психологічна безпека особистості в умовах гібридної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 1 (49). С. 13-21.

498. Оніщенко Н., Найпак К. Психогенні втрати в умовах війни: сутність та можливості прогнозування. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2023. № 2(6). С. 113-125.

499. Лисенко С. О. Сучасні тенденції розвитку інформаційної безпеки як об'єкта правовідносин. *Публічне урядування*. 2019. № 2 (17). С. 154-173.

500. Зозуля О. С. Дискурсивне поле дисертаційних досліджень з проблем державного управління інформаційною безпекою України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1-2 (27-28). С. 17-25.

501. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навчальний посібник / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов. 3-ге вид. Київ: Скиф, 2023. 248 с.

502. Смотрич Д., Браілко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія право*. 2023. Випуск 77. Частина 2. С. 121-127.

503. Биков О. М. Інформаційна безпека: правовий та культурологічний виміри https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/69.pdf

504. Дзьобань О. П. Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1 (6). С. 161-167.

505. Огнівчук М. Актуальні проблеми інформаційної безпеки та їх вирішення. URL. https://www.h-x.technology/ua/blog-ua/trends-cyber-challenges-solutions-2024-ua

506. Котляров В. Система забезпечення інформаційної безпеки

України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. № 2(74). С. 45-49.

507. Метелев О. П., Плетньов О. В. Забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки в сучасних реаліях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 410-414.

508. Мазепа С. Забезпечення інформаційної безпеки в Україні: перспективи адміністративно-правового регулювання. *Актуальні проблеми правознавства.* 2024. № 1 (37). С. 92-97.

509. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 р. № 4616-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text

510. Перелік засобів технічного захисту інформації, дозволених для забезпечення технічного захисту державних інформаційних ресурсів. 2021. https://duikt.edu.ua/ua/news-1-569-9793-perelik-zasobiv-tehnichnogo-zahistu-informacii-dozvolenih-dlya-zabezpechennya-tehnichnogo-zahistu-derzhavnih-informaciynih-resursiv_kafedra-cistem-tehnichnogo-zahistu-informacii

511. Сальник С. В., Сторчак А. С., Крамський А. Є. Аналіз вразливостей та атак на державні інформаційні ресурси, що обробляються в інформаційно-телекомунікаційних системах. *Системи обробки інформації*. 2019. № 2 (157). С. 121-128.

512. ISO 8402:1994. Quality management and quality assurance. URL. http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=20115

513. Як «Made in Japan» стало символом якості: 14 принципів Демінга. 2022. URL. https://laba.ua/blog/3214-kak-made-in-japan-stalo-simvolom-kachestva-14-principov-deminga

514. Ходош А. В. Режим правової охорони комп'ютерних програм: національний та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 3. С. 205-208.

515. Джигирей І. М., Квітка О. О., Запорожець Ю. А. Технології розроблення програмного забезпечення. Інформаційні системи і комплекси: навчальний посібник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 123 с.

516. Євсеєв С. П. Йохов О. Ю., Король О. Г. Гешування даних в інформаційних системах: монографія. Харків: Вид. ХНЕУ, 2013. 312 с.

517. Про прийняття національних нормативних документів, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних нормативних документів: Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 27.12.2016 р. № 451 URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0451774-

16#Text

518. Кундеус В. Г. Поняття та види кіберзлочинів. 2020. URL. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e42bc23-7a3f-41b5-b4cf-9a5a737e8184/content

519. Лапичак Н. І. Зарубіжний досвід державного регулювання стандартизації й сертифікації продукції. *Наукові інновації та передові технології.* 2023. № 6. С. 203-207.

520. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text

521. Звіт про роботу Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації за період десятої сесії Верховної Ради України IX скликання. 10 січня 2024 року. URL. https://komit.rada.gov.ua/news/dijaln_komit9skl/ zvit_rc9skl/75208.html

522. Про прийняття національних стандартів, зміни до національного стандарту та скасування національних стандартів: Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 17.08.2023 р. № 210. URL. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0210774-23#Text

523. Програма робіт з національної стандартизації / Офіційний сайт Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»). URL. https://uas.gov.ua/standardization/prohrama-robit-z-natsionalnoi-standa/

524. Гарасимів Т., Дашо Т. Феномен екологічної безпеки як об'єкт аксіологічно-правової рефлексії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки*. 2022. № 2 (34). Том 9. С. 30-37.

525. Дудик М. В. Термодинаміка і статистична фізика (курс лекцій). Умань: ПП «Жовтий», 2015. 132 с.

526. Прокопенко Т. О. Основи теорії систем і системного аналізу. Черкаси: ЧДТУ, 2019. 139 с.

527. Шабала Є. Є., Клюєва В. В. Інформаційна культура: конспект лекцій. Київ: КНУБА, 2023. 100 с.

528. Системний аналіз та прийняття рішень в інформаційній безпеці: підручник / В. Л. Бурячок, С. В. Толюпа, А. О. Аносов, В. А. Козачок, Н. В. Лукова-Чуйко. Київ: ДУТ, 2015. 345 с.

529. Himma K., Tavani H. The handbook of information and computer ethics. – New Jersey: Wiley-Interscience, 2008. 671 p. URL. http://160592857366.free.fr/
joe/ebooks/ShareData/The%20Handbook%20of%20Information%20and%2

0Computer%20Ethics%20-%20K.%20Himma,%20H.%20 Tavani.pdf

530. Биков О.М. Інформаційна безпека: сучасні ризики та загрози у сфері зберігання та обміну інформації. *Legal Bulletin.* 2023. № 4(10). С. 166-174.

531. Dodig-Crnkovic G. Professional Ethics in Software Engineering Curricula / G. Dodig-Crnkovic, I. Crnkovic. URL. http://www.it.uu.se/research/group/cetuss/ Events/2005-12/program/Gordana.pdf

532. Коробко М. І. Інформаційна етика як необхідний елемент регуляції сучасного інформаційного суспільства. *Українські культурологічні студії*. 2021. № 18. С. 46-50.

533. Пальчинська М. Соціокультурні детермінанти інформаційного суспільства: соціально-філософський аспект. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Том 25. № 6. С. 98-104.

534. Прудникова О. В. Інформаційна культура в інформаційну епоху. *Стратегічна панорама*. 2016. № 2. С. 90-94.

535. Capurro R. Ethical issues of online communication research / R. Capurro, C. Pingel // This paper was published in Ethics and Information Technology (2002) Vol. 4. № 3. P. 189-194. URL. http://www.capurro.de/onres.htm

536. Стандарти ділової етики корпорації Майкрософт. Щоб б ми не робили, ми повинні робити це чесно. URL. https://cdn-dynmedia-1.microsoft.com/is/content/microsoftcorp/microsoft/mscle/documents/presentations/Ukrainian%20

537. Кодекс етики Apple Consulting. URL. https://applecons.com.ua/ua/pro-nas/kodeks-etiki/

538. Запорожченко, О. В., Майданюк, І. З., Гоян, І. М., Петранюк, А. І., Ступак, О. П. Вплив інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості: філософський аспект. *Культурологічний альманах*. 2023. № 4. С. 138-143.

539. Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2018. 350 с.

540. Ковальчук Л. В., Міхайліна Т. В. Інформаційна культура як феномен інформаційного суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 38-41.

541. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

542. Деякі питання здобуття освіти та професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого

самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2021 р. № 446. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2021-%D0%BF#n47

543. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

544. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / URL. https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf

545. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158. (редакція 2023 року). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text

546. Гринь О. О. Вплив соціальних мереж на забезпечення національної безпеки держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 254-256.

547. Винер Н. Творец и робот. М.: Прогресс, 1966. 160 с.

548. Харчун А. М. Напрямки реформування системи публічного управління під час війни в контексті європейської інтеграції. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2024. Випуск 39. С. 47-51.

549. Гаврилюк В. В. Відповідальність: політико-філософські, юридичні, моральні аспекти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Випуск 28. С. 67-75.

550. Dobrowolski M. Zasada suwerennosci narodu w warunkach integracji Polski z Unia Europejska. Lublin, Wyd-wo KIL, 2014. 335 s.

551. Єсімов С. С., Мельник С. Я. Інформаційно-правова політика як складова інформаційної функції держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 1. С. 167-178.

552. Фадєєв М. Особливості європейського управління у контексті багаторівневого врядування. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 2 (68). С. 140-144.

553. Обушна Н. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2015. Випуск 44. С. 53-63.

554. Reshetova H. European experience in implementation of

electronic government. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development.* 2023. № 1 (23). С. 60-70.

555. Мазур О. Сучасні тенденції упровадження електронного урядування в публічному управлінні: зарубіжний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2019. № 7 (12). С. 147-156.

556. United Nations E-Government Survey 2024. Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development - With the addendum on Artificial Intelligence. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2024. 205 p.

557. Стороженко Л. «Електронний уряд» як інтегрована платформа формування нетократичного публічного управління: досвід Естонії. *Публічно-управлінські та цифрові практики.* 2024. Випуск 1. С. 103-110.

558. Kersten J. Die Entwicklung des Konzepts der Daseinsvorsorge im Werk von Ernst Forsthoff // Der Staat. B., 2005. Bd. 44, H. 4. P. 543-570. URL. file:///D:/Users/1/Downloads/Dialnet-DasKonzeptDerDaseinsvorsorgeBeiErnst Forsthoff AlsLe-8724218.pdf

559. Білецька М. О. Досвід зарубіжних країн у сфері надання електронних публічних послуг. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 312-314.

560. Єсімов С. С. Зарубіжний досвід цифровізації державних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 386-390.

561. Мерзляк А. В., Боклаг В. А., Віхорт Ю. В. Зарубіжний досвід розвитку системи електронних публічних послуг в умовах розбудови інформаційного суспільства. *Держава та регіони*. 2021. № 1 (71). С. 136-142.

562. Одінцов О. М., Ільченко Н. В., Ляшов Д. О. Міжнародний досвід надання адміністративних послуг. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 60. С. 41-51.

563. Department for Business Innovation Skills. URL. https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-business-innovation-skills

564. Про ратифікацію Договору про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії: Закон України від 15.07.1994 р. № 112/94-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112/94-%D0%B2%D1%80#Text

565. Government spending on regional public services in Greece: Spatial distribution of their evolution before and during the economic crisis. URL. https://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa15p1591.html

566. Чукут С. А. Полярна В. Л. Основні напрями та пріоритети надання електронних послуг в країнах Європейського Союзу: на прикладі Данії. Державне управління: удосконалення та розвиток». 2016. № 4. URL. http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1015

567. Directive of the European Parliament and the Council of the European Union dated December 12, 2006 №. 206/123/EU on services in the internal market. URL. https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/123/oj

568. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряду у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2023 р. № 1049-р. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/909-2016-%D1%80

569. Україна посіла 89 місце у 2023 році за даними Індексу Верховенства Права. URL. https://pro-justice.com.ua/ukrayina-posila-89-miscze-u-2023-roczi-za-danymy-indeksu-verhovenstva-prava/

570. Про затвердження Порядку внесення засобів кваліфікованого електронного підпису до безконтактного електронного носія, що міститься в паспорті громадянина України, та надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з використанням паспорта громадянина України з імплантованим безконтактним електронним носієм: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 869 (редакція 2024 року). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2016-%D0%BF#Text

571. Мартиненко С. В. Аналітичний огляд Архітектура та безпека електронного уряду в ЄС. URL. www.itsway.kiev.ua/eGov_1.pdf

572. Про внесення змін до Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 № 1418-р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1418-2019-%D1%80#n2

573. Коновал В. О. Методологічні засади електронного урядування на місцевому рівні: поняття, принципи, моделі та передумови. *Теорія та практика державного управління.* 2016. № 2 (53). С.1-8.

574. Брензович К. С. Еволюція західних теорій щодо сутності та ролі інновацій у сфері послуг. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 1-8.

575. Berman E. M. Human Resource Managementin Public Management. SAGE Publications, Inc., 2013. 552 p.

576. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Хмельницький, Хмельницький університет управління та права, 2013. 768 с.

577. Дашковська О.Р., Яворський В.О., Безсонова К.Д. Позитивна юридична відповідальність: загальнотеоретична характеристика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія: право.* 2021. Випуск 64. С. 21-25.

578. Жорнокуй В. Г. Юридична відповідальність: сім доктринальних підходів до розуміння сутності. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 90-100.

579. Єсімов С. С. Юридична відповідальність суб'єктів публічного управління за порушення інформаційного законодавства України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2017. № 3. С. 82-92.

580. Терещук М. М. Юридична відповідальність у публічному праві: дис. … канд. юрид. наук: спец.: 12.00.01. Київ, 2018. 211 с.

581. Мазур Я. В., Міхайліна Т. В. ІТ-право у системі права: дискусійні моменти сучасності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: право.* 2024. Випуск 84. Частина 3. С. 144-151.

582. Арістова І. В. Методологія науки «інформаційне право» / ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. С. 11-18.

583. Єсімов С. С. Телекомунікаційні системи – як одна з частин інформаційного права / *Митна справа. Науково-аналітичний журнал*. 2013. № 1. (85). Частина 2, книга 2. С. 317-321.

584. Єсімов С. С. Юридична природа адміністративних правопорушень у інформаційній сфері. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 4. С. 128-136.

585. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері: теорія і практика: монографія; За загальною ред. проф. К. І. Бєлякова. Київ: 2016. 293 с.

586. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с.

587. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія / Арістова І. В., Баранов О. А., Дзьобань О. П. та ін.; За заг. ред. проф. К. І. Бєлякова: монографія. Київ: КВІЦ, 2019. 344 с.

588. Федоренко Т. В., Садковський С. О. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: поняття та особливості. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 82-85.

589. Павлова О. С. Поняття та види інформаційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 372-375.

590. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

591. Біла-Тіунова Л.Р. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу». Одеса: Фенікс, 2020. 628 с.

592. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

593. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215. URL. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF

594. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. Станом на 26 липня 2024 / За заг. ред. Чубенка А. Г. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2024. 654 с.

595. Бортник Н., Єсімов С. Відносини в мережі Інтернет як об'єкт правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Випуск 22. С. 147-153.

596. Сопільник Л. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. Правова природа технічного регулювання / *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2019. № 23. С. 189-194.

597. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3759-12 (не чинний).

598. Максименко Ю. Є. Інформаційні правопорушення: поняття та ознаки / Громадська організація «Глобальна організація союзницького лідерства». URL. http://goal-int.org/informacijni-pravoporushennya-ponyattya-ta-oznaki/

599. Созанський Т. І., Бурда С. Я., Скиба А. Я. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку у схемах: посібник для підрозділів Національної поліції / Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 20 с.

600. Тихомиров О. О. Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 1 (17). С. 38-47.

601. Коваленко Л. П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07.

Харків, 2014. 37 с.

602. Балишев М. В. Проблемні питання визначення поняття та ознак юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 18-20.

603. Бліхар М. Сутність юридичної відповідальності в правовій доктрині України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2020. № 4 (28). С. 161–168.

604. Щербина Є. М. Характеристика процедури надання електронних послуг в системі публічних послуг в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2022. № 4. С. 185-189.

605. Легеза Є. Основні теоретичні положення концепції публічних послуг в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 81-85.

606. Лопушинський І., Клюцевський В., Момоток О. Особливості надання публічних (електронних публічних) послуг в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 4 (18). С. 110-123.

607. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.

608. Шопіна І., Грищук А. Поняття, напрями та суб'єкти цифрової трансформації: правові аспекти. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4(81). Ч. 1. С. 167-170. https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-167-170

609. Національна рамка кваліфікацій: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text (дата звернення:13.10.2024)

610. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення:13.10.2024)

611. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n57 (дата звернення:13.10.2024)

612. Шопіна І.М. Освітні електронні публічні послуги: правове регулювання та розвиток. *Вісник УжНУ. Серія «Право».* 2024. № 82. С. 295-299. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.47

613. Дія.Освіта — національна едьютейнмент освітня платформа актуальних знань та навичок. URL: https://osvita.diia.gov.ua/about (дата звернення:13.10.2024)

614. Антикорупційна робота в ОМС. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/antikorupcijna-robota-v-oms (дата звернення:13.10.2024)

615. Цифрограм. URL: https://osvita.diia.gov.ua/digigram (дата звернення:13.10.2024)

616. Симулятори. URL: https://osvita.diia.gov.ua/simulators (дата звернення:13.10.2024)

617. Школа без цькувань»: серіал для освітян і батьків. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/shkola-bez-ckuvan-serial-dlya-osvityan-i-batkiv (дата звернення: 13.10.2024)

618. Всеукраїнська школа онлайн. URL: https://lms.e-school.net.ua/about (дата звернення: 13.10.2024)

619. Про утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»: наказ Міністерства охорони здоров'я від 18 вересня 2015 року № 604. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0604282-15#n28 (дата звернення:13.10.2024)

620. Забезпечення наукової чесності та захисту морально-етичних прав осіб, які виступають суб'єктами дослідження. URL: https://courses.phc.org.ua/courses/course-v1:PHC+122+2024/about (дата звернення: 13.10.2024)

621. Цикл онлайн-курсів «Надання екстреної медичної допомоги на догоспітальному етапі». URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+TE_CYCLE101+2023_T3 (дата звернення: 13.10.2024)

622. Шопіна І.М. Проблеми розвитку електронних публічних послуг у сфері освіти. *Академічні візії* 2024. № 30. DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.10978140 (дата звернення: 13.10.2024)

623. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. С.118. 1728 с.

624. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди / редкол.: В. І. Шинкарук (голова). Київ: Абрис, 2002. С. 8.

625. Обличчя Євромайдану (соціальний портрет учасників протестів). URL: http://infolight.org.ua/content/oblichchya-ievromaydanu-socialniy-portret-uchasnikiv-protestiv (дата звернення: 13.10.2024)

626. Ожеван М.А. Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 3. С. 118-124.

627. Катаєв Л. В. Соціально-орієнтований маркетинг-аудит : монографія. Харків: Видавець В.Оберемок. 2005. 212 с. С. 111-112.

628. Період дорослішання. Ринок іграшок – один з небагатьох, які демонструють в Україні невисоке, але стабільне щорічне зростання. URL: https://msb.aval.ua/news/?id=25077 (дата звернення: 13.10.2024).

629. Здійснення наукових досліджень і розробок у 2016 році. Експрес-випуск Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 13.10.2024)

630. Шопіна І.М. Проблеми взаємовпливу правових і моральних норм в умовах розвитку інформаційних технологій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 56-62. DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-35-38

631. Боднарчук О.Г. Професійна деформація персоналу як передумова виникнення корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія "Право".* 2012. № 2(6). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12bohvsu.pdf (дата звернення: 13.10.2024)

632. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти): Монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1996. 310 с.

633. Бондарчук О. І. Професійна деформація особистості керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі їх соціалізації. *Актуальні проблеми психології.* 2008. Т. 10. Ч. 1. С. 27-33.

634. Бараш Є. Ю. Протидія професійній деформації персоналу пенітенціарної системи як невід'ємна складова процесу реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4 (2). С. 96-104.

635. Синєокий О. В. Індивідуальні умови професійної деформації особистості адвоката. *Форум права*. 2008. № 2. С. 425-431. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_2_60 (дата звернення: 13.10.2024)

636. Петренко О.В. Психологічні особливості професійної деформації особистості в умовах військово-професійної діяльності : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1998. 20 с.

637. Магда В. А. Особливості сприйняття власної професії як один з чинників формування професійної деформації фахівців аварійно-рятувальних підрозділів МНС України. *Вісник ХПНУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Психологія».* 2010. С. 96-109.

638. Кісіль З. Р. Професійна деформація державних службовців як передумова виникнення корупції. *Наук. вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична*. 2007. № 3. С. 206-213.

639. Гусарєв С.Д., Мінченко О.В., Свиридюк Н.П. Юридична деонтологія: Підручн. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. URL: https://www.naiau.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_5.html (дата звернення: 13.10.2024)

640. Гридковець Л.М. Вплив родинної детермінанти на подолання особистісних криз. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2014. № 20. С. 114-117.

641. Волченко Л. П. Соціально-нормативна поведінка старших школярів та соціально-психологічні впливи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. № 121. С. 69-72.

642. Беспаль О.Л. Злочини, учинені у сфері сімейних відносин: особливості окремих понять. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 146-154.

643. Онопрієнко С. Функції забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування в Україні за умов повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 2. С. 95-98. https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.95-98

644. Бєляков К.І., Онопрієнко С.Г., Шопіна І.М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія / за заг. ред.К.І. Бєлякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.

645. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності: Монографія. Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2013. 175 с. С. 74-79.

646. Стадний Є. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. URL: https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy (дата звернення: 13.10.2024)

647. У Києві вдома навчаються понад 10 тисяч дітей. URL: https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-vse-bilshe-shkolyariv-perehodyat-na-domashnyu-osvitu-perevagi-ta-efektivnist-884855.html (дата звернення: 13.10.2024)

648. Завтра не в школу. Як влаштована сімейна освіта в Україні URL: https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/17/216668 (дата звернення: 13.10.2024)

649. Huntington S. P. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations.Cambridge: Harvard University Press, 1957. P.83-85.

650. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах від 23.11.2005. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_e71 (дата звернення: 13.10.2024)

651. Дрешпак В.М. Інформаційний, комунікативний, семіотичний простори державного управління: спільне, відмінне та особливе. *Публічне адміністрування: теорія та практика.* 2012. № 2 (8). С. 65-69.

652. Москаленко Н., Ковров Я., Алфьоров О. Підготовка спеціалістів з фізичної культури і спорту до інноваційної діяльності. *Спортивний вісник Придніпров'я.* 2014. № 2. С. 108-112.

653. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П. Феномен інформації: історико-правові та філософські аспекти. *Інформація і право*. 2015. №1. С.5-14.

654. Орлов П. І. Інформація як об'єкт правового і технічного захисту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2000. № 12 (2). С. 146-151.

655. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація : монографія. Вид. «Освіта України», 2014. 289 с.

656. Kelman H. C. Compliance, identification, andinternalization: Three processes of attitude change. *Journal of Conflict Resolution.* 1958. № 2(1). P. 51-60.

657. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч.посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. Київ: ЗАТ "ВІПОЛ", 2011. 248 с.

658. Татенко В. Соціальна психологія впливу : монографія. Київ: Міленіум, 2008. 214 с.

659. Радзієвська О. Г. Проблеми негативних інформаційних впливів на дитину в Україні в умовах збройного протистояння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2017. № 42. С. 197-200.

660. Kelley M. Sayler Artificial Intelligence and National Security. Congressional Research Service, 2020. https://www.everycrsreport.com/files/20191121_R45178_ddbcce24a6fbf02ad9e81387b5623295ac60f017.pdf

661. Литвиненко Н.П., Атаманчук М.І. Діпфейки як інструмент інформаційного протиборства сучасних держав. *Публічна політика і*

*державне управління в умовах війни* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квітня 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 133-136.

662. Спільна заява СБУ, ЗСУ, ГУР МОУ та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо масового вбивства українських військовополонених 29 липня 2022 року у смт. Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області. URL: https://ssu.gov.ua/novyny/spilna-zaiava-shchodo-masovoho-vbyvstva-ukrainskykh-viiskovopolonenykh-29-lypnia-2022-roku-u-smt-olenivka-na-tymchasovo-okupovanii-terytorii-donetskoi-oblasti

663. Шопіна І.М., Коропатнік І.М. Особливості забезпечення інформаційної безпеки діяльності з пошуку та звільнення військовополонених. *Вісник Пенітенціарної асоціації України.* 2022. № 2. С. 13-19. https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2022.2.02.

664. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. URL: https://www.facebook.com/koordshtab/posts/pfbid02A1PurYtzSiNJiwWtPsFKNA3hZhjMmbcLMQa6iZedKUDeiQ4niWVDai5iPeQchpk7l

665. Електронна форма звернення щодо розшуку військовополонених та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScCpF9IMFayFWVH3gABn4fR6iIlPnX81rw93tFtV6PqrzeOtQ/viewform

666. Support for Improvement in Governance and Management – SIGMA. URL. http://www.sigmaweb.org/

667. Таран Є. І. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. *Вчені записки ТНУ імені В І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2020. Том 31 (70). № 2. С. 33-37.

668. Перепелиця Н. О. Державне управління як галузь знань і практики (історико-еволюційний контекст). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Серія: політичні науки*. 2024. № 9. С. 67-73.

669. Хейне П., Боуттке П. Дж., Причитко Д. Л. Економічний образ мислення. 10 видання. (Economic Way of Thinking, The, 10th Edition). Переклад з англійського. Київ: Видавництво «Вильямс», 2019. 528 с.

670. Threat and Vulnerability Management (TVM) (Protecting IT assets through a comprehensive program. Chicago IIA/ISACA 2nd Annual Hacking Conference October 2015). Chicago: Pricewaterhouse Coopers LLP, 2015. 20 p.

671. Інформаційна інфраструктура. Економічний

енциклопедичний словник. URL. http://subject.com.ua/economic/slovnik/2897.html

672. Термінологічний словник. Методологія та організація наукових досліджень. Інформаційна інфраструктура. URL. http://moodle.ipo.kpi.ua/moodle/mod/glossary/view.php?id=32305&mode=author&hook=ALL&sortkey=LASTNAME&sortorder=desc&fullsearch=0&page=1

673. Словник: Основи електронного урядування. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура. URL. http://p-for.com/book_285_glava_17_Slovnik.html

674. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 р. № 373. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF#Text

675. Криштанович М. Ф., Богоніс А. Р. Інформаційне забезпечення роботи системи публічного управління. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4 (22). С. 359-368.

676. Про затвердження Порядку сканування на предмет вразливості державних інформаційних ресурсів, розміщених в Інтернеті: Наказ Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 15.01.2016 р. № 20. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-16#Text

677. Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку: збірник матеріалів ІІІ Міжнародної науково-практичної конференція (м. Львів, 10 листопада 2023 р.); М. М. Бліхар, Н.І. Дідик. Київ: Комп'ютерний дизайн, 2023. 372 с.

678. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі. 2023. ЄС. URL. https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/human%20resourses /%D0%9F%B8_1.pdf

679. Про затвердження Порядку взаємодії між декларантами, їх представниками, іншими заінтересованими особами та митними органами, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, з використанням механізму «єдиного вікна» та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 364. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971-2020-%D0%BF#n125

680. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text

681. Про реалізацію пілотного проекту щодо організації електронних торгів (аукціонів) з використанням електронної торгової системи ProZorro. Продажі: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2017 р. № 717 (не чинна). Деякі питання відчуження об'єктів державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 884. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2019-%D0%BF#n8

682. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Характеристика принципів адміністративних процедур публічних закупівель. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2016. № 4. С. 150-161.

683. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 р. № 1178. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text

684. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text

685. Gladwell M. The Tipping Point: how small changes can make a difference. Back Bay Books, 2001. 280 p.

686. Surowiecki J. The Wisdom of Crowds: Why We Are Smarter Together Than Alone, and How Collective Intelligence Shapes Business, the Economy, Society, and the State. London, 290 p.

687. Про внесення змін до нормативного документа системи технічного захисту інформації НД ТЗІ 3.6-006-21: Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 30.04.2024 р. № 234. URL. https://cip.gov.ua/ua/news/nakaz-administraciyi-derzhspeczv-yazku-vid-30-04-2024-234-pro-vnesennya-zmin-do-normativnogo-dokumenta-sistemi-tekhnichnogo-zakhistu-informaciyi-nd-tzi-3-6-006-21

688. Бардах О. Європейські стандарти публічного управління взаємодією публічної влади та бізнесу. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. № 4. С. 46-51.

689. IT-імідж України у світі. URL. https://brandukraine.org.ua/documents/101/Ukraines_IT_perceptions_report_web_29_09_2023.pdf

690. Баранов О. А. Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права. *Інформація і право*. 2016. № 2 (17). С. 15-31.

691. Голова Комітету цифрової трансформації Михайло Крячко

про основні реформи законодавства в період роботи Верховної Ради України IX скликання. 23.10.2024 р. URL. https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75694. html

692. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» Закон України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#Text

693. Радченко А. Інформаційні правовідносини: сучасний стан і перспективи дослідження в українській юриспруденції. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2024. Випуск 78. С. 125-139.

694. Атаманчук Н. І. Місце та роль підзаконних нормативно-правових актів в системі чинного законодавства України. *Нове українське право*. 2024. Випуск 3. С. 69-79.

695. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ / Переклад з англійської Г. Лелів. Львів: Літопис, 2015. 304 с.

696. Кіндрат П. В. Проблеми структуризації інформаційного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право.* 2016. Випуск 39. Т. 1. С. 136-139.

697. Проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин / Портал «Центр інформаційної безпеки». 01.07.2005 року. URL. http://www.bezpeka.com/ru/lib/art519.html

698. Інформаційний кодекс: реанімація привиду, який харчується мільйонами / Українська правда. П'ятниця, 26 червня 2015. URL. http://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/26/7072512/

699. Квйку М. Фізика майбутнього / переклад з англійської А. Квм'янець. Львів, Літопис, 2013. 432 с.

700. Тицька Я. О., Поварчук Н. С. Доктринальні підходи щодо визначення статусу права інформаційних технологій. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 41-46.

701. Новікова М. М., Старіков О. В. Теоретико-правові аспекти концепції правового моделювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 36-38.

702. Ортинський В. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 782. С. 5-9.

703. Математичний енциклопедичний словник / Гол. ред. Ю. В. Прохоров. М.: Радянська. енциклопедія, 1988. 847 с.

704. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Людина в інформаційному суспільстві: проблема моральної ідентифікації. *Вісник НУ «Юридична академія ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія*. 2019. № 1. С. 8-20.

705. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / З. Бауман, Л. Донскіс; переклад з англійської О. Буценка. Київ: Дух і літера, 2014. 280 с.

# АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

**Єсімов Сергій Сергійович** – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

**Ковалів Мирослав Володимирович** – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

**Сидор Маркіян Ярославович** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

**Скриньковський Руслан Миколайович** – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій Львівського університету бізнесу та права;

**Шопіна Ірина Миколаївна** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

**Ярема Оксана Григорівна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

# ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ, ЗАСТОСУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

**Колективна монографія**

Видано в авторській редакції

Комп'ютерне складання та макетування – Мирослав КОВАЛІВ
Відповідальний за випуск – Олег ДУК

Підписано до друку 18.11.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк.31,96
Наклад 100. Зам. № 300/12-11

Видавництво "СПОЛОМ" 79008, Україна,
м. Львів, вул. Краківська, 9.
Тел.: (380-32) 297-55-47. Е-пошта: spolom_lviv@ukr.net.
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:
серія ДК, № 2083 від 02.02.2005 р.

Друк ФОП Гуменецький М. В.
81630 Львівська обл., Миколаївський р-н, с. Гонятичі, вул. Польова, 10.
Свідоцтво фізичної особи-підприємця:
№ 083613 від 18.08.2008 р.